

STRATEŠKO UPRAVLJANJE U FUNKCIJI ODRŽIVOG RAZVOJA DESTINACIJE

Paparić, Dominik

Doctoral thesis / Disertacija

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Economics in Osijek / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Ekonomski fakultet u Osijeku**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:145:999161>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-29**

Repository / Repozitorij:

[EFOS REPOSITORY - Repository of the Faculty of Economics in Osijek](#)

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

Ekonomski fakultet u Osijeku

Doktorski studij Management

Dominik Paparić

**STRATEŠKO UPRAVLJANJE U FUNKCIJI
ODRŽIVOG RAZVOJA DESTINACIJE**

DOKTORSKI RAD

Osijek, 2023.

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

Ekonomski fakultet u Osijeku

Doktorski studij Management

Dominik Paparić

**STRATEŠKO UPRAVLJANJE U FUNKCIJI
ODRŽIVOG RAZVOJA DESTINACIJE**

DOKTORSKI RAD

Mentor: prof. dr. sc. Jerko Glavaš

Osijek, 2023.

University Josip Juraj Strossmayer in Osijek

Faculty of Economics and Business in Osijek

Doctoral study Management

Dominik Paparić

**STRATEGIC MANAGEMENT IN THE
FUNCTION OF SUSTAINABLE DESTINATION
DEVELOPMENT**

DOCTORAL THESIS

Mentor: Jerko Glavaš, Ph.D., Full Professor

Osijek, 2023.

IZJAVA

O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI, PRAVU PRIJENOSA INTELEKTUALNOG VLASNIŠTVA, SUGLASNOSTI ZA OBJAVU U INSTITUCIJSKIM REPOZITORIJIMA I ISTOVJETNOSTI DIGITALNE I TISKANE VERZIJE RADA

1. Kojom izjavljujem i svojim potpisom potvrđujem da je doktorski rad isključivo rezultat osobnoga rada koji se temelji na mojim istraživanjima i oslanja se na objavljenu literaturu. Potvrđujem poštivanje nepovredivosti autorstva te točno citiranje radova drugih autora i referiranje na njih.
2. Kojom izjavljujem da je Ekonomski fakultet u Osijeku, bez naknade u vremenski i teritorijalno neograničenom opsegu, nositelj svih prava intelektualnoga vlasništva u odnosu na navedeni rad pod licencom *Creative Commons Imenovanje – Nekomercijalno – Dijeli pod istim uvjetima 3.0 Hrvatska*.
3. Kojom izjavljujem da sam suglasan da se trajno pohrani i objavi moj rad u institucijskom digitalnom repozitoriju Ekonomskoga fakulteta u Osijeku, repozitoriju Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku te javno dostupnom repozitoriju Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (u skladu s odredbama Zakona o visokom obrazovanju i znanstvenoj djelatnosti, NN 119/2022).
4. Izjavljujem da sam autor predanog rada i da je sadržaj predane elektroničke datoteke u potpunosti istovjetan sa dovršenom tiskanom verzijom rada predanom u svrhu obrane istog.

Ime i prezime studenta: Dominik Paparić

Matični broj: 350

OIB: 81546895031

e-mail za kontakt: paparicdominik@gmail.com

Naziv studija: Doktorski studij Management

Naslov rada: Strateško upravljanje u funkciji održivog razvoja destinacije

Mentor rada: prof. dr. sc. Jerko Glavaš

U Osijeku, 29. studenog 2023. godine

Potpis _____

TEMELJNA DOKUMENTACIJSKA KARTICA

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku
Ekonomski fakultet u Osijeku

Doktorski rad

Znanstveno područje: društvene znanosti

Znanstveno polje: ekonomija

STRATEŠKO UPRAVLJANJE U FUNKCIJI ODRŽIVOG RAZVOJA DESTINACIJE

Dominik Paparić

Mentor: Prof. dr. sc. Jerko Glavaš

Kratki sažetak doktorskog rada:

Cilj strateškog upravljanja destinacijom podrazumijeva upravljanje promjenama u svrhu postizanja što bolje konkurentske prednosti.

U ovom se radu u fokus stavlja upravo međuovisnost između strateškog upravljanja destinacije (hrvatskih otoka) i njihove održivosti. Svaka turistička destinacija ili regija donosi ili bi trebala donositi strateške dokumente (strategije razvoja, akcijske planove, prostorne planove i sl.) temeljene na principima i načelima održivog razvoja, a kako se radi o vrlo „zatvorenoj“ sredini kao što su otoci koji su prostorno zadani, razvoj se treba temeljiti na načelima samodostatnosti uz optimalno iskorištavanje prirodnih resursa kao ključnih elemenata (turističkog) razvoja.

Broj stranica: 308

Broj slika: 8

Broj tablica: 181

Broj grafikona: 8

Broj literaturnih navoda: 181

Jezik izvornika: hrvatski jezik

Ključne riječi: strateško upravljanje, održivi razvoj, destinacija, hrvatski otoci

Datum obrane: 29. studenog 2023. godine

Stručno povjerenstvo za obranu:

1. izv. prof. dr. sc. Marina Stanić, izvanredna profesorica, predsjednica
2. prof. dr. sc. Marija Ham, redovita profesorica, članica
3. naslovni izv. prof. dr. sc. Berislav Andrić, naslovni izvanredni profesor, član
4. prof. dr. sc. Sanja Pfeifer, redovita profesorica u trajnom izboru, zamjenica člana
5. prof. dr. sc. Mirna Leko Šimić, redovita profesorica u trajnom izboru, zamjenica člana

Doktorski rad je pohranjen u: Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici Zagreb, Ul. Hrvatske bratske zajednice 4, Zagreb; Gradskoj i sveučilišnoj knjižnici Osijek, Europska avenija 24, Osijek; Sveučilištu Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Trg sv. Trojstva 3, Osijek; Ekonomskom fakultetu u Osijeku, Trg Lj. Gaja 7, Osijek

BASIC DOCUMENTATION CARD

Josip Juraj Strossmayer University of Osijek
Faculty of Economics and Business in Osijek

PhD thesis

Scientific Area: social sciences

Scientific Field: economics

STRATEGIC MANAGEMENT IN THE FUNCTION OF SUSTAINABLE DESTINATION DEVELOPMENT

Dominik Paparić

Supervisor: Jerko Glavaš, Ph.D., Full Professor

Short abstract:

The goal of strategic destination management involves managing changes in order to achieve the best competitive advantage possible.

In this thesis, the focus is precisely on the interdependence between the strategic management of the destination (Croatian islands) and the sustainability of that same destination. Each tourist destination or region adopts or should adopt strategic documents (development strategies, action plans, spatial plans, etc.) based on the principles and principles of sustainable development, and since it is a very „closed“ environment such as islands that are spatially set, development should be based on the principles of self-sufficiency with optimal exploitation of natural resources as key elements of (tourist) development.

Number of pages: 308

Number of figures: 8

Number of tables: 181

Number of charts: 8

Number of references: 181

Original in: croatian language

Key words: strategic management, sustainable development, destination, croatian islands

Date of the thesis defense: November 29, 2023

Reviewers:

1. Marina Stanić, Ph.D., Associate Professor, Chairman of the Committee
2. Marija Ham, Ph.D., Full Professor, Member
3. Berislav Andrić, Ph.D., Non-tenure Associate Professor, Member
4. Sanja Pfeifer, Ph.D., Full Professor, Supststitute member
5. Mirna Leko Šimić, Ph.D., Full Professor, Supststitute member

Thesis deposited in: National and University Library in Zagreb, Ul. Hrvatske bratske zajednice 4, Zagreb; City and University Library of Osijek, Europska avenija 24, Osijek; Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Trg sv. Trojstva 3, Osijek; Faculty of Economics in Osijek, Trg Lj. Gaja 7, Osijek.

ZAHVALA

Odlučiti se na doktorski studij veliki je osobni uspjeh, a napisati rad zahtijeva puno znanja, truda i strpljenja. Tijekom istraživanja upoznao sam ljude koji su mi svojom nesebičnom podrškom pomogli u realiziranju cilja te ovim putem koristim priliku da im se zahvalim.

Posebnu zahvalu upućujem mentoru, komentoru i članovima Povjerenstva na stručnom vođenju i usmjeravanju, podršci i savjetima tijekom studija, pomoći oko provedbe istraživanja te konačno i izradi doktorskog rada.

Zahvaljujem se i obožavateljima koji poznaju „otočne probleme“ zbog podrške i savjetovanja tijekom pisanja rada te pomoći oko provedbe istraživanja. Konstruktivni prijedlozi dobiveni s „terena“ uvelike su mi olakšali sistematizirati pojedine zaključke.

Zahvalu dugujem svojim prijateljima i svima onima koji su bili uz mene i u trenucima kada se u životu zapitate: „Ima li smisla ići dalje?“. Naravno da ima. Stoga veliku zahvalnost dugujem mojoj obitelji bez čije bi podrške bilo teško studij privesti kraju. Hvala ocu Anti na razumijevanju, sestri Sandri na savjetima te pokojnoj majci Mariji koja mi je bila veliki oslonac i podrška tijekom školovanja, a pogotovo za vrijeme doktorskog studija te ovaj rad posvećujem upravo njoj.

Strateško upravljanje u funkciji održivog razvoja destinacije

SAŽETAK

Provedeno istraživanje u ovom doktorskom radu ukazuje na međuovisnost strateškog upravljanja razvojem turističkih destinacija (hrvatskih otoka) i njihove održivosti. Svaka turistička destinacija ili regija donosi ili bi trebala donositi strateške dokumente (strategije razvoja, akcijske planove, prostorne planove i sl.) temeljene na principima i načelima održivog razvoja, a kada se radi o posebno osjetljivoj sredini, kao što su otoci koji su prostorno zadani, razvoj se treba temeljiti na načelima samodostatnosti uz optimalno iskorištavanje prirodnih resursa. Turistička destinacija kao osnova turističkog sustava i uloga održivog razvoja treba se temeljiti na strategijama i akcijskim planovima koji iz nje proizlaze. Ovaj rad strukturiran je tako da se teorijske spoznaje o upravljanju turističkim destinacijama i održivom razvoju, u teorijskom dijelu, razmatraju i prezentiraju sukladno promišljanjima i stavovima relevantnih dionika iz područja strateškog upravljanja kao i zakonima, propisima i nacionalnim preporukama te izvorima Europske unije. U empirijskom dijelu rada istraženi su stavovi i mišljenja poznavatelja problematike održivog razvoja turističkih destinacija na hrvatskim otocima. Istraživanje je provedeno ciljano na odabranom uzorku, a anketirani ispitanici su turistički djelatnici (izravna zaposlenost u turizmu), predstavnici lokalne (regionalne) samouprave te stanovnici otoka povezani s turizmom (neizravna zaposlenost u turizmu). Za analizu prikupljenih podataka korištene su metode deskriptivne i inferencijalne statistike, analize varijance, korelacijske analize, ispitivanja povezanosti varijabli Hi-kvadrat testom te relevantnosti uzorka T-testom.

Rezultati istraživanja ukazuju na različitost poimanja strategije održivog razvoja otoka, a sve u skladu s heterogenošću prostora koji obuhvaćaju. Poznavatelji prilika njihov su sadržaj, kao i odgovore na tvrdnje vezane uz koncept održivog razvoja, ocjenjivali ujednačeno, ali je do izražaja došla različitost njihovih stajališta ovisno o dostignutom turističkom razvoju. Osjećaj lokalne pripadnosti, tradicionalno izražen u otočnoj populaciji, ponekad dovodi i do otvorenog antagonizma čak i među naseljima na istom otoku. Taj osjećaj je izraženiji što su otočna područja turistički nerazvijena, a smanjuje se (ili potpuno nestaje) na turistički razvijenim otocima. Većina ispitanika se slaže da lokalna otočna zajednica snosi najveću odgovornost u implementaciji održivog razvoja turizma.

Ciljevi istraživanja doktorskog rada ogledaju se kroz:

- istraživanje postojećih znanstvenih i stručnih spoznaja o potrebi primjene koncepta održivog razvoja općenito, kao i održivosti hrvatskih otoka s ciljem očuvanja resursa i stvaranja bolje konkurentske prednosti
- utvrđivanje primjene pokazatelja održivog razvoja turizma u destinaciji koje dionici smatraju značajnima pri provedbi zadanih smjernica održivog razvoja
- utvrđivanje veze između stupnja razvoja i načina implementacije održivog razvoja u destinaciji
- sagledavanje koncepta znanstveno utemeljenih smjernica za stvaranje budućeg stanja održivog turizma u Republici Hrvatskoj, posebice na otocima
- istraživanje i analiziranje zakonske regulative vezano za hrvatske otoke kao resursa održivog turističkog proizvoda i usporedba upravljanja turističkim destinacijama na odabranim otočnim skupinama u Europskoj uniji.

Smjernice za održivi razvoj destinacije podrazumijevaju usklađivanje ciljeva i interesa svih dionika u turističkoj destinaciji te pretpostavljaju kompromisno upravljanje na svim razinama relevantnim za njen održivi razvoj.

Usprkos brojnim istraživanjima, donesenim strategijama kao i metodologiji i sustavima pokazatelja, na otocima u Republici Hrvatskoj ne postoji jedinstven koncept implementacije održivog razvoja. Shodno rezultatima provedenog istraživanja, u radu se navode prijedlozi za učinkovito upravljanje destinacijom, ali i smjernice za buduća istraživanja održivog razvoja otočnih turističkih destinacija.

Ključne riječi: strateško upravljanje, održivi razvoj, održiva destinacija, hrvatski otoci

Strategic management in the function of sustainable destination development

SUMMARY

The purpose of the conducted research in this thesis is to indicate the interdependence between the strategic management of the development of tourist destinations (the Croatian islands) and the sustainability of these respective destinations. Every tourist destination or region adopts or should adopt strategic documents (development strategies, action plans, spatial plans and the like) based on the norms and principles of sustainable development and when it comes to the particularly delicate environment such as the islands, which are spatially set, the development should be based on the principles of self-sufficiency with optimal exploitation of natural resources. Tourist destination as a foundation of the tourist system and the role of sustainable development should be based on the strategies and action plans that arise from it. This thesis has been structured so that the theoretical insights related to the management of tourist destinations and sustainable development, in its theoretical part, are examined and presented following the recent thoughts and attitudes of the relevant authorities on strategic management, as well as the laws, regulations and recommendations of the national sources and the sources of the European Union. In the empirical part of this study attitudes and opinions of the experts on the issues related to the sustainable development of tourism on the Croatian islands were examined during which statistical methods of data analysis were used. The data was collected by surveying the target sample of the island population. The research was conducted purposefully on the selected sample and those who were surveyed included workers in the tourist industry (directly employed), the representatives of the local (regional) self-government and the island population related to the tourist industry (indirectly employed). For the analysis of the collected data the following methods were used: descriptive and inferential statistics, variance analysis, correlation analysis, the analysis of the correlation of variables in the chi-squared test and the relevance of the sample in the T-test. The claims put forward when questioned about the developmental strategy of the island were met by different attitudes depending on the heterogeneity of the area they cover, but from the viewpoint of the people familiar with the situation, tourist facilities were rated consistently, as well as claims related to the concept of sustainable development, when different attitudes primarily from the viewpoint of the reached tourist development became apparent. The sense of local affiliation is traditionally evident in the island population, which sometimes leads even to open hostility

among the settlements of the island. The less developed the island area, the more pronounced this sense is, with its decrease or complete disappearance on the more developed tourist islands. However, a majority of the examinees agree that the local island community bears the greatest responsibility for implementing sustainable tourist development.

The objectives of the research can be regarded: by examining the existing scientific and professional insight about the need to apply the concept of sustainable development as well as the sustainability of Croatian islands to preserve the resources and to create a better competitive advantage; by determining the application of sustainable tourism development indicators in the destination that stakeholders consider significant in the implementation of sustainable development guidelines; by establishing the link between the level of development and the mode of implementing the sustainable development in the destination; by observing the concept of scientifically based guidelines for creating the future state of sustainable tourism in the Republic of Croatia (especially the islands); by researching and analysing of legal regulations related to Croatian islands as a resource of a sustainable tourist product and comparison of the managing of tourist destinations on selected island groups in the European Union.

The guidelines for the sustainable development in the destination imply the alignment of the goals and interests of all stakeholders in the tourist destination and assume management based on a compromise at all levels relevant to the sustainable development of the destination.

Despite numerous research, adopted strategies, methodologies and indicator systems, there is no single concept for implementing sustainable tourism development on the islands in the Republic of Croatia. According to the results of the performed research, the dissertation provides suggestions for the effective management of destinations and directions for future research into the sustainable development of island tourist destinations.

Keywords: strategic management, sustainable development, sustainable destination, Croatian islands

SADRŽAJ

ZAHVALA.....	IV
SAŽETAK.....	V
SUMMARY.....	VII
1. Uvod	1
1.1. Problem istraživanja i postavljene hipoteze.....	2
1.2. Svrha i cilj istraživanja	4
1.3. Ocjena i prikaz dosadašnjih istraživanja	5
1.4. Korištene znanstvene metode	10
1.5. Struktura rada i očekivani znanstveni doprinos	11
2. Turistička destinacija kao dio turističkog sustava	14
2.1. Pojmovno određenje turističke destinacije	14
2.1.1. Mrežni koncept turističke destinacije.....	16
2.1.2. Upravljanje, koordinacija i rješavanje kriza u turističkim destinacijama	17
2.2. Razvojni koncept turističkih destinacija	18
2.2.1. Životni ciklus turističke destinacije.....	19
2.2.2. Tržišna vrijednost turističke destinacije	20
2.3. Održiva turistička destinacija - novi principi i tržišne prilike	21
2.3.1. Ravnoteža održivog turizma.....	23
2.3.2. Prihvatni kapacitet destinacije.....	25
2.3.3. Utvrđivanje prihvatnog kapaciteta turističke destinacije	26
3. Upravljanje destinacijom - imperativ za održivi razvoj.....	27
3.1. Definiranje i procesi strateškog upravljanja turističkom destinacijom	27
3.1.1. Strategije turističkog razvoja u funkciji poboljšanja kvalitete života otočnog stanovništva.....	30

3.1.2.	Strategije i dokumenti Europske unije koji se odnose na otoke.....	31
3.1.3.	Otočne politike Europske unije	32
3.2.	Kriteriji učinkovitog upravljanja turističkom destinacijom	34
3.2.1.	Komparativne prednosti turističke destinacije	34
3.2.2.	Konkurentne prednosti turističke destinacije.....	36
3.2.3.	Valorizacija turističke destinacije	36
3.2.4.	Integralno upravljanje turističkom destinacijom.....	38
3.2.5.	Upravljanje novim - modernim turistima.....	39
3.2.6.	Mjerenje i ocjenjivanje kvalitete turističke destinacije	40
3.3.	Menadžerski sustavi i upravljanje okolišem	45
3.4.	Upravljanje znanjem u funkciji održivog razvoja.....	47
3.5.	Uloga nevladinih organizacija u poticanju svijesti o održivom razvoju.....	50
4.	Upravljanje održivim razvojem	51
4.1.	Definiranje i ciljevi održivog razvoja.....	51
4.2.	Principi održivog razvoja turizma	54
4.2.1.	Principi održivog turizma - alati za procjenu turizma.....	55
4.2.2.	Održivi razvoj turizma	63
4.2.3.	Napori za diferenciranje turističke ponude	64
4.3.	Primjeri opterećenja održivog razvoja turizma na hrvatskim otocima.....	67
4.3.1.	Otok Ugljan	67
4.3.2.	Otok Rab	69
4.3.3.	Otok Mljet	70
4.3.4.	Otok Lastovo	72
4.3.5.	Otok Premuda.....	73
4.4.	Zakonodavni i strateški okvir održivog razvoja u Republici Hrvatskoj.....	74
4.5.	CROSTO opservatorij - projekt za mjerenje i praćenje održivosti turizma	77

5. Hrvatski otoci kao resursi održivog turističkog proizvoda	78
5.1. Otoci kao turističke destinacije	79
5.2. Posebnosti otočnog razvoja i otočne razvojne politike.....	81
5.3. Gospodarska kretanja na otocima	83
5.4. Programi i mjere razvoja otoka u cilju stvaranja preduvjeta za održiv gospodarski i društveni razvoj	87
5.4.1. Iskustva u primjeni koncepta održivog razvoja na otocima.....	89
5.4.2. Programi razvoja otoka	91
5.5. Inicijativa Pametni otoci kao instrument održivog otočnog razvoja	94
5.6. Cirkularna ekonomija u funkciji održivog razvoja otoka	99
5.6.1. Načela cirkularne ekonomije (CE).....	99
5.6.2. Teorijski okvir primjene CE u održivom razvoju otočnih turističkih destinacija	101
5.7. Usporedbe (benchmarking) upravljanja turističkim destinacijama na odabranim otočnim skupinama u Europskoj uniji.....	103
6. Empirijsko istraživanje strateškog promišljanja održivog razvoja turističke destinacije.....	108
6.1. Metodologija istraživanja	108
6.1.1. Analitika empirijski prikupljenih podataka.....	108
6.1.2. Statističke metode obrade prikupljenih podataka.....	109
6.2. Analiza uzorka	112
6.2.1. Analiza uzorka u odnosu na kategoriju ispitanikova otoka.....	113
6.3. Sociodemografska analiza profila ispitanika	114
6.3.1. Frekvencija i distribucija ispitanika prema stupnju obrazovanja.....	115
6.3.2. Frekvencija i distribucija prema zanimanju ispitanika.....	117
6.3.3. Frekvencija i distribucija ispitanika prema turističkom iskustvu.....	119
6.4. Percepcija turističke razvijenosti	120

6.5. Razvojna strategija otoka	124
6.5.1. Analiza odgovora u kontekstu provođenja strateške analize turizma kao preduvjeta za planiranje i vrednovanje turističkog potencijala otoka	125
6.5.2. Analiza odgovora u kontekstu sadržaja strategije razvoja otočnog turizma	130
6.5.3. Analiza odgovora u kontekstu načela samodostatnosti na kojima se temelji razvoj otoka	135
6.5.4. Analiza odgovora u kontekstu utvrđivanja politika razvoja turizma prema posebnostima otoka	139
6.5.5. Analiza odgovora u kontekstu korištenja strategija lokalnog stanovništva	145
6.5.6. Analiza odgovora u kontekstu korištenja strategija kvalitete u svrhu poboljšanja ponude.....	150
6.5.7. Analiza odgovora u kontekstu provođenja strategija izoliranog turizma.....	155
6.5.8. Analiza odgovora u kontekstu uvažavanja multidisciplinarnosti i konzultacija sa dionicima turističke ponude (stakeholderima) pri izradi strategija razvoja	160
6.5.9. Analiza odgovora u kontekstu poduzimanja aktivnosti na malim i racionalnim programima	166
6.5.10. Analiza odgovora u kontekstu otvorenosti strategija prema javnosti i otočnoj zajednici	172
6.5.11. Analiza odgovora u kontekstu razvojne strategije (Tvrdnje 1-10).....	177
6.6. Razvoj otočne turističke destinacije.....	179
6.6.1. Analiza odgovora u kontekstu profesionalne preorijentacije lokalnog stanovništva.....	180
6.6.2. Analiza odgovora u kontekstu aktivnosti lokalnog stanovništva u izgradnji energetskih i infrastrukturnih objekata.....	184
6.6.3. Analiza odgovora u kontekstu povezanosti otoka s kopnom	189
6.6.4. Analiza odgovora u kontekstu zadovoljavajuće povezanosti informacijsko-komunikacijskom tehnologijom (ICT).....	193
6.6.5. Analiza odgovora u kontekstu stvaranja uvjeta za povećanje kvalitete života na otoku.....	197

6.6.6.	Analiza odgovora u kontekstu stimuliranja aktivnosti koje obogaćuju turističku ponudu otoka	201
6.6.7.	Analiza odgovora u kontekstu uspostavljenja veze između lokalne zajednice i dionika turističke ponude (stakeholdera)	206
6.6.8.	Analiza odgovora u kontekstu značaja radionica (workshopova) kao alatu strateškog upravljanja otočnim razvojem.....	211
6.6.9.	Analiza odgovora u kontekstu uvažavanja specifičnosti kod upravljanja marketingom otočnog turizma	215
6.6.10.	Analiza odgovora u kontekstu razvoja otočne destinacije (Tvrdnje 11-19).....	219
6.7.	Koncepcija održivog razvoja	222
6.7.1.	Analiza odgovora u kontekstu postojanja sustava financiranja održivog razvoja na otocima	223
6.7.2.	Analiza odgovora u kontekstu dimenzioniranja turističkog kapaciteta sukladno konceptu održivog razvoja	227
6.7.3.	Analiza odgovora u kontekstu postojanja komunikacije između dionika turističke ponude i glavnih područja održivog razvoja	232
6.7.4.	Analiza odgovora u kontekstu permanentne edukacije lokalnog stanovništva o konceptu održivog razvoja	237
6.7.5.	Analiza odgovora u kontekstu optimalnog iskorištavanja prirodni resursi kao ključnih elemenata turističkog razvoja.....	241
6.7.6.	Analiza odgovora u kontekstu poštivanja društveno-kulturološke autentičnosti lokalne zajednice	246
6.7.7.	Analiza odgovora u kontekstu ravnomjerno raspoređenih mogućnosti koje mogu ostvariti društveno-ekonomsku dobrobit.....	250
6.7.8.	Analiza odgovora u kontekstu uspostavljanja Centara kompetencija u cilju učinkovite suradnje na razvojnim projektima i istraživanja održivog turizma na otocima	255
6.7.9.	Analiza odgovora u kontekstu koncepcije održivog razvoja (Tvrdnje 20-27).	259
6.8.	Provedba i odgovornost.....	262

6.8.1. Analiza odgovora u kontekstu odgovornosti za donošenje i provođenje strategije održivog razvoja turizma na otocima	263
6.8.2. Analiza odgovora u kontekstu odgovornosti lokalne otočne zajednice u implementaciji održivog razvoja turizma.....	266
6.9. Rasprava.....	271
7. Zaključak.....	274
Literatura	278
Popis ilustracija	292
Popis slika.....	292
Popis tablica	292
Popis tablica empirijskog dijela rada	293
Popis grafikona empirijskog dijela rada.....	300
Popis kratica	301
Prilozi.....	302
Prilog I. Upitnik.....	302
Prilog II. Granice Republike Hrvatske na Jadranskom moru.....	306
Prilog III. Popis naseljenih otoka i broj stanovnika (2021.)	307

1. Uvod

Razvoj turizma na otocima rezultirao je dijametralno suprotnim odnosom prema ustaljenim vrijednostima što je dovelo do stihijske hiperizgrađenosti koja nije popraćena adekvatnom infrastrukturom, a obilježena je zaobilaznjem ekoloških standarda. Takav tip turističkog razvoja odlikuje se neravnomjernim korištenjem resursa.

Dva su osnovna zvanja prirodno usađena stanovnicima otoka, a to su ribari i težaci (poljodjelci i stočari). Prostorno gledano, težaci su zauzimali središnje dijelove otoka s plodnijom zemljom dok je ribarima pripao obalni prostor uglavnom neobrađive površine. Međutim, te podjele u prošlosti nisu bile striktno jer je težak život na otocima nalagao suradnju u proizvodnji i korištenju resursa. Razvoj turizma do 70-tih godina XX. stoljeća blagodatno je utjecao na život na otoku. Svi stanovnici otočnih naselja našli su dodatni izvor zarade plasiranjem proizvoda (vina, ulja, ribe) te su prizivali povećanja turističkog prometa.

Nedostatak strateškog upravljanja razvojem destinacije od početka osamdesetih godina XX. stoljeća pa sve do danas doveo je do cijelog niza neuspješnih projekata. Stoga bi u strateškim promišljanjima valjalo promatrati otok kao cjelovitu turističku destinaciju, a ne pojedina naselja na otoku bez obzira koliko se činila turistički atraktivna. U odnosu na aktualne turističke trendove u kojima do izražaja dolaze brojni oblici turizma (avanturistički, ciklo, vjerski, kulturni, gastro, etno, nautički...) velika je vjerojatnost da se svako otočno naselje može aktivno uključiti u razvoj turizma pod odgovarajućim uvjetima.

Upravo bi stajališta prema zadovoljenju tih uvjeta trebala biti predmet empirijskog dijela istraživanja, a dobiveni rezultati bi mogli činiti osnovu za strateško upravljanje održivim razvojem turističke destinacije.

Sukladno trendovima empirijskih istraživanja koja se temelje na potvrđivanju/opovrgavanju hipoteza istraživanja, upitnik je prosljeđen poznavateljima tematike održivog razvoja otočne turističke destinacije.

Poznavatelji su turistički djelatnici (u sustavu lokalnih, regionalnih ili područnih turističkih zajednica, djelatnici u ugostiteljskoj djelatnosti), predstavnici predstavničkih, izvršnih i upravnih tijela jedinica lokalnih samouprava (gradonačelnici, načelnici, općinski ili gradski vijećnici te pročelnici) i ugledni stanovnici otoka ili jednostavno oni koji imaju određena znanja i/ili iskustva o održivom i turističkom razvoju svojeg mjesta (destinacije).

1.1. Problem istraživanja i postavljene hipoteze

Uvodno naznačene činjenice ukazuju na postojanje problema vezanih uz strateško promišljanje razvoja turističke destinacije koji se očituje u traženju kompromisa između razvojnih težnji i mogućnosti te održivosti kao ograničavajućeg čimbenika ekonomskog razvoja. Temeljni problem istraživanja teme ovog doktorskog rada ogleda se u činjenici da hrvatski otoci i otočne skupine čine skup posebnosti što uvelike onemogućuje jedinstveni pristup.

Navedena problematika proizlazi često iz kontradiktornih interesa između institucionalnih i osobnih stavova stanovnika otoka, a upravo je to predmet empirijskog dijela istraživanja kojim se u ovom doktorskog radu nastoje predstaviti optimalne smjernice održivog razvoja otoka. Uz pojavnost konstantne depopulacije, otočno stanovništvo svoju razvojnu nišu nalazi u turizmu, a koji pak zbog heterogenosti otoka i otočnih skupina nije svima ravnomjerno dostupan.

Kronologija problema ravnomjernog razvoja hrvatskih otoka ima svoju povijesnu, kulturološku, demografsku i socijalnu karakteristiku. Strateška promišljanja koja proizlaze iz Nacionalnog programa razvoja otoka (1997), tretiraju hrvatske otoke kao jedinstvenu cjelinu što zasigurno nisu. Izostanak diferenciranog pristupa razvoju otoka, doveo je do nejednakosti u stupnju razvijenosti između pojedinih otoka i otočnih skupina što potvrđuju i brojni pokazatelji. Sukladno ekonomskoj, infrastrukturnoj i prometnoj razvijenosti na otocima su nastale i brojne, više ili manje atraktivne, turističke destinacije. Donošenjem Strategije razvoja turizma Republike Hrvatske do 2020. godine (NN 55/13) prihvaćeno je stajalište da se „razvoj turizma treba temeljiti na unapređenju zaštite okoliša, očuvanju kvalitete prirodnih resursa te odgovornom i održivom upravljanju razvojem sadržaja turističke ponude“, čime je amnestirano postojeće stanje, ali i ograničen turistički razvoj onim otocima koji su njime upravljali odgovorno i održivo. Bez krovne strategije mogu se samo parcijalno rješavati aktualni problemi i ograničenja vezano uz održivi razvoj otočnih destinacija. Naime, sve inicijative koje dolaze pristupom „odozdo prema gore“ prvenstveno su rezultat interesa lokalne zajednice, a tek potom od općeg interesa.

Problem koji je uočen pri istraživanju teme rada odnosi se na dostupnu znanstvenu i stručnu literaturu koja se u pravilu bavi pojedinim otočnim destinacijama (Ugljan, Mljet, Korčula, Rab, Krk, Lošinj...) bez traženja poveznica s otočnom skupinom pritom nudeći samo izolirana rješenja.

Strategija kao instrument za provođenje politike održivog razvoja hrvatskih otoka potrebna je posebice za suradnju, potporu otočnim zajednicama i relevantnim dionicima, a sve u cilju

održivih načina upravljanja resursima i infrastrukturom što u konačnici stvara uvjete za povećanje kvalitete života na otocima.

Sukladno navedenom problemu istraživanja postavljena je i **glavna hipoteza** istraživanja:

HI. Strateško upravljanje predstavlja jedan od glavnih preduvjeta za dugoročni održivi razvoj destinacije (hrvatskih otoka).

Tako postavljena hipoteza implicira dodatne **pomoćne hipoteze**:

PH1. Razvojna strategija otoka otvorena je prema otočnoj javnosti, a temelji se na provedenoj strateškoj analizi koja sadrži socijalnu i gospodarsku komponentu, uvažava multidisciplinarnost dionika turističke ponude permanentnim aktivnostima na programima ambijentalne i autohtone vrijednosti.

PH2. Razvoj otočne turističke destinacije provodi se sustavno, dobrom povezanošću sa kopnom, izgradnjom energetskih i infrastrukturnih objekata i profesionalnom preorijentacijom lokalnog stanovništva u cilju stvaranja uvjeta za povećanje kvalitete života i obogaćivanje turističke ponude uvažavajući pritom specifičnosti otoka.

PH3. Provođenje koncepcije održivog razvoja uključuje pozitivnu korelaciju između relevantnih dionika i lokalne zajednice, a podrazumijeva uređen sustav financiranja održivog razvoja na otocima, optimalno korištenje resursa i adekvatno dimenzioniranje turističkih kapaciteta uz poštivanje društveno-kulturološke autentičnosti zajednice.

Nemogućnost primjene svih općih pokazatelja održivog razvoja otočnih turističkih destinacija, nepostojanje jednoznačnog modela, te različito poimanje problematike održivog razvoja kod dionika u turističkoj destinaciji predstavljaju okosnicu problema istraživanja ovog doktorskog rada.

1.2. Svrha i cilj istraživanja

Svrha istraživanja ovog doktorskog rada je proširenje spoznaja i razumijevanje važnosti strateškog upravljanja u funkciji održivog razvoja destinacije u specifičnim okolnostima otočnog turizma.

Kako bi se ispunila navedena svrha, provedeno je anketno istraživanje mišljenja i stavova otočnog stanovništva na odabranom uzorku (243 ispitanika po kategorijama), te je provedena statistička analiza prikupljenih odgovora kao osnova za formiranje zaključaka utemeljenih na percepciji prihvaćanja strategije održivog razvoja na otocima.

Glavni ciljevi istraživanja doktorskog rada predstavljaju:

- istraživanje postojećih znanstvenih i stručnih spoznaja o potrebi primjene koncepta održivog razvoja općenito, kao i održivosti hrvatskih otoka s ciljem očuvanja resursa i stvaranja bolje konkurentske prednosti
- utvrđivanje primjene pokazatelja održivog razvoja turizma u destinaciji koje dionici smatraju značajnima pri provedbi zadanih smjernica održivog razvoja
- utvrđivanje veze između stupnja razvoja i načina implementacije održivog razvoja u destinaciji
- sagledavanje koncepta znanstveno utemeljenih smjernica za stvaranje budućeg stanja održivog turizma u Republici Hrvatskoj, posebice na otocima
- istraživanje i analiziranje zakonske regulative vezano za hrvatske otoke kao resursa održivog turističkog proizvoda i usporedba upravljanja turističkim destinacijama na odabranim otočnim skupinama u Europskoj uniji.

Teorijski dio doktorskog rada odnosi se na predočavanje najrelevantnijih spoznaja iz područja strateškog upravljanja s naglaskom na održivi razvoj hrvatskih otoka kao turističkih destinacija.

Empirijskim dijelom istraživanja nastojalo se sveobuhvatno ispitati stavove poznavatelja održivog razvoja destinacije o *razvojnoj strategiji otoka, razvoju otočne turističke destinacije, koncepciji održivog razvoja kao i načinima provedbe i odgovornosti*, a potom njihove odgovore sistematizirati i temeljem rezultata statističke obrade podataka iznijeti argumentirane zaključke.

Dostizanje navedenih ciljeva pridonijelo bi boljem razumijevanju problema i izazova koje pred otočne destinacije donose strategije razvoja od kojih se očekuje rješavanje specifičnosti vezanih uz osjetljivost ekosustava, ograničenost resursa, sociokulturnih utjecaja, sezonalnosti, mobilnosti, klimatskih promjena te pretjerane zavisnosti o turizmu.

1.3. Ocjena i prikaz dosadašnjih istraživanja

U hrvatskoj znanstvenoj i stručnoj literaturi postoje brojni radovi na temu strateškog razvoja turizma i razvoja turističke destinacije, ali je problematika otočnog turizma nedostatno zastupljena. Slična je situacija i u europskim, ali i svjetskim istraživanjima. Naime, malo je država koje imaju otočni arhipelag longitudinalno na više razina raspoređen uz obalu što je samim prirodnim rasporedom predodredilo i njihov turistički razvoj.

Istraživanja vezana uz prihvatni kapacitet turizma, povezujući međunarodna i hrvatska iskustva, sintetizirali su Carić i Klarić (Istraživanja prihvatnog kapaciteta-međunarodna i hrvatska iskustva, 2011) pojašnjavajući različite modele izračuna prihvatnog kapaciteta.

Znanstvena i stručna literatura relevantna za problematiku socioekonomskog položaja hrvatskih otoka broji više stotina radova objavljenih u knjigama, časopisima, zbornicima radova te priloga u vezi Nacionalnog programa razvitka otoka.

O otocima općenito valja izdvojiti knjigu *Jadranski otoci Jugoslavije* (Strčić, 1983) u kojoj se daje opis svih naseljenih otoka tadašnje države. O otocima kao strateškom obrambenom lancu pisao je Klapić u *Pomorskom zborniku (Otoci nezamjenjivi oslonac u sistemu općenarodne obrane, 1987)* pristupajući otocima s aspekta vojno-obrambene strategije. Slična tematika prevladavala je i u Rubićevoj knjizi: *Naši otoci na Jadranu (1952)* kao i o značaju hrvatskih otoka u drugom svjetskom ratu (Starc, *Croatian Islands at War: An Agony in the Adriatic, 1992*). Isti autor u *Društvenim istraživanjima 1992. godine* objavljuje članak *Otoci, regije i razvojna politika* u kojem: „određuje hrvatske otoke kao posebnu prostorno-gospodarsku cjelinu Republike Hrvatske i obrazlaže posebnosti dosadašnjih otočnih gospodarskih i populacijskih kretanja“ (Starc, *Otoci, regije i razvojna politika, 1992*).

Šimunović (*Znanstveni pristup otocima, 1993*) otvara temu nisologije kao nove znanstvene discipline („otokoznanstvo“, od grčkog *nissi* = otok) koja se bavi fenomenom otoka i otočnosti.

Proučavanjem problematike malih otoka i otočnosti¹ bavi se nezavisna neprofitna organizacija ISISA – International Small Islands Studies Association (ISISA, 2020) koja redovno izdaje časopis *Island Studies Journal* koji se bavi tematikom življenja na otocima.

---

¹ Otočnost - skup ekoloških, društvenih, gospodarskih i povijesnih posebnosti proizašlih iz potpune okruženosti morem.

U Republici Hrvatskoj, Ekonomski institut u Zagrebu izdaje publikaciju Regio novosti (EIZ, 2023) koja redovito prati aktualnosti vezane uz jadranske otoke.

Kada se analiziraju radovi o otočnoj demografiji tada se kao polazište mogu razmotriti *Metodološki problemi demografskog istraživanja hrvatskih otoka* (Lajić, Nejašmić, 1991) koji ukazuje na problematiku u traženju odgovarajućeg relevantnog uzorka, grupiranja otoka i otočnih skupina.

Značajan doprinos istraživanju stanovništva hrvatskih otoka pružila je istoimena studija autora Smoljanović, Smoljanović i Nejašmić (*Stanovništvo hrvatskih otoka*, 1999), koja se bavi uzrocima depopulacije iz 1920. godine, poslijeratnom intenzivnom industrijalizacijom te razvojem turizma nakon 1960. godine što je izazvalo deagrarizaciju i deruralizaciju koja se negativno odrazila na populaciju središnjih dijelova otoka.

Wertheimer-Baletić je u svojoj knjizi *Stanovništvo i razvoj* (1999) objedinila svoja istraživanja demografskih kretanja: *Smjer demografskih kretanja* (1997), *Predvidiva demografska kretanja u Hrvatskoj* (1997), *Specifičnosti demografskog razvitka u Hrvatskoj i njegove socioekonomske implikacije* (1997) u kojima posebice analizira raseljavanje i naseljavanje hrvatskih otoka.

Gospodarstvo i ekonomski razvoj otoka predmet je istraživanja čije su rezultate objavljivali: Kovačević i Mustapić (*Neki aspekti razvojnih mogućnosti jadranskih otoka*, 1972), Anušić (*Dinamika razvitka hrvatskih otoka u razdoblju 1973.-1991.*, 1994), Filipić (*Strategija gospodarskog razvitka hrvatskih otoka*, 1995), Filipić i Kučić (*Strategija gospodarskog razvitka hrvatskih otoka*, 1997). Za temu gospodarskog i ekonomskog razvoja ključan je dokument *Nacionalni program razvitka otoka* (Ministarstvo razvitka i obnove Republike Hrvatske, 1997) kojim se predlažu sveobuhvatne mjere za poticanje pozitivnih demografskih i gospodarskih kretanja uz očuvanje sklada prirodnih vrijednosti hrvatskih otoka.

Znanstveni radovi u kojima se otoci promatraju s *turističkog pristupa* u Republici Hrvatskoj predvodi Dulčić (*Turistička valorizacija otoka*, 1991) i (*Turizam u politici razvoja obalnih i otočnih područja Hrvatske*, 1993), a nastavljaju Jadrešić (*Pogled na turističku valorizaciju jadranskih otoka: od otoka ljepote do otoka bogatstva*, 1995) i Kunst (*Koncepcija razvitka turizma na hrvatskim otocima*, 1996).

Tema turizma i održivog razvoja otoka počela je zaokupljati hrvatske znanstvenike u ranim devedesetim godinama prošlog stoljeća, a za temu istraživanja doktorskog rada značajni su radovi Radnić i Mikačić (*Turizam i održivi razvoj hrvatskih otoka*, 1994), Mikačić (*Turizam u funkciji održivog razvoja hrvatskih otoka*, 1996) te Starc (*Održivi razvoj, turizam i ocjene*

ulagačkih pothvata, 1996). Istraživanje za potrebe razvoja održivog turizma proveli su Marušić, Prebežac i Mikulić (Istraživanje turističkih tržišta, 2019). Kritične elemente uspješnog procesa participativnog planiranja u zaštićenim područjima koji su pod značajnim pritiskom posjetitelja proteklih su godina analizirali Pivčević, Mikulić i Krešić (Mitigating the Pressures: The Role of Participatory Planning in Protected Area Management, 2021).

Učinke sezonalnosti turizma na poduzeća u turističkim destinacijama analizirali su Stojčić, Mikulić i Vizek (High season, low growth: The impact of tourism seasonality and vulnerability to tourism on the emergence of high growth firms, 2022).

Odnos između turističke aktivnosti i dostupnosti smještaja, odnosno način kako turistički smještaj, sezonalnost i ukupna turistička nestabilnost utječu na dostupnost smještaja u hrvatskim destinacijama, istraživali su Mikulić, Vizek, Stojčić, Čeh i Barbić (The Effect of Tourism Activity on Housing Affordability, 2021), a rezultati ukazuju na posebno jak sezonski utjecaj turizma i prisutnost negativnih vanjskih učinaka.

Upravljanje krizama i katastrofama smatra se jednim od ključnih elemenata za upravljanje u domeni održivog razvoja turizma te su i tom smislu Mikulić, Miloš Sprčić, Holiček i Prebežac (Strategic crisis management in tourism: An application of integrated risk management principles to the Croatian tourism industry, 2018) prikazali primjenu načela integralnog upravljanja rizicima (IRM) u slučaju hrvatskog turizma kao načina holističkog razmišljanja o izloženosti rizicima u gospodarstvu koje uvelike ovisi o turizmu.

Na problematiku sive ekonomije u turizmu ukazali su Kesar i Čuić (Shadow Economy in Tourism: Some Conceptual Considerations From Croatia, 2017) sažeto prikazavši čitav set empirijskih dokaza vezanih uz sivu ekonomiju u turizmu, s posebnim osvrtom na slučaj Republike Hrvatske.

Koliko su percepcije turista o destinaciji korisne kao upravljački alat za planiranje održivog turizma na razini destinacije istraživali su Brščić, Šugar i Ružić (Tourists' perceptions of destinations - empirical study of destination Poreč, 2018), mjereći utjecaj turističke aktivnosti u odnosu na održivost u skladu s Europskim sustavom pokazatelja za turizam (engl. *European Tourism Indicators System - ETIS*), kao alatu za upravljanje i informiranje.

Okosnica zakonodavnog okvira održivog razvoja otoka temelji se na sljedećim dokumentima: Nacionalnom programu razvitka otoka (Ministarstvo razvitka i obnove Republike Hrvatske, 1997), Zakonu o otocima (NN 116/18, 73/20, 70/21), Zakonu o zaštiti okoliša (NN 80/13, 153/13, 78/15, 12/18, 118/18), Pomorskom zakoniku (NN 181/04, 76/07, 146/08, 61/11, 56/13,

26/15, 17/19), Zakonu o pomorskom dobru i morskim lukama (NN 83/23) kao i pripadajućim uredbama i propisima. Pregled međunarodnih aktivnosti vezanih uz koncept održivog razvoja otoka sistematiziran je u sljedećoj tablici.

Tablica 1. Pregled međunarodnih aktivnosti vezanih uz koncept održivog razvoja

GODINA	AKTIVNOST	OPIS
1969.	UN published the report Man and His Environment or U than Report	Aktivnosti usmjerene na izbjegavanje globalne degradacije okoliša. U kreiranju ovog izvještaja sudjelovalo je više od 2000 znanstvenika.
1972.	First UN and UNEP World Conference on Human Environment, Stockholm	Pod sloganom Samo jedna zemlja objavljena je Deklaracija i Akcijski plan za očuvanje okoliša.
1975.	UNESCO conference on education about the environment, Belgrade	Postavljanje globalnog obrazovnog okvira za okoliš, izjava poznata kao Beogradska povelja.
1975.	International Congredd of the Human Environment (HESC), Kyoto	Naglašeni problemi kao i u Stockholmu 1972. godine.
1979.	The First World Climate Conference, Geneva	Aktivnosti usmjerene na istraživanja klimatskih promjena i praćenje programa.
1981.	The first UN Conference on Least Developed Countries, Paris	Izvještaj sa smjernicama i mjerama za pomoć nerazvijenim zemljama.
1984.	Establishment of United Nations World Commission on Environment and Developmnet (WCED)	Zadaća Komisije je suradnja između razvijenih zemalja i zemalja u razvoju i donošenje globalnih razvojnih planova za očuvanje okoliša.
1987.	WCED report Our Common Future or Brundtland report was published	Izvještaj s temeljnim načelima koncepta održivog razvoja.
1987.	Montreal Protocol was published	Sadrži rezultate istraživanja štetnih učinaka na ozonski omotač.
1990.	The Second World Climate Conference. Geneva	Daljnji razvoj programa istraživanja i praćenja klimatskih promjena i stvaranje globalnog sustava praćenja klimatskih promjena.
1992.	United Nations Conference on Environment and Development (Earth Summit or Rio Conference), Rio de Janeiro	Deklaracijom iz Rio de Janeira i Agendom 21 utvrđeni su principi održivog razvoja.
1997.	Kyoto Climate Change Conference, Kyoto	Kyotski protokol potpisan je između zemalja za smanjenje emisije CO ₂ i drugih stakleničkih plinova s početkom primjene od 2005. godine.
2000.	UN published Millennium Declaration	Izjava koja sadrži 8 razvojnih ciljeva postavljenih do 2015. godine.
2002.	The World Summit on Sustainable Development, Johannesburg	Izvještavanje o postignutim rezultatima tijekom konferencije u Rio de Janeiru koja je potvrdila prethodne obveze i postavila smjernice za provedbu ovog koncepta u budućnosti.
2009.	The Third World Climate Conference, Geneva	Daljnji razvoj globalnog sustava praćenja klimatskih promjena s ciljem pravodobnog predviđanja mogućih katastrofa.
2009.	World Congress Summit G20, Pittsburgh	Zemlje članice G20 postigle su sporazum o umjerenom i održivom gospodarstvu.
2012.	UN Conference Rio+20, Rio de Janeiro	Opredijeljenost za ciljeve održivog razvoja i pitanja globalne zelene ekonomije.
2015.	UN Sustainable Development Summit, New York	Objavljena je UN-ova Agenda za održivi razvoj do 2030. godine kojom se postavljaju razvojni ciljevi.
2015.	UN Conference on climate change, Paris	Sporazum o smanjenju stakleničkih plinova kako bi se smanjilo i ograničilo globalno zagrijavanje.

Izvor: obrada autora prema Klarin (The Concept of Sustainable Development: From its Beginning to the Contemporary Issues, 2018, str. 72).

Istraživanja vezana uz *održivi razvoj* su dinamična i promjenjiva sukladno dobivenim rezultatima istraživanja i njihovim praktičnim potvrđivanjem u prostoru. Postoji kontinuirano nastajanje novih ideja koje omogućuju poboljšanja u istraživanju održivog razvoja uvažavajući ekonomske modele (cirkularna ekonomija - CE, zelena ekonomija – ZE i bio ekonomija - BE) i modele održivosti (razvoj, zadržavanje postojećeg stanja i usporavanje razvoja).

- **Cirkularna ekonomija** temelji se na idejama industrijske ekologije, promiče smanjenje i učinkovitost u korištenju resursa, ponovnu uporabu i recikliranje te produljenje vijeka trajanja proizvoda. Inženjerstvo zasnovano na temeljima takvih industrijskih promjena istraživali su i sažeto sistematizirali Kirchherr, Reike i Hekkert (Conceptualizing the circular economy: An analysis of 114 definitions, 2017).
- **Zelena ekonomija** u skladu s Programom Ujedinjenih naroda za okoliš (UNEP) naglašava korištenje tehnologija s niskim udjelom ugljika i bolje korištenje resursa za očuvanje ekosustava. Tako Gasparatos i Willis (Biodiversity in the Green Economy, 2015) ističu spoznaju da su bioraznolikost i dobrobit ljudi neraskidivo povezani što je dovelo do usvajanja brojnih politika zaštite okoliša.
- **Bio ekonomija** smatra da sve industrijske inpute na bazi fosilnih goriva treba zamijeniti ili nadopuniti obnovljivim biološkim resursima i materijalima. U tom su kontekstu inovacije utemeljene na znanju i upotreba biotehnologije ključni čimbenici. Bugge, Hansen i Klitkou (What is the bioeconomy? A review of the literature, 2016, str. 13) ističu kako kružnost nije izričito implementirana u BE i zagovaraju konvergenciju tih koncepata.

Promatrano s aspekta politike održivog razvoja, sva tri koncepta predmet su političkih rasprava na razini Europske unije (EU) s Novim akcijskim planom za kružno gospodarstvo (EC, 2020), zelenim ciljevima i ciljevima ekonomske politike (EC, 2020) te Europskom strategijom bio ekonomije iz 2012. i 2018. godine (Kulušić, 2021). Koncept Zelene ekonomije pokrenut je od strane Ujedinjenih naroda (UNECE, 2011), a nalazi se i u Strategiji za zeleni rast OECD-a (OECD, 2011). Koncept bio ekonomije je stalno prisutan usprkos različitim stajalištima pojedinih država poput SAD i Kine (D'Amato, Droste, Winkler i Toppinen, 2019, str. 461).

Zaključno treba istaknuti da problematiku strateškog upravljanja otočnom turističkom destinacijom s naglaskom na održivi razvoj treba sagledavati s prostornoga, ekološkog, kulturološkog, socio-demografskog i regulatornog stajališta te je sukladno tome korištena znanstvena i stručna literatura iz domaćih i stranih izvora.

1.4. Korištene znanstvene metode

Istraživanje u ovom doktorskom radu sastoji se od teorijskog dijela u kojem su istraživane argumentacije koje opravdavaju načela održivog razvoja otočne turističke destinacije i empirijskog dijela u kojem su ti argumenti testirani na odabranom uzorku. Tako su kod teorijskog dijela istraživanja korištene uobičajene znanstvene metode (Zelenika, 1998, str. 309):

- ✓ metoda analize – raščlanjivanje određenih tvrdnji, zaključaka i slično na sastavne dijelove
- ✓ metoda sinteze – povezivanje jednostavnijih tvrdnji, modela ili zaključaka u složenije i općenitije sustave
- ✓ induktivna metoda – na temelju pojedinačnih činjenica ili saznanja formuliraju se nove spoznaje i zaključci
- ✓ deduktivna metoda – na temelju općih spoznaja potvrđenih u praksi utemeljuju se vlastite pojedinačne spoznaje i zaključci
- ✓ metoda apstrakcije – shodno analizi odvajaju se bitni dijelovi pojave ili predmeta istraživanja
- ✓ metoda konkretizacije – postupak suprotan apstrakciji
- ✓ povijesna metoda
- ✓ metoda generalizacije – metoda kojom se od pojedinačnih opažanja izvode uopćeni zaključci
- ✓ deskriptivna metoda – opisivanje činjenica, procesa i predmeta te njihovih obilježja
- ✓ metoda analize slučaja – na temelju posebnih analiza slučaja formuliraju se nove spoznaje i zaključci
- ✓ metoda kompilacije – postupak preuzimanja (navođenja) tuđih rezultata istraživanja, opažanja, stavova i spoznaja.

Kako bi se provela kvalitetna usporedba s drugim otočnim turističkim destinacijama na prostoru Europske unije, koristile su se metode komparacije, generalizacije i specijalizacije.

U empirijskom dijelu istraživanja, za analizu prikupljenih podataka, korištene su metode deskriptivne i inferencijalne statistike, analize varijance, korelacijske analize, ispitivanja povezanosti varijabli Hi-kvadrat testom te relevantnosti uzorka T-testom.

Kao instrument istraživanja koristio se upitnik. Istraživanje je provedeno ciljano na odabranom uzorku u razdoblju od veljače do listopada 2019. godine, a anketirani ispitanici su bili turistički

djelatnici (izravna zaposlenost u turizmu), predstavnici lokalne (regionalne) samouprave te stanovnici otoka povezani s turizmom (neizravna zaposlenost u turizmu).

Upitnik je kreiran u obliku postavljenih tvrdnji, a od ispitanika se tražilo da dodjeljivanjem ocjena odnosno prihvaćanjem (uvjetno ili u cijelosti), odbijanjem (uvjetno ili u cijelosti) ili zauzimanjem neutralnosti, izraze svoje stavove o elementima razvojne strategije otoka, razvoju otočne destinacije, konceptu održivog razvoja i načinu provedbe i odgovornosti s ciljem istraživanja i formiranja stavova o strateškim smjernicama za održivi razvoj turističkih destinacija na naseljenim otocima u Republici Hrvatskoj. Prikupljeni podaci su sistematizirani prema socio-demografskim karakteristikama uzorka (ispitanika) te sustavno statistički obrađeni i analizirani odgovarajućim računalnim programom (SPSS Statistics 24).

1.5. Struktura rada i očekivani znanstveni doprinos

Doktorski rad sastoji se od sedam dijelova. U uvodnom dijelu razrađuje se glavni problem istraživanja, utvrđuju se njegovi ciljevi i definira svrha rada. U ovom dijelu postaviti će se hipoteze istraživanja te prikazati i kritički evaluirati dosadašnja istraživanja vezana uz temu rada. Na kraju uvodnog dijela, opisat će se struktura rada i obrazložiti njegov očekivani znanstveni doprinos.

Drugi dio doktorskog rada ima naslov *Turistička destinacija kao dio turističkog sustava* u kojem se s teorijskog stajališta razmatra pojam turističke destinacije i koncepti njena razvoja. Iznose se teorijski stavovi turističkog razvoja u Republici Hrvatskoj, analiziraju i kompariraju načela razvoja turističkih destinacija u odnosu na njihov životni vijek i tržišnu vrijednost. Naglasak se stavlja na važnost ravnoteže održivog turizma sukladno prihvatnom kapacitetu prostora i načinima utvrđivanja prihvatnog potencijala destinacije.

Upravljanje destinacijom - imperativ za održivi razvoj naslov je trećeg dijela rada u kojem se definiraju procesi i obrazlažu kriteriji učinkovitog strateškog upravljanja turističkom destinacijom. Analiziraju se komparativne i konkurentske prednosti, načini valorizacije te naglašava važnost integralnog upravljanja turističkom destinacijom. U nastavku se s menadžerskog aspekta obrazlažu sustavi upravljanja okolišem i znanjem u funkciji održivog razvoja s osvrtom na ulogu nevladinih organizacija u poticanju svijesti o održivom razvoju.

U četvrtom dijelu rada, *Upravljanje održivim razvojem*, nastojalo se sažeto elaborirati sva kompleksnost koju iziskuje tema upravljanja održivim razvojem. Posebice se razmatra upravljanje održivim razvojem u turizmu koje je u nekim područjima doseglo granice zasićenja. U tom kontekstu, analiziraju se odabrane otočne turističke destinacije, zakonodavni okvir, metodologija i strateški okvir održivog razvoja u Republici Hrvatskoj kao i uloga CROSTO opservatorija kao projekta za mjerenje i praćenje održivosti turizma.

Teorijski dio doktorskog rada sjedinjuje se u petom dijelu s naslovom *Hrvatski otoci kao resursi održivog turističkog proizvoda* u kojem se posebno elaboriraju otoci kao značajne turističke destinacije. Prezentiraju se posebnosti otočnog razvoja i primjeri programa i mjera u cilju stvaranja preduvjeta za održiv gospodarski i društveni razvoj otoka. Izdvojena je Inicijativa pametni otoci kao „odozdo prema gore“ pristup europskih otočnih dionika i teorijski okvir i načela cirkularne ekonomije u funkciji održivog razvoja otoka. U ovom dijelu prikazana je i usporedba (benchmarking) upravljanja turističkim destinacijama na odabranim otočnim skupinama u Europskoj uniji.

U empirijskom, šestom dijelu rada s naslovom *Empirijsko istraživanje strateškog promišljanja održivog razvoja turističke destinacije*, tražila se potvrda dosadašnjih strateških promišljanja održivog razvoja otoka i mjera koje su poduzimane na način da se ocjenjuje njihovu primjenu i učinkovitost. Sve različitosti u prihvaćanju strateških smjernica od strane otočnog stanovništva proizlaze iz nehomogenosti otočne populacije diversificirane u različito razvijene otočne skupine. Upravo ta različitost manifestira i različiti pristup održivom razvoju destinacije, formira različite interesne skupine od zagovornika razvoja različitih oblika turizma do potpunog ograničavanja svake vrste zahvata u okoliš. Stoga je istraživanje provedeno na ciljanoj skupini relevantnih dionika otočnih destinacija odnosno poznavatelja otočnih razvojnih prilika. Dobiveni prikupljeni odgovori statistički su obrađeni i analizirani te je provedena rasprava o dobivenim rezultatima.

U zadnjem dijelu, *Zaključku* rada, donose se zaključna razmatranja i iznose nedostaci istraživanja te se predlažu smjernice za buduća istraživanja ove teme.

Ovaj doktorski rad daje određeni znanstveni doprinos u području društvenih znanosti, polju ekonomije, koji omogućuje definiranje smjernica za poboljšanje provedbe i unapređenja politike održivog razvoja na otocima. Doprinos je ostvariv u teorijskom i aplikativnom dijelu, a predstavlja rezultat istraživanja definiran ciljem istraživanja i znanstvenim hipotezama.

Očekivani doprinos ekonomskoj znanosti u *teorijskom smislu* proizlazi iz razvijanja i produbljanja znanstvenih spoznaja o važnosti strateškog upravljanja održivim razvojem otočne turističke destinacije ili otocima u cjelini. Uspostavlja se veza između teorijskih okvira upravljanja razvojem destinacije shodno principima održivosti poštujući posebnosti otočnog razvoja i otočne razvojne politike Republike Hrvatske i Europske unije. Daje se naglasak na razvoju pametnih otoka kao pokretačima održivog lokalnog razvoja. Raznolikost hrvatskih otoka i otočnih skupina determinira primjenu diferenciranih strategija razvoja što proširuje mogućnosti znanstvenog pristupa kako na makro tako i na mikrorazini. Doprinos se ostvaruje i kroz primjenu referentnih ekonomskih načela i primjerenih znanstvenih metoda u istraživanju održivog razvoja.

Očekivani doprinos ekonomskoj znanosti u *aplikativnom smislu* temelji se na primjeni načela i principa održivog razvoja kao instrumenta provođenja ekološke politike. Temeljnu ulogu ima upravo strateško upravljanje čijom se implementacijom postižu nove tržišne prilike za održivu turističku destinaciju. Rezultati dobiveni empirijskim istraživanjem mogu se argumentirano primijeniti kao podloga za izradu lokalnih razvojnih strategija i planova te provedbu razvojne politike.

Provedenim istraživanjem traženi su i dobiveni odgovori na postavljene ciljeve istraživanja, a dobiveni stavovi ispitanika čine doprinos koji se temelji na pristupu „odozdo prema gore“. Uvažavanje takvih stavova podrazumijeva uzimanje u obzir i većeg broja sudionika pri budućim izradama strategija održivog razvoja otoka, kako temeljnih, tako i onih sektorskih vezanih uz promet, turizam, poljoprivredu, digitalizaciju, zelenu transformaciju i sl.

2. Turistička destinacija kao dio turističkog sustava

Fenomen turizma kao masovne pojave migracije stanovništva od hladnijih ka toplijim predjelima, odnosno turizam „mora i sunca“ kakav je obilježio dio XX. stoljeća, zacrtao je put turističkoj industriji. Izgrađena je, a i dalje se gradi, turistička infrastruktura na kojoj se temelji turistička nadgradnja sa svim djelatnostima koje više ili manje sudjeluju u kreiranju turističkog proizvoda, potražnje i potrošnje. Eksponencijalni rast turističkih migracija formirao je određena turistička odredišta koja su prema svojim specifičnostima odredila i oblike razvoja turizma. Praktički svatko tko je imao afinitet prema kretanju, zabavi, istraživanju ili jednostavno promjeni svoje svakodnevnice mogao je (i može) pronaći sebi poželjnu i prihvatljivu turističku destinaciju.

U ovom dijelu rada se, nakon određenja pojma turističke destinacije, analiziraju razvojni koncepti turističkih destinacija s naglaskom na otoke te sagledava značaj održive turističke destinacije kao novog promišljanja turizma, ali i nove tržišne prilike.

2.1. Pojmovno određenje turističke destinacije

Uvodno valja napraviti razliku između pojmova turističko odredište i turistička destinacija. Turističko odredište je svaki zemljopisni pojam koji nekom posjetiocu može pružiti osjećaj ugone te zadovoljiti njegove potrebe za prehranom i spavanjem. Postoje neki privlačni čimbenici koji privlače interes posjetioca za određeno mjesto, a oni čine osnovu turističke destinacije od kojih započinje razvoj turizma. Oni nužno ne moraju biti u samom središtu turističke destinacije, koja tada predstavlja hub-centar. Primjerice, Kornatski otoci ili Brijunsko otočje su turistička odredišta, ali nisu turističke destinacije već se nalaze na obali (Zadar, Pula).

Nasuprot turista (posjetioca) stoji domaćin - ugostitelj koji svojim znanjem, trudom i poduzetničkom aktivnošću kreira turističku ponudu s osnovnim ciljem valorizacije svojih usluga i težnjom za kontinuiranim poboljšanjem kvalitete usluge i zadovoljstva turista (posjetioca).

Sam pojam destinacija potječe od latinskog *destinatio*, a primarno se odnosi na odredište prema kojem se putuje.

Sveobuhvatna definicija turističke destinacije prema Mikačiću (Konceptija turističke destinacije, 2005, str. 380) je: „mjesto, regija ili zemlja intenzivnog okupljanja turista zbog

različitih koristi koje im ona pruža, a mora biti dovoljna privlačna i opremljena za prihvata i boravak turista.“

Pojam turističke destinacije kako navode Magaš, Vodeb i Zadel (Menadžment turističke organizacije i destinacije, 2018, str. 11) proizlazi iz pojma turističkog mjesta „koja su svojim čimbenicima ponude stvarali intenzitet i kontinuitet posjeta“. Turistička destinacija uvjetovana je željama, sklonostima, interesima i ukusom turista (Dobre, Župan Rusković, Čivljak, 2004, str. 9).

U poslovnom smislu turistička destinacija je zatvoreni poslovni sustav sastavljen od brojnih turističkih resursa koji svaki za sebe ima svoju funkciju (Krivošejev, 2014, str. 17). To dovodi do podjele na osnovne turističke resurse koje čine privlačni čimbenici (znamenitosti, krajolik, događanja) i intermedijarne turističke resurse koji su u funkciji osnovnih, a čine ih turistička infrastruktura (prilazne ceste, parkirališta, hoteli, restorani) i s njom povezane usluge.

U hrvatskoj turističkoj praksi pojam turistička destinacija relativno je novijeg datuma. Smatra se da se počeo koristiti sedamdesetih godina XX. stoljeća i to primarno posredstvom zračnog prometa. Njegovo aktualno značenje je složeno, a sadržaj se često različito interpretira (Križman Pavlović, Živolić, 2008, str. 101). Sva složenost pojma turističke destinacije proizlazi iz turističke potražnje, koja je pak motivirana čimbenicima privlačnosti i turističke ponude koju neko odredište može proizvesti što, prema Vukoniću (Teorija i praksa turističke destinacije, 1998, str. 367), iziskuje složene potrebe receptivnih turističkih prostora.

Znakovito je da se pojam turistička destinacija spominje u brojnim službenim strateškim dokumentima razvoja turizma, pravilnicima i uredbama, ali se rijetko definira, već se preuzima od pojma turističko mjesto. Može se samo pretpostaviti kako zakonodavac ta dva pojma smatra sinonimima.

Tako se Pravilnikom o kriterijima za razvrstavanje naselja u turističke razrede (Pravilnik o kriterijima za razvrstavanje naselja u turističke razrede, NN 92/09, 04/15) određuju kvalitativni i kvantitativni kriteriji kojim se neko mjesto svrstava u razrede od AAA do DDD. Problem je u tome što je turističko mjesto određeno administrativnim granicama dok je turistička destinacija širi pojam koji se nužno ne mora „podudarati s administrativnim granicama mjesta, već je bitno da čini prostorno-funkcionalnu cjelinu ponude u turizmu“ (Dobre, Župan Rusković, Čivljak, 2004, str. 6).

Kako bi menadžment turističke destinacije mogao pravilno ocijeniti vrijednost destinacije, valja spoznati koje su komparativne i konkurentske prednosti destinacije budući da efikasno

upravljanje turističkom destinacijom nije moguće bez analize makrookruženja, turističkog tržišta i konkurencije.

2.1.1. Mrežni koncept turističke destinacije

Turistička destinacija je mjesto koje turisti fizički posjećuju, a ovisno o disperziji, može biti zemlja, otok, država ili određeno područje. Destinacije koje obuhvaćaju brojne atrakcije i koje primaju značajne turističke tokove zahtijevaju upravljanje i koordinaciju marketinških aktivnosti. Subjekt koji, u pravilu, upravlja destinacijom naziva se *Destinacijska menadžment organizacija* (engl. *Destination Management Organization*, DMO). Prema Operativnom priručniku za primjenu modela destinacijske menadžment organizacije (Horwath HTL, 2013, str. 24) DMO je: „tijelo koje okuplja javne institucije, privatne dionike sektora i stručnjake u cilju strateškog i operativnog upravljanja destinacijom i ostvarenja zajedničke, prethodno usuglašene vizije“.

DMO može pomoći destinacijama u povećanju promocije, razvijanju novih turističkih iskustava i poticanju poboljšanja kvalitete. Osnova za suradnju je posebno bitna jer proizlazi iz uloga dionika koji međusobno djeluju na razvijanju turističkih proizvoda i usluga.

Iako se pojam turistička destinacija većinom koristi za opis koncentracije turističke aktivnosti, postoji nekoliko načina konceptualizacije turističke destinacije. Turističke funkcije se u turističkoj destinaciji mogu promatrati kao umreženi sustavi ponude i potražnje. Mreža destinacije je koordinacija dobavljača turističkih proizvoda i usluga kojoj je cilj pružiti turističko iskustvo. Takav relacijski prikaz turističke destinacije može povećati vrijednost pretraživanja odredišta (McLeod, Croes, 2018, str. 148).

Razumijevanje prirode procesa mreže u turističkim destinacijama može olakšati bolje upravljanje destinacijom. Bolje rečeno, upravljanje destinacijama može se promatrati kao upravljanje mrežom pa bi stoga koncept upravljanja destinacijama trebao uključivati i njene karakteristike (McLeod, Croes, 2018, str. 149).

2.1.2. Upravljanje, koordinacija i rješavanje kriza u turističkim destinacijama

Destinacijske mreže nastaju iz interakcija turističkih dionika tijekom razvijanja turističkih proizvoda i pružanja usluga. Upravljanje destinacijskom mrežom prvenstveno uključuje koordinaciju. Ta se koordinacija događa formalnim i neformalnim intervencijama te utjecajima DMO-a i relevantnih dionika turističke destinacije.

U turističkim sustavima gdje su DMO zaživjele i preuzele ulogu organizatora i koordinatora turističkih aktivnosti, logično je da one preuzimaju i upravljanje „promičući samoodgovornost, samoorganizaciju i samoregulaciju destinacijske mreže“ (McLeod, Croes, 2018, str. 149).

Koordinirano upravljanje turističkom destinacijom od posebne je važnosti kada postoji kriza u destinaciji. Turističke aktivnosti mogu izazvati krizne događaje i imati velike utjecaje na njene ekonomske, okolišne i društvene aspekte. Kako se turistička potražnja za destinacijskim proizvodima i uslugama mijenja u vremenu i prostoru, upravljanje kapacitetom u vrijeme krize postaje važno. Transformacija destinacijske mreže tijekom kriznog događaja i procesi upravljanja u tim situacijama važni su u domeni djelovanja DMO-a koji će se postaviti kao svojevrsni „koordinator“ krizne situacije.

Međutim, tamo gdje DMO nije u punoj funkciji (primjerice u Republici Hrvatskoj), njenu ulogu i nadalje obavljaju turističke zajednice (TZ), turističke agencije, turoperatori i ostali nositelji turističke ponude. Kada krizna situacija prerasta mogućnosti tako strukturiranog menadžmenta destinacije (korona kriza), pokazuje se sva manjkavost sustava i potreba za promjenom u upravljanju i promicanju kolektivnog djelovanja.

2.2. Razvojni koncept turističkih destinacija

U svom razvojnem putu turizam je od samih početaka uključivao promjene za lokalnu zajednicu, ali uvijek ostaju dileme i prijeperi o pozitivnim i negativnim učincima turizma. U sljedećoj tablici donosi se pregled utjecaja turizma na turističku destinaciju.

Tablica 2. Utjecaj turizma na turističku destinaciju

VRSTA UTJECAJA	POZITIVNI UČINCI	NEGATIVNI UČINCI
EKONOMSKI	• povećana potrošnja	• lokalna inflacija • špekulacija nekretninama
	• novi poslovi i zaposlenost	• neuspjeh u privlačenju turista • odljev kapitala
	• nova radna snaga	• neadekvatne procjene troškova razvoja turizma • povećani troškovi života
	• povećanje standarda	• loša reputacija zbog neadekvatnih kapaciteta, loših usluga i cijena
	• nove investicije	• negativna reakcija lokalnih poduzeća zbog konkurencije u korištenju lokalne radne snage i europskih fondova
	• nova znanja i vještine	• ekonomska eksploatacija lokalnog stanovništva zbog ekonomskih i političkih ambicija
SOCIOLOŠKI	• povećanje kvalitete življenja	• komercijalizacija svih aktivnosti
	• povećanje interesa i angažiranja lokalnog stanovništva	• modifikacija aktivnosti i događaja prvenstveno prema potrebama turista
	• jačanje otočnih vrijednosti i tradicije	• potencijalno povećanje kriminalnih aktivnosti
	• nove percepcije stanovništva	• promjene u društvenoj strukturi
	• priznanje vrijednosti lokalnih zajednica u okruženju	• kulturne razlike između domaćeg stanovništva i turista dovode do međusobnog nerazumijevanja, uznemiravanja, netrpeljivosti • korištenje turizma za uvođenje nepopularnih mjera
EKOLOŠKI	• razvoj novih atrakcija	• promjene u ekološkim procesima
	• razvoj receptivnih kapaciteta i lokalne infrastrukture	• onečišćenje životne sredine
	• povećana dostupnost prostora	• ugrožavanje bioraznolikosti
	• ulaganje u zaštitu i prezentaciju prirodne i kulturne baštine	• ugrožavanje kulturnog naslijeđa • devastacija prostora neprimjerenom arhitekturom
	• strategija upravljanja posjetiocima	• nekontrolirano širenje izgradnje i povećanje intenziteta korištenja prostora

Izvor: prema Krivošejev, Upravljanje baštinom i održivi turizam, 2014, str. 82.

Za razvoj turizma u otočnoj destinaciji, potrebno je u razvojne planove i procjene eventualnih benefita, uključiti i pridobiti što više poslovnih subjekata iz lokalne zajednice kao i lokalno

stanovništvo. Turizam sve više preuzima vodeću ulogu pokretača gospodarskog razvoja cjelokupne otočne zajednice. Lokalna i područna (regionalna) samouprava ima jednu od najvažnijih uloga, prvenstveno u suzbijanju negativnih utjecaja, ali i povećanju i održavanju pozitivnih učinaka turizma lokalne zajednice.

Turistička destinacija, kao i svaki drugi dinamički sustav, ima svoj životni ciklus koji je u uskoj vezi s njenom tržišnom vrijednosti.

2.2.1. Životni ciklus turističke destinacije

Svaki rast i razvoj turističke destinacije se prije ili kasnije suočava s ograničenjima koja dovode do stagnacije, a potom slijedi ili pad ili repositioniranje. Kako je turizam rastuća djelatnost na globalnoj razini, posve je jasna i krhkost takvog razvoja zbog prostornog ograničenja, korištenja resursa i čimbenika okolinosti (ratovi, krize, političke nestabilnosti, bolesti...).

Stoga je za upravljanje turističkom destinacijom važno poznavanje načina postizanja konkurentnosti i održivosti. Konceptualni model konkurentnosti turističke destinacije treba uvažavati čimbenike kao što su (McLeod, Croes, 2018, str. 150): „definiranje filozofije sustava vrijednosti, jasno postavljanje vizije, pozicioniranje i brendiranje, razvoj, analiza konkurentnosti, mogućnosti suradnje, praćenje i procjena čimbenika utjecaja te revizija“.

Usporedno s turističkim razvojem, u nekim destinacijama rastu i učvršćuju se i mrežne poveznice. Što je destinacija razvijenija, a to su uglavnom urbane turističke destinacije (Beč, Pariz, Rim, Zagreb, Opatija...), to je upravljanje svim nitima mreže jednostavnije. Formirane su brojne veze među turističkim subjektima sinergijom ponude, donošenjem odluka i prijenosom znanja koje podržavaju transformaciju destinacijske mreže. U takvim uređenim sustavima uloga DMO-a svodi se na održavanje i koordiniranje postojećih veza.

Međutim, u turističkim destinacijama s nedovoljno razvijenom infrastrukturom, uloga DMO-a je presudna za pozicioniranje destinacije i uspostavu funkcionalne mreže. U takvim destinacijama, duljina životnog ciklusa uvelike zavisi o unutarnjim karakteristikama koje mogu preuranjeno doći do faze opadanja. Smatra se da je lokalna percepcija turizma ključni faktor. Trendovi opadanja temelje se na prekoračenju pragova različitih pokazatelja. Pokazatelji kojima je potrebno posvetiti posebnu pažnju povezani su s pitanjima zaštite okoliša i sezonalnosti. Manente i Pechlaner (2006, str. 248) dali su pregled pokazatelja pada destinacije, kao što su omjer turista i stanovnika, udio izletnika, ekonomska uloga turizma, Ginijev

koeficijent² sezonalnosti, Ginijev koeficijent strukture potražnje i nedostatak suradnje prema utjecaju na okoliš.

Praćenje životnog ciklusa destinacije važno je za njen učinkovit razvoj. Interakcije dionika važne su jer nedostatak može rezultirati padom u životnom ciklusu destinacija. Upravljačke strukture trebaju biti dizajnirane na temelju karakteristika mreže radi ispravne koordinacije i takav pristup može poboljšati konkurentnost destinacije.

2.2.2. Tržišna vrijednost turističke destinacije

Tržišna vrijednost destinacije proizlazi iz činjenice da turistički proizvod ima karakter robe koja se kao takva valorizira na tržištu. Valorizacijom turističke destinacije utvrđuju se njeni turistički potencijali i mogućnosti daljnjeg razvoja.

Kako bi se moglo pravilno vrednovati turističku destinaciju, potrebno je utvrditi stanje prostora i resursa što podrazumijeva sagledavanje snaga i slabosti ponude u destinaciji. Nadalje, potrebno je vrednovati sve elemente koji čine opće pretpostavke za razvoj (zemljopisni položaj, klima, vegetacija, kulturno-povijesni objekti, specifičnosti arhitekture, ljudski resursi i turistička infrastruktura). Postupci valorizacije turističke destinacije mogu biti različiti, a ovisno o broju elemenata koji se ocjenjuju, metodama koje se koriste, njihovim uspoređivanjem s konkurencijom i sl., te svoju pravu vrijednost turistička destinacija dokazuje na turističkom tržištu. Upravljanje destinacijom iziskuje cijeli niz vještina i menadžerskog znanja ovisno o primjeni.

Destinacijski menadžment je „poslovna aktivnost koja spaja i koordinira rad različitih poslovnih i drugih subjekata u kreiranju i realizaciji turističkog proizvoda u cilju ostvarenja njegove optimalne kvalitete, konkurentnosti i postizanja optimalnih ekonomskih učinaka na turističkom tržištu“ (Rudančić, Značaj i uloga destinacijskog menadžmenta - Model upravljanja turističkom destinacijom Opatija, 2018, str. 102).

Gospodarski značaj turizma, intenzivna konkurencija i proces donošenja odluka potrošača (turista) ukazuju na važnost upravljanja različitim aspektima ponude turističke destinacije.

---

² Ginijev koeficijent se kreće u intervalu između 0 i 1, gdje 0 predstavlja idealnu jednakost, (neznatan stupanj sezonalnosti turizma), dok vrijednost 1 označava idealnu nejednakost (visok stupanj sezonalnosti turizma)

2.3. Održiva turistička destinacija - novi principi i tržišne prilike

U novije vrijeme došlo je do razvoja svijesti o važnosti očuvanja prirodnog okoliša. Model održivog razvoja turizma reakcija je na masovnost turističkih dolazaka i s njima povezanu degradaciju okoliša. Općenito je održivi razvoj moguće pojasniti kao „oblik razvoja koji zadovoljava potrebe sadašnjih generacija bez ugrožavanja istih mogućnosti budućih generacija” (UN WCED, 2011) i kompromisno je rješenje koje objedinjuje daljnji gospodarski i društveni rast i razvoj te zaštitu okoliša (Radeljak, Pejnović, 2008, str. 331).

Koncept održivog razvoja naišao je na odobravanje zagovornika zaštite prirode, ali je pri tome postavio cijeli splet nejasno definiranih mogućnosti razvoja. Jedna od prvih definicija održivog razvoja glasi kako je „održivi razvoj kontinuirani proces posredovanja između društvenih, gospodarskih i ekoloških potreba koji rezultira pozitivnim socioekonomskim promjenama koje ne narušavaju ekološke i socijalne sustave o kojima ovise zajednice i društvo” (Carley, Christie, 1993, str. 48). Ovako široko dano pojašnjenje omogućuje i vrlo široko tumačenje koje, kada se i stavi u zakonodavne okvire, ostavlja brojne mogućnosti zlouporabe.

Pojam održivi razvoj (engl. *Sustainable Development*) prvi puta je definiran 1987. godine i od tada je njegova definicija više puta dopunjavana od strane relevantnih autora i organizacija. Sažeti presjek razvoja promišljanja održivog razvoja objavio je Klarin (*The Concept of Sustainable Development: From its Beginning to the Contemporary Issues*, 2018, str. 77) kako je prikazano u sljedećoj tablici.

Tablica 3. Kronološki pregled značenja održivog razvoja u razdoblju od 1987. do 2015. godine

AUTORI/IZDANJE I GODINA	ZNAČENJE I RAZUMIJEVANJE ODRŽIVOG RAZVOJA
UN WCED, 1987.	Održivi razvoj je razvoj koji zadovoljava potrebe sadašnjosti bez ugrožavanja sposobnosti budućih generacija da zadovolje svoje potrebe.
Pearce et al., 1989.	Održivi razvoj podrazumijeva konceptualni socioekonomski sustav koji osigurava održivost ciljeva u vidu ostvarivanja realnog dohotka i poboljšanja obrazovnog standarda, zdravstvene zaštite i ukupne kvalitete života.
Harwood, 1990.	Održivi razvoj je sustav neograničenog razvoja, gdje je razvoj usmjeren na postizanje veće koristi za ljude i učinkovitije korištenje resursa u ravnoteži s okolišem potrebnim za sve ljude i sve druge vrste.
IUCN, UNDP i WWF, 1991.	Održivi razvoj je proces poboljšanja kvalitete ljudskog života u okviru nosivosti održivih ekosustava.
Meadows, 1998.	Održivi razvoj je društvena konstrukcija proizišla iz dugotrajne evolucije vrlo složenog sustava – ljudske populacije i ekonomskog razvoja integriranog u ekosustave i biokemijske procese Zemlje.
PAP/RAC, 1999	Održivi razvoj je razvoj zadan nosivim kapacitetom ekosustava.
Vander-Merwe, Vander-Merwe, 1999.	Održivi razvoj je program koji mijenja proces gospodarskog razvoja kako bi se osigurala osnovna kvaliteta života, istovremeno štiteći vrijedne ekosustave i druge zajednice.
Beck, Wilms, 2004.	Održivi razvoj snažno je globalno proturječje suvremenoj zapadnoj kulturi i načinu života.
Vare, Scott, 2007.	Održivi razvoj je proces promjena, gdje se prikupljaju resursi, određuje smjer ulaganja, usmjerava razvoj tehnologije i usklađuje rad različitih institucija, čime se povećava i potencijal za ostvarivanje ljudskih potreba i želja.
Sterling, 2010.	Održivi razvoj je pomirenje gospodarstva i okoliša na novom putu razvoja koji će omogućiti dugoročno održivi razvoj čovječanstva.
Marin et al., 2012.	Održivi razvoj daje mogućnost vremenski neograničene interakcije između društva, ekosustava i drugih živih sustava bez osiromašenja ključnih resursa.
Duran et al., 2015.	Održivi razvoj je razvoj koji štiti okoliš, jer održivi okoliš omogućuje održivi razvoj.

Izvor: Klarin, T.: The Concept of Sustainable Development: From its Beginning to the Contemporary Issues, 2018, str. 77.

Isti autor zaključuje: „Održivi razvoj trebao bi pružiti rješenje u smislu zadovoljavanja osnovnih ljudskih potreba, integriranja razvoja i zaštite okoliša, postizanja jednakosti, osiguranja društvenog samoodređenja i kulturne raznolikosti te očuvanja ekološke cjelovitosti“ (2018, str. 87).

Kada se promatra ekonomska komponenta održivog razvoja tada, kako navodi Starc (1994, str. 73), „ekonomski održiv razvoj pretpostavlja ostvarivanje gospodarskog rasta i učinkovitosti; društvena održivost postiže se ostvarivanjem zadovoljavajuće razine životnog standarda, a ekološka održivost predstavlja razvoj koji poštuje prihvatni kapacitet okoliša (engl. *Carrying Capacity*), odnosno sposobnost okoliša da podnese onečišćenje i iscrpljivanje prirodnih izvora.“

Promatrajući sa stajališta kvalitete življenja, Szabo (2011, str. 254) pod održivim razvojem pretpostavlja „stalni rast kvalitete života uzimajući u obzir racionalno i efikasno korištenje resursima u kojem temeljno mjesto zauzima obrazovanje“.

Ministarstvo turizma Republike Hrvatske na svojim web stranicama prenosi definiciju održivog turizma onako kako je daje Svjetska turistička organizacija (UNWTO) prema kojoj je održivi turizam „onaj koji u potpunosti uzima u obzir trenutne i buduće gospodarske, društvene i okolišne učinke, brine se o potrebama posjetitelja, sektora, okoliša i destinacije“. Daje se i konceptualna definicija koja glasi: „Smjernice i praksa upravljanja održivim razvojem turizma mogu se primijeniti na sve oblike turizma, u svim vrstama destinacija, uključujući kako masovni turizam, tako i razne turističke niše. Principi održivosti se odnose na okolišne, gospodarske, društveno-kulturne aspekte razvoja turizma. S ciljem postizanja dugotrajne održivosti, mora se uspostaviti odgovarajuća ravnoteža između te tri dimenzije“ (UNWTO, www.mint.hr - Održivi turizam, 2018). Nadalje, navodi se da bi lokalnim zajednicama trebalo prepustiti da samostalno urede optimalno korištenje resursa, poštivanje društveno-kulturološke autentičnosti destinacije te omogućće pokretanje gospodarskih aktivnosti na dobrobit društvene zajednice.

Iz prethodno navedenih definicija održivog razvoja vidljiva je okosnica koja zagovara poštivanje znanstveno utemeljenih činjenica o prihvatnom kapacitetu okoliša.

2.3.1. Ravnoteža održivog turizma

Razvoj turizma kao propulzivne ljudske djelatnosti zahtijevao je određene zahvate u prostoru mijenjajući pritom primarni krajobraz te prouzročio posljedice na ekosustav turističke destinacije. Mali je broj turističkih destinacija koje su uspjele istovremeno u cijelosti zaštititi svoju autohtonost te pružiti zadovoljstvo turistima i lokalnom stanovništvu.

Inzistiranje na potpunoj autohtonosti dovodi lokalno stanovništvo u neravnopravan položaj u odnosu na svoje okruženje. Primjeri za to su brojne destinacije koje su se prvotno izborile za mjesto na UNESCO-voj listi zaštićene svjetske baštine da bi se potom suočile s problemima nemogućnosti razvoja sukladno suvremenim potrebama stanovništva. Tako jezgre starih gradova (primjerice Dubrovnika ili Trogira) ostaju napuštene od lokalnog stanovništva, posebice onih kojima turizam nije područje zanimanja. Neadekvatni prihvatni kapaciteti takvih destinacija dolaze do izražaja kada broj posjetioca (turista) u sezoni višestruko prelazi broj lokalnog stanovništva što neminovno narušava kvalitetu življenja.

Stihijski razvoj i rast prihvatnih kapaciteta nekih destinacija, potaknut stalnim povećanjem dolaska turista, rezultirao je nedostatnim kapacitetima infrastrukture. Pojave kao što su

„apartmanizacija i betonizacija“, nelegalna gradnja, nasipavanje mora, krčenje šuma i druge devastacije okoliša, rezultirale su negodovanjem i averzijom spram razvoja takvog oblika turizma kod dijela lokalnog stanovništva. Svijest o propustu koji je napravljen i njegovu utjecaju na okoliš, a sukladno učincima klimatskih promjena, potaknula je lokalno stanovništvo, znanstvenike, aktiviste i nositelje razvojne politike destinacije da pokrenu promjene u razmišljanju o benefitima turizma. Kompromisno rješenje u okviru održivog razvoja trebalo bi se temeljiti na potpuno novoj strategiji i filozofiji razvoja društvenih odnosa. Teorijska osnova održivog razvoja bavi se zaštitom životne sredine i očuvanjem prirodnih resursa, a praktični dio prihvaća određeni stupanj razvoja pod uvjetom da se postojeći resursi koriste uz dugoročno očuvanje.

Slika 1. Sustav ravnoteže održivog turizma

Izvor: obrada prema (Jovičić, 2000, str. 26) u : Krivošejev, V.: Upravljanje baštinom i održivi turizam, 2014, str. 84.

Sva nedorečenost ovakvog koncepta proizlazi iz izvješća Ujedinjenih naroda „Naša zajednička budućnost“ donesenog od strane Burtlandove komisije 1987. godine u kojem se koncept održivog razvoja određuje kao „razvoj koji zadovoljava potrebe današnje generacije bez ugrožavanja mogućnosti budućih generacija da zadovolje svoje“ (DOP, 2010).

Izvještaj je samo preporuka, odnosno osnova za razmatranje mogućnosti, što ni u kojem slučaju ne obvezuje međunarodnu zajednicu na postupanje u smjeru suzbijanja posljedica i racionalizaciju svih aktivnosti koje onečišćuju okoliš.

Na svim međunarodnim konferencijama o zaštiti okoliša, od prve konferencije o stanju okoliša u Stockholmu 1972. godine, druge konferencije UN-a o okolišu u Rio de Janeiru 1992. godine pa sve do Pariškog sporazuma o klimatskim promjenama u Parizu 2015. godine, vidljive su razlike u prihvaćanju mjera za smanjenje onečišćenja okoliša između visokorazvijenih država i onih koje teže boljem razvoju.

Što je prostor u kojem se zbivaju promjene narušavanjem okoliša manji, to su posljedice koje iz toga proizlaze veće. Ako se navedeno primjeni na otok kao izoliranu lokalnu zajednicu, može se zaključiti kako pristup svakom razvojnom zahvatu u otočnom prostoru treba biti temeljito definiran s ekonomskoga, sociokulturnog i ekološkog stajališta.

2.3.2. Prihvatni kapacitet destinacije

Prihvatni kapacitet turističke destinacije čini osnovu na kojoj se temelji održivi razvoja turizma. Dulčić i Petrić (Upravljanje razvojem turizma, 2001, str. 330) navode kako prihvatni potencijal „predstavlja onaj maksimalan broj turista u destinaciji (mjestu), koji neće prouzročiti neprihvatljive poremećaje fizičkoga, ekonomskog i sociokulturnog okoliša, niti smanjiti kvalitetu zadovoljstva posjetitelja (turista)“.

Tematika prihvatnog kapaciteta turističke destinacije aktualizira se sukladno razvoju svijesti o potrebi očuvanja okoliša, dodatno potenciranog sve osjetnijim promjenama u atmosferskim pojavama koje se povezuju s onečišćenjem okoliša.

U procjenama prihvatnoga kapaciteta destinacije mogu se, navodi Kušen (Turistička atrakcijska osnova, 2002, str. 26), koristiti kriteriji fizičkoga, ekološkog i okolišnog kapaciteta. Pri tome se pod fizičkim kapacitetom podrazumijeva prostor u/na kojemu je istodobno moguće smjestiti određeni broj osoba ili objekata. Ekološki kapacitet označava maksimalan stupanj turističkoga korištenja prostora bez njegove ekološke degradacije, dok okolišni kapacitet omogućuje maksimalan stupanj korištenja prostora, odnosno maksimalan broj turista, aktivnosti i objekata, koji se ondje mogu nalaziti istodobno, a da im se ne smanji kvaliteta turističkoga doživljaja niti da prostor izgubi svoju privlačnost.

Prihvatni kapacitet destinacije trebala bi biti autonomna odluka lokalne zajednice odnosno stanovnika otoka. Često prevladavaju i kontradiktorni stavovi o načinima kako mjeriti prihvatni kapacitet koji ne bi ugrožavao okoliš, a da pri tome zadovolji ekonomske i socijalne zahtjeve.

2.3.3. Utvrđivanje prihvatnog kapaciteta turističke destinacije

U Republici Hrvatskoj prihvatni kapacitet počeo se regulirati donošenjem Regionalnoga prostornog plana „Južni Jadran“ 1969. godine i od tada procjena prihvatnoga kapaciteta (engl. *Carrying Capacity Assessment*, CCA) postaje nezaobilaznim instrumentom prostornoga planiranja. Kriteriji prema kojima se procjenjuje prihvatni kapacitet nekog prostora zadani su od strane Svjetske turističke organizacije i odnose se na sljedeća četiri elementa (Črnjar, Črnjar, 2009, str. 43): fizički, psihološko-percepcijski, biološki i sociološki kapacitet.

Prihvatni kapacitet destinacije nije apsolutna vrijednost, već je ona promjenjiva sukladno učincima upravljanja. Magaš (Razvoj hrvatskog turizma, 2000, str. 104) je predložio sljedeću formulu za izračun prihvatnog kapaciteta:

- $PK = f(\text{Ekološki, Fizički, Ekonomski}) (\text{Turisti, Razvoj, Politika})$
- PK = turistički prihvatni kapacitet je funkcija:
  - ✓ ekološkoga sustava (Ekološki)
  - ✓ fizičke infrastrukture i razvijenosti turističkih objekata (Fizički)
  - ✓ ekonomskih značajki (Ekonomski)
  - ✓ značajki turista (Turisti)
  - ✓ prihvatljivosti razvoja turizma za lokalno stanovništvo (Razvoj)
  - ✓ politike donošenja menadžerskih odluka (Politika).

Iz navedene formule proizlazi da je pri izračunu prihvatnog kapaciteta (PK) potrebno poznavati obilježja turista (dob, spol, ekonomska moć, motivi putovanja, očekivanja, raspoloživo vrijeme i sl.) i obilježja destinacije (gospodarska struktura, aktualna razvojna faza i obilježja lokalnog stanovništva).

3. Upravljanje destinacijom - imperativ za održivi razvoj

Uspostava optimalnog načina korištenja potencijala rasta i razvoja jedan su od preduvjeta učinkovitog upravljanja turističkom destinacijom. Pri osmišljavanju željenog modela rasta treba jasno procijeniti njegove limite kao i vrstu ciljanih tržišnih segmenata. Za određivanje turističke održivosti destinacije, neophodno je uspostaviti i sustav kvalitetnog praćenja konkurentnosti sustava i kontrole niza pokazatelja.

Temeljni pokazatelji konkurentnosti i održivosti sustava trebaju se, kako se navodi u Priručniku za procjenu kvalitete turističke destinacije (EC, 2009), odnositi: na relevantne aspekte rasta, na organiziranost destinacijskih resursa, na produktivnost i prilagođenost proizvoda i usluga zahtjevima tržišta, na osjećaj blagostanja lokalnog stanovništva i razinu zadovoljstva turista, na usklađenost odnosa među subjektima u samoj destinaciji i izvan nje, što će značiti potrebu stalnog praćenje razine zadovoljstva turista, uvjeta okoline, održavanja socijalnog identiteta i ravnoteže između turizma i drugih aktivnosti.

3.1. Definiranje i procesi strateškog upravljanja turističkom destinacijom

Pojam strateškog upravljanja turističkom destinacijom obuhvaća čitav niz upravljačkih odluka i aktivnosti koje određuju dugoročno održivo poslovanje, usmjeravanjem svih relevantnih turističkih dionika, sagledavajući pri tome ključne utjecaje iz okruženja i unutarnje čimbenike. One se moraju zasnivati na sustavnoj procjeni rizika koji dolaze iz vanjske i unutarnje okoline te praćenju i upravljanju tim rizicima kako bi se stvorile strateške i konkurentske prednosti turističke destinacije.

Dva su principa koja determiniraju strateško odlučivanje kojim se nastoji dugoročno osigurati razvoj destinacije u turističkom smislu. Jedan od njih je sustavno pokretanje svih turističkih čimbenika s ciljem postizanja sinergijskog učinka (integralni pristup), dok je drugi usmjeren poticanju najboljih kako bi njihovi rezultati pokrenuli i manje uspješne dionike (pristup diferencijacije).

Zagovornici integralnog pristupa strateškog upravljanja (Cetinski, 2005, str. 49) smatraju kako je takav model najprihvatljiviji za razvoj turističkih destinacija u Republici Hrvatskoj. Takav pristup inzistira na horizontalnom i vertikalnom povezivanju svih elemenata upravljačkog sustava. U tom smislu, potrebno je provoditi konstantno dinamičko usklađivanje interesa kroz

suradnju svih nadležnih subjekata i institucija, ne zanemarujući interese niti jedne upravljačke razine uz postizanje uravnoteženosti interesa na duži vremenski rok.

Diferencirani pristup strateškog upravljanja destinacijom polazi od provedene diferencijacije turističkog proizvoda, po mogućnosti sa dugoročnom perspektivom.

Neovisno o odabranom modelu, opći ciljevi strateškog upravljanja turizmom u destinaciji su (Cetinski, 2005, str. 50):

- ✓ osuvremenjivanje turističkog proizvoda destinacije, podizanje stupnja kvalitete destinacije i efikasnije korištenje financijskih resursa raspoloživih za unapređenje destinacije
- ✓ strateško marketinško planiranje te razvojno planiranje u cilju jačanja poduzetništva (master planovi ili glavni planovi razvoja destinacija)
- ✓ stvaranje i razvoj identiteta i imidža destinacije na tržištu putem informiranja potencijalnih posjetitelja (turista)
- ✓ uspostavljanje učinkovitog sustava strateškog upravljanja destinacijom usmjerenog na stvaranje visokog stupnja suradnje.

Procesom strateškog upravljanja treba pomiriti i maksimalno uskladiti gospodarske, ekološke, društvene i kulturne interese. Gračan (Uloga strateškog upravljanja u koncepciji dugoročnog razvitka hrvatskog turizma, 2003, str. 218) je sistematizirala strategije i odgovarajuće strateške mjere razvoja turizma Republike Hrvatske kako je to predloženo u sljedećoj tablici.

Tablica 4. Strategija i strateške mjere razvoja turizma Republike Hrvatske

STRATEGIJA	STRATEŠKE MJERE
Strategija kvalitete	<ul style="list-style-type: none"> • kvalitativno poboljšati postojeće ponude • organizirati grupu ponuđača • provoditi razvojnu politiku prilagođenu povećanju kvalitete • procijeniti uspješnosti na temelju dodatne vrijednosti, a ne popunjenosti
Strategija 86%	<ul style="list-style-type: none"> • postaviti težišta u zaštiti okoliša • razviti komplementarne elemente ponude • oblikovati kulturne i prirodne resurse • oblikovati naselja s „atmosfera“ i „čistoćom“
Strategija lokalnog stanovništva	<ul style="list-style-type: none"> • osmisliti i razviti posebne zone u destinacijama • poticati rekreacijske ponude koje donose nešto i lokalnom stanovništvu • sprječavati razvoj masovnog turizma • pojačati sinergiju između pojedinih gospodarskih grana
Strategija vodećih destinacija	<ul style="list-style-type: none"> • razviti destinaciju koja će biti uzor
Strategija očuvanja prirode	<ul style="list-style-type: none"> • razviti i poticati uzorna ekološka rješenja • davati prednost kvaliteti, a ne proširenju ponude • iskoristiti netaknute predjele
Strategija zdravstvenog turizma	<ul style="list-style-type: none"> • iskoristiti dugogodišnju tradiciju za razvoj zdravstvenog turizma
Strategije razvoja zaleđa	<ul style="list-style-type: none"> • razvijati lovni turizam • zadržati ekološku očuvanost
Strategija izoliranog turizma (seoskog, poljoprivrednog ili ribarskog tipa)	<ul style="list-style-type: none"> • iskoristiti ponudu sela • ponude učiniti nezaboravim doživljajem gosta (npr. branje maslina, grožđa, pravljenje vina, lov, ribolov i sl.) • ponuditi smještaj u seoskim domaćinstvima (brojnih dalmatinskih sela kao i sela u unutrašnjosti)
Strategija kulturne baštine	<ul style="list-style-type: none"> • organizirati priredbe u starim povijesnim jezgrama • organizirati festivale (festivale klapa, filma) i kazališne predstave • organizirati tradicionalne događaje • organizirati religiozne svetkovine i hodočašća
Strategija kongresnog turizma	<ul style="list-style-type: none"> • organizirati kongrese, konferencije i poslovne događaje
Strategija sportskog turizma	<ul style="list-style-type: none"> • organizirati sportske priredbe • organizirati pripreme vrhunskih sportaša • organizirano praćenje značajnih sportskih događaja (npr. svjetske jedriličarske regate) • organizirati rekreativne priredbe • organizirati turizam avanturističkog tipa • organizirati škole raznih sportova
Strategija mora i priobalja	<ul style="list-style-type: none"> • razvijati i poticati razvoj svih oblika nautičkog turizma u marinama i velikim nautičkim centrima • organizirati krstarenja velikim brodovima – botelima (cruising putovanja) • u turističku ponudu uključiti robinzonski tip turizma • organizirati rekreacijske regate, tečajeve ronjenja i ostale oblike zabave i sporta • organizirati elitni tip turizma na velikim brodovima u nacionalnim i međunarodnim vodama

Izvor: obrada autora prema Gračan, D.: Uloga strateškog upravljanja u koncepciji dugoročnog razvitka hrvatskog turizma, 2003, str. 218.

Ciljevi strateškog upravljanja ogledaju se u kontinuiranom poboljšanju turističkog proizvoda, podizanju kvalitete te efikasnom korištenju resursa. Temeljna je svrha razvoja destinacije

osigurati usklađenost procesa koja se postiže kontinuiranom suradnjom i partnerstvom svih relevantnih dionika u turističkoj destinaciji.

3.1.1. Strategije turističkog razvoja u funkciji poboljšanja kvalitete života otočnog stanovništva

Turizam kao propulzivna djelatnost privlači brojne investitore koji smatraju da je ulaganje u turističku industriju dugoročno isplativo. Investitori traže jasno opredjeljenje prema razvojnim pravcima turizma, stoga je takav stav za njih od posebnog zanimanja.

Donošenje strategija razvoja turizma trebao bi biti čin dubokog promišljanja utemeljen na multidisciplinarnim i znanstveno utemeljenim pokazateljima, višekriterijskim analizama, povijesnom iskustvu i prognostičkim scenarijima. Unatoč tome, strategija nije nepromjenjiva, ali odstupanja od strateški zadanih ciljeva morala bi biti uzrokovana nepredvidljivim rizicima (primjerice ratovi, prirodne katastrofe ili bolesti).

Pri određivanju strategije i politike razvoja turizma treba:

- ✓ odrediti dugoročne ciljeve održivog razvoja turističke destinacije
- ✓ analizirati postojeće stanje s društvenoga, ekonomskog i ekološkog aspekta
- ✓ odrediti prioritete turističkog razvoja uvažavajući pri tome regionalne i lokalne specifičnosti
- ✓ jasno se opredijeliti kojim ekonomskim modelom (CE, BE, ZE) stvarati konkurentsku prednost
- ✓ utvrditi jasnu politiku modela održivosti (rast, stagnacija ili degradacija postojećeg stanja)
- ✓ sukladno odabiru ekonomskog modela i modela održivosti utvrditi planove, investicijske aktivnosti i uskladiti kapacitete turističke ponude i potražnje.

Krajem XX. stoljeća neki teoretičari strateškog promišljanja razvoja turizma u Republici Hrvatskoj imali su drugačija stajališta. Primjerice, Vuković (Europske strategije razvoja hrvatskog turizma, 1996, str. 193) je inzistirao na nužnost utvrđivanja svih komparativnih prednosti za razvoj turizma u Republici Hrvatskoj. Cicvarić pak polazište za razvoj strategije turizma nalazi u činjenici kako 86% turista u Republici Hrvatskoj kao motiv svog dolaska navodi upravo odmor i relaksaciju (Perspektive razvoja turizma na Jadranu, 1998, str. 84) što podrazumijeva „strategiju sunca, plaže i mora“. Gračan (Uloga strateškog upravljanja u koncepciji dugoročnog razvitka hrvatskog turizma, 2003, str. 216) smatra kako je primarno

potrebno „utvrditi interesne sfere emitivne potražnje i tek onda determinirati smjer djelovanja novog turističkog proizvoda u cilju produljenja turističke sezone i smanjenja sezonske fluktuacije“.

Zakonom o otocima (NN 116/18, 73/20, 70/21) definirani su programi i mjere odnosno strategije i akcijski planovi koji se trebaju provoditi s ciljem stvaranja uvjeta za poboljšanje kvalitete života stanovništva na otocima. Na prijedlog Vlade, Hrvatski Sabor jednom godišnje raspravlja i usvaja Izvješće o učincima provedbe Zakona o otocima koje obuhvaća podatke o: 1) ukupnim ulaganjima tijela državnog i javnog sektora u razvoj otoka u protekloj godini; 2) zaštiti i upravljanju otočnim prostorom; 3) analizi učinaka ostvarenih ulaganja na otocima. Prema dostupnim podacima u proteklom razdoblju, moguće je zaključiti kako se iznos ulaganja svake godine povećava u apsolutnim iznosima i relativnim pokazateljima.

Pojam „kvaliteta života“ kvalitativna je kategorija koja je podložna subjektivnom tumačenju pojedinih stanovnika otoka. Stoga se u kontekstu povećanja kvalitete života podrazumijeva da se uvjeti života na otoku pokušaju što više ujednačiti s onima na kopnu. To se postiže na dva načina od kojih se prvi vezuje uz poštivanje ljudskih prava i Ustavom zagarantirane jednakosti, a drugi se osigurava posredstvom institucija sustava.

Jedan od primjera institucionalnih nastojanja stvaranja uvjeta za povećanje kvalitete života na otocima, može se izdvojiti Program razvoja otoka u kojemu Ministarstvo regionalnoga razvoja i fondova Europske unije jednom godišnje objavljuje Javni poziv za dostavu projektnih prijava za Program razvoja otoka s ciljem „smanjenja regionalne razvojne nejednakosti, uvažavajući i potičući specifičnosti svakog pojedinog otoka Republike Hrvatske“ (Ministarstvo regionalnoga razvoja i fondova Europske unije, 2023).

3.1.2. Strategije i dokumenti Europske Unije koji se odnose na otoke

Otoci su prepoznati kao posebna područja u zakonodavstvu EU-a, budući da otočnost i udaljenost predstavljaju posebne razvojne izazove. Ugovor o Europskoj uniji (UEU) i Ugovor o funkcioniranju Europske unije (UFEU) prepoznaju trajne prirodne i geografske poteškoće karakteristične za situaciju u kojoj se nalaze i otoci. Naime, u članku 174. stavku 3. UFEU otoci se definiraju „kao jedna od regija izloženih ozbiljnim i trajnim prirodnim ili demografskim poteškoćama“. Pozivajući se na ove odredbe, Europski parlament je početkom 2016. godine

donio Rezoluciju o posebnoj situaciji otoka (EP, 2016) kojom se pobliže utvrđuje i definira posebnost kojoj su otoci izloženi i koja predstavlja temelj preispitivanja postojećih europskih razvojnih politika prema otocima. U Rezoluciji se navodi da europski otoci mogu pridonijeti jačanju održivog razvoja u Europskoj uniji zbog njihova velikog potencijala za proizvodnju energije iz obnovljivih izvora.

Postoje makroregionalne strategije koje obuhvaćaju otoke i obalno područje i to:

- ✓ Strategija EU za jadransko-jonsku regiju (EU Strategy for the Adriatic and Ionian Region - EUSAIR)
- ✓ Strategija EU za Dunavsku regiju (EU Strategy for the Danube Region - EUSDR)
- ✓ Strategija EU za regiju Baltičkog mora (EU Strategy for the Baltic Sea Region - EUSBSR).

3.1.3. Otočne politike Europske unije

U ovome se dijelu naglasak stavlja na tretiranje otoka kroz relevantne razvojne politike Europske unije. Premda opseg ovog rada ne dopušta cjelovitu analizu svih područja razvojnih politika, glavni je fokus stavljen na kohezijsku politiku i njene instrumente te na programska razdoblja 2014.-2020. i 2021.-2027., sukladno izvješću Odbora za regionalni razvoj Europskog parlamenta (Haase, Maier, 2021):

- a) **Regionalna i kohezijska politika.** Glavna je investicijska politika Europske unije kojoj je cilj ujednačavanje razvoja regija pa tako i otoka. Realizira se kroz projekte koji se financiraju iz Europskog fonda za regionalni razvoj (EFRR), Kohezijskog fonda (KF), Europskog socijalnog fonda + (ESF+) i Fonda za pravednu tranziciju (FPT). Zbog posebnih uvjeta koji proizlaze iz otočnog položaja, otoci i prekomorske regije obično spadaju u kategoriju manje razvijenih regija i imaju koristi od posebnih stopa sufinanciranja i njihovih dodjela.
- b) **Zajednička poljoprivredna politika.** Spada u najstarije politike Europske unije i datira iz 1962. godine. Financira se iz dva fonda: Europskog fonda za jamstva u poljoprivredi (EFJP) i Europskog poljoprivrednog fonda za ruralni razvoj (EPFRR). Europski poljoprivredni fond za ruralni razvoj uključuje posebne odredbe koje uzimaju u obzir specifičnosti otoka, primjerice u vezi s vlasništvom nad šumama i ulaganjima u šumarske tehnologije te utvrđuje viši intenzitet potpore kako bi se ublažila specifična ograničenja koja proizlaze iz razine

razvijenosti. Važno je spomenuti da Europski fond za jamstva u poljoprivredi (EFJP) podupire namjenske poljoprivredne programe za prekomorske regije i male egejske otoke.

- c) **Zajednička ribarstvena politika (CFP) i Integrirana pomorska politika (IMP).** Fond za provedbu ovih politika je Europski fond za pomorstvo, ribarstvo i akvakulturu (EFPRA) koji je osmišljen za rješavanje takozvanih prioriteta Europske Unije kao što su očuvanje ribarstva i podršku morskih resursa uz promicanje održivosti.
- d) **Fond solidarnosti Europske unije (EUSF)** nije instrument kohezijske politike, ali ima važnu ulogu u ublažavanju utjecaja štetnih događaja. Posebno treba spomenuti prihvatljivost prekomorskih regija unutar EUSF-a, zbog njihove ranjivosti na ekstremne vremenske prilike. Primjeri podrške EUSF-a otocima uključuju: Saint Martin (uragan Irma, 2017. godine), Cipar (suša i požari, 2008. i 2016. godine), Réunion (ciklon Gamède, 2007. godine), Martinik (uragan Dean, 2007. godine), Lezbos i Kos (potres, 2017. godine), Kreta (nevrijeme, 2019. godine), Irska (poplave, 2019. godine) i Madeira (poplave i klizišta, 2010. godine).
- e) **Novi instrumenti za razdoblje 2021.-2027.** U cilju osiguranja odgovarajućih mjera za oporavak od pandemije COVID-19, donesena je Uredba za Pomoć za oporavak za koheziju i europska područja - REACT-EU (eng. Recovery Assistance for Cohesion and the Territories of Europe), kako bi se pružila pomoć za poticanje sanacije krize i za pripremu zelenog, digitalnog i otpornog oporavka gospodarstva. Osim oporavka od krize izazvane pandemijom COVID-19, otoci se također moraju usredotočiti na nove klimatske ciljeve postavljene Europskim zelenim planom. S ciljem postizanja klimatske neutralnosti do 2050. godine, nastoji se razviti dugoročni okvir za ubrzanje prijelaza na čistu energiju na svim otocima Europske unije, kao i za podršku kružnom gospodarstvu i očuvanju bioraznolikosti.

Pored navedenih politika, postoji i više međunarodnih organizacija koje imaju za cilj zastupati interese otoka. Važna dodana vrijednost ovih organizacija jesu provedba istraživanja i kreiranje razvojnih strategija na otocima što ih čini važnim čimbenikom transnacionalne suradnje za otočne regije. Među njima su (Haase, Maier, 2021):

- ✓ Komisija za otoke - osnovana 1980. godine, dio Konferencije perifernih pomorskih regija Europe (CPMR)
- ✓ Međuskupina za mora, rijeke, otoke i obalna područja (SEArca) unutar Europskog parlamenta
- ✓ Europska federacija malih otoka (ESIN).

Osim toga, postoje mnoge regionalne otočne mreže koje promiču suradnju i partnerstvo otočnih teritorija. Otočne regije pribjegle su suradnji u području istraživanja i inovacija kako bi mogle slobodno razvijati vlastite inicijative u odnosu na specifične izazove s kojima se suočavaju. U ovom slučaju europski programi/instrumenti kao što su Horizon 2020 i INTERREG pokazali su se najkorištenijima.

Otoci Europske unije, posebno otočne države članice poput Malte i Cipra, te prekomorske regije mogu imati koristi od sudjelovanja u globalnim mrežama kao što su (Haase, Maier, 2021):

- ✓ Greening the Islands - inovativna organizacija koja podupire samodostatnost i održivost otoka diljem svijeta
- ✓ Sustainable Islands Platform (SIsP) - platforma koja promiče održivost među otočnim teritorijima kroz inovativne razvojne puteve
- ✓ Local2030 Islands Network - otočna mreža posvećena unapređenju ciljeva održivog razvoja putem lokalno vođenih rješenja utemeljenih na kulturi.

Sve navedeno potvrđuje jasno strateško opredjeljenje za održivi razvoj turističkih destinacija, uvažavajući pri tome posebnosti pojedinih otoka i otočnih skupina s namjerom poboljšanja kvalitete života otočnog stanovništva.

3.2. Kriteriji učinkovitog upravljanja turističkom destinacijom

Jedna od glavnih mjera kod upravljanja turističkom destinacijom je učinkovitost. U nastavku se donose neki od glavnih kriterija upravljanja, odnosno elaboriraju se zadaće i specifičnosti u domeni komparativnih i konkurentskih prednosti turističke destinacije.

3.2.1. Komparativne prednosti turističke destinacije

Općenito, komparativnu prednost neke djelatnosti čini kriterij kojim se uspoređuju parametri u međunarodnom okruženju na kojima se temelji proizvodnja istih ili sličnih proizvoda. Komparativne prednosti, kada se promatra turistička djelatnost, su uglavnom vezane uz prirodne, ali i izgrađene resurse. Porter (Konkurentska prednost: postizanje i održavanje

vrhunskog poslovanja, 2008, str. 52) svrstava osnovne elemente komparativne prednosti u pet kategorija:

1. **Ljudski resursi:** kvaliteta, kvantiteta i cijena ljudskih resursa kojima raspolaže turistička industrija bitno utječu na konkurentnost turističke destinacije. Naime, turizam zapošljava djelatnike različitih profila te su njihova dostupnost, znanja, cijena rada, radna etika i standardi radnih uvjeta jako bitni.
2. **Fizički resursi** su temeljni čimbenici turističkih destinacija, pogotovo njihova različitost, jedinstvenost, dostupnost, pristupačnost i privlačnost.
3. **Resursi znanja** su vrlo bitni, iako turistička industrija nije kompleksna po pitanju znanja kao primjerice visoka tehnologija, zdravstvene usluge ili obrazovanje. Postoje velike razlike između razvijenih i manje razvijenih turističkih destinacija koje su često prisiljene „uvoziti“ znanje vezano za upravljanje, strateško planiranje, marketing i druge aktivnosti.
4. **Financijski resursi** su oni koji određuju sposobnost destinacije za razvoj turističke suprastrukture (hotelskih kapaciteta, restorana, tematskih parkova, marina, resorta, igrališta za golf i slično), a time i stvaranju konkurentske prednosti.
5. **Infrastruktura** predstavlja osnovu za ekonomski razvoj i za nju je odgovorna država i njene institucije (prometnice, zdravstveni sustav, energetika, voda, javne usluge, policija, kulturne ustanove i sl.).

Zbog specifičnosti turističke djelatnosti potrebno je navedenim kategorijama dodati i povijesne i kulturne resurse kao dodatnu kategoriju. To mogu biti opipljivi resursi (arheološka nalazišta, spomenici, zgrade, galerije i sl.) ili neopipljivi resursi (tradicija, način života, običaji, literatura, ljubaznost i gostoprimstvo). Broj i stanje tih resursa ovise o tome kako se te vrijednosti cijene, poštuju i njeguju. Protekom vremena resursi turističke destinacije se mijenjaju te se samim time mijenjaju i komparativne prednosti.

Za komparativnu prednost turističke destinacije bitna je i sama snaga nacionalne ekonomije u odnosu na to da jača ekonomija stvara veću lokalnu potražnju, veća potražnja smanjuje troškove resursa i stvara veću konkurentnost koja u konačnici vodi do više razine kvalitete turističkih proizvoda i usluga.

3.2.2. Konkurentske prednosti turističke destinacije

Konkurentske prednosti podrazumijevaju sposobnost turističke destinacije da upravlja prirodnim resursima na duži rok. Magaš (Management turističke organizacije i destinacije, 2003, str. 52) definira konkurentnost turističke destinacije kao „sposobnost destinacijskog menadžmenta da na svim razinama razvija i optimalno kombinira izvedene i prirodne elemente turističke ponude“. Destinacija sa bogatim prirodnim resursima je manje konkurentna od destinacije koja ima manje prirodnih resursa, ali njima bolje upravlja.

Međunarodni turizam može poslužiti destinaciji za promociju i otvaranje mogućnosti za poduzetničke aktivnosti. Može se koristiti i u političke svrhe za jačanje nacionalnog identiteta ili za iskazivanje odlučnosti za očuvanje ekoloških resursa ili poštivanja kulture najrazličitijih manjina i etničkih grupa.

Međutim, postojanje određene konkurentnosti turističke destinacije nije samo po sebi garancija za učinkovito provođenje turističke politike i strategije u praksi. Sinergija između destinacijske konkurentnosti i mogućnosti turističkog razvoja u praksi ovisi o kompatibilnosti razvojne strategije s postavljenim ciljevima. Naime, postavljeni ciljevi trebaju se, dugoročno gledano, odnositi na cjelokupni turistički doživljaj destinacije koji proizlazi iz komparativnih i konkurentskih prednosti.

Konkurentnost turističke destinacije predstavlja njenu sposobnost da se uspješno nadmeće na turističkom tržištu i privlači turiste, pa samim tim povećava prosperitet i blagostanje u destinaciji. Stoga je svakoj turističkoj destinaciji neophodno uspješno upravljanje koje može povezati tradicionalna gospodarska i poslovna iskustva sa životnom sredinom u destinaciji. Može se zaključiti kako je za uspješnost turističke destinacije potrebno zadovoljiti njenu konkurentnost i održivost koje se moraju međusobno podržavati i dopunjavati.

3.2.3. Valorizacija turističke destinacije

Turističkom valorizacijom žele se procijeniti mogući turistički posjeti i analizirati turistička potreba. Svjetska turistička organizacija (UNWTO, What Tourism Managers Need to Know, 1997, str. 37-42) je definirala najvažnije kriterije turističke valorizacije. Razlikuju se interni i eksterni čimbenici valorizacije.

Interni čimbenici označavaju specifična svojstva i vrijednosti svakog turističkog resursa pojedinačno. Pri tome se razlikuju dvije grupe internih čimbenika (UNWTO, What Tourism Managers Need to Know, 1997, str. 37):

- ✓ stupanj iskoristivosti turističkog resursa (urbanizacija, infrastruktura, oprema i turističke usluge)
- ✓ bitna obilježja turističkog resursa (atributi resursa na kojima se temelji njihova turistička vrijednost).

Eksterni čimbenici označavaju elemente koji omogućuju korištenje turističkog resursa na određenom prostoru. Svrstavaju se u četiri grupe i to (UNWTO, What Tourism Managers Need to Know, 1997, str. 39):

- ✓ dostupnost resursa, izražena prometnom infrastrukturom za pristup
- ✓ blizina emitivnih središta, odnosno izvora potražnje
- ✓ specifičnost turističkog resursa
- ✓ značaj resursa, prema obujmu turističke potražnje usmjerene ka određenom resursu.

Prema WTO-u moguće je numerički izraziti vrijednost turističke destinacije, odnosno valorizirati je na način da se svaki čimbenik vrednuje ocjenom od 1 do 5, a potom pomnože sume internih i eksternih čimbenika.

Početak XXI. stoljeća mnoge destinacije doživljavaju masovni turizam kao „poništanje svojih kulturnih, ambijentalnih i razvojnih resursa (primjeri Venecije, Firence i Dubrovnika), pa iniciraju preispitivanja modela upravljanja destinacijom“ (Ljubičić, 2016, str. 31).

Turistička valorizacija destinacije podrazumijeva ocjenu turističke vrijednosti resursa i ona je posebna kvalitativna kategorija koju se uvijek i ne podudara s ekonomskom valorizacijom, odnosno eksploatacijom. Naime, neki prostori mogu biti potpuno nezanimljivi dok s turističkog aspekta mogu biti izuzetno atraktivni i polučiti dobre rezultate.

3.2.4. Integralno upravljanje turističkom destinacijom

Integralno upravljanje turističkom destinacijom je prilagodljiv model upravljanja svim turističkim resursima. Kako bi se model integralnog upravljanja primijenio u praksi, neophodno je postojanje i učinkovito funkcioniranje destinacijske menadžment organizacije (engl. *Destination Management Organization*, DMO) ili nekog drugog oblika upravljanja turizmom u destinaciji.

Koncept održivog razvoja turizma široko je prihvaćen kao najbolje kompromisno rješenje korištenja prirodnih resursa u ekonomske svrhe. Ocijenjeno je, od strane Ujedinjenih naroda, kako je priobalni pojas toplih i umjereno toplih sredozemnih mora pod izuzetnim pritiskom turističkog razvoja te je 2008. godine u sklopu Barcelonske konvencije donesen Protokol o integralnom upravljanju obalnim područjem Sredozemlja (UNEP/MAP, 2011) kojim se želi „uspostaviti zajednički okvir za integralno upravljanje obalnim područjem Sredozemlja te poduzeti nužne mjere u svrhu jačanja regionalne suradnje“. Naime, postalo je jasno da je Sredozemno more "zajedničko more", te da je za njegovu zaštitu potrebno zajedničko djelovanje. Procijenjeno je da su priobalje, a time i otoci, najugroženiji te da pristup održivom razvoju turizma mora biti cjelovit i strukturiran pristupom „odozgo prema dolje“, što s druge strane ne isključuje interes lokalnih zajednica čije inicijative pristupom „odozdo prema gore“ trebaju biti integrirane u razvojne planove.

Za proces integralnog upravljanja obalnim područjem važno je uvažavati prihvatni kapacitet (PK) svake priobalne odnosno otočne turističke destinacije. Implementiranje prihvatnog kapaciteta prostora u procese integralnog upravljanja priobalnim područjem se, prema Kušenu (Turistička atrakcijska osnova, 2002, str. 191), prikazuje u sljedećoj tablici.

Tablica 5. Implementiranje prihvatnog kapaciteta prostora (PKP) u proces integralnog upravljanja obalnim područjem (IUOP)

PROCES IUOP		MODEL TURISTIČKOG RAZVOJA	PRIHVATNI KAPACITET PROSTORA	PLAN PRIORITETNIH AKCIJA
INICIRANJE	iniciranje IOUP			
PLANIRANJE	pripreme radnje	osnovna analiza	inicijalni prihvatni kapacitet prostora	
	analize i prognoze	detaljna analiza	detaljna analiza prihvatnog kapaciteta prostora	analiza PKP
		sinteza		scenarij razvoja turizma
				sinteza PKP
	definiranje ciljeva i strategije	ciljevi i strategije		
integriranje detaljnih planova i politike upravljanja	plan			
PRIMJENA	primjena, kontrola provedba i procjene plana	primjena	kontrola provedbe, ocjena i povratni učinci PKP	kontrola provedbe, ocjena i povratni učinci PKP

Izvor: Kušen, E., Turistička atrakcijska osnova, Institut za turizam, Zagreb, 2002., str. 191

Prihvatni kapacitet prostora (PKP) se u priobalnom području primarno odnosi na prihvatni kapacitet plaža zbog još uvijek naglašenog „turizma mora, sunca i plaža“ koje tako postaju, u ekološkom smislu, najugroženije područje.

3.2.5. Upravljanje novim - modernim turistima

Turizam je još od svojih začetaka bio utemeljen na korištenju prirodnih resursa, da bi potom dugi niz godina bio doživljavan prvenstveno kao visoko profitna gospodarska grana čiji se razvoj temeljio na masovnosti i stjecanju brze zarade često na štetu neprimjerenog postupanja prema okolišu. Nasuprot takvoj politici, postojale su i druge djelatnosti temeljene na očuvanju prirode i kulturne baštine koje su često dolazile u usporedbu s turističkim razvojnim planovima. Tek pojavom fenomena održivog turizma i prihvaćanjem njegovog koncepta, od svih relevantnih dionika turističke destinacije uključujući i turiste, dolazi do sinergijskog učinka u korist zaštite krajobrazu. Turisti koji su uključeni u procese održivog razvoja turizma nazivaju se „novi turisti“, „osvijesteni turisti“, „milenijski turisti“ ili jednostavno „moderni turisti“. Kako

navodi Krivošejev (Upravljanje baštinom i održivi turizam, 2014, str. 78-79), „alternativni turizam predstavlja potpunu suprotnost tradicionalnom masovnom turizmu, a karakteriziraju ga individualna putovanja i putovanja u manjim grupama, pri čemu turisti nisu pasivni već aktivni dionici u različitim procesima koji, uz učenje, avanturu i zabavu podrazumijevaju i sudjelovanje u lokalnom životu“. Moderni turisti potaknuli su turističke destinacije da svoju ponudu prilagode nekim novim oblicima turizma, temama od posebnog interesa, kreiranju različitih događanja prilagođenih dobi, navikama i kulturi posjetitelja.

Moderni turizam ne isključuje postojanje ni alternativnog ni tradicionalnog „turizma sunca i mora“, već se oni razvijaju i nadopunjuju na istom prostoru. Osnovne razlike između preferencija tradicionalnih i modernih turista sistematizirane su u sljedećoj tablici.

Tablica 6. Osnovne razlike u potražnji između tradicionalnih i modernih turista

TRADICIONALNI TURISTI	MODERNI TURISTI
U potrazi za suncem, morem i plažom	U stalnoj potrazi za novim doživljajima
Slijede masovna kretanja	Nastoje biti odgovorni u svojim kretanjima
Smatraju da novcem mogu platiti sve	Gledaju, uživaju, ali ne štete okolišu
Samo da dokažu da su posjetili destinaciju	Samo radi zadovoljstva kao takvog
Vole atrakcije	Vole aktivnost
Oprezni	Avanturisti
Hrane se u hotelu	Istražuju lokalnu prehranu
Homogeni	Hibridni

Izvor: obrada autora prema Krivošejev, V.: Upravljanje baštinom i održivi turizam, 2014, str. 80.

Navedene razlike proizlaze iz općih promjena trendova u načinu života turista, ali i lokalnog stanovništva. Aktivan odmor postaje pravilo i trend koji traži da se razvojni planovi turističke destinacije prilagode suvremenim kretanjima.

3.2.6. Mjerenje i ocjenjivanje kvalitete turističke destinacije

Razvoj turističkih destinacija potrebno je analizirati sa stajališta kvalitete same destinacije i turističkih proizvoda koji se nude na turističkom tržištu. U tom kontekstu, Vrtodušić Hrgović i Jeličić (Mjerenje i ocjenjivanje kvalitete turističke destinacije - QUALITEST, 2019, str. 332) upućuju na važnost kontinuiranog mjerenja i ocjenjivanja kvalitete u destinaciji sukladno

Priručniku za ocjenjivanje kvalitetnih performansi turističkih odredišta i usluga (EC, 2005), u kojem se kao prikladan alat za mjerenje kvalitete turističke destinacije preporuča Qualitest.

Europska komisija smatra (A manual for evaluating the quality performance of tourist destinations and services, 2005, str. 7) da će se razvoj turističkih destinacija uvelike oslanjati na kvalitetu koja će sve više postajati mjerilo konkurentnosti.

Mjerilo kvalitete se temelji na poslovnoj praksi, zapravo onime što bi turističke destinacije trebale raditi kako bi pružile najbolju vrijednost za novac. Korištenje Qualitesta može pomoći turističkim destinacijama i njenim dionicima da održe kvalitetu svoje ponude, ali treba naglasiti da mjerilo kvalitete samo po sebi nije jamstvo kvalitete. Pokazatelji pružaju korisniku informacije o rezultatima provedbe procesa kvalitete u turističkoj destinaciji. Ti procesi još moraju biti implementirani, što iziskuje neprekidan proces upravljanja kvalitetom.

Sljedećom tablicom predočavaju se pokazatelji kvalitete destinacije sukladno Priručniku za ocjenjivanje kvalitetnih performansi turističkih odredišta i usluga (EC, 2005).

Tablica 7. Pokazatelji kvalitete destinacije

Kvaliteta destinacije	PODRUČJE KVALITETE	POKAZATELJI STANJA PERCEPCIJE KVALITETE	POKAZATELJI UPRAVLJANJA KVALITETOM	POKAZATELJI IZVOĐENJA KVALITETE
	nositelji turističke ponude	postotak nositelja turističke ponude koji su više nego zadovoljni poslovanjem u usporedbi s prethodnim razdobljem	umrežavanje i komunikacija između menadžmenta destinacije i nositelja ponude je dobra i učinkovita (da/ne)	postotak rasta kapaciteta u destinaciji
	podrška nositeljima turističke ponude	postotak nositelja turističke ponude koji su više nego zadovoljni podrškom poslovanju u destinaciji	postoji program koordinacije i podrške u destinaciji te se njegov uspjeh redovito ocjenjuje (da/ne)	stopa uspješno prijavljenih programa podrške od strane nositelja turističke ponude
	marketing i promocija	postotak nositelja turističke ponude koji su više nego zadovoljni marketingom i promocijom u destinaciji	destinacija ima strategiju razvoja turizma i smjernice na kojima treba temeljiti marketing što se redovito kontrolira (da/ne)	iznos eura po noćenju uloženog u marketing i promociju destinacije
	kvaliteta dobrodošlice	postotak turista koji su više nego zadovoljni ljubaznošću lokalnog stanovništva	definiran je postupak prikupljanja stavova stanovništva o turizmu destinacije te se njihovo mišljenje uzima u obzir (da/ne)	pritisak turističke sezone na destinaciju
	sigurnost i zaštita turista	postotak turista koji su više nego zadovoljni aspektom sigurnosti i zaštite (uključujući i raspoloživost zdravstvenih usluga)	postoje inicijative prevencije kriminala i one se ocjenjuju (da/ne)	broj osoba koja su izvršila kaznena djela u odnosu na broj stanovnika
	kvaliteta zraka	postotak turista koji su više nego zadovoljni kvalitetom zraka u destinaciji	informacije o koncentraciji onečišćenja dostavljaju se javnosti (da/ne)	broj dana s visokom razinom onečišćenja zraka
	kvaliteta okoliša	postotak turista koji su više nego zadovoljni čistoćom okoliša	odgovornost za čistoću je jasno određena i učinkovitost aktivnosti se u tom dijelu redovno ocjenjuje (da/ne)	količina prikupljenog otpada u odnosu na površinu destinacije

Izvor: prema Vrtodušić Hrgović i Jeličić; Mjerenje i ocjenjivanje kvalitete turističke destinacije – QUALITEST, 2019, str. 334.

Sljedećom tablicom predočavaju se pokazatelji kvalitete turističkih proizvoda sukladno Priručniku za ocjenjivanje kvalitetnih performansi turističkih odredišta i usluga (EC, 2005, str. 13-17).

Tablica 8. Pokazatelji kvalitete turističkog proizvoda

Kvaliteta turističkog proizvoda	PODRUČJE KVALITETE	POKAZATELJI STANJA PERCEPCIJE KVALITETE	POKAZATELJI UPRAVLJANJA KVALITETOM	POKAZATELJI IZVOĐENJA KVALITETE
	komunikacija prije dolaska	postotak turista koji su više nego zadovoljni kvalitetom informacija o destinaciji prije dolaska	poznati su važni segmenti tržišta i njihove preferencije redovito se istražuju (da/ne)	reklamacije turista registrirane po broju noćenja
	dostupnost	postotak turista s invaliditetom koji su više nego zadovoljni s dostupnošću usluga u destinaciji	destinacija je svjesna potreba turista s invaliditetom i redovito nastoji usluge učiniti dostupnijima (da/ne)	zastupljenost usluga koje su prikladne za osobe sa invaliditetom
	transport	postotak turista koji su više nego zadovoljni s uslugama transporta u destinaciji	svi nositelji ponude transportnih usluga svjesni su potrebe upravljanja kvalitetom usluga i kontinuirano ih se informira o mogućnostima za poboljšanja (da/ne)	broj reklamacija na pouzdanost javnog prijevoza u destinaciji u odnosu na broj putnika
	smještaj	postotak turista koji su više nego zadovoljni smještajem	svi nositelji ponude smještaja svjesni su potrebe upravljanja kvalitetom usluga i kontinuirano ih se informira o mogućnostima za poboljšanja (da/ne)	zastupljenost smještajnih objekata u destinaciji koji su certificirani (qms, ems, ekooznake)
	informacije	postotak turista koji su više nego zadovoljni kvalitetom informacija o destinaciji	informativni materijal za turiste redovito se kontrolira kao i načini osiguranja njihove dostupnosti (da/ne)	broj noćenja po posjetu TIC-u
	gastronomija	postotak turista koji su više nego zadovoljni kvalitetom ponude hrane i pića u destinaciji	kvaliteta ponude hrane i pića redovito se ocjenjuje te postoji sustav prikupljanja reklamacija (da/ne)	broj reklamacija na kvalitetu ponude hrane i pića u odnosu na broj noćenja
	aktivnosti	postotak turista koji su više nego zadovoljni ponudom i kvalitetom sadržaja u destinaciji	svi ponuđači atrakcija u destinaciji svjesni su važnosti upravljanja kvalitetom usluga i kontinuirano se informiraju o mogućnostima poboljšanja (da/ne)	broj sadržaja koji se mogu posjetiti u okviru poludnevni izleta u odnosu na broj noćenja
	kvaliteta vode za kupanje	postotak turista koji su više nego zadovoljni čistoćom kupališta u destinaciji	postoji plan upravljanja kupalištima i njegova se realizacija redovito kontrolira (da/ne)	postotak kupališta u destinaciji koja ne zadovoljavaju vrijednosti propisane EU direktivom
	vrijednost za novac	postotak turista koji su više nego zadovoljni vrijednošću za novac	destinacija je razvila i prihvatila strategiju razvoja turizma koja se redovito prati (da/ne)	postotak turista koji se vraćaju

Izvor: prema Vrtodušić Hrgović i Jeličić; Mjerenje i ocjenjivanje kvalitete turističke destinacije – QUALITEST, 2019, str. 335.

Mjerilo kvalitete sastoji se od šesnaest pokazatelja kvalitete podijeljenih u dvije glavne skupine (Rudančić-Lugarić, 2014, str. 320): indikatori kvalitete destinacije i kvalitete turističkog

proizvoda. Oni nadopunjuju integralno upravljanje kvalitetom turističke destinacije na način koji se fokusira na procjenu četiri glavna elementa:

- 1) zadovoljenja potreba turista kvantitativnim i kvalitativnim elementima turističke ponude
- 2) zadovoljstva lokalnog stanovništva kvalitetom života u turističkoj destinaciji i učincima turizma na lokalnoj razini
- 3) zadovoljstva sudionika postignućima lokalnih turističkih atrakcija u domeni asortimana i kvalitete opskrbe kao i njihovog odnosa s kupcima
- 4) zadovoljstva svih sudionika zbog kvalitete okoliša, provedbe održivog razvoja turizma, utjecaja turizma na okoliš turističkih destinacija te brige o povijesnoj i kulturnoj baštini.

Qualitest podrazumijeva zahtjevnu obradu velike količine informacija koje ne moraju uvijek biti nužno dostupne. Njegova bi potpuna primjena bila moguća samo na odabranim destinacijama gdje već postoji razvijen funkcionirajući sustav upravljanja destinacijama, a povećanje kvalitete na temelju usporedbe s ostalim konkurentskim europskim destinacijama bilo bi korisno i presudno. Qualitest bi trebao osigurati usporedivost destinacija. Međutim, nekada su početni uvjeti različiti i vrijednosti nekih pokazatelja moraju se dobiti na različite načine, što ograničava ili čak čini njihovu usporedivost nemogućom. Za usporedbu je potrebno odabrati destinacije s početnim uvjetima koji su što sličniji.

Integralno upravljanje kvalitetom obično je dio strategija razvijenih turističkih destinacija za određene pružatelje turističkih usluga. Međutim, sa stajališta turista, zadovoljstvo određenom turističkom destinacijom ne ovisi samo o iskustvu pružatelja turističkih usluga, već i o mnogim drugim čimbenicima (ljubaznost i gostoljubivost, sigurnost, sanitarni i zdravstveni uvjeti, promet i sl.). Može se zaključiti da mnogi čimbenici određuju percepciju razvijenosti turističke destinacije i u konačnici utječu na odluku dolaska turista.

Integralno upravljanje kvalitetom u svom pristupu povezuje četiri ključna elementa (Vajcnerova, Ryglova, 2010, str. 2):

- ✓ zadovoljstvo turista povezano s redovitim praćenjem njihovog zadovoljstva uslugama turističke destinacije
- ✓ zadovoljstvo pružatelja usluga, što također uključuje ocjenu kvalitete radnih mjesta i rasta karijere zaposlenika, kao i uspjeha lokalnih turističkih poduzeća

- ✓ kvaliteta života lokalnog stanovništva i njihovo zadovoljstvo, uključujući njihov odnos prema razvoju turizma na njihovom području
- ✓ kvaliteta okoliša koju prati utjecaj turizma na prirodno okruženje, kulturu i društvo.

Neravnoteža u bilo kojem od njih može presudno utjecati na ukupnu kvalitetu destinacije i turističkog proizvoda (Vajcnerova, Ryglova, 2010, str. 2).

Za primjenu integralnog upravljanja kvalitetom, kao i za ostvarivanje Qualitesta kao alata za njegovo mjerenje, potrebno je stvoriti metodologiju koja se temelji na prethodno elaboriranim teorijskim osnovama i uvjetima turističkih destinacija.

Pritom valja uzeti u obzir kako brojne otočne destinacije nemaju organizaciju upravljanja destinacijama, a razvojem turizma ne upravlja se konceptualno. Ako postoji turistička zajednica destinacije, ona se uglavnom bori s nedostatkom financijskih sredstava za svoje osnovno poslovanje, a provedba proširenog istraživanja potrebnog za provođenje Qualitesta za nju nije realna. Ako turistička destinacija želi biti konkurentna na turističkom tržištu, spomenutu proceduru treba koristiti barem kao smjernicu.

3.3. Menadžerski sustavi i upravljanje okolišem

Problematiku menadžerskih sustava upravljanja okolišem treba analizirati kroz sustav poslovnih subjekata, od kojih svi nisu primarno vezani uz turističku djelatnost, već i onih koji se bave složenim aktivnostima zaštite prirode i očuvanja kulturne baštine, a sve u funkciji valoriziranja turističke destinacije. Neovisno o tome koji je menadžerski sustav najučinkovitiji, njegove osnovne funkcije su zajedničke, a odnose se na planiranje, organiziranje, upravljanje i nadziranje (kontrola). Informacijsko-komunikacijska tehnologija (ICT) se sve više implementira u sustav upravljanja, a u nekim naprednijim sustavima preuzima (korištenjem umjetne inteligencije) i upravljanje pojedinim segmentima.

Izravna veza između ICT-a i menadžmenta turističke destinacije nastala je u razvoju prvih sustava upravljanja destinacijama. Devedesetih godina XX. stoljeća ICT tehnologija preuzima rastuće i odlučujuće značenje za strategiju konkurentne destinacije, a Internet i web-sustavi generirali su kvantitativni i kvalitativni značaj korištenja ICT-a za upravljanje destinacijama.

Digitalizacija lanca vrijednosti turizma dovela je do pojave *e*-turizma iz kojeg je proizašao koncept *e*-destinacije u kojem je evolucija sustava upravljanja dokumentima (DMS) prema

destinacijskim integriranim računalnim sustavima upravljanja informacijskim rezervacijama (DICIRMS) imala temeljnu ulogu kao strateško sredstvo za operativno i strateško upravljanje destinacijom.

Uloga ICT-a u upravljanju turizmom može se objasniti i iz perspektive digitalnih ekosustava. Benckendorff i sur. (Tourism information technology, 2014) smatraju da se digitalni turistički ekosustav sastoji od interakcija živih bića kao što su putnici ili dobavljači i neživog tehnološkog okruženja uređaja, te da se takav koncept može primijeniti na određenu destinaciju, u određenom sektoru turističke industrije ili globalnog fenomena turizma. U tom kontekstu, definiraju turističku destinaciju kao mrežni sustav dionika koji pružaju usluge turistima, nadopunjen tehnološkom infrastrukturom koja ima za cilj stvaranje digitalnog okruženja koja podržava suradnju, razmjenu znanja i inovacije.

Za Gretzel, Sigala, Xiang i Koo (Smart tourism: foundations and developments, 2015, str. 180) pametni turizam predstavlja poseban iskorak u razvoju ICT-a u turizmu koji se sastoji od tri glavna elementa (pametne destinacije, pametni poslovni ekosustavi i pametno iskustvo), a ključni aspekt je integracija ICT-a u fizičku infrastrukturu. Ovim se pristupom jasno vidi da postoji složeni odnos turističke destinacije i ekosustava, s obzirom na to da se pojam turističke destinacije praktički odnosi na ekosustav utemeljen na turizmu, koji se preklapa s drugim ekosustavima (poput rezidencijalnog), a čine ga tvrtke koje posluju u različitim razmjerima (franšizne tvrtke, međunarodni lanci distribucije itd.).

Nadalje, primjena ICT-a u upravljanju turističkom destinacijom uobičajena je pa je u konceptualnoj raspravi o pametnim turističkim destinacijama važno utvrditi koje tehnologije čine destinaciju pametnom. Gretzel i sur. (2015, str. 181) smatraju da je pametni turizam izravni nastavak *e-turizma* i da ga je moguće razlikovati povezivanjem fizičkog i digitalnog zahvaljujući, uglavnom, razvoju Interneta. S druge strane, *e-turizam* fokusiran je na internetske veze između poslovnih subjekata i potrošača koje olakšavaju elektroničke transakcije. Imajući ovo na umu, pametan turizam definiran je zajedničkim naporima turističke destinacije za dobivanje informacija iz fizičkih i digitalnih izvora koji su, u kombinaciji s naprednim tehnologijama, sposobni pretvoriti podatke u iskustva i poslovne vrijednosti prihvaćajući prijedloge usmjerene na učinkovitost, održivost i obogaćivanje iskustva (Ivars Biadal, Celrdan Bernabeu, Mazon, Perles Ivars, 2019, str. 1587).

Pametne turističke destinacije (engl. *Smart Tourism Destination - STD*) koriste pametne tehnologije koje uključuju prilagođavanje okolišu, imaju sposobnost učenja, predviđanja i samoorganiziranja.

3.4. Upravljanje znanjem u funkciji održivog razvoja

Znanje je najznačajniji razvojni resurs globalne ekonomije XXI. stoljeća i njegovo učinkovito korištenje moguće je dostići samo onda ako se njime upravlja kao organizacijom koja uči. U DMO se u sve većoj mjeri spoznaje važnost resursa znanja. To vrijedi, kako na razini turističke destinacije, tako i na razini pojedinih turističkih dionika.

North (Upravljanje znanjem, 2008, str. 9) navodi kako upravljati znanjem u DMO ne znači samo „brže postati boljim, već i polako postati drugačijim“, jer je promjena ka novoj inovacijskoj kulturi složen i dugotrajan proces.

Cilj upravljanja turističkom destinacijom usmjerenoj prema znanju jest prikupljanje znanja iz informacija koje dolaze iz destinacije i njena okruženja te na toj osnovi pokušati kreirati konkurentsku prednost.

Izvori informacija polaze od stavova lokalnog stanovništva, dionika i samih turista koji posjećuju destinaciju. Način kako te informacije pretvoriti u znanje i njime upravljati, ovisi o metodi koja će se primijeniti (iskustvo i istraživanje tržišta), a znanje nastaje kao individualni proces u specifičnom kontekstu.

Upravljanje znanjem usmjerenim ka održivom razvoju iziskuje poznavanje i oblikovanje „stepenica znanja“ koje se, prema Northu (Upravljanje znanjem, 2008, str. 39), mogu predočiti sljedećom slikom.

Slika 2. Stepenice znanja

Izvor: obrada autora prema North, K., Upravljanje znanjem, 2008, str. 39.

Iz slike je vidljivo kako vrijednost znanja za destinaciju postaje vidljiva samo onda kada se znanje (što?) pretvori u umijeće (kako?) koje se očituje u odgovarajućim radnjama. Umijeće se prevodi u radnje samo ako za to postoji određena motivacija koja u konačnici dovodi do stvaranja vrijednosti.

Menadžment koji upravlja znanjem posjeduje temeljne kompetencije koje počivaju na eksplicitnom i iskustvenom znanju i odlikuju se vremenskom stabilnošću i utjecajem koji nadilazi svaki pojedinačni turistički proizvod i uslugu (North, 2008, str. 38).

Temeljne kompetencije generiraju vrijednost kod lokalnog stanovništva, dionika u destinaciji i turista i jasno odražavaju svoje stavove („prijatelj okoliša“) i ne mogu se oponašati i transferirati. Sinergijski su povezane i čine turističku destinaciju jedinstvenom odnosno boljom od drugih, u smislu stvaranja konkurentne prednosti na tržištu ekološki prihvatljivih destinacija.

Iz „stepenica znanja“ moguće je zaključiti:

- ✓ strateško upravljanje znanjem prolazi „stepenicama znanja“ odozgo prema dolje kako bi odgovorilo na pitanje koje su kompetencije, znanja i umijeća neophodna da bi destinacija bila konkurentna
- ✓ operativno upravljanje znanjem podrazumijeva pretvaranje informacija u znanje, umijeće i radnje
- ✓ upravljanje informacijama i podacima je osnova upravljanja znanjem, a preduvjet za izgradnju i transfer znanja su priprema, pohrana i razdioba informacija.

Primjena navedenih teorijskih postavki uvelike ovisi o:

- ✓ destinacijskoj menadžment organizaciji - DMO
- ✓ razvijenoj ICT infrastrukturi
- ✓ intelektualnom kapitalu destinacije
- ✓ odnosu prema održivom razvoju.

Promatrano s aspekta otočnih turističkih destinacija, izvjesno je kako su navedene stavke još uvijek u razvojnoj fazi te da će Strategija razvoja održivog turizma do 2030. godine (NN 02/23) potaknuti njihov razvoj. Ono što je zasigurno prisutno je intelektualni kapital i pozitivan odnos prema očuvanju prirodnog okoliša.

Kada aspekti održivog razvoja postanu sastavni dio temeljnih kompetencija destinacijske menadžment organizacije, tada se može ustvrditi da je znanje u funkciji održivog razvoja destinacije.

3.5. Uloga nevladinih organizacija u poticanju svijesti o održivom razvoju

Problematika održivog razvoja turizma datira tek iz druge polovice XIX. stoljeća kada turizam postaje masovna pojava čime i njegov utjecaj na okoliš dolazi do izražaja. Briga za okoliš i održivi razvoj dobiva na značenju osnivanjem brojnih nevladinih organizacija koje su počele skretati pozornost javnosti na nužnost promjene odnosa između ljudskih aktivnosti i okoliša.

Kako bi se turistička destinacija zaštitila od daljnjeg narušavanja ravnoteže u prirodnom okruženju, pokrenuti su sustavi zaštite koristeći mehanizme nacionalnih, ali i međunarodnih institucija. Analizirajući kronologiju donesenih akata i propisa, postaje vidljivo kako država promptno reagira na donesene međunarodne rezolucije, deklaracije i preporuke preslikavajući ih u nacionalne propise.

Nevladine organizacije (NVO) koje se u svojim programima zalažu za održivi razvoj, zaštitu prirode, mora i otoka, s većim ili manjim učinkom artikuliraju svoje nezadovoljstvo stanjem u svom okruženju.

Veliki utjecaj imaju nevladine organizacije čiji je primarni cilj zaštita mora i oceana, ali je upitan njihov interes za probleme lokalnog karaktera. Primjerice, u očekivanoj podršci za sprječavanje gradnje LNG terminala na otoku Krku, jedna od najekspoziranijih svjetskih organizacija Green Peace za zaštitu mora i morskog okoliša dala je tek načelnu podršku.

U traženju saveznika među NVO treba procijeniti njihove mogućnost utjecaja, tako da se sagledaju načini kojima bi organizacija upotpunila napore u poticanju svijesti za rješavanje problema iz domene održivog razvoja.

4. Upravljanje održivim razvojem

Upravljanje održivim razvojem znači minimizirati korištenje ulaznih resursa kako bi se postigao zadovoljavajući učinak. Dakle, naglasak je na minimalnim inputima energenata, vode i sredstava koje onečišćuju okoliš, ali i postavljenom cilju koji se ne maksimizira već definira kao zadovoljavajući.

4.1. Definiranje i ciljevi održivog razvoja

Ljudi su svojim neracionalnim i prekomjernim korištenjem prirodnih resursa narušili prirodnu ravnotežu, ugrožavajući opstanak budućih generacija. Upozorenja koja su dolazila od znanstvenika, brojnih udruga pa sve do tijela Ujedinjenih naroda nisu bila dovoljno ozbiljno shvaćena sve dok se nisu počele događati jasne klimatske promjene. Time su ujedno i potaknute promjene u ponašanju s ciljem racionalnijeg i učinkovitijeg upravljanja resursima što bi trebalo omogućiti manji pritisak i utjecaj na okoliš. Peršić (Računovodstvo okoliša i održivi razvoj turizma, 2005, str. 102) pojašnjava kako održivi razvoj „polazi od pretpostavke da su resursi ograničeni te traži model za određivanje tih ograničenja i u skladu s time i mogućih granica razvoja“.

Iako se prvi puta spominje još u XIX. stoljeću, pojam održivi razvoj nije u cijelosti objašnjen budući je složen od dva kontradiktorna pojma koja poistovjećuju statičnost (održivost) i dinamičnost (razvoj). Stoga ne čudi kako se u znanstvenoj i stručnoj literaturi nailaze različita stajališta o održivom razvoju. Tako Sharpley (Tourism and Sustainable Development: Exploring the Theoretical Divide, 2000, str. 3) navodi „kako bi razvoj i održivost mogli biti u suprotnosti, gdje bi svaki za sebe mogao proizvesti različite učinke“. Nasuprot takvom promišljanju, brojni ekonomski teoretičari, kako navode Črnjar i Črnjar (Menadžment održivog razvoja, 2009, str. 81), smatraju kako je razvoj nužan i „odnosi se na koncepciju poretka resursa, a održivost izražava načelo trajnog opstanka resursa. Održivi se razvoj može definirati kao odnos između gospodarskih i ekoloških sustava koji moraju biti u ekološkoj ravnoteži.“

„Nije moguće razvijati turizam bez utjecaja na okolinu, kulturu i socijalnu strukturu. Stoga je potrebno urbanističko planiranje destinacije i upravljanje turizmom u cilju minimiziranja negativnih utjecaja i maksimiziranja pozitivnih utjecaja turizma na destinaciju“ (Blažević, 1998, str. 265).

Otočne zajednice, koje su stoljećima preživjele uz ograničene resurse kojima su raspolagale, mogu poslužiti kao primjer za razumijevanje održivog razvoja (Kerr, 2005, str. 504).

Problem na koji ukazuje Golja u svom istraživanju (Percepcija menadžera o važnosti implementacije načela održivog razvoja u poslovne strategije hotelskih poduzeća - slučaj velikih hotelskih poduzeća u Istri, 2009, str. 3) nalazi se u činjenici kako je „većina menadžera svjesna odgovornosti prema okolišu te užoj i široj zajednici, ali vrlo malo praktično primjenjuje načela održivog razvoja“.

Globalni ciljevi održivog razvoja sistematizirani prema Pavić - Rogošić (Novi izazov: Globalni ciljevi održivog razvoja do 2030., 2015, str. 8-29.) predočavaju se sljedećom tablicom.

Tablica 9. Globalni ciljevi za održivi razvoj

Cilj 1. Iskorijeniti siromaštvo svuda i u svim oblicima	
Cilj 2. Iskorijeniti glad, postići sigurnost hrane i poboljšanu ishranu te promovirati održivu poljoprivredu	
Cilj 3. Zdravlje -Osigurati zdrav život i promovirati blagostanje za ljude svih generacija	
Cilj 4. Osigurati uključivo i kvalitetno obrazovanje te promovirati mogućnosti cjeloživotnog učenja	
Cilj 5. Postići rodnu ravnopravnost i osnažiti sve žene i djevojke	
Cilj 6. Osigurati pristup pitkoj vodi za sve, održivo upravljati vodama te osigurati higijenske uvjete za sve	
Cilj 7. Osigurati pristup pouzdanoj, održivoj i suvremenoj energiji po pristupačnim cijenama za sve	
Cilj 8. Promovirati uključivi održiv gospodarski rast, punu zaposlenost i dostojanstven rad za sve	
Cilj 9. Izgraditi prilagodljivu infrastrukturu, promovirati uključivu i održivu industrijalizaciju i poticati inovativnost	
Cilj 10. Smanjiti nejednakost unutar i između država	
Cilj 11. Učiniti gradove i naselja uključivim, sigurnim, prilagodljivim i održivim	
Cilj 12. Osigurati održive oblike potrošnje i proizvodnje	
Cilj 13. Poduzeti hitne akcije u borbi protiv klimatskih promjena i njihovih posljedica	
Cilj 14. Očuvati i održivo koristiti oceane, mora i morske resurse za održiv razvoj	
Cilj 15. Zaštititi, uspostaviti i promovirati održivo korištenje kopnenih ekosustava, održivo upravljati šumama, suzbiti dezertifikaciju, zaustaviti degradaciju tla te spriječiti uništavanje biološke raznolikosti	
Cilj 16. Promovirati miroljubiva i uključiva društva za održivi razvoj, osigurati pristup pravdi za sve i izgraditi učinkovite, odgovorne i uključive institucije na svim razinama	
Cilj 17. Ojačati načine provedbe te učvrstiti globalno partnerstvo za održivi razvoj	

Izvor: Pavić-Rogošić, Novi izazov: Globalni ciljevi održivog razvoja do 2030, 2015, str. 8-29.

Dostizanje postavljenih ciljeva ne mora nužno slijediti naznačeni redoslijed, već svaka država za sebe treba odrediti prioritete, sukladno svojim potrebama i mogućnostima. Za očekivati je kako će ekonomski razvijenije države više pridonijeti u zajedničkim nastojanjima dostizanja ciljeva održivog razvoja.

Republika Hrvatska se zbog svojeg zemljopisnog položaja nalazi u specifičnoj situaciji kada je potrebno primijeniti restriktivne i stroge mjere koje se odnose na zaštitu prirode i održivi razvoj. Stoga se, primjerice, provodi svojevrsna politika „zatečenog stanja“ koja dopušta legaliziranje objekata čak i na pomorskom dobru ako su oni građeni i korišteni prije 1960. godine. Uređene države članice Europske unije ne susreću se s problemom vlasništva otočnih parcela i nesređenih zemljišnih knjiga. U inače pozitivnim razmišljanjima otočnog stanovništva koji su stoljećima svoja imanja prepuštali u nasljedstvo potomcima, dovelo je do brojnih problema kada je vrijednost zemljišta porasla. Kada se tome pridodaju razne komasacije, nacionalizacije te povrat imovine nakon osamostaljenja, jasno je zašto su neka područja na otocima zapuštena (središnji dijelovi), a druga preizgrađena (priobalni dijelovi).

Znanstvena i stručna javnost smatra kako su „za održivi razvoj potrebna znatna dugoročna financijska ulaganja koja zadovoljavaju ekološke kriterije i povrat kapitala uloženog u određeni projekt ili program“ (Tišma, Pisarović, Samardžić, 2004, str. 155).

„Obalna područja posebno su ugrožena zbog intenzivne urbanizacije, nekontrolirane gradnje, lošeg prostornog planiranja i masovnog turizma. Posljedice su onečišćenje okoliša, smanjenje biološke raznolikosti, iscrpljivanje prirodnih izvora i obezvrjeđivanje obalnoga krajolika“ (Kordej-De Villa, Rašić Bakarić, Starc, 2014, str. 449).

Turizam generira brojne koristi i zbog svojih specifičnosti dijelom je zadržao stanovništvo na otoku, ali je polučio i opterećenje za otočni krajobraz. Postoji dostatna zakonska regulativa za provođenje koncepta održivog razvoja na hrvatskim otocima uz napomenu da je potrebno uvažavati specifičnosti svakog otoka.

4.2. Principi održivog razvoja turizma

Principi održivog razvoja turizma u literaturi su opisana i determinirana od više autora koji su nastojali što jasnije operacionalizirati pojam održivog razvoja turizma i olakšati njegovu provedbu. Tako su Bramwell i Henry (A Framework for Understanding Sustainable Tourism Management, 1996, str. 23-73) predložili deset temeljnih principa održivog razvoja turizma koji su prihvaćeni 1996. godine od strane međunarodnih organizacija, poput Svjetskog vijeća za putovanja i turizam (engl. The World Travel Tourism Council - WTTC) i Svjetske turističke organizacije, (engl. World Tourism Organization - UNWTO), a 1998. godine su implementirani

u dokumente Programa Ujedinjenih naroda za okoliš (engl. UN Environment Programme - UNEP).

Većina principa odnosi se na aspekte kao što su uključivanje lokalnih zajednica, održivo korištenje resursa, planiranje turizma, promocija, istraživanje i sl. U sljedećoj tablici Amerta, Sara i Bagiada (2018, str. 251) sažeto navode principe održivog turizma pozivajući se na prijedloge Ebera (Beyond the green horizon a discussion paper on principles for sustainable tourism, 1992).

Tablica 10. Principi održivog turizma

1.	racionalno korištenje resursa	5.	podrška lokalnom gospodarstvu
2.	smanjenje prekomjerne potrošnje i otpada	6.	savjetovanje s dionicima i javnošću
3.	održavanje različitosti	7.	osposobljavanje i educiranje zaposlenika
4.	integriranje turizma u planove razvoja	8.	permanentno poticanje istraživanja

Izvor: Amerta, Sara, i Bagiada; Sustainable Tourism Development, 2018, str. 251.

Između pojedinih principa održivog razvoja turizma postoji snažan međudnos zbog kompleksnost turizma, te se stoga analiziraju samo oni principi za koje se smatra da su primjenjivi na otočnom prostoru. U nastavku se donose i opisuju principi održivog turizma.

4.2.1. Principi održivog turizma - alati za procjenu turizma

U ovom poglavlju detaljno se donose i opisuju osam principa održivog razvoja (turizma) prema (UNWTO, 2004, str. 60-107).

Prvi princip, kojeg u pravilu navode svi teoretičari održivog razvoja, naglašava važnost racionalnog i održivog korištenja resursa. Ovako postavljeno načelo implicira širok prostor za tumačenje i primjenu. Resursi mogu biti prirodni, kulturni i društveni ili obnovljivi i neobnovljivi. Prirodni resursi se obnavljaju ako se „poštuje stopa regenerativnog kapaciteta, dok se jednom narušeni kulturni i društveni resursi mogu teško ili nikako obnoviti“ (Hunter, 1995, str. 161).

Otoci, posebice oni iz C i D skupine, imaju ograničene mogućnosti bilo kakvog turističkog razvoja zbog ograničenih količina pitke vode, energije i prostora za zbrinjavanje otpada. Pokazatelji održivosti na lokalnoj razini sistematizirani su u sljedećoj tablici.

Tablica 11. Pokazatelji održivosti prirodnih resursa na lokalnoj razini

POKAZATELJ	MJERA
udio obnovljivih izvora energije (sunce, vjetar) u ukupnoj potrošnji energije u turizmu	OI/UE [%]
količina vode koja se reciklira u odnosu na ukupnu vodu koja bi se mogla potencijalno reciklirati	rV/maxV [%]
potrošnja vode/energije po turistu (ili noćenju)	E/T x broj noćenja
površina u m ² (parka, plaže ili nekog drugog mjesta) po turistu (prosjek i maksimum)	A/T
slobodni prostor u odnosu na izgrađenu turističku infrastrukturu	%
postojanje procedure za kontinuirani monitoring kakvoće mora za kupanje	broj uzoraka
plava zastava (ili slična obilježja održivog upravljanja i gospodarenja morem i obalnim pojasom)	broj oznaka
udio lokalnog stanovništva u odnosu na broj turista na plaži	%

Izvor: Obrada autora prema: UNWTO: Indicators of Sustainable Development for Tourism Destinations - A Guidebook, 2004, str. 56-70.

Na većini jadranskih otočnih destinacija kvaliteta mora za kupanje je glavni resurs o kojem valja voditi brigu. To podrazumijeva permanentno uzorkovanje i analiziranje kvalitete mora, čistoću plaže te prihvat broja kupaca na plažama, sukladno standardima.

Za razliku od prirodnih resursa koje je relativno jednostavno mjeriti i pratiti, socijalnu i kulturnu održivost teže je izravno mjeriti. Razlog je što je većina varijabli koje se odnose na njih kvalitativne, a ne kvantitativne naravi i što su promjene neizbježne kada se dionici iz različitih sociokulturoloških okruženja sastaju u nekom stupnju interakcije. Turizam ubrzava kulturološke promjene, ali nije jedina pokretačka snaga promjena.

Neizravna mjerenja sociokulturološke održivosti iziskuju uključivanje lokalne zajednice u proces donošenja odluka i drugih procesa koristeći podatke o lokalitetima koje turisti posjećuju. Sociokulturološke pokazatelje moguće je istražiti na principima predloženim u sljedećoj tablici.

Tablica 12. Pokazatelji održivosti sociokulturoloških resursa na lokalnoj razini

POKAZATELJ	MJERA
omjer broja lokalnog stanovništva i broja turista u (špici) sezone	LS/T max
omjer broja lokalnog stanovništva i godišnjeg broja turista	LS/T prosjek
broj barova po lokalnom stanovništvu	%
postotak razvedenih brakova	%
udio ženske radne snage	%
stopa prirasta stanovništva	%
stopa nezaposlenosti u izvansezonskim razdobljima	%
lokalna nezaposlenost u usporedbi s regionalnom ili nacionalnom nezaposlenošću	%

Izvor: Obrada autora prema: UNWTO: Indicators of Sustainable Development for Tourism Destinations - A Guidebook, 2004, str. 56-70.

Gore navedeni pokazatelji trebali bi pokazati u kojoj mjeri turizam utječe na način života i ponašanje lokalnog stanovništva. Teško je zaključiti je li način života bio bolji prije pojave turizma na otocima i bi li sociokulturološke promjene nastupile i bez pojave turizma.

Drugi princip odnosi se na prekomjernu potrošnju resursa zbog povećane potražnje kao i s time u vezi povećane proizvodnje otpada. Smanjenje prekomjerne potrošnje i otpada ima dvostruku dimenziju: redukciju potrošnje resursa koje turizam koristi za proizvodnju ili potrošnju drugih dobara i smanjenje pritiska na okoliš koji nastaje pri zbrinjavanju otpada. Važno je postojanje odgovarajuće infrastrukture za recikliranje i zbrinjavanje otpada kao i tretiranje otpadnih tekućina.

Kod proizvodnje otpada i otpadnih tekućina važno je procijeniti postojanje održivih načina zbrinjavanja umjesto količine proizvedenog otpada. Održivi način zbrinjavanja postoji tamo gdje se relevantni dionici i turisti ponašaju odgovorno i gdje je korištenjem suvremenih tehnologija povećana učinkovitost. Mogući pokazatelji učinkovitog gospodarenja otpadom predočavaju se sljedećom tablicom.

Tablica 13. Pokazatelji održivosti gospodarenja otpadom na lokalnoj razini

POKAZATELJ	MJERA
postotak materijala koji se mogu reciklirati i podvrgnuti ovoj vrsti obrade	%
udio reciklirane vode u ukupnim otpadnim vodama	%
udio turističkih objekata koji imaju sustav odvajanja otpada i pročišćavanja otpadnih voda	%
dostupne informacije o načinima upravljanja otpadom	%
količina krutog/tekućeg otpada koji nastaje po turistu	[kg/T]
udio nastalog krutog otpada obrađenog postupkom zbrinjavanja otpada	%
udio otpada zbrinutog na deponiju	%
udio pročišćenih otpadnih tekućina	%

Izvor: Obrada autora prema: UNWTO: Indicators of Sustainable Development for Tourism Destinations - A Guidebook, 2004, str. 56-70.

Treći princip uključuje održavanje različitosti. U tom kontekstu, različitost može podrazumijevati bioraznolikost, sociokulturološku raznolikost, kao i različitost u pogledu turističke ponude destinacije.

Biološka raznolikost je važna, ali moguća devastiranja bi trebalo usporediti sa stanjem biocenoze prije pojave turizma, što u većini slučajeva nije zabilježeno i svodi se na usmenu predaju. Mogući pokazatelji učinkovitog održavanja različitosti predočavaju se sljedećom tablicom.

Tablica 14. Pokazatelji održavanja različitosti na lokalnoj razini

POKAZATELJ	MJERA
udio turistički atraktivnih područja (prirodna, kulturna) pod zaštitom u odnosu na one bez zaštite	%
postojanje regulative o zaštiti pojedinih vrsta	DA-NE
broj ugroženih vrsta/broj ugroženih vrsta u regiji	%
nadziranje broja ugrožene vrste	DA-NE
praćenje obrazaca mobilnosti faune	DA-NE

Izvor: Obrada autora prema: UNWTO: Indicators of Sustainable Development for Tourism Destinations - A Guidebook, 2004, str. 56-70.

Četvrti princip odnosi se na integralno planiranje razvoja turizma odgovornim marketinškim aktivnostima. Integralno planiranje, zajedno s marketinškom dimenzijom i fokusom na potrebnu diversifikaciju, može se učinkovito iskoristiti za sanaciju nastale štete prekomjernim korištenjem prostora i bolji učinak turističkih proizvoda koji se nude.

Da bismo odredili pokazatelje integralnog planiranja, potrebno je sagledati tri temeljne dimenzije: planiranje u tradicionalnom smislu, planiranje marketinških aktivnosti i planiranje pružanja diversificiranih proizvoda za turiste. Pokazatelji tradicionalnog planiranja uključuju postojanje:

- ✓ Glavnog plana razvoja otočne destinacije (Master plan)
- ✓ uspostavljenih postupaka za kontinuirano praćenje razvoja turizma
- ✓ EIA procedure³ za analizu učinka novih događaja (EUR-Lex, 2014).

Marketing je dio procesa planiranja čiji se ciljevi mogu odrediti na lokalnoj, regionalnoj ili nacionalnoj razini. Način na koji se prezentira može utjecati na percepciju, očekivanja i stavove turista prije i nakon što stignu u destinaciju. Uz odgovoran marketing, destinacija bi mogla privući odgovorne turiste koji odgovaraju za to utvrđenim ciljevima.

Diversifikacija se odnosi na ekonomsku, sociokulturnu i ekološku održivost. Diversifikaciju treba ispitati u smislu:

- ✓ tko potiče i organizira turističke dolaske
- ✓ kakav je sezonalni karakter turizma
- ✓ koji se turistički proizvodi nude?

Pored toga, značajna je i sezonska diversifikacija. Naime, ona čini sezonski pritisak na okoliš zbog povećanog broja turista, ali i izvansezonsko razdoblje, koje omogućuje prirodnom okolišu određenu obnovu (regeneraciju). Važan aspekt sezonske diversifikacije odnosi se i na zaposlenost lokalnog stanovništva koji izvan sezone ostaju bez posla u turizmu. S druge strane, zimska stanka mogla bi se smatrati pozitivnom, jer lokalno stanovništvo onda ima vremena za, primjerice, jačanje društvenih veza.

Potreba za diversifikacijom turističkog proizvoda neophodna je radi restrukturiranja konvencionalnog oblika turizma. Nova potrošačka kultura, s povećanjem svijesti o kvaliteti okoliša, očito pokazuje potrebu za promocijom novih alternativa na područjima koja su do sad razvijala masovan i nediversificiran proizvod.

---

³ Environmental Impact Assessment (EIA) -Direktiva 2014/92/EU o procjeni utjecaja određenih javnih i privatnih projekata na okoliš.

Tablica 15. Pokazatelji održivosti integralnog planiranja turističkog razvoja na lokalnoj razini

POKAZATELJ	MJERA
broj različitih proizvoda/aktivnosti koje se pružaju na lokalnoj razini	N
broj posjetitelja (grupa) u mjestima i aktivnostima 3s* u odnosu na ukupan broj posjetitelja	%
hoteli koji posluju izvan sezone	%
odnos aktivnosti dostupnih izvan sezone i u vrijeme sezone	%
udio turista koji dolaze posredstvom turističkih organizacija	%
udio turista koji dolaze zrakoplovom	%
udio turista koji dolaze sa rezerviranim smještajem u odnosu na ukupan broj dolazaka	%
postojanje regulative koja određuje uporabu prostora za turističke namjene	DA-NE

*3S od engl. Sun, Sand and Sea odnosno sunce, plaža i more

Izvor: Obrada autora prema: UNWTO: Indicators of Sustainable Development for Tourism Destinations - A Guidebook, 2004, str. 56-70.

Peti princip odnosi se na podršku lokalnom gospodarstvu. Republika Hrvatska je, već nakon osamostaljenja, naglasak gospodarstva stavila na turističku djelatnost kao nastavak prijeratne razvojne politike. Turizam je u priobalju i na otocima postao jedna od najznačajnijih gospodarskih aktivnosti, a rast zaposlenosti i stvaranje dohotka dvije su ključne ekonomske koristi od turizma.

Turizam je radno intenzivna djelatnost koja ima višestruke koristi za lokalni dohodak. S druge strane, turistička djelatnost na višoj razini (kvaliteta i kvantiteta) iziskuje znatna ulaganja koja otočanima nisu raspoloživa. Kao rezultat, moguće je imati pretjerano stjecanje odnosno izuzimanje dobiti od poslovnih interesa koji su ulagali i postepeni gubitak kontrole nad lokalnim gospodarskim aktivnostima (Spilanis, Vayanni, 2003, str. 281).

Zaposlenost i stvaranje dohotka za lokalno stanovništvo, u usporedbi sa sličnim pokazateljima za ostale gospodarske djelatnosti, jedan je pokazatelj ovog principa. Međutim, kada je udio pripisan turizmu nerazmjerno visok, to bi moglo ukazivati na neodrživ obrazac razvoja. Vrlo značajan doprinos turizma lokalnom gospodarstvu je povećana potražnja za domaćim proizvodima, poljoprivredom, obrtom i proizvodima malih obrtnika i sl. Jedini način mjerenja tog utjecaja je kroz tablicu ponude i uporabe (input-output)⁴ koja pokazuje međusobne veze između različitih sektora i modele potrošnje. Predloženi pokazatelji predočavaju se u sljedećoj tablici.

⁴ Tablice ponude i uporabe (input-output tablice) opisuju proizvodni proces (strukturu troškova i stvaranje dohotka), tokove dobara i usluga (proizvodnju, uvoz, izvoz, konačnu potrošnju, intermedijarnu potrošnju i bruto investicije) u sustavu nacionalnih računa. Metodološka objašnjenja (DZS, 2021)

Tablica 16. Pokazatelji održivosti podrške lokalnoj zajednici

POKAZATELJ	MJERA
zaposlenost u turizmu kao udio ukupne zaposlenosti otočne destinacije	%
broj lokalnog stanovništva zaposlenih u turizmu od ukupnog broja zaposlenih u turizmu	%
prihodi od turizma u odnosu na ukupne prihode ostvarenih na tom području	%
poslovni subjekti koji nude turističke usluge i u vlasništvu su lokalnog stanovništva u postotku svih poslovnih subjekata	%
multiplikator prihoda za turistički sektor kako je procijenjeno u input-output tablici	%

Izvor: Obrada autora prema: UNWTO: Indicators of Sustainable Development for Tourism Destinations - A Guidebook, 2004, str. 56-70.

Šesti princip podrazumijeva integraciju svih dionika održivog razvoja turističke destinacije. Naglasak je na konsenzusu što znači da se postojeće stanje ili neko buduće stanje zajednički razmatra i donosi. Kako navodi McIntyre (Sustainable Tourism Development: Guide for Local Planners, 1993, str. 21) „uključenost lokalne zajednice u turizam može pojačati pozitivne učinke istovremeno ublažujući negativne, jer na taj način stanovnici razumiju turizam, sudjeluju u njegovom odlučivanju i od njega dobivaju koristi“. U tom smislu Bramwell i Henry (A Framework for Understanding Sustainable Tourism Management, 1996, str. 73) zaključuju kako su konzultacije svih dionika ključne zbog međusobne suradnje.

Uključenost lokalnog stanovništva u problematiku održivog razvoja turističke destinacije povezano je i s obrazovnim elementima, poput educiranja i informiranja o dugoročnim utjecajima turizma na okoliš i održivosti turističke industrije. Mogući pokazatelji uključenosti su:

- ✓ postojanje obrazovnih/informativnih programa za javnost
- ✓ broj lokalnih konzultacija na kojim se raspravlja o pitanjima održivog razvoja prije provođenja bilo kakvih aktivnosti koje za posljedicu mogu imati devastaciju okoliša
- ✓ transparentnost postupaka za provođenje javne rasprave i uključenosti svih dionika
- ✓ javno-privatna partnerstva/ulaganja.

Sedmi princip održivog razvoja odnosi se na osposobljavanje i edukaciju svih djelatnika u turizmu o važnosti održivog razvoja. Kao jedan od primjera može se izdvojiti organiziranje stručnih tečajeva koje vjerojatno nije izvedivo za svaku otočnu turističku destinaciju (pa čak ni on-line tečajevi), već bi se oni trebali odvijati regionalno izvan sezone. Bitna sastavnica ovog principa je sustavno omogućavanje dugoročne zapošljivost i ostvarenje dohotka od turizma.

Osmi princip temelji se na zaključku Svjetske turističke organizacije i Programu Ujedinjenih naroda za okoliš (Charter for Sustainable Tourism, 1998, str. 14): „Vlade, turistička industrija, lokalne vlasti i nevladine organizacije povezane s turizmom trebale bi promovirati i sudjelovati u stvaranju otvorenih mreža za istraživanje, širenje informacija i prijenos odgovarajućeg znanja o turizmu i ekološki održivim turističkim tehnologijama“.

Za razvoj turizma neophodna su znanstvena i stručna istraživanja i analize ključna za rješavanje problema u domeni održivog razvoja, stvaranje novih proizvoda uz učinkovito korištenje resursa i općenito bolje provođenja politike održivog razvoja u praksi.

Istraživanja vezana uz održivi razvoj obuhvaćaju šire područje od samog predmeta istraživanja u odnosu na utjecaje okruženja. Primjerice, otok Krk može prednjačiti u primjeni načela održivog razvoja, ali ne može zanemariti činjenicu neposredne blizinu termoelektrana (Plomin i Urinj) i terminala za prekrcaj nafte i LNG-a.

Stoga se očekuje da će se istraživanje vjerojatno odvijati u regionalnoj ili, još više, na nacionalnoj razini. Sljedeći pokazatelji, primjerice, mogli bi se koristiti i na lokalnoj razini kako bi se iskazala lokalna opredijeljenost prema načelima održivog razvoja:

- ✓ broj anketa provedenih u vezi s turističkim preferencijama i percepcijama
- ✓ broj anketa koje se odnose na percepciju stanovnika prema turizmu
- ✓ broj istraživačkih studija o profitabilnosti industrije / broj istraživačkih studija o utjecajima turizma
- ✓ konferencije i druge aktivnosti koje privlače interes za lokalna turistička istraživanja.

Munier (2005, str. 37) navodi: „Procjena napretka prema održivom razvoju trebala bi se temeljiti na eksplicitnom skupu kategorija ili organizacijskom okviru koji povezuje viziju i ciljeve s pokazateljima i kriterijima procjene“.

Gore navedeni pokazatelji usklađeni su s principima održivog razvoja, ali oni su samo smjer prema kojem se moraju tražiti realni pokazatelji za svaku turističku destinaciju.

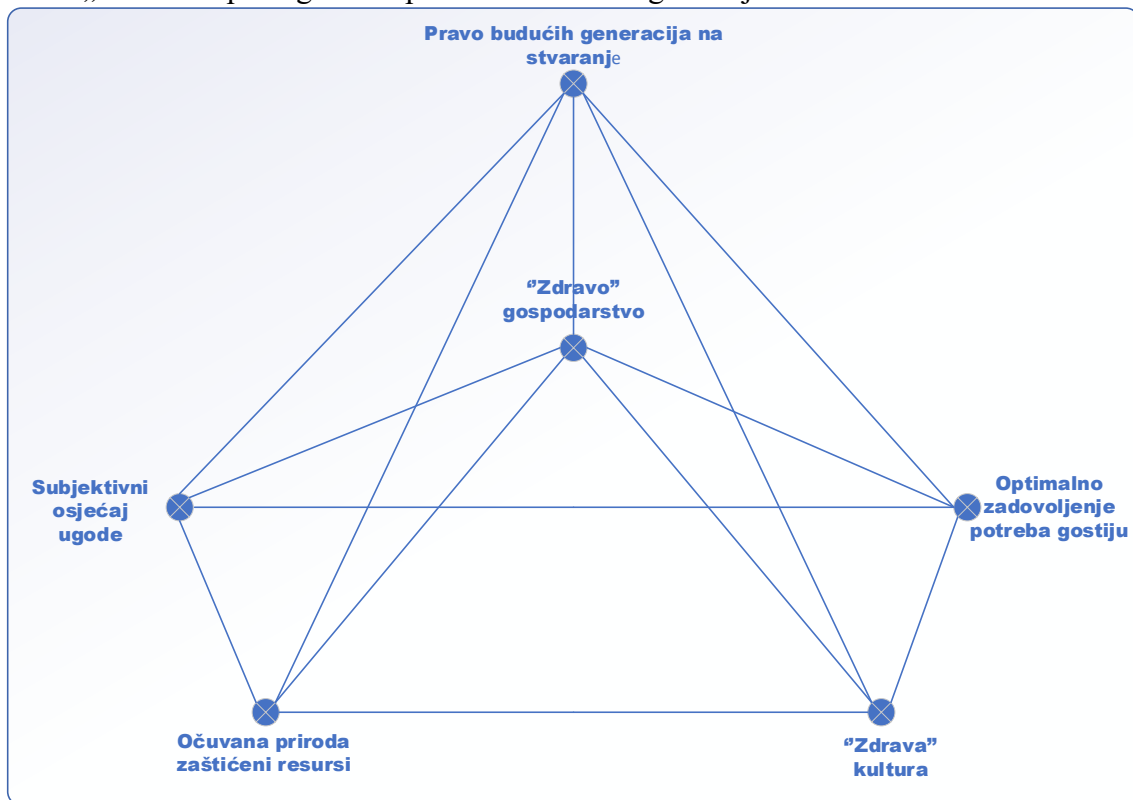

4.2.2. Održivi razvoj turizma

Od brojnih definicija održivog razvoja turizma, prikladno je istaknuti kako je „održivi razvoj onaj koji ne dovodi do propadanja i iscrpljivanja resursa koji razvoj čine mogućim“ (Cetinski, 2005, str. 41). Isto tako valja istaknuti i istup S.K. Misre (Heritage Preservation in Sustainable Tourism Development, 1993, str. 133): „Održivi razvoj turizma jedini je oblik razvoja koji sebi smijemo dopustiti - naprosto ne postoji drugi izbor“.

Poželjni održivi razvoj turizma može se prikazati i Müllerovom (Müller, 2004, str. 44) „čarobnom“ piramidom.

Slika 3. „Čarobna“ pentagonalna piramida turističkog razvoja

Izvor: Müller, H.: Turizam i ekologija, 2004. str. 44.

Svjetska turistička organizacija (WTO) je 1993. godine tiskala smjernice za lokalne planere pod nazivom „Održivi razvoj turizma“ (WTO, 1993), kao konkretan i na lokalnoj razini upotrebljiv prilog planiranju održivog razvoja turizma, koji se temelji na pretpostavci da su dionici usuglašeni sa zajedničkim ciljem poboljšanja uvjeta kvalitete života u turističkoj destinaciji.

Održivi razvoj turizma sadrži naglašene mogućnosti zaštite okoliša i prostora u cjelini, ali pod uvjetom da se izmijeni neodgovorna praksa dijela turističkoga gospodarstva prema prostoru kao temeljnom turističkom resursu (primjer masovnog turizma). U tu svrhu razvile su se metode programiranja i projektiranja za oblikovanje turističkih regija.

Razmatrajući pojam održivog razvoja, potrebno je naglasiti kako on nije nastao kao rezultat kreatora turističke ponude, već posljedica nove strukture turističke potražnje koja se javlja na svjetskom tržištu. Pojavila se snažna diversifikacija turističkih motiva, stoga se mijenja i odnos prema prostoru. Turistička se ponuda profilira kao kompleksni turistički proizvod koji je utemeljen na atrakcijskoj osnovi turističke destinacije i drugim značajkama prostora.

Poglavlje 17. u sklopu Agende 21 (UN, 1992) ističe da su otoci posebni prostori, kako zbog svog okruženja i razvoja te imaju specifične probleme u odnosu prema planiranju održivog razvoja. Otoci pokazuju značajne razlike i posebnosti u odnosu na kontinentalna područja u pogledu njihovih prirodnih resursa, ekonomskog razvoja, društva i kultura, stila života, krajolika i naselja (UN, 1992).

4.2.3. Napori za diferenciranje turističke ponude

Problem održivosti turizma na otocima prepoznat je još osamdesetih godina prošlog stoljeća kada je masovnost dolazaka dostizala svoje najveće zabilježene vrijednosti. To je potaknulo brojne inicijative o potrebi izrade strategije održivog razvoja otoka, ali su ekonomski razlozi prevladali ekološke. Političke nestabilnosti i ratna zbivanja su početkom devedesetih godina prošlog stoljeća u cijelosti zaustavili sve turističke aktivnosti, što se može smatrati i pozitivnim razdobljem s gledišta zaštite okoliša u kojem je došlo do obnove najugroženijih područja. Nakon završetka Domovinskog rata, turizam se vraća na otoke u još intenzivnijem obliku i relativno brzo postaje, od dopunske, glavna djelatnost na otocima. Ponovno su se pojavili predratni problemi održivosti koji se pokušavaju riješiti učestalim naporima za diferenciranjem turističkog proizvoda, ali više na lokalnoj nego na nacionalnoj razini.

U svrhu promicanja održivog turizma, ulažu se napori usmjereni kreiranju visokokvalitetnih, diferenciranih turističkih proizvoda umjesto masovnih i standardnih turističkih usluga. Standardne turističke usluge svode se u osnovi na smještaj, ugostiteljstvo i zabavu, a polučuju niske troškove, ali i nisku dodanu vrijednost te uključuju slabo obrazovane zaposlenike i slobodno korištenje prirodnih resursa. Nasuprot tome, diferencirani turistički proizvod temelji

se na endogenim karakteristikama područja, ima visoku dodanu vrijednost i privlači turiste visokog obrazovnog nivoa, uključuje najnovija istraživanja i inovacijske tehnike, zapošljava kvalificirane zaposlenike i ima visoke ekološke standarde (Spilanis, Vayanni, 2003, str. 263) .

Primjena novih oblika turizma prihvatljiva je iz razloga što doprinosi očuvanju okoliša i stvaranju osnove za daljnju održivost turističke destinacije. Pokušaji da se na otocima učini iskorak prema novim turističkim proizvodima svode se na tri moguća modela. Prvi model je model ozelenjivanja (engl. Greening), gdje se ulažu naponi za smanjenje utjecaja turističkih aktivnosti na okoliš. Drugi model uključuje oblike turizma s posebnim interesom, gdje je ekonomski profit veći, ali ne i ekološka korist. Treći model alternativnih oblika turizma podrazumijeva učinkovito korištenje resursa i visok stupanj zaštite okoliša u svrhu uspostavljanja „prijateljskog odnosa s prirodom“ (engl. Environmentally Friendly).

Razvoj turističkih aktivnosti polučit će i negativni utjecaj na okoliš. Slika 4. predočava model promjene percepcije razvoja turizma koji ima najmanje tri dimenzije:

- ✓ poboljšanje ekološke učinkovitosti svih poslovnih subjekata u turističkoj industriji i postavljanje ograničenja za rast turizma (zeleni turizam)
- ✓ razvoj turizma posebnog interesa za prirodne i kulturne karakteristike područja, što podrazumijeva da se porast dodane vrijednosti po glavi stanovnika koji se ostvari ostaje unutar lokalne zajednice (turizam od posebnog interesa)
- ✓ razvoj onih oblika turizma koji imaju nizak utjecaj na okoliš i istodobno doprinose očuvanju i iskorištavanju kulturne baštine i zaposlenosti lokalnog stanovništva uz održavanje gospodarskih aktivnosti na zaštićenim područjima (alternativni turizam).

Slika 4. Model promjene percepcije razvoja turizma

Izvor: prema Spilanis i Vayanni, Sustainable Tourism: Utopia or Necessity? The Role of New Forms of Tourism in the Aegean Islands, 2003. str. 268.

Promjena uobičajenog turističkog modela nije lak zadatak, a zasnovan je na snažnim tržišnim mehanizmima. Međutim, nije nemoguće, pogotovo ako se promatra sa stajališta promjena turističkih preferencija za korištenje odmora, općeg porasta svijesti o zaštiti okoliša i korištenja obnovljivih izvora energije. Stoga, svaki odmak od konvencionalnog shvaćanja turizma prema ekonomski i ekološki prihvatljivom treba promatrati kao smjer ka održivom razvoju turizma.

Vrednovanje takve „nove“ turističke djelatnosti moguće je, kako navode Spilanis i Vayanni (2003, str. 269) temeljiti na dva kriterija: a) prema ostvarenoj dodanoj vrijednosti i zaposlenosti po turistu kao i potrošnji vode, energije i proizvodnji otpada; b) količini turističkih aktivnosti u odnosu na prihvatni kapacitet destinacije. Međutim, čak i ako se poboljša učinkovitost po glavi stanovnika, svaka otočna turistička destinacija ima ograničene okolišne, socijalne i ekonomske limite koje nije moguće nadmašiti.

4.3. Primjeri opterećenja održivog razvoja turizma na hrvatskim otocima

Otočne zajednice su u većoj ili manjoj mjeri prihvatile temeljne principe održivog razvoja, a s njihovom primjenom započele su u skladu s potrebama turističkog razvoja. Unatoč brojnim zajedničkim karakteristikama, svaki otok ima svoje posebnosti što potvrđuje i istraživanje prostornih turističkih pokazatelja na odabranim otocima: Ugljanu, Rabu, Mljetu, Lastovu i Premudi. Otoci Ugljan i Rab su zbog blizine kopna i duge turističke tradicije već etablirane turističke destinacije koje počinju osjećati pritisak na prostor. Otoci Mljet i Lastovo su perspektivne turističke destinacije prvenstveno zbog svojih prirodnih ljepota i zaštićenih prostora (primjerice Nacionalni park Mljet i Park prirode Lastovsko otočje), ali sa skromnom turističkom infrastrukturom. Otok Premuda je inferiorna turistička destinacija koja u sustavu održivog turizma može pronaći svoju turističku nišu.

4.3.1. Otok Ugljan

Prema Popisu stanovništva iz 2021. godine, otok Ugljan ima 5.666 stanovnika (Prilog III.), a površina mu iznosi 51,05 km² (Registar otoka, 2023). U ovom radu se kategorizira kao otok iz skupine A. Prema Zakonu o otocima pripada skupini priobalnih otoka, budući da je od kopna je odijeljen Zadarskim kanalom (trajektna linija Zadar - Preko), a s otokom Pašmanom je povezan mostom. Administrativno je otok Ugljan tijesno povezan s Zadrom, a dnevne migracije stanovnika su značajne (škola, posao, zdravstvene, administrativne usluge i sl.). U tim okolnostima, održivi razvoj otoka je nametnut kao (Ivoš Nikšić, 1997, str. 112): „suburbana prigradska sredina, s mjestima koja satelitski gravitiraju gradu Zadru“. Blizina kopna uvjetovala je da se otok Ugljan gotovo u cijelosti opredijelio za turistički razvoj, premda neka naselja nemaju dovoljno razvijenu turističku infrastrukturu (naselje Kali je tradicionalno ribarsko naselje, naselja Preko i Kukljica nemaju adekvatne plaže, a u uvali Veli Lamjan je smješteno brodogradilište). Problem održivog razvoja proizlazi iz činjenice da je turistički razvoj ograničen infrastrukturnim kapacitetima. Postoji sve veća orijentacija za obavljanje turističke djelatnosti nauštrb tradicionalnih grana gospodarstva što zanemaruje temeljna konceptijska načela održivog razvoja otoka.

Kroz povijesne demografske trendove može se izdvojiti Popis stanovništva iz 1948. godine kada je na otoku zabilježeno 10.552 stanovnika odnosno gustoća naseljenosti od 206,69 st./km². U popisnim razdobljima od 1921. do 1961. godine broj stanovnika se kretao oko 10.000. Kada

se promatra razdoblje od 1857. godine do 2011. godine, na otoku Ugljanu je prosječno živjelo preko 7.000 stanovnika što se može prihvatiti kao broj koji omogućuje održivi prihvatni kapacitet prostora. Od sedamdesetih godina XX. stoljeća turističke aktivnosti su se razvijale sukladno razvoju društva i otvorenosti prema turizmu. Prvu stagnaciju doživljava u razdoblju od 1990. do 1995. godine vezano uz ratna zbivanja u zadarskom zaleđu, druga turistička kriza vezuje se uz financijsku krizu 2008. godine, dok je treća povezana s pojavom pandemije virusa COVID-19 iz 2020. i 2021. godine.

Gustoća naseljenosti otoka Ugljana iznosila je 121,1 st./km² (2001. godine), 118,5 st./km² (2011. godine) i 110,9 st./km² (2021. godine). Sljedećom tablicom predočava se usporedba turističkih pokazatelja za promatrana godišta.

Tablica 17. Usporedba turističkih pokazatelja za 2009., 2018. i 2021. godine za otok Ugljan

GODINA	TURISTIČKI POKAZATELJI – OTOK UGLJAN						
	broj stanovnika	broj dolazaka turista	broj postelja	KTF	INDEX	ITP	INDEX
2009.	6.182*	41.568	5.702	92,23	100	672,40	100
2018.	6.049**	34.292	6.147	101,62	18/09 110,18	566,90	18/09 84,31
2021.	5.666***	39.042	6.420	113,31	21/09 122,86	689,06	21/09 102,48

*procjena 2009. (Popis stanovništva 2001.), ** Popis stanovništva (2011.), *** Popis stanovništva (2021.)
Izvor: Obrada autora prema podacima Statističkim izvješćima Turizam u primorskim gradovima i općinama, DZS za 2009., 2018. i 2021. godinu

Dinamika kretanja *koeficijenta turističke funkcionalnosti* - **KTF** (broj postelja/100 stanovnika) pokazuje da je u 2021. godini iznosio 113,31 i bio je najveći u promatranom razdoblju s obzirom na to da je otok Ugljan tada imao najveći broj registriranih postelja.

Intenzitet ukupnog turističkog prometa - **ITP** (broj turističkih dolazaka/100 stanovnika) pokazuje da je u 2021. godini iznosio 689,06 što je najviše u promatranom razdoblju.

Prema Popisu stanovništva iz 2001. godine, otok Ugljan imao je najveći broj stanovnika u promatranom razdoblju (6.182). Najveći broj turističkih dolazaka ostvaren je 2009. godine (41.568), a najveći broj registriranih postelja imao je 2021. godine (6.420).

Iz tablice je vidljivo kako protekom vremena stanovništvo otoka Ugljana bilježi stalan pad što se odražava na promatrane turističke pokazatelje. Broj postelja u smještajnim kapacitetima raste, a ukupni broj dolazaka još nije dosegnuo razinu iz 2009. godine. Takva inverzna kretanja ipak uzrokuju porast koeficijenta opterećenja.

Prihvatni kapacitet je na gornjoj granici održivosti, što je jasan znak za buduće planove turističkog razvoja. Dodatni problem održivog razvoja dolazi od nautičkog turizma. Naime, brojni nautičari koriste prikladne uvale za odmor i kupanje s upitnim načinima odlaganja otpada.

4.3.2. Otok Rab

Prema Popisu stanovništva iz 2021. godine, otok Rab ima 8.268 stanovnika (Prilog III.), a površina mu iznosi 86,15 km² (Registar otoka, 2023). U ovom radu se kategorizira kao otok iz skupine A. Prema Zakonu o otocima pripada skupini priobalnih otoka budući je od kopna odijeljen Velebitskim kanalom. Otok Rab je u svim popisnim razdobljima između 1857. godine (3.578 stanovnika) pa sve do 2011. godine (9.840 stanovnika) bilježio kontinuirani porast broja stanovništva da bi u razdoblju između dva Popisa stanovništva od 2011. do 2021. godine ostvario znatan pad od 11,36% odnosno bilježi 1.060 stanovnika manje. Otok Rab je turistički aktivan još od XIX. stoljeća i postupno je povećavao broj turističkih dolazaka od 1.224 (1924. godine) pa sve do 31.129 (1961. godine), što podrazumijeva da se u tom razdoblju izgradila prateća turistička infrastruktura ne ugrožavajući pritom krajobraz budući se sustavno vodilo računa o gradnji, ravnomjerno razvijajući sva naselja na otoku. Problem nastupa nakon 1961. godine kada turistički promet bilježi eksponencijalni rast.

Gustoća naseljenosti otoka Raba iznosila je 110,04 st./km² (2001. godine), 108,28 st./km² (2011. godine) i 95,97 st./km² (2021. godine). Sljedećom tablicom predočava se usporedba turističkih pokazatelja za promatrana godišta.

Tablica 18. Usporedba turističkih pokazatelja 2009., 2018. i 2021. godine za otok Rab

GODINA	TURISTIČKI POKAZATELJI – OTOK RAB						
	broj stanovnika	broj dolazaka turista	broj postelja	KTF	INDEX	ITP	INDEX
2009.	9.480*	252.571	34.623	365,22	100	2.664,3	100
2018.	9.328**	302.591	33.430	358,38	18/09 98,12	3.243,9	18/09 121,75
2021.	8.268***	223.474	27.271	329,84	21/09 90,31	2.702,9	21/09 101,44

*procjena 2009. (Popis stanovništva 2001.), ** Popis stanovništva (2011.), *** Popis stanovništva (2021.)

Izvor: Obrada autora prema podacima Statističkim izvješćima Turizam u primorskim gradovima i općinama, DZS za 2009., 2018. i 2021. godinu

Dinamika kretanja *koeficijenta turističke funkcionalnosti* – **KTF** (broj postelja/100 stanovnika) pokazuje da je u 2009. godini iznosio 365,22 i bio je najveći u promatranom

razdoblju s obzirom na to da je otok Rab tada imao najveći broj stanovnika i najveći broj registriranih postelja.

Intenzitet ukupnog turističkog prometa - ITP (broj turističkih dolazaka/100 stanovnika); pokazuje da je u 2018. godini iznosio 3.243,9 što je najviše u promatranom razdoblju s obzirom na to da je otok Rab tada imao najveći broj turističkih dolazaka, a broj stanovnika se nije znatno promijenio u odnosu na 2009. godinu.

Prema Popisu stanovništva iz 2001. godine, otok Rab imao je najveći broj stanovnika u promatranom razdoblju (9.480). Najveći broj turističkih dolazaka ostvaren je 2018. godine (302.591), a najveći broj registriranih postelja imao je 2009. godine (34.623).

Obalni pojas otoka Raba je u prethodnom razdoblju doživio značajne promjene. Izgradnja se odvijala primarno pod utjecajem turizma koji je znatno promijenio sliku i način života na otoku (zapostavljanje poljoprivrednih zemljišta, „betonizacija“, loša komunikacija unutar pojedinih naselja, narušene obalne linije zasipanjem ili betonskom izgradnjom privezišta, velik broj raštrkanih zimovališta za kamp kućice, plovila i sl.). Tim nepoželjnim pojavama najopterećeniji je „priobalni prostor na kojem je smještena većina turističkih kapaciteta što dovodi do degradacije izvornog primorskog pejzaža, slabljenja kvalitete obale i mora, prometnih gužvi i onečišćenja okoliša“ (Paparić, 2012, str. 52).

Intenzivan proces izgradnje kapaciteta trebalo bi prilagoditi očuvanju autohtonog arhitektonskog izraza i tradicijskih vrijednosti.

4.3.3. Otok Mljet

Prema Popisu stanovništva iz 2021. godine, otok Mljet ima 1.062 stanovnika (Prilog III.), a površina mu iznosi 98,02 km² (Registar otoka, 2023). U ovom radu se kategorizira kao otok iz skupine B. Prema Zakonu o otocima pripada skupini kanalskih otoka budući je od kopna odnosno poluotoka Pelješca odijeljen Mljetskim kanalom. Prvi Popis stanovništva iz 1857. godine bilježio je 1.330 stanovnika. Od tada prema popisnim razdobljima otok Mljet bilježi stalan porast broja stanovnika sve do 1948. godine (2.086 stanovnika), od kada započinje konstantan pad. Od ukupnog broja stanovnika otoka Mljeta gotovo njih trećina živi unutar Nacionalnog parka „Mljet“.

Promjene koje je donio turizam generirale su čitav niz suprotnosti koje se, kako navodi Hazdovac Bajić (Suvremeni demografski i socio-ekonomski problemi otoka Mljeta, 2013, str.

109), odražavaju u posljedicama razvoja otočnog turizma poput zaoštavanja otočnih suprotnosti: a) prostorna (unutrašnjost – priobalje); b) vremenska (ljetno - zima); c) infrastrukturna (visoka opremljenosti privatnih kuća - oskudne javne usluge); d) prihodima (visoka dobit od turizma - neznatno ulaganje u zaštitu prirodnog okoliša).

Otok Mljet kao turistička destinacija u manjoj je mjeri osjetio učinke turističkih kriza prvenstveno zbog svojeg zemljopisnog položaja.

Gustoća naseljenosti otoka Mljeta iznosila je 11,33 st./km² (2001. godine), 11,10 st./km² (2011. godine) i 10,83 st./km² (2021. godine). Sljedećom tablicom predočava se usporedba turističkih pokazatelja za promatrana godišta.

Tablica 19. Usporedba turističkih pokazatelja 2009., 2018. i 2021. godine za otok Mljet

GODINA	TURISTIČKI POKAZATELJI – OTOK MLJET						
	broj stanovnika	broj dolazaka turista	broj postelja	KTF	INDEX	ITP	INDEX
2009.	1.111*	15.085	1.551	139,60	100	1.357,8	100
2018.	1.088**	33.108	2.444	224,63	18/09 160,91	3.043,1	18/09 224,12
2021.	1.062***	26.442	2.087	196,52	21/09 140,77	2.489,9	21/09 183,38

procjena 2009. (Popis stanovništva 2001.), ** Popis stanovništva (2011.), *** Popis stanovništva (2021.)

Izvor: Obrada autora prema podacima Statističkim izvješćima Turizam u primorskim gradovima i općinama, DZS za 2009., 2018. i 2021. godinu

Dinamika kretanja *koeficijenta turističke funkcionalnosti* – **KTF** (broj postelja/100 stanovnika) pokazuje da je u 2018. godini iznosio 224,63 i bio je najveći u promatranom razdoblju s obzirom na to da je otok Mljet tada imao najveći broj registriranih postelja.

Intenzitet ukupnog turističkog prometa - **ITP** (broj turističkih dolazaka/100 stanovnika) pokazuje da je u 2018. godini iznosio 3.043,1 što je najviše u promatranom razdoblju s obzirom na to da je otok Mljet tada imao najveći broj turističkih dolazaka, a broj stanovnika se nije znatno promijenio u odnosu na 2009. godinu.

Otok Mljet ima neriješen problem zbrinjavanja otpada, infrastruktura je u velikom dijelu nezadovoljavajuća, a ne postoji ni adekvatna vodovodna i kanalizacijska mreža. Dobra okolnost po očuvanje prirode i održivi razvoj turizma jest činjenica da nacionalni park u kojemu je najstrože zabranjena gradnja zauzima oko trećine otoka pa je u velikoj mjeri spriječena „divlja gradnja“ (Hazdovac Bajić, 2013, str. 108). Tako se u Elaboratu zaštite okoliša: Izmjena zahvata sustava javne odvodnje Nacionalnog parka Mljet (Fidon d.o.o., 2021, str. 38) navodi kako „hotel „Odisej” i bivši kamp „Sikirica” imaju preljevne jame za otpadne vode s kraćim podzemskim ispustom“ što za posljedicu ima zagađivanje mora.

4.3.4. Otok Lastovo

Prema Popisu stanovništva iz 2021. godine, otok Lastovo ima 747 stanovnika (Prilog III.), a površina mu iznosi 40,82 km² (Registar otoka, 2023). U ovom radu se kategorizira kao otok iz skupine C. Prema Zakonu o otocima pripada skupini pučinskih otoka budući je od kopna odnosno odijeljen Korčulanskim i Mljetskim kanalom. Prema narodnoj predaji, carski otok Lastovo ima 46 polja, 46 crkava i crkvice, a oko njega se nalaze 46 otočića. Prvi Popis stanovništva iz 1857. godine bilježio je 1.148 stanovnika. Od tada prema popisnim razdobljima Lastovo bilježi stalan porast stanovništva sve do 1948. godine (1.738 stanovnika) od kada započinje konstantan pad koji minimum bilježi 1981. godine (962 stanovnika). Porast stanovnika zabilježen je i 1991. godine nakon čega slijedi ponovni pad.

Turizam se na otoku počeo razvijati tek nakon završetka ratnih zbivanja s obzirom na to da je u prijašnjim državama otok imao fortifikacijski značaj. Razvoj turizma temelji se na ponudi doživljaja netaknute prirode, a tome doprinosi i Park prirode "Lastovsko otočje".

Gustoća naseljenosti otoka Lastova iznosila je 20,46 st./km² (2001. godine), 19,40 st./km² (2011. godine) i 18,30 st./km² (2021. godine). Sljedećom tablicom predočava se usporedba turističkih pokazatelja za promatrana godišta.

Tablica 20. Usporedba turističkih pokazatelja 2009., 2018. i 2021. godine za otok Lastovo

GODINA	TURISTIČKI POKAZATELJI – OTOK LASTOVO						
	broj stanovnika	broj dolazaka turista	broj postelja	KTF	INDEX	ITP	INDEX
2009.	835*	11.266	876	104,91	100	1.349,2	100
2018.	792**	8.443	1.441	181,94	18/09 173,42	1.066,1	18/09 79,02
2021.	747***	8.984	1.139	152,48	21/09 145,34	1.202,7	21/09 89,14

procjena 2009. (Popis stanovništva 2001.), ** Popis stanovništva (2011.), *** Popis stanovništva (2021.)
Izvor: Obrada autora prema podacima Statističkim izvješćima Turizam u primorskim gradovima i općinama, DZS za 2009., 2018. i 2021. godinu

Dinamika kretanja *koeficijenta turističke funkcionalnosti* – **KTF** (broj postelja/100 stanovnika) pokazuje da je u 2018. godini iznosio 181,94 i bio je najveći u promatranom razdoblju s obzirom na to da je otok Lastovo tada imao najveći broj registriranih postelja.

Intenzitet ukupnog turističkog prometa - **ITP** (broj turističkih dolazaka/100 stanovnika) pokazuje da je u 2009. godini iznosio 1.349,2 što je najviše u promatranom razdoblju s obzirom na to da je otok Lastovo tada imao najveći broj turističkih dolazaka i najveći broj stanovnika.

Otok odlikuju slabije razvijeni turizam i, povezano s tim, izrazita depopulacijska obilježja.

4.3.5. Otok Premuda

Prema Popisu stanovništva iz 2021. godine, otok Premuda ima 65 stanovnika (Prilog III.), a površina mu iznosi 8,67 km² (Registar otoka, 2023). U ovom radu se kategorizira kao otok iz skupine D. Prema Zakonu o otocima pripada skupini pučinskih otoka budući je od kopna odnosno odijeljen redom Silbom, Olibom, Maunom i Pagom od kopna. Prema zabilježenom Popisu stanovništva iz 1521. godine otok Premuda imao je 110 stanovnika. Najveći broj stanovnika bilježi se 1857. godine (569 stanovnika) i 1905. godine (647 stanovnika) od kada započinje kontinuirana depopulacija. 1948. godine otok Premuda je imao 320 stanovnika, 1971. godine 152, 1991. godine 73, a 2001. godine samo 58 stanovnika (Đinđić, Horvat, Mutak, 2007, str. 72).

Što se tiče osnovne turističke infrastrukture važan je podatak da je struja provedena 1971. godine, a telefonska mreža 1998. godine. U naselju ni danas nema adekvatne vodovodne mreže. Koriste se uglavnom gustijernama. Stanovnici su uglavnom umirovljenici, a samo se nekoliko obitelji bavi turizmom (Đinđić, Horvat, Mutak, 2007, str. 77).

Gustoća naseljenosti otoka Premude iznosila je 6,69 st./km² (2001. godine), 7,38 st./km² (2011. godine) i 7,49 st./km² (2021. godine). Sljedećom tablicom predočava se usporedba turističkih pokazatelja za promatrana godišta.

Tablica 21. Usporedba turističkih pokazatelja 2009., 2018. i 2021. godine za otok Premudu

GODINA	TURISTIČKI POKAZATELJI – OTOK PREMUDA						
	broj stanovnika	broj dolazaka turista	broj postelja	KTF	INDEX	ITP	INDEX
2009.	64*	49	32	50,00	100	76,56	100
2018.	64**	375	78	121,88	18/09 243,76	585,94	18/09 765,33
2021.	65***	414	125	192,31	21/09 384,62	636,92	21/09 831,92

procjena 2009. (Popis stanovništva 2001.), ** Popis stanovništva (2011.), *** Popis stanovništva (2021.)
Izvor: Obrada autora prema podacima Statističkim izvješćima Turizam u primorskim gradovima i općinama, DZS za 2009., 2018. i 2021. godinu

Dinamika kretanja *koeficijenta turističke funkcionalnosti* – **KTF** (broj postelja/100 stanovnika) pokazuje da je u 2021. godini iznosio 192,31 i bio je najveći u promatranom razdoblju s obzirom na to da je otok Premuda tada imao najveći broj registriranih postelja.

Intenzitet ukupnog turističkog prometa - **ITP** (broj turističkih dolazaka/100 stanovnika) pokazuje da je u 2021. godini iznosio 636,92 što je najviše u promatranom razdoblju s obzirom na to da je otok Premuda tada imao najveći broj turističkih dolazaka i najveći broj stanovnika.

Analizirani ogledni primjeri opterećenja turizma na otocima često upućuju na zanemarenu činjenicu kako su hrvatski otoci kroz povijest bili napučeni daleko većim brojem stanovnika, a zahvati i onečišćenja u prirodnom okolišu bili su minimalni.

4.4. Zakonodavni i strateški okvir održivog razvoja u Republici Hrvatskoj

Temeljni strateški dokument koji regulira tematiku održivog razvoja u Republici Hrvatskoj je Strategija održivog razvitka Republike Hrvatske (NN 30/09) koja u točki II. definira tri opća cilja:

- ✓ stabilni gospodarski razvitak
- ✓ pravedna raspodjela socijalnih mogućnosti
- ✓ zaštita okoliša.

Konkretan doprinos održivom razvoju svakako je bilo osnivanje Nacionalnog vijeća za održivi razvoj (NN 7/18), čiji je zadatak praćenje i koordinacija provedbe ciljeva koji proizlaze iz Agende za održivi razvoj do 2030. godine.

Strateško planiranje i upravljanje razvojem u Republici Hrvatskoj uređeno je Zakonom o sustavu strateškog planiranja i upravljanja razvojem Republike Hrvatske (NN 123/17, 151/22) koji se „temelji na načelima točnosti i cjelovitosti, učinkovitosti i djelotvornosti, odgovornosti i usmjerenosti na rezultat, održivosti, partnerstva i transparentnosti“.

Važno je naglasiti kako je u nedavnoj prošlosti postojao, kad je riječ o gradnji objekata turističke namjene, svojevrsan raskorak između zakonske regulative i prakse što je dovelo do pojave nelegalne gradnje i korištenja neprimjerenog građevinskog materijala. Stoga se, primjerice, prema Zakonu o gradnji (NN 153/13, 20/17, 39/19, 125/19) u članku 8. navodi kako je pri gradnji objekata potrebno udovoljiti zahtjevima za „mehaničku otpornost i stabilnost, sigurnost u slučaju požara, zaštitu od buke, gospodarenje energijom i očuvanje topline te održivu uporabu prirodnih izvora“.

Zakonski propisi održivog razvoja u Republici Hrvatskoj mogu se sistematizirano predložiti sljedećom tablicom.

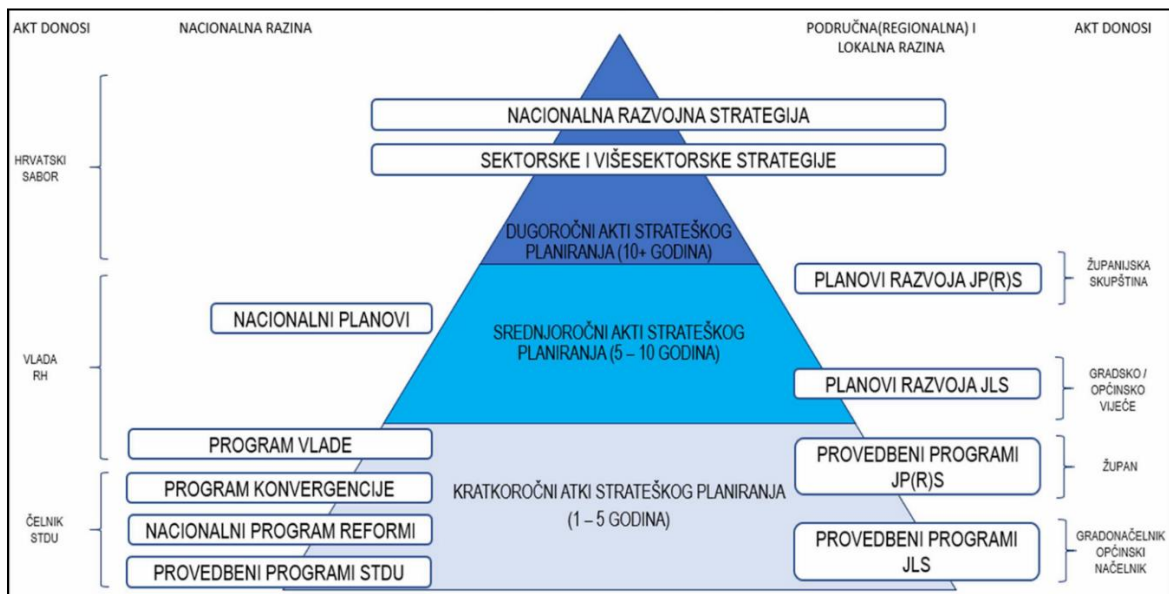
Tablica 22. Zakonodavni okvir održivog razvoja u Republici Hrvatskoj

PROPIS	OBJAVA
Zakon o Fondu za zaštitu okoliša i energetske učinkovitost	NN 107/03, 144/12
Zakon o zaštiti okoliša	NN 80/13, 153/13, 78/15, 12/18, 118/18
Nacionalni plan djelovanja na okoliš	NN 46/02
Plan intervencija u zaštiti okoliša	NN 82/99, 86/99, 12/01
Zakon o zaštiti zraka	NN 127/19, 57/22
Zakon o zaštiti prirode	NN 80/13, 15/18, 14/19, 127/19
Zakon o gospodarenju otpadom	NN 84/21, 142/23
Zakon o zaštiti od svjetlosnog onečišćenja	NN 14/19
Pravilnik o gospodarenju otpadom	NN 106/22
Pravilnik o katalogu otpada	NN 90/15
Pravilnik o registru onečišćavanja okoliša	NN 3/22
Pravilnik o načinima i uvjetima odlaganja otpada, kategorijama i uvjetima rada za odlagališta otpada	NN 114/15, 103/18, 56/19
Pravilnik o ocjeni prihvatljivosti za ekološku mrežu	NN 146/14
Uredba o procjeni utjecaja zahvata na okoliš	NN 3/17
Uredba o strateškoj procjeni utjecaja strategije, plana i programa na okoliš	NN 3/17
Uredba o informiranju i sudjelovanju javnosti i zainteresirane javnosti u pitanjima zaštite okoliša	NN 64/08
Uredba o informacijskom sustavu zaštite okoliša	NN 68/08
Pravilnik o znaku zaštite okoliša „Priatelj okoliša“	NN 91/16

Izvor: obrada autora, razni brojevi Narodnih novina

Zakonom o sustavu strateškog planiranja i upravljanja razvojem Republike Hrvatske (NN 123/17, 151/22) regulirano je da se dokumenti strateškog planiranja donose u suradnji s lokalnom i regionalnom zajednicom (planovi razvoja, provedbeni programi) kao što je prikazano na sljedećoj slici.

Slika 5. Sustav akata strateškog planiranja u Republici Hrvatskoj

Izvor: (Ra-KaZup, 2021, str. 27)

Prema čl. 10. - 13. gore spomenutog Zakona, akti strateškog planiranja prema roku važenja su:

- ✓ dugoročni (za razdoblje od najmanje 10 godina) - Nacionalna razvojna strategija, višesektorske i sektorske strategije koje donosi Hrvatski sabor
- ✓ srednjoročni (za razdoblje od 5 do 10 godina) - nacionalni planovi koje donosi Vlada RH i planovi razvoja jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave koje donose predstavnička tijela
- ✓ kratkoročni (za razdoblje od 1 do 5 godina) - program Vlade, program konvergencije i nacionalni program reformi koje donosi Vlada, provedbeni program središnjeg tijela državne uprave kojeg donosi čelnik i provedbeni program jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave kojeg donose izvršna tijela.

U kontekstu različitosti regionalnoga razvoja, Ravlić, Glavaš i Šimunić (The impact of the IPA cross-border co-operation Hungary - Croatia 2007 – 2013 programme - infrastructure, tourism and human capital, 2020, str. 144) navode, kako je jedno od mogućih rješenja postojećih razvojnih neravnomyernosti među regijama Republike Hrvatske korištenje sredstava za programe prekogranične suradnje. Uz ulaganje u infrastrukturu, ti projekti mogu uključivati i aktivnosti koje potiču razvoj ljudskog kapitala kroz različite oblike obrazovanja, razvoj turizma, poduzetničke aktivnosti i očuvanje okoliša s obje strane granice.

4.5. CROSTO opservatorij - projekt za mjerenje i praćenje održivosti turizma

Nastavno na prethodno može se ustvrditi kako Republika Hrvatska aktivno sudjeluje u globalnim i europskim nastojanjima primjene načela održivog razvoja na cijelom svojem teritoriju s posebnim naglaskom na priobalje i otoke kao turistički intenzivnom području. Tako je 2016. godine osnovan Hrvatski opservatorij održivog razvoja turizma - CROSTO (eng. *CROatian Sustainable Tourism Observatory*) sa svrhom praćenja ekonomskih, okolišnih i društvenih učinaka sustavom ETIS (eng. *European Tourism Indicators System*) pokazatelja (Kožić, 2017, str. 5). Sljedećom tablicom predočavaju se pokazatelji prema načelima održivog razvoja.

Tablica 23. Europski sustav turističkih pokazatelja

socijalni pokazatelji	<ul style="list-style-type: none"> • udio stalnog stanovništva destinacije koje je zadovoljno turizmom • broj turističkih noćenja (komercijalnih i nekomercijalnih) na 100 stalnih stanovnika • udio turista koji su zadovoljni cjelokupnim iskustvom u destinaciji • postotak ponovljenih/stalnih turista u destinaciji
ekonomski pokazatelji	<ul style="list-style-type: none"> • broj turističkih noćenja u komercijalnom smještaju • prosječna dnevna potrošnja u € • izravna zaposlenost u turizmu kao dio ukupne zaposlenosti u destinaciji • postotna godišnja bruto popunjenost smještajnih kapaciteta
okolišni pokazatelji	<ul style="list-style-type: none"> • potrošnja energije turista u odnosu na potrošnju energije stalnog stanovništva • potrošnja vode turista u odnosu na potrošnju vode stalnog stanovništva • postotak otpadnih voda destinacije tretiranih do najmanje sekundarne razine prije ispusta • udio turističkih poduzeća koja koriste sustave certificiranja/označavanja ekološkog poslovanja • proizvodnja komunalnog otpada turista u odnosu na proizvodnju komunalnog otpada stalnog stanovništva
prostorni pokazatelji	<ul style="list-style-type: none"> • postotak destinacijskog područja izvan stalnih naselja na kojem su izgrađeni objekti ugostiteljsko-turističke namjene

Izvor: Kožić, I., Mjerenje i praćenje održivosti razvoja turizma u Hrvatskoj, 2017., str 6.

Mjerenja koja su provedena na pilot projektima od 2017. do 2019. godine pokazala su opterećenost u svim pokazateljima, što nedvojbeno ukazuje na potrebu promjena u provođenju turističke politike. Republika Hrvatska petinu svog bruto društvenog proizvoda (BDP) ostvaruje od turizma što je čini ovisnom o ostvarenom turističkom prometu. Stoga je potrebno raditi na kvaliteti ponude što podrazumijeva permanentno praćenje ETIS pokazatelja, posebno na priobalju i otocima.

5. Hrvatski otoci kao resursi održivog turističkog proizvoda

Kroz čitavu noviju povijest strateškog promišljanja razvoja otoka, najprije čisto ekonomskog, potom održivog i najnovije kružnog, svoje polazište ima u pristupu „odozgo prema dolje“. Unatoč brojnim znanstvenim i stručnim istraživanjima i objavljenim knjigama i člancima, u razvojnim se dokumentima nedovoljno uvažava specifičnost svakog otoka kao zasebne cjeline. Bilo je više pokušaja formiranja razvoja otoka kroz razne regionalne planove, primjerice, u formirane regije prema zemljopisnoj podjeli na: Sjeverni Jadran, Srednji Jadran i Južni Jadran ili prema otočnim skupinama: Kvarnerski otoci, Zadarski i Šibenski arhipelag, Dalmatinski i Južnodalmatinski. Otoci čine oko 6% hrvatskoga kopna što je drugo otočje po veličini u Sredozemlju (Vidučić, 2007, str. 42).

Zakon o otocima (NN 116/18, 73/20, 70/21) razvrstava jadranske otoke prema nekoliko kriterija i to:

- ✓ prema zemljopisnom položaju – nabrajaju se otoci i otočne skupine od sjevera prema jugu
- ✓ prema udaljenosti od kopna (pučinski, kanalski, priobalni i premošteni)
- ✓ prema specifičnom položaju (sukladno administrativnoj pripadnosti općinskim ili gradskim središtima)
- ✓ prema razvojnim pokazateljima (nerazvijeni otoci, manje razvijeni otoci i razvijeni otoci)
- ✓ prema naseljenosti (nastanjeni, povremeno nastanjeni i nenastanjeni otoci)
- ✓ prema površini (otok - veći od 1 km², otočić - od 0,01 do 1 km², hrid - manje od 0,01 km² i greben - manji od 0,01 km²).

Zakon regulira hrvatsko otočje kao „jedinstvenu otočnu geografsku cjelinu koja se sastoji od 78 otoka, 524 otočića te 642 hridi i grebena“.

O zanimljivostima hrvatskih otoka može se navesti (Ministarstvo regionalnoga razvoja i fondova Europske unije, 2023):

- ✓ obalno more iznosi ukupno 31,5 tis. km² od čega unutrašnje morske vode čini 12,5 tis. km², a teritorijalno more 19 tis. km²
- ✓ područje hrvatskih otoka teritorijalno se prostire na području sedam jedinica regionalne samouprave (Istarska, Primorsko-goranska, Ličko-senjska, Zadarska, Šibensko-kninska, Splitsko-dalmatinska i Dubrovačko-neretvanska županija)
- ✓ stalno je naseljeno 52 otoka i poluotok Pelješac (Popis stanovništva iz 2021. godine)

- ✓ Republika Hrvatska je, uz Finsku, jedina zemlja u Europi koja sustavno brine o svojim otocima

Međutim, kako navodi Starc (Otoci, regije i razvojna politika, 1992, str. 116): „Jadranski otoci imaju dovoljno zajedničkog da ih se nazove regijom, ali su međusobno dovoljno različiti da zahtijevaju subregionalizaciju“.

Subregionalni pristup razvoju otoka i nadalje ostaje samo deklarativne prirode budući da se i takav pristup suočava s posebnostima pojedinih otoka, ali i iz izostanka razvojne politike koja bi te posebnosti uvažavala. Naime, aktualna administrativna podjela negira onu geografsku jer je izvedena prema administrativnim središtima koja se nalaze na kopnu.

U ovom radu pristupilo se razvrstavanju otoka prema stalnoj naseljenosti kao mjerilu opstanka i razvoja. Tako u prvu skupinu A ulaze otoci s više od 5.000 stanovnika. To su otoci s razvijenom infrastrukturom, dobro su povezani s kopnom, imaju svoju turističku tradiciju i prihvatljive planove razvoja strukturirane pristupom „odozdo prema gore“. Drugu skupinu B čine otoci sa stalnom naseljenošću od 1.000 do 5.000 stanovnika. Oni su površinom manji od otoka iz skupine A, ali su dostigli visok stupanj turističke razvijenosti, imaju solidnu infrastrukturu i vezu s kopnom. Treću skupinu C čine otoci čiji je broj stalno naseljenih stanovnika od 100 do 1.000. To su u turističkom smislu marginalni otoci sa solidnom turističkom perspektivom, ali neprimjerenom infrastrukturom. Posljednju skupinu otoka D čine otoci na kojima stalno živi do 100 stanovnika. Oni su turistički inferiorni, bez adekvatne infrastrukture, slabe povezanosti s kopnom i neizvjesnom turističkom perspektivom.

5.1. Otoci kao turističke destinacije

Otoci se stoljećima smatraju idiličnom turističkom destinacijom. Oni nude autentična kulturna i prirodna iskustva u jedinstvenim okruženjima koja čine motiv turističkih dolazaka. Otoci često predstavljaju antitezu urbaniziranog života, nudeći distancu i razliku od uobičajene rutine neophodne za pružanje osnovne poželjnosti za odmor (Carlsen, Butler, 2011, str. 1).

Zahvaljujući gospodarskoj aktivnosti lokalnog stanovništva, utjecaju turističkih posrednika, medija i društvenih mreža stvoren je snažan turistički brend otočnih destinacija.

Fenomen turizma na otocima bazira se na želji suvremenog turista da potraži iskonski mir bijegom iz urbanih sredina. Taj fenomen započinje polovicom XIX. stoljeća, a detaljno ga je

opisala Mikačić (Otočni turizam Hrvatske, 1994, str. 517-525), koja spominje uspostavu brodske linije Trst-Kotor iz 1837. godine i povezivala je otoke: Mali Lošinj, Krk, Rab, Hvar i Korčulu i bila je jedina sigurna veza koja je omogućavala tadašnjim turistima dolazak i odlazak s otoka. Na tim se otocima ubrzo ukazala potreba za uređenjem mjesta u higijenskom smislu te poboljšanju uvjeta smještaja i prehrane. Uzor se tada tražio u turistički etabliranim mjestima na obali poput Opatije i Crikvenice. Jedna od okosnica razvoja otočnog turizma bila je i uspostava parobrodske pruge između Rijeke i Dubrovnika 1848. godine koja je povezivala većinu otoka i mjesta na obali.

Prva turistička agencija bio je „Turistički klub“ utemeljen na Malom Lošnju 1885. godine kao podružnica austrijskog turističkog kluba čime otočni turizam poprima organizirani oblik. Turbulentna zbivanja (svjetski ratovi, promjena država, krize, režimi, bolesti) koja su obilježila prvu polovicu XX. stoljeća, odrazila su se na trend razvoja otoka te se tek šezdesetih godina prošlog stoljeća turizam u masovnijem obliku vraća na otoke.

U skladu sa stabilnom povezanošću s kopnom dolazi do diferenciranog razvoja turizma u kojem prednjače kvarnerski i srednjodalmatinski otoci koji su od ranije imali određenu turističku tradiciju. Sjevernodalmatinski otoci su se zbog raspršenosti arhipelaga, kao i južnodalmatinski zbog udaljenosti od kopna, sačuvali od utjecaja masovnog turizma što je rezultiralo slabijim razvojem turističke infrastrukture, ali i očuvanjem otočne autohtonosti što će se u konačnici pokazati povoljnijom okolnošću.

Otočnu turističku destinaciju čine prostor, atrakcije i ljudski resursi. Upravo ljudski resursi, odnosno stanovništvo otoka, čine razliku u vrijednosti otočne u odnosu na priobalne ili kontinentalne turističke destinacije te je stoga potrebno iznijeti sintetiziranu analizu njihove turističke evolucije. Stoljećima su stanovništvo otoka činile autohtone zajednice specifične za svaki otok ponaosob. Ovisno o udaljenosti od kopna, njihova izoliranost učinila ih je samodostatnim za preživljavanje i opstanak, a sve ostalo zavisilo je o njihovom umijeću i snalažljivosti. Osnovna podjela zanimanja na otocima bila je na ribare i težake. Tako su se razvijala i otočna naselja pa je središnji dio otoka bio predodređen za poljoprivrednike i stočare, dok su stanovnici priobalnog dijela bili vezani uz more. Njihova prirodna povezanost s morem usmjerila ih je prema ribarskim i pomorskim zanimanjima. Tijekom vremena, te podjele su se smanjivale pod utjecajem brojnih čimbenika (suše, bolesti, ratova...), da bi pojavom turizma gotovo u cijelosti nestale.

Razvoj turizma pokrenuo je socioekonomsku preobrazbu najprije na otocima bližim kopnu, da bi se postupno širila i do najudaljenijih otoka. Prihvatanjem turizma kao profitabilne

djelatnosti, došlo je do zanemarivanja ostalih gospodarskih djelatnosti čime je došlo do inverzije tradicionalnih vrijednosti posjeda. U razdoblju od polovice XIX. do polovice XX. stoljeća došlo je, iz egzistencijalnih razloga, do depopulacije priobalnog stanovništva dok se je ono iz središnjih dijelova više zadržalo na otocima.

Turizam je djelovao na stagniranje depopulacije stanovništva i potaknuo je ekonomski jaz između naselja u unutrašnjosti otoka (slabo razvijeni turizam) i izrazito progresivnih obalnih naselja (razvijeni turizam), ali i sve prisutnijom degradacijom okoliša zbog prekomjerne izgradnje. Zbog pojave selektivnih oblika turizma (ruralni, vjerski, ciklo, vinski...) na otocima se postupno valoriziraju i naselja izvan utjecaja „turizma sunca i mora“.

5.2. Posebnosti otočnog razvoja i otočne razvojne politike

Svaka otočna zajednica ima jedinstvena zemljopisna obilježja, jedinstvenu povijest, kulturu i socio-ekonomski položaj (De Clercq, Proka, Jensen, Montero Carrero, 2019, str. 5). Stoga se svaki normativni akt, kojim se nastoje nametnuti rješenja iz područja održivog razvoja i korištenja čiste energije, treba promatrati kao okvir kojem se otočna zajednica može prilagoditi.

Kako bi se mogla svrhovito razmatrati problematika razvoja turizma, potrebno je sagledati sve posebnosti koje čine otočnu turističku destinaciju.

Tri su temeljna pristupa na koje znanost proučava otoke (Hazdovac Bajić, 2013, str. 102) i to:

- a) geografski (ekonomski) koji proučava otoke s aspekta ograničenosti i izoliranosti otočnih resursa
- b) politički koji koristi pojam inzularnost
- c) sociološki (psihološki) koji koristi pojam otočnost.

Sociološki koncept analizira posebnosti sa stajališta prostorne, društvene i kulturne izdvojenosti otoka. Kao osnovna obilježja otočnosti Petak (Javna dobra i političko odlučivanje, 2001, str. 8) navodi: „posebnu upućenost i otvorenost spram drugih sličnih zajednica, naročiti tip otočne socijalne solidarnosti i kontrole, te osebnost tradicijske kulture, svjetonazora i sustava vrijednosti“.

Zakon o otocima (NN 116/18, 73/20, 70/21) definira pojam otočnost kao: „skup geografskih, društvenih, povijesnih, gospodarskih i ekoloških posebnosti proizašlih iz potpune okruženosti morem“.

Opisujući mentalitet stanovnika otoka, Podgorelec i Klempić Bogadi („Čovik sa škoja“ - otočnost i otočni identitet, 2013, str. 10) navode kako je on: „izrazito određen ograničenim životnim prostorom koji određuje sve aspekte načina života pojedinaca – stanovanje, radne uvjete, okoliš i zajedničke javne prostore“. Da bi se razumjela otočnost, potrebno je shvatiti kako se njihova pripadnost temelji na čvrstim moralnim pravilima, običajima, kulturi i jeziku. Postupni izlaz iz inzularnosti događa se zbog povezanosti s kopnom, učinaka novih tehnologija i utjecaja turizma.

Tijekom godina u kojima je prevladavao tradicionalni turizam, u turističkim destinacijama došlo je do određenih ekonomskih, socijalnih i ekonomskih promjena koje su u mnogim područjima lokalnom stanovništvu omogućile egzistenciju i koji su pronašli svrhu ostanka na otoku, ali su s druge strane prouzročile probleme poput lokalne inflacije, porasta cijena i špekulacija s nekretninama, komercijalizacije, raslojavanja društva i, što je najproblematičnije, narušavanja autohtonog ekosustava i onečišćenja životne sredine.

Vidljivo je kako razvojni planovi turističke destinacije trebaju uvažiti sve pozitivne učinke te neutralizirati one negativne. Održivi turizam tada može biti djelatnost koja proizvodi minimalne učinke na otočnu životnu sredinu i lokalnu kulturu, a istovremeno osigurava ekonomsku dobit te štiti lokalni ekosustav.

Zaključno je moguće potvrditi definiciju koju navode Maksin i sur. (2009, str. 21): „održivi turizam je odgovoran turizam koji se prijateljski odnosi i prema lokalnom stanovništvu i prema prirodnoj i kulturnoj baštini“.

5.3. Gospodarska kretanja na otocima

U ovom se dijelu, prema Popisu stanovništva iz 2011. i 2021. godine, daje usporedba broja stanovnika na otocima i u Republici Hrvatskoj za navedeno razdoblje. Također, daje se prikaz broja poduzetnika i zaposlenih na otocima i u Republici Hrvatskoj u razdoblju od 2009. do 2021. godine. Na kraju su prikazani osnovni financijski pokazatelji poslovanja poduzetnika otočnih područja u 2020. i 2021. godini i turistički promet na otocima i u Republici Hrvatskoj za 2019. i 2021. godinu.

Tablica 24. Broj stanovnika na otocima i u Republici Hrvatskoj prema Popisu stanovništva iz 2011. i 2021. godine

GODINA/ PODRUČJE	2001.	2011.	2021.	INDEKS 2011./2001	INDEKS 2021./2011.	INDEKS 2021./2001.
otoci	124.870	132.756	127.838	106,32	96,30	102,38
Republika Hrvatska	4.437.460	4.284.889	3.871.833	96,56	90,36	87,25
Udio (otoci / Republika Hrvatska) (%)	2,81	3,10	3,30	110,32	106,45	117,43

Izvor: Izrada autora prema podacima Državnog zavoda za statistiku (2023.)

Prema podacima, udio stanovništva na otocima u odnosu na ukupan broj stanovnika u Republici Hrvatskoj iznosio je 2,81% u 2001. godini (svaki 35. stanovnik Republike Hrvatske živio je na otocima), 3,10% u 2011. godini (svaki 32. stanovnik Republike Hrvatske živio je na otocima) te 3,30% u 2021. godini (svaki 30. stanovnik Republike Hrvatske živi na nekom od hrvatskih otoka).

Međutim, posljednji Popis stanovništva iz 2021. godine pokazuje da se u razdoblju od 2011. do 2021. godine ukupan broj stanovnika na otocima smanjio za 4.918 osoba, odnosno za 3,7%, što je u relativnom iznosu značajno manje u odnosu na smanjenje ukupnog broja stanovnika Republike Hrvatske koje iznosi čak 9,64%.

Odnos poslovanja poduzetnika na otocima u odnosu na poduzetnike na nivou cijele Republike Hrvatsku prikazan je u sljedećoj tablici.

Tablica 25. Broj poduzetnika i broj zaposlenih u Republici Hrvatskoj i na otocima u razdoblju od 2009. do 2021. godine

godina	broj poduzetnika		udio poduzetnika (otoci / Republika Hrvatska) (%)	broj zaposlenih		udio zaposlenih (otoci / Republika Hrvatska) (%)
	Republika Hrvatska	otoci		Republika Hrvatska	otoci	
2009.	91.320	3.391	3,71	889.396	18.671	2,10
2010.	96.758	3.500	3,62	859.808	18.029	2,10
2011.	98.530	3.616	3,67	851.386	18.116	2,13
2012.	97.254	3.487	3,59	829.874	17.445	2,10
2013.	101.191	3.645	3,60	830.928	17.856	2,15
2014.	104.470	3.830	3,67	830.116	19.334	2,33
2015.	106.569	3.933	3,69	838.584	20.364	2,43
2016.	114.483	4.201	3,67	853.110	20.884	2,45
2017.	120.081	4.322	3,60	882.884	21.542	2,44
2018.	131.177	4.729	3,61	939.954	22.801	2,43
2019.	136.260	4.954	3,64	969.776	23.977	2,47
2020.	139.009	5.087	3,66	947.874	21.290	2,25
2021.	144.259	5.251	3,64	964.742	23.034	2,39

Izvor: Fina, Registar godišnjih financijskih izvještaja, obrada GFI-a za 2020. godinu

*navedeni podaci se odnose samo na kumulirane ili sumirane podatke iz godišnjih financijskih izvještaja poduzetnika, obveznika poreza na dobit i to onih koji su predali godišnji financijski izvještaj za navedenu godinu u Registar godišnjih financijskih izvještaja.

Iz prethodne tablice uočljivi su udjeli broja poduzetnika na otocima u odnosu na ukupni broj poduzetnika u Republici Hrvatskoj. Udio varira od 3,71% u 2009. godini (svaki 27. poduzetnik u Republici Hrvatskoj nalazio se na otoku) dok je primjerice 2012. godine taj udio bio najmanji i iznosio je 3,59% (svaki 28. poduzetnik u Republici Hrvatskoj nalazio se na otoku). Primjerice, prema podacima za 2021. godinu, broj zaposlenih na otocima iznosi približno 4,4 zaposlena po poslovnom subjektu u odnosu na 6,7 koliki je državni prosjek.

Osnovni financijski podaci poslovanja poduzetnika otočnih područja za 2020. i 2021. godinu prikazuju se u sljedećoj tablici.

Tablica 26. Osnovni financijski podaci poslovanja poduzetnika otočnih područja u 2020. i 2021. godini (iznosi u tisućama kuna)

područje djelatnosti	broj poduzetnika		broj zaposlenih		ukupni prihod		prosječna mjesečna neto plaća po zaposlenome	
	2020.	2021.	2020.	2021.	2020.	2021.	2020.	2021.
građevinarstvo	610	1.181	3.343	6.276	2.113.932	3.032.551	5.215	5.943
trgovina na veliko i malo	662	650	2.632	2.783	2.002.327	2.379.423	5.113	5.447
djelatnost pružanja smještaja te pripremanje i usluživanje hrane	1.171	657	5.191	3.676	1.652.119	2.231.669	5.378	5.301
prerađivačka industrija	400	407	2.746	2.827	1.253.000	1.415.246	5.408	5.498
poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo	233	240	1.252	1.290	735.941	860.416	5.912	6.078
ostale djelatnosti ⁵	2.011	2.116	6.126	6.182	2.090.825	2.750.635	5.251	6.865
UKUPNO	5.087	5.251	21.290	23.034	9.868.144	12.669.941	5.318	5.609
UKUPNO INDEKS 2021./2020.	103,22		108,19		128,39		105,47	

Izvor: FINA, Registar godišnjih financijskih izvještaja (2022.)

*Podaci za 2020. godinu preuzeti iz Izvješća o učincima provedbe Zakona o otocima u 2020. godini, str. 69.

** Podaci za 2021. godinu preuzeti iz Izvješća o učincima provedbe Zakona o otocima u 2021. godini, str. 105.

U promatranom razdoblju najveći ukupni prihod na otocima ostvaruju poduzetnici iz djelatnosti građevinarstva (21,42% ukupnih prihoda u 2020. godini i 23,94% ukupnih prihoda u 2021. godini), a najmanji ukupni prihod poduzetnici iz djelatnosti poljoprivrede, šumarstva i ribarstva (7,46% ukupnih prihoda u 2020. godini i 6,79% ukupnih prihoda u 2021. godini). Ukupni prihodi poslovanja otočnih poduzetnika u 2021. godini rastu 28,39% u odnosu na 2020. godinu. Najveći broj poduzetnika na otocima u promatranom razdoblju čine poduzetnici iz ostalih djelatnosti (39,53% u 2020. godini i 40,30% u 2021. godini) te oni imaju najveći broj zaposlenih u 2020. godini (28,77%), dok najveći broj zaposlenih u 2021. godini ima djelatnost građevinarstva (27,25%). Iz prikazanih podataka vidljiva je stopa rasta broja poduzetnika od 3,22% u 2021. godini u odnosu na 2020. godinu te oni zapošljavaju 8,19% više zaposlenih u promatranom razdoblju.

⁵ U ostale djelatnosti spadaju djelatnosti prijevoza i skladištenja, opskrbe vodom i uklanjanja otpadnih voda, poslovanja nekretninama, opskrbe električnom energijom, financijske djelatnosti i djelatnosti osiguranja, rudarstva i vađenja kamena i sl.

Od ukupnog broja poduzeća na otocima, njih 4.679 (91,9%) čine mikro poduzeća (manje od 10 zaposlenih), njih 359 (7,1%) su mala poduzeća (od 10 do 50 zaposlenih), 41 (0,8%) su srednja poduzeća (od 50 do 250 zaposlenih), a svega 8 poduzeća (0,2%) spada u grupu velikih poduzeća (više od 250 zaposlenika) (FINA, 2022).

Tablica 27. Prikaz turističkog prometa na otocima i u Republici Hrvatskoj u 2019. i 2021. godini

ŽUPANIJA/ GODINE	NOĆENJA			DOLASCI		
	2019.	2021.	INDEKS	2019.	2021.	INDEKS
Primorsko-goranska	12.680.079	10.318.935	81,38	1.674.217	1.361.467	81,32
Ličko-senjska	2.042.889	1.736.087	84,98	277.029	234.120	84,51
Zadarska	5.563.723	5.007.144	89,99	452.579	411.716	90,97
Šibensko-kninska	1.463.862	1.245.180	85,06	170.721	146.885	86,04
Splitsko-dalmatinska	5.247.307	4.181.486	79,69	856.242	609.616	71,20
Dubrovačko-neretvanska	2.772.586	2.293.886	82,73	438.251	315.416	71,97
UKUPNO (otoci)	29.770.446	24.782.718	83,25	3.869.039	3.079.000	79,58
UKUPNO (Republika Hrvatska)	108.682.002	84.146.728	77,42	20.704.832	13.786.322	66,58
udio tur. prometa (otoci / Republika Hrvatska) (%)	27,39	29,45	107,52	18,67	22,33	119,60

Izvor: obrada autora prema dostupnim podacima (interna baza Ministarstva regionalnoga razvoja i fondova Europske unije i Instituta za turizam, 2023)

U kontekstu turističkog prometa, promatrana su turistička noćenja i dolasci u predpandemijskoj 2019. godini, koja se pokazala kao jedna od najboljih turističkih sezona i 2021. godini u kojoj je još uvijek bila prisutna pandemija uzrokovana koronavirusom.

U 2019. godini ukupan broj noćenja na otocima iznosio je 27,39% ukupnog broja noćenja u Republici Hrvatskoj i 18,67% ukupnog broja dolazaka ostvarenih na razini Republike Hrvatske. U 2021. godini ukupan broj noćenja na otocima iznosio je 29,45% ukupnog broja noćenja u Republici Hrvatskoj i 22,33% ukupnog broja dolazaka ostvarenih na razini Republike Hrvatske.

Iako je evidentan pad turističkog prometa i na otocima i na nivou Republike Hrvatske u 2021. godini u odnosu na 2019. godinu, može se istaknuti kako je pad noćenja na otocima bio blaži i iznosio je 16,75% u odnosu na 22,58% na nivou Republike Hrvatske. Kod turističkih dolazaka taj postotak iznosi 20,42% za otoke i 33,41% na nivou Republike Hrvatske.

Zaključno se može istaknuti da su otoci prostorno i prometno ograničeni (dostupni), a pokazuju zadovoljavajuće rezultate uslijed kriznih događanja, primjerice pandemije uzrokovane koronavirusom te je u tom slučaju njihova „izoliranost“ predstavljala prednost pred ostalim teritorijem Republike Hrvatske u pogledu ostvarenog turističkog prometa.

5.4. Programi i mjere razvoja otoka u cilju stvaranja preduvjeta za održiv gospodarski i društveni razvoj

Važnost hrvatskih otoka je kroz povijest mijenjala svoju funkciju ovisno o državama (vladarima) koje su njima upravljale. Otoci su važnu ulogu dobivali u ratnim pohodima kao skloništa, odmorišta ili logorišta o čemu svjedoče brojni artefakti (doba antike, Rima, Križarskih i Mletačkih ratova i Napoleonovih osvajanja). Činjenica da je stanovništvo opstalo na otocima, ukazuje na to da im se posvećivala odgovarajuća pažnja neovisno o administrativnom sjedištu vlasti.

Pravi ozbiljniji i primjereniji tretman otoci dobivaju tijekom druge industrijske revolucije i široke primjene parnog stroja na brodovima čime je omogućena stalna i stabilna veza otoka s kopnom pa su dotad izolirane zajednice mogle dnevno migrirati prema priobalju.

Znanstvena i stručna literatura ukazivala je na problematiku razvoja otoka stvarajući tako pretpostavke za donošenje planova i programa razvoja. Tu valja izdvojiti Rubićeva istraživanja od 1926. do 1930. godine objavljujvana u Almanahu Jadranske straže koja su doživjela četiri izdanja, a rezultirala knjigom iz 1952. godine (Naši otoci na Jadranu) koja predstavlja početak sveobuhvatnog istraživanja prostora jadranskih otoka.

Značaj Rubićeve knjige za temu istraživanja doktorskog rada se, pored iznošenja geografskih, demografskih i socioloških činjenica tog vremena kao i pozornosti usmjerene problemima otočnog stanovništva, ogleda u tome što otoke grupira u četiri skupine: „velike otoke, srednje otoke, male otoke i naseljene otočiće, vodeći se pritom, veličinom njihova opsega i razvedenošću obale“. Značajan doprinos razotkrivanju razvojnog potencijala jadranskih otoka dao je Ekonomski institut, Zagreb koji je 1963. godine izdao Svezak „Jadranski otoci“, a 1983. godine knjigu grupe autora „Mogućnosti i pravci razvoja Jadranskih otoka“ (EIZ, 1983). To je potaknulo brojne druge istraživače poput Bulića, Pasarića, Odaka, Starca i drugih da se otocima bave pojedinačno ili prema skupinama, ali s jedinstvenim ciljem revitalizacije i razvoja otoka.

Republika Hrvatska nastavila je provoditi tada važeće razvojne dokumente iz bivše države, a po završetku ratnih djelovanja započinj se sa sustavnim planovima razvoja otoka.

U sljedećoj tablici prikazuju se neki od Programa i mjera za razvoj otoka iz djelokruga Ministarstva regionalnoga razvoja i fondova Europske unije, sukladno Zakonu o otocima (NN 116/18, 73/20, 70/21).

Tablica 28. Programi i mjere za razvoj otoka

PROGRAM / MJERA	OPIS
Poticanje konkurentnosti i rasta poduzetništva na otocima	<ul style="list-style-type: none"> otočnim poslodavcima dodjeljuju se potpore za djelatnosti koje su važne za gospodarski razvoj otoka u svrhu poticanja poduzetništva i očuvanju radnih mjesta na otocima
Program razvoja otoka	<ul style="list-style-type: none"> potpora malim kapitalnim projektima u cilju povećanja kvalitete života na otocima (dostupnosti javnim uslugama)
Poticanje razvoja civilnog društva na otocima	<ul style="list-style-type: none"> stvaranje povoljnog okruženja za razvoj civilnog društva na otocima provedbom raznih projekata i inicijativa
Opskrba vodom gospodarskih subjekata i stanovnika otoka	<ul style="list-style-type: none"> naknada troškova prijevoza vode stanovnicima otoka koji žive i/ili gospodarskim subjektima koji posluju u naseljima koja nisu priključena na sustav javne vodoopskrbe
Program „Hrvatski otočni proizvod“ (HOP)	<ul style="list-style-type: none"> poticanje otočnih proizvođača na očuvanje kulturne baštine i tradicije izradom i promocijom izvornih otočnih proizvoda

Izvor: izradio autor prema <https://razvoj.gov.hr/o-ministarstvu/djelokrug-1939/otoci-i-priobalje/3834>

Prema podacima Ministarstva regionalnoga razvoja i fondova Europske unije (2023), u okviru Kohezijske politike, Republici Hrvatskoj je odobren Integrirani teritorijalni program 2021. – 2027. (ITP) financiran iz Europskog fonda za regionalni razvoj, Kohezijskog fonda te Fonda za pravednu tranziciju. Otoci su zastupljeni kroz područje Razvoja pametnih i održivih otoka, *Specifični cilj 5.2. Poticanje integriranog i uključivog društvenog i gospodarskog razvoja, lokalnog razvoja u području okoliša, kulture, prirodne baštine, održivog turizma i sigurnosti u područjima koja nisu urbana*, čime se dodatno daje na važnosti provedbi otočne razvojne politike u Republici Hrvatskoj.

Fokus je na specifičnim potrebama otoka koje su lokalnog karaktera i povezuje više tema kroz integrirani pristup, a indikativna područja ulaganja su:

- ✓ održivo upravljanje, očuvanje i korištenje otočnog prostora
- ✓ unapređenje poslovne i javne infrastrukture na otocima
- ✓ valorizacija kulturne baštine i razvoj kulturnih usluga na otocima
- ✓ poticanje energetske učinkovitosti i korištenje obnovljivih izvora energije na otocima.

Osnovni preduvjet za provedbu ITP-a na otocima je izrada teritorijalnih strategija (TS) čiji su nositelji obalno-otočne županije. U pripremi, provedbi i praćenju TS-a, otočni dionici su zastupljeni kroz radnu skupinu, čime se osigurava participativni pristup „odozdo prema gore“ u rješavanju lokalnih problema otočnog područja (Ministarstvo regionalnoga razvoja i fondova Europske unije, 2023).

Pored nacionalnih programa i programa iz fondova Europske unije, treba spomenuti da jedinice područne (regionalne) samouprave koje u svom sastavu imaju otoke i jedinice lokalne samouprave na otocima pomažu gospodarskom razvoju svojih sredina specifičnim programima i mjerama.

5.4.1. Iskustva u primjeni koncepta održivog razvoja na otocima

Najbliži primjeri pokušaja implementiranja koncepta održivog razvoja turizma na otocima su otoci egejskog arhipelaga. Slično kao i hrvatski otoci, doživjeli su prosperitetno razdoblje pod utjecajem masovnog turizma i suočavaju se problematikom velikih i malih otoka, bližih i udaljenijih, napučenijih i manje napučenih, a time i, u turističkom smislu, razvijenijih i manje razvijenih. Grčka je članica Europske unije od 1981. godine što joj je omogućilo intenzivniji razvoj turizma, ali i značajnije pridržavanje regulativa vezanih uz očuvanje okoliša. Isto tako, ranije se krenulo sa strateškim promišljanjima turističkog razvoja na otocima koja su se temeljila na lokalnim osobitostima te prirodnim i socioekonomskim karakteristikama uzimajući u obzir intenzitet i vrstu razvoja turizma (Mantoglou, Hadjibiros, Panagopoulos, Varveris, 1998, str. 93).

Strategije moraju odražavati dinamiku razvoja turizma u kontekstu njegovih općih ciljeva održivog razvoja (Spilanis, Vayanni, 2003). Stoga je potrebno primijeniti razvojni model koji će uključivati otočne posebnosti u širi proces regionalnog planiranja.

Drastičnije primjere posljedica turističkog iskorištavanja otoka obrazlaže Connell (Islands: balancing development and sustainability?, 2018, str. 5) na slučajevima Pacifičkih otočja upozoravajući na činjenicu kako stanovnici otoka imaju ograničen pristup znanju. Napredak prema održivom razvoju turizma ovisi o planiranju zasnovanom na činjenicama, a one su često izostale ili su nedostupne. Verzije znanja dolaze iz više nacionalnih i međunarodnih organizacija, uključujući nevladine organizacije (NVO) često s različitom perspektivom i

pristupom, stoga stvaraju različitosti u strategijama financiranja i rezultatima primjene razvojne politike.

Kao pozitivan primjer primjene načela održivog razvoja može se navesti priznanje koje je dobio otok Mali Lošinj zbog doprinosa očuvanju prirode i okoliša, kulturne baštine, uključenosti lokalne zajednice, edukacije, poslovne sposobnost i inovacija od strane organizacije Skål International⁶.

Kako prenosi portal Održivi turizam Hrvatska (Lošinjskom arhipelagu svjetska nagrada za održivi razvoj, 2013): „Razlozi uspjeha otoka Malog Lošinja leže u pažljivo planiranom upravljanju destinacijom, pri čemu postoji sinergija između grada i turističke zajednice“. Naime, pozitivna suradnja lokalne zajednice rezultirala je činjenicom da je otok Mali Lošinj jedan od prvih hrvatskih otoka koji je usvojio Program razvoja održivog turizma.

Zaštita okoliša je usko vezana uz troškove okoliša na koje se mora računati. Oni se uvjetuju prirodnom aktivnošću, pristupom kreiranju asortimana ponude, odabirom tehnološkog procesa i opremom koja se koristi za postizanje ciljeva održivog razvoja uzimajući u obzir sustavno smanjenje negativnih utjecaja na okoliš, što mora biti uravnoteženo sa ostvarenjem profitabilnim poslovanjem (Peršić, 2005, str. 6). Složena su kategorija i nije ih uvijek lako prepoznati. Osnova su uvijek konvencionalni troškovi zaštite okoliša poput troškova koji se vežu uz djelatnosti turističkih poslovnih subjekata, kojima se pridodaju nameti za poboljšanje stanja u turističkoj destinaciji (zeleni porez, povećana turistička pristojba ...) te upotreba uređaja na razini turističke destinacije (npr. za zbrinjavanje i obradu otpadnih voda, otpada ulja, spalionica otpada, kompost, sedimentacijski spremnici itd. (Rudančić, Šokčević, Akmačić, 2019, str. 30).

---

⁶ Skål International je profesionalna internacionalna organizacija (broji oko 18.000 članova u 450 klubova u 90 država i pridružena je članica UNWTO) čija je misija promoviranje razvoja odgovornog, održivog i odgovornog turizma.

5.4.2. Programi razvoja otoka

Programi razvoja otoka kreirani su s osnovnom namjerom da potaknu lokalne zajednice na inicijativu kojom bi željeli učiniti svoju destinaciju atraktivnijom i konkurentnijom, a da se pri tome poštuju standardi zaštite okoliša, principi održivog razvoja i načela cirkularne ekonomije. Kod donošenja programa bitno je da su oni usklađeni sa:

- ✓ Agendom 2030 (globalna razina)
- ✓ Deklaracijom o pametnim otocima, Političkom deklaracijom o čistoj energiji na EU otocima, Rezolucijom Europskog parlamenta o posebnoj situaciji otoka (2015/3014(RSP)), Barcelonskom konvencijom o integralnom upravljanju obalnim područjem Sredozemlja i Europskim zelenim planom (EU razina)
- ✓ Nacionalnom razvojnom strategijom, sektorskim i višesektorskim strategijama te dokumentima prostornog uređenja (nacionalna razina).

Zakonom o otocima (NN 116/18, 73/20, 70/21) definirano je: „Nacionalni plan razvoja otoka definira provedbu ciljeva iz Nacionalne razvojne strategije u upravnom području razvoja otoka“. Vlada Republike Hrvatske je na 92. sjednici dana 23. prosinca 2021. godine usvojila donošenje Nacionalnog plana razvoja otoka 2021.-2027. i Akcijskog plana razvoja otoka 2021.-2023.

Tablica 29. Glavni prioriteti razvoja otoka

GLAVNI PRIORITETI	OPIS PRIORITETNOG PODRUČJA
kvaliteta življenja na otocima i dostupnost javnih usluga na otocima	Ovo se područje odnosi na revitalizaciju otoka kroz poboljšanje kvalitete življenja i unapređenje dostupnosti javnih usluga, posebne stambene programe za otoke te njihove prilagodbe kao nužnih preduvjeta za zadržavanje stanovništva, ali i poticanje doseljavanja na otoke. Otocima je potrebna bolja povezanost s kopnom te implementiranje pametnih i održivih rješenja (pružanje usluga na daljinu, telemedicina i sl.). Posebnu pažnju treba posvetiti jačanju kvalitete ljudskog kapitala kroz programe obrazovanja i edukaciju i poticanju socijalne uključenosti i aktivnosti civilnog društva na otocima.
održivi razvoj otočnog gospodarstva	Odnosi se na uspostavu poticajne infrastrukture za razvoj otočnog gospodarstva, poticanje konkurentnosti i inovacija te povezivanje poslovnog i znanstvenog sektora. Posebnu pažnju treba posvetiti proizvodnji proizvoda i usluga više dodane vrijednosti, vodeći računa o njegovanju tradicionalnih otočnih djelatnosti (proizvoda i usluga) uz adekvatno brendiranje istih.
pametno i održivo upravljanje otočnim resursima i okolišem	Ovaj prioritet uključuje zaštitu otočnog okoliša. Obzirom na specifičnosti otoka, sustav gospodarenja otpadom traži inovativna rješenja. Posebno će se poticati energetska neovisnost otoka korištenjem OIE i čiste energije. Poseban razvojni resurs predstavlja kulturna baština koja doprinosi obogaćivanju turističke ponude otoka.
mobilnost i povezivost otočnog prostora	Prioritet osiguravanja mobilnosti i povezanosti stanovnika otoka, osigurava se kroz zakonska prava u sustavu javnog prijevoza. U tu svrhu potrebno je razvijati usluge za racionalnije korištenje postojećih i uvođenje novih prometnih rješenja.

Izvor: obrada autora prema Nacionalnom planu razvoja otoka 2021.-2027. (Ministarstvo regionalnoga razvoja i fondova europske unije, 2023)

Glavni prioriteti Nacionalnog plana razvoja otoka sukladni su nacionalnim i europskim politikama održivog razvoja otoka.

Intervencijska logika⁷ za izradu Nacionalnog plana razvoja otoka predočava se sljedećom tablicom.

⁷ Intervencijska logika je (NN 123/17): „metodološki instrument kojim se uspostavlja logička veza između ciljeva, predviđenih operativnih mjera, projekata i aktivnosti i pokazatelja te omogućuje procjenu doprinosa mjera, projekata i aktivnosti u postizanju ciljeva“.

Tablica 30. Intervencijska logika pri izradi Nacionalnog plana razvoja otoka 2021.-2027.

RAZVOJNA DOMENA	PROGRAMSKA PODRUČJA	GLAVNI PRIORITETI	POSEBNI CILJEVI
DRUŠTVO	<ul style="list-style-type: none"> • demografska obnova • zdravstvena zaštita i razvoj telemedicine • obrazovanje • socijalna skrb • razvoj civilnog društva • stambeno zbrinjavanje 	kvaliteta življenja na otocima i dostupnost javnih usluga na otocima	<ul style="list-style-type: none"> • unapređenje kvalitete i dostupnosti zdravstvenih i socijalnih usluga stanovnicima otoka • jačanje ljudskih potencijala u funkciji demografske i gospodarske revitalizacije otoka
GOSPODARSTVO	<ul style="list-style-type: none"> • gospodarski razvoj i poduzetništvo • poljoprivreda, ribarstvo i lovstvo • turizam 	održivi razvoj otočnog gospodarstva	<ul style="list-style-type: none"> • poticanje poduzetničkog okruženja i jačanje konkurentnosti otočnog gospodarstva • razvoj otočnih proizvoda i usluga
OKOLIŠ I PROSTOR	<ul style="list-style-type: none"> • prometno povezivanje (pomorski, cestovni i zračni prostor) • vodoopskrba i odvodnja • gospodarenje otpadom • čista energija, obnovljivi izvori energije • zaštita i korištenje malih, povremeno naseljenih i nenaseljenih otoka i otočića • kultura i očuvanje kulturne baštine • elektroničke komunikacijske mreže vrlo velikog kapaciteta 	pametno i održivo upravljanje otočnim resursima i okolišem	<ul style="list-style-type: none"> • povećanje dostupnosti komunalne infrastrukture i unapređenje sustava održivog gospodarenja otpadom • razvoj i poticanje izgradnje sustava obnovljivih izvora energije, uporabe čiste energije i energetske učinkovitosti • zaštita prirode i okoliša, smanjenje rizika te ublažavanje posljedica i jačanje otpornosti na klimatske promjene • održivo korištenje i revitalizacija ukupnog otočnog prostora, kulturne baštine i otočnog identiteta
		mobilnost i povezivost otočnog prostora	<ul style="list-style-type: none"> • unapređenje ICT infrastrukture na otocima i digitalizacija • poboljšanje otočne povezanosti

Izvor: obrada autora prema Nacionalnom planu razvoja otoka 2021.-2027. (Ministarstvo regionalnoga razvoja i fondova Europske unije, 2023)

Predočena intervencijska logika daje opis projekta u svakoj razini hijerarhije ciljeva koja se koristi u logičkom okviru. Logičkim slijedom dolazi do definiranja strategije pristupom „odozdo prema gore“. Takav pristup je svojevrsna garancija uvažavanja specifičnosti otoka. Naime, posebni ciljevi implementirani su u strategiju razvoja otoka na način da se svakom naseljenom otoku pruži ista razina mogućnosti za održivi razvoj društva, gospodarstva i okoliša.

Isto tako je, kako navode Turkalj, Ham i Fosić (The Synergy of Sustainable Tourism and Agriculture as a Factor of Regional Development Management in Croatia, 2013, str. 72), važno uključiti lokalne zajednice, čije su potrebe u kontekstu održivog razvoja turizma često bile zanemarene te međunarodne organizacije koje se bave pitanjima korištenja resursa.

5.5. Inicijativa Pametni otoci kao instrument održivog otočnog razvoja

Hrvatske otoke karakterizira nedovoljna razina digitalizacije u smislu javnih e-usluga, nedostatak korisničkog iskustva stanovnika, nedostatna svijest o važnosti podataka kao i nedostatak prateće digitalne infrastrukture. Kako bi se provela uspješna digitalizacija otoka, naročito iz područja obrazovanja, zdravstva i javne uprave, potrebno je osigurati pouzdan širokopojasni pristup za korisnike.

Inicijativa Pametni otoci razvila se obzirom na to da otoci doživljavaju posljedice klimatskih promjena. Europska komisija prihvatila je, na inicijativu skupine zastupnika, program “Novi put za europske otoke“ (engl. *New pathways for European islands*) kojim se daje potpora otocima da postanu samodostatni, prosperitetniji i održiviji (2nd Smart Islands Forum, 2018).

Sukladno Nacionalnoj razvojnoj strategiji Republike Hrvatske do 2030. godine (NN 13/21), kao krovnom aktu strateškog planiranja, izdvajaju se četiri razvojna smjera:

- 1) održivo gospodarstvo i društvo
- 2) jačanje otpornosti na krize
- 3) zelena i digitalna tranzicija
- 4) ravnomjeran regionalni razvoj.

Unutar razvojnog smjera *Ravnomjernog regionalnog razvoja*, Strateškog cilja *Razvoja potpomognutih područja i područja s razvojnim posebnostima* postoji prioritetno područje *Razvoja pametnih i održivih otoka* koje će se zasnivati na: „integriranom pristupu razvoju i digitalizaciji otočnih resursa i njihovom održivom upravljanju, uz uvažavanje njihovih specifičnosti u pogledu prometa, energije, sigurnosti i sprječavanja rizika te dostupnosti infrastrukture i javnih usluga, vodeći računa o potencijalima za gospodarski rast i razvoj otoka. Poticati će se integrirani prijevoz putnika, strukturne promjene otočnog gospodarstava i ulaganja u razvoj digitalne infrastrukture. Sinergijom akademske zajednice i poduzetnika provoditi će se održiva rješenja za koncept Pametnih otoka i rješavanje specifičnih problema otoka“.

Prioriteti provedbene politike na području razvoja pametnih i održivih otoka (Nacionalna razvojna strategija Republike Hrvatske do 2030. godine, str. 62.) su:

- ✓ pametno i održivo upravljanje otočnim resursima i okolišem
- ✓ održiv razvoj otočnog gospodarstva
- ✓ razvoj i izgradnja podmorsko-kopnene svjetlovodne širokopojasne infrastrukture i pristupnih elektroničkih komunikacijskih mreža
- ✓ stvaranje uvjeta za poboljšanje kvalitete života na otocima razvojem javne infrastrukture i razvojem javnih usluga.

Zakonom o otocima (NN 116/18, 73/20, 70/21) otvorena je mogućnost za razvoj pametnih i održivih otoka koji na taj način mogu biti predvodnici u razvoju i implementaciji pametnih tehnoloških rješenja.

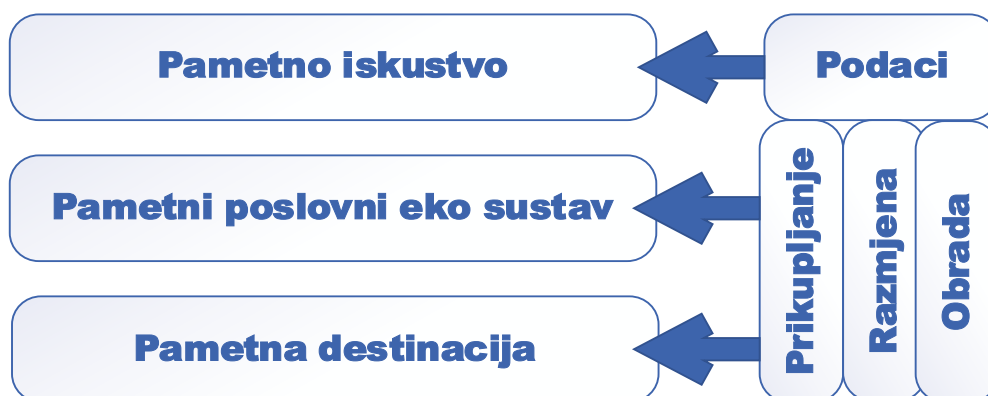
Pojmovi pametni gradovi, pametni turizam i pametni otoci počivaju na razvijenoj ICT infrastrukturi, širokopojasnom Internetu, optičkim kabelima za prijenos informacija, WiFi odašiljačima, mrežom baznih stanica za mobilne uređaje. Nadgradnju čine brojne aplikacije koje olakšavaju poslovanje javnom servisu, poslovnim sustavima i privatnim korisnicima.

Kada su u pitanju Pametni otoci, tada postoji veliki tehnološki jaz između kategoriziranih A i D skupina otoka u ovom radu. Razliku čini udaljenost od kopna, slaba naseljenost, a time i turistička inferiornost što poskupljuje ICT infrastrukturu, a teleoperateri nemaju interes postavljati bazne stanice za mali broj korisnika. Kako ICT tehnologija napreduje, to se jaz sve više produbljuje. Ako se tome pridodaju otpori dijela lokalnog stanovništva prema promjenama koje donosi ICT tehnologija, očigledno je da mora postojati naglasak na održivom razvoju, a ne na razvoju zbog profita.

Koncept Pametnih otoka kreiran je kao složena tehnološka infrastruktura ugrađena u otočna područja za poticanje ekonomskoga, socijalnog i iznad svega ekološkog prosperiteta (Boes, Buhalis, Inversini, 2016, str. 109), a inicijativa Pametni otoci potaknuta je inicijativom Europske komisije Pametni gradovi i zajednice.

Pametni turizam čine tri osnovna elementa povezujući iskustvo, ekosustav i destinaciju kao temeljne sastavnice, a čine ih prikupljanje, obrada i razmjena dostupnih podataka. Sljedećom slikom predočavaju se sastavnice pametnog turizma.

Slika 6. Sastavnice pametnog turizma

Izvor: Gretzel, Sigala, Xiang, Koo, 2015, str. 181.

Komponente pametnog turizma, kako su prikazane na prethodnoj slici, podržane su informatičkim tehnologijama. Pametno iskustvo čini iskustvo turista koje, zajedno sa lokalnom informatičkom infrastrukturom, stvara dodanu vrijednost destinacije.

U sljedećoj tablici prikazani su čimbenici i obilježja pametnih otoka.

Tablica 31. Obilježja i čimbenici pametnih otoka

PAMETNO GOSPODARSTVO (konkurentnost)	PAMETNI STANOVNICI (društveni i ljudski kapital)
<ul style="list-style-type: none"> • inovativnost • poduzetništvo • ekonomsko promišljanje • produktivnost • fleksibilnost tržišta rada • međunarodno pozicioniranje • sposobnost transformacije 	<ul style="list-style-type: none"> • razina kvalificiranosti • mogućnost i sklonost cjeloživotnom obrazovanju • društveno zajedništvo • fleksibilnost • kreativnost • otvorenost • participiranje u kreiranju „javnog života“
PAMETNO UPRAVLJANJE (suradnja)	PAMETNA MOBILNOST (transport i ICT)
<ul style="list-style-type: none"> • participiranje u donošenju odluka • javne i društvene usluge • transparentnost • strateško opredjeljenje i perspektiva 	<ul style="list-style-type: none"> • otočna povezanost • međunarodna pristupačnost • dostupnost ICT infrastrukture • održivi, inovativni i sigurni sustav prijevoza
PAMETNO OKRUŽENJE (prirodno okruženje)	PAMETNI NAČIN ŽIVOTA (kvaliteta života)
<ul style="list-style-type: none"> • atraktivnost resursa • zaštita životne sredine • održivo upravljanje resursima 	<ul style="list-style-type: none"> • kvaliteta stanovanja, sigurnost • uvjeti za obrazovanje • društvena kohezija

Izvor: obrada autora

U Deklaraciji o pametnim otocima ističu se četiri pravca djelovanja i to: energetika, promet, voda i otpad. Deklaracija ima svoju potporu na razini Europske komisije, a pristupaju joj zainteresirani predstavnici otoka, lokalne i područne samouprave svih zainteresiranih država. Iako ima samo deklarativni značaj, ona pristupnicima omogućuje apliciranje za korištenje fondova EU iz programa održivog razvoja otoka.

Primjerice, Primorsko-goranska županija (PGŽ) je 2012. godine pokrenula projekt e-Županije. Zadaća projekta je (Rab Danas, 2017): „materijalizirati razvojnu viziju jedinica lokalne samouprave (JLS) na području županije u dvije dimenzije - transformacija JLS-a u suvremene, regionalne i lokalne elektroničke uprave te kroz dimenziju intenziviranja ekonomskih aktivnosti utjecati na povećanje regionalne konkurentnosti i uključenje stanovništva u informacijsko društvo.“ Implementacija pametnih tehnologija zahtjeva robusnu, pouzdanu, pristupačnu i kvalitetnu širokopojasnu mrežu, a potpisivanjem Ugovora u izgradnji širokopojasne mreže te završetku projekta, otok Rab se može svrstati među prve otoke na Mediteranu koji će u cijelosti biti pokriven gigabitnom komunikacijskom infrastrukturom.

Tablica 32. Obilježja pametne turističke otočne destinacije

INTERESNE SKUPINE	OBILJEŽJA
turističke organizacije	<ul style="list-style-type: none"> • funkcioniranje otoka kao koordinatora informacija čineći ih dostupnim korisnicima u realnom vremenu • digitalizacija osnovnih poslovnih procesa • optimizacija upotrebe energije • suradnja sa ostalim dionicima u cilju stvaranju turističkog proizvoda (iskustva) • organizacijska pokretljivost, brzina donošenja odluka • ciljana i personalizirana usluga
država	<ul style="list-style-type: none"> • upravljanje informacijama • reguliranje privatnosti podataka • uspostava javno-privatnog partnerstva
otočno stanovništvo	<ul style="list-style-type: none"> • dobra povezanost • kreativnost i motiviranost • prihvaćanje i savladavanje pametne tehnologije • organiziranje udruga civilnog društva • aktivno sudjelovanje u razvoju turističke ponude
turisti	<ul style="list-style-type: none"> • dobro povezani i informirani • aktivni kritičari • mogućnost personaliziranih usluga • društveno i tehnološki angažirani • dinamično korištenje društvenih mreža • sudjelovanje u stvaranju proizvoda (iskustva)
okruženje	<ul style="list-style-type: none"> • povezivanje • kombiniranje digitalnih informacija • operativne društvene platforme

Izvor: obrada autora

Navedene interesne skupine su dionici razvoja kojima je zajednički interes osuvremeniti i integrirati sustav upravljanja otočnom turističkom destinacijom, a ICT im je alat za optimalno korištenje resursa u dostizanju načela održivog razvoja.

Pametne otočne turističke destinacije su vjerojatno neminovnost koja dolazi daljnjim razvojem ICT-a. Zasad je, kako navodi Gretzel (From smart destinations to smart tourism regions, 2018, str. 180), ona primjenjiva samo u gradskim središtima s razvijenom informatičkom tehnologijom i još uvijek je apstraktan pojam za kanalske ili pučinske otoke bez obzira koliko se uspješno provodile inicijative za otoke.

5.6. Cirkularna ekonomija u funkciji održivog razvoja otoka

Koncept cirkularne ekonomije privukao je značajnu pozornost polovicom XX. stoljeća. Postoje brojna stajališta koja se međusobno razlikuju u svojim namjeravanim ishodima i optimalnim implementacijama, pa su tako neki zagovornici, primjerice, usredotočeni na minimiziranje potrošnje resursa dok se drugi fokusiraju na potencijale gospodarskog rasta.

Relevantni dionici (znanstvenici, stručnjaci, vlade i nevladine organizacije) prepoznali su važnost ponovne uporabe i recikliranja industrijskih „obnovljivih sastojaka“, kako bi se maksimalna učinkovitost postigla minimalnim otpadom (Zink, Geyer, 2017, str. 594).

5.6.1. Načela cirkularne ekonomije (CE)

Načela cirkularne ekonomije predstavljaju 3R koncept, odnosno kao kratice engleskih riječi Reduce, Reuse, Recycle što znači smanjiti potrošnju resursa, ponovno upotrijebiti te preraditi odnosno reciklirati. Kako bi ta načela mogla praktično zaživjeti i postati alternativa klasičnoj ekonomiji potrebno je dostići:

- ✓ kritičnu masu osviještenosti centara moći i upravljanja (kapitala i razvojne politike)
- ✓ visok stupanj iskorištavanja obnovljivih izvora energije
- ✓ učinkovito iskorištavanje resursa korištenjem napredne tehnologije i inovacija.

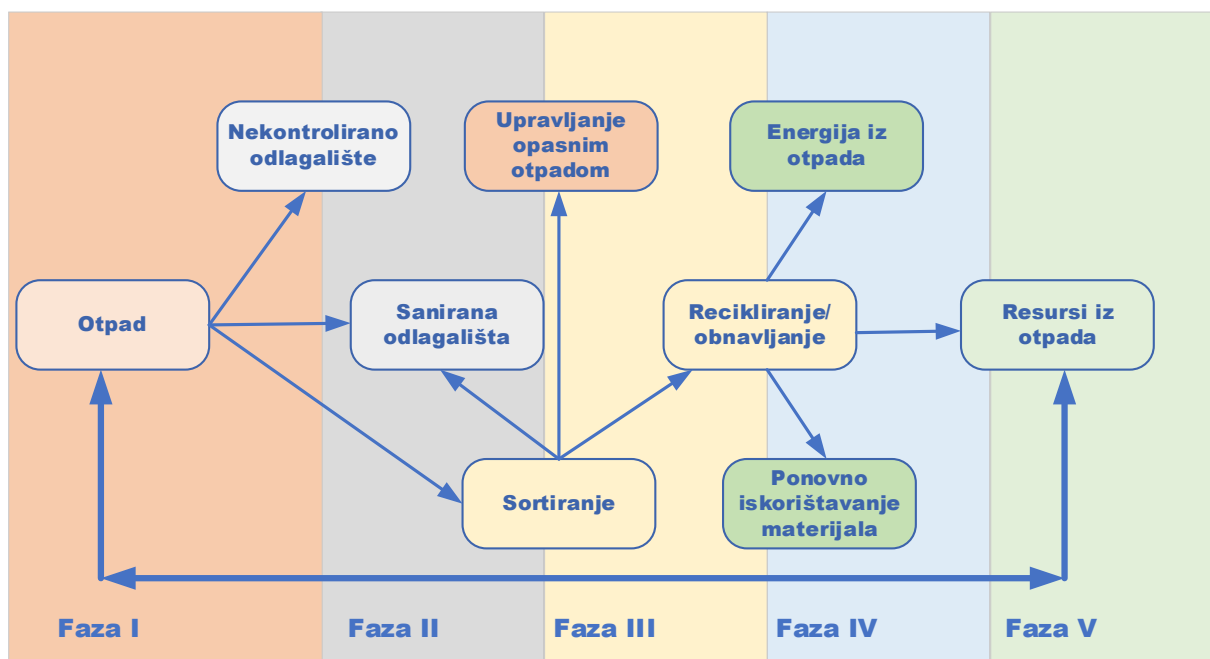
Ekonomske aktivnosti uglavnom se temelje na linearnom modelu proizvodnje (sirovina) i potrošnje (odlaganje) koji iscrpljuje prirodne resurse i proizvodi otpad. Takva linearna ekonomija ne optimizira materijale niti favorizira njihovo recikliranje i ponovnu upotrebu. Resursi se uzimaju iz zemlje (uzimanje), prerađuju u komponente (izrađivanje) i nakon upotrebe odbacuju (otpad). To se kolokvijalno naziva „načelom od kolijevke do groba“ (Rodríguez, Florido, Jacob, 2020, str. 1). Stoga koncept cirkularne ekonomije (CE) dobiva sve veću pozornost između kreatora razvojnih politika i relevantnih dionika širom svijeta.

Za temu istraživanja ovog doktorskog rada značajna su ona iskustva koja se postižu pri gospodarenju otpadom, a time i smanjenjem pritiska na ionako ograničena otočna područja. Hrvatski otoci su uglavnom, osim dijelova otoka Krka, Lošinja, Ugljana i Brača, oslobođeni industrijske proizvodnje, a time i industrijskog otpada. Najveći proizvođači otpada su turistički subjekti (hoteli, apartmani, kampovi i restorani). Otočna infrastruktura uglavnom nije

kapacitirana za višestruko povećanje korisnika u turističkoj sezoni kada količina otpada dolazi do maksimalnih mogućnosti prihvatnog kapaciteta.

Međutim, znanstvena i stručna literatura o cirkularnoj ekonomiji uglavnom je zastupljena za proizvodni sektor, dok je za turistički sektor moguće pronaći značajno manje referenci iako je turizam veliki generator potrošnje i korištenja resursa. Primjena ovog koncepta u turizmu trebao bi pomoći postizanju održivog korištenja resursa i povećanju učinkovitosti. Međutim, teško je to ostvariti bez odgovarajućeg zakonodavnog okvira i mjera razvojnih politika koje su potrebne za njegovu potporu. Jedna od aktivnosti kojom bi turizam trebao participirati u procesima cirkularne ekonomije je učinkovitije gospodarenje otpadom. Postoji niz inovativnih načina na koji se odvija recikliranje. Međutim, gospodarenje otpadom je organizacijski vrlo složen proces. Povećanje svijesti o potrebi zbrinjavanja otpada rezultiralo je brojnim deklarativnim stavovima, ali je izostala konkretna aktivnost. Osnovni problem je lokacija odlagališta kojeg malo koja lokalna zajednica želi u svojoj blizini. Njemački suvremeni model gospodarenja temelji se na pet faza (Federal Ministry for the Environment, 2016) i prikazan je na sljedećoj slici.

Slika 7. Model suvremenog gospodarenje otpadom

Izvor: obrada autora prema Federal Ministry for the Environment, Modern waste Goals and Paths, 2016, str. 8.

Vinšalek Stipić (Cirkularna ekonomija kao pokretač za razvoj gospodarstva i smanjenje utjecaja krize, 2017, str. 728) navodi kako najprije treba „stvoriti okvir koji je utemeljen na pravnoj

regulativi, uspostavljen i proveden od strane državnih institucija“ što znači upravljanje pristupom „odozgo prema dolje“. To ne znači da treba ignorirati mišljenja lokalne zajednice, već je potrebno stvoriti odgovarajući društveno-tehnološki okvir prihvatljiv nacionalnoj i lokalnoj zajednici te krajobrazu. Drugi mogući pristup mogao bi biti pretvaranje otočnih turističkih destinacija u „kružne destinacije“. Mjere bi uključivale optimizaciju energetske učinkovitosti zgrada i njihovo postizanje neovisnosti u vodoopskrbi i gospodarenju otpadom, koristeći izvore zelene energije i postavljanje strogih ciljeva za odlaganje otpada i odlagališta. Adekvatnom regulativom, poticajima i razvojem infrastrukture trebalo bi promicati energetske učinkovitost i recikliranje kako bi se smanjilo onečišćenje i otpad.

Stoga je potrebno u pozitivnom smislu istaknuti sustavno djelovanje lokalne zajednice otoka Krka kao predvodnika u obnovljivoj energiji, odvajanju i zbrinjavanju otpada. Cijeli otok odvaja čak 50% svog otpada s jasno postavljenim ciljem da do 2030. godine dostigne punu energetske neovisnost i time bi postao prvi energetske neovisan otok u ovom dijelu svijeta (Trinajstić, 2018).

5.6.2. Teorijski okvir primjene CE u održivom razvoju otočnih turističkih destinacija

Proces tranzicije od linearne prema cirkularnoj ekonomiji na specifičnim područjima kao što su otoci, može se zasad razmatrati samo na teorijskim postavkama, analizom pretpostavljene snage, slabosti, prilike i prijetnje (SWOT matrica).

Osnova za taj proces su tehnološke promjene koja moraju učiniti dostupnima učinkovito kruženje od otpada do sirovine. Tehnološke promjene iziskuju potrebu sveobuhvatnog razvoja dva međusobno ovisna podsustava: tehnno-ekonomskoga i socio-institucionalnog (Perez, 2010, str. 185). U ovom smislu, tehnološka promjena predstavlja samo jedan aspekt koji treba uzeti u obzir zajedno s društvenim i institucionalnim transformacijama. Da bi se dogodila tranzicija, dionici uključeni na tehnološkoj, socijalnoj i institucionalnoj razini moraju imati zajednički interes i dijeliti zajedničku viziju budućnosti (Falcone, 2019, str. 3). To podrazumijeva da se pored određenih tehnoloških inovacija iziskuje i društvenu tranziciju koja obuhvaća i promjene pristupa „odozdo prema gore“ (iskustva poznavatelja i korisnika) i pristupa „odozgo prema dolje“ (regulatorne i institucionalne).

Prijelazi prema održivosti uspjeh će onda kad se razvije tehnološka niša u kombinaciji s odgovarajućim pritiskom koji dolazi iz krajolika (okoliša). U tom smislu Geels i Schot

(Typology of Sociotechnical Transition Pathways, 2007, str. 400) smatraju kako je glavni konceptualni pristup ove promjene - model „višeslojne perspektive“ (engl. *multi-level perspective* – MLP). U tom modelu prijelazi se događaju kao rezultat sučelja između tri različite razine: krajolika turističke destinacije, režima (zakonske regulative) i inovacijske niše (napredne tehnologije):

- ✓ krajolik objedinjuje egzogene odrednice uključujući materijalnu i socijalnu infrastrukturu, politiku, prirodno okruženje i sl.
- ✓ režim predstavlja stabilan skup institucionalnih pravila, tehničkog znanja i obrazaca socijalne interakcije koji oblikuju temeljnu konfiguraciju tehnologija
- ✓ inovacijska niša može se promatrati kao zaštićeni prostor u kojem se razvijaju napredne tehnologije.

U ovom modelu, krajolik čini otočna turistička destinacija kao čimbenik koji vrši pritisak na postojeći režim uz otvaranje mogućnosti da se tehnološke inovacije probiju i dovedu do pomaka u društveno-tehnološkim odnosima. Održivi prijelaz može nastupiti samo iz interakcije MLP razina, odnosno onda kad dovoljno razvijena tehnološka inovacija dovede u pitanje dominantni režim koji zauzvrat podliježe odgovarajućem pritisku iz turističke destinacije.

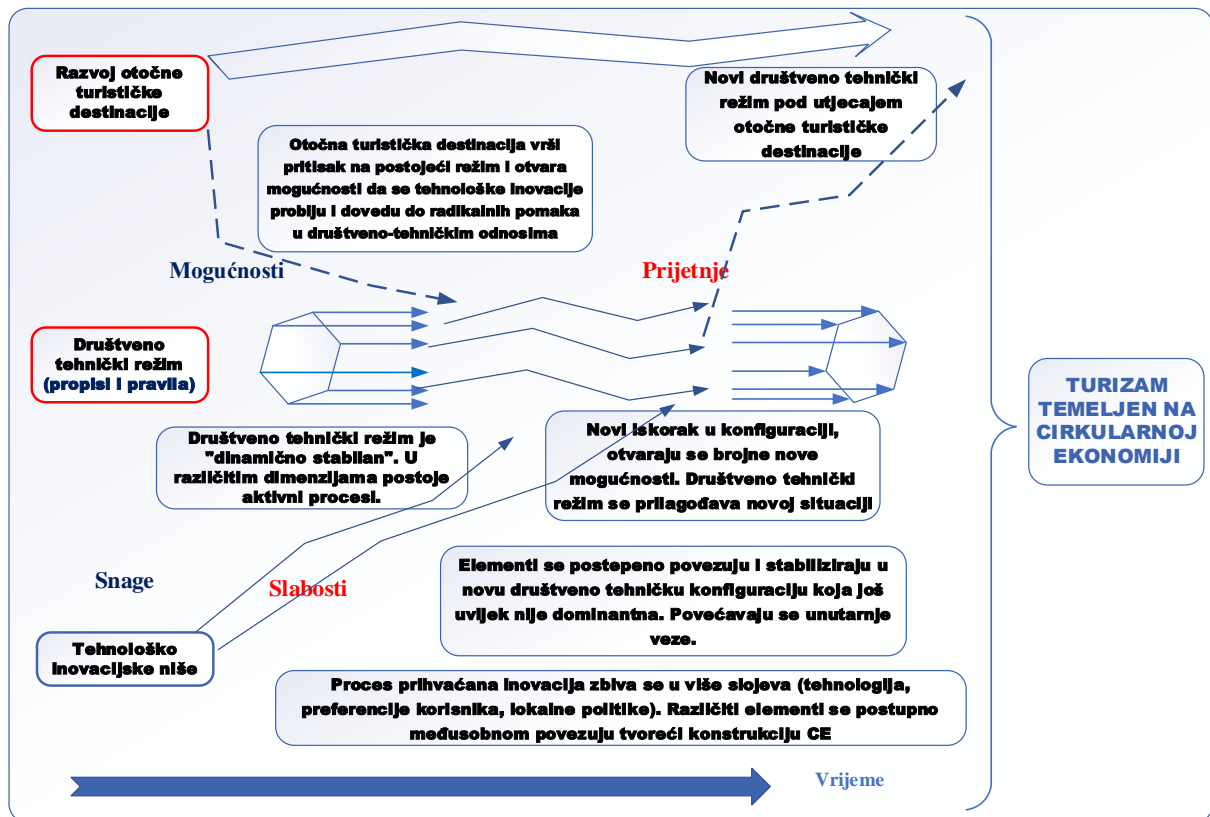
SWOT analiza obuhvaća unutarnje čimbenike (snage i slabosti) i vanjske čimbenike (mogućnosti i prijetnje). Kako bi se dostigla željena razina modela cirkularne ekonomije, potrebno je zadovoljiti oba čimbenika:

- ✓ unutarnji se čimbenici odnose na razvoj tehnoloških inovacija, čije snage i slabosti predstavljaju stupanj do kojega je tehnologija učinkovito zaživjela i samim tim spremna za implementaciju
- ✓ vanjske čimbenike utjecaja čini splet režimskih i krajobraznih pritisaka koji djeluju kao prilike i prijetnje koje okružuju turistički sektor i podržavaju ili otežavaju tranziciju.

Iz ovako postavljenog teorijskog okvira moguće je izvući potencijalne nove strategije za učinkovit prijelaz prema cirkularnoj ekonomiji kao što je prikazano na sljedećoj slici.

Slika 8. Snage, slabosti, prilike i prijetnje - perspektiva na više razina (SWOT-MLP) za prijelaz prema održivom turizmu temeljenom na cirkularnoj ekonomiji (CE)

Izvor: obrada autora prema Falcone, *Tourism-Based Circular Economy in Salento (South Italy): A SWOT-ANP Analysis*, 2019, str. 4.

Prihvatanje načela cirkularne ekonomije u otočnim destinacijama vjerojatno će biti dugotrajan proces uvažavajući aktualne okolnosti, no svako moguće pogoršanje posljedično vezano uz klimatske promjene prisilit će društvenu zajednicu na konkretne mjere. Stoga, u svakom slučaju treba uvažiti prisutnost cirkularne ekonomije u politici održivog razvoja destinacije.

5.7. Usporedbe (benchmarking) upravljanja turističkim destinacijama na odabranim otočnim skupinama u Europskoj uniji

Kao usporedba problematike upravljanja otočnim turističkim destinacijama mogu se koristiti iskustva država članica Europske unije s razvijenim turizmom na otocima. Pritom valja uzeti u obzir različitosti zemljopisnog položaja otoka koji se nalaze u različitim klimatskim područjima.

Zbog zemljopisne rasprostranjenosti država članica Europske unije, klimatskih različitosti i kulturološkog pristupa turizmu na otocima, teško je pronaći jedinstven model usporedbe. Stoga je na odabranim otočnim skupinama moguće istaknuti njihov način iskorištavanja konkurentskih prednosti temeljem diversifikacije turističke ponude. Otoke u EU možemo promatrati prema lokalizaciji morskog bazena, kao što su otoci Baltičkog mora, otoci Sjevernog mora, otoci sjevernog Atlantika, otoci Sredozemnog mora (mediteranski otoci) i izvaneuropski otoci.

Otoci Baltičkog mora dio su sedam država članica Europske unije (Poljske, Njemačke, Danske, Švedske, Estonije i Finske). Manjih su površina, uglavnom se oslanjaju na ribarstvo, akvakulturu, poljoprivredu, šumarstvo i usluge kao svoje glavne gospodarske djelatnosti. Turizam je sezonskog karaktera.

Otoci u Sjevernom moru pripadaju trima državama članicama Europske unije (Nizozemskoj, Danskoj, Njemačkoj) i Norveškoj. Oni su također manjih površina, brojni i vrlo fragmentirani. Uglavnom se oslanjaju na ribarstvo, akvakulturu, poljoprivredu, šumarstvo i usluge kao svoje glavne gospodarske djelatnosti. Turizam je sezonskog karaktera. Ovaj morski bazen dijeli se s otocima Ujedinjenog Kraljevstva.

Sjevernoatlantski otoci uključuju Irsku, otočnu državu članicu Europske unije. Ukupno broje više od 5 milijuna stanovnika. Sjeveroistočni dio Atlantskog oceana također se dijeli s otocima koji pripadaju Ujedinjenom Kraljevstvu koji više nisu dio Europske unije. Poznato je da Irska ima snažno gospodarstvo temeljeno na ICT-u, financijskim uslugama i agrobiznisu.

Otoci u Sredozemnom moru dio su sedam država članica Europske unije (Italija, Francuska, Grčka, Španjolska, Hrvatska, Malta i Cipar) gdje se nalaze neki od najvećih i najrazvijenijih otoka Europske unije. Turizam je, uz poljoprivredu i ribarstvo, jedna je od glavnih gospodarskih djelatnosti za sredozemne otoke. Isti morski bazen dijeli se s nekoliko tuniskih i turskih otoka i jednim albanskim otokom.

Izvaneuropski otoci su teritoriji koji su udaljeni od Europe, a pripadaju Francuskoj (Saint-Martin, Martinique, Mayotte, Guadeloupe i Réunion), Portugalu (Madeira i Azori) i Španjolskoj (Kanarski otoci). Ukupno broje 4,5 milijuna stanovnika. Glavne gospodarske djelatnosti u prekomorskim regijama su usluge i industrija, pri čemu su poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo tradicionalne gospodarske djelatnosti od velike važnosti.

Blagodati klime i prirodno okruženje činili su, između ostaloga, obrazac za univerzalni model upravljanja turističkim destinacijama XX. stoljeća te je u tom pogledu hrvatske otoke najjednostavnije „usporediti“ sa otočnim turističkim destinacijama na Sredozemlju. Razvoj turističkog promišljanja, agenda održivog razvoja, jačanje platežne moći turista obilježavaju turističku potražnju XXI. stoljeća, što ponudu obvezuje na diversifikaciju postojećih i ponudu novih turističkih proizvoda i usluga.

Da turizam na otocima nije samo „turizam sunca i mora“ potvrđuju iskustva sjevernih država Europske unije, kao i onih koje su učinile odmak od masovnog prema održivom turizmu. U tom kontekstu, u nastavku se analiziraju izazovi koji se pojavljuju pred otočnim turističkim destinacijama na primjerima otočnih skupina (arhipelaga) koje su usporedive, primjerice s Lošinjskim otočjem, a to su Azorsko otočje, Orkney-sko otočje, Alandsko otočje, Farsko otočje i Toskansko otočje. Podaci su ekstrahirani iz Studije Europske komisije o specifičnim izazovima za održivi razvoj obalnog i pomorskog turizma u Europi (Study on specific challenges for a sustainable development of coastal and maritime tourism in Europe, 2016).

1) ***Azorsko otočje - otočje georaznolikosti.*** Ova otočna skupina je privlačna za turizam „sunca i mora“ tijekom cijele godine zbog blagih klimatskih uvjeta. Međutim, turisti ovu regiju sve više posjećuju zbog jedinstvene georaznolikosti. Zbog te specifičnosti, rastuća turistička potražnja sve više vrši pritisak na geološka nalazišta što otvara potrebu za stvaranjem alternativnih oblika turizma koji pridonose socioekonomskom razvoju. U tom smislu, Geopark Azori promiče georaznolikost i usredotočuje se na obrazovanje, osnaživanje zajednice i potiče lokalno gospodarstvo na proizvodnju domaćih proizvoda. Integracija Geoparka Azori u europsku i globalnu mrežu geoparkova učinili su arhipelag popularnim i atraktivnim odredištem na međunarodnoj razini. Time su smanjeni učinci sezonalnosti što je dovelo do stvaranja novih radnih mjesta, novih gospodarskih aktivnosti i dodatnih izvora prihoda, posebno u ruralnim područjima otoka.

2) ***Orkney-sko otočje - arheološka nalazišta.*** Arheološka istraživanja na otočju Orkney razvila su se u turističku atrakciju od velike važnosti. Arheološka nalazišta u Nessu od Brodgara privlače velik broj posjetitelja. U duljoj vremenskoj perspektivi, interes za arheološkim turizmom na Orkneyju znatno je porastao.

- 3) ***Alandsko otočje - otočje mira i tišine.*** Arhipelag Åland dio je međunacionalne regije Baltičkog mora koja se proteže od Stockholma do Åbo/Turkua i koja ima posebnu gospodarsku povijest. Također, može se pohvaliti regijom s najvećom gustoćom otoka na svijetu. Iako je klaster broderske industrije i dalje važan za Åland, glavni gospodarski naponi na tom području prešli su s aktivnosti temeljene na resursima (poljoprivreda, uzgoj stoke, ribolov, šumarstvo i lov) na uslužne aktivnosti (turizam, građevinarstvo, ugostiteljstvo, održavanje jahti i plovila za razonodu). U odnosu na sve veću privlačnost takvih otočnih destinacija za odmor, one imaju i uvjete za razvijanje „poslovnog turizma“ te postaju meta digitalnih nomada. Zanimljive inicijative usmjerene na promicanje Ålanda kao privlačnije regije za posjetitelje uključuje brendiranje lokalne hrane i zanatskih proizvoda te pokretanje transnacionalnog projekta izgradnje biciklističke staze između Ålanda i jugozapadne Finske (Baldacchino, Pleijel, 2010).
- 4) ***Farsko otočje - otočje podmorskih tunela.*** Farski otoci su jedinstvena, ali „ranjiva“ otočna zajednica koja je u opasnosti od sve većeg utjecaja turističkih dolazaka. Njegova priroda je glavna turistička atrakcija i motivira sve veći broj posjetitelja, a turizam je postao jedan od najvažnijih izvora prihoda zemlje. Podmorske veze postale su turistička atrakcija zahvaljujući svojoj jedinstvenoj i inovativnoj funkciji. Analiza pokazuje nekoliko aspekata koji identificiraju koristi i izazove povezane s razvojem turizma, a koji nisu uzeti u obzir prilikom planiranja i provedbe takve prometne infrastrukture (European Commission, 2016). Podmorski cestovni sustavi čine bit nacionalnog gospodarskog razvoja. Nedostatak strategija povezanih s ključnim resursima poput podzemne infrastrukture dovodi do zaključka da bi kreatori razvojnih politika trebali primijeniti sveobuhvatniji pristup destinaciji. Upravo je spremnost lokalne zajednice ključno sredstvo kod praćenja turističkih izazova u destinacijama u nastajanju (Santana, Bertolucci, 2022).
- 5) ***Toskansko otočje - Capraia (otok pustinjaka).*** Ovo se otočje sastoji od 7 otoka, a broji preko 30.000 stanovnika. Otok Capraia (19 km²) je vulkanskog podrijetla i može identificirati kao turistička destinacija koja se izdvaja od ostalih odredišta zbog njegovih prirodnih fizičkih granica koje zadaje okolno more. Osnovne turističke posebnosti čine dobro definirane povijesne, kulturne i prirodne atrakcije. Njegova povijest je dokumentirana još od rimskog doba kada je postao utočište pustinjaka. Tijekom srednjeg vijeka Capraia je bila uključena u ratove između Pise i Genove, a onda je Genova uspostavila vojnu kontrolu nad otokom, što još uvijek dokazuje prisutnost tvrđava i kula.

Na krajolik Capraie duboko je utjecalo osnivanje kaznene poljoprivredne kolonije 1873. godine, što je ograničilo mogućnost izgradnje novih kuća, a javni pristup bio je ograničen sve do osnivanja Nacionalnog parka Arcipelago Toscano 1996. godine. Na otoku se proizvode visokokvalitetni proizvodi (vino, sirevi, med i povrće). Obala otoka je stjenovita i teško pristupačna, s mnogo uvala (cala) i špilja (grotte). Zahvaljujući angažmanu lokalne zajednice, razvijene su mnoge trekking rute. Prema službenim podacima Ureda za statistiku regije Toscana, ukupan turistički promet u 2017. godini iznosio je preko 20.000 noćenja i preko 6.000 dolazaka, a u turističkom prometu prevladavaju domaći turisti (93,3% dolazaka i 91,5% noćenja turista činili su talijanski državljani) (Regione Toscana, 2018). Jedan od glavnih strateških ciljeva otoka Capraije kao turističke destinacije je privlačenje turista i izvan glavne sezone (Marchi, Raschi, 2022).

- 6) ***Lošinjski arhipelag - Apoksiomenovo otočje.*** Lošinjsko otočje gradilo je svoj turistički imidž kao oaza zračnih kupki (areo terapija), čistog mora i blagih klimatskih uvjeta. Svoju turističku nišu sve više usmjerava na ronilački turizam u odnosu na to da podvodna kulturna baština Jadranskog mora obuhvaća golemu ostavštinu koja pruža vrijedne informacije o povijesti otočnog stanovništva i društvenoj važnosti mora, ali i o povijesti klimatskih promjena i njihovom utjecaju na čovječanstvo. Upravo je takva baština prepoznata kao važna za diversifikaciju obalnog i pomorskog turizma te se može promicati u sklopu transnacionalnih tematskih kulturnih ruta. Posebnost čini muzej Apoksiomena na Lošinju, čiji je pronalazak 1999. godine značio i prekretnicu u ronilačkom turizmu.

Navedeni primjeri otočnih skupina svoju poveznicu pronalaze u nastojanjima otočnih zajednica da svoj prostor turistički nadgrade koristeći pritom vlastite komparativne prednosti uz jasno opredjeljenje za održivim razvojem.

6. Empirijsko istraživanje strateškog promišljanja održivog razvoja turističke destinacije

6.1. Metodologija istraživanja

Postoje određeni stereotipi o stanovnicima otoka od kojih se neki protekom vremena mijenjaju, a neki postaju obrazac njihova ponašanja. Brojne države su tijekom povijesti imale ingerenciju nad hrvatskim otocima i svaka je sa svojim ciljem nastojala iskoristiti i zaštititi posebnosti života na otocima, prvenstveno uspostavljanjem prometne veze s kopnom i izgradnjom infrastrukture. Međutim, u svim tim pokušajima nedostajao je jasan strateški pristup razvoja otoka, a sustavan način pristupanja problematici očuvanja i razvoja otočnih zajednica implementiran je u Zakonu o otocima (NN 116/18, 73/20, 70/21). U nastavku se predočava istraživački dizajn, analizira uzorak te navode i obrazlažu metode prikupljanja i analiziranja podataka.

6.1.1. Analitika empirijski prikupljenih podataka

Definirani ciljevi istraživanja zasnovani su na određenim znanstvenim pretpostavkama koje se određuju temeljem uvodno postavljene glavne hipoteze (H_1) te pomoćnih hipoteza (PH 1,2,3). U nastavku istraživanja, hipoteze se nastoje dokazati analitičkim promišljanjem i statističkom obradom empirijski prikupljenih podataka.

Tijekom analize prikupljenih podataka javlja se potreba postavljanja cijelog niza istraživačkih hipoteza $H_1(\mathbf{x})$ koje se stavljaju u korelaciju s odgovarajućom nul-hipotezom $H_0(\mathbf{x})$ kako bi se razdvojile ravnomjerne od neravnomjernih distribucija promatranih pojava.

6.1.2. Statističke metode obrade prikupljenih podataka

U obradi i interpretaciji rezultata empirijskog dijela istraživanja korištene su odgovarajuće statističke metode i pojmovi koji su sistematizirani u sljedećoj tablici.

Tablica 33. Korištene statističke metode, testovi i pojmovi

METODE	OPIS
Delfi metoda	<p>Pri interpretaciji rezultata korištena je Delfi metoda u svrhu prognoziranja razvoja temeljenog na mišljenjima stručnjaka iz područja otočnog turizma. Naime, Delfi metoda koristi se na temelju podataka dobivenih empirijskim istraživanjem mišljenja i stavova poznavatelja koji autoru istraživanja samo nude mogućnosti koja se uzimaju u obzir prilikom donošenja zaključka. U tome smislu, Delfi metoda je samo sredstvo kojim se promatraju određeni problemi, a analizom dobivenih mišljenja stručnjaka o konceptu održivog razvoja otočnih turističkih destinacija i njihovoj izvodljivosti, kreiraju odgovarajući zaključci (Zelenika, 1998, str. 387).</p>
Q metoda	<p>Zbog velikog udjela neutralnih odgovora, pri raspravi je korištena Q metoda kao strukturirani statistički pristup u kvalitativnoj analizi. Ona se široko koristi za dobivanje stručne perspektive o raznim pitanjima znanosti o održivosti. Q metodologija je istraživačka tehnika koja „dovodi do osjećaja koherentnosti u istraživačkim pitanjima na koja ima mnogo, potencijalno složenih i društveno osporavanih odgovora“. Na temelju pretpostavke normalne distribucije, ispitanici moraju popuniti približno zvonastu krivulju danim odgovorima. To generira najveći dio rangiranja oko neutralnog srednjeg rezultata i samo nekoliko ekstremnijih odgovora na krajevima razdiobe (Kincaid, 2011, str. 4-8).</p> <p>Korištenjem Q metodologije rezultate nije moguće lako generirati izvan uzorka. Vrijednost istraživanja leži uglavnom u identificiranju zajedničkih mišljenja o pojavnim ili složenim pojavama. Takvi istraživački rezultati mogu pružiti dragocjen uvid za daljnja istraživanja održivog razvoja na hrvatskim otocima.</p>
Deskriptivne metode	<p>Predmet statističke obrade prikupljenih podataka je istražiti varijacije (različitosti i promjenjivosti) i kovarijacije (sličnosti, povezanost i međuovisnost). Kako bi se razumjela provedena analiza dobivenih podataka iz upitnika, uvodno je potrebno pojasniti i determinirati osnovne statističke pojmove koji se koriste u radu. Srednje vrijednosti statističkih nizova prikazane su u obliku prosječnih vrijednosti (aritmetička sredina) i to jednostavnom i vaganom sredinom te medijanom. Disperzija podataka predočena je mjerama: varijancom (σ^2), standardnom devijacijom (SD) i koeficijentom varijacije (V) (Dizdar, 2006, str. 40-46).</p> <p>Analiza varijance (engl. Analysis of variance – ANOVA) je tehnika upotrebe razlika između prosjeka uzoraka u zaključivanju o postojanju (ili ne postojanju) razlika između prosjeka</p>

	<p>populacija. ANOVA je jedinstveni postupak kojim je moguće raščlaniti i procijeniti varijabilnosti uvjetovane različitim čimbenicima - izvorima. Pretpostavke za ANOVA-u su:</p> <ul style="list-style-type: none"> – opažanja (engl. observations) su normalno distribuirana unutar svake populacije – varijance populacija su jednake – homogene (engl. homogeneity of variance or homoscedasticity) – opažanja su neovisna. <p>Svrha analize varijance je usporediti veći broj prosječnih vrijednosti odjednom.</p>
<p>Komparativne metode</p>	<p>Pretpostavlja se da su se pomoću uzoraka dobile određene procjene nekih parametara (obilježja) osnovnog skupa. Koliko su te procjene pouzdane, odnosno kolika je vjerojatnost da se na temelju rezultata dobivenih iz uzoraka stvore pogrešni zaključci o osobinama cijelog skupa, potrebno je provesti određene testove. U tu su svrhu kod analiziranja podataka korišteni su Hi-kvadrat testovi (χ^2) i T-testovi. Oni se zasnivaju na usporedbi empirijskih s odgovarajućim teorijskim raspodjelama.</p> <p>Hi-kvadrat test (χ^2) spada u grupu statističkih testova koji ne uključuju usporedbe. Ovaj test se koristi za ispitivanje nezavisnosti (eng. independence) dvije varijable ili faktora, slučajnosti (eng. randomness), te kvalitete podudaranja (eng. goodness of fit). To je praktičan test kojim se može utvrditi da li neke dobivene (opažene) frekvencije odstupaju od frekvencija koje se očekuju pod određenom hipotezom. U analizi se koriste dva načina korištenja Hi-kvadrat testa i to za:</p> <ul style="list-style-type: none"> – ispitivanje kvalitete podudaranja (engl. goodness of fit) - istražuju se proporcije slučajeva u koje spadaju razne kategorije jedne varijable i uspoređuje ih se s hipotetski pretpostavljenom vrijednosti tih proporcija – testiranje nezavisnosti – istražuju se veze između dviju kategorija varijabli. Uspoređuju se frekvencije slučajeva u različitim kategorijama jedne varijable s različitim kategorijama druge varijable. <p>Kod Hi-kvadrat testa smatra se da je razlika između opaženih i teoretskih frekvencija statistički značajna, ako je dobiveni Hi-kvadrat veći od granične vrijednosti u tablici Hi-kvadrata, uz određeni broj stupnjeva slobode. Kod Hi-kvadrat testa i suviše mali Hi-kvadrat se može smatrati da nije slučajno nastao.</p> <p>Omjer vjerojatnosti (engl. likelihood ratio) pozitivnog rezultata testa upućuje na vjerojatnost potvrđivanja postavljene tvrdnje. Omjer vjerojatnosti u pravilu korespondira s vrijednosti Hi-kvadrat testa (Dizdar, 2006, str. 40-46).</p>
<p>Bootstrapping metoda</p>	<p>Osnovna ideja metode bootstrappinga je ponovljeno uzorkovanje nezavisnih događaja (resampling) sa svrhom procjene određenih statističkih parametara. Računalni program izvodi ponavljanje izvorne analize sa puno skupova podataka generiranih iz početnog skupa. Prikladna je u slučajevima kada se zaključak temelji na kompleksnim postupcima za koje su teoretski rezultati nedostupni ili neprimjenjivi zbog nedovoljno velikog uzorka (Haukoos, Lewis, 2005, str. 361). IBM SPSS Statistics 24 funkcijom bootstrapping-a "pojačava" male uzorke, a točnost rezultata zavisi o multiplikaciji inputa.</p>

<p>Normalna razdioba</p>	<p>Normalna (Gauss-ova) distribucija je simetrična, zvonastog oblika, kontinuirana i pravilna. Na horizontalnoj osi su vrijednosti analizirane varijable, a vertikalna os sadrži frekvencije, odnosno vjerojatnosti pojavljivanja odgovarajuće vrijednosti u analiziranoj varijabli.</p> <p>Najveće frekvencije podataka su u centru krivulje normalne distribucije, odnosno u dijelu gdje je zaobljena u vidu zvona. Frekvencije su sve manje od centra krivulje u oba pravca, a na krajevima imaju nultu ili skoro nultu vrijednost.</p> <p>Asimetričnost distribucije se procjenjuje na temelju koeficijenta Skewness, koji predstavlja odnos aritmetičke sredine, moda distribucije i standardne devijacije i može imati pozitivnu ili negativnu vrijednost. Kada je distribucija simetrična, odnosno prati normalnu razdiobu, tada koeficijent Skewness ima vrijednost 0. Smatra se da je njegova vrijednost do $\pm 0,5$ dobra, vrijednost do $\pm 1,0$ prihvatljiva, dok vrijednost veća od ± 1 ukazuje na značajnu asimetriju distribucije (Dizdar, 2006, str. 40-46)</p> <p>Homogenost distribucije se procjenjuje na osnovu koeficijenta Kurtosis. Ako je njegova vrijednost 0, radi se o normalnoj distribuciji. Ako su vrijednosti pozitivne, to ukazuje na izraženo grupiranje rezultata oko aritmetičke sredine, odnosno povećanu homogenost distribucije rezultata. Nasuprot tome, negativne vrijednosti Kurtosisa ukazuju na povećanu disperziju rezultata, odnosno smanjenu homogenost distribucije.</p>
<p>Statistička značajnost</p>	<p>Statistička značajnost ne znači nužno veliku razliku, nego taj pojam u statistici ima sasvim određen i definiran smisao. Ako se ustanovi da je neka razlika statistički značajna, onda je zapravo utvrđeno da razlika, koja je nađena, bez obzira na veličinu razlike, nije slučajna, već da razlika vrlo vjerojatno postoji i među populacijama.</p> <p>U protivnom, ako se utvrdi da neka razlika nije statistički značajna, to znači da razlika koja je ustanovljena, može biti i slučajna posljedica variranja uzoraka, a da među populacijama, kojima ti uzorci pripadaju, možda i nema nikakve razlike (Dizdar, 2006, str. 40-48)</p>
<p>Relevantnost uzorka</p>	<p>Relevantnost uzorka i eventualna pristranost ispitanika pri dodjeljivanju ocjena testira se uobičajenim statističkim testovima (Hi-kvadrat testom, T-testom i analizom varijance - ANOVA) kojima se potvrđuje ili opovrgava heterogenost ispitanika te prihvaća ili odbacuje hipoteza o stavovima ispitanika u odnosu na njihovo zanimanje, stupanj obrazovanja, iskustvo u turizmu, pripadnost određenoj otočnoj skupini i percepciji turističke razvijenosti njihova otoka kao turističke destinacije (Dizdar, 2006, str. 40-48)</p>

Izvor: obradio i sistematizirao autor

Pored naznačenih statističkih metoda, kao alati računalne obrade podataka i pripadajuće ikonografije, korišteni su računalni programi: MS Excel i IBM SPSS Statistics 24.

6.2. Analiza uzorka

Problem relevantnosti uzorka poznavatelja prilika održivog razvoja otočne turističke destinacije, proizlazi iz neravnomjerne raspodjele stanovništva (populacije) i razvijenosti destinacija. Naime, otoci odnosno otočne skupine nisu homogene turističke destinacije kada se razmatra njihov razvoj. U trenutku provođenja empirijskog istraživanja strateškog promišljanja održivog razvoja otočnih turističkih destinacija (2019. godina) u obzir su uzeti podaci iz Popisa stanovništva iz 2011. godine prema kojemu je u Republici Hrvatskoj postojalo pedeset naseljenih otoka i to:

- A. devet otoka s više od 5.000 stanovnika
- B. osam otoka koji imaju od 1.000 do 5.000 stanovnika
- C. osamnaest otoka koji imaju od 100 do 1.000 stanovnika
- D. petnaest otoka s manje od 100 stanovnika.

U odnosu na turistički razvoj, u ovom su se radu otočne destinacije klasificirale kao:

- ✓ turistički razvijene otočne destinacije
- ✓ turistički potencijalno-perspektivne otočne destinacije
- ✓ turistički inferiorne turističke destinacije.

Da bi rezultati provedene ankete bili znanstveno utemeljeni, relevantni uzorak mora biti homogen odnosno startna pozicija ispitanika mora biti ista. Valja imati na umu da o razvoju turizma, iste stavove neće imati stanovnici, turistički djelatnici ili predstavnici JLS-a iz turistički razvijenih i onih turistički inferiornih destinacija. Heterogenost uzorka dovodi do kontradiktornih stavova i krivo tumačenih prosječnih vrijednosti odgovora.

Tako turistički razvijene otočne destinacije (povezane s kopnom, mostom ili dobrom trajektnom/brodskom vezom, riješenom energetikom, dovoljnom količinom vode i zadovoljavajućim sustavom odvodnje) su etablirane kao turistički orijentirane zajednice. Stanovnici, turistički djelatnici i lokalna samouprava svjesna je potrebe provođenja koncepta održivog razvoja, prilagodljiva promjenama na turističkom tržištu s odgovarajućim kadrovima.

Međutim, skupina otoka odnosno naselja na otocima koja tek imaju potencijal da postanu turistički razvijena su posebno osjetljiva te je za pretpostaviti kako će o održivom razvoju zauzimati različite stavove. Isto tako valja imati na umu da je otok zatvorena zajednica

„dovoljna sama sebi“ i koja je apriori otporna na nametanje stavova i direktiva koje dolaze iz raznih centara moći.

6.2.1. Analiza uzorka u odnosu na kategoriju ispitanikova otoka

Uvodno su razvrstane skupine otoka u odnosu na broj trajno naseljenog stanovništva. Ispitanici su se izjasnili o pripadnosti određenoj kategoriji otoka kako je to predočeno sljedećom tablicom.

Tablica P 1. Frekvencija i distribucija uzorka ispitanika prema kategoriji otoka

<i>KATEGORIJA OTOKA</i>		F	%	Broj otoka	Ispitanik/otok	Ispitanik/otoci (50)
A	više od 5.000 st.	123	50,6	9	13,67	2,46
B	od 1.000 do 5.000 st.	67	27,6	8	8,38	1,34
C	od 100 do 1.000 st.	43	17,7	18	2,39	0,86
D	manje od 100 st.	10	4,1	15	0,67	0,20
Σ		243	100	50	4,86	4,86

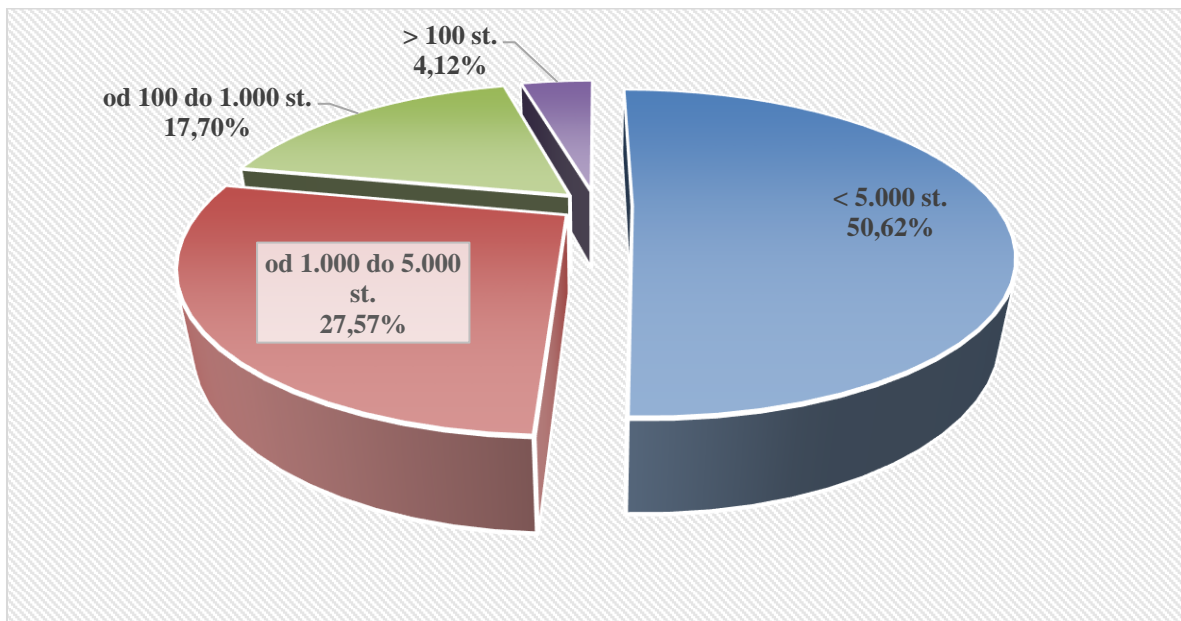
Izvor: obrada autora u Ms Excel prema podacima iz upitnika

Promatrano s aspekta kategorije otoka vidljivo je kako otoci kategorije A daju i najviše ispitanika sukladno svojoj brojnosti što je evidentno kako prema odnosu ispitanik/otok tako i u odnosu na sve otoke. Ukupni uzorak ispitanika iznosi 0,2% otočne populacije što ne bi bilo reprezentativno kada bi se ispitivalo mišljenje svih stanovnika otoka. Međutim, istraživanje je provedeno na ciljanoj skupini poznavatelja održivog razvoja otočne turističke destinacije koji mogu realno i kvalificirano iznijeti svoje stavove.

Iako je većina stanovnika iz kategorije A, B i donekle C, izravno ili neizravno uključena u turističke aktivnosti, iskustvena saznanja ukazuju da se njih najviše 20% može smatrati poznavateljima problematike održivog razvoja turističke destinacije. Naime, prema Popisu stanovništva iz 2021. godine na otocima živi 127.838 stanovnika (Prilog III.) što bi značilo da više od 25.500 stanovnika otoka čine bazu iz koje se kreira uzorak istraživanja. U tom kontekstu, uzorak od 243 ispitanika (1% poznavatelja) je relevantan za istraživanje, posebice ako se rezultati primjenom metode bootstrappinga nalaze u dozvoljenim okvirima 95% pouzdanosti.

Distribucija ispitanika prema matičnim otocima predočava se sljedećim grafikonom.

Grafikon P 1. Distribucija ispitanika prema kategoriji otoka

Izvor: obrada autora u MS Excel prema podacima iz upitnika

Iz prethodnog grafikona vidljivi su relativni pokazatelji zastupljenosti ispitanika prema naseljenosti otočnih skupina (kategorija). Najviše ispitanika dolazi s otoka kategorije A (otoci s više od 5.000 stanovnika), a najmanje ispitanika dolazi s otoka kategorije D (otoci s manje od 100 stanovnika).

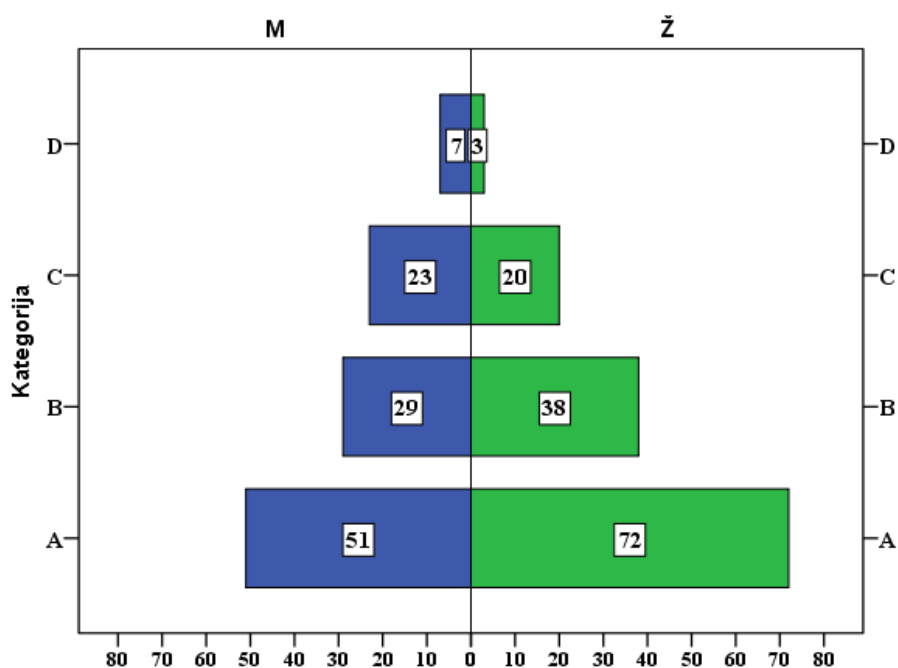
6.3. Sociodemografska analiza profila ispitanika

Sociodemografski profil ispitanika određuju njegov spol, zanimanje, obrazovanje, iskustvo u turizmu, percepcija turističke razvijenosti te otočna skupina prema broju naseljenog stanovništva.

Spolna (rodna) struktura ispitanika je atribut koji se u istraživanju koristi isključivo radi potvrđivanja relevantnosti uzorka te se neće koristiti u daljnjim analizama. Od ukupno 243 ispitanika bilo je 110 muških (45,3%) i 133 ženskih (54,7%) ispitanika. Dostignuti omjer potvrđuje relevantnost uzorka u odnosu na spolnu (rodnu) pripadnost.

Distribucija ispitanika prema spolu u odnosu na kategoriju naseljenosti njihova otoka predočava se sljedećim grafikonom.

Grafikon P 2. Distribucija ispitanika prema spolu u odnosu na kategoriju naseljenosti otoka

Izvor: obrada autora u IBM SPSS Statistics 24 prema podacima dobivenim iz upitnika

Iz prethodnog grafikona uočljiva je ravnomjerna zastupljenosti spolova prema kategoriji naseljenosti stanovništva što se potvrđuje i sljedećom tablicom.

Tablica P 2. Distribucija ispitanika prema spolu u odnosu na kategoriju otoka

KATEGORIJA OTOKA		F	muški	ženski	Omjer m:ž
A	više od 5.000 st.	123	51	72	41,5:58,5
B	od 1.000 do 5.000 st.	67	29	38	43,3:56,7
C	od 100 do 1.000 st.	43	23	20	53,5:46,5
D	manje od 100 st.	10	7	3	70:30
Σ		243	110	133	45,3:54,7

Izvor: obrada autora u IBM SPSS Statistics 24 prema podacima dobivenim iz upitnika

Iz prethodne tablice uočljivo je kako ženski ispitanici prevladavaju na otocima kategorije A i B, a muški ispitanici na otocima kategorija C i D.

6.3.1. Frekvencija i distribucija ispitanika prema stupnju obrazovanja

Stupanj obrazovanja ispitanika je standardni atribut kojim se opisuje relevantnost uzorka. U odnosu na temu istraživanja pretpostavlja se kako bi ispitanici s višim stupnjem obrazovanja,

temeljem stečenih znanja trebali imati formirane stavove o održivom razvoju turističke destinacije. To nikako ne umanjuje značaj mišljenja ispitanika s nižim stupnjem obrazovanja, budući su poimanja o važnosti očuvanja okoliša dio kulturnog nasljeđa. Sljedećom tablicom predočavaju se frekvencija i distribucija ispitanika u odnosu na njihov stupanj obrazovanja,

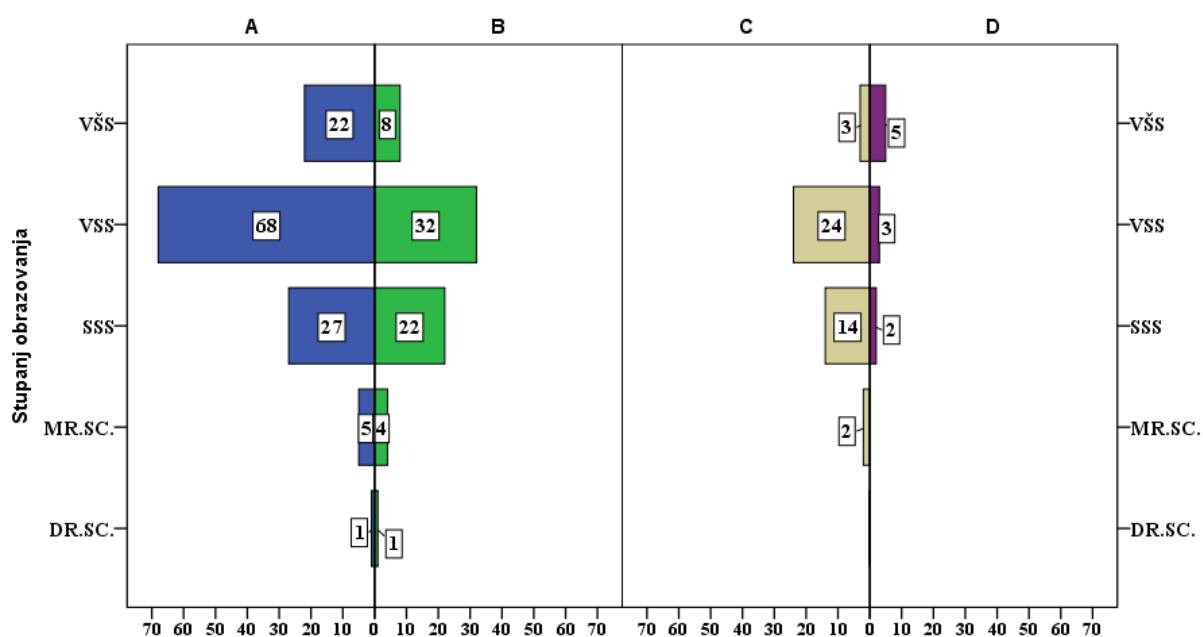
Tablica P 3. Frekvencija i distribucija ispitanika prema stupnju obrazovanja i kategoriji otoka

stupanj obrazovanja	Σ		A (više 5.000 st.)		B (od 1.000 do 5.000 st.)		C (od 100 do 1.000 st.)		D (manje od 100 st.)	
	F	%	F	%	F	%	F	%	F	%
viša stručna sprema (VŠS)	38	15,7%	22	17,9%	8	11,9%	3	7,0%	5	50,0%
visoka stručna sprema (VSS)	127	52,3%	68	55,3%	32	47,8%	24	55,7%	3	30,0%
srednja stručna sprema (SSS)	65	26,7%	27	22,0%	22	32,8%	14	32,6%	2	20,0%
magistar znanosti (mr. sc.)	11	4,5%	5	4,1%	4	6,0%	2	4,7%	0	0,0%
doktor znanosti (dr. sc.)	2	0,8%	1	0,8%	1	1,5%	0	0,0%	0	0,0%
Σ	243	100%	123	100%	67	100%	43	100%	10	100%

Izvor: obrada autora u IBM SPSS Statistics 24 prema podacima dobivenim iz upitnika

Iz prethodne tablice vidljivo je kako je više od polovice ispitanika visokoobrazovano. Srednju stručnu sprema obrazovanja ima 26,7% ispitanika. Distribucija prema stupnju obrazovanja u odnosu na kategorije otoka koje predstavljaju ispitanici predočava se sljedećim grafikonom.

Grafikon P 3. Distribucija ispitanika prema stupnju obrazovanja u odnosu na kategoriju otoka

Izvor: obrada autora u IBM SPSS Statistics 24 prema podacima dobivenim iz upitnika

Iz prethodnog grafikona uočljiva je velika koncentracija ispitanika sa visokom stručnom spremom obrazovanja na otocima kategorije A, B i C, a na otocima kategorije D najviše ima ispitanika sa višom stručnom spremom obrazovanja.

6.3.2. Frekvencija i distribucija prema zanimanju ispitanika

Ispitivanje mišljenja i stavova o održivom razvoju turističke destinacije usmjereno je na ispitanike iz redova lokalnog ili stalno naseljenog stanovništva otoka. Budući da je provedeno ciljano anketiranje, od ispitanika se tražilo da svoje zanimanje okarakteriziraju kao:

- ✓ predstavnik lokalne samouprave - to su izabrani dužnosnici ili službenici odgovorni za razvoj otočne JLS (gradonačelnici, načelnici, vijećnici, pročelnici i predsjednici mjesnih odbora)
- ✓ turistički djelatnik - načelno se odnosi na predstavnike turističkih zajednica i na dionike ugostiteljske djelatnosti (hoteli, kampovi, ugostiteljski objekti)
- ✓ stanovnik otoka - kategorija koju predstavljaju uglednije osobe iz područja kulture, kroničari, bivši turistički djelatnici, iznajmljivači ili jednostavno osobe s iskustvom u turizmu.

Ovako širokim obuhvatom zanimanja ispitanika nastojalo se doći do sveobuhvatnijeg skupa stavova, posebice ograničenja vezana uz održivi razvoj.

Sljedećom tablicom predočava se frekvencija i distribucija ispitanika prema zanimanju i kategoriji otoka.

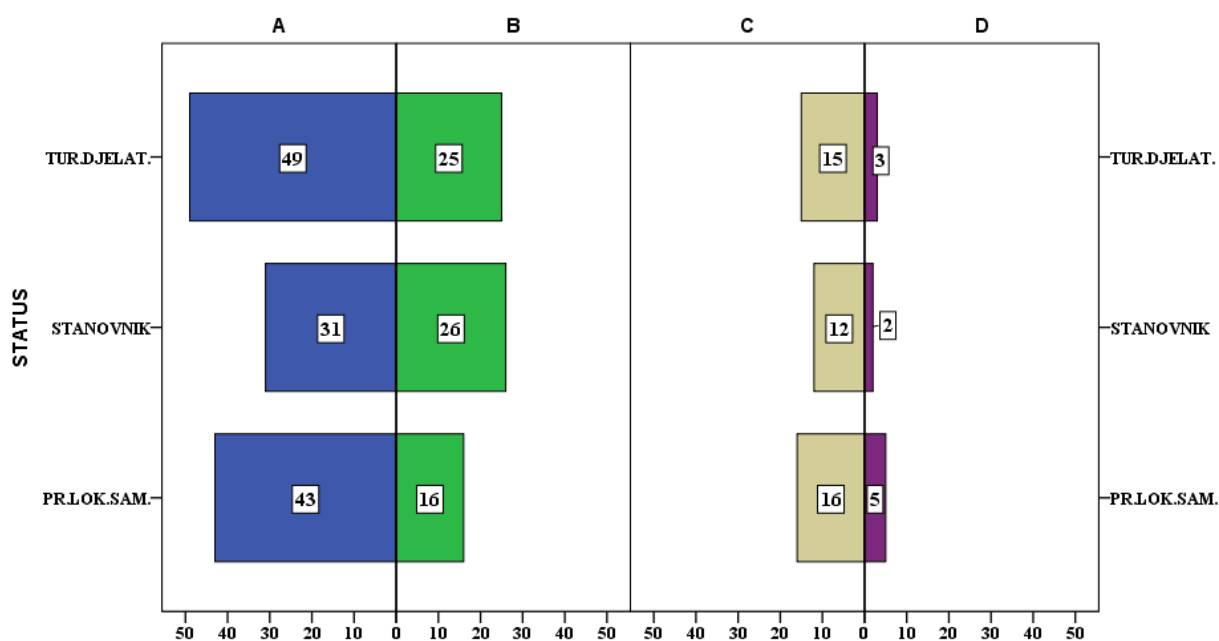
Tablica P 4. Frekvencija i distribucija ispitanika prema zanimanju i kategoriji otoka

zanimanje ispitanika	Σ		A (više od 5.000 st.)		B (od 1.000 do 5.000 st.)		C (od 100 do 1.000 st.)		D (manje od 100 st.)	
	F	%	F	%	F	%	F	%	F	%
turistički djelatnik	92	37,9	49	39,8	25	37,3	15	34,9	3	30,0
stanovnik otoka	71	29,2	31	25,2	26	38,8	12	27,9	2	20,0
predstavnik lok. samoup.	80	32,9	43	35,0	16	23,9	16	37,2	5	50,0
Σ	243	100	123	100	67	100	43	100	10	100

Izvor: obrada autora u IBM SPSS Statistics 24 prema podacima dobivenim iz upitnika

Turistički djelatnici su najzastupljeniji na otocima kategorije A (39,8%), što je razumljivo budući da imaju i najveći broj etabliranih turističkih destinacija. Kategorija stanovnik otoka najbrojnija je na otocima kategorije B (38,8%), dok su predstavnici lokalne samouprave većinom zastupali stavove otoka kategorija C (37,2%) i D (50,0%). Sljedećim grafikonom predočava se frekvencija i distribucija ispitanika prema zanimanju ispitanika i kategoriji otoka.

Grafikon P 4. Frekvencija i distribucija ispitanika prema zanimanju i kategoriji otoka

Izvor: obrada autora u IBM SPSS Statistics 24 prema podacima dobivenim iz upitnika

Iz prethodnog grafikona uočljiva je ravnomjerna raspodjela ispitanika prema zanimanju sukladno naseljenosti njihovih otoka.

6.3.3. Frekvencija i distribucija ispitanika prema turističkom iskustvu

Turističke aktivnosti poznate su većini stanovnika naseljenih otoka. Međutim, turističko iskustvo imaju samo oni kojima je turizam profesija ili egzistencijalna potreba. U tom smislu, odabirala se i ciljana skupina iz koje je formiran uzorak za istraživanje. Ako se iskustvo mjeri prema godinama života, a time i staža ili vremena provedenog u uskoj vezi s turističkom djelatnošću, tada je logično da oni s više godina takvog iskustva imaju bolje spoznaje i razmišljanja o održivom turističkom razvoju svojeg otoka. Nastojalo se da ciljana skupina ima ispitanike mlađe dobi (oni do 30 godina starosti), srednje dobi (od 30 do 50 godina starosti) i one zrele odnosno starije dobi (starije od 50 godina). Sljedećom tablicom predočava se frekvencija i distribucija ispitanika prema životnom iskustvu i kategoriji otoka.

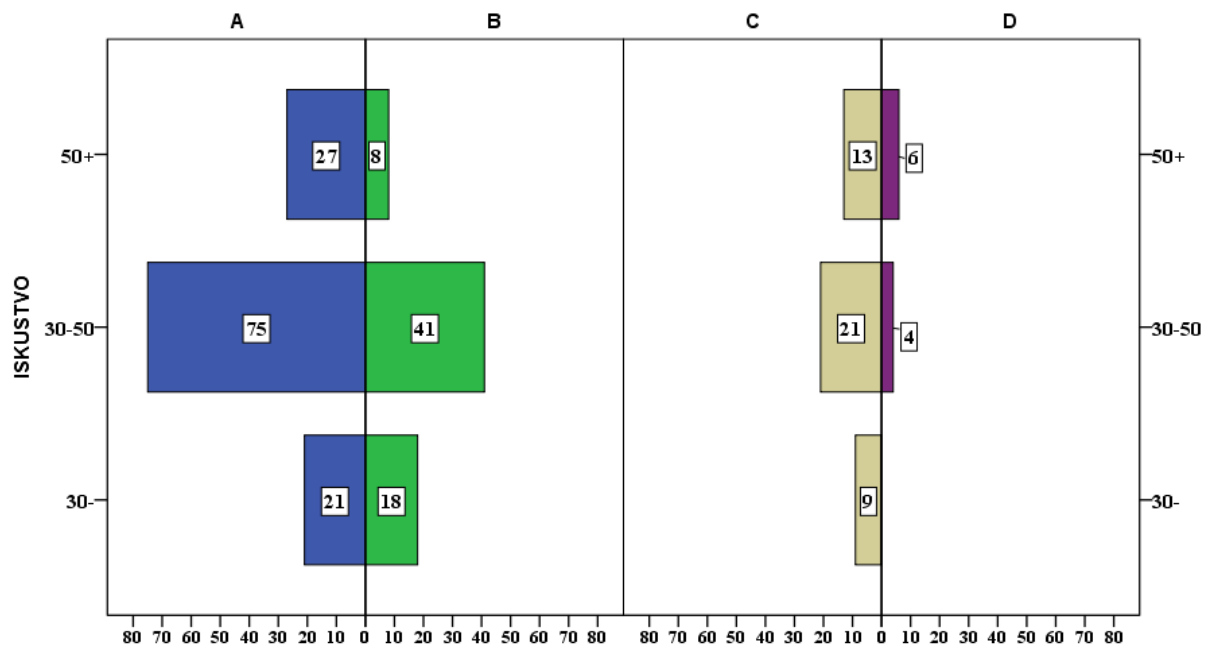
Tablica P 5. Frekvencija i distribucija ispitanika prema iskustvu i kategoriji otoka

životno iskustvo ispitanika	Σ		A <5.000 st.		B od 1.000 do 5.000		C od 100 do 1.000		D > 100 st.	
	F	%	F	%	F	%	F	%	F	%
više od 50 godina	54	22,2	27	21,95	8	11,94	13	30,23	6	60,0
od 30 do 50 godina	141	58,0	75	60,98	41	61,19	21	48,84	4	40,0
manje od 30 godina	48	19,8	21	17,07	18	26,87	9	20,93	0	0
Σ	243	100	123	100	67	100	43	100	10	100

Izvor: obrada autora u IBM SPSS Statistics 24 prema podacima dobivenim iz upitnika

Iz prethodne tablice vidljivo je da se većina ispitanika nalazi u srednjoj skupini dobi (od 30 do 50 godina) u svim otočnim kategorijama osim na otocima kategorije D gdje prevladavaju ispitanici starije dobi (više od 50 godina). Ovakva raspodjela ispitanika prema životnom iskustvu je zadovoljavajuća i gotovo pravilno slijedi Gauss-ovu krivulju. Vizualno se raspodjela ispitanika prema životnom iskustvu i kategoriji otoka predočava sljedećim grafikonom.

Grafikon P 5. Frekvencija i distribucija ispitanika prema iskustvu i kategoriji otoka

Izvor: obrada autora u IBM SPSS Statistics 24 prema podacima dobivenim iz upitnika

Iz grafikona se jasno uočava kako je raspodjela prema kategorijama ravnomjerna. Ovime je ujedno dovršena analiza sociodemografskog profila ispitanika. Sintetizirani zaključak koji se nameće iz analize jest da je kod uzorka ispitanika zadovoljena spolna (rodna) ravnomjernost te da su ispitanici većinom visokoobrazovani i srednje životne dobi.

6.4. Percepcija turističke razvijenosti

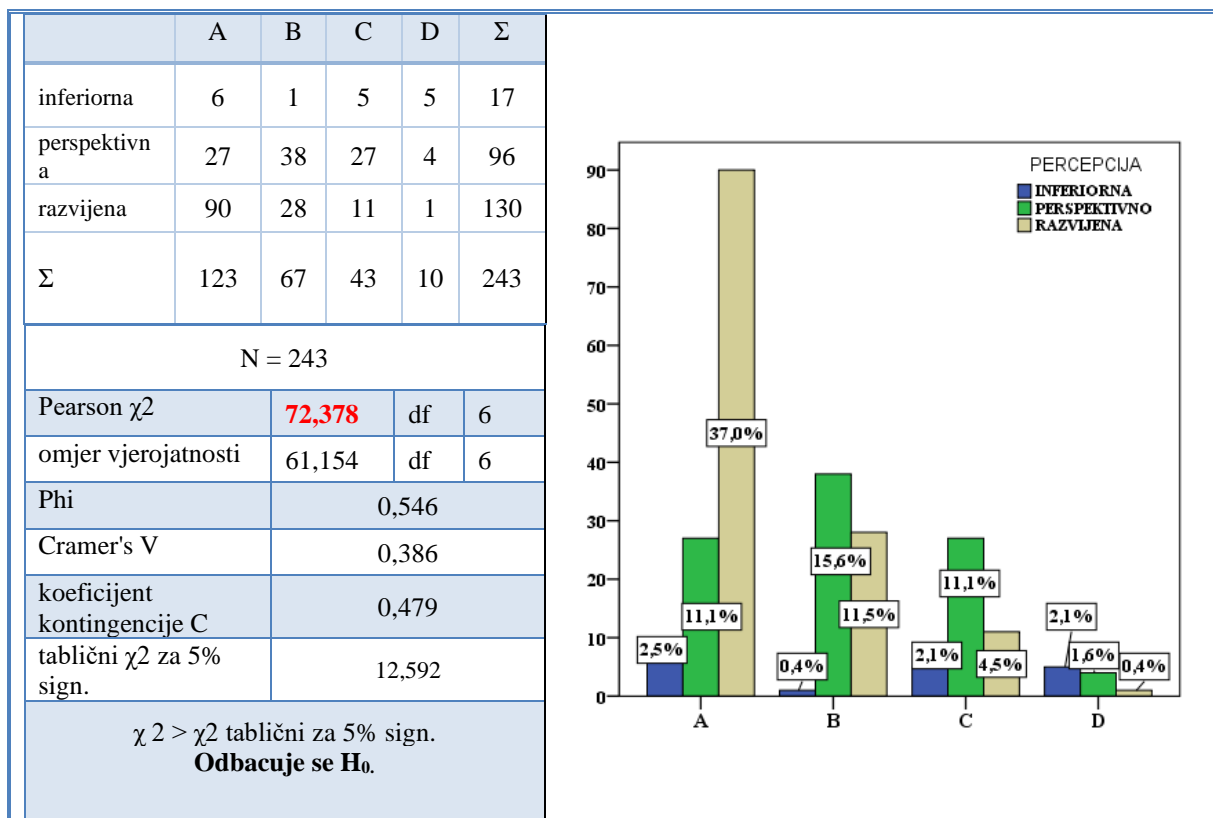
Važan podatak koji se primarno želio doznati od ispitanika bio je kako oni percipiraju svoj otok sa stajališta turističke razvijenosti i u kojoj to mjeri korespondira s kategorijom otoka te stupnjem obrazovanja i zanimanja ispitanika. Mogu se izdvojiti tri osnovna atributa koja opisuju stanje turističke razvijenosti: razvijene, potencijalno-perspektivne i inferiorne turističke otočne destinacije.

Od ukupno 243 ispitanika koji su opisali stupanj turističke razvijenosti njihove otočne destinacije, njih 130 (53,5%) smatra da je njihova destinacija turistički razvijena, njih 96 (39,5%) smatra da je njihova destinacija turistički potencijalno-perspektivna dok se njih 17 (7%) izjasnilo kako je njihova destinacija inferiorna.

Postavlja se hipoteza istraživanja H_1 kako su odgovori ispitanika u skladu s kategorijama otoka. Nasuprot tome, određena je nul - hipoteza H_0 koja pretpostavlja ravnomjernu raspodjelu odgovora neovisno o kategoriji otoka.

Frekvencija i distribucija odgovora predočava se sljedećom tablicom.

Tablica P 6. Percepcija turističke razvijenosti destinacije prema kategoriji otoka

Izvor: obrada autora u IBM SPSS Statistics 24 prema podacima dobivenim iz upitnika

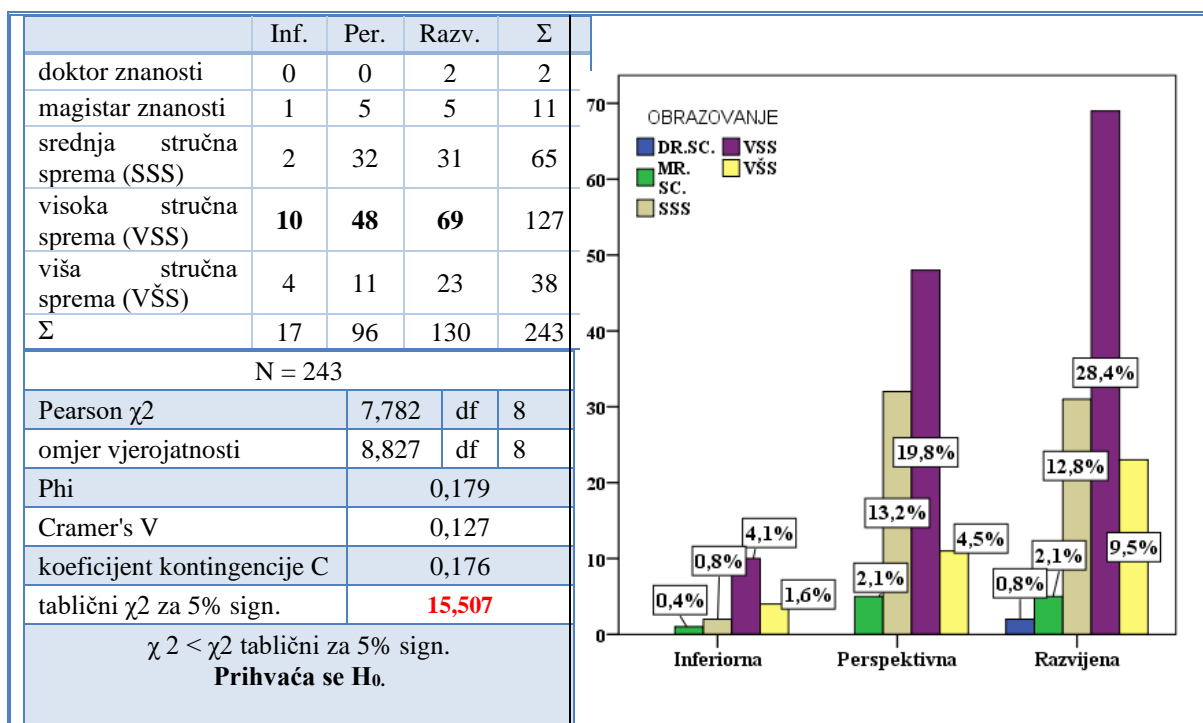
Iz prethodne tablice vidljivo je kako su prikupljeni odgovori sukladni poznavanjem i stanjem turističke razvijenosti na hrvatskim otocima. Statistički je to potvrđeno Hi-kvadrat testom te mjerama asimetrije Phi, Cramer V i koeficijentom kontingencije C. Cramerov V ima jak učinak na normalnu raspodjelu. Koeficijent kontingencije C ukazuje na postojanje korelacije između promatranih varijabli.

Nakon ove raspodjele, u nastavku se analizira frekvencija i distribucija odgovora ispitanika o turističkoj razvijenosti njihove destinacije u odnosu na njihov stupanj obrazovanja.

Postavlja se hipoteza istraživanja H_1 prema kojoj su odgovori ispitanika u skladu s njihovim stupnjem obrazovanja. Nasuprot tome, određena je nul - hipoteza H_0 koja pretpostavlja ravnomjernu raspodjelu odgovora neovisno o stupnju obrazovanja ispitanika.

Frekvencija i distribucija odgovora predočava se sljedećom tablicom.

Tablica P 7. Percepcija turističke razvijenosti otočne destinacije prema stupnju obrazovanju ispitanika

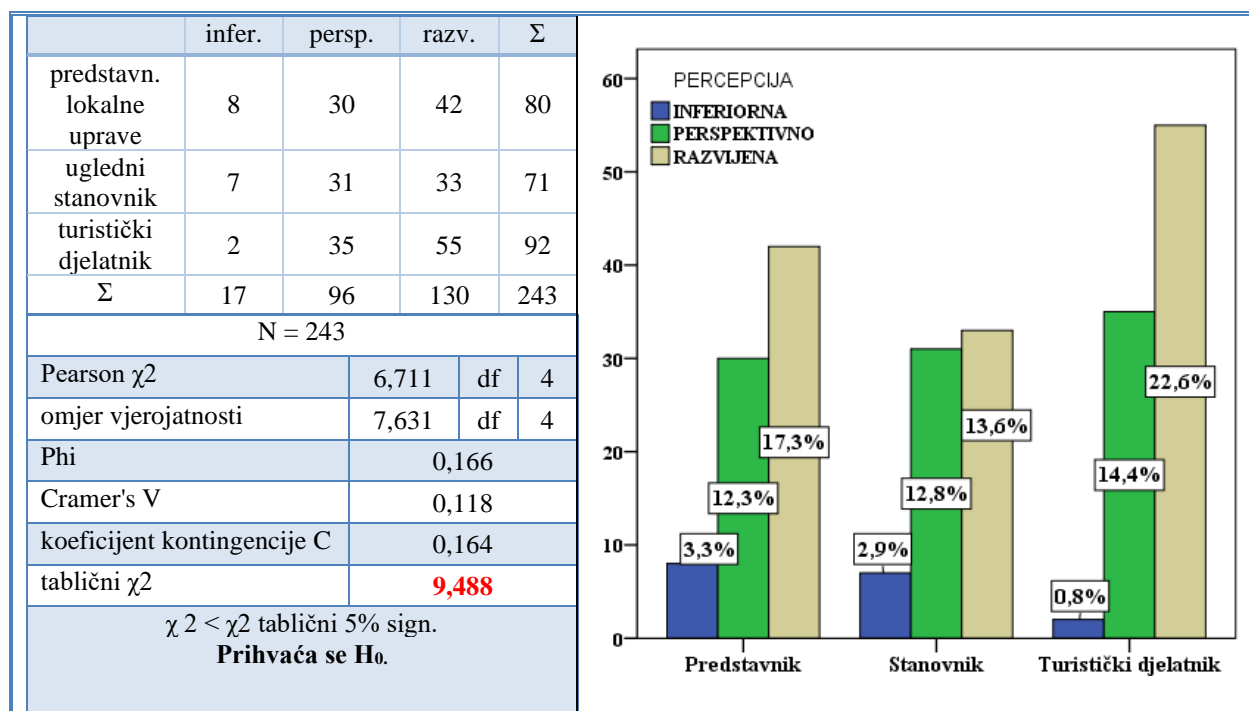
Izvor: obrada autora u IBM SPSS Statistics 24 prema podacima dobivenim iz upitnika

Percepcija ispitanika o razvijenosti svoje destinacije obzirom na stupanj obrazovanja ispitanika pokazuje kako postoji podjednakost odnosno ravnomjernost iskazanih odgovora. Naime, provedeni testovi, mjere i koeficijenti idu u prilog nul-hipotezi H_0 . Ispitanici s visokom stručnom spremom (VSS) su dominantna skupina te su njihovi stavovi prevladavajući i u apsolutnim i u relativnim pokazateljima, ali su ravnomjerno raspoređeni u razmjeru s brojnošću.

Kakva je percepcija ispitanika prema turističkoj razvijenosti otočne destinacije u odnosu na njihovo zanimanje? Postavlja se pretpostavka kako predstavnici lokalne samouprave, turistički djelatnici i ugledni stanovnici otoka imaju formirane stavove o razvijenosti svoje destinacije. Nasuprot tome, nul-hipoteza H_0 pretpostavlja ravnomjernost odgovora.

Frekvencija i distribucija odgovora predočava se sljedećom tablicom.

Tablica P 8. Percepcija turističke razvijenosti otočne destinacije prema zanimanju ispitanika

Izvor: obrada autora u IBM SPSS Statistics 24 prema podacima dobivenim iz upitnika

Percepcija ispitanika o razvijenosti svoje destinacije obzirom na zanimanje ispitanika pokazuje kako postoji ravnomjernost iskazanih odgovora. Naime, provedeni testovi, mjere i koeficijenti idu u prilog nul-hipotezi H_0 . Ispitanici sa statusom turističkog djelatnika su dominantna skupina te su njihovi stavovi prevladavajući i u apsolutnim i u relativnim pokazateljima, ali su ravnomjerno raspoređeni u razmjeru s brojnošću.

Provedena analiza percepcije turističke razvijenosti destinacije ispitanika sa stajališta kategorije otoka kojima pripadaju, njihova stupnja obrazovanja i zanimanja jasno upućuju kako je primarni čimbenik različitosti stavova vezan uz kategoriju odnosno naseljenost otoka što pak ide u prilog općoj hipotezi rada.

6.5. Razvojna strategija otoka

Istraživanje stavova ispitanika o postajanju razvojne strategije otoka uključuje izjašnjavanje o sljedećim tvrdnjama:

1. provedena je strateška analiza otočnog turizma kao preduvjet za planiranje i vrednovanje turističkog potencijala otoka
2. strategija razvoja otočnog turizma sadrži socijalnu i gospodarsku komponentu
3. razvoj otoka temelji se na načelima samodostatnosti (korištenje obnovljivih izvora energije, plasman proizvoda otočnih OPG-a, održivo lokalno gospodarenje otpadom i sl.)
4. utvrđene su konkretne politike razvoja turizma prema posebnostima otoka
5. koristi se strategija lokalnog stanovništva (usmjerena prema dobrobiti svih stanovnika otoka)
6. permanentno se koristi strategija kvalitete kojom se kvalitativno poboljšava postojeća ponuda
7. provodi se strategija izoliranog turizma (seoskog, poljoprivrednog, ribarskog tipa)
8. prilikom izrade strategije uvažava se multidisciplinarnost te stalna konzultacija sa dionicima turističke ponude (stakeholderima)
9. poduzimaju se aktivnosti na malim i racionalnim programima ambijentalne i autohtone vrijednosti (dijelovi naselja, kulturni i sportski objekti, zabavni centri i sl. koji upotpunjavaju turističku ponudu destinacije)
10. strategije su otvorene javnosti (posebice otočnoj zajednici).

Od ispitanika se tražilo da ocjenom od 1 do 5 ocijene postavljene tvrdnje na način da je:

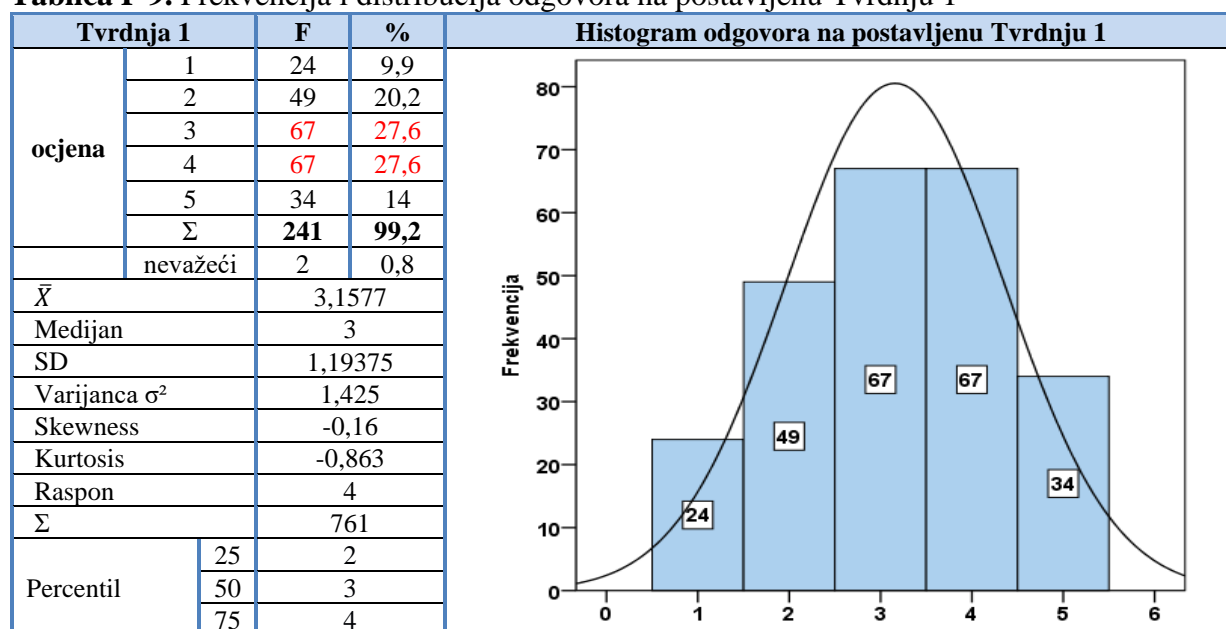
- ✓ ocjena 1 - ne slažem se - netočno je
- ✓ ocjena 2 - uglavnom se ne slažem - uglavnom je netočno
- ✓ ocjena 3 - niti se slažem, niti se ne slažem - nije ni točno ni netočno
- ✓ ocjena 4 - uglavnom se slažem - uglavnom je točno
- ✓ ocjena 5 - apsolutno se slažem - potpuno je točno.

Postavljene tvrdnje se u nastavku analiziraju kao elementi u funkciji razvojne strategije otoka.

6.5.1. Analiza odgovora u kontekstu provođenja strateške analize turizma kao preduvjeta za planiranje i vrednovanje turističkog potencijala otoka

U prvoj postavljenoj tvrdnji ispitanici se uglavnom ili u cijelosti slažu kako je provedena strateška analiza turizma preduvjet za planiranje i vrednovanje turističkog potencijala otoka. Ovakva tvrdnja ujedno predstavlja i istraživačku hipotezu H_1 . Nasuprot tome, određena je nul-hipoteza H_0 prema kojoj su odgovori ispitanika raspodijeljeni ravnomjerno. Sljedećom tablicom predočava se frekvencija i distribucija odgovora ispitanika na postavljenu Tvrdnju 1.

Tablica P 9. Frekvencija i distribucija odgovora na postavljenu Tvrdnju 1

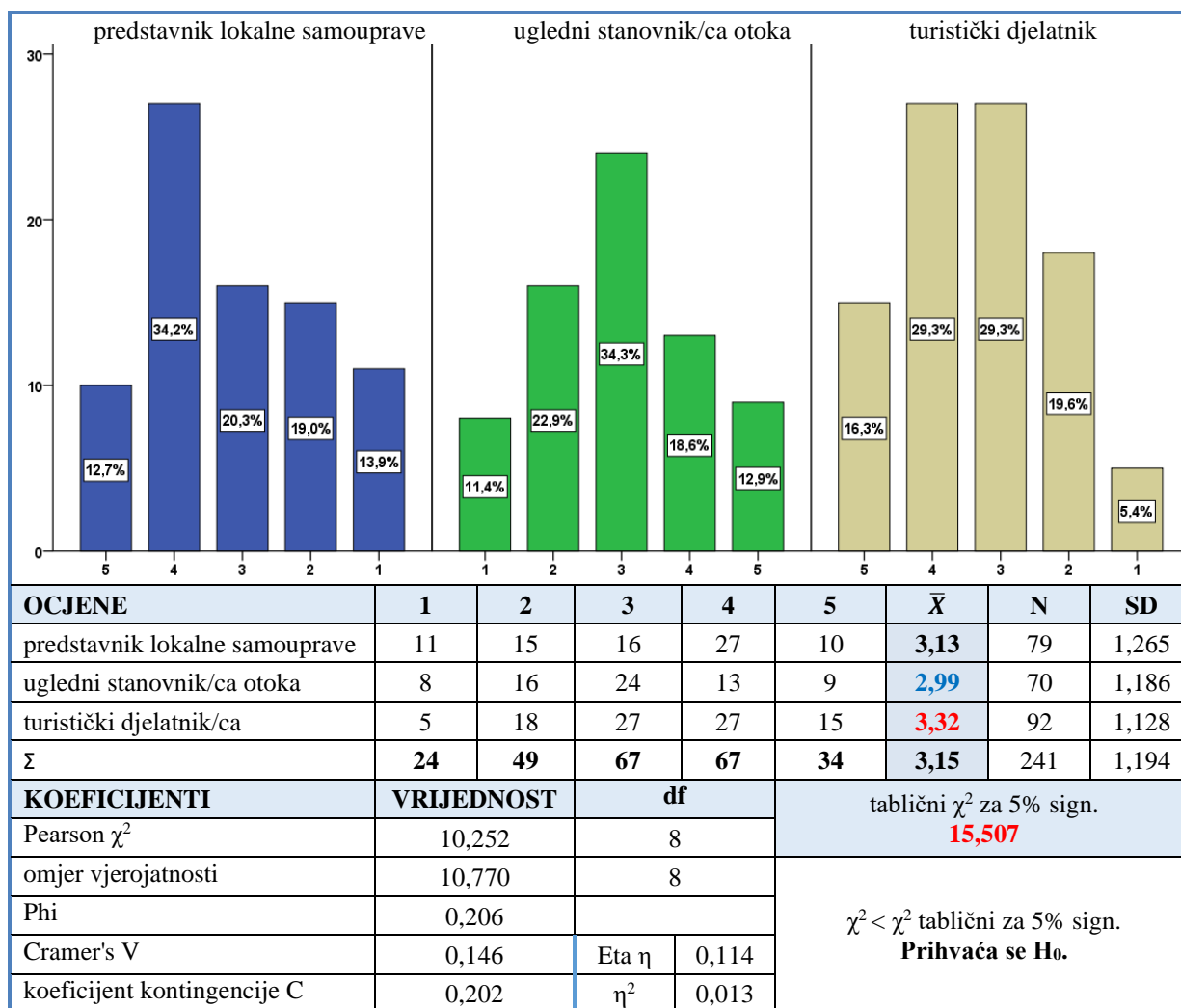

Izvor: obrada autora u IBM SPSS Statistics 24 prema podacima dobivenim iz upitnika

Iz prethodne tablice vidljivo je kako su se ispitanici odredili prema postavljenoj Tvrdnji 1 u rasponu ocjena od 1 do 5. Dvadeset i četiri ispitanika (9,9%) se ne slaže s postavljenom tvrdnjom, a njih 49 (20,2%) se s njom uglavnom ne slaže. Neutralnih je 27,6% ispitanika. Uglavnom se slažu s postavljenom tvrdnjom 67 ispitanika (27,6%) dok se u cijelosti slaže njih 34 ili 14%. Priloženi histogram jasno predočava kako se ocjene uglavnom nalaze ispod Gauss-ove krivulje. Mjera asimetrije Skewness je slaba i negativna -0,16 što ukazuje na vrlo slab pomak prema većim ocjenama. Mjera spljoštenosti krivulje Kurtosis ima vrijednost -0,863 što označava značajnu platikurtičnost (spljoštenost) koja se ogleda u grupiranju rezultata oko aritmetičke sredine. Ispitanici su promatranu tvrdnju ocijenili prosječnom ocjenom 3,1577 uz standardnu devijaciju od 1,19375 i varijancu 1,425.

Sljedećom tablicom analiziraju se odgovori na postavljenu Tvrdnju 1 prema zanimanju ispitanika. Načelno se postavlja hipoteza istraživanja H_1 kojom se tvrdi kako postoji značajna razlika kod ocjenjivanja između pojedinih kategorija ispitanika. Nasuprot tome, određena je nul-hipoteza H_0 prema kojoj postoji ravnomjernost ocjenjivanja svih kategorija.

Tablica P 10. Analiza odgovora Tvrdnje 1 prema zanimanju ispitanika

Izvor: obrada autora u IBM SPSS Statistics 24 prema podacima dobivenim iz upitnika

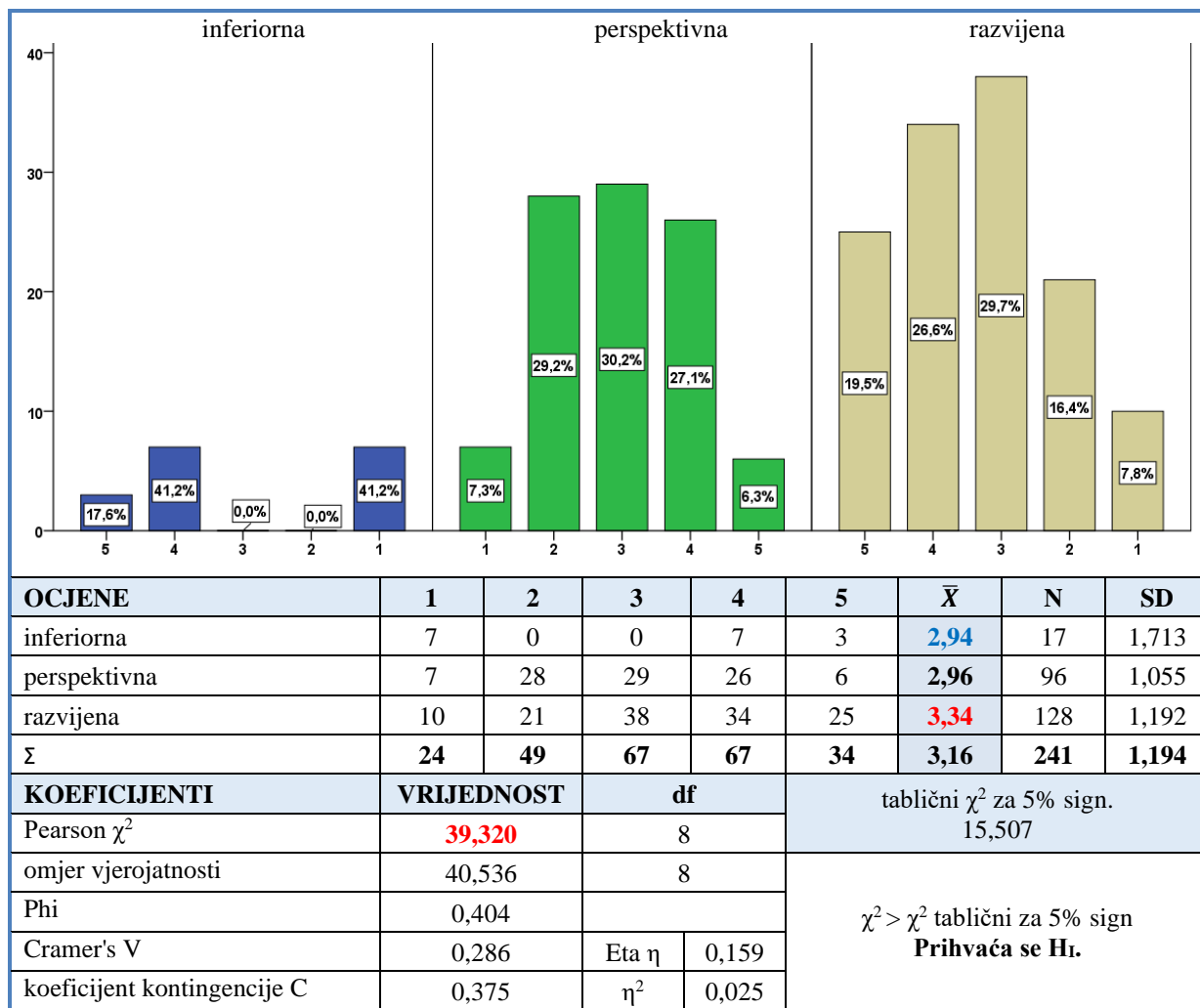
Analizirajući prosječne ocjene koje su dodjeljivali ispitanici, vidljivo je kako među njima postoje male razlike u prihvaćanju Tvrdnje 1 što govori o ujednačenosti stavova. To dodatno potvrđuje i rezultat χ^2 testa koji upućuje na to kako se uz razinu rizika od 5% može prihvatiti nul-hipoteza H_0 i zaključiti da se ispitanici međusobno bitno ne razlikuju pri ocjenjivanju Tvrdnje 1. Cramer's V kao mjera simetrije ima umjeren učinak, a η^2 kao mjera asocijacije ima malu vrijednost.

Sljedećom tablicom analiziraju se odgovori na postavljenu Tvrdnju 1 prema percepciji turističke razvijenosti otočne destinacije. Načelno se postavlja hipoteza istraživanja H_1 kojom

se tvrdi kako postoji značajna razlika kod ocjenjivanja između pojedinih kategorija ispitanika. Nasuprot tome, određena je nul-hipoteza H_0 prema kojoj postoji ravnomjernost ocjenjivanja svih kategorija

Tablica P 11. Analiza odgovora Tvrdnje 1 prema percepciji turističke razvijenosti otočne destinacije

Izvor: obrada autora u IBM SPSS Statistics 24 prema podacima dobivenim iz upitnika

Analizirajući prosječne ocjene koje su dodjeljivali ispitanici, vidljivo je kako među njima postoje razlike u prihvaćanju Tvrdnje 1 što govori o neujednačenosti stavova. To dodatno potvrđuje i rezultat χ^2 testa koji upućuje na to kako se uz razinu rizika od 5% može prihvatiti istraživačka hipoteza H_1 i zaključiti da percepcija razvijenosti otočne destinacije utječe na način ocjenjivanja Tvrdnje 1. Cramer's V kao mjera simetrije ima umjeren učinak, a η^2 kao mjera asocijacije ima malu vrijednost. Veličina koeficijenta kontingencije C ukazuje na umjerenu ovisnost promatranih obilježja. Sljedećom tablicom analiziraju se odgovori na postavljenu Tvrdnju 1 prema profilu ispitanika i kategoriji otoka.

Tablica P 12. Analiza odgovora Tvrdnje 1 prema profilu ispitanika i kategoriji otoka

PROFIL ISPITANIKA			KATEGORIJA OTOKA		
OBRAZOVANJE	$\bar{X}$	N	NASELJENOST	$\bar{X}$	N
doktor znanosti (dr. sc.)	3,50	2	više od 5.000 st. (A)	3,33	122
magistar znanosti (mr. sc.)	3,55	11	od 1.000 do 5.000 st. (B)	3,32	66
visoka stručna sprema (VSS)	3,11	126	od 100 do 1.000 st. (C)	2,53	43
viša stručna sprema (VŠS)	3,42	38	manje od 100 st. (D)	2,70	10
srednja stručna sprema (SSS)	3,02	64			
Σ	3,32	241	Σ	2,97	241
Pearson $\chi^2 = 19,874$; df = 16 tablični χ^2 za 5% sign.= 26,296 $\chi^2 < \chi^2$ tablični za 5% sign. Prihvaća se H₀.			Pearson $\chi^2 = 23,455$; df = 12 tablični χ^2 za 5% sign.= 21,026 $\chi^2 > \chi^2$ tablični za 5% sign. Prihvaća se H₁.		
ISKUSTVO	$\bar{X}$	N			
do 30 godina	3,40	48			
od 30 do 50 godina	3,17	140			
više od 50 godina	2,91	53			
Σ	3,16	241			
Pearson $\chi^2 = 12,213$; df = 8 tablični χ^2 za 5% sign.= 15,507 $\chi^2 < \chi^2$ tablični za 5% sign. Prihvaća se H₀.					

Izvor: obrada autora u IBM SPSS Statistics 24 prema podacima dobivenim iz upitnika

Kako bi potvrdili rezultate dobivene Hi-kvadrat testom, dodatno se provodi analiza varijance.

Tablica P 13. Analiza varijance Tvrdnje 1 u odnosu na karakteristike ispitanika i kategoriju otočnih skupina

ANOVA		zbroj kvadrata	df	srednji kvadrati	F	F granični za 5% sign.
* zanimanje ispitanika	između grupa	4,430	2	2,215	1,562	2,238
	unutar grupe	337,579	238	1,1418		2,09
	Σ	342,008	240			
* percepcija razvijenosti	između grupa	8,679	2	4,340	3,098	2,238
	unutar grupe	333,329	238	1,401		2,09
	Σ	342,008	240			
* obrazovanje ispitanika	između grupa	6,089	2	1,522	1,069	2,236
	unutar grupe	335,919	236	1,423		2,09
	Σ	342,008	240			
* iskustvo ispitanika	između grupa	6,115	2	3,058	2,166	2,238
	unutar grupe	335,893	238	1,411		2,09
	Σ	342,008	240			
* otočna skupina	između grupa	24,007	3	8,002	5,964	2,237
	unutar grupe	318,001	237	1,342		2,09
	Σ	342,008	240			

Izvor: obrada autora u IBM SPSS Statistics 24 prema podacima dobivenim iz upitnika

Rezultat provedene analize varijance je istaknuti F-omjer, vrijednost koja predstavlja opći pokazatelj postojanja statistički značajnih razlika među ispitanim skupinama. Analiza varijance potvrdila je rezultate provedenih Hi-kvadrat testova.

Postavljena Tvrdnja 1 je prema izračunatim prosječnim vrijednostima rezultirala ocjenom dobar (3,1577) te su ispitanici zauzeli neutralan stav. Anketirani ispitanici su poznavatelji otočnih prilika i teško je povjerovati da su neupućeni u postojanje strateške analize otočnog turizma, već je prihvatljivije razmišljati o otočnom mentalitetu nezamjeranja s obzirom na to da potpuna anonimnost kod provođenja ovakvog tipa anketiranja nije moguća. U prilog gore navedene tvrdnje moguće je zaključiti:

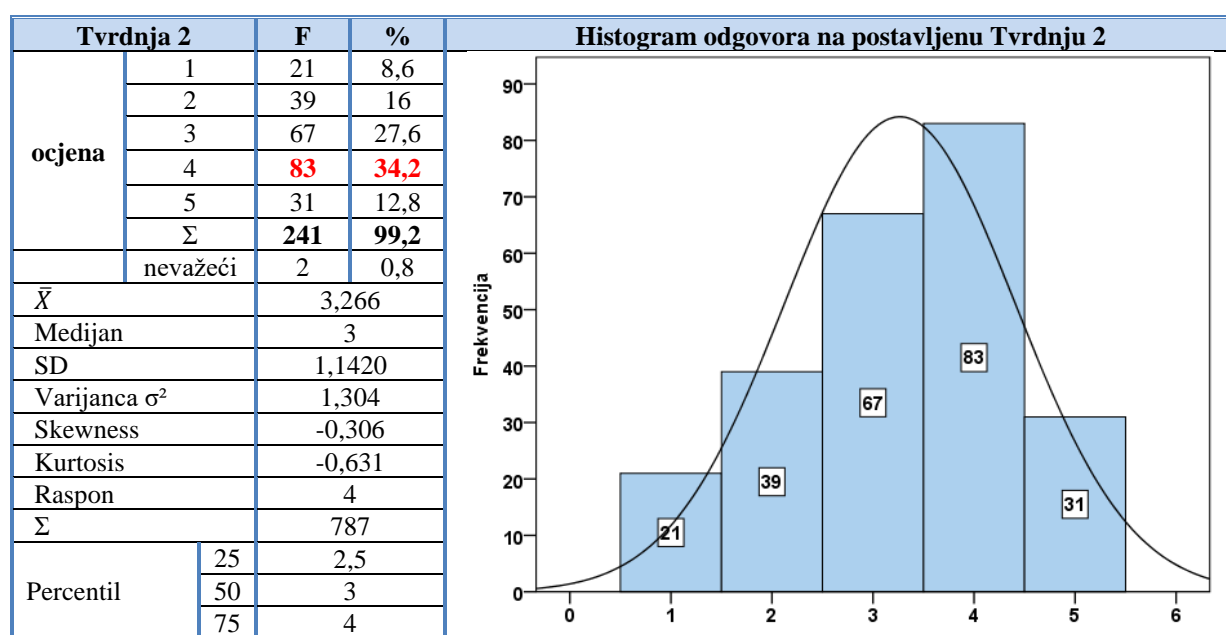
- ✓ Raspodjela dodijeljenih ocjena prema zanimanju ispitanika kretala se u rasponu od 2,99 kod uglednih stanovnika otoka do 3,32 kod turističkih djelatnika. **Raspodjela je ravnomjerna** što je potvrđeno Hi-kvadrat testom i analizom varijance.
- ✓ Raspodjela dodijeljenih ocjena prema stupnju obrazovanja ispitanika kretala se u rasponu od 3,02 kod ispitanika sa srednjom školskom spremom do 3,50 kod doktora znanosti. **Raspodjela je ravnomjerna** što je potvrđeno Hi-kvadrat testom i analizom varijance.
- ✓ Raspodjela dodijeljenih ocjena prema iskustvu ispitanika u turizmu kretala se u rasponu od 2,91 kod najiskusnijih ispitanika do 3,40 kod mlađih od 30 godina. **Raspodjela je ravnomjerna** što je potvrđeno Hi-kvadrat testom i analizom varijance.
- ✓ Raspodjela dodijeljenih ocjena prema percepciji turističke razvijenosti otočne destinacije iz koje dolaze ispitanici kretala se u rasponu od 2,94 kod turistički inferiornih destinacija do 3,34 kod turistički razvijenih destinacija. **Raspodjela nije ravnomjerna** što je potvrđeno Hi-kvadrat testom i analizom varijance.
- ✓ Raspodjela dodijeljenih ocjena prema kategoriji otoka s kojeg dolaze ispitanici kretala se u rasponu od 2,53 kod otoka kategorije C do 3,33 kod otoka kategorije A. **Raspodjela nije ravnomjerna** što je potvrđeno Hi-kvadrat testom i analizom varijance.

Kod raspodjele odgovora prema kategoriji ispitanika uočljiva je ravnomjernost u odnosu na zanimanje, stupanj obrazovanja i iskustvo ispitanika.

6.5.2. Analiza odgovora u kontekstu sadržaja strategije razvoja otočnog turizma

U drugoj postavljenoj tvrdnji ispitanici se uglavnom ili u cijelosti slažu kako strategija razvoja turizma sadrži socijalnu i gospodarsku komponentu. Ovakva tvrdnja ujedno predstavlja i istraživačku hipotezu H_1 . Nasuprot tome, određena je nul-hipoteza H_0 prema kojoj su odgovori ispitanika raspodijeljeni ravnomjerno. Sljedećom tablicom predočava se frekvencija i distribucija odgovora ispitanika na postavljenu Tvrdnju 2.

Tablica P 14. Frekvencija i distribucija odgovora na postavljenu Tvrdnju 2

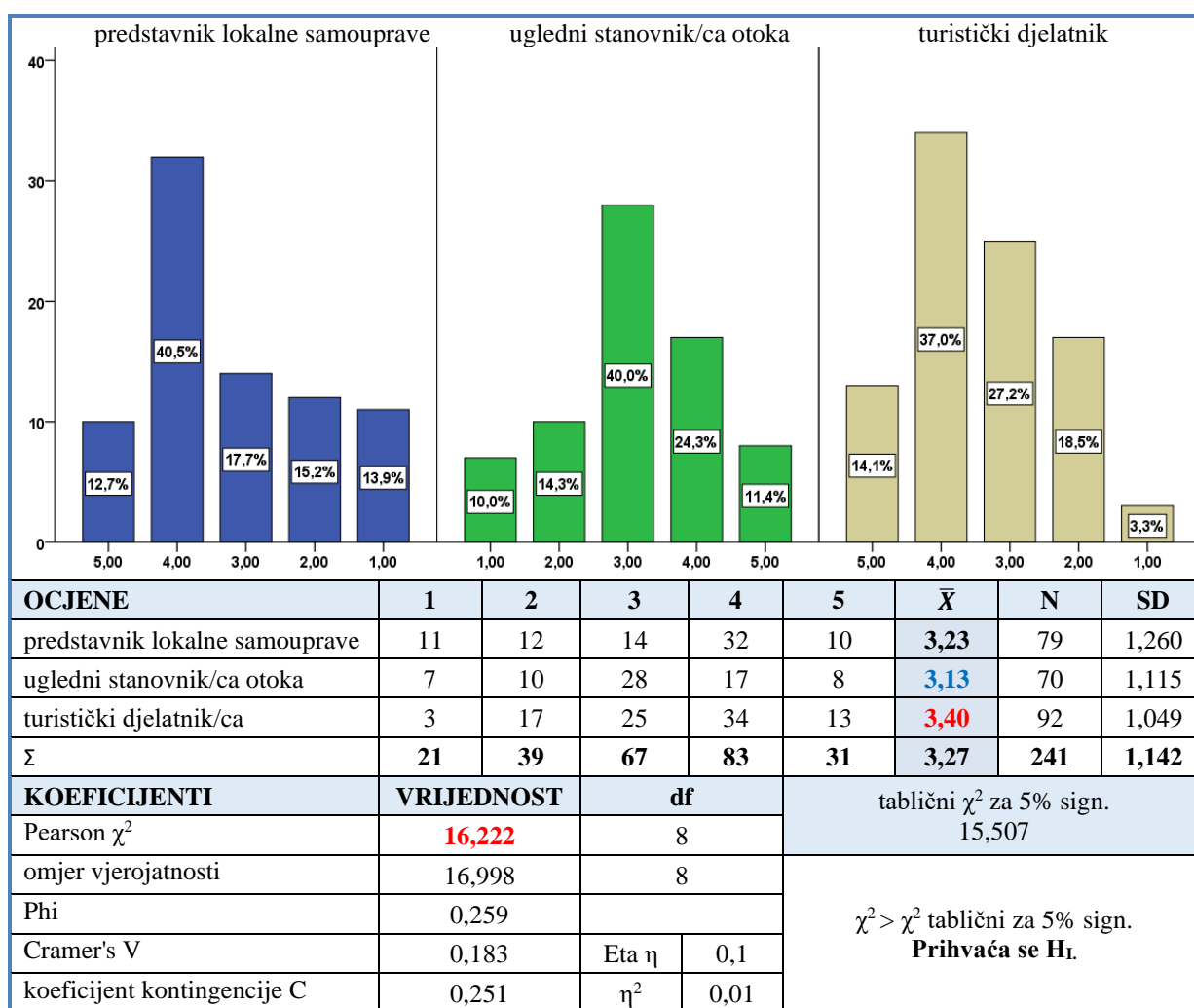

Izvor: obrada autora u IBM SPSS Statistics 24 prema podacima dobivenim iz upitnika

Iz prethodne tablice vidljivo je kako su se ispitanici odredili prema postavljenoj Tvrdnji 2 u rasponu ocjena od 1 do 5. Dvadeset i jedan ispitanik (8,6%) se ne slaže s postavljenom tvrdnjom, a njih 39 (16%) se s njom uglavnom ne slaže. Neutralnih je 27,6% ispitanika. Uglavnom se slaže s postavljenom tvrdnjom 83 ispitanika (34,2%) dok se u cijelosti slaže njih 31 (12,8%). Priloženi histogram jasno predočava kako se ocjene uglavnom nalaze ispod Gauss-ove krivulje. Mjera asimetrije Skewness je umjerena i negativna -0,306 što ukazuje na slab pomak prema većim ocjenama. Mjera spljoštenosti krivulje Kurtosis ima vrijednost -0,631 što označava umjerenu platikurtičnost koja se ogleda u grupiranju rezultata oko aritmetičke sredine. Ispitanici su promatranu tvrdnju ocijenili prosječnom ocjenom 3,266 uz standardnu devijaciju od 1,1420 i varijancu 1,304.

Sljedećom tablicom analiziraju se odgovori na postavljenu Tvrdnju 2 prema zanimanju ispitanika. Načelno se postavlja hipoteza istraživanja H_1 kojom se tvrdi kako postoji značajna razlika kod ocjenjivanja između pojedinih kategorija ispitanika. Nasuprot tome, određena je nul-hipoteza H_0 prema kojoj postoji ravnomjernost ocjenjivanja svih kategorija.

Tablica P 15. Analiza odgovora Tvrdnje 2 prema zanimanju ispitanika

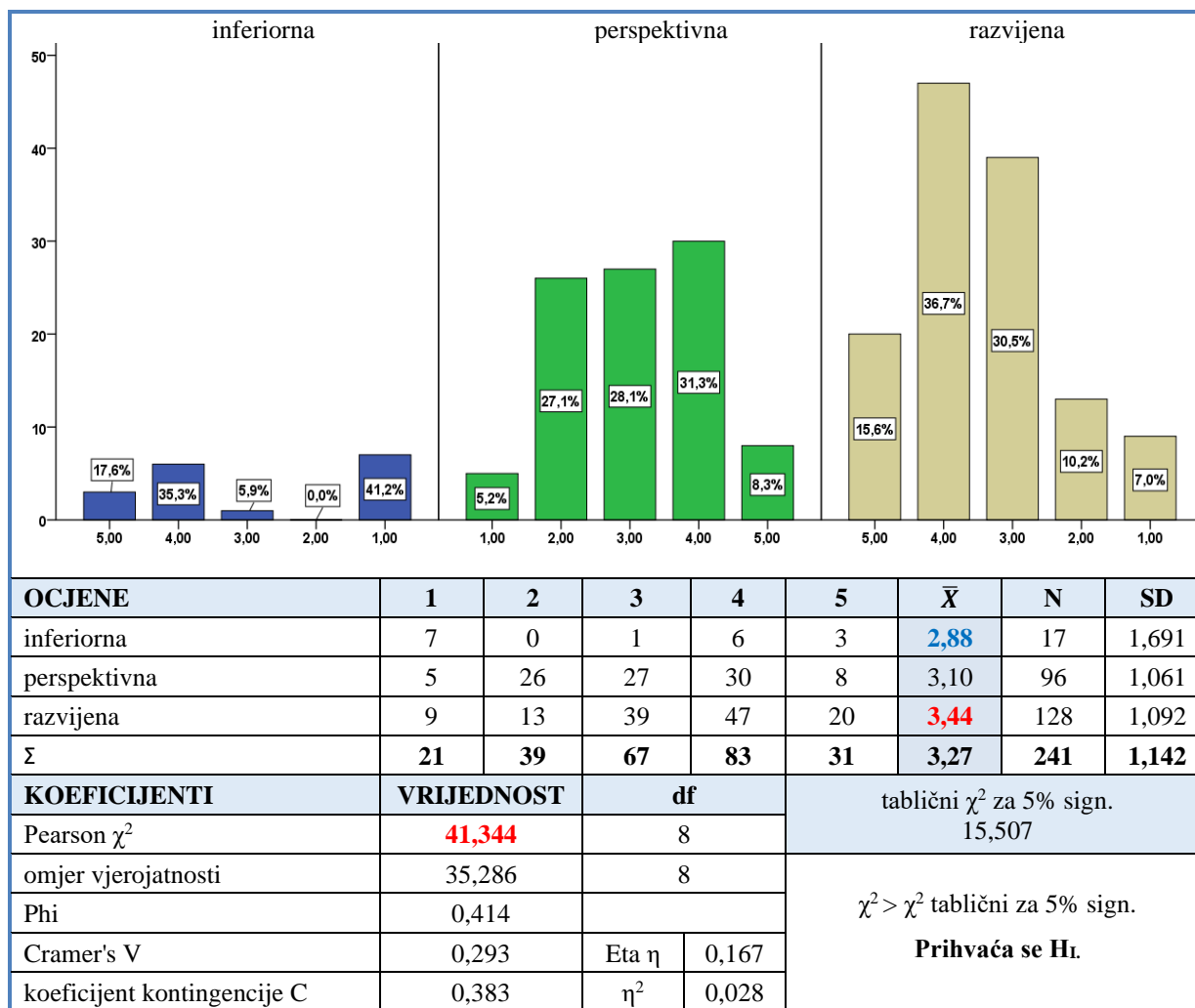

Izvor: obrada autora u IBM SPSS Statistics 24 prema podacima dobivenim iz upitnika

Analizirajući prosječne ocjene koje su dodjeljivali ispitanici, vidljivo je kako među njima postoje razlike u prihvaćanju Tvrdnje 2 što govori o neujednačenosti stavova. Rezultat χ^2 testa upućuje na to kako se uz razinu rizika od 5% može prihvatiti istraživačka hipoteza H_1 i zaključiti da se ispitanici međusobno razilaze pri ocjenjivanju Tvrdnje 2. Cramer's V kao mjera simetrije ima umjeren učinak, a η^2 kao mjera asocijacije ima malu vrijednost, a veličina koeficijenta kontingencije C iznosi 0,251.

Sljedećom tablicom analiziraju se odgovori na postavljenu Tvrdnju 2 prema percepciji turističke razvijenosti otočne destinacije. Načelno se postavlja hipoteza istraživanja H_1 kojom se tvrdi kako postoji značajna razlika kod ocjenjivanja između pojedinih kategorija ispitanika. Nasuprot tome, određena je nul-hipoteza H_0 prema kojoj postoji ravnomjernost ocjenjivanja svih kategorija.

Tablica P 16. Analiza odgovora Tvrdnje 2 prema percepciji turističke razvijenosti otočne destinacije

Izvor: obrada autora u IBM SPSS Statistics 24 prema podacima dobivenim iz upitnika

Analizirajući prosječne ocjene koje su dodjeljivali ispitanici, vidljivo je kako među njima postoje razlike u prihvaćanju Tvrdnje 2 što govori o neujednačenosti stavova. To dodatno potvrđuje i rezultat χ^2 testa koji upućuje na to kako se uz razinu rizika od 5% može prihvatiti istraživačka hipoteza H_1 i zaključiti da percepcija razvijenosti otočne destinacije utječe na način ocjenjivanja Tvrdnje 2. Cramer's V kao mjera simetrije ima srednji učinak, a η^2 kao mjera asocijacije ima malu vrijednost. Veličina koeficijenta kontingencije C ukazuje na umjerenu

ovisnost promatranih obilježja. Sljedećom tablicom analiziraju se odgovori na postavljenu Tvrdnju 2 prema profilu ispitanika i kategoriji otoka.

Tablica P 17. Analiza odgovora Tvrdnje 2 prema profilu ispitanika i kategoriji otoka

PROFIL ISPITANIKA			KATEGORIJA OTOKA		
OBRAZOVANJE	$\bar{X}$	N	NASELJENOST	$\bar{X}$	N
doktor znanosti (dr. sc.)	4,00	2	više od 5.000 st. (A)	3,4098	122
magistar znanosti (dr. sc.)	3,36	11	od 1.000 do 5.000 st. (B)	3,4091	66
visoka stručna sprema (VSS)	3,21	126	od 100 do 1.000 st. (C)	2,70	43
viša stručna sprema (VŠS)	3,61	38	manje od 100 st. (D)	3,00	10
srednja stručna sprema (SSS)	3,14	64			
Σ	3,27	241	Σ	3,27	241
Pearson $\chi^2 = 12,743$; df = 16 tablični χ^2 za 5% sign.= 26,296 $\chi^2 < \chi^2$ tablični za 5% sign. Prihvaća se H₀.			Pearson $\chi^2 = 37,242$; df = 12 tablični χ^2 za 5% sign.= 21,026 $\chi^2 > \chi^2$ tablični za 5% sign. Prihvaća se H₁.		
ISKUSTVO	$\bar{X}$	N			
do 30 godina	3,77	48			
od 30 do 50 godina	3,21	140			
više od 50 godina	2,96	53			
Σ	3,27	241			
Pearson $\chi^2 = 24,274$; df = 8 tablični χ^2 za 5% sign.= 15,507 $\chi^2 > \chi^2$ tablični za 5% sign. Prihvaća se H₁.					

Izvor: obrada autora u IBM SPSS Statistics 24 prema podacima dobivenim iz upitnika

Kako bi potvrdili rezultate dobivene Hi-kvadrat testom, dodatno se provodi analiza varijance ANOVA.

Tablica P 18. Analiza varijance Tvrdnje 2 u odnosu na karakteristike ispitanika i kategoriju otočnih skupina

ANOVA		zbroj kvadrata	df	srednji kvadrati	F	F granični za 5% sign.
* zanimanje ispitanika	između grupa	3,143	2	1,571	4,207	2,238
	unutar grupe	309,861	238	1,302		2,09
	Σ	313,004	240			
* percepcija razvijenosti	između grupa	8,781	2	4,391	3,435	2,238
	unutar grupe	304,223	238	1,278		2,09
	Σ	313,004	240			
* obrazovanje ispitanika	između grupa	7,010	4	1,753	1,352	2,236
	unutar grupe	305,994	236	1,297		2,09
	Σ	313,004	240			
* iskustvo ispitanika	između grupa	17,608	2	8,804	7,039	2,238
	unutar grupe	295,397	238	1,241		2,09
	Σ	313,004	240			
* otočna skupina	između grupa	18,472	3	6,157	4,954	2,237
	unutar grupe	294,533	237	1,243		2,09
	Σ	313,004	240			

Izvor: obrada autora u IBM SPSS Statistics 24 prema podacima dobivenim iz upitnika

Rezultat provedene analize varijance je istaknuti F-omjer, vrijednost koja predstavlja opći pokazatelj postojanja statistički značajnih razlika među ispitanim skupinama. Analiza varijance potvrdila je rezultate provedenih Hi-kvadrat testova.

Postavljena Tvrdnja 2 je prema izračunatim prosječnim vrijednostima rezultirala ocjenom dobar (3,266) te su ispitanici zauzeli neutralan stav. Anketirani ispitanici su poznavatelji otočnih prilika i teško je povjerovati da im nije poznato u kojoj mjeri strategija razvoja otočnog turizma sadrži socijalnu i gospodarsku komponentu. U prilog gore navedene tvrdnje moguće je zaključiti:

- ✓ Raspodjela dodijeljenih ocjena prema zanimanju ispitanika kretala se u rasponu od 3,13 kod uglednih stanovnika otoka do 3,40 kod turističkih djelatnika. **Raspodjela nije ravnomjerna** što je potvrđeno Hi-kvadrat testom i analizom varijance.
- ✓ Raspodjela dodijeljenih ocjena prema stupnju obrazovanja ispitanika kretala se u rasponu od 3,14 kod ispitanika sa srednjom školskom spremom do 4,00 kod doktora znanosti. **Raspodjela je ravnomjerna** što je potvrđeno Hi-kvadrat testom i analizom varijance.
- ✓ Raspodjela dodijeljenih ocjena prema iskustvu ispitanika u turizmu kretala se u rasponu od 2,96 kod najiskusnijih ispitanika do 3,77 kod mlađih od 30 godina. **Raspodjela nije ravnomjerna** što je potvrđeno Hi-kvadrat testom i analizom varijance.
- ✓ Raspodjela dodijeljenih ocjena prema percepciji turističke razvijenosti otočne destinacije iz koje dolaze ispitanici kretala se u rasponu od 2,88 kod turistički inferiornih destinacija do 3,44 kod turistički razvijenih destinacija. **Raspodjela nije ravnomjerna** što je potvrđeno Hi-kvadrat testom i analizom varijance.
- ✓ Raspodjela dodijeljenih ocjena prema kategoriji otoka s kojeg dolaze ispitanici kretala se u rasponu od 2,70 kod otoka kategorije C do 3,41 kod otoka kategorije A. **Raspodjela nije ravnomjerna** što je potvrđeno Hi-kvadrat testom i analizom varijance.

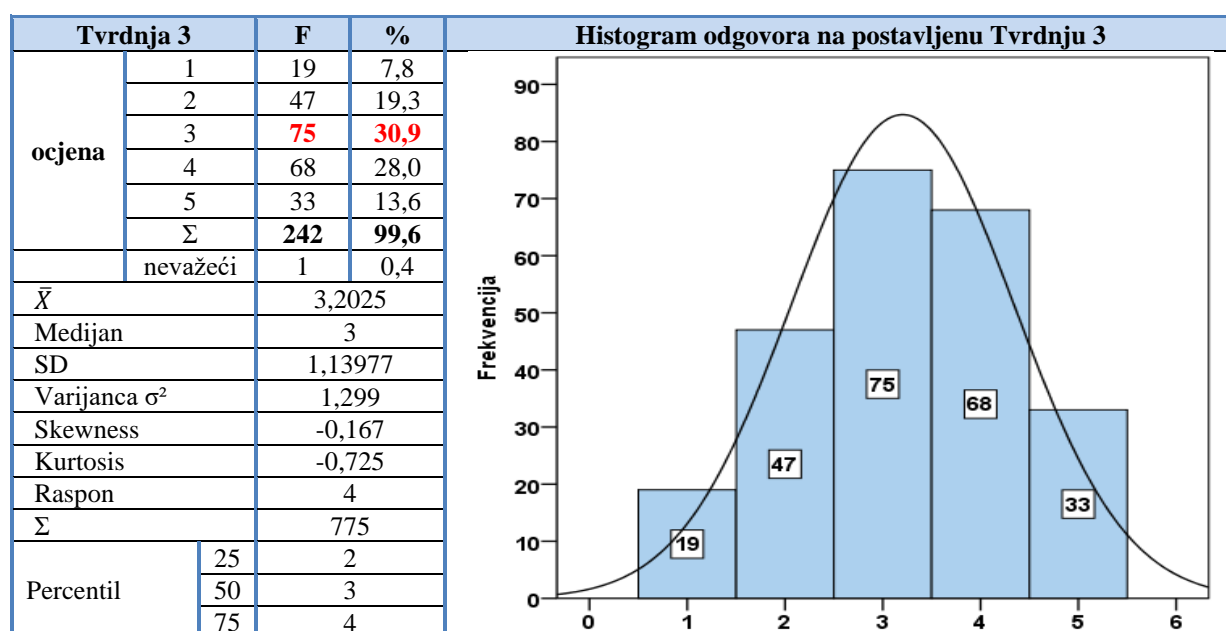
Kod raspodjele odgovora prema kategoriji ispitanika uočljiva je ravnomjernost u odnosu na stupanj obrazovanja ispitanika.

6.5.3. Analiza odgovora u kontekstu načela samodostatnosti na kojima se temelji razvoj otoka

U trećoj postavljenoj tvrdnji ispitanici se uglavnom ili u cijelosti slažu kako se razvoj otoka temelji na načelima samodostatnosti što podrazumijeva korištenje obnovljivih izvora energije, plasman proizvoda otočnih OPG-a, održivo lokalno gospodarenje otpadom i sl. Ovakva tvrdnja ujedno predstavlja i istraživačku hipotezu H_1 . Nasuprot tome, određena je nul-hipoteza H_0 prema kojoj su odgovori ispitanika raspodijeljeni ravnomjerno. Sljedećom tablicom predočava se frekvencija i distribucija odgovora ispitanika na postavljenu Tvrdnju 3.

Tablica P 19. Frekvencija i distribucija odgovora na postavljenu Tvrdnju 3

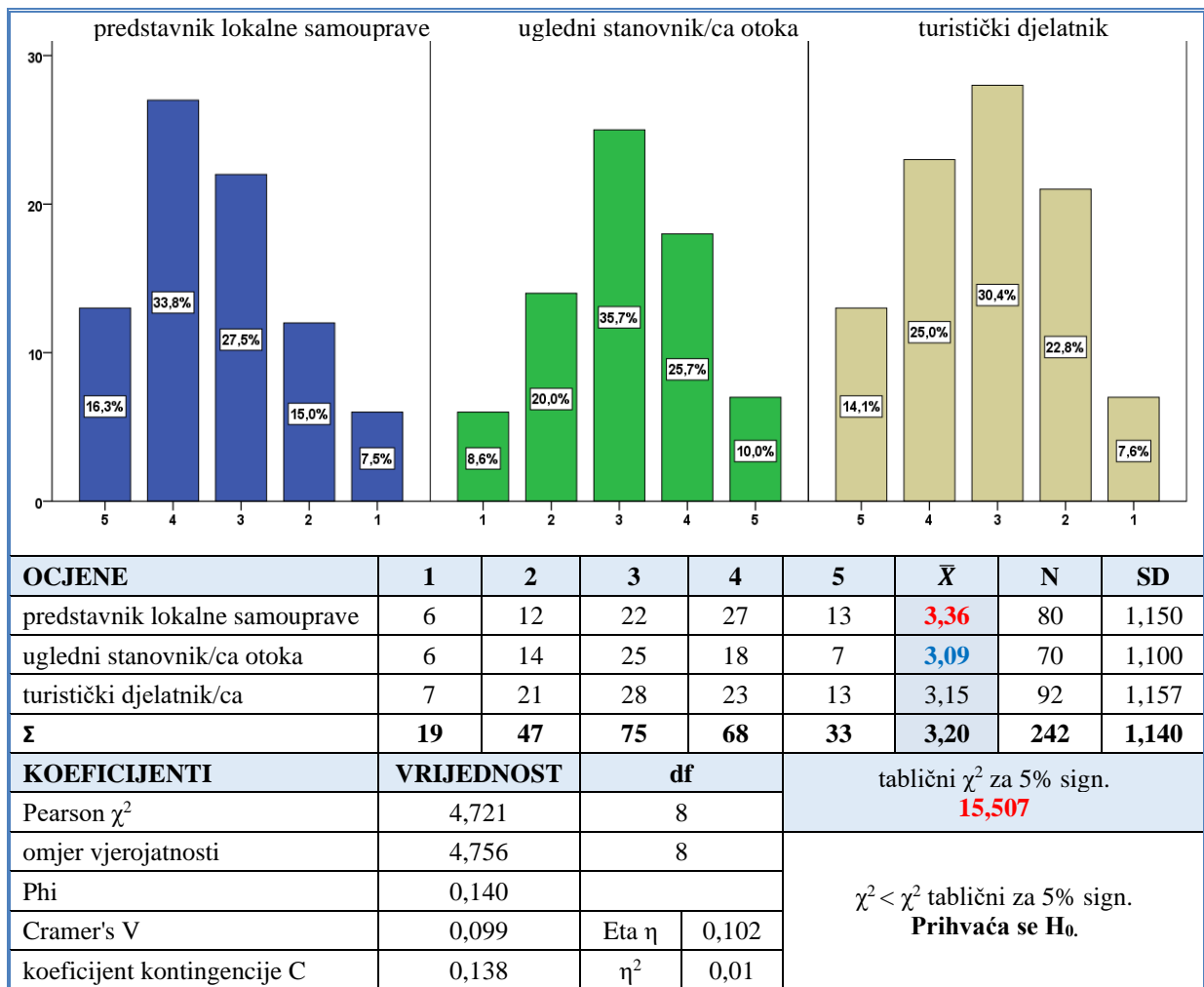

Izvor: obrada autora u IBM SPSS Statistics 24 prema podacima dobivenim iz upitnika

Iz prethodne tablice vidljivo je kako su se ispitanici odredili prema postavljenoj Tvrdnji 3 u rasponu ocjena od 1 do 5. Devetnaest ispitanika (7,8%) se ne slaže s postavljenom tvrdnjom, a njih 47 (19,3%) se s njom uglavnom ne slaže. Neutralnih je 30,9% ispitanika. Uglavnom se slaže s postavljenom tvrdnjom 68 ispitanika (28,0%) dok se u cijelosti slaže njih 33 (13,6%). Priloženi histogram jasno predočava kako se ocjene uglavnom nalaze ispod Gauss-ove krivulje. Mjera asimetrije Skewness je slaba i negativna -0,167 što ukazuje na slab pomak prema većim ocjenama. Mjera spljoštenosti krivulje Kurtosis ima vrijednost -0,725 što označava umjerenu platikurtičnost koja se ogleda u grupiranju rezultata oko aritmetičke sredine. Ispitanici su promatranu tvrdnju ocijenili prosječnom ocjenom 3,203 uz standardnu devijaciju od 1,13977 i varijancu 1,299.

Sljedećom tablicom analiziraju se odgovori na postavljenu Tvrdnju 3 prema zanimanju ispitanika. Načelno se postavlja hipoteza istraživanja H_1 kojom se tvrdi kako postoji značajna razlika kod ocjenjivanja između pojedinih kategorija ispitanika. Nasuprot tome, određena je nul-hipoteza H_0 prema kojoj postoji ravnomjernost ocjenjivanja svih kategorija.

Tablica P 20. Analiza odgovora Tvrdnje 3 prema zanimanju ispitanika

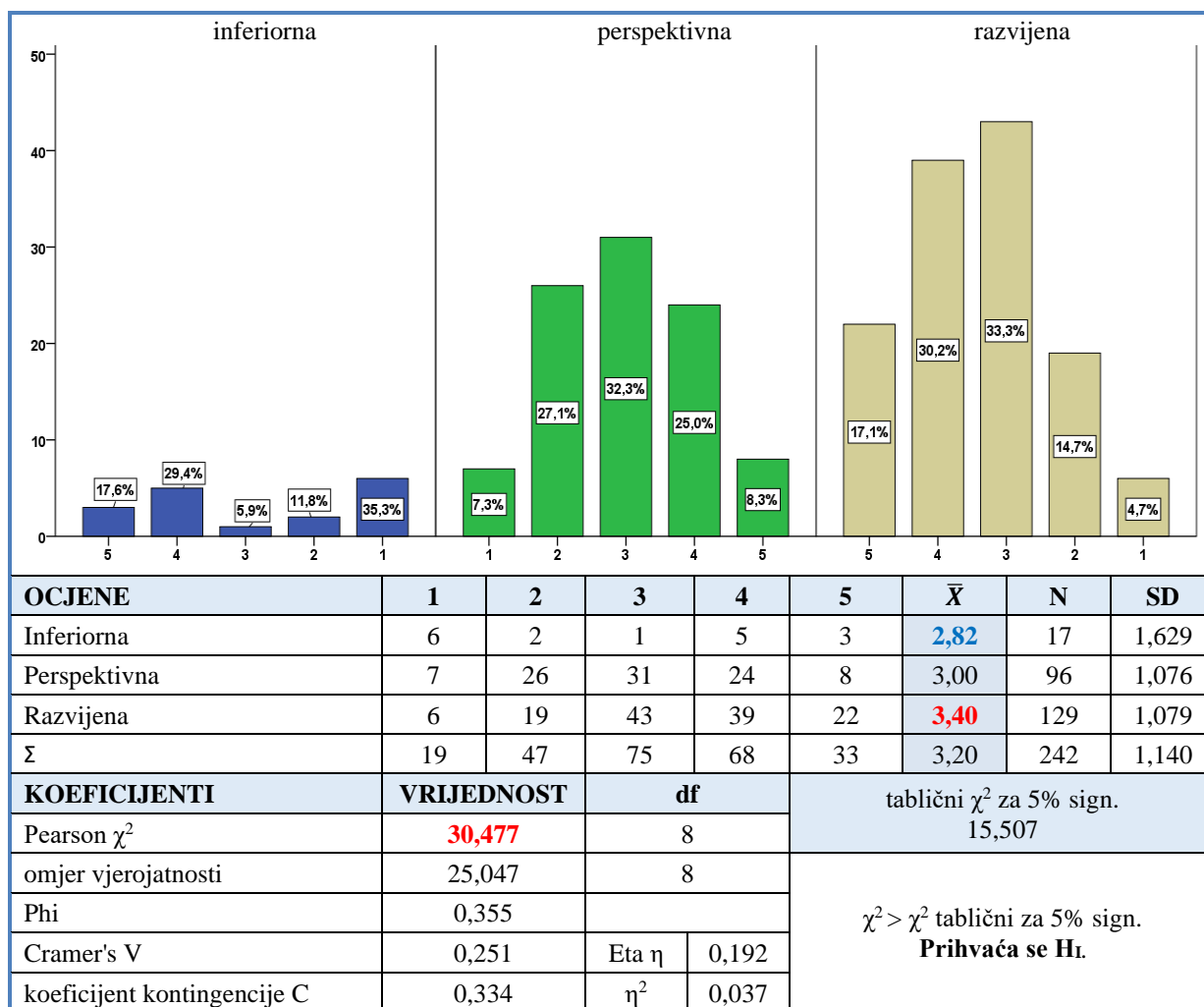
Izvor: obrada autora u IBM SPSS Statistics 24 prema podacima dobivenim iz upitnika

Analizirajući prosječne ocjene koje su dodjeljivali ispitanici, vidljivo je kako među njima ne postoje znatne razlike u prihvaćanju Tvrdnje 3 što govori o ujednačenosti stavova. Rezultat χ^2 testa upućuje na to kako se uz razinu rizika od 5% može prihvatiti nul-hipoteza H_0 i zaključiti da se ispitanici međusobno ne razilaze pri ocjenjivanju Tvrdnje 3. Cramer's V kao mjera simetrije ima vrlo slab učinak, a η^2 kao mjera asocijacije ima malu vrijednost.

Sljedećom tablicom analiziraju se odgovori na postavljenu Tvrdnju 3 prema percepciji turističke razvijenosti otočne destinacije. Načelno se postavlja hipoteza istraživanja H_1 kojom

se tvrdi kako postoji značajna razlika kod ocjenjivanja između pojedinih kategorija ispitanika. Nasuprot tome, određena je nul-hipoteza H_0 prema kojoj postoji ravnomjernost ocjenjivanja svih kategorija.

Tablica P 21. Analiza odgovora Tvrdnje 3 prema percepciji turističke razvijenosti otočne destinacije

Izvor: obrada autora u IBM SPSS Statistics 24 prema podacima dobivenim iz upitnika

Analizirajući prosječne ocjene koje su dodjeljivali ispitanici, vidljivo je kako među njima postoje razlike u prihvaćanju Tvrdnje 3 što govori o neujednačenosti stavova. To dodatno potvrđuje i rezultat χ^2 testa koji upućuje na to kako se uz razinu rizika od 5% može prihvatiti istraživačka hipoteza H_1 i zaključiti da percepcija razvijenosti otočne destinacije utječe na način ocjenjivanja Tvrdnje 3. Cramer's V kao mjera simetrije ima srednji učinak, a η^2 kao mjera asocijacije ima malu vrijednost. Veličina koeficijenta kontingencije C ukazuje na umjerenu

ovisnost promatranih obilježja. Sljedećom tablicom analiziraju se odgovori na postavljenu Tvrdnju 3 prema profilu ispitanika i kategoriji otoka.

Tablica P 22. Analiza odgovora Tvrdnje 3 prema profilu ispitanika i kategoriji otoka

PROFIL ISPITANIKA			KATEGORIJA OTOKA		
OBRAZOVANJE	$\bar{X}$	N	NASELJENOST	$\bar{X}$	N
doktor znanosti (dr. sc.)	3,50	2	više od 5.000 st. (A)	3,29	123
magistar znanosti (mr. sc.)	3,09	11	od 1.000 do 5.000 st. (B)	3,47	66
visoka stručna sprema (VSS)	3,14	127	od 100 do 1.000 st. (C)	2,56	43
viša stručna sprema (VŠS)	3,58	38	manje od 100 st. (D)	3,10	10
srednja stručna sprema (SSS)	3,11	64			
Σ	3,20	242	Σ	3,20	242
Pearson $\chi^2 = 12,811$; df = 16 tablični χ^2 za 5% sign. = 26,296 $\chi^2 < \chi^2$ tablični za 5% sign. Prihvaća se H₀.			Pearson $\chi^2 = 37,242$; df = 12 tablični χ^2 za 5% sign. = 21,026 $\chi^2 > \chi^2$ tablični za 5% sign. Prihvaća se H₁.		
ISKUSTVO	$\bar{X}$	N			
do 30 godina	3,52	48			
od 30 do 50 godina	3,13	141			
više od 50 godina	3,09	53			
Σ	3,20	242			
Pearson $\chi^2 = 13,342$; df = 8 tablični χ^2 za 5% sign. = 15,507 $\chi^2 < \chi^2$ tablični za 5% sign. Prihvaća se H₀.					

Izvor: obrada autora u IBM SPSS Statistics -u prema podacima dobivenim iz upitnika

Kako bi potvrdili rezultate dobivene Hi-kvadrat testom, dodatno se provodi analiza varijance ANOVA.

Tablica P 23. Analiza varijance Tvrdnje 3 u odnosu na karakteristike ispitanika i kategoriju otočnih skupina

ANOVA		zbroj kvadrata	df	srednji kvadrati	F	F granični za 5% sign.
* zanimanje ispitanika	između grupa	3,236	2	1,618	1,248	2,238
	unutar grupe	309,843	239	1,296		2,09
	Σ	313,079	241			
* percepcija razvijenosti	između grupa	11,569	2	5,785	4,585	2,238
	unutar grupe	301,509	239	1,262		2,09
	Σ	313,079	241			
* obrazovanje ispitanika	između grupa	6,723	4	1,681	1,300	2,236
	unutar grupe	306,355	237	1,293		2,09
	Σ	313,079	241			
* iskustvo ispitanika	između grupa	6,131	2	3,066	2,007	2,238
	unutar grupe	306,947	239	1,284		2,09
	Σ	313,079	241			
* otočna skupina	između grupa	23,671	3	7,890	6,489	2,237
	unutar grupe	289,407	238	1,216		2,09
	Σ	313,079	241			

Izvor: obrada autora u IBM SPSS Statistics 24 prema podacima dobivenim iz upitnika

Rezultat provedene analize varijance je istaknuti F-omjer, vrijednost koja predstavlja opći pokazatelj postojanja statistički značajnih razlika među ispitanim skupinama. Analiza varijance potvrdila je rezultate provedenih Hi-kvadrat testova.

Postavljena Tvrdnja 3 je prema izračunatim prosječnim vrijednostima rezultirala ocjenom dobar (3,2025) te su ispitanici zauzeli neutralan stav. Anketirani ispitanici su poznavatelji otočnih prilika i zaključuje se da nisu suviše uvjereni kako se razvoj otoka može temeljiti na samodostatnosti. U prilog gore navedene tvrdnje moguće je zaključiti:

- ✓ Raspodjela dodijeljenih ocjena prema zanimanju ispitanika kretala se u rasponu od 3,09 kod uglednih stanovnika otoka do 3,36 kod turističkih djelatnika. **Raspodjela je ravnomjerna** što je potvrđeno Hi-kvadrat testom i analizom varijance.
- ✓ Raspodjela dodijeljenih ocjena prema stupnju obrazovanja ispitanika kretala se u rasponu od 3,09 kod ispitanika sa magisterij znanosti do 3,58 kod onih s višom stručnom spremom. **Raspodjela je ravnomjerna** što je potvrđeno Hi-kvadrat testom i analizom varijance.
- ✓ Raspodjela dodijeljenih ocjena prema iskustvu ispitanika u turizmu kretala se u rasponu od 3,09 kod najiskusnijih ispitanika do 3,52 kod mlađih od 30 godina. **Raspodjela je ravnomjerna** što je potvrđeno Hi-kvadrat testom i analizom varijance.
- ✓ Raspodjela dodijeljenih ocjena prema percepciji turističke razvijenosti otočne destinacije iz koje dolaze ispitanici kretala se u rasponu od 2,82 kod turistički inferiornih destinacija do 3,40 kod turistički razvijenih destinacija. **Raspodjela nije ravnomjerna** što je potvrđeno Hi-kvadrat testom i analizom varijance.
- ✓ Raspodjela dodijeljenih ocjena prema kategoriji otoka s kojeg dolaze ispitanici kretala se u rasponu od 2,56 kod otoka kategorije C do 3,47 kod otoka kategorije B. **Raspodjela nije ravnomjerna** što je potvrđeno Hi-kvadrat testom i analizom varijance.

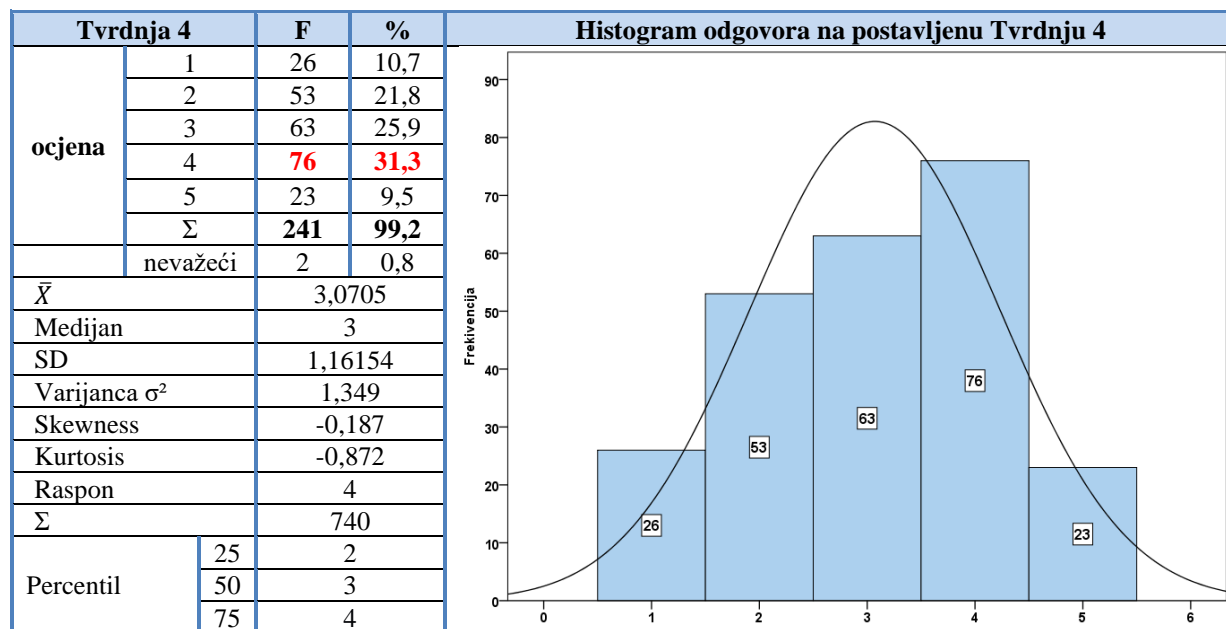
Kod raspodjele odgovora prema kategoriji ispitanika uočljiva je ravnomjernost u odnosu na zanimanje, stupanj obrazovanja i iskustvo ispitanika.

6.5.4. Analiza odgovora u kontekstu utvrđivanja politika razvoja turizma prema posebnostima otoka

U četvrtoj postavljenoj tvrdnji ispitanici se uglavnom ili u cijelosti slažu kako su utvrđene konkretne politike razvoja turizma prema posebnostima otoka. Ovakva tvrdnja ujedno predstavlja i istraživačku hipotezu H_1 . Nasuprot tome, određena je nul-hipoteza H_0 prema kojoj

su odgovori ispitanika raspodijeljeni ravnomjerno. Sljedećom tablicom predočava se frekvencija i distribucija odgovora ispitanika na postavljenu Tvrdnju 4.

Tablica P 24. Frekvencija i distribucija odgovora na postavljenu Tvrdnju 4

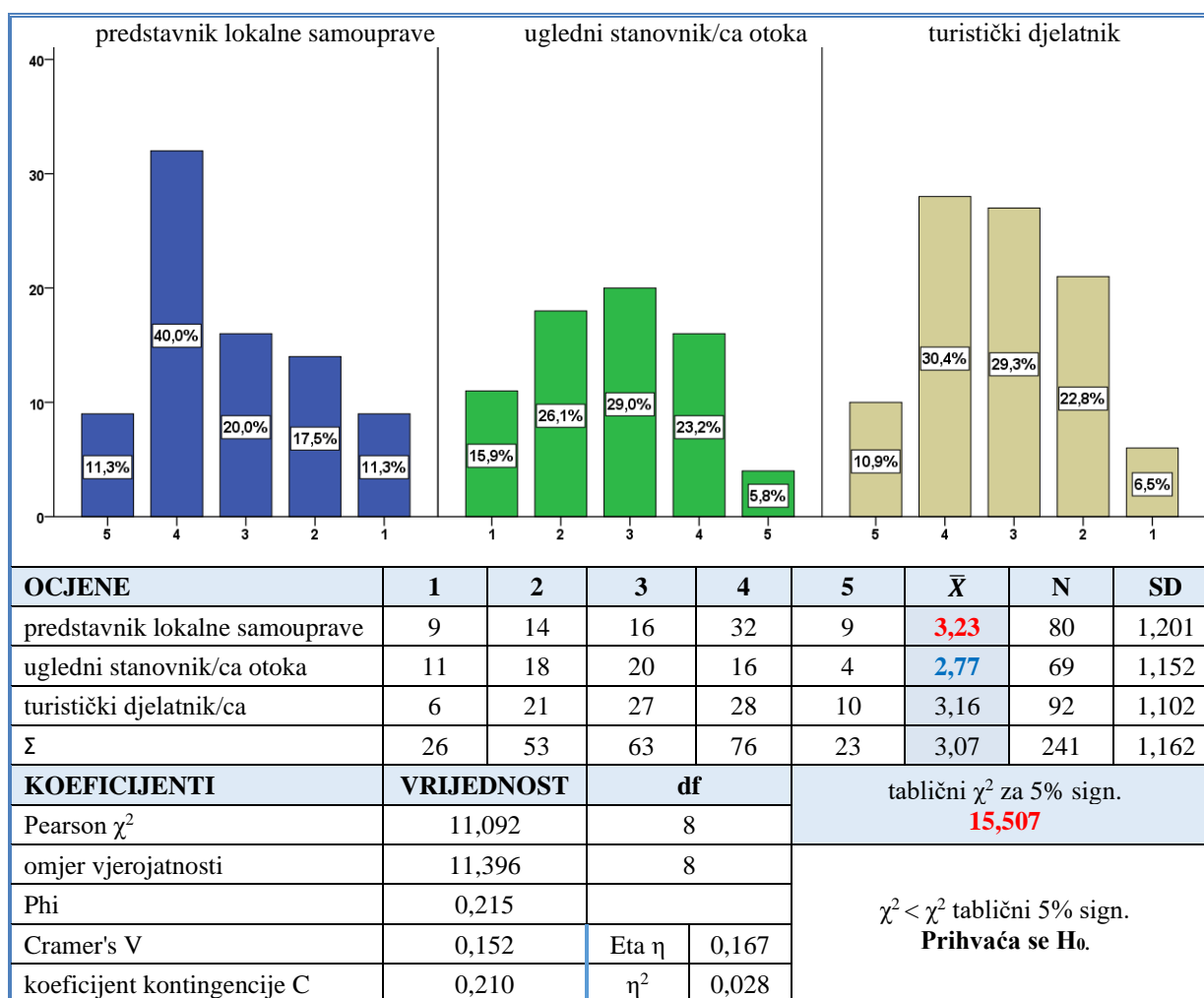

Izvor: obrada autora u IBM SPSS Statistics 24 prema podacima dobivenim iz upitnika

Iz prethodne tablice je vidljivo kako su se ispitanici odredili prema postavljenoj Tvrdnji 4 u rasponu ocjena od 1 do 5. Dvadeset i šest ispitanika (10,7%) se ne slaže s postavljenom tvrdnjom, a njih 53 (21,8%) se s njom uglavnom ne slaže. Neutralnih je 25,9% ispitanika. Uglavnom se slaže s postavljenom tvrdnjom 76 ispitanika (31,3%), dok se u cijelosti slaže njih 23 (9,5%). Priloženi histogram jasno predočava kako se ocjene uglavnom nalaze ispod Gauss-ove krivulje. Mjera asimetrije Skewness je slaba i negativna -0,187 što ukazuje na slab pomak prema većim ocjenama. Mjera spljoštenosti krivulje Kurtosis ima vrijednost -0,872 što označava srednju platikurtičnost koja se ogleda u grupiranju rezultata oko aritmetičke sredine. Ispitanici su promatranu tvrdnju ocijenili prosječnom ocjenom 3,0705 uz standardnu devijaciju od 1,16154 i varijancu 1,349.

Sljedećom tablicom analiziraju se odgovori na postavljenu Tvrdnju 4 prema zanimanju ispitanika. Načelno se postavlja hipoteza istraživanja H_1 kojom se tvrdi kako postoji značajna razlika kod ocjenjivanja između pojedinih kategorija ispitanika. Nasuprot tome, određena je nul-hipoteza H_0 prema kojoj postoji ravnomjernost ocjenjivanja svih kategorija.

Tablica P 25. Analiza odgovora Tvrdnje 4 prema zanimanju ispitanika

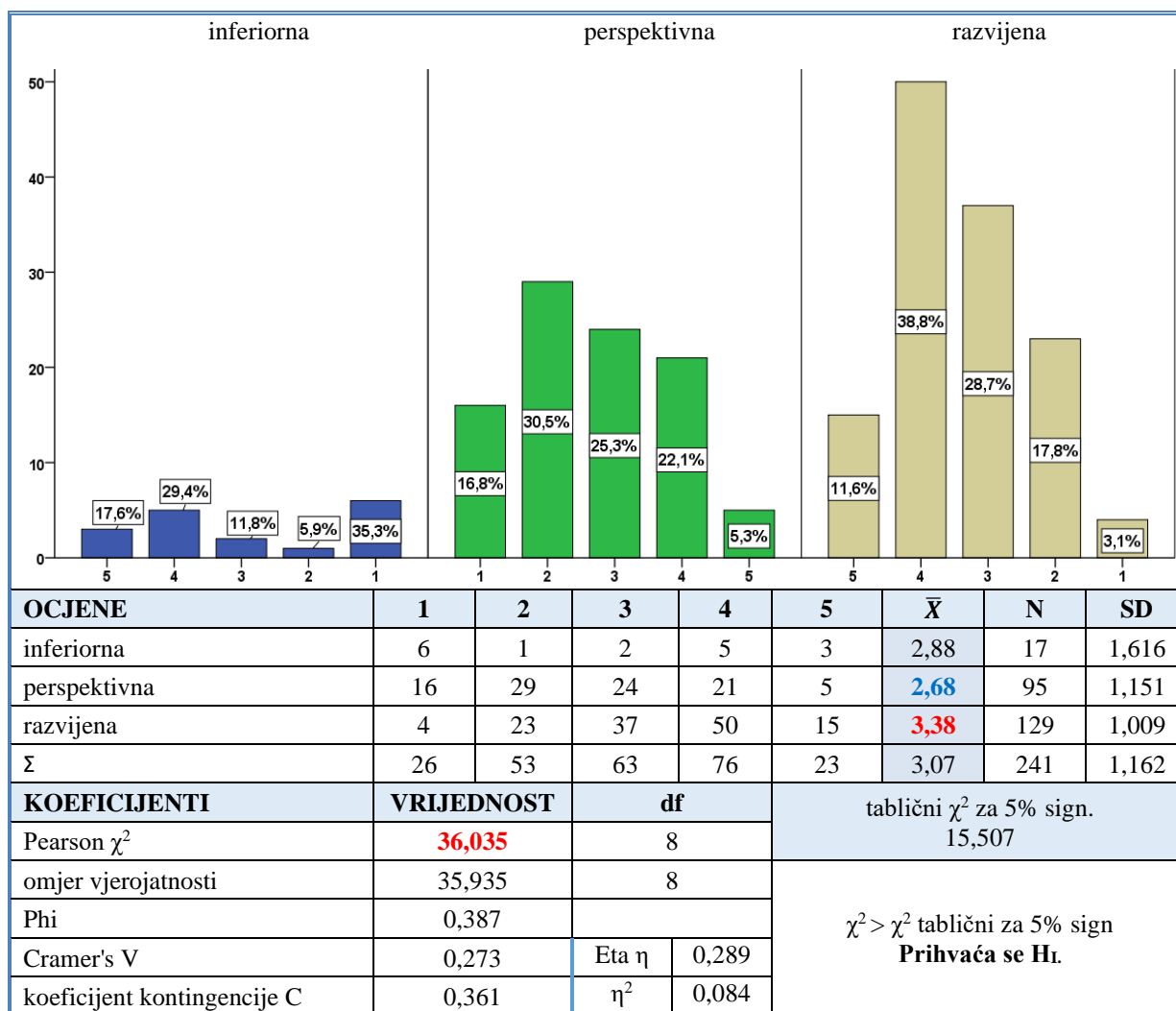

Izvor: obrada autora u IBM SPSS Statistics 24 prema podacima dobivenim iz upitnika

Analizirajući prosječne ocjene koje su dodjeljivali ispitanici, vidljivo je kako među njima ne postoje znatne razlike u prihvaćanju Tvrdnje 4 što govori o ujednačenosti stavova. Rezultat χ^2 testa upućuje na to kako se uz razinu rizika od 5%, može prihvatiti nul-hipoteza H_0 i zaključiti da se ispitanici međusobno ne razilaze pri ocjenjivanju Tvrdnje 4. Cramer's V kao mjera simetrije ima slab učinak, a η^2 kao mjera asocijacije ima malu vrijednost.

Sljedećom tablicom analiziraju se odgovori na postavljenu Tvrdnju 4 prema percepciji turističke razvijenosti otočne destinacije. Načelno se postavlja hipoteza istraživanja H_1 kojom se tvrdi kako postoji značajna razlika kod ocjenjivanja između pojedinih kategorija ispitanika. Nasuprot tome, određena je nul-hipoteza H_0 prema kojoj postoji ravnomjernost ocjenjivanja svih kategorija.

Tablica P 26. Analiza odgovora Tvrdnje 4 prema percepciji turističke razvijenosti otočne destinacije

Izvor: obrada autora u IBM SPSS Statistics 24 prema podacima dobivenim iz upitnika

Analizirajući prosječne ocjene koje su dodjeljivali ispitanici, vidljivo je kako među njima postoje razlike u prihvaćanju Tvrdnje 4 što govori o neujednačenosti stavova. To dodatno potvrđuje i rezultat χ^2 testa koji upućuje na to kako se uz razinu rizika od 5% može prihvatiti istraživačka hipoteza H₁ i zaključiti da percepcija razvijenosti otočne destinacije utječe na način ocjenjivanja Tvrdnje 4. Cramer's V kao mjera simetrije ima srednji učinak, a η^2 kao mjera asocijacije ima malu vrijednost. Veličina koeficijenta kontingencije C ukazuje na umjerenu ovisnost promatranih obilježja. Sljedećom tablicom analiziraju se odgovori na postavljenu Tvrdnju 4 prema profilu ispitanika i kategoriji otoka.

Tablica P 27. Analiza odgovora Tvrdnje 4 prema profilu ispitanika i kategoriji otoka

PROFIL ISPITANIKA			KATEGORIJA OTOKA		
OBRAZOVANJE	$\bar{X}$	N	NASELJENOST	$\bar{X}$	N
doktor znanosti (dr. sc.)	3,50	2	više od 5.000 st. (A)	3,33	123
magistar znanosti (mr. sc.)	2,91	11	od 1.000 do 5.000 st. (B)	2,88	65
visoka stručna sprema (VSS)	2,99	127	od 100 do 1.000 st. (C)	2,58	43
viša stručna sprema (VŠS)	3,47	38	manje od 100 st. (D)	3,20	10
srednja stručna sprema (SSS)	3,00	63			
Σ	3,07	241	Σ	3,07	241
Pearson $\chi^2 = 9,212$; df = 16 tablični χ^2 za 5% sign.= 26,296 $\chi^2 < \chi^2$ tablični za 5% sign. Prihvaća se H₀.			Pearson $\chi^2 = 27,778$; df = 12 tablični χ^2 za 5% sign.= 21,026 $\chi^2 > \chi^2$ tablični za 5% sign. Prihvaća se H₁.		
ISKUSTVO	$\bar{X}$	N			
do 30 godina	3,31	48			
od 30 do 50 godina	3,04	140			
više od 50 godina	2,94	53			
Σ	3,07	241			
Pearson $\chi^2 = 5,623$; df = 8 tablični χ^2 za 5% sign.= 15,507 $\chi^2 < \chi^2$ tablični za 5% sign. Prihvaća se H₀.					

Izvor: obrada autora u IBM SPSS Statistics 24 prema podacima dobivenim iz upitnika

Kako bi potvrdili rezultate dobivene Hi-kvadrat testom, dodatno se provodi analiza varijance ANOVA.

Tablica P 28. Analiza varijance Tvrdnje 4 u odnosu na karakteristike ispitanika i kategoriju otočnih skupina

ANOVA		zbroj kvadrata	df	srednji kvadrati	F	F granični za 5% sign.
* zanimanje ispitanika	između grupa	9,007	2	4,503	3,005	2,238
	unutar grupe	314,794	238	1,323		2,09
	Σ	323,801	240			
* percepcija razvijenosti	između grupa	27,122	2	13,561	10,879	2,238
	unutar grupe	296,679	238	1,247		2,09
	Σ	323,801	240			
* obrazovanje ispitanika	između grupa	7,926	4	1,981	1,480	4,236
	unutar grupe	315,875	236	1,338		2,09
	Σ	323,801	240			
* iskustvo ispitanika	između grupa	3,837	2	1,918	1,427	2,238
	unutar grupe	319,964	238	1,344		2,09
	Σ	323,801	240			
* otočna skupina	između grupa	21,387	3	7,129	5,587	3,237
	unutar grupe	302,414	237	1,276		2,09
	Σ	323,801	240			

Izvor: obrada autora u IBM SPSS Statistics 24 prema podacima dobivenim iz upitnika

Rezultat provedene analize varijance je istaknuti F-omjer, vrijednost koja predstavlja opći pokazatelj postojanja statistički značajnih razlika među ispitanim skupinama. Analiza varijance potvrdila je rezultate provedenih Hi-kvadrat testova.

Postavljena Tvrdnja 4 je prema izračunatim prosječnim vrijednostima rezultirala ocjenom dobar (3,0705) te su ispitanici zauzeli neutralan stav - niti se slažem, niti se ne slažem (nije ni točno ni netočno). Anketirani ispitanici su poznavatelji otočnih prilika i zaključuje se da nisu suviše uvjereni kako su utvrđene konkretne politike razvoja turizma prema posebnostima otoka. U prilog gore navedene tvrdnje moguće je zaključiti:

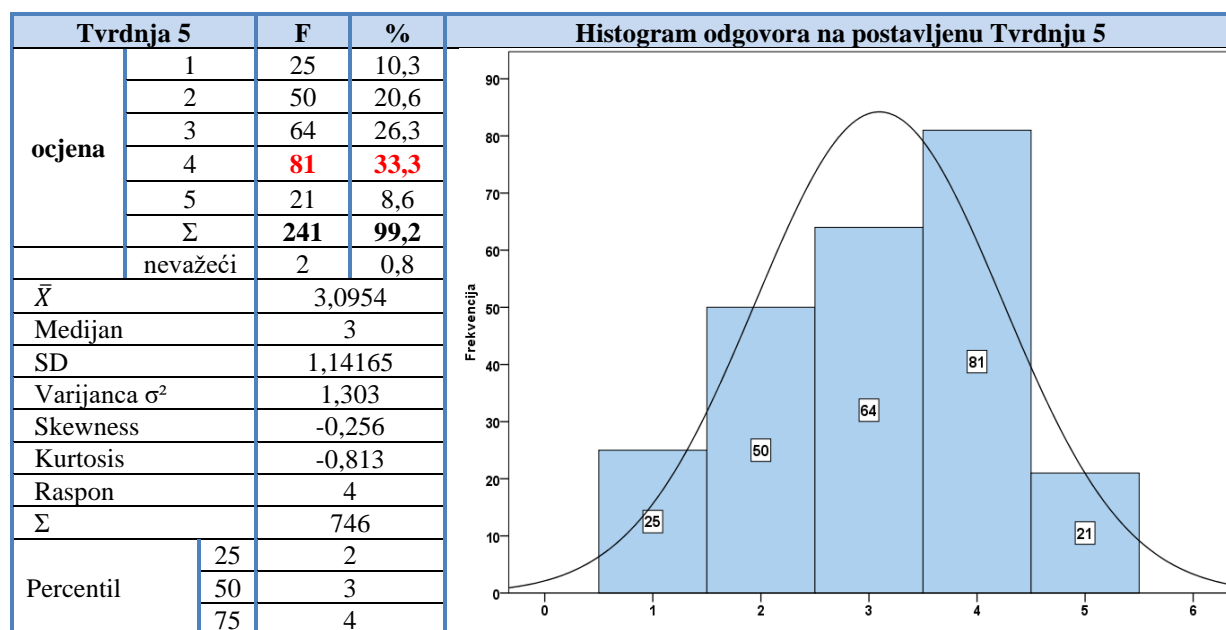
- ✓ Raspodjela dodijeljenih ocjena prema zanimanju ispitanika kretala se u rasponu od 2,77 kod uglednih stanovnika otoka do 3,23 kod predstavnika lokalne samouprave. **Raspodjela je ravnomjerna** što je potvrđeno Hi-kvadrat testom i analizom varijance.
- ✓ Raspodjela dodijeljenih ocjena prema stupnju obrazovanja ispitanika kretala se u rasponu od 2,91 kod ispitanika sa magisterijem znanosti do 3,50 kod onih s doktoratom znanosti. **Raspodjela je ravnomjerna** što je potvrđeno Hi-kvadrat testom i analizom varijance.
- ✓ Raspodjela dodijeljenih ocjena prema iskustvu ispitanika u turizmu kretala se u rasponu od 2,94 kod najiskusnijih ispitanika do 3,31 kod mlađih od 30 godina. **Raspodjela je ravnomjerna** što je potvrđeno Hi-kvadrat testom i analizom varijance.
- ✓ Raspodjela dodijeljenih ocjena prema percepciji turističke razvijenosti otočne destinacije iz koje dolaze ispitanici kretala se u rasponu od 2,68 kod turistički perspektivnih destinacija do 3,38 kod turistički razvijenih destinacija. **Raspodjela nije ravnomjerna** što je potvrđeno Hi-kvadrat testom i analizom varijance.
- ✓ Raspodjela dodijeljenih ocjena prema kategoriji otoka s kojeg dolaze ispitanici kretala se u rasponu od 2,58 kod otoka kategorije C do 3,33 kod otoka kategorije A. **Raspodjela nije ravnomjerna** što je potvrđeno Hi-kvadrat testom i analizom varijance.

Kod raspodjele odgovora prema kategoriji ispitanika uočljiva je ravnomjernost u odnosu na zanimanje, stupanj obrazovanja i iskustvo ispitanika.

6.5.5. Analiza odgovora u kontekstu korištenja strategija lokalnog stanovništva

U petoj postavljenoj tvrdnji ispitanici se uglavnom ili u cijelosti slažu kako se koristi strategija lokalnog stanovništva odnosno da je ona usmjerena prema dobrobiti svih stanovnika otoka. Ovakva tvrdnja ujedno predstavlja i istraživačku hipotezu H_1 . Nasuprot tome, određena je nul-hipoteza H_0 prema kojoj su odgovori ispitanika raspodijeljeni ravnomjerno. Sljedećom tablicom predočava se frekvencija i distribucija odgovora ispitanika na postavljenu Tvrdnju 5.

Tablica P 29. Frekvencija i distribucija odgovora na postavljenu Tvrdnju 5

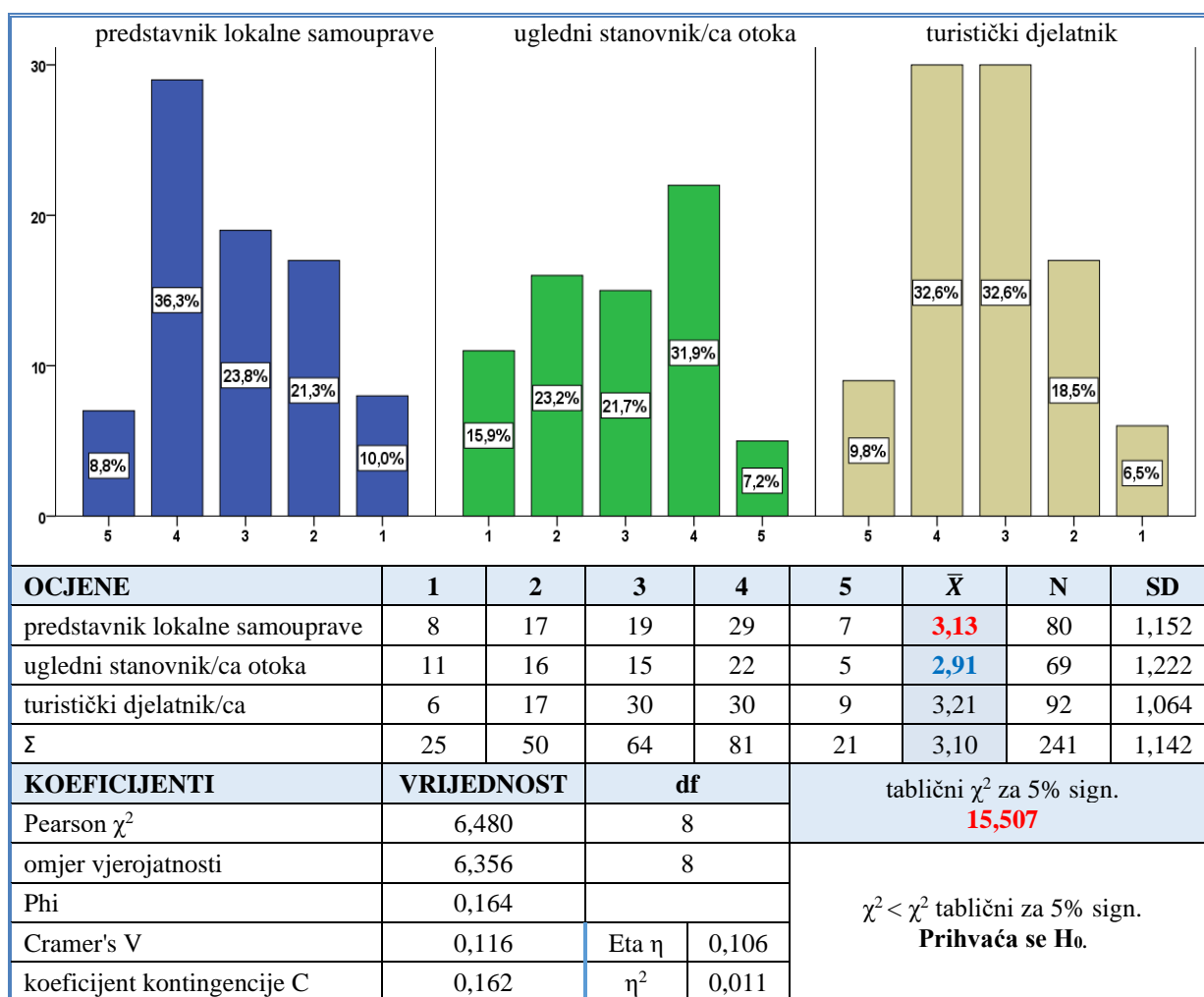

Izvor: obrada autora u IBM SPSS Statistics 24 prema podacima dobivenim iz upitnika

Iz prethodne tablice vidljivo je kako su se ispitanici odredili prema postavljenoj Tvrdnji 5 u rasponu ocjena od 1 do 5. Dvadeset i pet ispitanika (10,3%) se ne slaže s postavljenom tvrdnjom, a njih 50 (20,6%) se s njom uglavnom ne slaže. Neutralnih je 26,3% ispitanika. Uglavnom se slaže s postavljenom tvrdnjom 81 ispitanik (33,3%) dok se u cijelosti slaže njih 21 (8,6%). Priloženi histogram jasno predočava kako ocjene prate Gauss-ovu razdiobu. Mjera asimetrije Skewness je umjerena i negativna -0,256 što ukazuje na slab pomak prema većim ocjenama. Mjera spljoštenosti krivulje Kurtosis ima vrijednost -0,813 što označava značajnu platikurtičnost koja se ogleda u grupiranju rezultata oko aritmetičke sredine. Ispitanici su promatranu tvrdnju ocijenili prosječnom ocjenom 3,0954 uz standardnu devijaciju od 1,14165 i varijancu 1,303.

Sljedećom tablicom analiziraju se odgovori na postavljenu Tvrdnju 5 prema zanimanju ispitanika. Načelno se postavlja hipoteza istraživanja H_1 kojom se tvrdi kako postoji značajna razlika kod ocjenjivanja između pojedinih kategorija ispitanika. Nasuprot tome, određena je nul-hipoteza H_0 prema kojoj postoji ravnomjernost ocjenjivanja svih kategorija.

Tablica P 30. Analiza odgovora Tvrdnje 5 prema zanimanju ispitanika

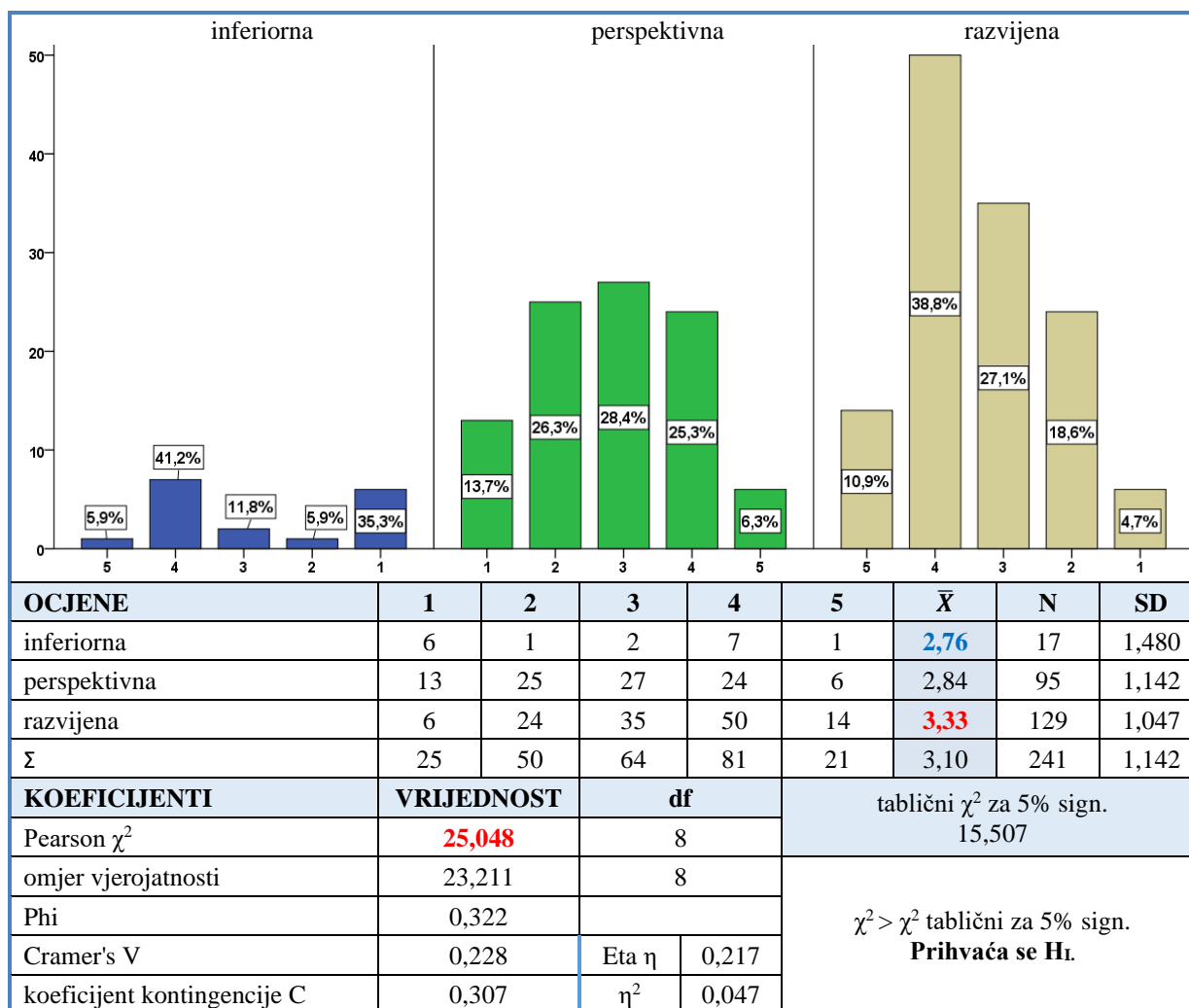
Izvor: obrada autora u IBM SPSS Statistics 24 prema podacima dobivenim iz upitnika

Analizirajući prosječne ocjene koje su dodjeljivali ispitanici, vidljivo je kako među njima ne postoje znatne razlike u prihvaćanju Tvrdnje 5 što govori o ujednačenosti stavova. Rezultat χ^2 testa upućuje na to kako se uz razinu rizika od 5%, može prihvatiti nul-hipoteza H_0 i zaključiti da se ispitanici međusobno ne razilaze pri ocjenjivanju Tvrdnje 5. Cramer's V kao mjera simetrije ima slab učinak, a η^2 kao mjera asocijacije ima malu vrijednost.

Sljedećom tablicom analiziraju se odgovori na postavljenu Tvrdnju 5 prema percepciji turističke razvijenosti otočne destinacije. Načelno se postavlja hipoteza istraživanja H_1 kojom

se tvrdi kako postoji značajna razlika kod ocjenjivanja između pojedinih kategorija ispitanika. Nasuprot tome, određena je nul-hipoteza H_0 prema kojoj postoji ravnomjernost ocjenjivanja svih kategorija.

Tablica P 31. Analiza odgovora Tvrdnje 5 prema percepciji turističke razvijenosti otočne destinacije

Izvor: obrada autora u IBM SPSS Statistics 24 prema podacima dobivenim iz upitnika

Analizirajući prosječne ocjene koje su dodjeljivali ispitanici, vidljivo je kako među njima postoje razlike u prihvaćanju Tvrdnje 5 što govori o neujednačenosti stavova. To dodatno potvrđuje i rezultat χ^2 testa koji upućuje na to kako se uz razinu rizika od 5% može prihvatiti istraživačka hipoteza H_1 i zaključiti da percepcija razvijenosti otočne destinacije utječe na način ocjenjivanja Tvrdnje 5. Cramer's V kao mjera simetrije ima srednji učinak, a η^2 kao mjera asocijacije slab učinak. Veličina koeficijenta kontingencije C ukazuje na umjerenu ovisnost

promatranih obilježja. Sljedećom tablicom analiziraju se odgovori na postavljenu Tvrdnju 5 prema profilu ispitanika i kategoriji otoka.

Tablica P 32. Analiza odgovora Tvrdnje 5 prema profilu ispitanika i kategoriji otoka

PROFIL ISPITANIKA			KATEGORIJA OTOKA		
OBRAZOVANJE	$\bar{X}$	N	NASELJENOST	$\bar{X}$	N
doktor znanosti (dr. sc.)	4,50	2	više od 5.000 st. (A)	3,21	123
magistar znanosti (mr. sc.)	2,82	11	od 1.000 do 5.000 st. (B)	3,23	65
visoka stručna sprema (VSS)	2,99	127	od 100 do 1.000 st. (C)	2,58	43
viša stručna sprema (VŠS)	3,61	38	manje od 100 st. (D)	3,00	10
srednja stručna sprema (SSS)	3,00	63			
Σ	3,10	241	Σ	3,10	241
Pearson $\chi^2 = 22,583$; df = 16 tablični χ^2 za 5% sign. = 26,296 $\chi^2 < \chi^2$ tablični za 5% sign. Prihvaća se H₀.			Pearson $\chi^2 = 25,979$; df = 12 tablični χ^2 za 5% sign. = 21,026 $\chi^2 > \chi^2$ tablični za 5% sign. Prihvaća se H₁.		
ISKUSTVO	$\bar{X}$	N			
do 30 godina	3,40	48			
od 30 do 50 godina	3,04	140			
više od 50 godina	2,98	53			
Σ	3,10	241			
Pearson $\chi^2 = 9,321$; df = 8 Tablični χ^2 za 5% sign. = 15,507 $\chi^2 < \chi^2$ tablični za 5% sign. Prihvaća se H₀.					

Izvor: obrada autora u IBM SPSS Statistics 24 prema podacima dobivenim iz upitnika

Kako bi potvrdili rezultate dobivene Hi-kvadrat testom, dodatno se provodi analiza varijance ANOVA.

Tablica P 33. Analiza varijance Tvrdnje 5 u odnosu na karakteristike ispitanika i kategoriju otočnih skupina

ANOVA		zbroj kvadrata	df	srednji kvadrati	F	F granični za 5% sign.
* zanimanje ispitanika	između grupa	3,501	2	1,750	1,347	2,236
	unutar grupe	309,304	238	1,300		2,09
	Σ	312,805	240			
* percepcija razvijenosti	između grupa	14,789	2	7,394	5,905	2,238
	unutar grupe	298,016	238	1,252		2,09
	Σ	312,805	240			
* obrazovanje ispitanika	između grupa	16,598	4	4,149	2,306	4,236
	unutar grupe	296,207	236	1,255		1,46
	Σ	312,805	240			
* iskustvo ispitanika	između grupa	5,523	2	2,762	2,139	2,238
	unutar grupe	307,282	238	1,291		2,09
	Σ	312,805	240			
* otočna skupina	između grupa	14,297	3	4,766	3,784	3,237
	unutar grupe	298,508	237	1,260		1,07
	Σ	312,805	240			

Izvor: obrada autora u IBM SPSS Statistics 24 prema podacima dobivenim iz upitnika

Rezultat provedene analize varijance je istaknuti F-omjer, vrijednost koja predstavlja opći pokazatelj postojanja statistički značajnih razlika među ispitanim skupinama. Analiza varijance potvrdila je rezultate provedenih Hi-kvadrat testova.

Postavljena Tvrdnja 5 je prema izračunatim prosječnim vrijednostima rezultirala ocjenom dobar (3,0954) te su ispitanici zauzeli neutralan stav. Anketirani ispitanici su poznavatelji otočnih prilika i zaključuje se da nisu suviše uvjereni kako se koristi strategija lokalnog stanovništva koja je usmjerena prema dobrobiti svih stanovnika otoka. U prilog gore navedene tvrdnje moguće je zaključiti:

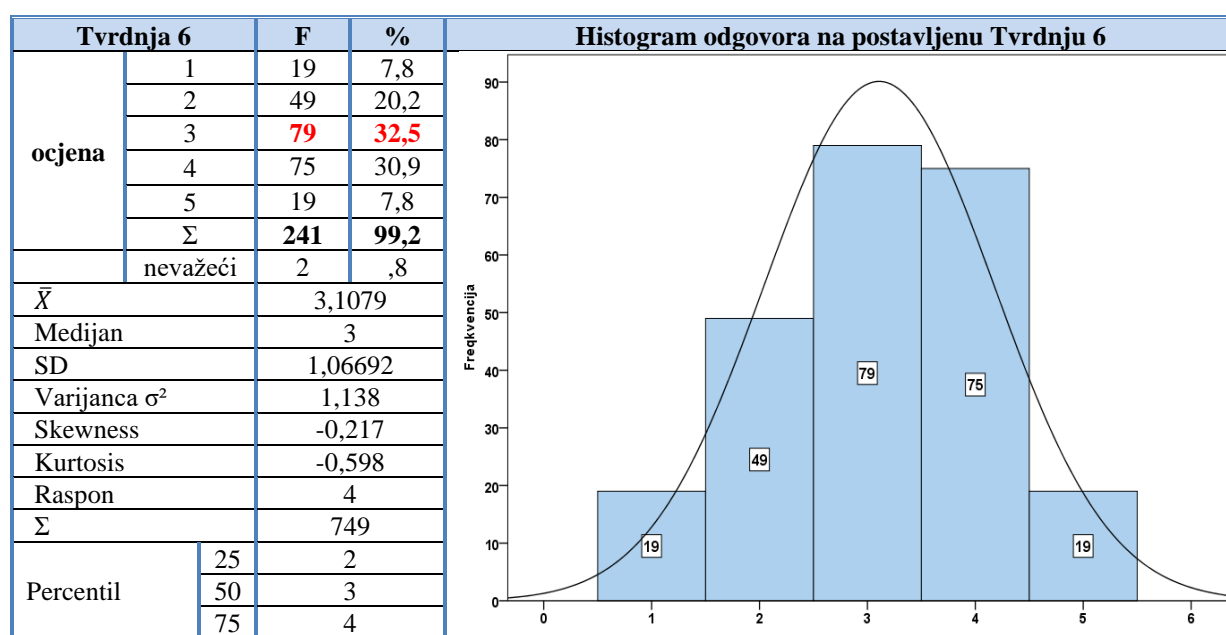
- ✓ Raspodjela dodijeljenih ocjena prema zanimanju ispitanika kretala se u rasponu od 2,91 kod uglednih stanovnika otoka do 3,13 kod predstavnika lokalne samouprave. **Raspodjela je ravnomjerna** što je potvrđeno Hi-kvadrat testom i analizom varijance.
- ✓ Raspodjela dodijeljenih ocjena prema stupnju obrazovanja ispitanika kretala se u rasponu od 2,82 kod ispitanika sa magisterijem znanosti do 4,50 kod onih s doktoratom znanosti. **Raspodjela je ravnomjerna** što je potvrđeno Hi-kvadrat testom i analizom varijance.
- ✓ Raspodjela dodijeljenih ocjena prema iskustvu ispitanika u turizmu kretala se u rasponu od 2,98 kod najiskusnijih ispitanika do 3,4 kod mlađih od 30 godina. **Raspodjela je ravnomjerna** što je potvrđeno Hi-kvadrat testom i analizom varijance.
- ✓ Raspodjela dodijeljenih ocjena prema percepciji turističke razvijenosti otočne destinacije iz koje dolaze ispitanici kretala se u rasponu od 2,76 kod turistički inferiornih destinacija do 3,33 kod turistički razvijenih destinacija. **Raspodjela nije ravnomjerna** u odnosu na što je potvrđeno Hi-kvadrat testom i analizom varijance.
- ✓ Raspodjela dodijeljenih ocjena prema kategoriji otoka s kojeg dolaze ispitanici kretala se u rasponu od 2,58 kod otoka kategorije C do 3,23 kod otoka kategorije B. **Raspodjela nije ravnomjerna** što je potvrđeno Hi-kvadrat testom i analizom varijance.

Kod raspodjele odgovora prema kategoriji ispitanika uočljiva je ravnomjernost u odnosu na zanimanje, stupanj obrazovanja i iskustvo ispitanika.

6.5.6. Analiza odgovora u kontekstu korištenja strategija kvalitete u svrhu poboljšanja ponude

U šestoj postavljenoj tvrdnji ispitanici se uglavnom ili u cijelosti slažu kako se permanentno koristi strategija kvalitete kojom se kvalitativno poboljšava postojeća ponuda. Ovakva tvrdnja ujedno predstavlja i istraživačku hipotezu H_1 . Nasuprot tome, određena je nul-hipoteza H_0 prema kojoj su odgovori ispitanika raspodijeljeni ravnomjerno. Sljedećom tablicom predočava se frekvencija i distribucija odgovora ispitanika na postavljenu Tvrdnju 6.

Tablica P 34. Frekvencija i distribucija odgovora na postavljenu Tvrdnju 6

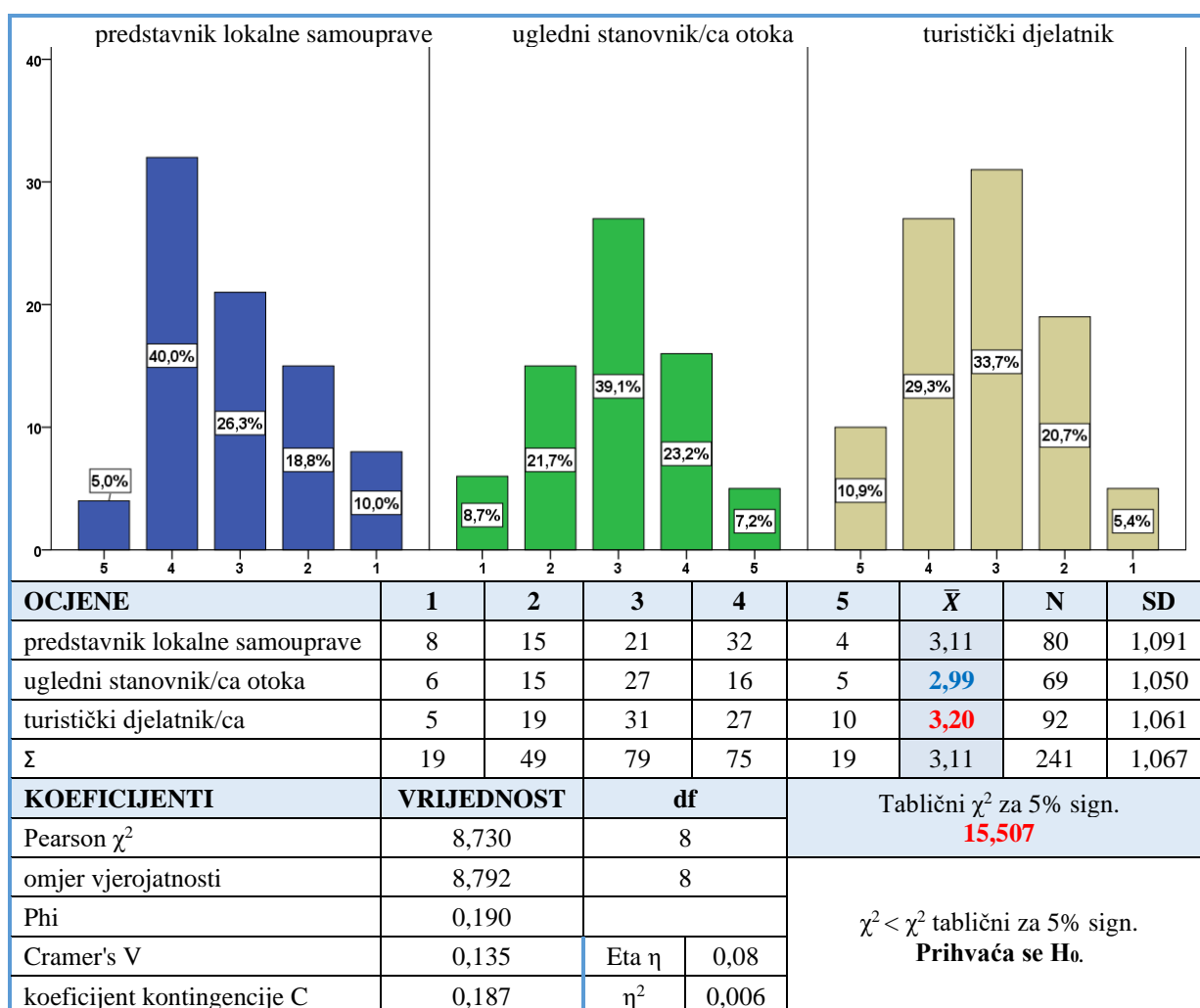
Izvor: obrada autora u IBM SPSS Statistics 24 prema podacima dobivenim iz upitnika

Iz prethodne tablice vidljivo je kako su se ispitanici odredili prema postavljenoj Tvrdnji 6 u rasponu ocjena od 1 do 5. Devetnaest ispitanika (7,8%) se ne slaže s postavljenom tvrdnjom, a njih 49 (20,2%) se s njom uglavnom ne slaže. Neutralnih je 32,5% ispitanika. Uglavnom se slaže s postavljenom tvrdnjom 75 ispitanika (30,9%) dok se u cijelosti slaže njih 19 (7,8%). Priloženi histogram jasno predočava kako ocjene prate Gauss-ovu razdiobu. Mjera asimetrije Skewness je umjerena i negativna -0,217 što ukazuje na slab pomak prema većim ocjenama. Mjera spljoštenosti krivulje Kurtosis ima vrijednost -0,598 što označava umjerenu platikurtičnost koja se ogleda u grupiranju rezultata oko aritmetičke sredine. Ispitanici su promatranu tvrdnju ocijenili prosječnom ocjenom 3,1079 uz standardnu devijaciju od 1,06692 i varijancu 1,138.

Sljedećom tablicom analiziraju se odgovori na postavljenu Tvrdnju 6 prema zanimanju ispitanika. Načelno se postavlja hipoteza istraživanja H_1 kojom se tvrdi kako postoji značajna razlika kod ocjenjivanja između pojedinih kategorija ispitanika. Nasuprot tome, određena je nul-hipoteza H_0 prema kojoj postoji ravnomjernost ocjenjivanja svih kategorija.

Tablica P 35. Analiza odgovora Tvrdnje 6 prema zanimanju ispitanika

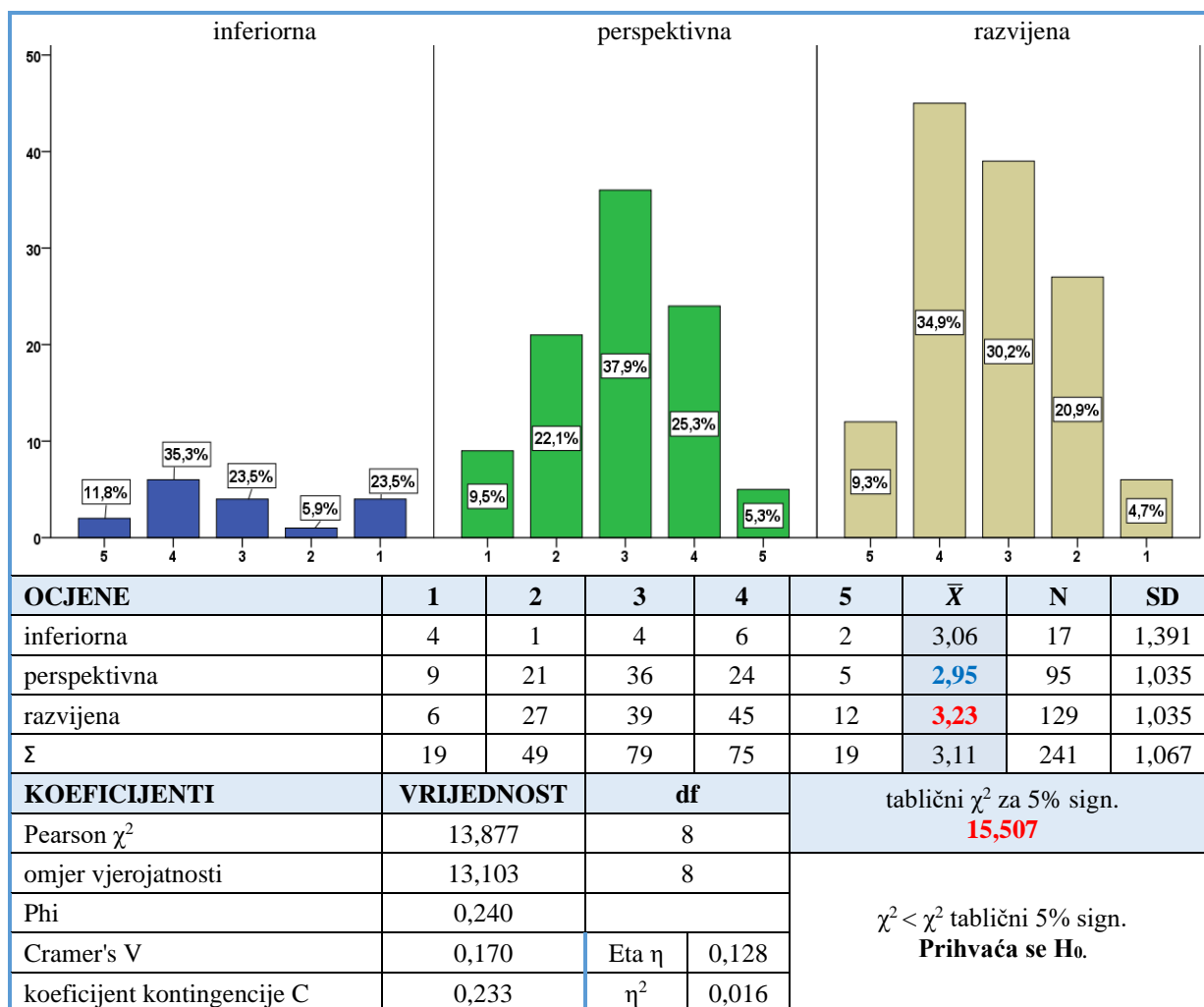
Izvor: obrada autora u IBM SPSS Statistics 24 prema podacima dobivenim iz upitnika

Analizirajući prosječne ocjene koje su dodjeljivali ispitanici, vidljivo je kako među njima ne postoje znatne razlike u prihvaćanju Tvrdnje 6 što govori o ujednačenosti stavova. Rezultat χ^2 testa upućuje na to kako se uz razinu rizika od 5% može prihvatiti nul-hipoteza H_0 i zaključiti da se ispitanici međusobno ne razilaze pri ocjenjivanju Tvrdnje 6. Cramer's V kao mjera simetrije ima slab učinak, a η^2 kao mjera asocijacije ima malu vrijednost.

Sljedećom tablicom analiziraju se odgovori na postavljenu Tvrdnju 6 prema percepciji turističke razvijenosti otočne destinacije. Načelno se postavlja hipoteza istraživanja H_1 kojom

se tvrdi kako postoji značajna razlika kod ocjenjivanja između pojedinih kategorija ispitanika. Nasuprot tome, određena je nul-hipoteza H_0 prema kojoj postoji ravnomjernost ocjenjivanja svih kategorija.

Tablica P 36. Analiza odgovora Tvrdnje 6 prema percepciji turističke razvijenosti otočne destinacije

Izvor: obrada autora u IBM SPSS Statistics 24 prema podacima dobivenim iz upitnika

Analizirajući prosječne ocjene koje su dodjeljivali, ispitanici, vidljivo je kako među njima ne postoje značajne razlike u prihvaćanju Tvrdnje 6 što govori o ujednačenosti stavova. To dodatno potvrđuje i rezultat χ^2 testa koji upućuju na to kako se uz razinu rizika od 5% može prihvatiti nul-hipoteza H_0 i zaključiti da percepcija razvijenosti otočne destinacije ne utječe na način ocjenjivanja Tvrdnje 6. Cramer's V kao mjera simetrije ima srednji učinak, a η^2 kao mjera asocijacije slab učinak. Veličina koeficijenta kontingencije C ukazuje na umjerenu ovisnost

promatranih obilježja. Sljedećom tablicom analiziraju se odgovori na postavljenu Tvrdnju 6 prema profilu ispitanika i kategoriji otoka.

Tablica P 37. Analiza odgovora Tvrdnje 6 prema profilu ispitanika i kategoriji otoka

PROFIL ISPITANIKA			KATEGORIJA OTOKA		
OBRAZOVANJE	$\bar{X}$	N	NASELJENOST	$\bar{X}$	N
doktor znanosti (dr. sc.)	4,50	2	više od 5.000 st. (A)	3,29	123
magistar znanosti (mr. sc.)	2,73	11	od 1.000 do 5.000 st. (B)	3,03	65
visoka stručna sprema (VSS)	2,95	127	od 100 do 1.000 st. (C)	2,60	43
viša stručna sprema (VŠS)	3,45	38	manje od 100 st. (D)	3,50	10
srednja stručna sprema (SSS)	3,24	63			
Σ	3,11	241	Σ	3,11	241
Pearson $\chi^2 = 29,117$; df = 16 tablični χ^2 za 5% sign.= 26,296 $\chi^2 > \chi^2$ tablični za 5% sign. Prihvaća se H₁.			Pearson $\chi^2 = 27,586$; df = 12 tablični χ^2 za 5% sign.= 21,026 $\chi^2 > \chi^2$ tablični za 5% sign. Prihvaća se H₁.		
ISKUSTVO	$\bar{X}$	N			
do 30 godina	3,29	48			
od 30 do 50 godina	3,05	140			
više od 50 godina	3,09	53			
Σ	3,11	241			
Pearson $\chi^2 = 9,216$; df = 8 tablični χ^2 za 5% sign.= 15,507 $\chi^2 < \chi^2$ tablični za 5% sign. Prihvaća se H₀.					

Izvor: obrada autora u IBM SPSS Statistics 24 prema podacima dobivenim iz upitnika

Kako bi potvrdili rezultate dobivene Hi-kvadrat testom, dodatno se provodi analiza varijance ANOVA.

Tablica P 38. Analiza varijance Tvrdnje 6 u odnosu na karakteristike ispitanika i kategoriju otočnih skupina

ANOVA		zbroj kvadrata	df	srednji kvadrati	F	F granični za 5% sign.
* zanimanje ispitanika	između grupa	1,744	2	0,872	0,764	2,238
	unutar grupe	271,451	238	1,141		2,09
	Σ	273,195	240			
* percepcija razvijenosti	između grupa	4,494	2	2,247	1,990	2,238
	unutar grupe	268,701	238	1,129		2,09
	Σ	273,195	240			
* obrazovanje ispitanika	između grupa	13,973	4	3,493	3,180	4,236
	unutar grupe	259,222	236	1,098		2,46
	Σ	273,195	240			
* iskustvo ispitanika	između grupa	2,100	2	1,050	0,922	2,238
	unutar grupe	271,095	238	1,139		2,09
	Σ	273,195	240			
* otočna skupina	između grupa	17,014	3	5,671	5,247	3,237
	unutar grupe	256,181	237	1,081		2,07
	Σ	273,195	240			

Izvor: obrada autora u IBM SPSS Statistics 24 prema podacima dobivenim iz upitnika

Rezultat provedene analize varijance je istaknuti F-omjer, vrijednost koja predstavlja opći pokazatelj postojanja statistički značajnih razlika među ispitanim skupinama. Analiza varijance potvrdila je rezultate provedenih Hi-kvadrat testova.

Postavljena Tvrdnja 6 je prema izračunatim prosječnim vrijednostima rezultirala ocjenom dobar (3,1079) te su ispitanici zauzeli neutralan stav. Anketirani ispitanici su poznavatelji otočnih prilika i zaključuje se da nisu suviše uvjereni kako se permanentno koristi strategija kvalitete kojom se kvalitativno poboljšava postojeća ponuda. U prilog takvoj tvrdnji moguće je iznijeti sljedeće:

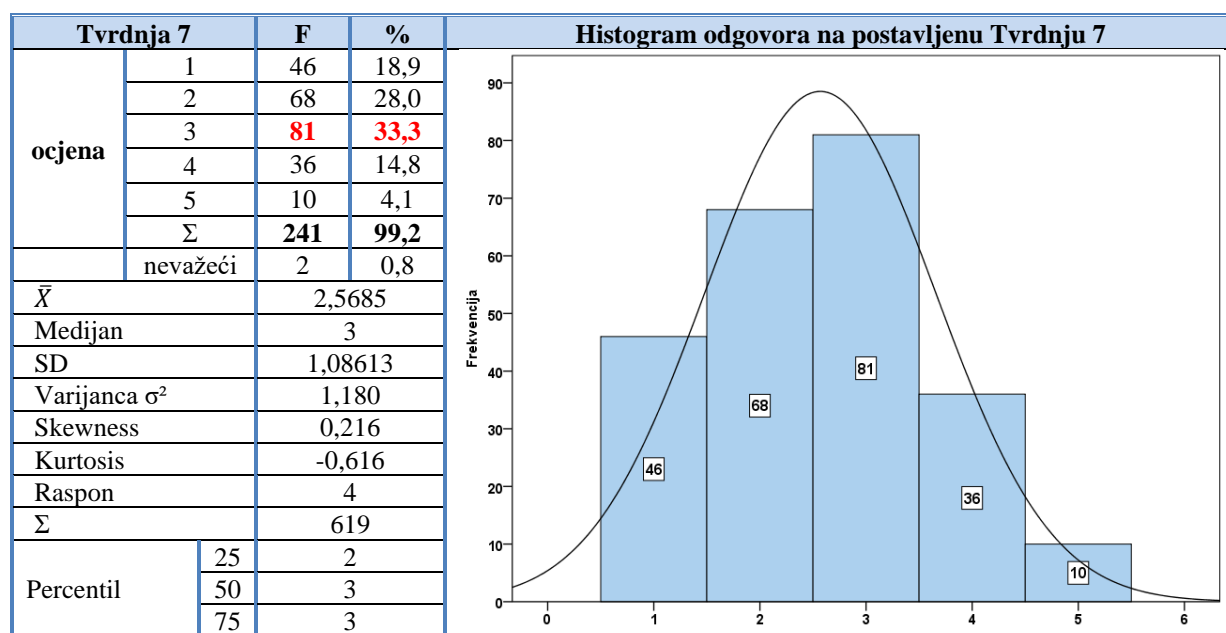
- ✓ Raspodjela dodijeljenih ocjena prema zanimanju ispitanika kretala se u rasponu od 2,99 kod uglednih stanovnika otoka do 3,20 kod turističkih djelatnika. **Raspodjela je ravnomjerna** ispitanika što je potvrđeno Hi-kvadrat testom i analizom varijance.
- ✓ Raspodjela dodijeljenih ocjena prema stupnju obrazovanja ispitanika kretala se u rasponu 2,73 kod ispitanika sa magisterijem znanosti do 4,50 kod onih s doktoratom znanosti. **Raspodjela nije ravnomjerna** je potvrđeno Hi-kvadrat testom i analizom varijance.
- ✓ Raspodjela dodijeljenih ocjena prema iskustvu ispitanika u turizmu kretala se u rasponu od 3,05 kod srednje iskusnih ispitanika do 3,29 kod mlađih od 30 godina. **Raspodjela je ravnomjerna** što je potvrđeno Hi-kvadrat testom i analizom varijance.
- ✓ Raspodjela dodijeljenih ocjena prema percepciji turističke razvijenosti otočne destinacije iz koje dolaze ispitanici kretala se u rasponu od 2,95 kod turistički perspektivnih destinacija do 3,23 kod turistički razvijenih destinacija. **Raspodjela je ravnomjerna** što je potvrđeno Hi-kvadrat testom i analizom varijance.
- ✓ Raspodjela dodijeljenih ocjena prema kategoriji otoka s kojeg dolaze ispitanici kretala se u rasponu od 2,60 kod otoka kategorije C do 3,50 kod otoka kategorije D. **Raspodjela nije ravnomjerna** što je potvrđeno Hi-kvadrat testom i analizom varijance.

Kod raspodjele odgovora prema kategoriji ispitanika uočljiva je ravnomjernost u odnosu na zanimanje, iskustvo ispitanika i percepciju turističke razvijenosti otočne destinacije.

6.5.7. Analiza odgovora u kontekstu provođenja strategija izoliranog turizma

U sedmoj postavljenoj tvrdnji ispitanici se uglavnom ili u cijelosti slažu kako se provodi strategija izoliranog turizma (seoskog, poljoprivrednog, ribarskog tipa). Ovakva tvrdnja ujedno predstavlja i istraživačku hipotezu H_1 . Nasuprot tome, određena je nul-hipoteza H_0 prema kojoj su odgovori ispitanika raspodijeljeni ravnomjerno. Sljedećom tablicom predočava se frekvencija i distribucija odgovora ispitanika na postavljenu Tvrdnju 7.

Tablica P 39. Frekvencija i distribucija odgovora na postavljenu Tvrdnju 7

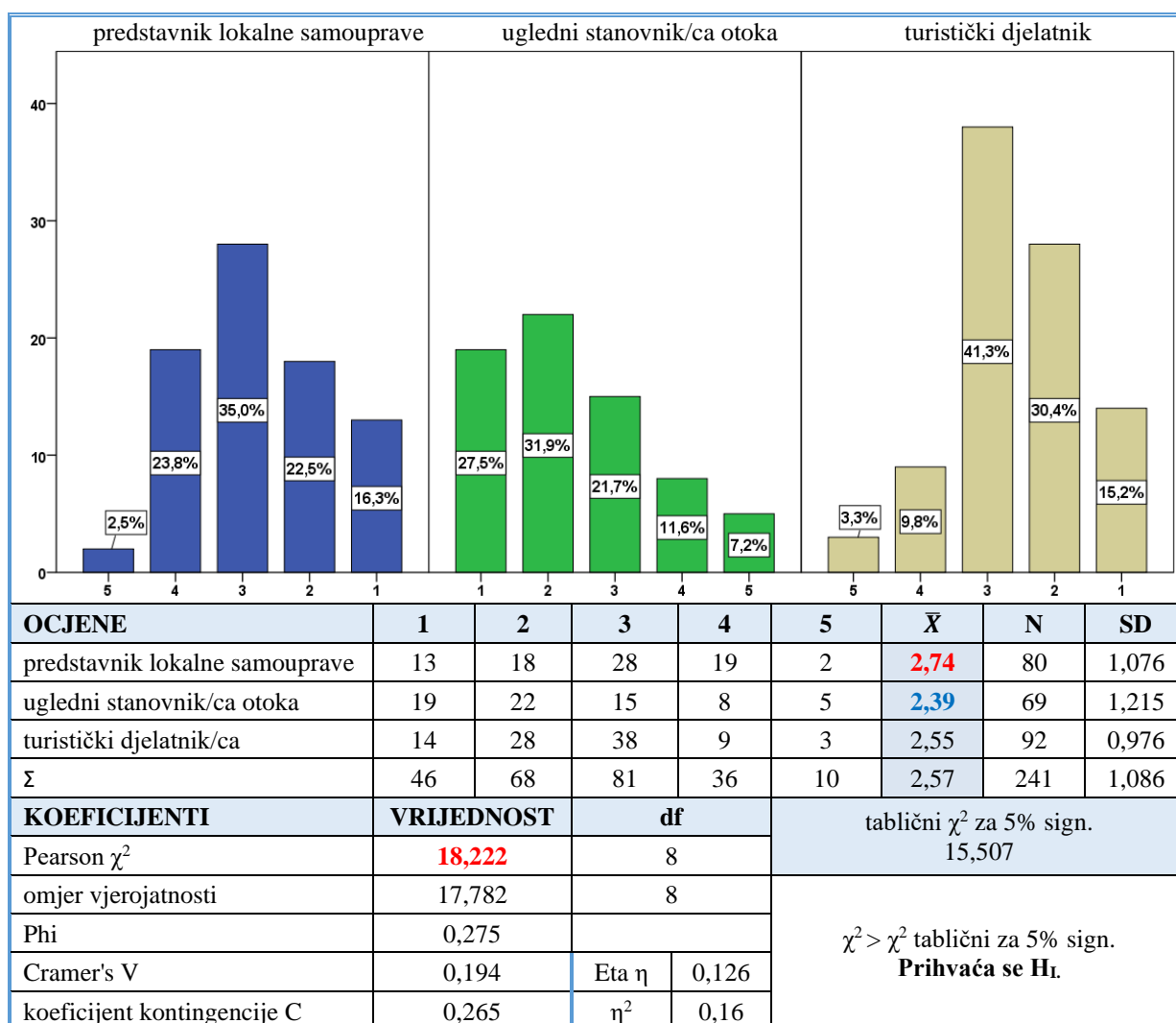

Izvor: obrada autora u IBM SPSS Statistics 24 prema podacima dobivenim iz upitnika

Iz prethodne tablice vidljivo je kako su se ispitanici odredili prema postavljenoj Tvrdnji 7 u rasponu ocjena od 1 do 5. Četrdeset i šest ispitanika (18,9%) se ne slaže s postavljenom tvrdnjom, a njih 68 (28,0%) se s njom uglavnom ne slaže. Neutralnih je 33,3% ispitanika. Uglavnom se slaže s postavljenom tvrdnjom 36 ispitanika (14,8%) dok se u cijelosti slaže svega njih 10 (4,1%). Priloženi histogram jasno predočava kako ocjene prate Gauss-ovu razdiobu. Mjera asimetrije Skewness je umjerena i pozitivna 0,216 što ukazuje na slab pomak prema nižim ocjenama. Mjera spljoštenosti krivulje Kurtosis ima vrijednost -0,616 što označava umjerenu platikurtičnost koja se ogleda u grupiranju rezultata oko aritmetičke sredine. Ispitanici su promatranu tvrdnju ocijenili prosječnom ocjenom 2,5685 uz standardnu devijaciju od 1,08613 i varijancu 1,180.

Sljedećom tablicom analiziraju se odgovori na postavljenu Tvrdnju 7 prema zanimanju ispitanika. Načelno se postavlja hipoteza istraživanja H_1 kojom se tvrdi kako postoji značajna razlika kod ocjenjivanja između pojedinih kategorija ispitanika. Nasuprot tome, određena je nul-hipoteza H_0 prema kojoj postoji ravnomjernost ocjenjivanja svih kategorija.

Tablica P 40. Analiza odgovora Tvrdnje 7 prema zanimanju ispitanika

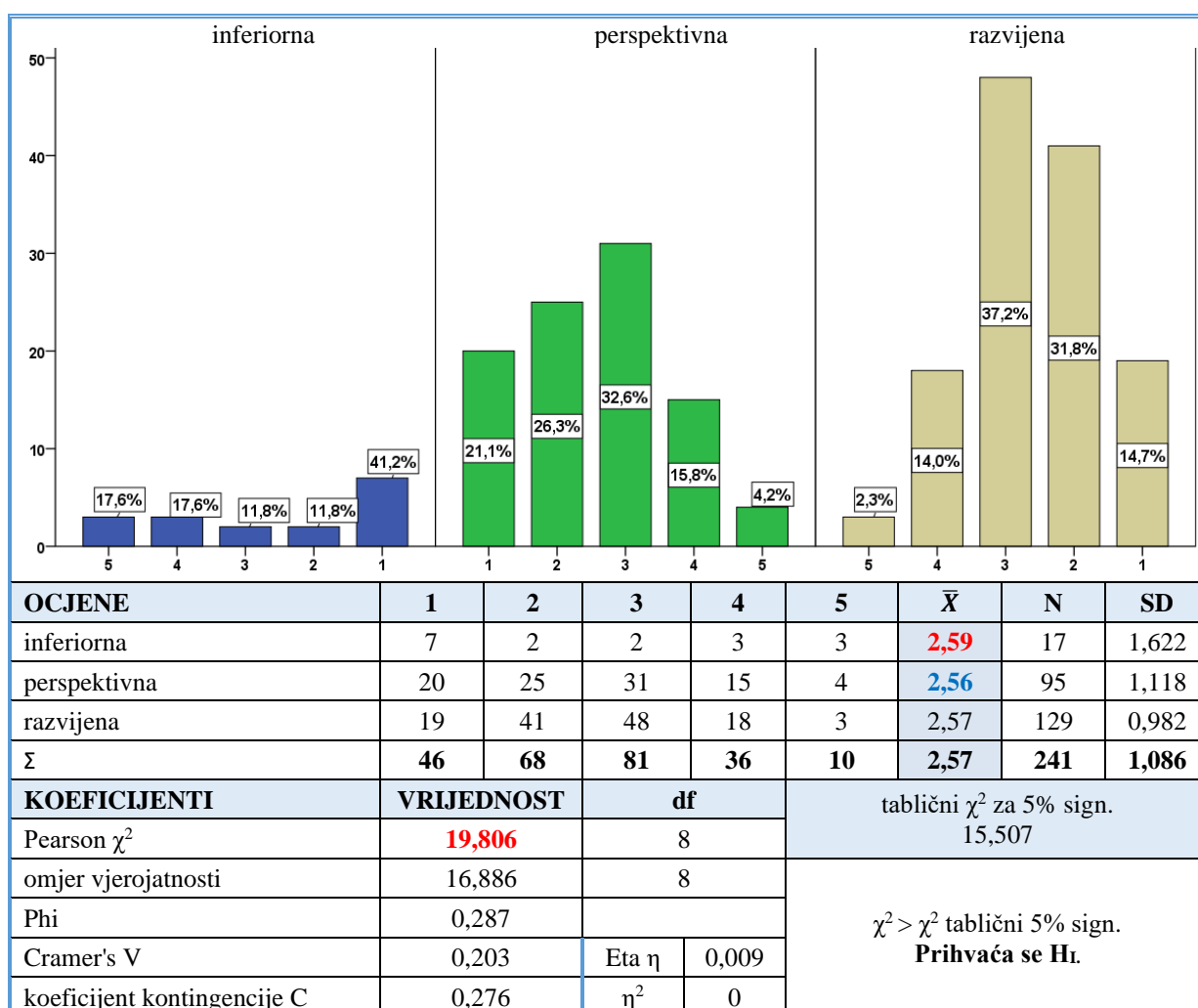

Izvor: obrada autora u IBM SPSS Statistics 24 prema podacima dobivenim iz upitnika

Analizirajući prosječne ocjene koje su dodjeljivali ispitanici, vidljivo je kako među njima postoje određene razlike u prihvaćanju Tvrdnje 7 što govori o neujednačenosti stavova. To dodatno potvrđuje i rezultat χ^2 testa koji upućuje na to kako se uz razinu rizika od 5% može prihvatiti istraživačka hipoteza H_1 i zaključiti da se ispitanici međusobno razlikuju pri ocjenjivanju Tvrdnje 7. Cramer's V kao mjera simetrije ima umjeren učinak, a η^2 kao mjera asocijacije ima malu vrijednost.

Sljedećom tablicom analiziraju se ocjene na postavljenu Tvrdnju 7 kako su ih dodijelili ispitanici sa stajališta percepcije turističke razvijenosti otočne destinacije. Načelno se postavlja hipoteza istraživanja H_1 kojom se tvrdi kako postoji značajna razlika kod ocjenjivanja između pojedinih kategorija ispitanika. Nasuprot tome, određena je nul-hipoteza H_0 prema kojoj postoji ravnomjernost ocjenjivanja svih kategorija.

Tablica P 41. Analiza odgovora Tvrdnje 7 prema percepciji turističke razvijenosti otočne destinacije

Izvor: obrada autora u IBM SPSS Statistics 24 prema podacima dobivenim iz upitnik

Analizirajući prosječne ocjene koje su dodjeljivali ispitanici, vidljivo je kako među njima postoje razlike u prihvaćanju Tvrdnje 7 što govori o neujednačenosti stavova. To dodatno potvrđuje i rezultat χ^2 testa koji upućuje na to kako se uz razinu rizika od 5% može prihvatiti istraživačka hipoteza H_1 i zaključiti da percepcija razvijenosti otočne destinacije u slučaju

Tvrđnje 7. utječe na način ocjenjivanja. Cramer's V kao mjera simetrije ima umjeren učinak, a η^2 kao mjera asocijacije ima zanemarivu vrijednost. Veličina koeficijenta kontingencije C ukazuje na umjerenu ovisnost promatranih obilježja. Sljedećom tablicom analiziraju se odgovori na postavljenu Tvrđnju 7 prema profilu ispitanika i kategoriji otoka.

Tablica P 42. Analiza odgovora Tvrđnje 7 prema profilu ispitanika i kategoriji otoka

PROFIL ISPITANIKA			KATEGORIJA OTOKA		
OBRAZOVANJE	$\bar{X}$	N	NASELJENOST	$\bar{X}$	N
doktor znanosti (dr. sc.)	3,50	2	više od 5.000 st. (A)	2,56	123
magistar znanosti (mr. sc.)	2,27	11	od 1.000 do 5.000 st. (B)	2,71	65
visoka stručna sprema (VSS)	2,46	127	od 100 do 1.000 st. (C)	2,26	43
viša stručna sprema (VŠS)	3,05	38	manje od 100 st. (D)	3,10	10
srednja stručna sprema (SSS)	2,51	63			
Σ	2,57	241	Σ	2,57	241
Pearson $\chi^2 = 23,464$; df = 16 tablični χ^2 za 5% sign. = 26,296 $\chi^2 < \chi^2$ tablični za 5% sign. Prihvaća se H₀.			Pearson $\chi^2 = \mathbf{24,724}$; df = 12 tablični χ^2 za 5% sign. = 21,026 $\chi^2 > \chi^2$ tablični za 5% sign. Prihvaća se H₁.		
ISKUSTVO	$\bar{X}$	N			
do 30 godina	2,96	48			
od 30 do 50 godina	2,46	140			
više od 50 godina	2,49	53			
Σ	2,57	241			
Pearson $\chi^2 = \mathbf{21,537}$; df = 8 tablični χ^2 za 5% sign. = 15,507 $\chi^2 > \chi^2$ tablični za 5% sign. Prihvaća se H₁.					

Izvor: obrada autora u IBM SPSS Statistics -u prema podacima dobivenim iz upitnika

Kako bi potvrdili rezultate dobivene Hi-kvadrat testom, dodatno se provodi analiza varijance ANOVA.

Tablica P 43. Analiza varijance Tvrdnje 7 u odnosu na karakteristike ispitanika i kategoriju otočnih skupina

ANOVA		zbroj kvadrata	df	srednji kvadrati	F	F granični za 5% sign.
* zanimanje ispitanika	između grupa	4,470	2	2,235	1,909	2,238
	unutar grupe	278,651	238	1,171		2,09
	Σ	283,120	240			
* percepcija razvijenosti	između grupa	,021	2	0,010	0,009	2,238
	unutar grupe	283,100	238	1,189		2,09
	Σ	283,120	240			
* obrazovanje ispitanika	između grupa	13,207	4	3,302	2,887	4,236
	unutar grupe	269,913	236	1,144		1,46
	Σ	283,120	240			
* iskustvo ispitanika	između grupa	9,137	2	4,568	3,968	2,238
	unutar grupe	273,983	238	1,151		2,09
	Σ	283,120	240			
* otočna skupina	između grupa	8,295	3	2,765	2,385	3,237
	unutar grupe	274,825	237	1,160		1,07
	Σ	283,120	240			

Izvor: obrada autora u IBM SPSS Statistics 24 prema podacima dobivenim iz upitnika

Rezultat provedene analize varijance je istaknuti F-omjer, vrijednost koja predstavlja opći pokazatelj postojanja statistički značajnih razlika među ispitanim skupinama. Analiza varijance djelomično je potvrdila rezultate provedenih Hi-kvadrat testova.

Postavljena Tvrdnja 7 je prema izračunatim prosječnim vrijednostima rezultirala ocjenom dobar (2,5685) te su ispitanici zauzeli neutralan stav. Anketirani ispitanici su poznavatelji otočnih prilika i zaključuje se da nisu uvjereni kako se provodi strategija izoliranog turizma (seoskog, poljoprivrednog, ribarskog tipa). U prilog takvoj tvrdnji moguće je iznijeti sljedeće:

- ✓ Raspodjela dodijeljenih ocjena prema zanimanju ispitanika kretala se u rasponu od 2,39 kod uglednih stanovnika otoka do 2,74 kod predstavnika lokalne samouprave. **Raspodjela nije ravnomjerna** što je potvrđeno Hi-kvadrat testom, ali ne i analizom varijance što se može pripisati malim dobivenim razlikama prosječnih ocjena.
- ✓ Raspodjela dodijeljenih ocjena prema stupnju obrazovanja ispitanika kretala se u rasponu 2,27 kod ispitanika sa magisterijem znanosti do 3,50 kod onih s doktoratom znanosti. **Raspodjela nije ravnomjerna** što je potvrđeno Hi-kvadrat testom i analizom varijance.
- ✓ Raspodjela dodijeljenih ocjena prema iskustvu ispitanika u turizmu kretala se u rasponu od 2,46 kod srednje iskusnih ispitanika do 2,96 kod mlađih od 30 godina. **Raspodjela je ravnomjerna** što je potvrđeno Hi-kvadrat testom i analizom varijance.

- ✓ Raspodjela dodijeljenih ocjena prema percepciji turističke razvijenosti otočne destinacije iz koje dolaze ispitanici kretala se u rasponu od 2,56 kod turistički inferiornih destinacija do 2,59 kod turistički perspektivnih destinacija. **Raspodjela nije ravnomjerna** što je potvrđeno Hi-kvadrat testom, ali ne i analizom varijance što se može pripisati malim dobivenim razlikama prosječnih ocjena.
- ✓ Raspodjela dodijeljenih ocjena prema kategoriji otoka s kojeg dolaze ispitanici kretala se u rasponu od 2,26 kod otoka kategorije C do 3,10 kod otoka kategorije D. **Raspodjela nije ravnomjerna** što je potvrđeno Hi-kvadrat testom i analizom varijance.

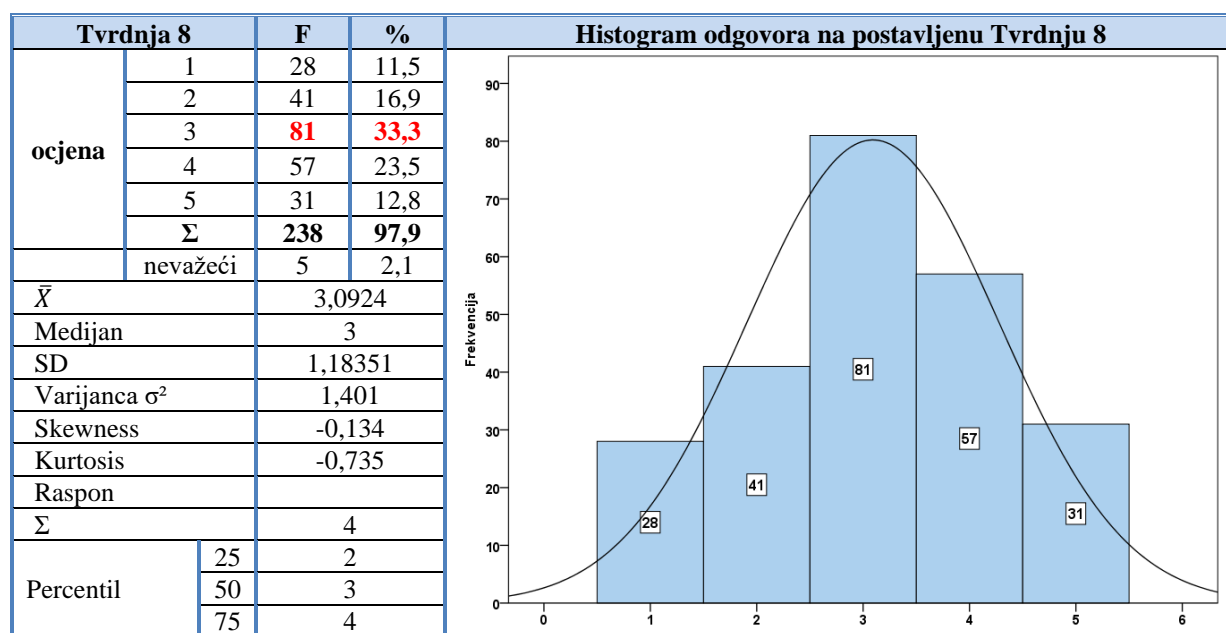
Kod raspodjele odgovora prema kategoriji ispitanika uočljiva je ravnomjernost u odnosu na iskustvo ispitanika.

6.5.8. Analiza odgovora u kontekstu uvažavanja multidisciplinarnosti i konzultacija sa dionicima turističke ponude (stakeholderima) pri izradi strategija razvoja

U osmoj postavljenoj tvrdnji ispitanici se uglavnom ili u cijelosti slažu kako se prilikom izrade strategije uvažava multidisciplinarnost te stalna konzultacija sa dionicima turističke ponude (stakeholderima). Ovakva tvrdnja ujedno predstavlja i istraživačku hipotezu H_1 . Nasuprot tome, određena je nul-hipoteza H_0 prema kojoj su odgovori ispitanika raspodijeljeni ravnomjerno.

Sljedećom tablicom predočava se frekvencija i distribucija odgovora ispitanika na postavljenu Tvrdnju 8.

Tablica P 44. Frekvencija i distribucija odgovora na postavljenu Tvrdnju 8

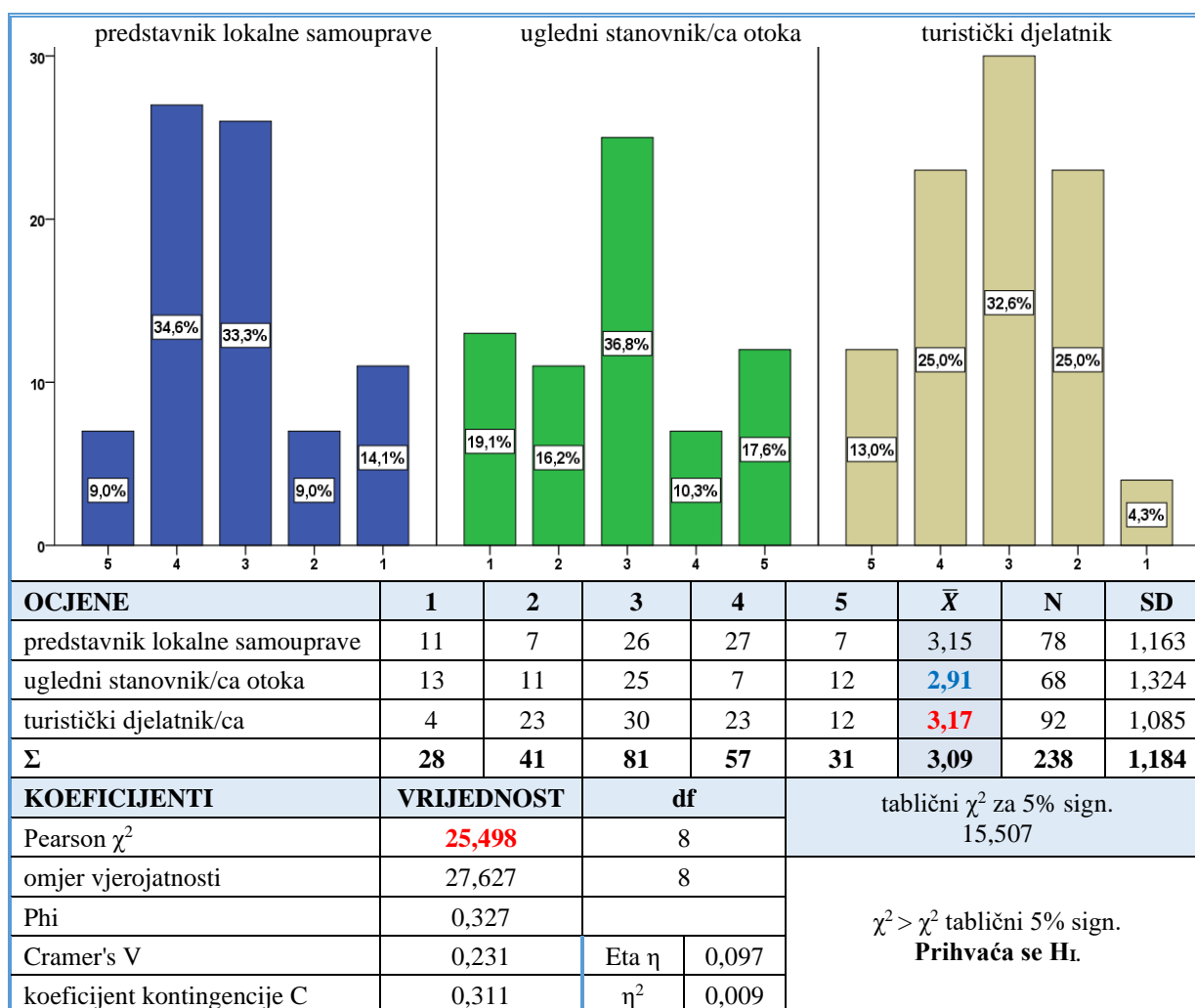

Izvor: obrada autora u IBM SPSS Statistics 24 prema podacima dobivenim iz upitnika

Iz prethodne tablice vidljivo je kako su se ispitanici odredili prema postavljenoj Tvrdnji 8 u rasponu ocjena od 1 do 5. Dvadeset i osam ispitanika (11,5%) se ne slaže s postavljenom tvrdnjom, a njih 41 (16,9%) se s njom uglavnom ne slaže. Neutralnih je 33,3% ispitanika. Uglavnom se slaže s postavljenom tvrdnjom 57 ispitanika (23,5%) dok se u cijelosti slaže njih 31 (12,8%). Priloženi histogram jasno predočava kako ocjene prate Gauss-ovu razdiobu. Mjera asimetrije Skewness je slaba i negativna - 0,134 što ukazuje na slab pomak prema višim ocjenama. Mjera spljoštenosti krivulje Kurtosis ima vrijednost -0,735 što označava umjerenu platikurtičnost koja se ogleda u grupiranju rezultata oko aritmetičke sredine. Ispitanici su promatranu tvrdnju ocijenili prosječnom ocjenom 3,0924 uz standardnu devijaciju od 1,18351 i varijancu 1,401.

Sljedećom tablicom analiziraju se odgovori na postavljenu Tvrdnju 8 prema zanimanju ispitanika. Načelno se postavlja hipoteza istraživanja H_I kojom se tvrdi kako postoji značajna razlika kod ocjenjivanja između pojedinih kategorija ispitanika. Nasuprot tome, određena je nul-hipoteza H_0 prema kojoj postoji ravnomjernost ocjenjivanja svih kategorija.

Tablica P 45. Analiza odgovora Tvrdnje 8 prema zanimanju ispitanika

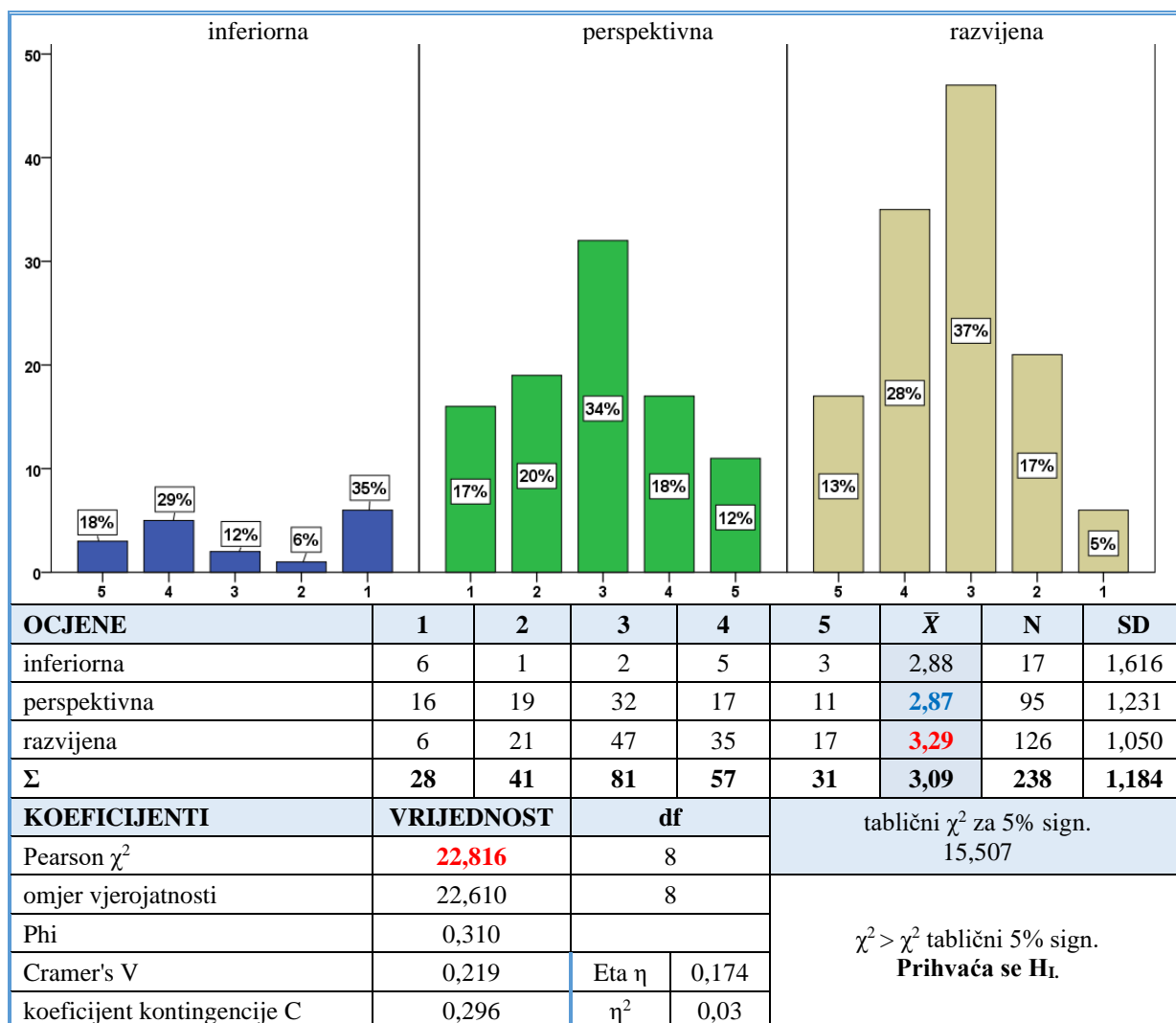

Izvor: obrada autora u IBM SPSS Statistics 24 prema podacima dobivenim iz upitnika

Analizirajući prosječne ocjene koje su dodjeljivali ispitanici, vidljivo je kako među njima postoje određene razlike u prihvaćanju Tvrdnje 7 što govori o neujednačenosti stavova. To dodatno potvrđuje i rezultat χ^2 testa koji upućuje na to kako se uz razinu rizika od 5% može prihvatiti istraživačka hipoteza H_1 i zaključiti da se ispitanici međusobno razlikuju pri ocjenjivanju Tvrdnje 8. Cramer's V kao mjera simetrije ima umjeren učinak, a η^2 kao mjera asocijacije ima zanemarivu vrijednost.

Sljedećom tablicom analiziraju se odgovori na postavljenu Tvrdnju 8 prema percepciji turističke razvijenosti otočne destinacije. Načelno se postavlja hipoteza istraživanja H_1 kojom se tvrdi kako postoji značajna razlika kod ocjenjivanja između pojedinih kategorija ispitanika. Nasuprot tome, određena je nul-hipoteza H_0 prema kojoj postoji ravnomjernost ocjenjivanja svih kategorija.

Tablica P 46. Analiza odgovora Tvrdnje 8 prema percepciji turističke razvijenosti otočne destinacije

Izvor: obrada autora u IBM SPSS Statistics 24 prema podacima dobivenim iz upitnika

Analizirajući prosječne ocjene kojese dodjeljivali ispitanici, vidljivo je kako među njima postoje razlike u prihvaćanju Tvrdnje 8 što govori o neujednačenosti stavova. To dodatno potvrđuje i rezultat χ^2 testa koji upućuju na to kako se uz razinu rizika od 5% može prihvatiti istraživačka hipoteza H₁ i zaključiti da percepcija turističke razvijenosti otočne destinacije utječe na način ocjenjivanja Tvrdnje 8. Cramer's V kao mjera simetrije ima umjeren učinak, a η^2 kao mjera asocijacije ima slabu vrijednost. Veličina koeficijenta kontingencije C ukazuje na umjerenu ovisnost promatranih obilježja. Sljedećom tablicom analiziraju se odgovori na postavljenu Tvrdnju 8 prema profilu ispitanika i kategoriji otoka.

Tablica P 47. Analiza odgovora Tvrdnje 8 prema profilu ispitanika i kategoriji otoka

PROFIL ISPITANIKA			KATEGORIJA OTOKA		
OBRAZOVANJE	$\bar{X}$	N	NASELJENOST	$\bar{X}$	N
doktor znanosti (dr. sc.)	5,00	2	više od 5.000 st. (A)	3,26	122
magistar znanosti (mr. sc.)	3,00	11	od 1.000 do 5.000 st. (B)	3,19	64
visoka stručna sprema (VSS)	3,06	125	od 100 do 1.000 st. (C)	2,45	42
viša stručna sprema (VŠS)	3,37	38	manje od 100 st. (D)	3,10	10
srednja stručna sprema (SSS)	2,94	62			
Σ	3,09	238	Σ	3,09	238
Pearson $\chi^2 = 25,064$; df = 16 tablični χ^2 za 5% sign. = 26,296 $\chi^2 < \chi^2$ tablični za 5% sign. Prihvaća se H₀.			Pearson $\chi^2 = 25,537$; df = 12 tablični χ^2 za 5% sign. = 21,026 $\chi^2 > \chi^2$ tablični za 5% sign. Prihvaća se H₁.		
ISKUSTVO	$\bar{X}$	N			
do 30 godina	3,39	46			
od 30 do 50 godina	3,08	139			
više od 50 godina	2,87	53			
Σ	3,09	238			
Pearson $\chi^2 = 13,047$; df = 8 tablični χ^2 za 5% sign. = 15,507 $\chi^2 < \chi^2$ tablični za 5% sign. Prihvaća se H₀.					

Izvor: obrada autora u IBM SPSS Statistics -u prema podacima dobivenim iz upitnika

Kako bi potvrdili rezultate dobivene Hi-kvadrat testom, dodatno se provodi analiza varijance ANOVA.

Tablica P 48. Analiza varijance Tvrdnje 8 u odnosu na karakteristike ispitanika i kategoriju otočnih skupina

ANOVA		zbroj kvadrata	df	srednji kvadrati	F	F granični za 5% sign.
* zanimanje ispitanika	između grupa	3,125	2	1,562	2,116	2,235
	unutar grupe	328,842	235	1,399		2,09
	Σ	331,966	237			
* percepcija razvijenosti	između grupa	10,003	2	5,002	3,6591	2,235
	unutar grupe	321,963	235	1,370		2,09
	Σ	331,966	237			
* obrazovanje ispitanika	između grupa	11,894	4	2,974	2,165	4,233
	unutar grupe	320,072	233	1,374		1,46
	Σ	331,966	237			
* iskustvo ispitanika	između grupa	6,805	2	3,402	2,459	2,235
	unutar grupe	325,161	235	1,384		2,09
	Σ	331,966	237			
* otočna skupina	između grupa	21,305	3	7,102	5,349	3,237
	unutar grupe	310,661	234	1,328		1,07
	Σ	331,966	237			

Izvor: obrada autora u IBM SPSS Statistics 24 prema podacima dobivenim iz upitnika

Rezultat provedene analize varijance je istaknuti F-omjer, vrijednost koja predstavlja opći pokazatelj postojanja statistički značajnih razlika među ispitanim skupinama. Analiza varijance potvrdila je rezultate provedenih Hi-kvadrat testova.

Postavljena Tvrdnja 8 je prema izračunatim prosječnim vrijednostima rezultirala ocjenom dobar (3,0924) te su ispitanici zauzeli neutralan. Anketirani ispitanici su poznavatelji otočnih prilika i zaključuje se da nisu suviše uvjereni kako se prilikom izrade strategije uvažava multidisciplinarnost te stalna konzultacija sa dionicima turističke ponude (stakeholderima). U prilog takvoj tvrdnji moguće je iznijeti sljedeće:

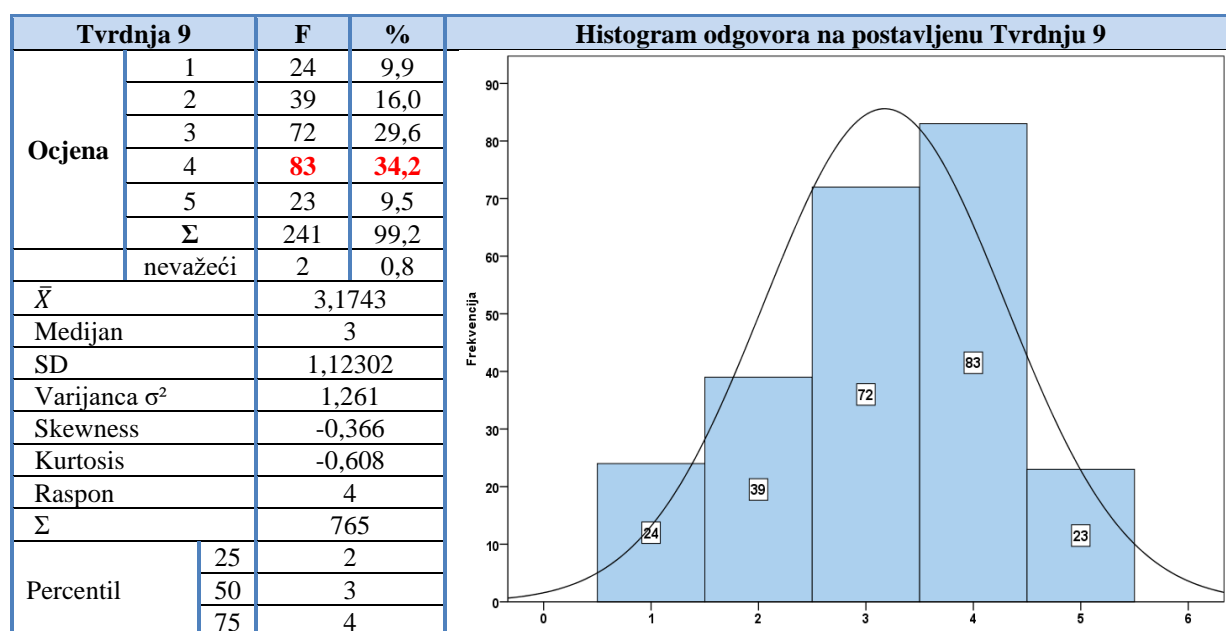
- ✓ Raspodjela dodijeljenih ocjena prema zanimanju ispitanika kretala se u rasponu od 2,91 kod uglednih stanovnika otoka do 3,17 kod turističkih djelatnika. **Raspodjela nije ravnomjerna** što je potvrđeno Hi-kvadrat testom i analizom varijance.
- ✓ Raspodjela dodijeljenih ocjena prema stupnju obrazovanja ispitanika kretala se u rasponu 2,94 kod ispitanika sa srednjom stručnom spremom do 5,0 kod onih s doktoratom znanosti. **Raspodjela nije ravnomjerna** što je potvrđeno Hi-kvadrat testom, ali ne i analizom varijance što se može pripisati malim dobivenim razlikama prosječnih ocjena.
- ✓ Raspodjela dodijeljenih ocjena prema iskustvu ispitanika u turizmu kretala se u rasponu od 2,87 kod najiskusnijih ispitanika do 3,39 kod mlađih od 30 godina. **Raspodjela je ravnomjerna** što je potvrđeno Hi-kvadrat testom i analizom varijance.
- ✓ Raspodjela dodijeljenih ocjena prema percepciji turističke razvijenosti otočne destinacije iz koje dolaze ispitanici kretala se u rasponu od 2,87 kod turistički perspektivnih destinacija do 3,29 kod turistički razvijenih destinacija. **Raspodjela nije ravnomjerna** što je potvrđeno Hi-kvadrat testom i analizom varijance.
- ✓ Raspodjela dodijeljenih ocjena prema kategoriji otoka s kojeg dolaze ispitanici kretala se u rasponu od 2,45 kod otoka kategorije C do 3,26 kod otoka kategorije A. **Raspodjela nije ravnomjerna** što je potvrđeno Hi-kvadrat testom i analizom varijance.

Kod raspodjele odgovora prema kategoriji ispitanika uočljiva je ravnomjernost u odnosu na iskustvo ispitanika.

6.5.9. Analiza odgovora u kontekstu poduzimanja aktivnosti na malim i racionalnim programima

U devetoj postavljenoj tvrdnji ispitanici se uglavnom ili u cijelosti slažu kako se poduzimaju aktivnosti na malim i racionalnim programima ambijentalne i autohtone vrijednosti koje podrazumijevaju uključenost dijelova naselja, kulturnih i sportskih objekata, zabavnih centara i sl. koji upotpunjavaju turističku ponudu destinacije Ovakva tvrdnja ujedno predstavlja i istraživačku hipotezu H_1 . Nasuprot tome, određena je nul-hipoteza H_0 prema kojoj su odgovori ispitanika raspodijeljeni ravnomjerno. Sljedećom tablicom predočava se frekvencija i distribucija odgovora ispitanika na postavljenu Tvrdnju 9.

Tablica P 49. Frekvencija i distribucija odgovora na postavljenu Tvrdnju 9

Izvor: obrada autora u IBM SPSS Statistics 24 prema podacima dobivenim iz upitnika

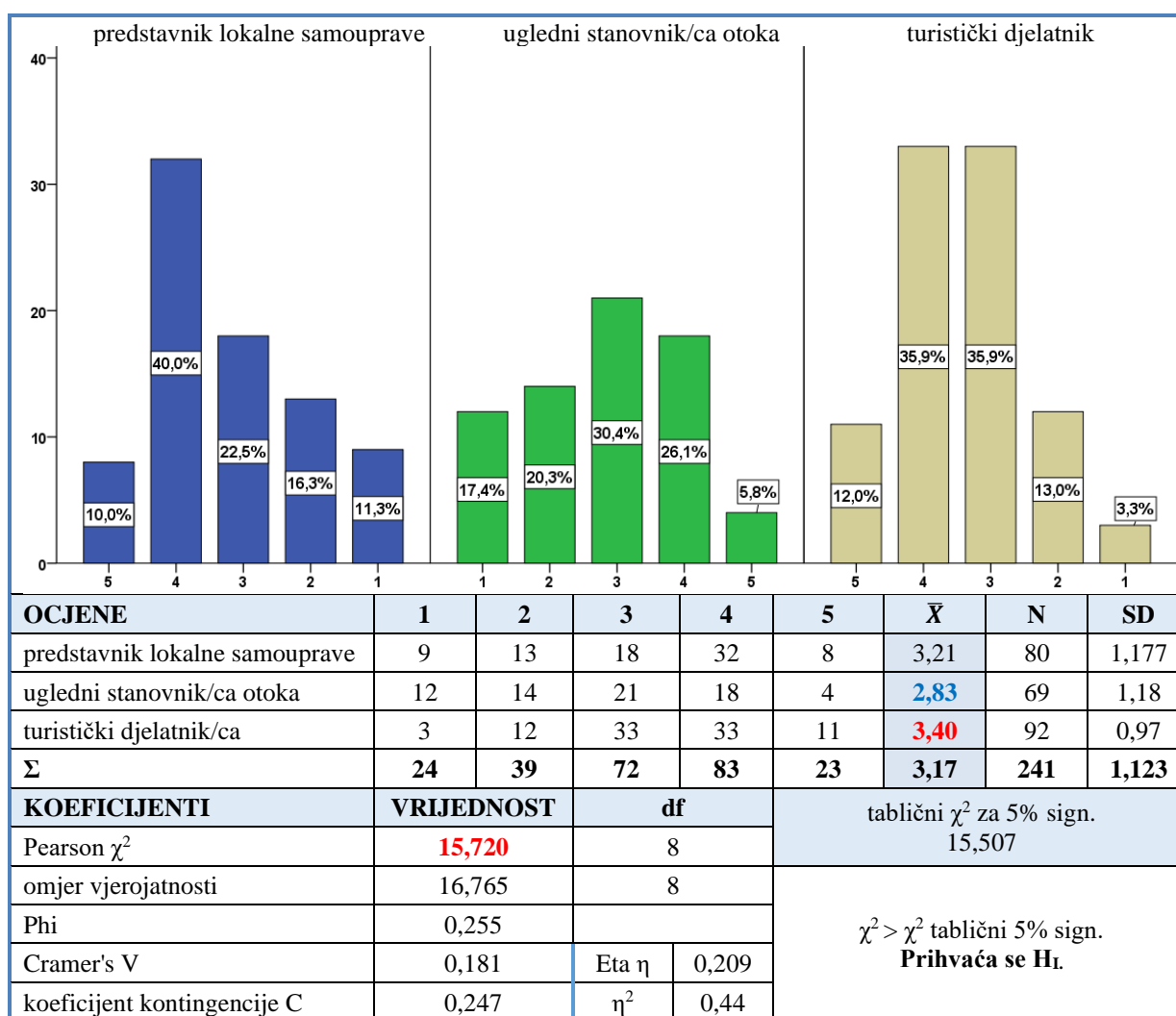
Iz prethodne tablice vidljivo je kako su se ispitanici odredili prema postavljenoj Tvrdnji 9 u rasponu ocjena od 1 do 5. Dvadeset i četiri ispitanika (9,9%) se ne slaže s postavljenom tvrdnjom, a njih 39 (16,0%) se s njom uglavnom ne slaže. Neutralnih je 29,6% ispitanika. Uglavnom se slaže s postavljenom tvrdnjom 83 ispitanika (34,3%) koji ujedno predstavljaju najbrojniju skupinu, dok se u cijelosti slaže njih 23 (9,5)%. Priloženi histogram jasno predočava kako ocjene prate Gauss-ovu razdiobu. Mjera asimetrije Skewness je umjerena i negativna - 0,366 što ukazuje na umjeren pomak prema višim ocjenama. Mjera spljoštenosti krivulje Kurtosis ima vrijednost -0,608 što označava umjerenu platikurtičnost koja se ogleda u

grupiranju rezultata oko aritmetičke sredine. Ispitanici su promatranu tvrdnju ocijenili prosječnom ocjenom 3,1743 uz standardnu devijaciju od 1,12302 i varijancu 1,261.

Sljedećom tablicom analiziraju se odgovori na postavljenu Tvrdnju 9 prema zanimanju ispitanika. Načelno se postavlja hipoteza istraživanja H_1 kojom se tvrdi kako postoji značajna razlika kod ocjenjivanja između pojedinih kategorija ispitanika. Nasuprot tome, određena je nul-hipoteza H_0 prema kojoj postoji ravnomjernost ocjenjivanja svih kategorija.

Tablica P 50. Analiza odgovora Tvrdnje 9 prema zanimanju ispitanika

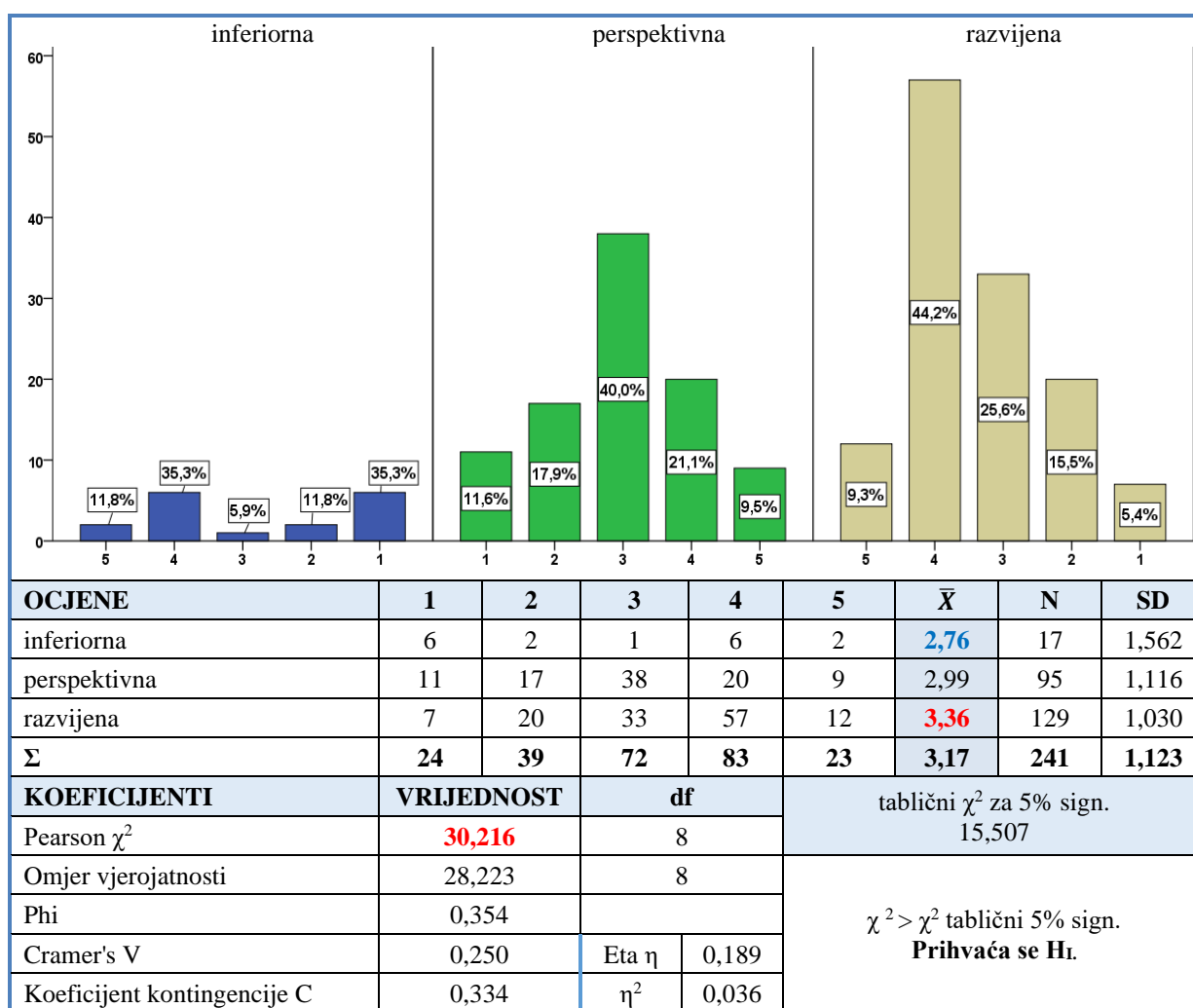
Izvor: obrada autora u IBM SPSS Statistics 24 prema podacima dobivenim iz upitnika

Analizirajući prosječne ocjene koje su dodjeljivali ispitanici, vidljivo je kako među njima postoje određene razlike u prihvaćanju Tvrdnje 9 što govori o neujednačenosti stavova. To dodatno potvrđuje i rezultat χ^2 testa koji upućuje na to kako se uz razinu rizika od 5% može prihvatiti istraživačka hipoteza H_1 i zaključiti da se poznavatelji međusobno razlikuju pri

ocjenjivanju Tvrdnje 9. Cramer's V kao mjera simetrije ima umjeren učinak, a η^2 kao i mjera asocijacije koja ima umjerenu vrijednost.

Sljedećom tablicom analiziraju se odgovori na postavljenu Tvrdnju 9 prema percepciji turističke razvijenosti otočne destinacije. Načelno se postavlja hipoteza istraživanja H_1 kojom se tvrdi kako postoji značajna razlika kod ocjenjivanja između pojedinih kategorija ispitanika. Nasuprot tome, određena je nul-hipoteza H_0 prema kojoj postoji ravnomjernost ocjenjivanja svih kategorija.

Tablica P 51. Analiza odgovora Tvrdnje 9 prema percepciji turističke razvijenosti otočne destinacije

Izvor: obrada autora u IBM SPSS Statistics 24 prema podacima dobivenim iz upitnika

Analizirajući prosječne ocjene koje su dodjeljivali ispitanici, vidljivo je kako među njima postoje razlike u prihvaćanju Tvrdnje 9 što govori o neujednačenosti stavova. To dodatno potvrđuje i rezultat χ^2 testa koji upućuje na to kako se uz razinu rizika od 5% može prihvatiti

istraživačka hipoteza H_1 i zaključiti da percepcija razvijenosti otočne destinacije u slučaju Tvrdnje 9 utječe na način ocjenjivanja. Cramer's V kao mjera simetrije ima umjeren učinak, a η^2 kao mjera asocijacije ima slabu vrijednost. Veličina koeficijenta kontingencije C ukazuje na umjerenu ovisnost promatranih obilježja. Sljedećom tablicom analiziraju se odgovori na postavljenu Tvrdnju 9 prema profilu ispitanika i kategoriji otoka.

Tablica P 52. Analiza odgovora Tvrdnje 9 prema profilu ispitanika i kategoriji otoka

PROFIL ISPITANIKA			KATEGORIJA OTOKA		
OBRAZOVANJE	$\bar{X}$	N	NASELJENOST	$\bar{X}$	N
doktor znanosti (dr. sc.)	4,00	2	više od 5.000 st. (A)	3,31	123
magistar znanosti (mr. sc.)	3,18	11	od 1.000 do 5.000 st. (B)	3,17	65
visoka stručna sprema (VSS)	3,11	127	od 100 do 1.000 st. (C)	2,81	43
viša stručna sprema (VŠS)	3,58	38	manje od 100 st. (D)	3,10	10
srednja stručna sprema (SSS)	3,03	63			
Σ	3,17	241	Σ	3,17	241
Pearson $\chi^2 = 21,977$; df = 16 tablični χ^2 za 5% sign. = 26,296 $\chi^2 < \chi^2$ tablični za 5% sign. Prihvaća se H_0.			Pearson $\chi^2 = 20,200$; df = 12 tablični χ^2 za 5% sign. = 21,026 $\chi^2 < \chi^2$ tablični za 5% sign. Prihvaća se H_0.		
ISKUSTVO	$\bar{X}$	N			
do 30 godina	3,50	48			
od 30 do 50 godina	3,09	140			
više od 50 godina	3,09	53			
Σ	3,17	241			
Pearson $\chi^2 = 11,728$; df = 8 tablični χ^2 za 5% sign. = 15,507 $\chi^2 < \chi^2$ tablični za 5% sign. Prihvaća se H_0.					

Izvor: obrada autora u IBM SPSS Statistics -u prema podacima dobivenim iz upitnika

Kako bi potvrdili rezultate dobivene Hi-kvadrat testom, dodatno se provodi analiza varijance.

Tablica P 53. Analiza varijance Tvrdnje 9 u odnosu na karakteristike ispitanika i kategoriju otočnih skupina

ANOVA		zbroj kvadrata	df	srednji kvadrati	F	F granični za 5% sign.
* zanimanje ispitanika	između grupa	13,260	2	6,630	5,452	2,238
	unutar grupe	289,420	238	1,216		2,09
	Σ	302,680	240			
* percepcija razvijenosti	između grupa	10,756	2	5,378	4,385	2,235
	unutar grupe	291,924	238	1,227		2,09
	Σ	302,680	240			
* obrazovanje ispitanika	između grupa	9,388	4	2,347	1,888	4,233
	unutar grupe	293,293	236	1,243		1,46
	Σ	302,680	240			
* iskustvo ispitanika	između grupa	6,359	2	3,180	2,554	2,235
	unutar grupe	296,321	238	1,245		2,09
	Σ	302,680	240			
* otočna skupina	između grupa	7,870	3	2,623	2,109	3,237
	unutar grupe	294,810	237	1,244		1,07
	Σ	302,680	240			

Izvor: obrada autora u IBM SPSS Statistics -u prema podacima dobivenim iz upitnika

Rezultat provedene analize varijance je istaknuti F-omjer, vrijednost koja predstavlja opći pokazatelj postojanja statistički značajnih razlika među ispitanim skupinama. Analiza varijance potvrdila je rezultate provedenih Hi-kvadrat testova osim u kategorijama obrazovanja i iskustva (osjenčano) te se provodi dodatna analiza metodom T-testa. Za potrebe T-testa potrebno je bilo ispitanike iz kategorije obrazovanja podijeliti u dvije grupe - više (doktor znanosti – dr. sc., magistar znanosti – mr. sc. i visoka stručna sprema - VSS) i niže (viša stručna sprema – VŠS i srednja stručna sprema - SSS) te iskustvo također u dvije grupe i to mlađi (do 30 godina) i iskusniji (više od 30 godina) .

Tablica P 54. Rezultati T-testa prema stupnju obrazovanja i iskustvu ispitanika

Tvrdnja 9: Poduzimaju se aktivnosti na malim i racionalnim programima ambijentalne i autohtone vrijednosti									
kategorija	parovi	N	$\bar{X}$	SD	F	t	df	granični t	razlika $\bar{x}$
obrazovanje	više	140	3,13	1,117	0,04	0,688	492	1,97	0,1014
	niže	100	3,23	1,135		0,687	493	1,97	0,1014
iskustvo	mlađi	48	3,5	1,011	0,360	2,265	239	1,97	0,4067
	iskusniji	193	3,09	1,137		2,432	79	1,99	0,4067

Izvor: obrada autora u IBM SPSS Statistics -u prema podacima dobivenim iz upitnika

Iz podataka u prethodnoj tablici može se zaključiti kako ne postoji statistički značajna razlika u ocjeni Tvrdnje 9 u odnosu na obrazovanje ispitanika. To potvrđuju rezultati T-testa s obzirom

na to da izračunati t nije veći od granične vrijednosti t za određeni stupanj slobode, a vrijednosti razlika aritmetičkih sredina su male. Time se prihvaća postavljena nul-hipoteze H_0 o homogenosti promatranih skupova, čime se ujedno odbacuje hipoteza istraživanja H_1 . Međutim analizirano s aspekta iskustva ispitanika vrijednosti izračunatog t su veće od graničnog t te se u tom slučaju prihvaća istraživačka hipoteza H_1 .

Postavljena Tvrdnja 9 je prema izračunatim prosječnim vrijednostima rezultirala ocjenom dobar (3,1743) te su ispitanici zauzeli neutralan stav. Anketirani ispitanici su poznavatelji otočnih prilika i zaključuje se da nisu suviše uvjereni kako se poduzimaju aktivnosti na malim i racionalnim programima ambijentalne i autohtone vrijednosti. U prilog takvoj tvrdnji moguće je iznijeti sljedeće:

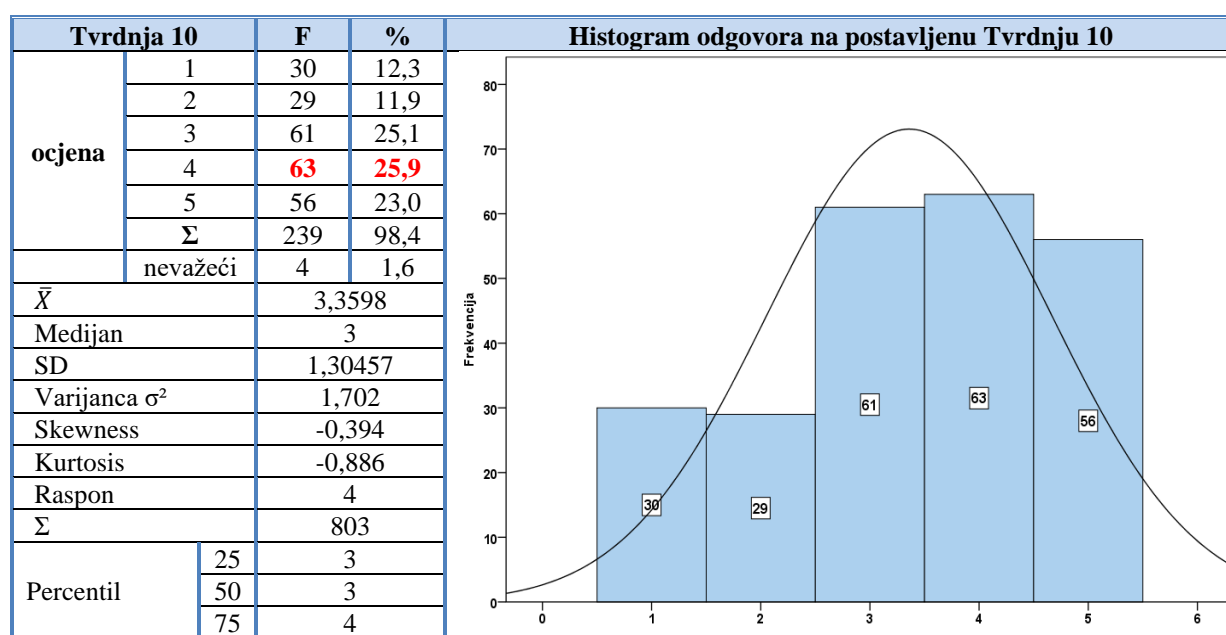
- ✓ Raspodjela dodijeljenih ocjena prema zanimanju ispitanika kretala se u rasponu od 2,83 uglednih stanovnika otoka do 3,40 kod turističkih djelatnika. **Raspodjela nije ravnomjerna** što je potvrđeno Hi-kvadrat testom i analizom varijance.
- ✓ Raspodjela dodijeljenih ocjena prema stupnju obrazovanja ispitanika kretala se u rasponu 3,03 kod ispitanika sa srednjom školom do 4,00 kod onih s doktoratom znanosti. **Raspodjela je ravnomjerna** što je potvrđeno Hi-kvadrat testom, ali ne i analizom varijance (što se može pripisati malim dobivenim razlikama prosječnih ocjena) te je provedeno dodatno testiranje T-testom, koje je potvrdilo ravnomjernost.
- ✓ Raspodjela dodijeljenih ocjena prema iskustvu ispitanika u turizmu kretala se u rasponu od 3,09 kod srednjih i najiskusnijih ispitanika do 3,50 kod mlađih od 30 godina. **Raspodjela nije ravnomjerna** unatoč tome što je potvrđeno Hi-kvadrat testom, ali ne i analizom varijance i dodatnim T-testom.
- ✓ Raspodjela dodijeljenih ocjena prema percepciji turističke razvijenosti otočne destinacije iz koje dolaze ispitanici kretala se u rasponu od 2,76 kod turistički inferiornih destinacija do 3,36 kod turistički razvijenih destinacija. **Raspodjela nije ravnomjerna** što je potvrđeno Hi-kvadrat testom i analizom varijance.
- ✓ Raspodjela dodijeljenih ocjena prema kategoriji otoka s kojeg dolaze ispitanici kretala se u rasponu od 2,81 kod otoka kategorije C do 3,31 kod otoka kategorije A. **Raspodjela je ravnomjerna** što je potvrđeno Hi-kvadrat testom i analizom varijance.

Kod raspodjele odgovora prema kategoriji ispitanika uočljiva je ravnomjernost u odnosu na stupanj obrazovanja ispitanika i kategoriju otoka.

6.5.10. Analiza odgovora u kontekstu otvorenosti strategija prema javnosti i otočnoj zajednici

U desetoj postavljenoj tvrdnji ispitanici se uglavnom ili u cijelosti slažu kako su razvojne strategije otoka otvorene prema javnosti (posebice otočnoj zajednici). Ovakva tvrdnja ujedno predstavlja i istraživačku hipotezu H_1 . Nasuprot tome, određena je nul-hipoteza H_0 prema kojoj su odgovori ispitanika raspodijeljeni ravnomjerno. Sljedećom tablicom predočava se frekvencija i distribucija odgovora ispitanika na postavljenu Tvrdnju 10.

Tablica P 55. Frekvencija i distribucija odgovora na postavljenu Tvrdnju 10

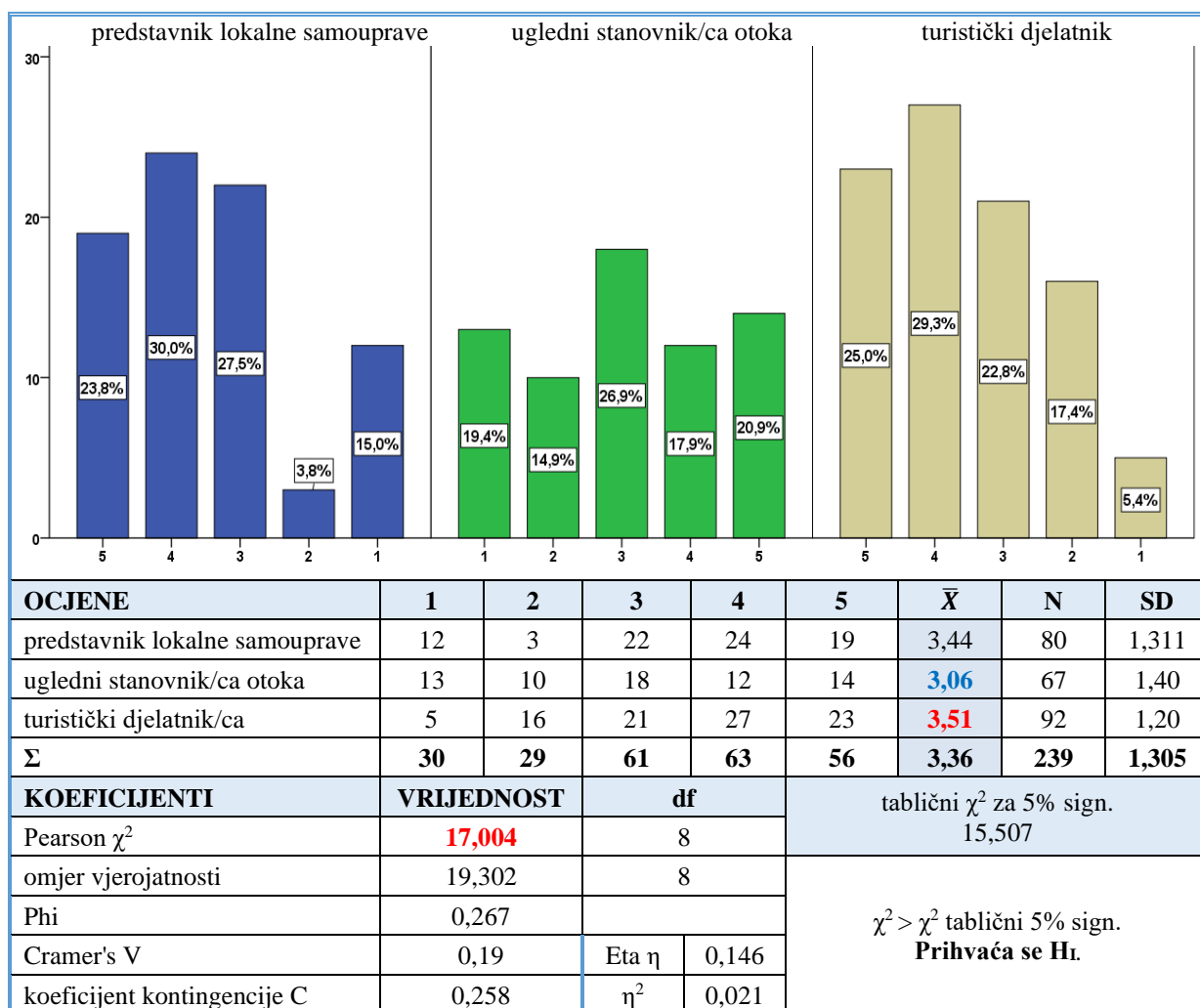

Izvor: obrada autora u IBM SPSS Statistics 24 prema podacima dobivenim iz upitnika

Iz prethodne tablice vidljivo je kako su se ispitanici odredili prema postavljenoj Tvrdnji 10 u rasponu ocjena od 1 do 5. Trideset ispitanika (12,3%) se ne slaže s postavljenom tvrdnjom, a njih 29 (11,6%) se s njom uglavnom ne slaže. Neutralnih je 25,1% ispitanika. Uglavnom se slaže s postavljenom tvrdnjom 63 ispitanika (25,9%) koji ujedno predstavljaju najbrojniju skupinu, dok se u cijelosti slaže njih 56 (23%). Priloženi histogram jasno predočava kako ocjene prate Gauss-ovu razdiobu. Mjera asimetrije Skewness je umjerena i negativna -0,394 što ukazuje na umjeren pomak prema višim ocjenama. Mjera spljoštenosti krivulje Kurtosis ima vrijednost -0,886 što označava srednju platikurtičnost koja se ogleda u grupiranju rezultata oko aritmetičke sredine. Ispitanici su promatranu tvrdnju ocijenili prosječnom ocjenom 3,3598 uz standardnu devijaciju od 1,30457 i varijancu 1,702.

Sljedećom tablicom analiziraju se odgovori na postavljenu Tvrdnju 10 prema zanimanju ispitanika. Načelno se postavlja hipoteza istraživanja H_1 kojom se tvrdi kako postoji značajna razlika kod ocjenjivanja između pojedinih kategorija ispitanika. Nasuprot tome, određena je nul-hipoteza H_0 prema kojoj postoji ravnomjernost ocjenjivanja svih kategorija.

Tablica P 56. Analiza odgovora Tvrdnje 10 prema zanimanju ispitanika

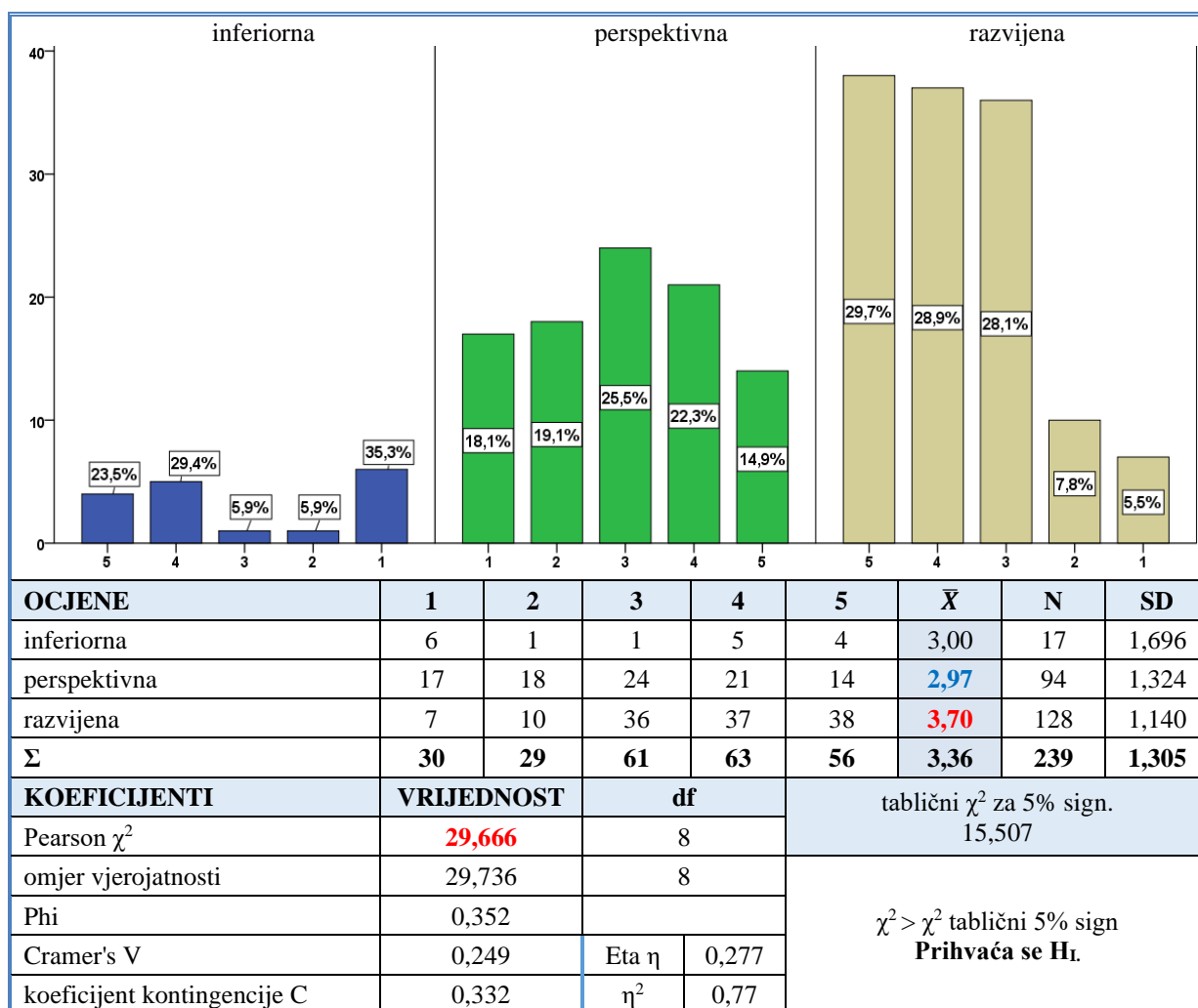

Izvor: obrada autora u IBM SPSS Statistics 24 prema podacima dobivenim iz upitnika

Analizirajući prosječne ocjene koje su dodjeljivali ispitanici, vidljivo je kako među njima postoje određene razlike u prihvaćanju Tvrdnje 10 što govori o neujednačenosti stavova. To dodatno potvrđuje i rezultat χ^2 testa koji upućuje na to kako se uz razinu rizika od 5% može prihvatiti istraživačka hipoteza H_1 i zaključiti da se ispitanici međusobno razlikuju pri ocjenjivanju Tvrdnje 10. Cramer's V kao mjera simetrije ima umjeren učinak, a η^2 kao mjera asocijacije koja ima umjerenu vrijednost.

Sljedećom tablicom analiziraju se odgovori na postavljenu Tvrdnju 10 prema percepciji turističke razvijenosti otočne destinacije. Načelno se postavlja hipoteza istraživanja H_1 kojom se tvrdi kako postoji značajna razlika kod ocjenjivanja između pojedinih kategorija ispitanika. Nasuprot tome, određena je nul-hipoteza H_0 prema kojoj postoji ravnomjernost ocjenjivanja svih kategorija.

Tablica P 57. Analiza odgovora Tvrdnje 10 prema percepciji turističke razvijenosti otočne destinacije

Izvor: obrada autora u IBM SPSS Statistics 24 prema podacima dobivenim iz upitnika

Analizirajući prosječne ocjene koje su dodjeljivali ispitanici, vidljivo je kako među njima postoje razlike u prihvaćanju Tvrdnje 10 što govori o neujednačenosti stavova. To dodatno potvrđuje i rezultat χ^2 testa koji upućuje na to kako se uz razinu rizika od 5% može prihvatiti istraživačka hipoteza H_1 i zaključiti da percepcija turističke razvijenosti otočne destinacije utječe na način ocjenjivanja Tvrdnje 10. Cramer's V kao mjera simetrije ima srednji učinak, a η^2 kao mjera asocijacije ima umjerenu vrijednost. Veličina koeficijenta kontingencije C ukazuje

na srednju ovisnost promatranih obilježja. Sljedećom tablicom analiziraju se odgovori na postavljenu Tvrdnju 10 prema profilu ispitanika i kategoriji otoka.

Tablica P 58. Analiza odgovora Tvrdnje 10 prema profilu ispitanika i kategoriji otoka

PROFIL ISPITANIKA			KATEGORIJA OTOKA		
OBRAZOVANJE	$\bar{X}$	N	NASELJENOST	$\bar{X}$	N
doktor znanosti (dr. sc.)	5,00	2	više od 5.000 st. (A)	3,57	122
magistar znanosti (mr. sc.)	3,18	11	od 1.000 do 5.000 st. (B)	3,31	64
visoka stručna sprema (VSS)	3,32	127	od 100 do 1.000 st. (C)	2,91	43
viša stručna sprema (VŠS)	3,49	37	manje od 100 st. (D)	3,00	10
srednja stručna sprema (SSS)	3,35	62			
Σ	3,36	239	Σ	3,36	239
Pearson $\chi^2 = 24,828$; df = 16 tablični χ^2 za 5% sign. = 26,296 $\chi^2 < \chi^2$ tablični za 5% sign. Prihvaća se H₀.			Pearson $\chi^2 = 23,194$; df = 12 tablični χ^2 za 5% sign. = 21,026 $\chi^2 > \chi^2$ tablični za 5% sign. Prihvaća se H₁.		
ISKUSTVO	$\bar{X}$	N			
do 30 godina	3,81	48			
od 30 do 50 godina	3,32	139			
više od 50 godina	3,06	52			
Σ	3,36	239			
Pearson $\chi^2 = 22,518$; df = 8 tablični χ^2 za 5% sign. = 15,507 $\chi^2 > \chi^2$ tablični za 5% sign. Prihvaća se H₁.					

Izvor: obrada autora u IBM SPSS Statistics 24 prema podacima dobivenim iz upitnika

Kako bi potvrdili rezultate dobivene Hi-kvadrat testom, dodatno se provodi analiza varijance ANOVA.

Tablica P 59. Analiza varijance Tvrdnje 10 u odnosu na karakteristike ispitanika i kategoriju otočnih skupina

ANOVA		zbroj kvadrata	df	srednji kvadrati	F	F granični za 5% sign.
* zanimanje ispitanika	između grupa	8,617	2	4,308	2,565	2,236
	unutar grupe	396,438	236	1,680		2,09
	Σ	405,054	238			
* percepcija razvijenosti	između grupa	31,033	2	15,516	9,791	2,236
	unutar grupe	374,021	236	1,585		2,09
	Σ	405,054	238			
* obrazovanje ispitanika	između grupa	6,580	4	1,645	0,966	4,234
	unutar grupe	398,475	234	1,703		1,46
	Σ	405,054	238			
* iskustvo ispitanika	između grupa	14,843	2	7,422	4,489	2,236
	unutar grupe	390,211	236	1,653		2,09
	Σ	405,054	238			
* otočna skupina	između grupa	15,840	3	5,280	3,188	3,235
	unutar grupe	389,214	235	1,656		1,07
	Σ	405,054	238			

Izvor: obrada autora u IBM SPSS Statistics 24 prema podacima dobivenim iz upitnika

Rezultat provedene analize varijance je istaknuti F-omjer, vrijednost koja predstavlja opći pokazatelj postojanja statistički značajnih razlika među ispitanim skupinama. Analiza varijance potvrdila je rezultate provedenih Hi-kvadrat testova.

Postavljena Tvrdnja 10 je prema izračunatim prosječnim vrijednostima rezultirala ocjenom dobar (3,3598) te su ispitanici zauzeli neutralan stav. Anketirani ispitanici su poznavatelji otočnih prilika i zaključuje se da nisu suviše uvjereni kako su strategije otvorene javnosti (posebice otočnoj zajednici. U prilog takvoj tvrdnji moguće je iznijeti sljedeće:

- ✓ Raspodjela dodijeljenih ocjena prema zanimanju ispitanika kretala se u rasponu od 3,06 kod uglednih stanovnika otoka do 3,51 kod turističkih djelatnika. **Raspodjela nije ravnomjerna** što je potvrđeno Hi-kvadrat testom i analizom varijance.
- ✓ Raspodjela dodijeljenih ocjena prema stupnju obrazovanja ispitanika kretala se u rasponu od 3,18 kod ispitanika s magisterijem znanosti do 5,0 kod onih s doktoratom znanosti. **Raspodjela je ravnomjerna** što je potvrđeno Hi-kvadrat testom i analizom varijance.
- ✓ Raspodjela dodijeljenih ocjena prema iskustvu ispitanika u turizmu kretala se u rasponu od 3,06 kod najiskusnijih ispitanika do 3,81 kod mlađih od 30 godina. **Raspodjela nije ravnomjerna** što je potvrđeno Hi-kvadrat testom i analizom varijance.
- ✓ Raspodjela dodijeljenih ocjena prema percepciji turističke razvijenosti otočne destinacije iz koje dolaze ispitanici kretala se u rasponu od 2,97 kod turistički perspektivnih destinacija do 3,70 kod turistički razvijenih destinacija. **Raspodjela nije ravnomjerna** što je potvrđeno Hi-kvadrat testom i analizom varijance.
- ✓ Raspodjela dodijeljenih ocjena prema kategoriji otoka s kojeg dolaze ispitanici kretala se u rasponu od 2,91 kod otoka kategorije C do 3,57 kod otoka kategorije A. **Raspodjela nije ravnomjerna** što je potvrđeno Hi-kvadrat testom i analizom varijance.

Kod raspodjele odgovora prema kategoriji ispitanika uočljiva je ravnomjernost u odnosu na stupanj obrazovanja ispitanika.

6.5.11. Analiza odgovora u kontekstu razvojne strategije (Tvrđnje 1-10)

Postavljene tvrdnje (pitanja) o postojanju, svrsi, ciljevima i primjeni razvojnih strategija otoka rezultirala su velikim brojem neutralnih odgovora te izrazitom podijeljenošću onih koji prihvaćaju ili odbacuju postavljene tvrdnje. Tako je ukupna prosječna ocjena svih deset postavljenih tvrdnji 3,109. Analiza je potvrdila različitost stavova o postavljenim tvrdnjama koja naročito dolazi do izražaja kod percepcije ispitanika o razvijenosti njihove destinacije, statusu ispitanika kao i pripadnosti određenoj skupini otoka.

Nadalje, uočen je veliki raspon između najniže i najviše dodijeljene ocjene kod svih elemenata, a što potvrđuju i relativno visoke vrijednosti standardne devijacije i varijance. Očigledno je da postoji znatna razlika u pristupu ispitanika u odnosu na neku od karakteristika njihova profila što iziskuje detaljniju analizu. Međutim, srednja dobivena ocjena za pojedine elemente je prilično ujednačena i varira od 3,3598 za Tvrđnju 10 kako su strategije su otvorene javnosti (posebice otočnoj zajednici) do 2,5685 za Tvrđnju 7 kako se provodi se strategija izoliranog turizma (seoskog, poljoprivrednog, ribarskog tipa) što ukazuje na prilično ujednačene prosječne ocjene. Ukupna vrijednost podrazumijeva srednju ocjenu dobar (3), koja odražava neutralni stav ispitanika. Postojanje visokog stupnja korelacije kod dodjeljivanja ocjena potvrđuje se sljedećom tablicom korelacije.

Tablica P 60. Korelacija prosječnih ocjena postavljenih tvrdnji o razvojnoj strategiji otoka

	Tvr. 1	Tvr. 2	Tvr. 3	Tvr. 4	Tvr. 5	Tvr. 6	Tvr. 7	Tvr. 8	Tvr. 9	Tvr. 10
Tvr. 1	1	0,77	0,59	0,61	0,48	0,58	0,47	0,53	0,50	0,57
Tvr. 2	0,77	1	0,59	0,67	0,58	0,61	0,52	0,60	0,54	0,62
Tvr. 3	0,59	0,59	1	0,66	0,64	0,58	0,53	0,55	0,52	0,54
Tvr. 4	0,61	0,67	0,66	1	0,73	0,65	0,59	0,59	0,60	0,67
Tvr. 5	0,48	0,58	0,64	0,73	1	0,64	0,55	0,60	0,63	0,57
Tvr. 6	0,58	0,61	0,58	0,65	0,64	1	0,52	0,61	0,60	0,61
Tvr. 7	0,47	0,52	0,53	0,59	0,55	0,52	1	0,54	0,53	0,53
Tvr. 8	0,53	0,60	0,55	0,59	0,60	0,61	0,54	1	0,62	0,71
Tvr. 9	0,50	0,54	0,52	0,60	0,63	0,60	0,53	0,62	1	0,66
Tvr. 10	0,57	0,62	0,54	0,67	0,57	0,61	0,53	0,71	0,66	1

Izvor: obrada autora u IBM SPSS Statistics 24 prema podacima dobivenim iz upitnika

Iz prethodne tablice u kojoj su istaknuti Pearsonovi koeficijenti korelacije vidljiva je umjerena, ali sveprisutna korelacija između postavljenih tvrdnji.

Kako se konstatira korelacijska povezanost između dobivenih prosječnih ocjena na postavljene tvrdnje, logički se dolazi do zaključka kako su tvrdnje međusobno povezane te je stoga važno ustanoviti nezavisnost uzorka. U tom kontekstu, provodi se T-test nezavisnih uzoraka koji se koristi za uspoređivanje opaženih srednjih vrijednosti za različite okolnosti. T-testom nezavisnih uzoraka pokazuje se postoji li statistički značajna razlika prosječnih vrijednosti u promatranim kategorijama odnosno ispituje se vjerojatnost proizlaze li promatrane kategorije iz iste populacije.

Tablica P 61. T-test nezavisnih uzoraka postavljenih tvrdnji o razvojnoj strategiji

	t	df	t granični za 0,5%	$\bar{X}$	95% granice intervala povjerenja	
					donja	gornja
Tvrdnja 1	41,064	240	1,97	3,15768	3,0062	3,3092
Tvrdnja 2	44,391	240	1,97	3,26556	3,1206	3,4105
Tvrdnja 3	43,71	241	1,97	3,20248	3,0582	3,3468
Tvrdnja 4	41,038	240	1,97	3,07054	2,9231	3,2179
Tvrdnja 5	42,092	240	1,97	3,09544	2,9506	3,2403
Tvrdnja 6	45,221	240	1,97	3,10788	2,9725	3,2433
Tvrdnja 7	36,712	240	1,97	2,56846	2,4306	2,7063
Tvrdnja 8	40,31	237	1,97	3,09244	2,9413	3,2436
Tvrdnja 9	43,88	240	1,97	3,17427	3,0318	3,3168
Tvrdnja 10	39,815	238	1,97	3,35983	3,1936	3,5261

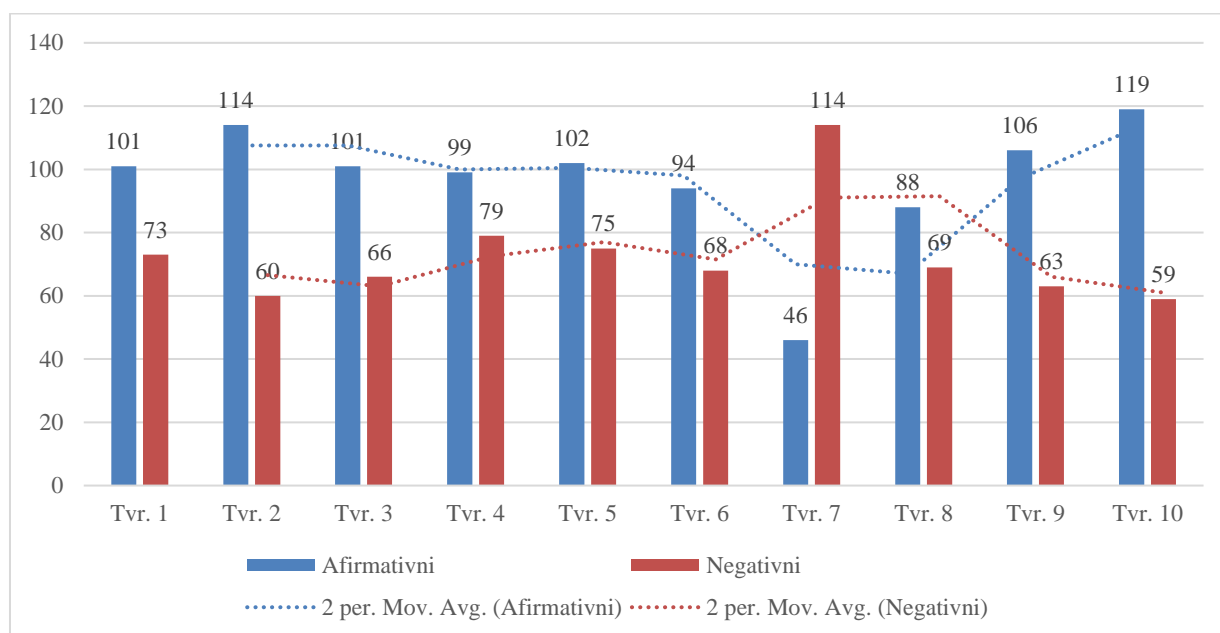
Izvor: obrada autora u IBM SPSS Statistics 24 prema podacima dobivenim iz upitnika

Rezultati provedenog T- testa pokazuju kako izračunate t vrijednosti za sve postavljene tvrdnje uvelike premašuju granične vrijednosti za 5% statističke značajnosti što potvrđuje nezavisnost uzorka. Naime, iako se populacija može smatrati homogena budući da svi ispitanici pripadaju skupini otočana, to je samo objedinjujući demografski pojam, dok u stvarnosti postoje izražene različitosti koje su pri ocjenjivanju postavljenih tvrdnji došle do izražaja.

S obzirom na to da je ustanovljen veliki raspon u ocjenjivanju pojedinih elemenata koji čine funkcije razvojne strategije otoka, potrebno je odrediti pravila pojavnosti dodjeljivanja ocjena od strane ispitanika u odnosu na njihovo zanimanje, iskustvo kojeg posjeduju i pripadnost određenoj kategoriji otoka.

U tom smislu se isključuju svi neutralni odgovori, a ocjene 1 i 2 se promatraju kao negativni stavovi dok se ocjene 4 i 5 promatraju kao afirmativni stavovi. Grafički se ovako strukturirani stavovi ispitanika o postavljenim tvrdnjama vezanih uz razvojnu strategiju otoka predočavaju sljedećim grafikonom.

Grafikon P 6. Stavovi ispitanika o strategijama razvoja otoka

Izvor: obrada autora u MS Excel prema podacima dobivenim iz upitnika

Ukupni stavovi ispitanika o tvrdnjama odnose se u omjeru 1:0,75 u korist afirmativnih odgovora koji, izuzev kod Tvrdnje 7, prevladavaju s razlikama izraženo u postocima od 25% kod Tvrdnje 4 do 102% kod Tvrdnje 10.

6.6. Razvoj otočne turističke destinacije

Istraživanje stavova ispitanika o razvoju otočne turističke destinacije uključuje izjašnjavanje o sljedećim tvrdnjama:

11. lokalnom stanovništvu omogućena je profesionalna preorijentacija (dopisno doškoloavanje, dopisni tečajevi za turistička zanimanja, prekvalifikacije)
12. lokalno stanovništvo aktivno je u izgradnji energetskih i infrastrukturnih objekata (podržava inicijative i samostalno radi mini projekte)
13. postoji stalna i stabilna povezanost s kopnom
14. postoji zadovoljavajuća povezanost informacijsko-komunikacijskom tehnologijom (ICT)
15. stvaraju se uvjeti za povećanje kvalitete života na otoku (fizičko blagostanje, obrazovanje, mogućnost zapošljavanja, socijalni status, zdravlje i sl.)
16. stimuliraju se aktivnosti koja obogaćuju turističku ponudu otoka
17. uspostavljena je stalna veza lokalne zajednice i stakeholdera (dionika turističke ponude)

18. radionice (workshops) su najznačajniji alat implementacije strateškog upravljanja razvojem otočne turističke destinacije

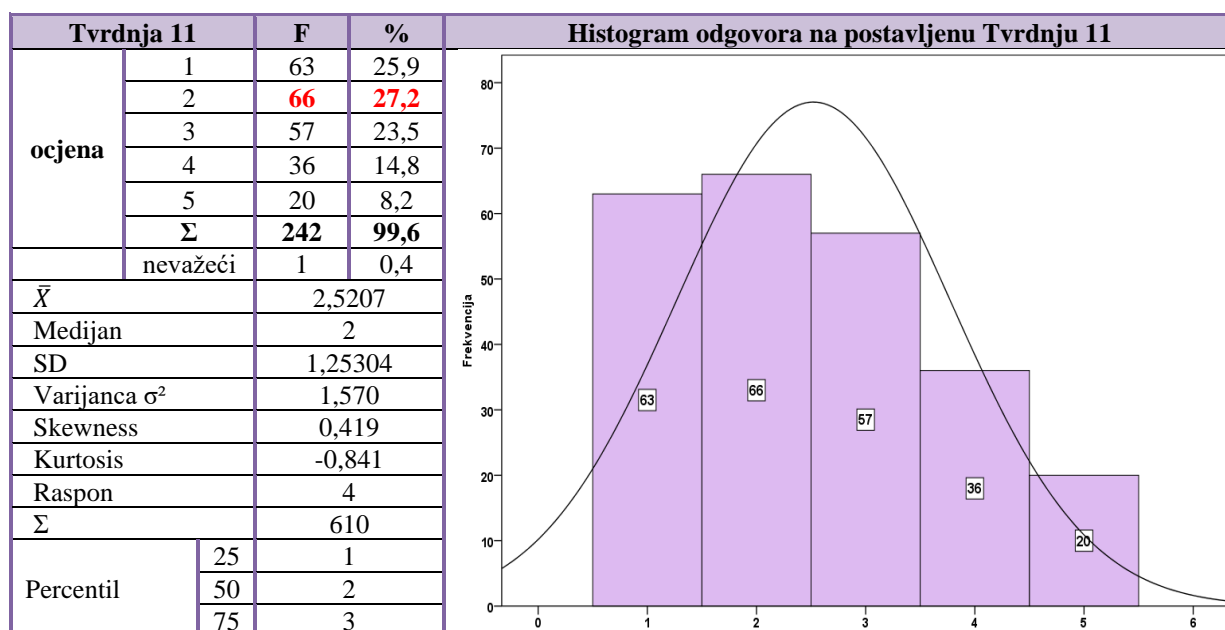
19. uvažavaju se specifičnosti upravljanja marketingom u otočnom turizmu.

Od ispitanika se tražilo da ocjenom od 1 do 5 ocijene valjanost postavljene tvrdnje. Postavljene tvrdnje se u nastavku analiziraju kao elementi u funkciji razvoja otočne turističke destinacije.

6.6.1. Analiza odgovora u kontekstu profesionalne preorijentacije lokalnog stanovništva

U jedanaestoj postavljenoj tvrdnji ispitanici se uglavnom ili u cijelosti slažu kako je lokalnom stanovništvu omogućena profesionalna preorijentacija što podrazumijeva mogućnosti dopisnog doškolovanja, dopisnih tečajeva za turistička zanimanja i prekvalifikacije. Ovakva tvrdnja ujedno predstavlja i istraživačku hipotezu H_1 . Nasuprot tome, određena je nul-hipoteza H_0 prema kojoj su odgovori ispitanika raspodijeljeni ravnomjerno. Sljedećom tablicom predočava se frekvencija i distribucija odgovora ispitanika na postavljenu Tvrdnju 11.

Tablica P 62. Frekvencija i distribucija odgovora na postavljenu Tvrdnju 11

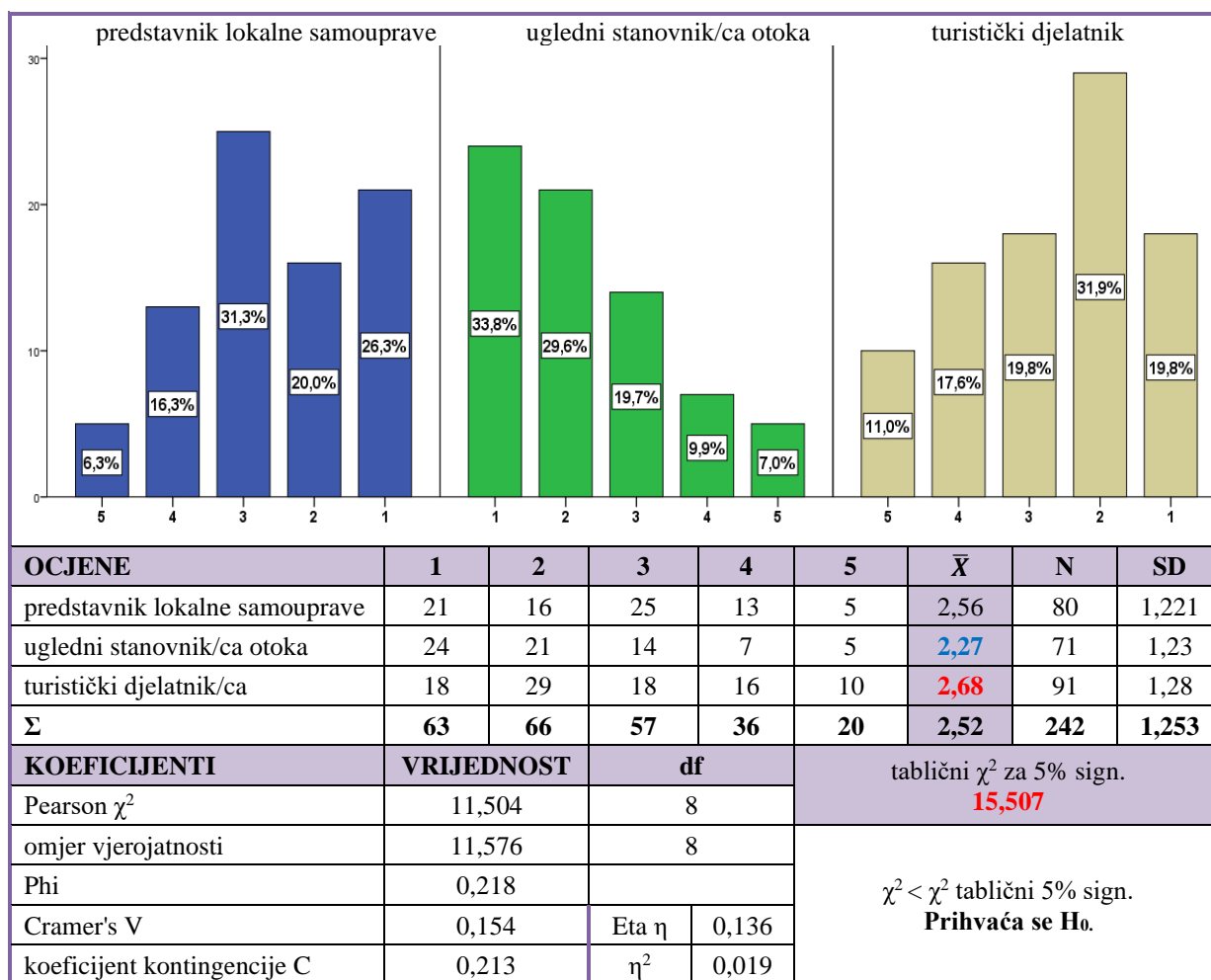
Izvor: obrada autora u IBM SPSS Statistics 24 prema podacima dobivenim iz upitnika

Iz prethodne tablice vidljivo je kako su se ispitanici odredili prema postavljenoj Tvrdnji 11 u rasponu ocjena od 1 do 5. Šezdeset i tri ispitanika (25,9%) se ne slaže s postavljenom tvrdnjom,

a njih 66 (27,2%), koji ujedno predstavljaju najbrojniju skupinu, se s njom uglavnom ne slaže. Neutralnih je 14,8% ispitanika. Uglavnom se slaže s postavljenom tvrdnjom 36 ispitanika (14,8%), dok se u cijelosti slaže svega njih 20 (8,2%). Priloženi histogram jasno predočava kako ocjene prate Gauss-ovu razdiobu. Mjera asimetrije Skewness je srednje izražena i pozitivna 0,419 što ukazuje na pomak prema nižim ocjenama. Mjera spljoštenosti krivulje Kurtosis ima vrijednost -0,841 što označava izraženu platikurtičnost koja se ogleda u grupiranju rezultata oko aritmetičke sredine. Ispitanici su promatranu tvrdnju ocijenili prosječnom ocjenom 2,5207 uz standardnu devijaciju od 1,25304 i varijancu 1,570.

Sljedećom tablicom analiziraju se odgovori na postavljenu Tvrdnju 11 prema zanimanju ispitanika. Načelno se postavlja hipoteza istraživanja H_1 kojom se tvrdi kako postoji značajna razlika kod ocjenjivanja između pojedinih kategorija ispitanika. Nasuprot tome, određena je nul-hipoteza H_0 prema kojoj postoji ravnomjernost ocjenjivanja svih kategorija.

Tablica P 63. Analiza odgovora Tvrdnje 11 prema zanimanju ispitanika

Izvor: obrada autora u IBM SPSS Statistics 24 prema podacima dobivenim iz upitnika

Analizirajući prosječne ocjene koje su dodjeljivali ispitanici, vidljivo je kako među njima ne postoje velike razlike u prihvaćanju Tvrdnje 11 što govori o ujednačenosti stavova. To dodatno potvrđuje i rezultat χ^2 testa koji upućuje na to kako se uz razinu rizika od 5%, može prihvatiti nul-hipoteza H_0 i zaključiti da se ispitanici međusobno bitno ne razlikuju pri ocjenjivanju Tvrdnje 11. Cramer's V kao mjera simetrije ima slab učinak, a η^2 kao mjera asocijacije ima zanemarivu vrijednost.

Sljedećom tablicom analiziraju se odgovori na postavljenu Tvrdnju 11 prema profilu ispitanika, kategoriji otoka i percepciji turističke razvijenosti otočne destinacije.

Tablica P 64. Analiza odgovora Tvrdnje 11 prema profilu ispitanika, kategoriji otoka i percepciji turističke razvijenosti otočne destinacije

PROFIL ISPITANIKA			KATEGORIJA OTOKA		
OBRAZOVANJE	$\bar{X}$	N	NASELJENOST	$\bar{X}$	N
doktor znanosti (dr. sc.)	3,50	2	više od 5.000 st. (A)	2,94	123
magistar znanosti (mr. sc.)	2,82	11	od 1.000 do 5.000 st. (B)	2,21	67
visoka stručna sprema (VSS)	2,45	127	od 100 do 1.000 st. (C)	1,81	42
viša stručna sprema (VŠS)	2,82	38	manje od 100 st. (D)	2,40	10
srednja stručna sprema (SSS)	2,41	64			
Σ	2,52	242	Σ	2,52	242
Pearson $\chi^2 = 26,136$; df = 16 tablični χ^2 za 5% sign. = 26,296 $\chi^2 < \chi^2$ tablični za 5% sign. Prihvaća se H_0.			Pearson $\chi^2 = 39,735$; df = 12 tablični χ^2 za 5% sign. = 21,026 $\chi^2 > \chi^2$ tablični za 5% sign. Prihvaća se H_1.		
ISKUSTVO	$\bar{X}$	N	PERCEPCIJA RAZVIJENOSTI	$\bar{X}$	N
do 30 godina	2,54	48	inferiorna	2,53	17
od 30 do 50 godina	2,53	140	perspektivna	2,32	95
više od 50 godina	2,48	54	razvijena	2,67	130
Σ	2,52	242	Σ	2,52	242
Pearson $\chi^2 = 10,733$; df = 8 tablični χ^2 za 5% sign. = 15,507 $\chi^2 < \chi^2$ tablični za 5% sign. Prihvaća se H_0.			Pearson $\chi^2 = 13,646$; df = 8 Tablični χ^2 za 5% sign. = 15,507 $\chi^2 < \chi^2$ tablični za 5% sign. Prihvaća se H_0.		

Izvor: obrada autora u IBM SPSS Statistics -u prema podacima dobivenim iz upitnika

Kako bi potvrdili rezultate dobivene Hi-kvadrat testom, dodatno se provodi analiza varijance ANOVA.

Tablica P 65. Analiza varijance Tvrdnje 11 u odnosu na karakteristike ispitanika i kategoriju otočnih skupina

ANOVA		zbroj kvadrata	df	srednji kvadrati	F	F granični za 5% sign.
* zanimanje ispitanika	između grupa	7,035	2	3,518	2,064	2,239
	unutar grupe	371,361	239	1,554		2,09
	Σ	378,397	241			
* percepcija razvijenosti	između grupa	6,858	2	3,429	2,006	2,239
	unutar grupe	371,539	239	1,555		2,09
	Σ	378,397	241			
* obrazovanje ispitanika	između grupa	7,695	4	1,924	1,230	4,237
	unutar grupe	370,702	237	1,564		1,46
	Σ	378,397	241			
* iskustvo ispitanika	između grupa	0,113	2	0,056	0,036	2,239
	unutar grupe	378,284	239	1,583		2,09
	Σ	378,397	241			
* otočna skupina	između grupa	49,844	3	16,615	12,036	3,238
	unutar grupe	328,552	238	1,380		1,07
	Σ	378,397	241			

Izvor: obrada autora u IBM SPSS Statistics 24 prema podacima dobivenim iz upitnika

Rezultat provedene analize varijance je istaknuti F-omjer, vrijednost koja predstavlja opći pokazatelj postojanja statistički značajnih razlika među ispitanim skupinama. Analiza varijance potvrdila je rezultate provedenih Hi-kvadrat testova.

Postavljena Tvrdnja 11 je prema izračunatim prosječnim vrijednostima rezultirala graničnom ocjenom dobar (2,5207) te su ispitanici zauzeli granično neutralan stav. Anketirani ispitanici su poznavatelji otočnih prilika i zaključuje se da nisu uvjereni kako je lokalnom stanovništvu omogućena profesionalna preorijentacija (mogućnosti dopisnog doškoloavanja, dopisnih tečajeva za turistička zanimanja, i prekvalifikacije). U prilog takvoj tvrdnji moguće je iznijeti sljedeće:

- ✓ Raspodjela dodijeljenih ocjena prema zanimanju ispitanika kretala se u rasponu od 2,27 kod uglednih stanovnika otoka do 2,68 kod turističkih djelatnika. **Raspodjela je ravnomjerna** što je potvrđeno Hi-kvadrat testom i analizom varijance.
- ✓ Raspodjela dodijeljenih ocjena prema stupnju obrazovanja ispitanika kretala se u rasponu od 2,41 kod ispitanika sa srednjom stručnom spremom do 3,50 kod onih s doktoratom znanosti. **Raspodjela je ravnomjerna** što je potvrđeno Hi-kvadrat testom i analizom varijance.

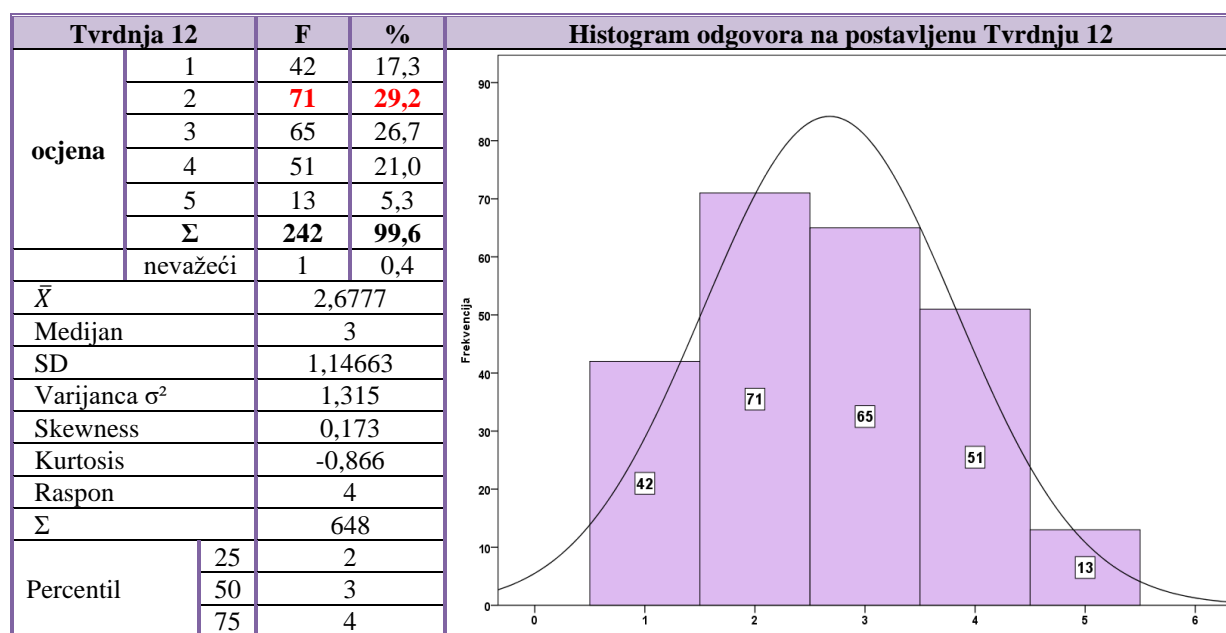
- ✓ Raspodjela dodijeljenih ocjena prema iskustvu ispitanika u turizmu kretala se u rasponu od 2,48 kod najiskusnijih ispitanika do 2,54 kod mlađih od 30 godina. **Raspodjela je ravnomjerna** što je potvrđeno Hi-kvadrat testom i analizom varijance.
- ✓ Raspodjela dodijeljenih ocjena prema percepciji turističke razvijenosti otočne destinacije iz koje dolaze ispitanici kretala se u rasponu od 2,32 kod turistički perspektivnih destinacija do 2,67 kod turistički razvijenih destinacija. **Raspodjela je ravnomjerna** što je potvrđeno Hi-kvadrat testom i analizom varijance.
- ✓ Raspodjela dodijeljenih ocjena prema kategoriji otoka s kojeg dolaze ispitanici kretala se u rasponu od 1,81 kod otoka kategorije C do 2,94 kod otoka kategorije A. **Raspodjela nije ravnomjerna** što je potvrđeno Hi-kvadrat testom i analizom varijance.

Kod raspodjele odgovora prema kategoriji ispitanika uočljiva je ravnomjernost u odnosu na zanimanje, stupanj obrazovanja i iskustvo ispitanika te percepciji turističke razvijenosti otočne destinacije.

6.6.2. Analiza odgovora u kontekstu aktivnosti lokalnog stanovništva u izgradnji energetske i infrastrukturnih objekata

U dvanaestoj postavljenoj tvrdnji ispitanici se uglavnom ili u cijelosti slažu kako je lokalno stanovništvo aktivno u izgradnji energetske i infrastrukturnih objekata što podrazumijeva da podržava inicijative i samostalno radi na projektima. Ovakva tvrdnja ujedno predstavlja i istraživačku hipotezu H_1 . Nasuprot tome, određena je nul-hipoteza H_0 prema kojoj su odgovori ispitanika raspodijeljeni ravnomjerno. Sljedećom tablicom predočava se frekvencija i distribucija odgovora ispitanika na postavljenu Tvrdnju 12.

Tablica P 66. Frekvencija i distribucija odgovora na postavljenu Tvrdnju 12

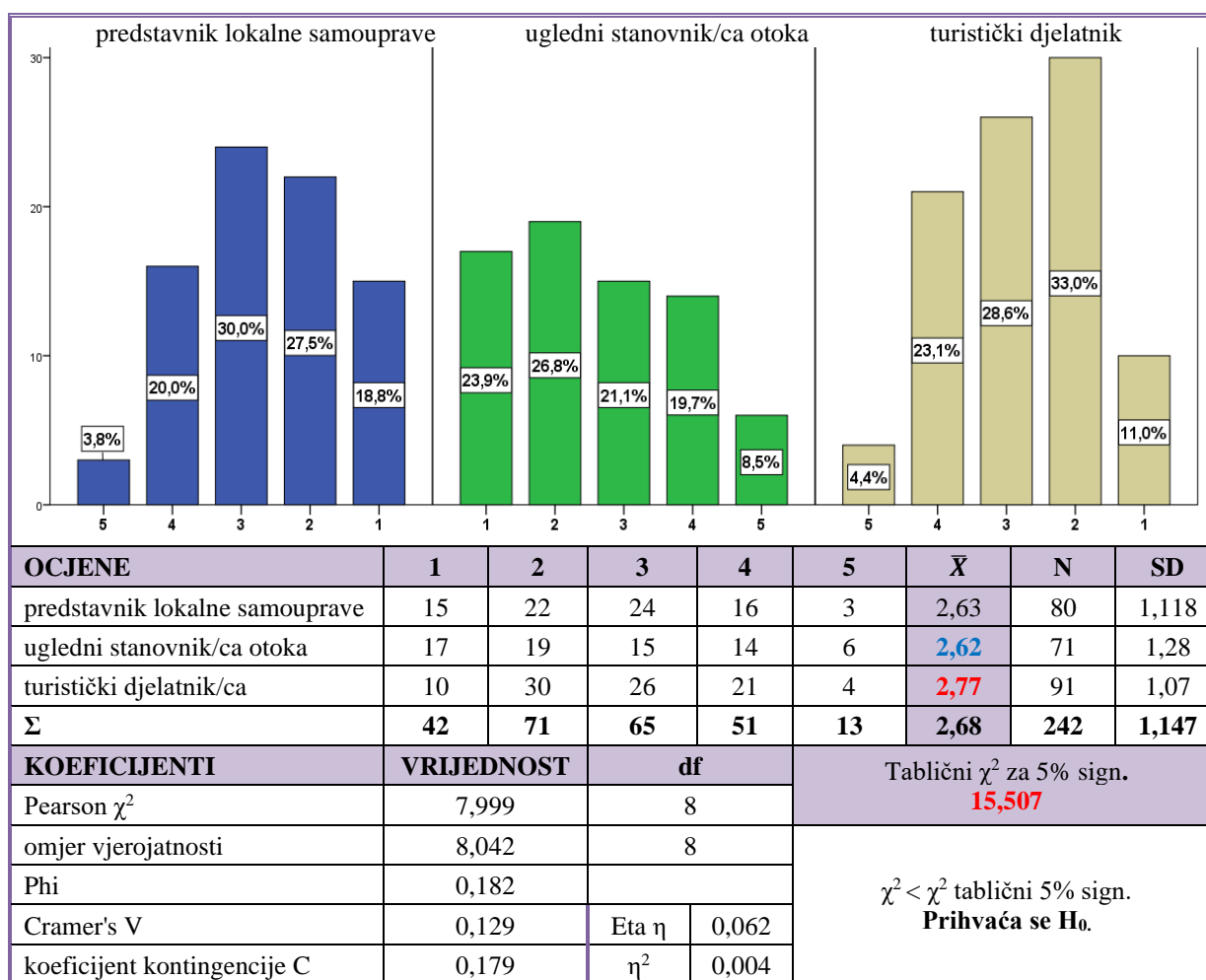

Izvor: obrada autora u IBM SPSS Statistics 24 prema podacima dobivenim iz upitnika

Iz prethodne tablice vidljivo je kako su se ispitanici odredili prema postavljenoj Tvrdnji 12 u rasponu ocjena od 1 do 5. Četrdeset i dva ispitanika (17,3%) se ne slaže s postavljenom tvrdnjom, a njih 71 (29,2%) koji ujedno predstavljaju najbrojniju skupinu, se s njom uglavnom ne slaže. Neutralnih je 26,7% ispitanika. Uglavnom se slaže s postavljenom tvrdnjom 51 ispitanik (21%), dok se u cijelosti slaže svega njih 13 (5,3%). Priloženi histogram jasno predočava kako ocjene prate Gauss-ovu razdiobu. Mjera asimetrije Skewness je umjereno izražena i pozitivna 0,173 što ukazuje na pomak prema nižim ocjenama. Mjera spljoštenosti krivulje Kurtosis ima vrijednost -0,8466 što označava izraženu platikurtičnost koja se ogleda u grupiranju rezultata oko aritmetičke sredine. Ispitanici su promatranu tvrdnju ocijenili prosječnom ocjenom 2,6777 uz standardnu devijaciju od 1,14663 i varijancu 1,315.

Sljedećom tablicom analiziraju se odgovori na postavljenu Tvrdnju 12 prema zanimanju ispitanika. Načelno se postavlja hipoteza istraživanja H_1 kojom se tvrdi kako postoji značajna razlika kod ocjenjivanja između pojedinih kategorija ispitanika. Nasuprot tome, određena je nul-hipoteza H_0 prema kojoj postoji ravnomjernost ocjenjivanja svih kategorija.

Tablica P 67. Analiza odgovora Tvrdnje 12 prema zanimanju ispitanika

Izvor: obrada autora u IBM SPSS Statistics 24 prema podacima dobivenim iz upitnika

Analizirajući prosječne ocjene koje su dodjeljivali ispitanici, vidljivo je kako među njima ne postoje velike razlike u prihvaćanju Tvrdnje 12 što govori o ujednačenosti stavova. To dodatno potvrđuje i rezultat χ^2 testa koji upućuje na to kako se uz razinu rizika od 5% može prihvatiti nul-hipoteza H_0 i zaključiti da se ispitanici međusobno bitno ne razlikuju pri ocjenjivanju Tvrdnje 12. Cramer's V kao mjera simetrije ima slab učinak, a η^2 kao mjera asocijacije ima zanemarivu vrijednost.

Sljedećom tablicom analiziraju se odgovori na postavljenu Tvrdnju 12 prema profilu ispitanika, kategoriji otoka i percepciji turističke razvijenosti otočne destinacije.

Tablica P 68. Analiza odgovora Tvrdnje 12 prema profilu ispitanika, kategoriji otoka i percepciji turističke razvijenosti otočne destinacije

PROFIL ISPITANIKA			KATEGORIJA OTOKA		
OBRAZOVANJE	$\bar{X}$	N	NASELJENOST	$\bar{X}$	N
doktor znanosti (dr. sc.)	3,50	2	više od 5.000 st. (A)	2,90	123
magistar znanosti (mr. sc.)	2,64	11	od 1.000 do 5.000 st. (B)	2,72	67
visoka stručna sprema (VSS)	2,57	127	od 100 do 1.000 st. (C)	1,95	42
viša stručna sprema (VŠS)	3,03	38	manje od 100 st. (D)	2,70	10
srednja stručna sprema (SSS)	2,67	64			
Σ	2,68	242	Σ	2,68	242
Pearson $\chi^2 = 16,592$; df = 16 tablični χ^2 za 5% sign. = 26,296 $\chi^2 < \chi^2$ tablični za 5% sign. Prihvaća se H₀.			Pearson $\chi^2 = 26,669$; df = 12 tablični χ^2 za 5% sign. = 21,026 $\chi^2 > \chi^2$ tablični za 5% sign. Prihvaća se H₁.		
ISKUSTVO	$\bar{X}$	N	PERCEPCIJA RAZVIJENOSTI	$\bar{X}$	N
do 30 godina	2,58	48	inferiorna	2,35	17
od 30 do 50 godina	2,76	140	perspektivna	2,36	95
više od 50 godina	2,56	54	razvijena	2,95	130
Σ	2,68	242	Σ	2,68	242
Pearson $\chi^2 = 5,883$; df = 8 tablični χ^2 za 5% sign. = 15,507 $\chi^2 < \chi^2$ tablični za 5% sign. Prihvaća se H₀.			Pearson $\chi^2 = 27,904$; df = 8 tablični χ^2 za 5% sign. = 15,507 $\chi^2 > \chi^2$ tablični za 5% sign. Prihvaća se H₁.		

Izvor: obrada autora u IBM SPSS Statistics 24 prema podacima dobivenim iz upitnika

Kako bi potvrdili rezultate dobivene Hi-kvadrat testom, dodatno se provodi analiza varijance ANOVA.

Tablica P 69. Analiza varijance Tvrdnje 12 u odnosu na karakteristike ispitanika i kategoriju otočnih skupina

ANOVA		zbroj kvadrata	df	srednji kvadrati	F	F granični za 5% sign.
* zanimanje ispitanika	između grupa	1,223	2	0,612	0,463	2,239
	unutar grupe	315,636	239	1,321		2,09
	Σ	316,860	241			
* percepcija razvijenosti	između grupa	21,422	2	10,711	8,665	2,239
	unutar grupe	295,437	239	1,236		2,09
	Σ	316,860	241			
* obrazovanje ispitanika	između grupa	7,550	4	1,887	1,446	4,237
	unutar grupe	309,310	237	1,305		1,46
	Σ	316,860	241			
* iskustvo ispitanika	između grupa	2,117	2	1,058	0,804	2,239
	unutar grupe	314,743	239	1,317		2,09
	Σ	316,860	241			
* otočna skupina	između grupa	28,414	3	9,471	7,815	3,238
	unutar grupe	288,446	238	1,212		1,07
	Σ	316,860	241			

Izvor: obrada autora u IBM SPSS Statistics 24 prema podacima dobivenim iz upitnika

Rezultat provedene analize varijance je istaknuti F-omjer, vrijednost koja predstavlja opći pokazatelj postojanja statistički značajnih razlika među ispitanim skupinama. Analiza varijance potvrdila je rezultate provedenih Hi-kvadrat testova.

Postavljena Tvrdnja 12 je prema izračunatim prosječnim vrijednostima rezultirala graničnom ocjenom dobar (2,6777) te su ispitanici zauzeli granično neutralan stav. Anketirani ispitanici su poznavatelji otočnih prilika, zaključuje se da nisu uvjereni kako je lokalno stanovništvo aktivno u izgradnji energetske i infrastrukturnih objekata (podržava inicijative i samostalno radi mini projekte). U prilog takvoj tvrdnji moguće je iznijeti sljedeće:

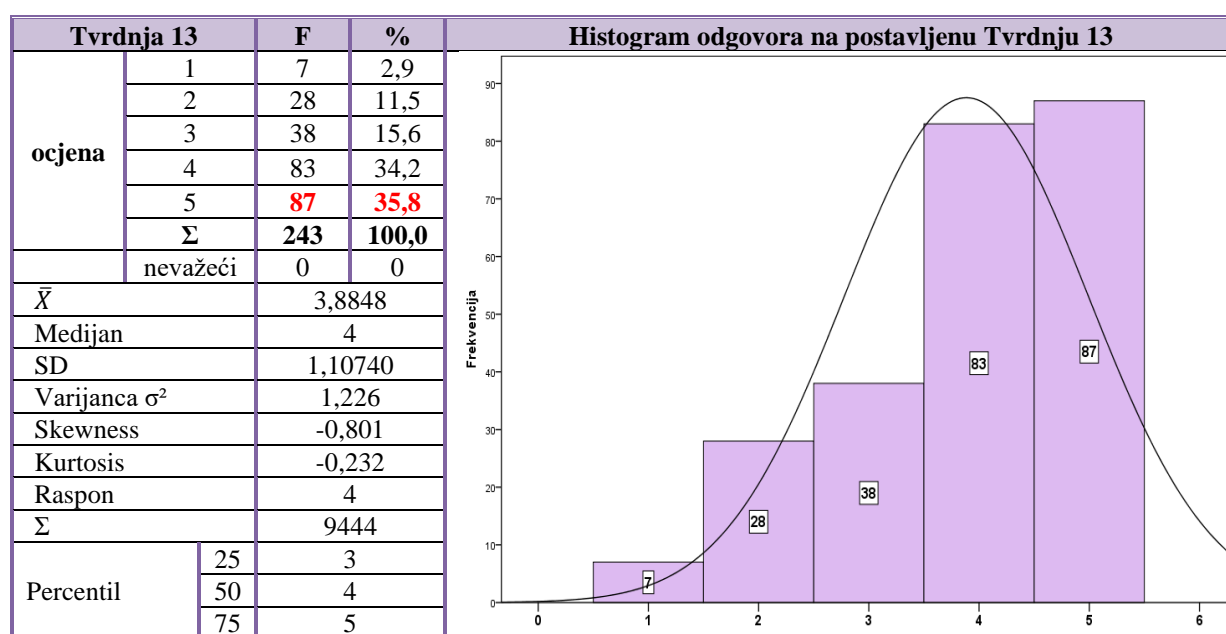
- ✓ Raspodjela dodijeljenih ocjena prema zanimanju ispitanika kretala se u rasponu od 2,62 kod uglednih stanovnika otoka do 2,77 kod turističkih djelatnika. **Raspodjela je ravnomjerna** što je potvrđeno Hi-kvadrat testom i analizom varijance.
- ✓ Raspodjela dodijeljenih ocjena prema stupnju obrazovanja ispitanika kretala se u rasponu od 2,57 kod ispitanika s visokom stručnom spremom do 3,50 kod onih s doktoratom znanosti. **Raspodjela je ravnomjerna** što je potvrđeno Hi-kvadrat testom i analizom varijance.
- ✓ Raspodjela dodijeljenih ocjena prema iskustvu ispitanika u turizmu kretala se u rasponu od 2,56 kod najiskusnijih ispitanika do 2,58 kod mlađih od 30 godina. **Raspodjela je ravnomjerna** što je potvrđeno Hi-kvadrat testom i analizom varijance.
- ✓ Raspodjela dodijeljenih ocjena prema percepciji turističke razvijenosti otočne destinacije iz koje dolaze ispitanici kretala se u rasponu od 2,35 kod turistički inferiornih destinacija do 2,95 kod turistički razvijenih destinacija. **Raspodjela nije ravnomjerna** što je potvrđeno Hi-kvadrat testom i analizom varijance.
- ✓ Raspodjela dodijeljenih ocjena prema kategoriji otoka s kojeg dolaze ispitanici kretala se u rasponu od 1,95 kod otoka kategorije C do 2,90 kod otoka kategorije A. **Raspodjela nije ravnomjerna** što je potvrđeno Hi-kvadrat testom i analizom varijance.

Kod raspodjele odgovora prema kategoriji ispitanika uočljiva je ravnomjernost u odnosu na zanimanje, stupanj obrazovanja i iskustvo ispitanika.

6.6.3. Analiza odgovora u kontekstu povezanosti otoka s kopnom

U trinaestoj postavljenoj tvrdnji ispitanici se uglavnom ili u cijelosti slažu kako postoji stalna i stabilna veza s kopnom. Ovakva tvrdnja ujedno predstavlja i istraživačku hipotezu H_I . Nasuprot tome, određena je nul-hipoteza H_0 prema kojoj su odgovori ispitanika raspodijeljeni ravnomjerno. Sljedećom tablicom predočava se frekvencija i distribucija odgovora ispitanika na postavljenu Tvrdnju 13.

Tablica P 70. Frekvencija i distribucija odgovora na postavljenu Tvrdnju 13

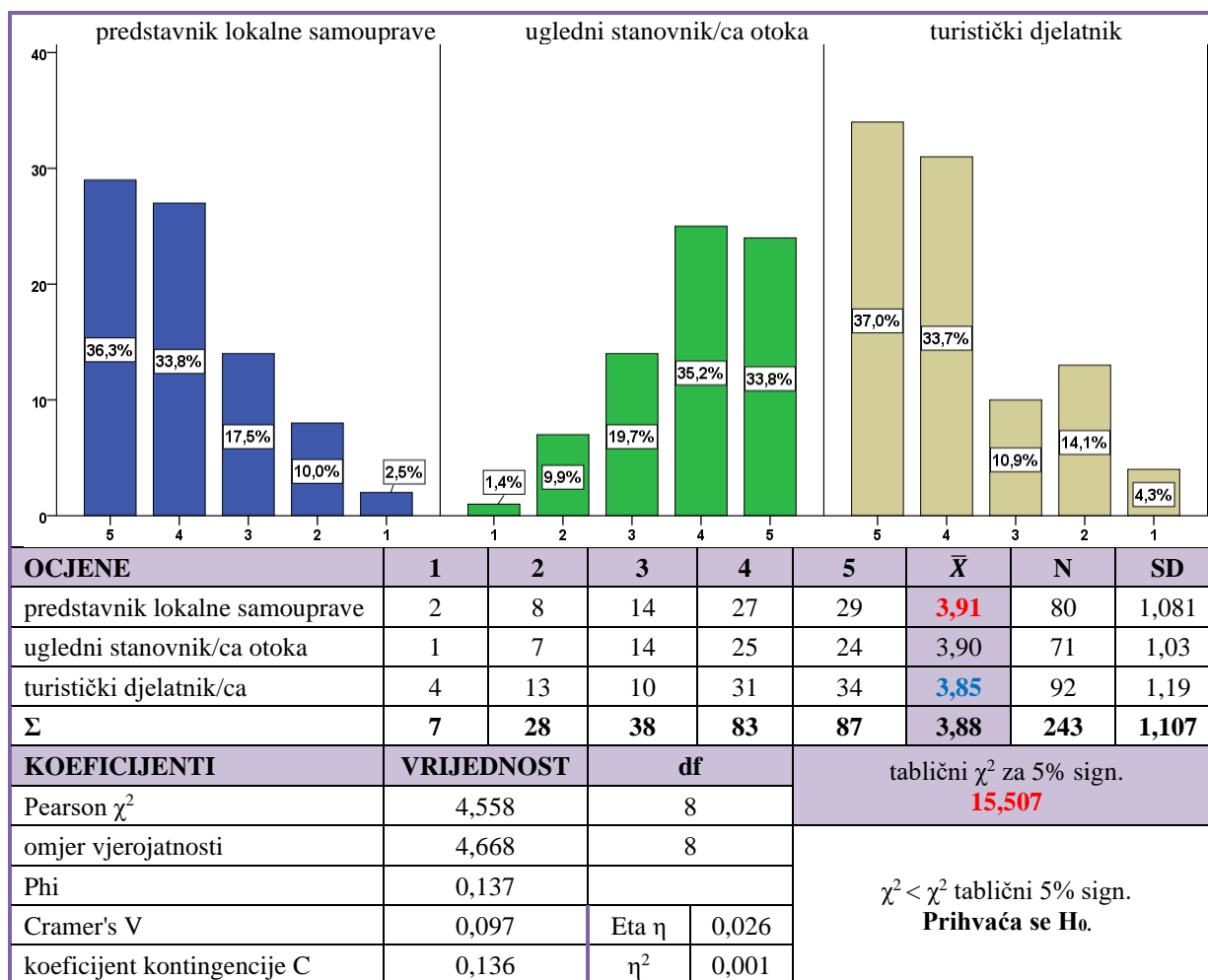

Izvor: obrada autora u IBM SPSS Statistics 24 prema podacima dobivenim iz upitnika

Iz prethodne tablice vidljivo je kako su se ispitanici odredili prema postavljenoj Tvrdnji 13 u rasponu ocjena od 1 do 5. Svega sedam ispitanika (2,9%) se ne slaže s postavljenom tvrdnjom, a njih 28 (11,5%) se s njom uglavnom ne slaže. Neutralnih je 15,6% ispitanika. Uglavnom se slaže s postavljenom tvrdnjom 83 ispitanika (34,2%), dok se u cijelosti slaže njih 87 (35,8%) što je ujedno i najveća pojedinačna ocjena. Priloženi histogram jasno predočava kako ocjene prate Gauss-ovu razdiobu. Mjera asimetrije Skewness je umjereno izražena i negativna -0,801 što ukazuje na pomak prema višim ocjenama. Mjera spljoštenosti krivulje Kurtosis ima vrijednost -0,232 što označava umjerenu platikurtičnost koja se ogleda u grupiranju rezultata oko aritmetičke sredine. Ispitanici su promatranu tvrdnju ocijenili prosječnom ocjenom 3,8848 uz standardnu devijaciju od 1,10740 i varijancu 1,226.

Sljedećom tablicom analiziraju se odgovori na postavljenu Tvrdnju 13 prema zanimanju ispitanika. Načelno se postavlja hipoteza istraživanja H_1 kojom se tvrdi kako postoji značajna razlika kod ocjenjivanja između pojedinih kategorija ispitanika. Nasuprot tome, određena je nul-hipoteza H_0 prema kojoj postoji ravnomjernost ocjenjivanja svih kategorija.

Tablica P 71. Analiza odgovora Tvrdnje 13 prema zanimanju ispitanika

Izvor: obrada autora u IBM SPSS Statistics 24 prema podacima dobivenim iz upitnik

Analizirajući prosječne ocjene koje su dodjeljivali ispitanici, vidljivo je kako među njima ne postoje velike razlike u prihvaćanju Tvrdnje 13 što govori o ujednačenosti stavova. To dodatno potvrđuje i rezultat χ^2 testa koji upućuje na to kako se uz razinu rizika od 5% može prihvatiti nul-hipoteza H_0 i zaključiti da se ispitanici međusobno bitno ne razlikuju pri ocjenjivanju Tvrdnje 13. Cramer's V kao mjera simetrije ima slab učinak, a η^2 kao mjera asocijacije ima zanemarivu vrijednost.

Sljedećom tablicom analiziraju se odgovori na postavljenu Tvrdnju 13 prema profilu ispitanika, kategoriji otoka i percepciji turističke razvijenosti otočne destinacije.

Tablica P 72. Analiza odgovora Tvrdnje 13 prema profilu ispitanika, kategoriji otoka i percepciji turističke razvijenosti otočne destinacije

PROFIL ISPITANIKA			KATEGORIJA OTOKA		
OBRAZOVANJE	$\bar{X}$	N	NASELJENOST	$\bar{X}$	N
doktor znanosti (dr. sc.)	5,00	2	više od 5.000 st. (A)	4,13	123
magistar znanosti (mr. sc.)	4,09	11	od 1.000 do 5.000 st. (B)	3,90	67
visoka stručna sprema (VSS)	3,83	127	od 100 do 1.000 st. (C)	3,21	43
viša stručna sprema (VŠS)	4,11	38	manje od 100 st. (D)	3,70	10
srednja stručna sprema (SSS)	3,80	65			
Σ	3,88	243	Σ	3,88	243
Pearson $\chi^2 = 8,090$; df = 16 tablični χ^2 za 5% sign. = 26,296 $\chi^2 < \chi^2$ tablični za 5% sign. Prihvaća se H₀.			Pearson $\chi^2 = 32,229$; df = 12 tablični χ^2 za 5% sign. = 21,026 $\chi^2 > \chi^2$ tablični za 5% sign. Prihvaća se H₁.		
ISKUSTVO	$\bar{X}$	N	PERCEPCIJA RAZVIJENOSTI	$\bar{X}$	N
do 30 godina	3,56	48	inferiorna	3,88	17
od 30 do 50 godina	4,06	141	perspektivna	3,47	96
više od 50 godina	3,72	54	razvijena	4,19	130
Σ	3,88	243	Σ	3,88	243
Pearson $\chi^2 = 22,318$; df = 8 tablični χ^2 za 5% sign. = 15,507 $\chi^2 > \chi^2$ tablični za 5% sign. Prihvaća se H₁.			Pearson $\chi^2 = 37,086$; df = 8 tablični χ^2 za 5% sign. = 15,507 $\chi^2 > \chi^2$ tablični za 5% sign. Prihvaća se H₁.		

Izvor: obrada autora u IBM SPSS Statistics 24 prema podacima dobivenim iz upitnika

Kako bi potvrdili rezultate dobivene Hi-kvadrat testom, dodatno se provodi analiza varijance ANOVA.

Tablica P 73. Analiza varijance Tvrdnje 13 u odnosu na karakteristike ispitanika i kategoriju otočnih skupina

ANOVA		zbroj kvadrata	df	srednji kvadrati	F	F granični za 5% sign.
* Zanimanje ispitanika	između grupa	0,207	2	0,103	0,084	2,240
	unutar grupe	296,567	240	1,236		2,09
	Σ	296,774	242			
* percepcija razvijenosti	između grupa	28,910	2	14,455	12,952	2,240
	unutar grupe	267,863	240	1,116		2,09
	Σ	296,774	242			
* obrazovanje ispitanika	između grupa	5,697	4	1,424	1,164	4,238
	unutar grupe	291,077	238	1,223		1,46
	Σ	296,774	242			
* iskustvo ispitanika	između grupa	10,582	2	5,291	4,437	2,240
	unutar grupe	286,192	240	1,192		2,09
	Σ	296,774	242			
* otočna skupina	između grupa	27,370	3	9,123	8,094	3,239
	unutar grupe	269,404	239	1,127		1,07
	Σ	296,774	242			

Izvor: obrada autora u IBM SPSS Statistics 24 prema podacima dobivenim iz upitnika

Rezultat provedene analize varijance je istaknuti F-omjer, vrijednost koja predstavlja opći pokazatelj postojanja statistički značajnih razlika među ispitanim skupinama. Analiza varijance potvrdila je rezultate provedenih Hi-kvadrat testova.

Postavljena Tvrdnja 13 je prema izračunatim prosječnim vrijednostima rezultirala ocjenom vrlo dobar (3,8848) te su ispitanici zauzeli uglavnom pozitivan stav. Anketirani ispitanici su poznavatelji otočnih prilika i zaključuje se da su uvjereni kako je lokalno stanovništvo aktivno u izgradnji energetske i infrastrukturnih objekata (podržava inicijative i samostalno radi mini projekte). U prilog takvoj tvrdnji moguće je iznijeti sljedeće:

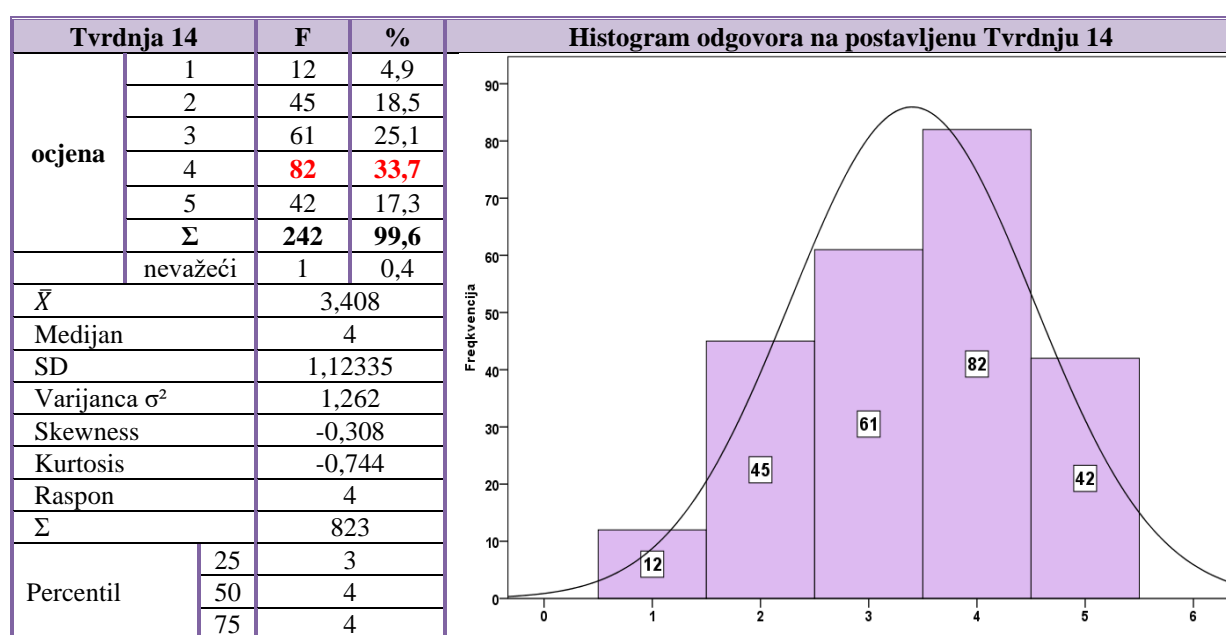
- ✓ Raspodjela dodijeljenih ocjena prema zanimanju ispitanika kretala se u rasponu od 3,85 kod turističkih djelatnika do 3,91 kod predstavnika lokalne samouprave. **Raspodjela je ravnomjerna** što je potvrđeno Hi-kvadrat testom i analizom varijance.
- ✓ Raspodjela dodijeljenih ocjena prema stupnju obrazovanja ispitanika kretala se u rasponu od 3,80 kod ispitanika sa srednjom stručnom spremom do 5,00 kod onih s doktoratom znanosti. **Raspodjela je ravnomjerna** što je potvrđeno Hi-kvadrat testom i analizom varijance.
- ✓ Raspodjela dodijeljenih ocjena prema iskustvu ispitanika u turizmu kretala se u rasponu od 3,56 kod najmlađih ispitanika do 4,06 kod onih srednje dobi. **Raspodjela nije ravnomjerna** što je potvrđeno Hi-kvadrat testom i analizom varijance.
- ✓ Raspodjela dodijeljenih ocjena prema percepciji turističke razvijenosti otočne destinacije iz koje dolaze ispitanici kretala se u rasponu od 3,47 kod turistički perspektivnih destinacija do 4,19 kod turistički razvijenih destinacija. **Raspodjela nije ravnomjerna** što je potvrđeno Hi-kvadrat testom i analizom varijance.
- ✓ Raspodjela dodijeljenih ocjena prema kategoriji otoka s kojeg dolaze ispitanici kretala se u rasponu od 3,21 kod otoka kategorije C do 4,13 kod otoka kategorije A. **Raspodjela nije ravnomjerna** što je potvrđeno Hi-kvadrat testom i analizom varijance.

Kod raspodjele odgovora prema kategoriji ispitanika uočljiva je ravnomjernost u odnosu na zanimanje i stupanj obrazovanja ispitanika.

6.6.4. Analiza odgovora u kontekstu zadovoljavajuće povezanosti informacijsko-komunikacijskom tehnologijom (ICT)

U četrnaestoj postavljenoj tvrdnji ispitanici se uglavnom ili u cijelosti slažu kako postoji zadovoljavajuća povezanost informacijsko-komunikacijskom tehnologijom (ICT). Ovakva tvrdnja ujedno predstavlja i istraživačku hipotezu H_1 . Nasuprot tome, određena je nul-hipoteza H_0 prema kojoj su odgovori ispitanika raspodijeljeni ravnomjerno. Sljedećom tablicom predočava se frekvencija i distribucija odgovora ispitanika na postavljenu Tvrdnju 14.

Tablica P 74. Frekvencija i distribucija odgovora na postavljenu Tvrdnju 14

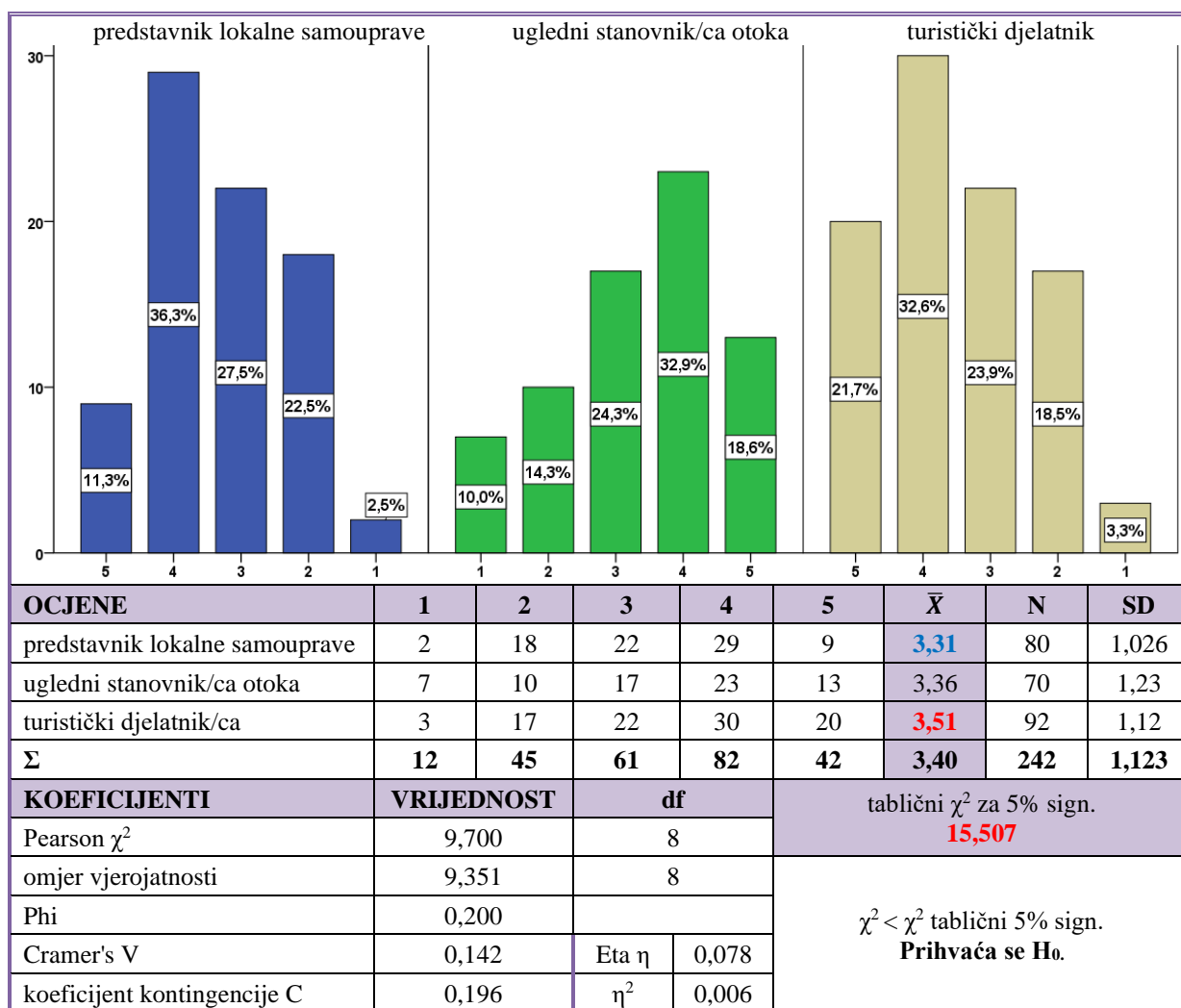

Izvor: obrada autora u IBM SPSS Statistics 24 prema podacima dobivenim iz upitnika

Iz prethodne tablice vidljivo je kako su se ispitanici odredili prema postavljenoj Tvrdnji 14 u rasponu ocjena od 1 do 5. Dvanaest ispitanika (4,9%) se ne slaže s postavljenom tvrdnjom, a njih 45 (18,5%) se s njom uglavnom ne slaže. Neutralnih je 25,1% ispitanika. Uglavnom se slaže s postavljenom tvrdnjom 82 ispitanika (33,7%) koji ujedno čine i najbrojniju skupinu, dok se u cijelosti slaže s postavljenom tvrdnjom njih 42 (17,3%). Priloženi histogram jasno predočava kako ocjene prate Gauss-ovu razdiobu. Mjera asimetrije Skewness je srednje izražena i negativna -0,308 što ukazuje na pomak prema višim ocjenama. Mjera spljoštenosti krivulje Kurtosis ima vrijednost -0,744 što označava izraženu platikurtičnost koja se ogleda u grupiranju rezultata oko aritmetičke sredine. Ispitanici su promatranu tvrdnju ocijenili prosječnom ocjenom 3,408 uz standardnu devijaciju od 1,12335 i varijancu 1,262.

Sljedećom tablicom analiziraju se odgovori na postavljenu Tvrdnju 14 prema zanimanju ispitanika. Načelno se postavlja hipoteza istraživanja H_1 kojom se tvrdi kako postoji značajna razlika kod ocjenjivanja između pojedinih kategorija ispitanika. Nasuprot tome, određena je nul-hipoteza H_0 prema kojoj postoji ravnomjernost ocjenjivanja svih kategorija.

Tablica P 75. Analiza odgovora Tvrdnje 14 prema zanimanju ispitanika

Izvor: obrada autora u IBM SPSS Statistics 24 prema podacima dobivenim iz upitnika

Analizirajući prosječne ocjene koje su dodjeljivali ispitanici, vidljivo je kako među njima ne postoje velike razlike u prihvaćanju Tvrdnje 14 što govori o ujednačenosti stavova. To dodatno potvrđuje i rezultat χ^2 testa koji upućuje na to kako se uz razinu rizika od 5% može prihvatiti nul-hipoteza H_0 i zaključiti da se ispitanici međusobno bitno ne razlikuju pri ocjenjivanju Tvrdnje 14. Cramer's V kao mjera simetrije ima slab učinak, a η^2 kao mjera asocijacije ima zanemarivu vrijednost. Sljedećom tablicom analiziraju se odgovori na postavljenu Tvrdnju 14 prema profilu ispitanika, kategoriji otoka i percepciji turističke razvijenosti otočne destinacije.

Tablica P 76. Analiza odgovora Tvrdnje 14 prema profilu ispitanika, kategoriji otoka i percepciji turističke razvijenosti otočne destinacije

PROFIL ISPITANIKA			KATEGORIJA OTOKA		
OBRAZOVANJE	$\bar{X}$	N	NASELJENOST	$\bar{X}$	N
doktor znanosti (dr. sc.)	4,00	2	više od 5.000 st. (A)	3,69	123
magistar znanosti (mr. sc.)	3,36	11	od 1.000 do 5.000 st. (B)	3,36	66
visoka stručna sprema (VSS)	3,29	127	od 100 do 1.000 st. (C)	2,91	43
viša stručna sprema (VŠS)	3,68	38	manje od 100 st. (D)	2,20	10
srednja stručna sprema (SSS)	3,44	64			
Σ	3,40	242	Σ	3,40	242
Pearson $\chi^2 = 18,667$; df = 16 tablični χ^2 za 5% sign. = 26,296 $\chi^2 < \chi^2$ tablični za 5% sign. Prihvaća se H₀.			Pearson $\chi^2 = 52,168$; df = 12 tablični χ^2 za 5% sign. = 21,026 $\chi^2 > \chi^2$ tablični za 5% sign. Prihvaća se H₁.		
ISKUSTVO	$\bar{X}$	N	PERCEPCIJA RAZVIJENOSTI	$\bar{X}$	N
do 30 godina	3,31	48	inferiorna	3,00	17
od 30 do 50 godina	3,52	141	perspektivna	3,19	96
više od 50 godina	3,17	53	razvijena	3,61	129
Σ	3,40	242	Σ	3,40	242
Pearson $\chi^2 = 18,455$; df = 8 tablični χ^2 za 5% sign. = 15,507 $\chi^2 > \chi^2$ tablični 5% sign. Prihvaća se H₁.			Pearson $\chi^2 = 19,045$; df = 8 tablični χ^2 za 5% sign. = 15,507 $\chi^2 > \chi^2$ tablični 5% sign. Prihvaća se H₁.		

Izvor: obrada autora u IBM SPSS Statistics 24 prema podacima dobivenim iz upitnika

Kako bi potvrdili rezultate dobivene Hi-kvadrat testom, dodatno se provodi analiza varijance ANOVA.

Tablica P 77. Analiza varijance Tvrdnje 14 u odnosu na karakteristike ispitanika i kategoriju otočnih skupina

ANOVA		zbroj kvadrata	df	srednji kvadrati	F	F granični za 5% sign.
* zanimanje ispitanika	između grupa	1,872	2	0,936	0,740	2,239
	unutar grupe	302,248	239	1,265		2,09
	Σ	304,120	241			
* percepcija razvijenosti	između grupa	12,875	2	6,437	5,283	2,240
	unutar grupe	291,245	239	1,219		2,09
	Σ	304,120	241			
* obrazovanje ispitanika	između grupa	5,393	4	1,348	1,07	4,237
	unutar grupe	298,726	237	1,260		1,46
	Σ	304,120	241			
* iskustvo ispitanika	između grupa	5,130	2	2,565	2,050	2,239
	unutar grupe	298,990	239	1,251		2,09
	Σ	304,120	241			
* otočna skupina	između grupa	35,359	3	11,786	10,437	3,238
	unutar grupe	268,761	238	1,129		1,07
	Σ	304,120	241			

Izvor: obrada autora u IBM SPSS Statistics 24 prema podacima dobivenim iz upitnika

Rezultat provedene analize varijance je istaknuti F-omjer, vrijednost koja predstavlja opći pokazatelj postojanja statistički značajnih razlika među ispitanim skupinama. Analiza varijance potvrdila je rezultate provedenih Hi-kvadrat testova, osim u kategoriji iskustvo (osjenčano), te se provodi dodatna analiza metodom T-testa.

Tablica P 78. Rezultati T-testa prema spolu i iskustvu ispitanika

Tvrdnja 14: Postoji zadovoljavajuća povezanost informacijsko-komunikacijskom tehnologijom									
kategorija	parovi	N	$\bar{X}$	SD	F	t	df	granični t	razlika $\bar{x}$
spol	muško	110	3,14	1,104	0,037	-3,42	240	1,97	-0,484
	žensko	132	3,62	1,095		-3,41	231	1,97	-0,484
iskustvo	mlađi	48	3,31	1,223	1,382	-0,61	240	1,97	-0,110
	iskusniji	194	3,42	1,099		-0,57	67	2,00	-0,110

Izvor: obrada autora u IBM SPSS Statistics 24 prema podacima dobivenim iz upitnika

Iz podataka u prethodnoj tablici može se zaključiti kako ne postoji statistički značajna razlika u ocjeni Tvrdnje 14 u odnosu na spol i iskustvo ispitanika. To potvrđuju rezultati T-testa s obzirom na to da izračunati t nije veći od granične vrijednosti t za određeni stupanj slobode, a vrijednosti razlika aritmetičkih sredina su male. Time se prihvaća postavljena nul-hipoteza H_0 o homogenosti promatranih skupova, čime se ujedno odbacuje hipoteza istraživanja H_1 . Postavljena Tvrdnja 14 je prema izračunatim prosječnim vrijednostima rezultirala ocjenom dobar (3,408) te su ispitanici zauzeli neutralan stav. Anketirani ispitanici su poznavatelji otočnih prilika i zaključuje se da nisu suviše uvjereni kako postoji zadovoljavajuća povezanost informacijsko-komunikacijskom tehnologijom. U prilog takvoj tvrdnji moguće je iznijeti sljedeće:

- ✓ Raspodjela dodijeljenih ocjena prema zanimanju ispitanika kretala se u rasponu od 3,31 kod predstavnika lokalne samouprave do 3,51 kod turističkih djelatnika. **Raspodjela je ravnomjerna** što je potvrđeno Hi-kvadrat testom i analizom varijance.
- ✓ Raspodjela dodijeljenih ocjena prema stupnju obrazovanja ispitanika kretala se u rasponu od 3,29 kod ispitanika s visokom stručnom spremom do 4,00 kod onih s doktoratom znanosti. **Raspodjela je ravnomjerna** što je potvrđeno Hi-kvadrat testom i analizom varijance.
- ✓ Raspodjela dodijeljenih ocjena prema iskustvu ispitanika u turizmu kretala se u rasponu od 3,17 kod najiskusnijih ispitanika do 3,52 kod onih od 30 do 50 godina. **Raspodjela je ravnomjerna** što nije potvrđeno Hi-kvadrat testom, ali je potvrđeno analizom varijance i dodatno provedenim T-testom.

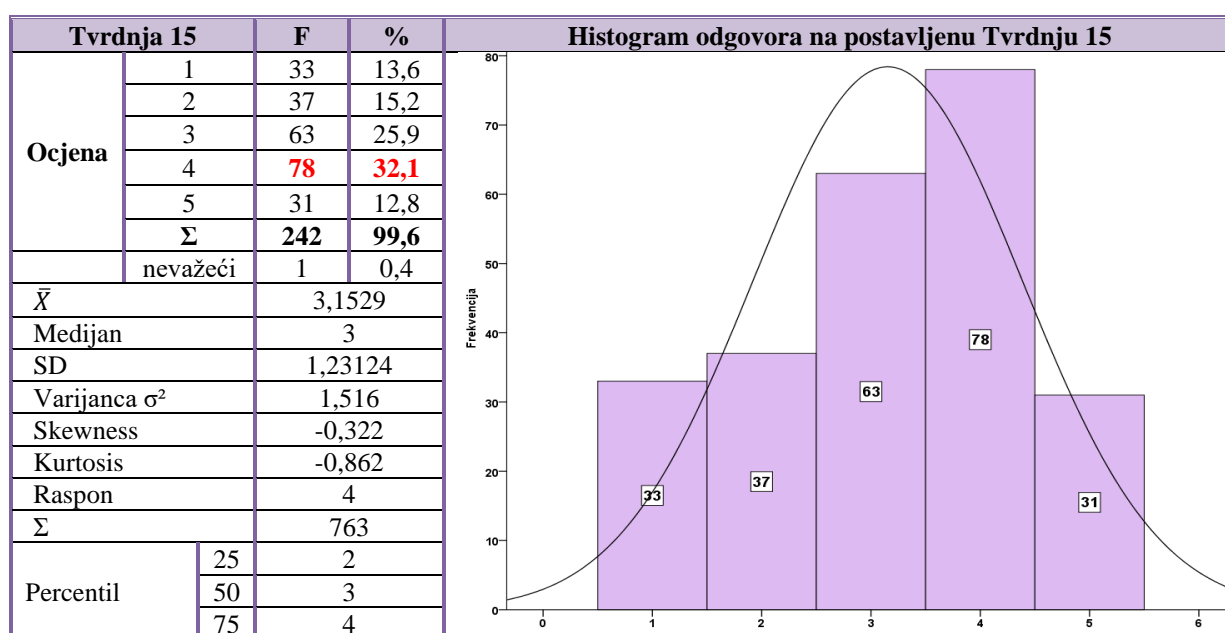
- ✓ Raspodjela dodijeljenih ocjena prema percepciji turističke razvijenosti otočne destinacije iz koje dolaze ispitanici kretala se u rasponu od 3,00 kod turistički inferiornih destinacija do 3,61 kod turistički razvijenih destinacija. **Raspodjela nije ravnomjerna** što je potvrđeno Hi-kvadrat testom i analizom varijance.
- ✓ Raspodjela dodijeljenih ocjena prema kategoriji otoka s kojeg dolaze ispitanici kretala se u rasponu od 2,20 kod otoka kategorije D do 3,69 kod otoka kategorije A. **Raspodjela nije ravnomjerna** što je potvrđeno Hi-kvadrat testom i analizom varijance.

Kod raspodjele odgovora prema kategoriji ispitanika uočljiva je ravnomjernost u odnosu na zanimanje, stupanj obrazovanja i iskustvo ispitanika.

6.6.5. Analiza odgovora u kontekstu stvaranja uvjeta za povećanje kvalitete života na otoku

U petnaestoj postavljenoj tvrdnji ispitanici se uglavnom ili u cijelosti slažu kako se stvaraju uvjeti za povećanje kvalitete života na otoku koji podrazumijevaju fizičko blagostanje, obrazovanje, mogućnost zapošljavanja, socijalni status, zdravlje i sl. Ovakva tvrdnja ujedno predstavlja i istraživačku hipotezu H_1 . Nasuprot tome, određena je nul-hipoteza H_0 prema kojoj su odgovori ispitanika raspodijeljeni ravnomjerno. Sljedećom tablicom predočava se frekvencija i distribucija odgovora ispitanika na postavljenu Tvrdnju 15.

Tablica P 79. Frekvencija i distribucija odgovora na postavljenu Tvrdnju 15

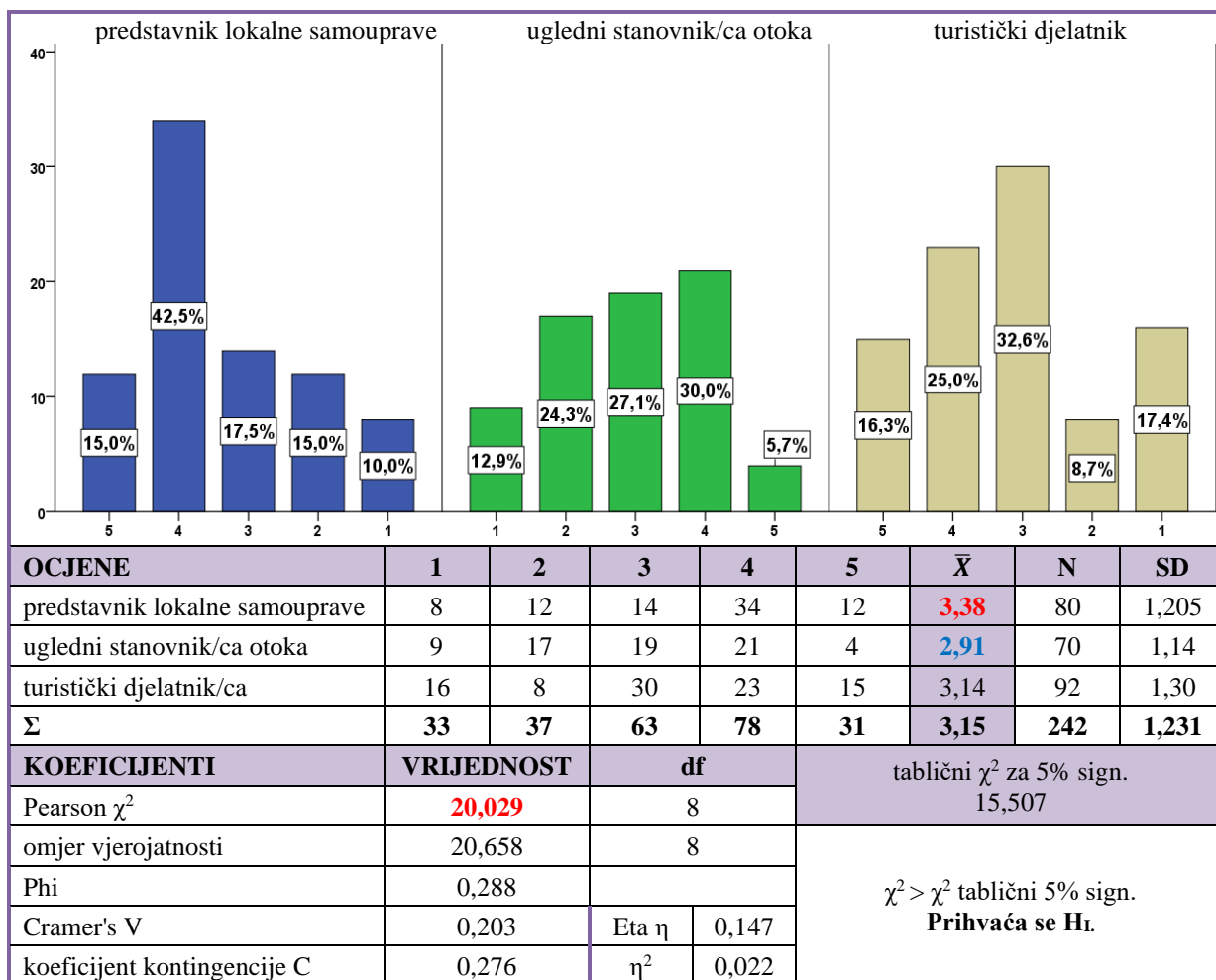

Izvor: obrada autora u IBM SPSS Statistics 24 prema podacima dobivenim iz upitnika

Iz prethodne tablice vidljivo je kako su se ispitanici odredili prema postavljenoj Tvrdnji 15 u rasponu ocjena od 1 do 5. Trideset i tri ispitanika (13,6%) se ne slaže s postavljenom tvrdnjom, a njih 37 (15,2%) se s njom uglavnom ne slaže. Neutralnih je 25,9% ispitanika. Uglavnom se slaže s postavljenom tvrdnjom 78 ispitanika (32,1%), dok se u cijelosti slaže njih 31 (12,8%). Priloženi histogram jasno predočava kako ocjene prate Gauss-ovu razdiobu. Mjera asimetrije Skewness je umjereno izražena i negativna -0,322 što ukazuje na pomak prema višim ocjenama. Mjera spljoštenosti krivulje Kurtosis ima vrijednost -0,862 što označava izraženu platikurtičnost koja se ogleda u grupiranju rezultata oko aritmetičke sredine. Ispitanici su promatranu tvrdnju ocijenili prosječnom ocjenom 3,1529 uz standardnu devijaciju od 1,23124 i varijancu 1,516.

Sljedećom tablicom analiziraju se odgovori na postavljenu Tvrdnju 15 prema zanimanju ispitanika. Načelno se postavlja hipoteza istraživanja H_1 kojom se tvrdi kako postoji značajna razlika kod ocjenjivanja između pojedinih kategorija ispitanika. Nasuprot tome, određena je nul-hipoteza H_0 prema kojoj postoji ravnomjernost ocjenjivanja svih kategorija.

Tablica P 80. Analiza odgovora Tvrdnje 15 prema zanimanju ispitanika

Izvor: obrada autora u IBM SPSS Statistics 24 prema podacima dobivenim iz upitnika

Analizirajući prosječne ocjene koje su dodjeljivali ispitanici, vidljivo je kako među njima postoje razlike u prihvaćanju Tvrdnje 15 što govori o neujednačenosti stavova. To dodatno potvrđuje i rezultat χ^2 testa koji upućuje na to kako se uz razinu rizika od 5% može prihvatiti nul-hipoteza H_0 i zaključiti da se ispitanici međusobno razlikuju pri ocjenjivanju Tvrdnje 15. Cramer's V kao mjera simetrije ima umjeren učinak, a η^2 kao mjera asocijacije ima slabu vrijednost.

Sljedećom tablicom analiziraju se odgovori na postavljenu Tvrdnju 15 prema profilu ispitanika, kategoriji otoka i percepciji turističke razvijenosti otočne destinacije.

Tablica P 81. Analiza odgovora Tvrdnje 15 prema profilu ispitanika, kategoriji otoka i percepciji turističke razvijenosti otočne destinacije

PROFIL ISPITANIKA			KATEGORIJA OTOKA		
OBRAZOVANJE	$\bar{X}$	N	NASELJENOST	$\bar{X}$	N
doktor znanosti (dr. sc.)	5,00	2	više od 5.000 st.	3,52	123
magistar znanosti (mr. sc.)	3,55	11	od 1.000 do 5.000 st. (B)	3,06	66
visoka stručna sprema (VSS)	3,15	127	od 100 do 1.000 st. (C)	2,37	43
viša stručna sprema (VŠS)	3,58	38	manje od 100 st. (D)	2,60	10
srednja stručna sprema (SSS)	2,78	64			
Σ	3,15	242	Σ	3,15	242
Pearson $\chi^2 = 40,140$; df = 16 tablični χ^2 za 5% sign.= 26,296 $\chi^2 > \chi^2$ tablični za 5% sign. Prihvaća se H_1.			Pearson $\chi^2 = 52,168$; df = 12 tablični χ^2 za 5% sign.= 21,026 $\chi^2 > \chi^2$ tablični za 5% sign. Prihvaća se H_1.		
ISKUSTVO	$\bar{X}$	N	PERCEPCIJA RAZVIJENOSTI	$\bar{X}$	N
do 30 godina	3,31	48	inferiorna	2,94	17
od 30 do 50 godina	3,18	141	perspektivna	2,72	96
više od 50 godina	2,94	53	razvijena	3,50	129
Σ	3,15	242	Σ	3,15	242
Pearson $\chi^2 = 11,530$; df = 8 tablični χ^2 za 5% sign.= 15,507 $\chi^2 < \chi^2$ tablični za 5% sign. Prihvaća se H_0.			Pearson $\chi^2 = 44,792$; df = 8 tablični χ^2 za 5% sign.= 15,507 $\chi^2 > \chi^2$ tablični za 5% sign. Prihvaća se H_1.		

Izvor: obrada autora u IBM SPSS Statistics 24 prema podacima dobivenim iz upitnika

Kako bi potvrdili rezultate dobivene Hi-kvadrat testom, dodatno se provodi analiza varijance ANOVA.

Tablica P 82. Analiza varijance Tvrdnje 15 u odnosu na karakteristike ispitanika i kategoriju otočnih skupina

ANOVA		zbroj kvadrata	df	srednji kvadrati	F	F granični za 5% sign.
* zanimanje ispitanika	između grupa	7,944	2	3,972	2,656	2,239
	unutar grupe	357,399	239	1,495		2,09
	Σ	365,343	241			
* percepcija razvijenosti	između grupa	34,747	2	17,374	12,560	2,239
	unutar grupe	330,595	239	1,383		2,09
	Σ	365,343	241			
* obrazovanje ispitanika	između grupa	24,258	4	6,064	4,214	4,237
	unutar grupe	341,085	237	1,439		1,46
	Σ	365,343	241			
* iskustvo ispitanika	između grupa	3,633	2	1,816	1,200	2,39
	unutar grupe	361,710	239	1,513		2,09
	Σ	365,343	241			
* otočna skupina	između grupa	46,440	3	15,480	11,553	3,238
	unutar grupe	318,903	238	1,340		1,07
	Σ	365,343	241			

Izvor: obrada autora u IBM SPSS Statistics 24 prema podacima dobivenim iz upitnika

Rezultat provedene analize varijance je istaknuti F-omjer, vrijednost koja predstavlja opći pokazatelj postojanja statistički značajnih razlika među ispitanim skupinama. Analiza varijance potvrdila je rezultate provedenih Hi-kvadrat testova.

Postavljena Tvrdnja 15 je prema izračunatim prosječnim vrijednostima rezultirala ocjenom dobar (3,1529) te su ispitanici zauzeli neutralan stav. Anketirani ispitanici su poznavatelji otočnih prilika i zaključuje se da nisu suviše uvjereni kako se stvaraju uvjeti za povećanje kvalitete života na otoku. U prilog takvoj tvrdnji moguće je iznijeti sljedeće:

- ✓ Raspodjela dodijeljenih ocjena prema zanimanju ispitanika kretala se u rasponu od 2,91 kod uglednih stanovnika otoka do 3,38 kod predstavnika lokalne samouprave. **Raspodjela nije ravnomjerna** što je potvrđeno Hi-kvadrat testom i analizom varijance.
- ✓ Raspodjela dodijeljenih ocjena prema stupnju obrazovanja ispitanika kretala se u rasponu od 2,78 kod ispitanika sa srednjom stručnom spremom do 5,00 kod onih s doktoratom znanosti. **Raspodjela nije ravnomjerna** što je potvrđeno Hi-kvadrat testom i analizom varijance.
- ✓ Raspodjela dodijeljenih ocjena prema iskustvu ispitanika u turizmu kretala se u rasponu od 2,94 kod najiskusnijih ispitanika do 3,31 kod mlađih od 30 godina. **Raspodjela je ravnomjerna** što je potvrđeno Hi-kvadrat testom i analizom varijance.

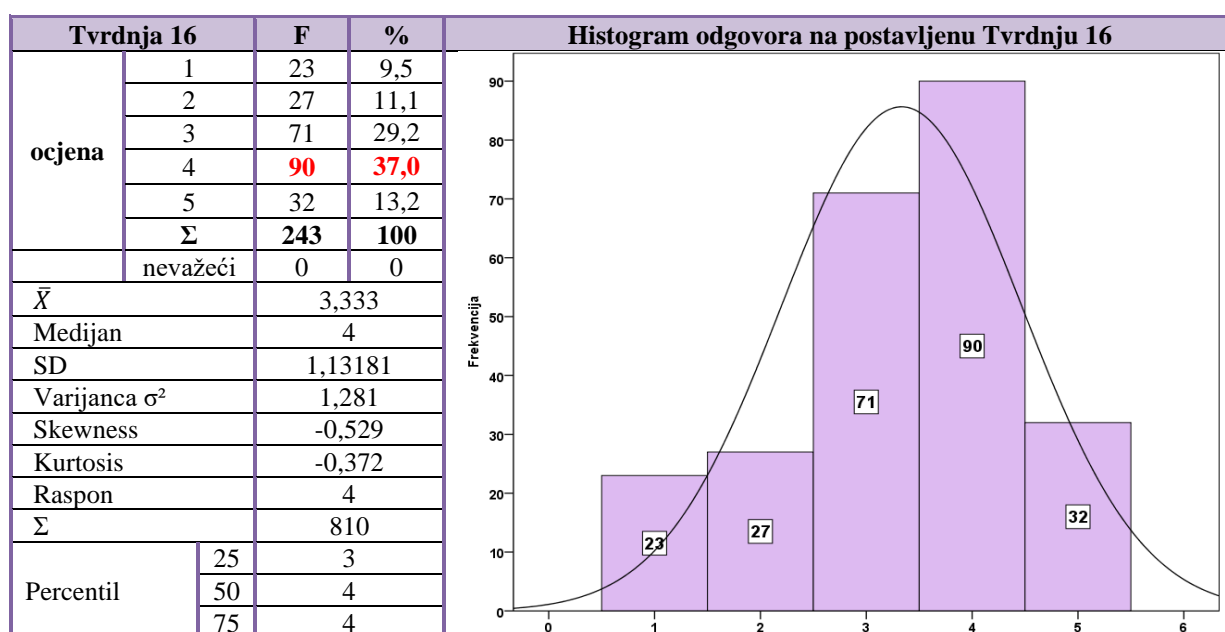
- ✓ Raspodjela dodijeljenih ocjena prema percepciji turističke razvijenosti otočne destinacije iz koje dolaze ispitanici kretala se u rasponu od 2,72 kod turistički perspektivnih destinacija do 3,50 kod turistički razvijenih destinacija. **Raspodjela nije ravnomjerna** što je potvrđeno Hi-kvadrat testom i analizom varijance.
- ✓ Raspodjela dodijeljenih ocjena prema kategoriji otoka s kojeg dolaze ispitanici kretala se u rasponu od 2,37 kod otoka kategorije C do 3,52 kod otoka kategorije A. **Raspodjela nije ravnomjerna** što je potvrđeno Hi-kvadrat testom i analizom varijance.

Kod raspodjele odgovora prema kategoriji ispitanika uočljiva je ravnomjernost u odnosu na iskustvo ispitanika.

6.6.6. Analiza odgovora u kontekstu stimuliranja aktivnosti koje obogaćuju turističku ponudu otoka

U šesnaestoj postavljenoj tvrdnji ispitanici se uglavnom ili u cijelosti slažu kako se stimuliraju aktivnosti koje obogaćuju turističku ponudu otoka. Ovakva tvrdnja ujedno predstavlja i istraživačku hipotezu H_1 . Nasuprot tome, određena je nul-hipoteza H_0 prema kojoj su odgovori ispitanika raspodijeljeni ravnomjerno. Sljedećom tablicom predočava se frekvencija i distribucija odgovora ispitanika na postavljenu Tvrdnju 16.

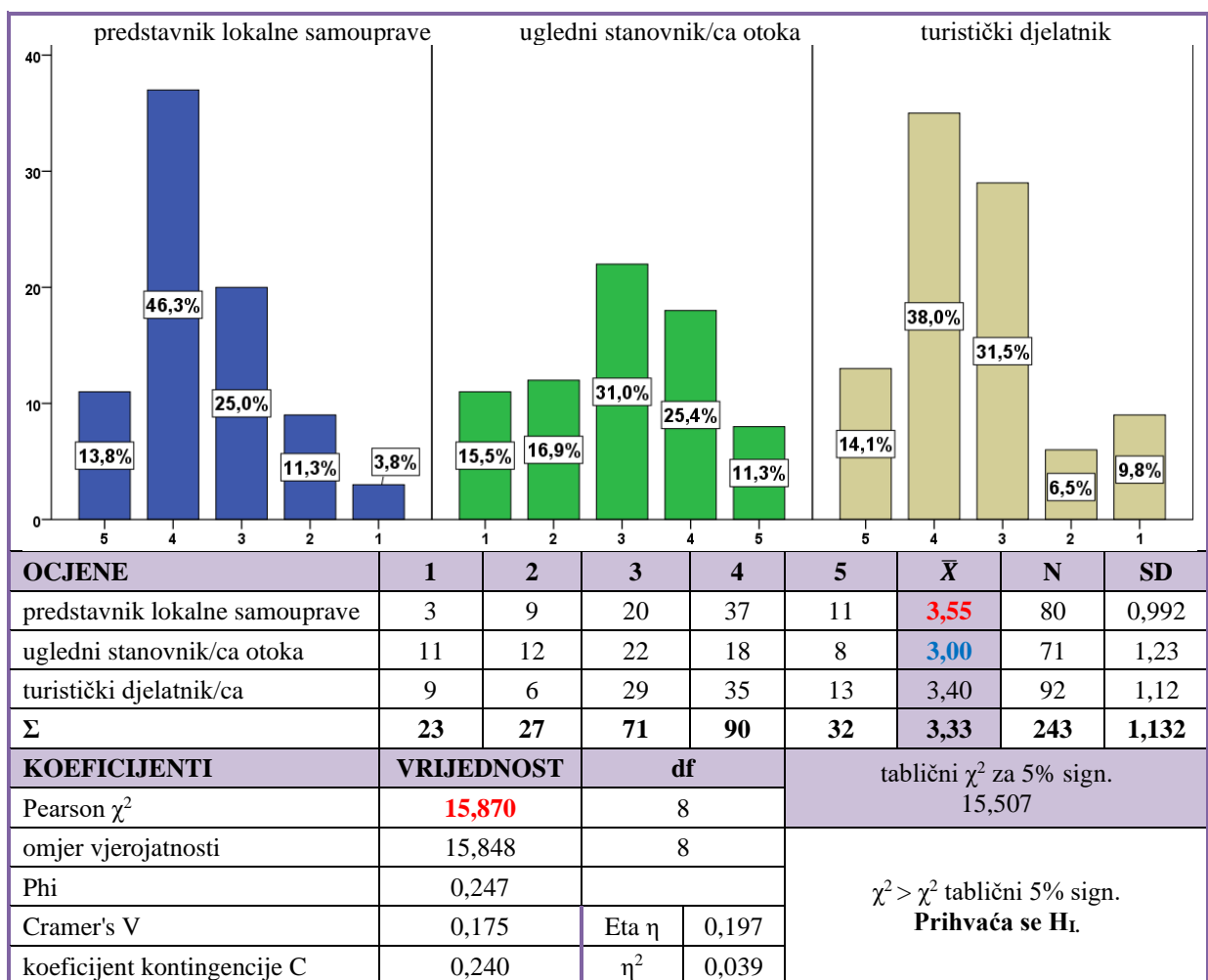
Tablica P 83. Frekvencija i distribucija odgovora na postavljenu Tvrdnju 16

Izvor: obrada autora u IBM SPSS Statistics 24 prema podacima dobivenim iz upitnika

Iz prethodne tablice vidljivo je kako su se ispitanici odredili prema postavljenoj Tvrdnji 16 u rasponu ocjena od 1 do 5. Dvadeset i tri ispitanika (9,5%) se ne slaže s postavljenom tvrdnjom, a njih 27 (11,1%) se s njom uglavnom ne slaže. Neutralnih je 29,2% ispitanika. Uglavnom se slaže s postavljenom tvrdnjom 90 ispitanika (37%), dok se u cijelosti slaže njih 32 (13,2%). Priloženi histogram jasno predočava kako ocjene prate Gauss-ovu razdiobu. Mjera asimetrije Skewness je srednje izražena i negativna -0,529 što ukazuje na pomak prema višim ocjenama. Mjera spljoštenosti krivulje Kurtosis ima vrijednost -0,372 što označava umjerenu platikurtičnost koja se ogleda u grupiranju rezultata oko aritmetičke sredine. Ispitanici su promatranu tvrdnju ocijenili prosječnom ocjenom 3,333 uz standardnu devijaciju od 1,13181 i varijancu 1,281. Sljedećom tablicom analiziraju se odgovori na postavljenu Tvrdnju 16 prema zanimanju ispitanika. Načelno se postavlja hipoteza istraživanja H_1 kojom se tvrdi kako postoji značajna razlika kod ocjenjivanja između pojedinih kategorija ispitanika. Nasuprot tome, određena je nul-hipoteza H_0 prema kojoj postoji ravnomjernost ocjenjivanja svih kategorija.

Tablica P 84. Analiza odgovora Tvrdnje 16 prema zanimanju ispitanika

Izvor: obrada autora u IBM SPSS Statistics 24 prema podacima dobivenim iz upitnika

Analizirajući prosječne ocjene koje su dodjeljivali ispitanici, vidljivo je kako među njima postoje određene razlike u prihvaćanju Tvrdnje 16 što govori o neujednačenosti stavova.. To dodatno potvrđuje i rezultat χ^2 testa koji upućuje na to kako se uz razinu rizika od 5% može prihvatiti istraživačka hipoteza H_1 i zaključiti da se ispitanici međusobno razlikuju pri ocjenjivanju Tvrdnje 16. Cramer's V kao mjera simetrije ima umjeren učinak, a η^2 kao mjera asocijacije ima zanemarivu vrijednost.

Sljedećom tablicom analiziraju se odgovori na postavljenu Tvrdnju 16 prema profilu ispitanika, kategoriji otoka i percepciji turističke razvijenosti otočne destinacije.

Tablica P 85. Analiza odgovora Tvrdnje 16 prema profilu ispitanika, kategoriji otoka i percepciji turističke razvijenosti otočne destinacije

PROFIL ISPITANIKA			KATEGORIJA OTOKA		
OBRAZOVANJE	$\bar{X}$	N	NASELJENOST	$\bar{X}$	N
doktor znanosti (dr. sc.)	4,50	2	više od 5.000 st. (A)	3,63	123
magistar znanosti (mr. sc.)	3,55	11	od 1.000 do 5.000 st. (B)	3,15	67
visoka stručna sprema (VSS)	3,30	127	od 100 do 1.000 st. (C)	2,86	43
viša stručna sprema (VŠS)	3,76	38	manje od 100 st. (D)	2,90	10
srednja stručna sprema (SSS)	3,08	65			
Σ	3,33	243	Σ	3,33	243
Pearson $\chi^2 = 22,811$; $df = 16$ tablični χ^2 za 5% sign.= 26,296 $\chi^2 < \chi^2$ tablični za 5% sign. Prihvaća se H_0.			Pearson $\chi^2 = 52,707$; $df = 12$ tablični χ^2 za 5% sign.= 21,026 $\chi^2 > \chi^2$ tablični za 5% sign. Prihvaća se H_1.		
ISKUSTVO	$\bar{X}$	N	PERCEPCIJA RAZVIJENOSTI	$\bar{X}$	N
do 30 godina	3,71	48	inferiorna	3,47	17
od 30 do 50 godina	3,38	141	perspektivna	2,96	96
više od 50 godina	2,89	54	razvijena	3,59	130
Σ	3,33	243	Σ	3,33	243
Pearson $\chi^2 = 30,337$; $df = 8$ tablični χ^2 za 5% sign.= 15,507 $\chi^2 > \chi^2$ tablični za 5% sign. Prihvaća se H_1.			Pearson $\chi^2 = 31,236$; $df = 8$ tablični χ^2 za 5% sign.= 15,507 $\chi^2 > \chi^2$ tablični za 5% sign. Prihvaća se H_1.		

Izvor: obrada autora u IBM SPSS Statistics 24 prema podacima dobivenim iz upitnika

Kako bi potvrdili rezultate dobivene Hi-kvadrat testom, dodatno se provodi analiza varijance ANOVA.

Tablica P 86. Analiza varijance Tvrdnje 16 u odnosu na karakteristike ispitanika i kategoriju otočnih skupina

ANOVA		zbroj kvadrata	df	srednji kvadrati	F	F granični za 5% sign.
* zanimanje ispitanika	između grupa	12,080	2	6,040	4,866	2,240
	unutar grupe	297,920	240	1,241		2,09
	Σ	310,000	242			
* percepcija razvijenosti	između grupa	22,539	2	11,270	9,409	2,239
	unutar grupe	287,461	240	1,198		2,09
	Σ	310,000	242			
* obrazovanje ispitanika	između grupa	14,659	4	3,665	2,953	4,238
	unutar grupe	295,341	238	1,241		1,46
	Σ	310,000	242			
* iskustvo ispitanika	između grupa	17,672	2	8,836	7,254	2,39
	unutar grupe	292,328	240	1,218		2,09
	Σ	310,000	242			
* otočna skupina	između grupa	24,893	3	8,298	6,956	3,238
	unutar grupe	285,107	239	1,193		1,07
	Σ	310,000	242			

Izvor: obrada autora u IBM SPSS Statistics 24 prema podacima dobivenim iz upitnika

Rezultat provedene analize varijance je istaknuti F-omjer, vrijednost koja predstavlja opći pokazatelj postojanja statistički značajnih razlika među ispitanim skupinama. Analiza varijance potvrdila je rezultate provedenih Hi-kvadrat testova osim u kategoriji obrazovanja (osjenčano) te se provodi dodatna analiza metodom T-testa. Za potrebe T-testa potrebno je bilo ispitanike iz kategorije obrazovanja podijeliti u dvije grupe - više (doktor znanosti – dr. sc., magistar znanosti – mr. sc. i visoka stručna sprema - VSS) i niže (viša stručna sprema – VŠS i srednja stručna sprema - SSS).

Tablica P 87. Rezultati T-testa prema spolu i stupnju obrazovanja ispitanika

Tvrdnja 16: Stimuliraju se aktivnosti koja obogaćuju turističku ponudu otoka									
kategorija	parovi	N	$\bar{X}$	SD	F	t	df	granični t	razlika $\bar{x}$
spol	muško	110	3,20	1,225	2,968	-1,67	241	1,97	-0,2436
	žensko	133	3,44	1,040		-1,65	214	1,97	-0,2436
obrazovanje	više	140	3,34	1,129	0,007	0,082	240	1,97	0,0128
	niže	102	3,32	1,144		0,082	216	1,97	0,0128

Izvor: obrada autora u IBM SPSS Statistics 24 prema podacima dobivenim iz upitnika

Iz podataka u prethodnoj tablici može se zaključiti kako ne postoji statistički značajna razlika u ocjeni Tvrdnje 16 u odnosu na spol i obrazovanje ispitanika. To potvrđuju rezultati T-testa s obzirom na to da izračunati t nije veći od granične vrijednosti t za određeni stupanj slobode, a

vrijednosti razlika aritmetičkih sredina su male. Time se prihvaća postavljena nul-hipoteza H_0 o homogenosti promatranih skupova, čime se ujedno odbacuje hipoteza istraživanja H_1 .

Postavljena Tvrdnja 16 je prema izračunatim prosječnim vrijednostima rezultirala ocjenom dobar (3,3333) te su ispitanici zauzeli neutralan stav. Anketirani ispitanici su poznavatelji otočnih prilika i zaključuje se da nisu suviše uvjereni kako se stimuliraju aktivnosti koja obogaćuju turističku ponudu otoka. U prilog takvoj tvrdnji moguće je iznijeti sljedeće:

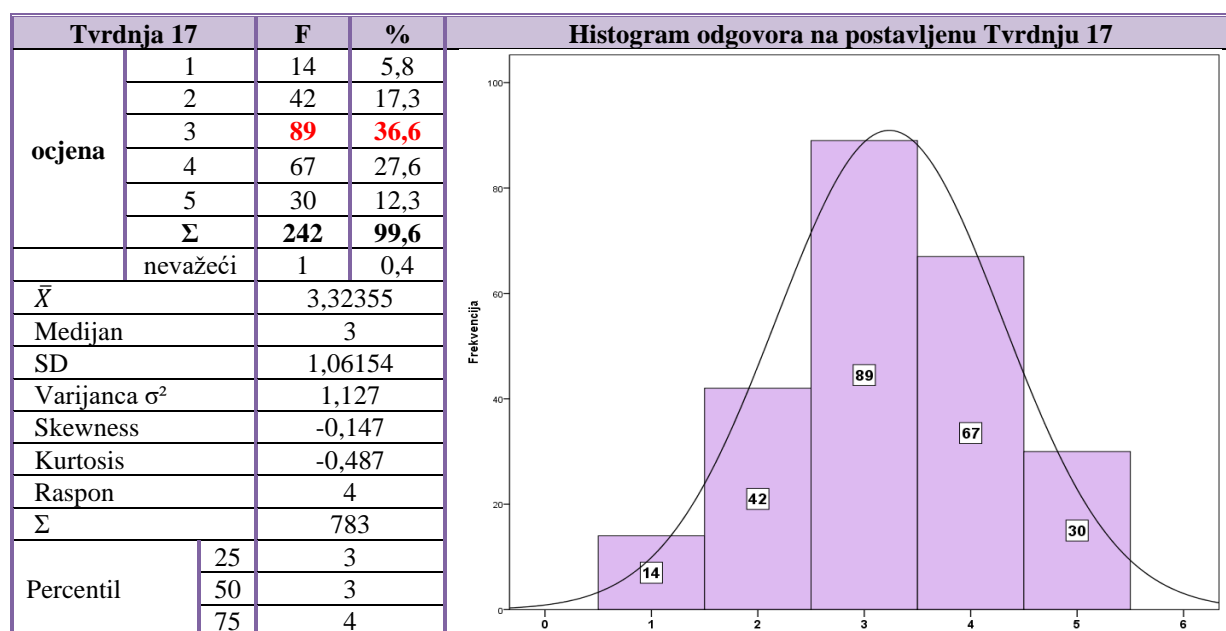
- ✓ Raspodjela dodijeljenih ocjena prema zanimanju ispitanika kretala se u rasponu od 3,00 kod uglednih stanovnika otoka do 3,55 kod predstavnika lokalne samouprave. **Raspodjela nije ravnomjerna** što je potvrđeno Hi-kvadrat testom i analizom varijance.
- ✓ Raspodjela dodijeljenih ocjena prema stupnju obrazovanja ispitanika kretala se u rasponu od 3,08 kod ispitanika sa srednjom stručnom spremom do 4,50 kod onih s doktoratom znanosti. **Raspodjela je ravnomjerna** što nije potvrđeno Hi-kvadrat testom, ali je potvrđeno analizom varijance i dodatno provedenim T-testom.
- ✓ Raspodjela dodijeljenih ocjena prema iskustvu ispitanika u turizmu kretala se u rasponu od 2,89 kod najiskusnijih ispitanika do 3,71 kod mlađih od 30 godina. **Raspodjela nije ravnomjerna** što je potvrđeno Hi-kvadrat testom i analizom varijance.
- ✓ Raspodjela dodijeljenih ocjena prema percepciji turističke razvijenosti otočne destinacije iz koje dolaze ispitanici kretala se u rasponu od 2,96 kod turistički perspektivnih destinacija do 3,59 kod turistički razvijenih destinacija. **Raspodjela nije ravnomjerna** što je potvrđeno Hi-kvadrat testom i analizom varijance.
- ✓ Raspodjela dodijeljenih ocjena prema kategoriji otoka s kojeg dolaze ispitanici kretala se u rasponu od 2,86 kod otoka kategorije C do 3,63 kod otoka kategorije A. **Raspodjela nije ravnomjerna** što je potvrđeno Hi-kvadrat testom i analizom varijance.

Kod raspodjele odgovora prema kategoriji ispitanika uočljiva je ravnomjernost u odnosu na stupanj obrazovanja ispitanika.

6.6.7. Analiza odgovora u kontekstu uspostavljenja veze između lokalne zajednice i dionika turističke ponude (stakeholdera)

U sedamnaestoj postavljenoj tvrdnji ispitanici se uglavnom ili u cijelosti slažu kako je uspostavljena stalna veza lokalne zajednice i dionika turističke ponude (stakeholdera). Ovakva tvrdnja ujedno predstavlja i istraživačku hipotezu H_1 . Nasuprot tome, određena je nul-hipoteza H_0 prema kojoj su odgovori ispitanika raspodijeljeni ravnomjerno. Sljedećom tablicom predočava se frekvencija i distribucija odgovora ispitanika na postavljenu Tvrdnju 17.

Tablica P 88. Frekvencija i distribucija odgovora na postavljenu Tvrdnju 17

Izvor: obrada autora u IBM SPSS Statistics 24 prema podacima dobivenim iz upitnika

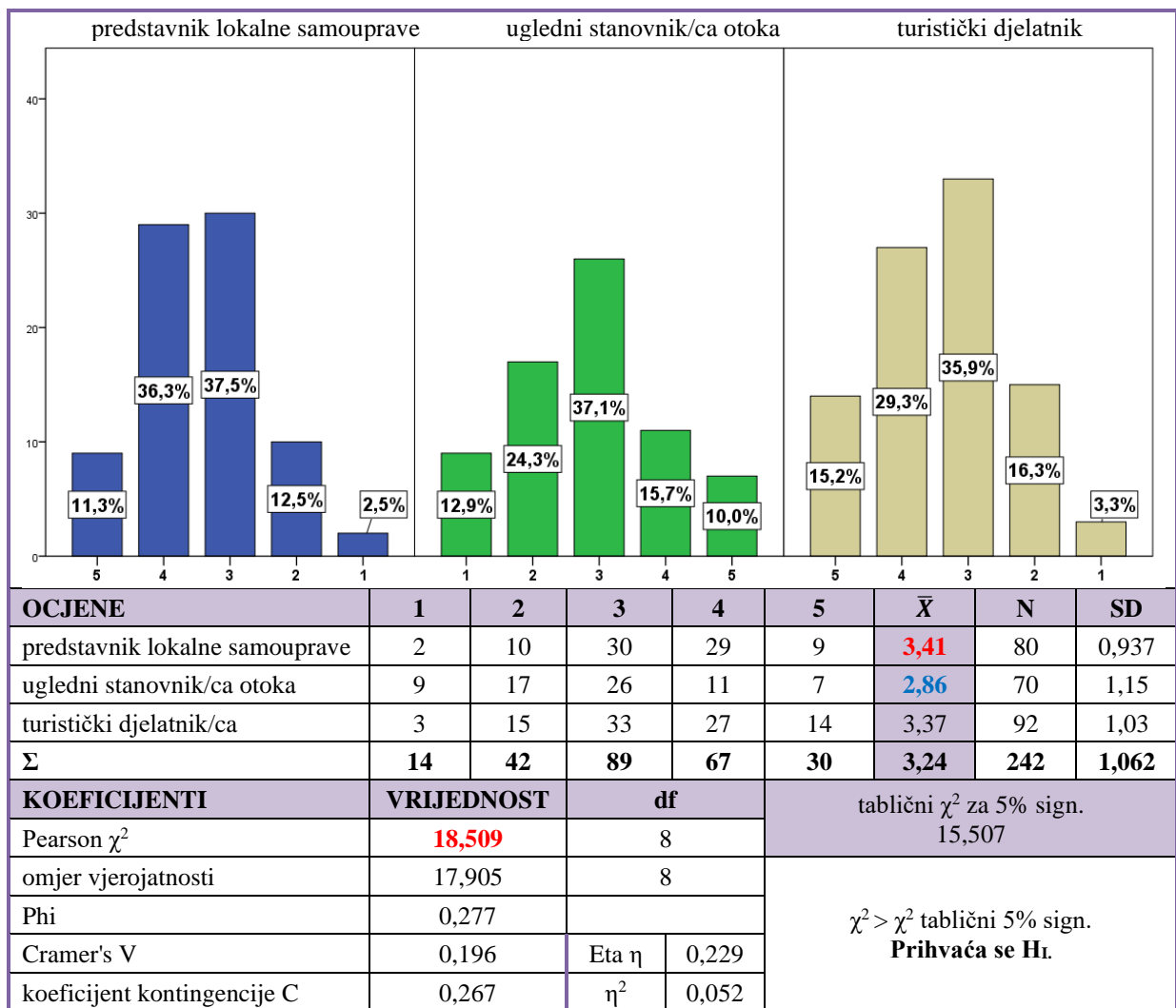
Iz prethodne tablice vidljivo je kako su se ispitanici odredili prema postavljenoj Tvrdnji 17 u rasponu ocjena od 1 do 5. Četrnaest ispitanika (5,8%) se u cijelosti ne slaže s postavljenom tvrdnjom, a njih 42 (17,3%) se s njom uglavnom ne slaže. Neutralnih je 36,6% ispitanika. Uglavnom se slaže s postavljenom tvrdnjom 67 ispitanika (27,6%), dok se u cijelosti slaže njih 30 (12,3%). Priloženi histogram jasno predočava kako ocjene prate Gauss-ovu razdiobu. Mjera asimetrije Skewness je slaba i negativna -0,147 što ukazuje na blagi pomak prema višim ocjenama. Mjera spljoštenosti krivulje Kurtosis ima vrijednost -0,487 što označava umjerenu platikurtičnost koja se ogleda u grupiranju rezultata oko aritmetičke sredine. Ispitanici su

promatranu tvrdnju ocijenili prosječnom ocjenom 3,32355 uz standardnu devijaciju od 1,06154 i varijancu 1,127.

Sljedećom tablicom analiziraju se odgovori na postavljenu Tvrdnju 17 prema zanimanju ispitanika. Načelno se postavlja hipoteza istraživanja H_1 kojom se tvrdi kako postoji značajna razlika kod ocjenjivanja između pojedinih kategorija ispitanika. Nasuprot tome, određena je nul-hipoteza H_0 prema kojoj postoji ravnomjernost ocjenjivanja svih kategorija.

Tablica P 89. Analiza odgovora Tvrdnje 17 prema zanimanju ispitanika

Izvor: obrada autora u IBM SPSS Statistics 24 prema podacima dobivenim iz upitnika

Analizirajući prosječne ocjene koje su dodjeljivali ispitanici, vidljivo je kako među njima postoje određene razlike u prihvaćanju Tvrdnje 17 što govori o neujednačenosti stavova. To dodatno potvrđuje i rezultat χ^2 testa koji upućuje na to kako se uz razinu rizika od 5% može prihvatiti istraživačka hipoteza H_1 i zaključiti da se ispitanici međusobno razlikuju pri ocjenjivanju Tvrdnje 17. Cramer's V kao mjera simetrije ima umjeren učinak, a η^2 kao mjera

asocijacije ima slabu vrijednost. Sljedećom tablicom analiziraju se odgovori na postavljenu Tvrdnju 17 prema profilu ispitanika, kategoriji otoka i percepciji turističke razvijenosti otočne destinacije.

Tablica P 90. Analiza odgovora Tvrdnje 17 prema profilu ispitanika, kategoriji otoka i percepciji turističke razvijenosti otočne destinacije

PROFIL ISPITANIKA			KATEGORIJA OTOKA		
OBRAZOVANJE	$\bar{X}$	N	NASELJENOST	$\bar{X}$	N
doktor znanosti (dr. sc.)	4,00	2	više od 5.000 st. (A)	3,46	122
magistar znanosti (mr. sc.)	3,64	11	od 1.000 do 5.000 st. (B)	3,13	67
visoka stručna sprema (VSS)	3,19	126	od 100 do 1.000 st. (C)	2,84	43
viša stručna sprema (VŠS)	3,55	38	manje od 100 st. (D)	2,90	10
srednja stručna sprema (SSS)	3,05	65			
Σ	3,24	242	Σ	3,24	242
Pearson $\chi^2 = 23,474$; df = 16 tablični χ^2 za 5% sign.= 26,296 $\chi^2 < \chi^2$ tablični za 5% sign. Prihvaća se H₀.			Pearson $\chi^2 = 29,534$; df = 12 tablični χ^2 za 5% sign.= 21,026 $\chi^2 > \chi^2$ tablični za 5% sign. Prihvaća se H₁.		
ISKUSTVO	$\bar{X}$	N	PERCEPCIJA RAZVIJENOSTI	$\bar{X}$	N
do 30 godina	3,44	48	inferiorna	3,29	17
od 30 do 50 godina	3,24	140	perspektivna	3,00	95
više od 50 godina	3,06	54	razvijena	3,40	130
Σ	3,24	242	Σ	3,24	242
Pearson $\chi^2 = 11,664$; df = 8 tablični χ^2 za 5% sign.= 15,507 $\chi^2 < \chi^2$ tablični za 5% sign. Prihvaća se H₀.			Pearson $\chi^2 = 10,047$; df = 8 tablični χ^2 za 5% sign.= 15,507 $\chi^2 < \chi^2$ tablični za 5% sign. Prihvaća se H₀.		

Izvor: obrada autora u IBM SPSS Statistics 24 prema podacima dobivenim iz upitnika

Kako bi potvrdili rezultate dobivene Hi-kvadrat testom, dodatno se provodi analiza varijance ANOVA.

Tablica P 91. Analiza varijance Tvrdnje 17 u odnosu na karakteristike ispitanika i kategoriju otočnih skupina

ANOVA		zbroj kvadrata	df	srednji kvadrati	F	F granični za 5% sign.
* zanimanje ispitanika	između grupa	14,181	2	7,090	6,584	2,239
	unutar grupe	257,394	239	1,077		2,09
	Σ	271,574	241			
* percepcija razvijenosti	između grupa	8,845	2	4,422	4,023	2,239
	unutar grupe	262,729	239	1,099		2,09
	Σ	271,574	241			
* obrazovanje ispitanika	između grupa	9,344	4	2,336	2,111	4,237
	unutar grupe	262,230	237	1,106		1,46
	Σ	271,574	241			
* iskustvo ispitanika	između grupa	3,707	2	1,854	1,654	2,239
	unutar grupe	267,867	239	1,121		2,09
	Σ	271,574	241			
* otočna skupina	između grupa	14,728	3	4,909	4,549	3,238
	unutar grupe	256,847	238	1,079		1,07
	Σ	271,574	241			

Izvor: obrada autora u IBM SPSS Statistics 24 prema podacima dobivenim iz upitnika

Rezultat provedene analize varijance je istaknuti F-omjer, vrijednost koja predstavlja opći pokazatelj postojanja statistički značajnih razlika među ispitanim skupinama. Analiza varijance potvrdila je rezultate provedenih Hi-kvadrat testova osim u kategorijama obrazovanje i percepcija razvijenosti (osjenčano) te se provodi dodatna analiza metodom T-testa. Za potrebe T-testa potrebno je bilo ispitanike iz kategorije obrazovanja podijeliti u dvije grupe - više (doktor znanosti – dr. sc., magistar znanosti – mr. sc. i visoka stručna sprema - VSS) i niže (viša stručna sprema – VŠS i srednja stručna sprema - SSS) te prema percepciji razvijenosti na razvijene i nerazvijene otočne destinacije (perspektivne i inferiorne).

Tablica P 92. Rezultati T-testa prema spolu, stupnju obrazovanja ispitanika i razvijenosti otočne turističke destinacije

Tvrdnja 17: Uspostavljena je stalna veza lokalne zajednice i stakeholdera									
kategorija	parovi	N	$\bar{X}$	SD	F	t	df	granični t	razlika $\bar{x}$
spol	muško	110	3,10	1,075	0,135	-1,82	240	1,97	-0,2484
	žensko	132	3,35	1,041		-1,82	229	1,97	-0,2484
obrazovanje	više	139	3,24	1,004	2,984	0,086	239	1,97	0,0119
	niže	102	3,22	1,142		0,084	200	1,97	0,0119
percepcija razvijenosti	razvijen.	130	3,40	1,0	0,009	2,628	240	1,97	0,3556
	nerazv.	112	3,04	1,1		2,609	226	1,97	0,3556

Izvor: obrada autora u IBM SPSS Statistics 24 prema podacima dobivenim iz upitnika

Iz prethodne tablice može se zaključiti kako ne postoji statistički značajna razlika u ocjeni Tvrdnje 17 u odnosu na spol i obrazovanje ispitanika. To potvrđuju rezultati T-testa s obzirom na to da izračunati t nije veći od granične vrijednosti t za određeni stupanj slobode, a vrijednosti razlika aritmetičkih sredina su male. Time se ujedno prihvaća postavljena nul-hipoteza H_0 o homogenosti promatranih skupova. Međutim, u slučaju percepcije razvijenosti otočne destinacije, T-test potvrđuje rezultat dobiven analizom varijance te se prihvaća H_1 o utjecaju percepcije na dodjeljivanje ocjena.

Postavljena Tvrdnja 17 je prema izračunatim prosječnim vrijednostima rezultirala ocjenom dobar (3,32355) te su ispitanici zauzeli neutralan stav. Anketirani ispitanici su poznavatelji otočnih prilika i zaključuje se da nisu suviše uvjereni kako je uspostavljena stalna veza lokalne zajednice i stakeholdera. U prilog takvoj tvrdnji moguće je iznijeti sljedeće:

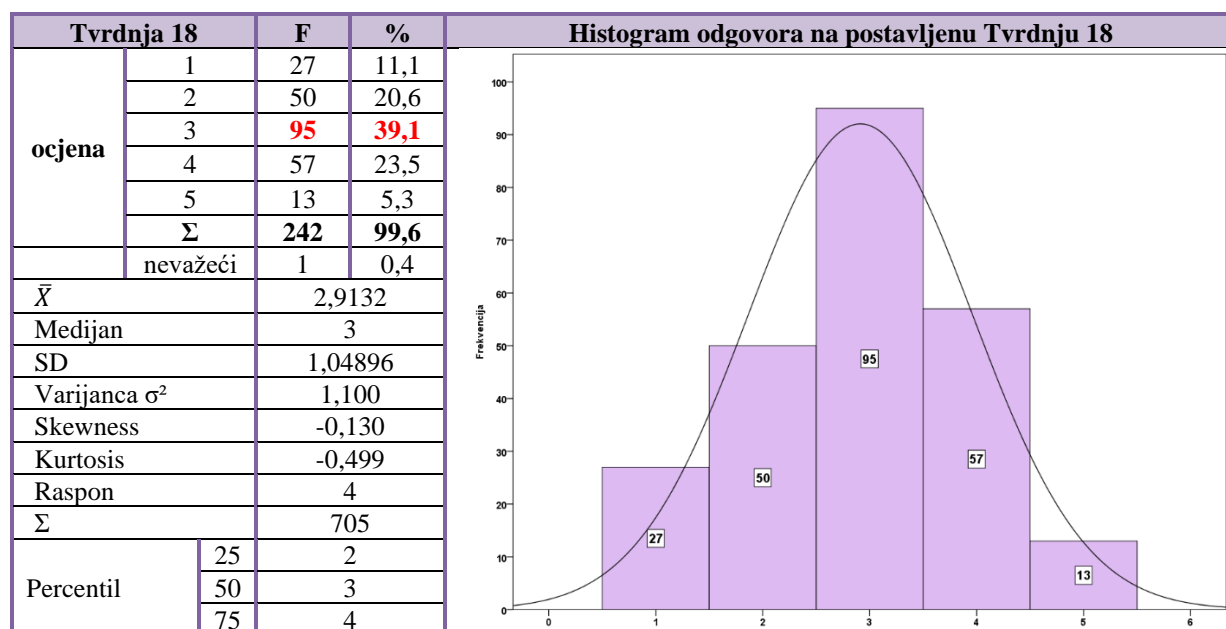
- ✓ Raspodjela dodijeljenih ocjena prema zanimanju ispitanika kretala se u rasponu od 2,86 kod uglednih stanovnika otoka do 3,41 kod predstavnika lokalne samouprave. **Raspodjela nije ravnomjerna** što je potvrđeno Hi-kvadrat testom i analizom varijance.
- ✓ Raspodjela dodijeljenih ocjena prema stupnju obrazovanja ispitanika kretala se u rasponu 3,05 kod ispitanika sa srednjom stručnom spremom do 4,00 kod onih s doktoratom znanosti. **Raspodjela je ravnomjerna** što je potvrđeno Hi-kvadrat testom i dodatno provedenim T-testom (analiza varijance upućivala je na neravnomjernost).
- ✓ Raspodjela dodijeljenih ocjena prema iskustvu ispitanika u turizmu kretala se u rasponu od 3,06 kod najiskusnijih ispitanika do 3,44 kod mlađih od 30 godina. **Raspodjela je ravnomjerna** što je potvrđeno Hi-kvadrat testom i analizom varijance.
- ✓ Raspodjela dodijeljenih ocjena prema percepciji turističke razvijenosti otočne destinacije iz koje dolaze ispitanici kretala se u rasponu od 3,00 kod turistički perspektivnih destinacija do 3,40 kod turistički razvijenih destinacija. **Raspodjela nije ravnomjerna** što nije potvrđeno Hi-kvadrat testom, ali je potvrđeno analizom varijance i dodatnim T-testom.
- ✓ Raspodjela dodijeljenih ocjena prema kategoriji otoka s kojeg dolaze ispitanici kretala se u rasponu od 2,84 kod otoka kategorije D do 3,46 kod otoka kategorije A. **Raspodjela nije ravnomjerna** što je potvrđeno Hi-kvadrat testom i analizom varijance.

Kod raspodjele odgovora prema kategoriji ispitanika uočljiva je ravnomjernost u odnosu na stupanj obrazovanja i iskustvo ispitanika.

6.6.8. Analiza odgovora u kontekstu značaja radionica (workshopova) kao alatu strateškog upravljanja otočnim razvojem

U osamnaestoj postavljenoj tvrdnji ispitanici se uglavnom ili u cijelosti slažu kako su radionice (workshops) najznačajniji alat implementacije strateškog upravljanja razvojem otočne turističke destinacije. Ovakva tvrdnja ujedno predstavlja i istraživačku hipotezu H_1 . Nasuprot tome, određena je nul-hipoteza H_0 prema kojoj su odgovori ispitanika raspodijeljeni ravnomjerno. Sljedećom tablicom predočava se frekvencija i distribucija odgovora ispitanika na postavljenu Tvrdnju 18

Tablica P 93. Frekvencija i distribucija odgovora na postavljenu Tvrdnju 18

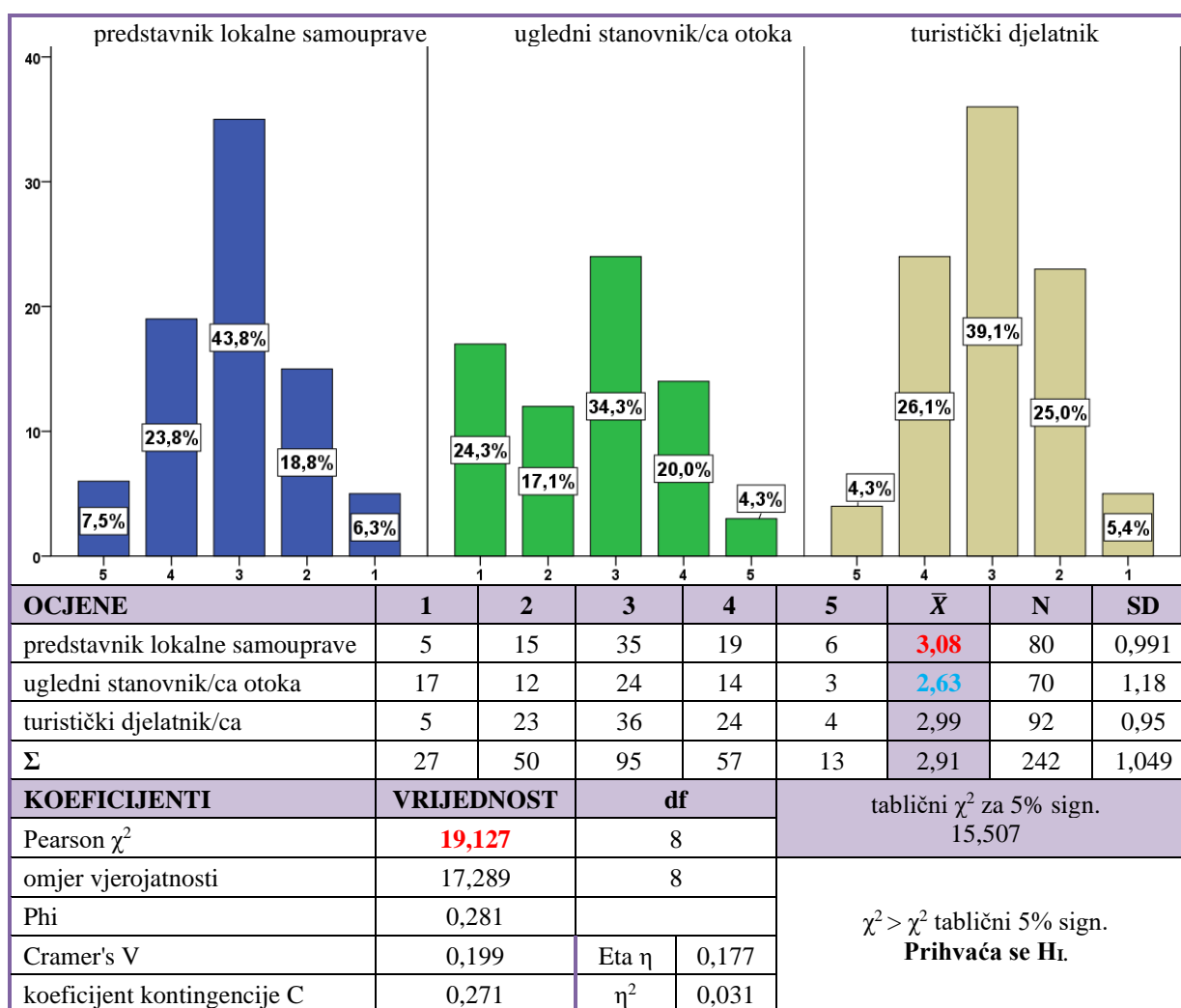
Izvor: obrada autora u IBM SPSS Statistics 24 prema podacima dobivenim iz upitnika

Iz prethodne tablice vidljivo je kako su se ispitanici odredili prema postavljenoj Tvrdnji 18 u rasponu ocjena od 1 do 5. Dvadeset i sedam ispitanika (11,1%) se ne slaže s postavljenom tvrdnjom, a njih 50 (20,6%) se s njom uglavnom ne slaže. Neutralnih je 39,1% ispitanika. Uglavnom se slaže s postavljenom tvrdnjom 57 ispitanika (23,5%), dok se u cijelosti slaže svega njih 13 (5,3%). Priloženi histogram jasno predočava kako ocjene prate Gauss-ovu razdiobu. Mjera asimetrije Skewness je slabo izražena i negativna -0,130 što ukazuje na slab pomak prema višim ocjenama. Mjera spljoštenosti krivulje Kurtosis ima vrijednost -0,499 što označava umjerenu platikurtičnost koja se ogleda u grupiranju rezultata oko aritmetičke sredine. Ispitanici

su promatranu tvrdnju ocijenili prosječnom ocjenom 2,9132 uz standardnu devijaciju od 1,04896 i varijancu 1,1.

Sljedećom tablicom analiziraju se odgovori na postavljenu Tvrdnju 18 prema zanimanju ispitanika. Načelno se postavlja hipoteza istraživanja H_1 kojom se tvrdi kako postoji značajna razlika kod ocjenjivanja između pojedinih kategorija ispitanika. Nasuprot tome, određena je nul-hipoteza H_0 prema kojoj postoji ravnomjernost ocjenjivanja svih kategorija.

Tablica P 94. Analiza odgovora Tvrdnje 18 prema zanimanju ispitanika

Izvor: obrada autora u IBM SPSS Statistics 24 prema podacima dobivenim iz upitnika

Analizirajući prosječne ocjene koje su dodjeljivali ispitanici, vidljivo je kako među njima postoje određene razlike u prihvaćanju Tvrdnje 18 što govori o neujednačenosti stavova. To dodatno potvrđuje i rezultat χ^2 testa koji upućuje na to kako se uz razinu rizika od 5% može prihvatiti istraživačka hipoteza H_1 i zaključiti da se ispitanici međusobno razlikuju pri ocjenjivanju Tvrdnje 18. Cramer's V kao mjera simetrije ima umjeren učinak, a η^2 kao mjera

asocijacije ima slabu vrijednost. Sljedećom tablicom analiziraju se odgovori na postavljenu Tvrdnju 18 prema profilu ispitanika, kategoriji otoka i percepciji turističke razvijenosti otočne destinacije.

Tablica P 95. Analiza odgovora Tvrdnje 18 prema profilu ispitanika, kategoriji otoka i percepciji turističke razvijenosti otočne destinacije

PROFIL ISPITANIKA			KATEGORIJA OTOKA		
OBRAZOVANJE	$\bar{X}$	N	NASELJENOST	$\bar{X}$	N
doktor znanosti (dr. sc.)	3,00	2	više od 5.000 st. (A)	3,20	122
magistar znanosti (mr. sc.)	2,64	11	od 1.000 do 5.000 st. (B)	2,60	67
visoka stručna sprema (VSS)	3,02	126	od 100 do 1.000 st. (C)	2,65	43
viša stručna sprema (VSS)	3,08	38	manje od 100 st. (D)	2,60	10
srednja stručna sprema (SSS)	2,66	65			
Σ	2,91	242	Σ	2,91	242
Pearson $\chi^2 = 20,194$; df = 16 tablični χ^2 za 5% sign.= 26,296 $\chi^2 < \chi^2$ tablični za 5% sign. Prihvaća se H₀.			Pearson $\chi^2 = 28,722$; df = 12 tablični χ^2 za 5% sign.= 21,026 $\chi^2 > \chi^2$ tablični za 5% sign. Prihvaća se H₁.		
ISKUSTVO	$\bar{X}$	N	PERCEPCIJA RAZVIJENOSTI	$\bar{X}$	N
do 30 godina	3,00	48	inferiorna	2,94	17
od 30 do 50 godina	2,96	140	perspektivna	2,60	95
više od 50 godina	2,70	54	razvijena	3,14	130
Σ	2,91	242	Σ	2,91	242
Pearson $\chi^2 = 9,229$; df = 8 tablični χ^2 za 5% sign.= 15,507 $\chi^2 < \chi^2$ tablični za 5% sign. Prihvaća se H₀.			Pearson $\chi^2 = 23,840$; df = 8 tablični χ^2 za 5% sign.= 15,507 $\chi^2 > \chi^2$ tablični za 5% sign. Prihvaća se H₁.		

Izvor: obrada autora u IBM SPSS Statistics 24 prema podacima dobivenim iz upitnika

Kako bi potvrdili rezultate dobivene Hi-kvadrat testom, dodatno se provodi analiza varijance ANOVA.

Tablica P 96. Analiza varijance Tvrdnje 18 u odnosu na karakteristike ispitanika i kategoriju otočnih skupina

ANOVA		zbroj kvadrata	df	srednji kvadrati	F	F granični za 5% sign.
* zanimanje ispitanika	između grupa	8,296	2	4,148	3,859	2,239
	unutar grupe	256,882	239	1,075		2,09
	Σ	265,178	241			
* percepcija razvijenosti	između grupa	15,929	2	7,964	7,637	2,239
	unutar grupe	249,249	239	1,043		2,09
	Σ	265,178	241			
* obrazovanje ispitanika	između grupa	7,347	4	1,837	1,688	4,237
	unutar grupe	257,831	237	1,088		1,46
	Σ	265,178	241			
* iskustvo ispitanika	između grupa	3,097	2	1,548	1,412	2,239
	unutar grupe	262,081	239	1,097		2,09
	Σ	265,178	241			
* otočna skupina	između grupa	21,014	3	7,005	6,828	3,238
	unutar grupe	244,164	238	1,026		1,07
	Σ	265,178	241			

Izvor: obrada autora u IBM SPSS Statistics 24 prema podacima dobivenim iz upitnika

Rezultat provedene analize varijance je istaknuti F-omjer, vrijednost koja predstavlja opći pokazatelj postojanja statistički značajnih razlika među ispitanim skupinama. Analiza varijance potvrdila je rezultate provedenih Hi-kvadrat testova osim u kategoriji obrazovanje' (osjenčano) te se provodi dodatna analiza metodom T-testa.

Tablica P 97. Rezultati T-testa prema spolu i stupnju obrazovanja ispitanika

Tvrdnja 18: Radionice (workshops) su najznačajniji alat implementacije strateškog upravljanja razvojem otočne turističke destinacije									
kategorija	parovi	N	$\bar{X}$	SD	F	t	df	granični t	razlika $\bar{x}$
spol	muško	110	2,78	1,043	0,177	-1,78	240	1,97	-0,241
	žensko	132	3,02	1,044		-1,78	232	1,97	-0,241
obrazovanje	više	139	2,98	0,985	4,296	1,331	239	1,97	0,182
	niže	102	2,80	1,,126		1,304	200	1,97	0,182

Izvor: obrada autora u IBM SPSS Statistics 24 prema podacima dobivenim iz upitnika

Iz podataka u prethodnoj tablici može se zaključiti kako ne postoji statistički značajna razlika u ocjeni Tvrdnje 18 u odnosu na spol i obrazovanje ispitanika. To potvrđuju rezultati T-testa s obzirom na to da izračunati t nije veći od granične vrijednosti t za određeni stupanj slobode, a vrijednosti razlika aritmetičkih sredina su male. Time se ujedno prihvaća postavljena nul-hipoteza H_0 o homogenosti promatranih skupova.

Postavljena Tvrdnja 18 je prema izračunatim prosječnim vrijednostima rezultirala ocjenom dobar (2,9132) te su ispitanici zauzeli neutralan stav. Anketirani ispitanici su poznavatelji otočnih prilika i zaključuje se da nisu suviše uvjereni kako su radionice (workshops) najznačajniji alat implementacije strateškog upravljanja razvojem otočne turističke destinacije.

U prilog takvoj tvrdnji moguće je iznijeti sljedeće:

- ✓ Raspodjela dodijeljenih ocjena prema zanimanju ispitanika kretala se u rasponu od 2,63 kod uglednih stanovnika otoka do 3,08 kod predstavnika lokalne samouprave. **Raspodjela nije ravnomjerna** što je potvrđeno Hi-kvadrat testom i analizom varijance.
- ✓ Raspodjela dodijeljenih ocjena prema stupnju obrazovanja ispitanika kretala se u rasponu od 2,66 kod ispitanika sa srednjom stručnom spremom do 3,08 kod onih s višom stručnom spremom. **Raspodjela je ravnomjerna** što je potvrđeno Hi-kvadrat testom i dodatno provedenim T-testom (analiza varijance upućivala je na neravnomjernost).
- ✓ Raspodjela dodijeljenih ocjena prema iskustvu ispitanika u turizmu kretala se u rasponu od 2,70 kod najiskusnijih ispitanika do 3,00 kod mlađih od 30 godina. **Raspodjela je ravnomjerna** što je potvrđeno Hi-kvadrat testom i analizom varijance.
- ✓ Raspodjela dodijeljenih ocjena prema percepciji turističke razvijenosti otočne destinacije iz koje dolaze ispitanici kretala se u rasponu od 2,60 kod turistički perspektivnih destinacija do 3,14 kod turistički razvijenih destinacija. **Raspodjela nije ravnomjerna** što je potvrđeno Hi-kvadrat testom i analizom varijance.
- ✓ Raspodjela dodijeljenih ocjena prema kategoriji otoka s kojeg dolaze ispitanici kretala se u rasponu od 2,60 kod otoka kategorija B i D do 3,20 kod otoka kategorije A. **Raspodjela nije ravnomjerna** što je potvrđeno Hi-kvadrat testom i analizom varijance.

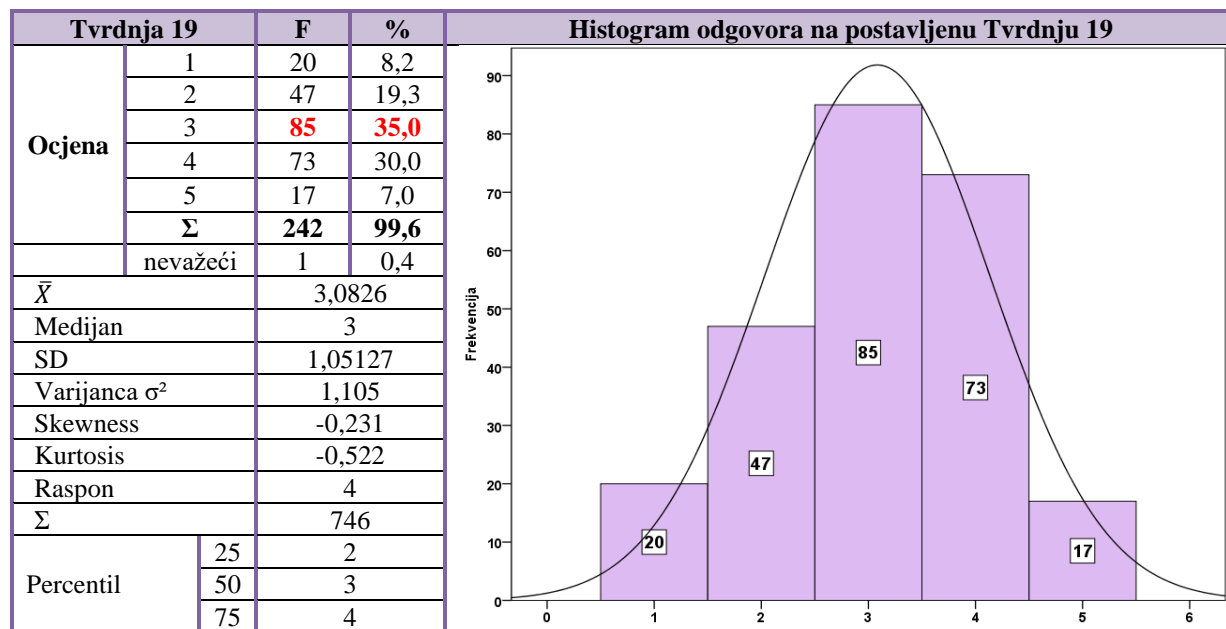
Kod raspodjele odgovora prema kategoriji ispitanika uočljiva je ravnomjernost u odnosu na stupanj obrazovanja i iskustvo ispitanika.

6.6.9. Analiza odgovora u kontekstu uvažavanja specifičnosti kod upravljanja marketingom otočnog turizma

U devetnaestoj postavljenoj tvrdnji ispitanici se uglavnom ili u cijelosti slažu kako se uvažavaju specifičnosti upravljanja marketingom u otočnom turizmu. Ovakva tvrdnja ujedno predstavlja i istraživačku hipotezu H_1 . Nasuprot tome, određena je nul-hipoteza H_0 prema kojoj su odgovori

ispitanika raspodijeljeni ravnomjerno. Sljedećom tablicom predočava se frekvencija i distribucija odgovora ispitanika na postavljenu Tvrdnju 19.

Tablica P 98. Frekvencija i distribucija odgovora na postavljenu Tvrdnju 19

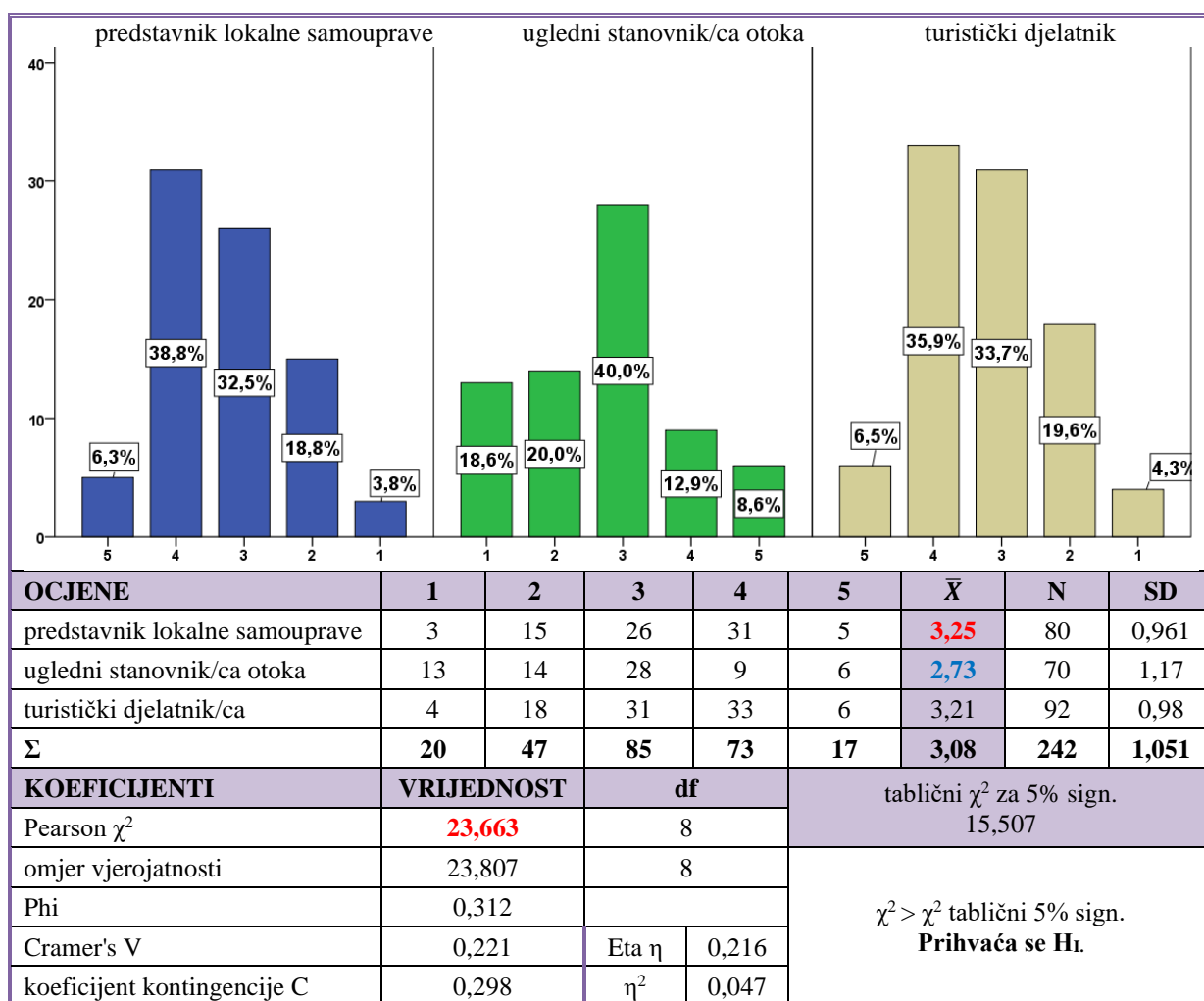

Izvor: obrada autora u IBM SPSS Statistics 24 prema podacima dobivenim iz upitnika

Iz prethodne tablice vidljivo je kako su se ispitanici odredili prema postavljenoj Tvrdnji 19 u rasponu ocjena od 1 do 5. Dvadeset ispitanika (8,2%) se ne slaže s postavljenom tvrdnjom, a njih 47 (19,3%) se s njom uglavnom ne slaže. Neutralnih je 35% ispitanika. Uglavnom se slaže s postavljenom tvrdnjom 73 ispitanika (30%), dok se u cijelosti slaže svega njih 17 (7%). Priloženi histogram jasno predočava kako ocjene prate Gauss-ovu razdiobu. Mjera asimetrije Skewness je slabo izražena i negativna -0,231 što ukazuje na slab pomak prema višim ocjenama. Mjera spljoštenosti krivulje Kurtosis ima vrijednost -0,522 što označava umjerenu platikurtičnost koja se ogleda u grupiranju rezultata oko aritmetičke sredine. Ispitanici su promatranu tvrdnju ocijenili prosječnom ocjenom 3,0826 uz standardnu devijaciju od 1,05127 i varijancu 1,105.

Sljedećom tablicom analiziraju se odgovori na postavljenu Tvrdnju 19 prema zanimanju ispitanika. Načelno se postavlja hipoteza istraživanja H_1 kojom se tvrdi kako postoji značajna razlika kod ocjenjivanja između pojedinih kategorija ispitanika. Nasuprot tome, određena je nul-hipoteza H_0 prema kojoj postoji ravnomjernost ocjenjivanja svih kategorija.

Tablica P 99. Analiza odgovora Tvrdnje 19 prema zanimanju ispitanika

Izvor: obrada autora u IBM SPSS Statistics 24 prema podacima dobivenim iz upitnika

Analizirajući prosječne ocjene koje su dodjeljivali ispitanici, vidljivo je kako među njima postoje određene razlike u prihvaćanju Tvrdnje 19 što govori o neujednačenosti stavova. To dodatno potvrđuje i rezultat χ^2 testa koji upućuje na to kako se uz razinu rizika od 5% može prihvatiti istraživačka hipoteza H_1 i zaključiti da se ispitanici međusobno razlikuju pri ocjenjivanju Tvrdnje 19. Cramer's V kao mjera simetrije ima umjeren učinak, a η^2 kao mjera asocijacije ima slabu vrijednost.

Sljedećom tablicom analiziraju se odgovori na postavljenu Tvrdnju 19 prema profilu ispitanika, kategoriji otoka i percepciji turističke razvijenosti otočne destinacije.

Tablica P 100. Analiza odgovora Tvrdnje 19 prema profilu ispitanika, kategoriji otoka i percepciji turističke razvijenosti otočne destinacije

PROFIL ISPITANIKA			KATEGORIJA OTOKA		
OBRAZOVANJE	$\bar{X}$	N	NASELJENOST	$\bar{X}$	N
doktor znanosti (dr. sc.)	4,50	2	više od 5.000 st. (A)	3,34	122
magistar znanosti (mr. sc.)	3,18	11	od 1.000 do 5.000 st. (B)	2,90	67
visoka stručna sprema (VSS)	3,07	126	od 100 do 1.000 st. (C)	2,67	43
viša stručna sprema (VŠS)	3,53	38	manje od 100 st. (D)	3,00	10
srednja stručna sprema (SSS)	2,78	65			
Σ	3,08	242	Σ	3,08	242
Pearson $\chi^2 = 34,452$; df = 16 tablični χ^2 za 5% sign.= 26,296 $\chi^2 > \chi^2$ tablični za 5% sign. Prihvaća se H₁.			Pearson $\chi^2 = 35,539$; df = 12 tablični χ^2 za 5% sign.= 21,026 $\chi^2 > \chi^2$ tablični za 5% sign. Prihvaća se H₁.		
ISKUSTVO	$\bar{X}$	N	PERCEPCIJA RAZVIJENOSTI	$\bar{X}$	N
do 30 godina	3,35	48	inferiorna	3,12	17
od 30 do 50 godina	3,09	140	perspektivna	2,82	95
više od 50 godina	2,81	54	razvijena	3,27	130
Σ	3,08	242	Σ	3,08	242
Pearson $\chi^2 = 18,092$; df = 8 tablični χ^2 za 5% sign.= 15,507 $\chi^2 > \chi^2$ tablični za 5% sign. Prihvaća se H₁.			Pearson $\chi^2 = 17,119$; df = 8 tablični χ^2 za 5% sign.= 15,507 $\chi^2 > \chi^2$ tablični za 5% sign. Prihvaća se H₁.		

Izvor: obrada autora u IBM SPSS Statistics 24 prema podacima dobivenim iz upitnika

Kako bi potvrdili rezultate dobivene Hi-kvadrat testom, dodatno se provodi analiza varijance ANOVA.

Tablica P 101. Analiza varijance Tvrdnje 19 u odnosu na karakteristike ispitanika i kategoriju otočnih skupina

ANOVA		zbroj kvadrata	df	srednji kvadrati	F	F granični za 5% sign.
* zanimanje ispitanika	između grupa	12,428	2	6,214	5,849	2,239
	unutar grupe	253,919	239	1,062		2,09
	Σ	266,347	241			
* percepcija razvijenosti	između grupa	11,048	2	5,524	5,171	2,239
	unutar grupe	255,300	239	1,068		2,09
	Σ	266,347	241			
* obrazovanje ispitanika	između grupa	17,395	4	4,349	4,140	4,237
	unutar grupe	248,952	237	1,050		1,46
	Σ	266,347	241			
* iskustvo ispitanika	između grupa	7,427	2	3,713	3,428	2,239
	unutar grupe	258,920	239	1,083		2,09
	Σ	266,347	241			
* otočna skupina	između grupa	17,415	3	5,805	5,550	3,238
	unutar grupe	248,932	238	1,046		1,07
	Σ	266,347	241			

Izvor: obrada autora u IBM SPSS Statistics 24 prema podacima dobivenim iz upitnika

Rezultat provedene analize varijance je istaknuti F-omjer, vrijednost koja predstavlja opći pokazatelj postojanja statistički značajnih razlika među ispitanim skupinama. Analiza varijance potvrdila je rezultate provedenih Hi-kvadrat testova.

Postavljena Tvrdnja 19 je prema izračunatim prosječnim vrijednostima rezultirala ocjenom dobar (3,0826) te su ispitanici zauzeli neutralan stav. Anketirani ispitanici su poznavatelji otočnih prilika i zaključuje se da nisu suviše uvjereni kako uvažavaju specifičnosti upravljanja marketingom u otočnom turizmu. U prilog takvoj tvrdnji moguće je iznijeti sljedeće:

- ✓ Raspodjela dodijeljenih ocjena prema zanimanju ispitanika kretala se u rasponu od 2,73 kod uglednih stanovnika otoka do 3,25 kod predstavnika lokalne samouprave. **Raspodjela nije ravnomjerna** što je potvrđeno Hi-kvadrat testom i analizom varijance.
- ✓ Raspodjela dodijeljenih ocjena prema stupnju obrazovanja ispitanika kretala se u rasponu od 2,78 kod ispitanika sa srednjom stručnom spremom do 4,50 kod onih s doktoratom znanosti. **Raspodjela nije ravnomjerna** što je potvrđeno Hi-kvadrat testom i analizom varijance.
- ✓ Raspodjela dodijeljenih ocjena prema iskustvu ispitanika u turizmu kretala se u rasponu od 2,81 kod najiskusnijih ispitanika do 3,35 kod mlađih od 30 godina. **Raspodjela nije ravnomjerna** što je potvrđeno Hi-kvadrat testom i analizom varijance.
- ✓ Raspodjela dodijeljenih ocjena prema percepciji turističke razvijenosti otočne destinacije iz koje dolaze ispitanici kretala se u rasponu od 2,82 kod turistički perspektivnih destinacija do 3,27 kod turistički razvijenih destinacija. **Raspodjela nije ravnomjerna** što je potvrđeno Hi-kvadrat testom i analizom varijance.
- ✓ Raspodjela dodijeljenih ocjena prema kategoriji otoka s kojeg dolaze ispitanici kretala se u rasponu od 2,67 kod otoka kategorije C do 3,34 kod otoka kategorije A. **Raspodjela nije ravnomjerna** što je potvrđeno Hi-kvadrat testom i analizom varijance.

Kod raspodjele odgovora prema kategoriji ispitanika uočljivo je kako ravnomjernost nije prisutna.

6.6.10. Analiza odgovora u kontekstu razvoja otočne destinacije (Tvrdnje 11-19)

Postavljene tvrdnje (pitanja) o provedbi strategija razvoja, konkretnih politika i sadržaja, uvažavanja lokalnih različitosti, uspostavljanja povezanosti s lokalnom zajednicom kao i stvaranja uvjeta za povećanje kvalitete života na otocima, rezultirala su velikim brojem

neutralnih odgovora te izrazitom podijeljenošću onih koji prihvaćaju ili odbacuju postavljene tvrdnje. Tako je ukupna prosječna vrijednost ocjena svih devet postavljenih tvrdnji 3,134.

Analiza je potvrdila različitost stavova o postavljenim tvrdnjama koja naročito dolazi do izražaja kod percepcije ispitanika o razvijenosti njihove destinacije, statusu ispitanika kao i pripadnosti određenoj skupini otoka.

Isto tako, vidljiv je i veliki raspon između najniže i najviše dodijeljene ocjene kod svih elemenata, a što potvrđuju i relativno visoke vrijednosti standardne devijacije i varijance. Uočljivo je postojanje znatnih razlika u pristupu ispitanika u odnosu na neku od karakteristika njihova profila što iziskuje detaljniju analizu. Međutim, srednja dobivena ocjena za pojedine elemente je prilično ujednačena i varira od 3,8848 za Tvrdnju 13 kako postoji stalna i stabilna povezanost s kopnom do 2,5207 za Tvrdnju 11 kako je lokalnom stanovništvu omogućena profesionalna preorijentacija (dopisno doškolovanje, dopisni tečajevi za turistička zanimanja, i prekvalifikacije). Ukupna ocjena podrazumijeva srednju ocjenu dobar (3), koja odražava neutralni stav ispitanika.

Nadalje, pojedinačna analiza je pokazala neravnornost dodjeljivanja ocjena kao rezultat djelovanja pojedinih atributa ispitanika što je naročito dolazilo do izražaja kod percepcije turističke razvijenosti i pripadnosti otoka ali i pojedinih karakteristika profila. Sva različitost njihova pristupa pojedinim tvrdnjama predočava se sljedećom tablicom korelacije.

Tablica P 102. Korelacija prosječnih ocjena postavljenih tvrdnji o razvoju otočne turističke destinacije

	Tvr. 11	Tvr. 12	Tvr. 13	Tvr. 14	Tvr. 15	Tvr. 16	Tvr. 17	Tvr. 18	Tvr. 19
Tvr. 11	1	0,493	0,269	0,467	0,546	0,455	0,516	0,524	0,449
Tvr. 12	0,493	1	0,386	0,445	0,46	0,476	0,438	0,411	0,38
Tvr. 13	0,269	0,386	1	0,526	0,479	0,374	0,373	0,196	0,315
Tvr. 14	0,467	0,445	0,526	1	0,535	0,324	0,415	0,243	0,312
Tvr. 15	0,546	0,46	0,479	0,535	1	0,66	0,615	0,398	0,535
Tvr. 16	0,455	0,476	0,374	0,324	0,66	1	0,642	0,537	0,593
Tvr. 17	0,516	0,438	0,373	0,415	0,615	0,642	1	0,54	0,555
Tvr. 18	0,524	0,411	0,196	0,243	0,398	0,537	0,54	1	0,56
Tvr. 19	0,449	0,38	0,315	0,312	0,535	0,593	0,555	0,56	1

Izvor: obrada autora u IBM SPSS Statistics 24 prema podacima dobivenim iz upitnika

Iz prethodne tablice u kojoj su istaknuti Pearsonovi koeficijenti korelacije, vidljiva je slaba korelacija između postavljenih tvrdnji.

Kako se konstatira korelacijska povezanost između dobivenih prosječnih ocjena na postavljene tvrdnje, logički se dolazi do zaključka kako su tvrdnje međusobno povezane te je stoga važno

ustanoviti nezavisnost uzorka. U tom kontekstu provodi se T-test nezavisnih uzoraka koji se koristi za uspoređivanje opaženih srednjih vrijednosti za različite okolnosti.

Tablica P 103. T-test nezavisnih uzoraka postavljenih tvrdnji o razvoju otočne turističke destinacije

	t	df	T granični za 0,5%	$\bar{X}$	95% granice intervala povjerenja	
					Donja	Gornja
Tvrdnja 11	31,294	241	1,97	2,521	2,362	2,679
Tvrdnja 12	36,328	241	1,97	2,678	2,533	2,823
Tvrdnja 13	54,684	242	1,97	3,885	3,745	4,025
Tvrdnja 14	47,095	241	1,97	3,408	3,259	3,543
Tvrdnja 15	39,836	241	1,97	3,153	2,997	3,309
Tvrdnja 16	45,910	242	1,97	3,333	3,190	3,476
Tvrdnja 17	47,415	241	1,97	3,236	3,101	3,370
Tvrdnja 18	43,204	241	1,97	2,913	2,780	3,046
Tvrdnja 19	45,616	241	1,97	3,083	2,950	3,216

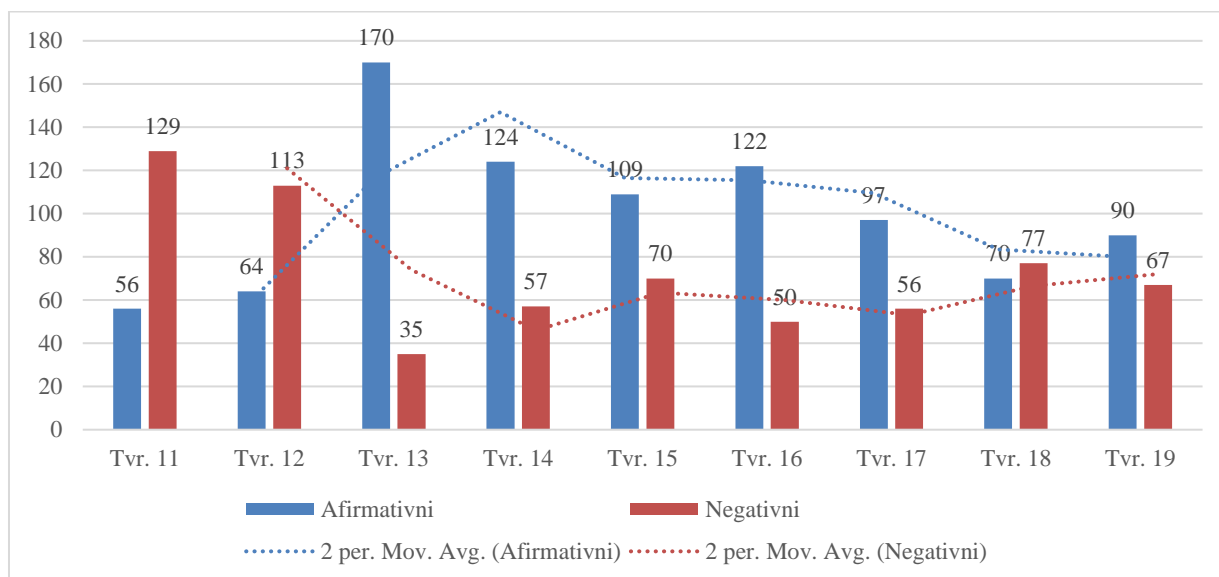
Izvor: obrada autora u IBM SPSS Statistics 24 prema podacima dobivenim iz upitnika

Rezultati provedenog T-testa pokazuju kako izračunate t vrijednosti za sve postavljene tvrdnje uvelike premašuju granične vrijednosti za 5% statističke značajnosti što znači da je kod ocjenjivanja došla do izražaja heterogenost ispitanika.

S obzirom na to da je ustanovljen veliki raspon u ocjenjivanju pojedinih elemenata koji čine funkcije razvoja otočne destinacije, potrebno je odrediti pravila pojavnosti dodjeljivanja ocjena od strane ispitanika u odnosu na njihovu pripadnost određenoj kategoriji otoka, zanimanje i turističko iskustvo kojeg posjeduju.

U tom smislu se isključuju svi neutralni odgovori, a ocjene 1 i 2 se promatraju kao negativni stavovi dok se ocjene 4 i 5 promatraju kao afirmativni stavovi. Grafički se ovako strukturirani stavovi ispitanika o postavljenim tvrdnjama vezanih uz razvojnu strategiju otoka predočavaju sljedećim grafikonom.

Grafikon P 7. Stavovi ispitanika o razvoju otočne turističke destinacije

Izvor: obrada autora u IBM SPSS Statistics 24 prema podacima dobivenim iz upitnika

Ukupni stavovi ispitanika o tvrdnjama odnose se u omjeru 1:0,73 u korist afirmativnih odgovora koji variraju od -57% kod Tvrdnje 11 do 386% kod Tvrdnje 13.

6.7. Konceptija održivog razvoja

Istraživanje stavova ispitanika o konceptiji održivog razvoja uključuje izjašnjavanje o sljedećim tvrdnjama:

20. postoji uređen i zadovoljavajući sustav financiranja održivog razvoja na otocima (od strane ministarstava, agencija, regionalne (lokalne) samouprave)
21. turistički kapacitet dimenzioniran je sukladno konceptu održivog razvoja (potrebe sadašnjeg razvoja ne ugrožavaju potrebe budućih generacija)
22. postoji dobra komunikacija između dionika turističke ponude i glavnih područja održivog razvoja (očuvanje, zaštita i unapređenje zaštite okoliša, promicanje korištenja obnovljivih izvora energije i unapređenja energetske učinkovitosti)
23. permanentno se provodi edukacija lokalnog stanovništva o konceptu održivog razvoja
24. optimalno se iskorištavaju prirodni resursi koji su ključni element turističkog razvoja
25. poštuje se društveno-kulturološka autentičnost lokalne zajednice
26. ravnomjerno su raspoređene mogućnosti koje mogu ostvariti društveno-ekonomsku dobrobit

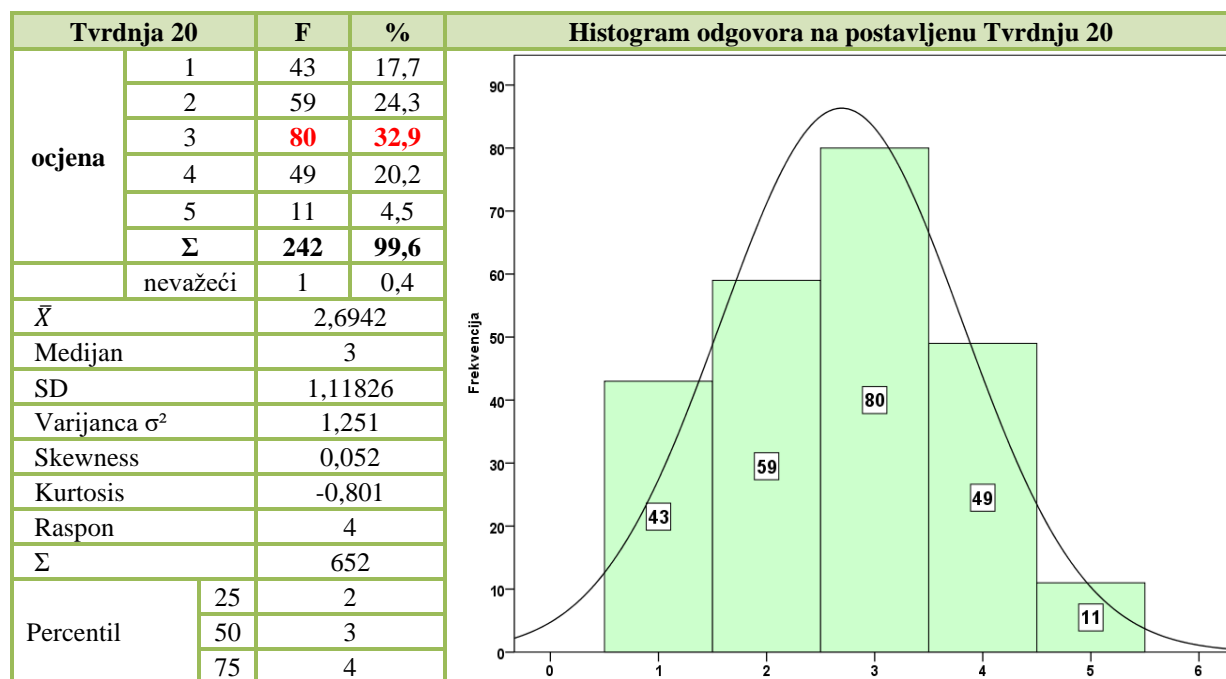
27. uspostavljeni su Centri kompetencija u cilju učinkovite suradnje na razvojnim projektima i istraživanja održivog turizma na otocima.

Od ispitanika se tražilo da ocjenom od 1 do 5 ocijene valjanost postavljene tvrdnje. Postavljene tvrdnje se u nastavku analiziraju kao elementi u funkciji koncepcije održivog razvoja.

6.7.1. Analiza odgovora u kontekstu postojanja sustava financiranja održivog razvoja na otocima

U dvadesetoj postavljenoj tvrdnji ispitanici se uglavnom ili u cijelosti slažu kako postoji uređen i zadovoljavajući sustav financiranja održivog razvoja na otocima. Ovakva tvrdnja ujedno predstavlja i istraživačku hipotezu H_1 . Nasuprot tome, određena je nul-hipoteza H_0 prema kojoj su odgovori ispitanika raspodijeljeni ravnomjerno. Sljedećom tablicom predočava se frekvencija i distribucija odgovora ispitanika na postavljenu Tvrdnju 20.

Tablica P 104. Frekvencija i distribucija odgovora na postavljenu Tvrdnju 20

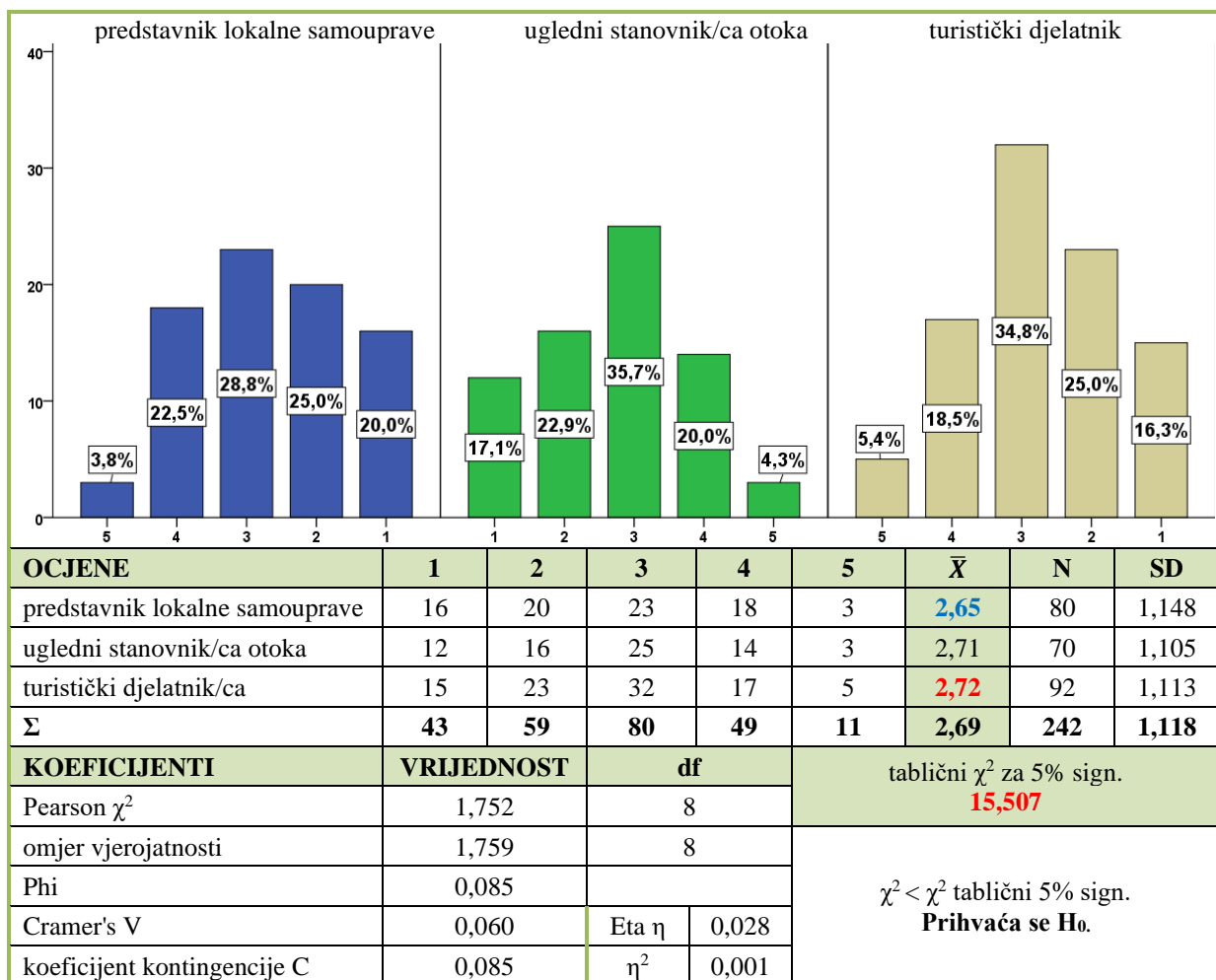
Izvor: obrada autora u IBM SPSS Statistics 24 prema podacima dobivenim iz upitnika

Iz prethodne tablice vidljivo je kako su se ispitanici odredili prema postavljenoj Tvrdnji 20 u rasponu ocjena od 1 do 5. Četrdeset i tri ispitanika (17,7%) se ne slaže s postavljenom tvrdnjom, a njih 59 (24,3%) se uglavnom ne slaže. Neutralnih je 32,9% ispitanika. Uglavnom se slaže s postavljenom tvrdnjom 49 ispitanika (20,2%), dok se u cijelosti slaže svega njih 11 (4,5%).

Priloženi histogram jasno predočava kako ocjene prate Gauss-ovu razdiobu. Mjera asimetrije Skewness je vrlo slaba ali pozitivna 0,052 što ukazuje na slab pomak prema nižim ocjenama. Mjera spljoštenosti krivulje Kurtosis ima vrijednost -0,801 što označava izraženu platikurtičnost koja se ogleda u grupiranju rezultata oko aritmetičke sredine. Ispitanici su promatranu tvrdnju ocijenili prosječnom ocjenom 2,6942 uz standardnu devijaciju od 1,11826 i varijancu 1,251.

Sljedećom tablicom analiziraju se odgovori na postavljenu Tvrdnju 20 prema zanimanju ispitanika. Načelno se postavlja hipoteza istraživanja H_1 kojom se tvrdi kako postoji značajna razlika kod ocjenjivanja između pojedinih kategorija ispitanika. Nasuprot tome, određena je nul-hipoteza H_0 prema kojoj postoji ravnomjernost ocjenjivanja svih kategorija.

Tablica P 105. Analiza odgovora Tvrdnje 20 prema zanimanju ispitanika

Izvor: obrada autora u IBM SPSS Statistics 24 prema podacima dobivenim iz upitnika

Analizirajući prosječne ocjene koje su dodjeljivali ispitanici, vidljivo je kako među njima ne postoje bitne razlike u prihvaćanju Tvrdnje 20 što govori o ujednačenosti stavova. To dodatno

potvrđuje i rezultat χ^2 testa koji upućuje na to kako se uz razinu rizika od 5% može prihvatiti nul-hipoteza H_0 i zaključiti da se ispitanici međusobno ne razlikuju pri ocjenjivanju Tvrdnje 20. Cramer's V kao mjera simetrije ima minimalan učinak, a η^2 kao mjera asocijacije ima zanemarivu vrijednost. Sljedećom tablicom analiziraju se odgovori na postavljenu Tvrdnju 20 prema profilu ispitanika, kategoriji otoka i percepciji turističke razvijenosti otočne destinacije.

Tablica P 106. Analiza odgovora Tvrdnje 20 prema profilu ispitanika, kategoriji otoka i percepciji turističke razvijenosti otočne destinacije

PROFIL ISPITANIKA			KATEGORIJA OTOKA		
OBRAZOVANJE	$\bar{X}$	N	NASELJENOST	$\bar{X}$	N
doktor znanosti (dr. sc.)	4,00	2	više od 5.000 st. (A)	2,95	123
magistar znanosti (mr. sc.)	2,73	11	od 1.000 do 5.000 st. (B)	2,58	66
visoka stručna sprema (VSS)	2,53	127	od 100 do 1.000 st. (C)	2,19	43
viša stručna sprema (VŠS)	3,32	38	manje od 100 st. (D)	2,50	10
srednja stručna sprema (SSS)	2,61	64			
Σ	2,69	242	Σ	2,69	242
Pearson $\chi^2 = 30,499$; df = 16 tablični χ^2 za 5% sign.= 26,296 $\chi^2 > \chi^2$ tablični za 5% sign. Prihvaća se H₁.			Pearson $\chi^2 = 54,141$; df = 12 tablični χ^2 za 5% sign.= 21,026 $\chi^2 > \chi^2$ tablični za 5% sign. Prihvaća se H₁.		
ISKUSTVO	$\bar{X}$	N	PERCEPCIJA RAZVIJENOSTI	$\bar{X}$	N
do 30 godina	2,85	48	inferiorna	2,29	17
od 30 do 50 godina	2,66	140	perspektivna	2,38	95
više od 50 godina	2,63	54	razvijena	2,98	130
Σ	2,69	242	Σ	2,69	242
Pearson $\chi^2 = 23,914$; df = 8 tablični χ^2 za 5% sign.= 15,507 $\chi^2 > \chi^2$ tablični za 5% sign. Prihvaća se H₁.			Pearson $\chi^2 = 30,365$; df = 8 tablični χ^2 za 5% sign.= 15,507 $\chi^2 > \chi^2$ tablični za 5% sign. Prihvaća se H₁.		

Izvor: obrada autora u IBM SPSS Statistics 24 prema podacima dobivenim iz upitnika

Kako bi potvrdili rezultate dobivene Hi-kvadrat testom, dodatno se provodi analiza varijance ANOVA.

Tablica P 107. Analiza varijance Tvrdnje 20 u odnosu na karakteristike ispitanika i kategoriju otočnih skupina

ANOVA		zbroj kvadrata	df	srednji kvadrati	F	F granični za 5% sign.
* zanimanje ispitanika	između grupa	0,234	2	0,117	0,093	2,239
	unutar grupe	301,138	239	1,260		2,09
	Σ	301,372	241			
* percepcija razvijenosti	između grupa	22,554	2	11,277	9,666	2,239
	unutar grupe	278,818	239	1,167		2,09
	Σ	301,372	241			
* obrazovanje ispitanika	između grupa	22,092	4	5,523	4,687	4,237
	unutar grupe	279,280	237	1,178		1,46
	Σ	301,372	241			
* iskustvo ispitanika	između grupa	1,579	2	0,789	0,625	2,239
	unutar grupe	299,793	239	1,254		2,09
	Σ	301,372	241			
* otočna skupina	između grupa	20,532	3	6,844	5,800	3,238
	unutar grupe	280,840	238	1,180		1,07
	Σ	301,372	241			

Izvor: obrada autora u IBM SPSS Statistics 24 prema podacima dobivenim iz upitnika

Rezultat provedene analize varijance je istaknuti F-omjer, vrijednost koja predstavlja opći pokazatelj postojanja statistički značajnih razlika među ispitanim skupinama. Analiza varijance je osim kod atributa obrazovanje (osjenčano) potvrdila rezultate provedenih Hi-kvadrat testova te se provodi dodatna analiza metodom T-testa.

Tablica P 108. Rezultati T-testa prema iskustvu ispitanika

Tvrdnja 20: Postoji ureden i zadovoljavajući sustav financiranja održivog razvoja na otocima									
kategorija	parovi	N	$\bar{X}$	SD	F	t	df	granični t	razlika $\bar{x}$
iskustvo	stariji	194	2,65	1,100	0,390	1,107	240	1,97	0,1995
	mlađi	48	2,85	1,185		1,059	68	2,00	0,1995

Izvor: obrada autora u IBM SPSS Statistics 24 prema podacima dobivenim iz upitnika

Iz podataka u prethodnoj tablici može se zaključiti kako ne postoji statistički značajna razlika u ocjeni Tvrdnje 20 u odnosu na iskustvo ispitanika. To potvrđuju rezultati T-testa s obzirom na to da izračunati t nije veći od granične vrijednosti t za određeni stupanj slobode, a vrijednosti razlika aritmetičkih sredina su male. Time se ujedno prihvaća postavljena nul-hipoteza H_0 o homogenosti promatranih skupova.

Postavljena Tvrdnja 20 je prema izračunatim prosječnim vrijednostima rezultirala ocjenom dobar (2,6942) te su ispitanici zauzeli neutralan stav. Anketirani ispitanici su poznavatelji

otočnih prilika i zaključuje se da nisu suviše uvjereni kako postoji uređen i zadovoljavajući sustav financiranja održivog razvoja na otocima. U prilog takvoj tvrdnji moguće je iznijeti sljedeće:

- ✓ Raspodjela dodijeljenih ocjena prema zanimanju ispitanika kretala se u rasponu od 2,65 kod predstavnika lokalne samouprave do 2,72 kod turističkih djelatnika. **Raspodjela je ravnomjerna** što je potvrđeno Hi-kvadrat testom i analizom varijance.
- ✓ Raspodjela dodijeljenih ocjena prema stupnju obrazovanja ispitanika kretala se u rasponu od 2,53 kod ispitanika s visokom stručnom spremom do 4,00 kod onih s doktoratom znanosti. **Raspodjela nije ravnomjerna** što je potvrđeno Hi-kvadrat testom i analizom varijance.
- ✓ Raspodjela dodijeljenih ocjena prema iskustvu ispitanika u turizmu kretala se u rasponu od 2,63 kod najiskusnijih ispitanika do 2,85 kod mlađih od 30 godina. Analiza je pokazala da **je raspodjela ravnomjerna** unatoč tome što nije potvrđena Hi-kvadrat testom, ali na homogenost upućuje analiza varijance i dodatni T-test.
- ✓ Raspodjela dodijeljenih ocjena prema percepciji turističke razvijenosti otočne destinacije iz koje dolaze ispitanici kretala se u rasponu od 2,29 kod turistički inferiornih destinacija do 2,98 kod turistički razvijenih destinacija. **Raspodjela nije ravnomjerna** što je potvrđeno Hi-kvadrat testom i analizom varijance.
- ✓ Raspodjela dodijeljenih ocjena prema kategoriji otoka s kojeg dolaze ispitanici kretala se u rasponu od 2,19 kod otoka kategorije C do 2,95 kod otoka kategorije A. **Raspodjela nije ravnomjerna** što je potvrđeno Hi-kvadrat testom i analizom varijance.

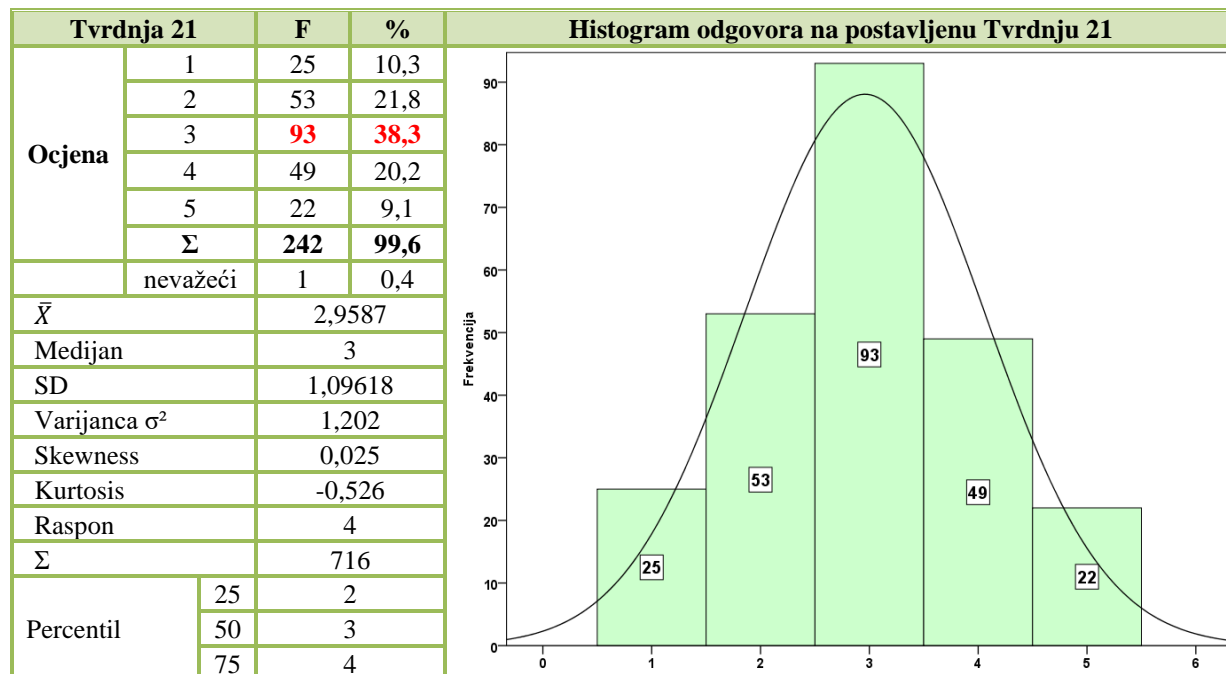
Kod raspodjele odgovora prema kategoriji ispitanika uočljiva je ravnomjernost u odnosu na zanimanje i iskustvo ispitanika.

6.7.2. Analiza odgovora u kontekstu dimenzioniranja turističkog kapaciteta sukladno konceptu održivog razvoja

U dvadeset i prvoj postavljenoj tvrdnji ispitanici se uglavnom ili u cijelosti slažu kako je turistički kapacitet dimenzioniran sukladno konceptu održivog razvoja (potrebe sadašnjeg razvoja ne ugrožavaju potrebe budućih generacija). Ovakva tvrdnja ujedno predstavlja i istraživačku hipotezu H_1 . Nasuprot tome, određena je nul-hipoteza H_0 prema kojoj su odgovori

ispitanika raspodijeljeni ravnomjerno. Sljedećom tablicom predočava se frekvencija i distribucija odgovora ispitanici na postavljenu Tvrdnju 21.

Tablica P 109. Frekvencija i distribucija odgovora na postavljenu Tvrdnju 21

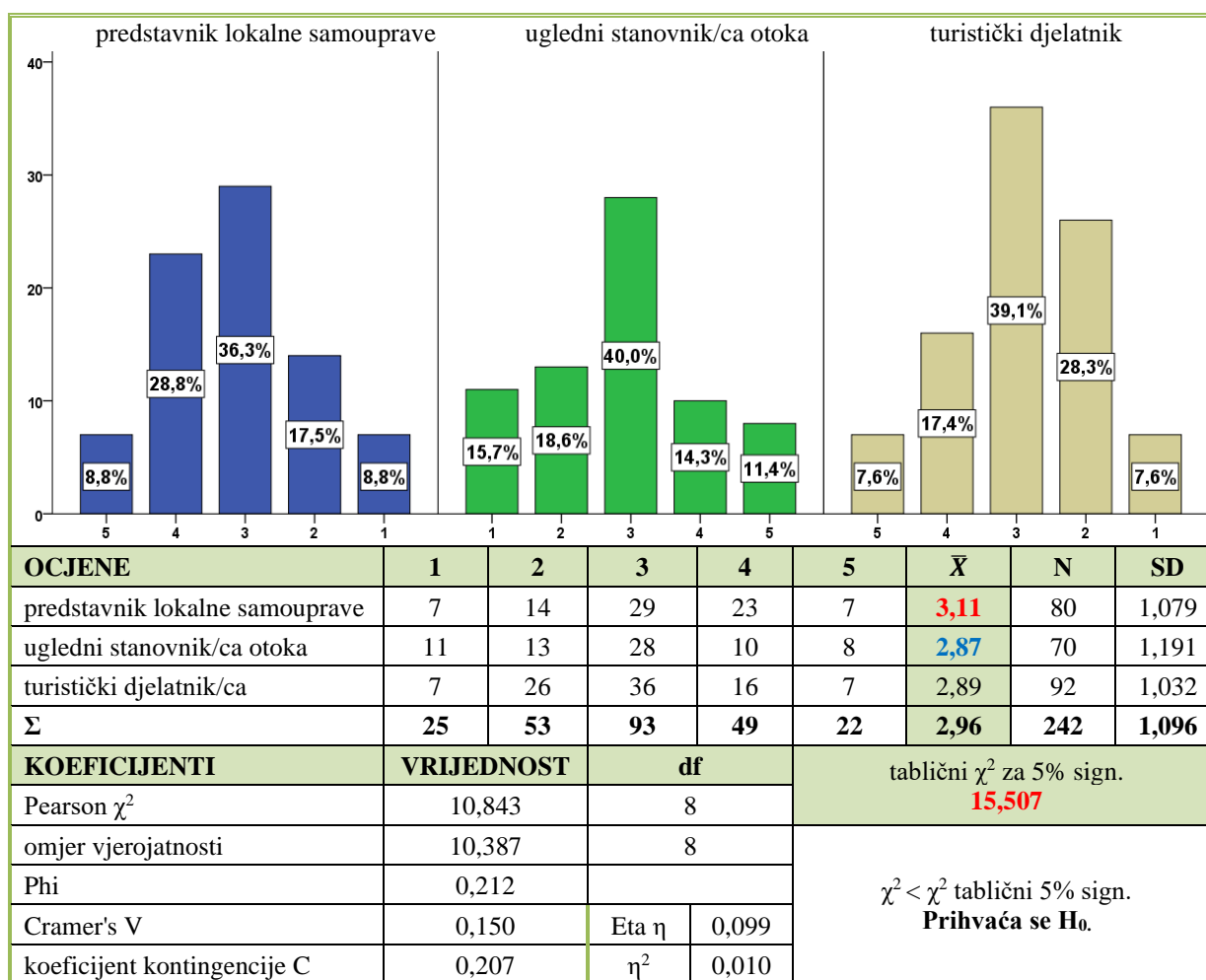

Izvor: obrada autora u IBM SPSS Statistics 24 prema podacima dobivenim iz upitnika

Iz prethodne tablice vidljivo je kako su se ispitanici odredili prema postavljenoj Tvrdnji 21 u rasponu ocjena od 1 do 5. Dvadeset i pet ispitanika (10,3%) se ne slaže s postavljenom tvrdnjom, a njih 53 (21,8%) se s njom uglavnom ne slaže. Neutralnih je 38,3% ispitanika. Uglavnom se slaže s postavljenom tvrdnjom 49 ispitanika (20,2%), dok se u cijelosti slaže svega njih 22 (9,1%). Priloženi histogram jasno predočava kako ocjene prate Gauss-ovu razdiobu. Mjera asimetrije Skewness je vrlo slaba ali pozitivna 0,025 što ukazuje na slab pomak prema nižim ocjenama. Mjera spljoštenosti krivulje Kurtosis ima vrijednost -0,526 što označava umjerenu platikurtičnost koja se ogleda u grupiranju rezultata oko aritmetičke sredine. Ispitanici su promatranu tvrdnju ocijenili prosječnom ocjenom 2,9587 uz standardnu devijaciju od 1,09618 i varijancu 1,202.

Sljedećom tablicom analiziraju se odgovori na postavljenu Tvrdnju 21 prema zanimanju ispitanika. Načelno se postavlja hipoteza istraživanja H_1 kojom se tvrdi kako postoji značajna razlika kod ocjenjivanja između pojedinih kategorija ispitanika. Nasuprot tome, određena je nul-hipoteza H_0 prema kojoj postoji ravnomjernost ocjenjivanja svih kategorija.

Tablica P 110. Analiza odgovora Tvrdnje 21 prema zanimanju ispitanika

Izvor: obrada autora u IBM SPSS Statistics 24 prema podacima dobivenim iz upitnika

Analizirajući prosječne ocjene koje su dodjeljivali ispitanici, vidljivo je kako među njima ne postoje bitne razlike u prihvaćanju Tvrdnje 21 što govori o ujednačenosti stavova. To dodatno potvrđuje i rezultat χ^2 testa koji upućuje na to kako se uz razinu rizika od 5% može prihvatiti nul-hipoteza H_0 i zaključiti da se ispitanici međusobno ne razlikuju pri ocjenjivanju Tvrdnje 21. Cramer's V kao mjera simetrije ima umjeren učinak, a η^2 kao mjera asocijacije ima zanemarivu vrijednost.

Sljedećom tablicom analiziraju se odgovori na postavljenu Tvrdnju 21 prema profilu ispitanika, kategoriji otoka i percepciji turističke razvijenosti otočne destinacije.

Tablica P 111. Analiza odgovora Tvrdnje 21 prema profilu ispitanika, kategoriji otoka i percepciji turističke razvijenosti otočne destinacije

PROFIL ISPITANIKA			KATEGORIJA OTOKA		
OBRAZOVANJE	$\bar{X}$	N	NASELJENOST	$\bar{X}$	N
doktor znanosti (dr. sc.)	4,50	2	više od 5.000 st. (A)	2,93	123
magistar znanosti (mr. sc.)	3,09	11	od 1.000 do 5.000 st. (B)	2,88	66
visoka stručna sprema (VSS)	2,76	127	od 100 do 1.000 st. (C)	3,09	43
viša stručna sprema (VŠS)	3,61	38	manje od 100 st. (D)	3,30	10
srednja stručna sprema (SSS)	2,91	64			
Σ	2,96	242	Σ	2,96	242
Pearson $\chi^2 = 35,699$; df = 16 tablični χ^2 za 5% sign.= 26,296 $\chi^2 > \chi^2$ tablični za 5% sign. Prihvaća se H₁.			Pearson $\chi^2 = 12,064$; df = 12 tablični χ^2 za 5% sign.= 21,026 $\chi^2 < \chi^2$ tablični za 5% sign. Prihvaća se H₀.		
ISKUSTVO	$\bar{X}$	N	PERCEPCIJA RAZVIJENOSTI	$\bar{X}$	N
do 30 godina	3,21	48	inferiorna	2,88	17
od 30 do 50 godina	2,81	140	perspektivna	2,84	95
više od 50 godina	3,11	54	razvijena	3,05	130
Σ	2,96	242	Σ	2,96	242
Pearson $\chi^2 = 18,469$; df = 8 tablični χ^2 za 5% sign.= 15,507 $\chi^2 > \chi^2$ tablični za 5% sign. Prihvaća se H₁.			Pearson $\chi^2 = 19,334$; df = 8 tablični χ^2 za 5% sign.= 15,507 $\chi^2 > \chi^2$ tablični za 5% sign. Prihvaća se H₁.		

Izvor: obrada autora u IBM SPSS Statistics 24 prema podacima dobivenim iz upitnika

Kako bi potvrdili rezultate dobivene Hi-kvadrat testom, dodatno se provodi analiza varijance ANOVA.

Tablica P 112. Analiza varijance Tvrdnje 21 u odnosu na karakteristike ispitanika i kategoriju otočnih skupina

ANOVA		zbroj kvadrata	df	srednji kvadrati	F	F granični za 5% sign.
* zanimanje ispitanika	između grupa	2,843	2	1,422	1,185	2,239
	unutar grupe	286,743	239	1,200		2,09
	Σ	289,587	241			
* percepcija razvijenosti	između grupa	2,567	2	1,284	1,609	2,239
	unutar grupe	287,019	239	1,201		2,09
	Σ	289,587	241			
* obrazovanje ispitanika	između grupa	26,228	4	6,557	5,901	4,237
	unutar grupe	263,359	237	1,111		1,46
	Σ	289,587	241			
* iskustvo ispitanika	između grupa	7,165	2	3,583	3,032	2,239
	unutar grupe	282,421	239	1,182		2,09
	Σ	289,587	241			
* otočna skupina	između grupa	2,487	3	0,829	0,687	3,238
	unutar grupe	287,100	238	1,206		1,07
	Σ	289,587	241			

Izvor: obrada autora u IBM SPSS Statistics 24 prema podacima dobivenim iz upitnika

Rezultat provedene analize varijance je istaknuti F-omjer, vrijednost koja predstavlja opći pokazatelj postojanja statistički značajnih razlika među ispitanim skupinama. Analiza varijance je, osim kod atributa percepcija (osjenčano), potvrdila rezultate provedenih Hi-kvadrat testova te se provodi dodatna analiza metodom T-testa.

Tablica P 113. Rezultati T-testa prema iskustvu ispitanika

Tvrdnja 21: Turistički kapacitet dimenzioniran je sukladno konceptu održivog razvoja									
kategorija	parovi	N	$\bar{X}$	SD	F	t	df	granični t	razlika $\bar{x}$
percepcija	nerazvij.	112	2,84	1,084	0,437	1,458	240	1,97	0,2056
	razvijeni	130	3,05	1,102		1,460	236	1,97	0,2056

Izvor: obrada autora u IBM SPSS Statistics 24 prema podacima dobivenim iz upitnika

Iz podataka u prethodnoj tablici može se zaključiti kako ne postoji statistički značajna razlika u ocjeni Tvrdnje 21 u odnosu na percepciju razvijenosti otoka s kojeg dolaze ispitanici. To potvrđuju rezultati T-testa s obzirom na to da izračunati t nije veći od granične vrijednosti t za određeni stupanj slobode, a vrijednosti razlika aritmetičkih sredina su male. Time se ujedno prihvaća postavljena nul-hipoteza H_0 o homogenosti promatranih skupova.

Postavljena Tvrdnja 21 je prema izračunatim prosječnim vrijednostima rezultirala ocjenom dobar (2,9587) te su ispitanici zauzeli neutralan stav. Anketirani ispitanici su poznavatelji otočnih prilika i zaključuje se da nisu suviše uvjereni kako postoji uređen i zadovoljavajući sustav financiranja održivog razvoja na otocima. U prilog takvoj tvrdnji moguće je iznijeti sljedeće:

- ✓ Raspodjela dodijeljenih ocjena prema zanimanju ispitanika kretala se u rasponu od 2,87 kod uglednih stanovnika otoka do 3,11 kod predstavnika lokalne samouprave. **Raspodjela je ravnomjerna** što je potvrđeno Hi-kvadrat testom i analizom varijance.
- ✓ Raspodjela dodijeljenih ocjena prema stupnju obrazovanja ispitanika kretala se u rasponu od 2,87 kod ispitanika s visokom stručnom spremom do 4,50 kod onih s doktoratom znanosti. **Raspodjela nije ravnomjerna** što je potvrđeno Hi-kvadrat testom i analizom varijance.
- ✓ Raspodjela dodijeljenih ocjena prema iskustvu ispitanika u turizmu kretala se u rasponu od 2,81 kod najiskusnijih ispitanika do 3,21 kod mlađih od 30 godina. **Raspodjela nije ravnomjerna** što je potvrđeno Hi-kvadrat testom i analizom varijance.
- ✓ Raspodjela dodijeljenih ocjena prema percepciji turističke razvijenosti otočne destinacije iz koje dolaze ispitanici kretala se u rasponu od 2,84 kod turistički perspektivnih destinacija do 3,05 kod turistički razvijenih destinacija. **Raspodjela je ravnomjerna** unatoč tome što

nije potvrđena Hi-kvadrat testom, ali na homogenost upućuje analiza varijance i dodatni T-test.

- ✓ Raspodjela dodijeljenih ocjena prema kategoriji otoka s kojeg dolaze ispitanici kretala se u rasponu od 2,88 kod otoka kategorije B do 3,30 kod otoka kategorije D. **Raspodjela je ravnomjerna** što je potvrđeno Hi-kvadrat testom i analizom varijance.

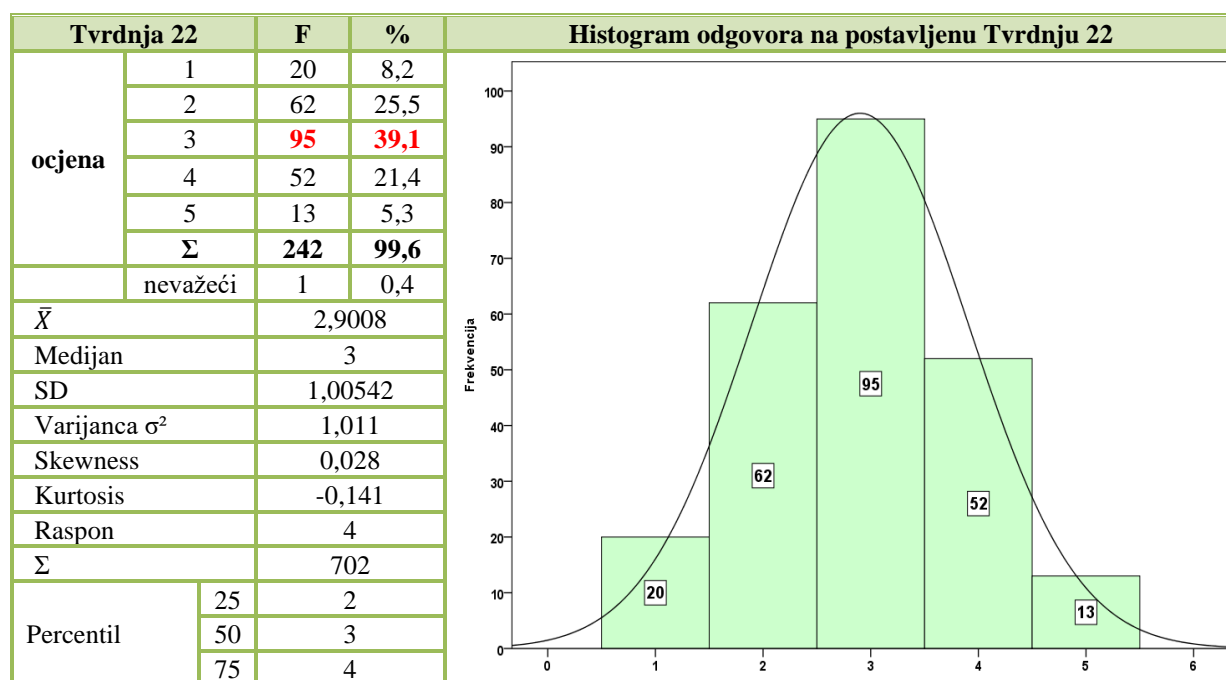
Kod raspodjele odgovora prema kategoriji ispitanika uočljiva je ravnomjernost u odnosu na zanimanje ispitanika, percepciji razvijenosti i kategoriji otoka.

6.7.3. Analiza odgovora u kontekstu postojanja komunikacije između dionika turističke ponude u domeni glavnih područja održivog razvoja

U dvadeset i drugoj postavljenoj tvrdnji ispitanici se uglavnom ili u cijelosti slažu kako postoji dobra komunikacija između dionika turističke ponude u domeni glavnih područja održivog razvoja koja podrazumijeva očuvanje, zaštitu i unapređenje zaštite okoliša, promicanje korištenja obnovljivih izvora energije i unapređenja energetske učinkovitosti. Ovakva tvrdnja ujedno predstavlja i istraživačku hipotezu H_1 . Nasuprot tome, određena je nul-hipoteza H_0 prema kojoj su odgovori ispitanika raspodijeljeni ravnomjerno.

Sljedećom tablicom predočava se frekvencija i distribucija odgovora ispitanika na postavljenu Tvrdnju 22.

Tablica P 114. Frekvencija i distribucija odgovora na postavljenu Tvrdnju 22

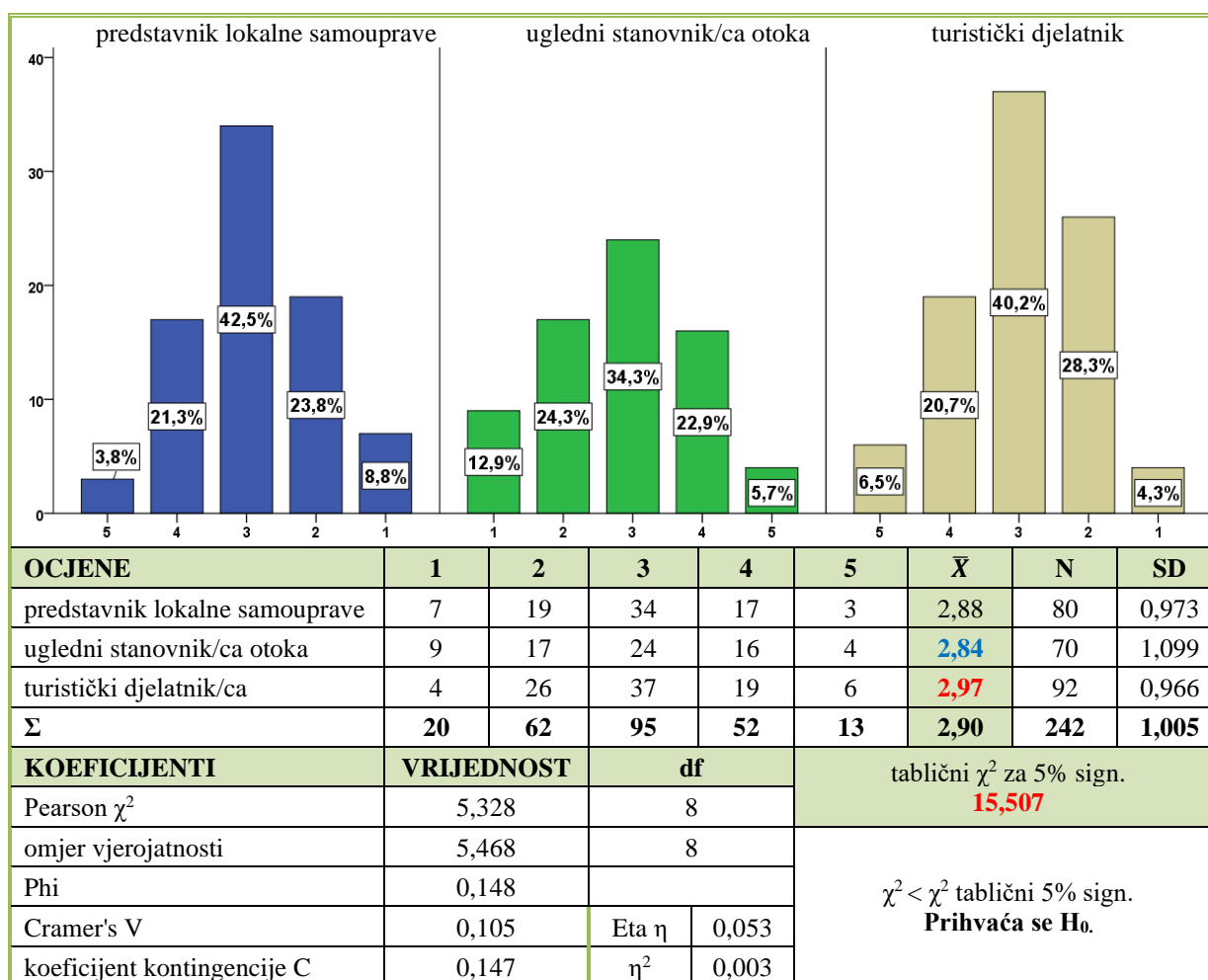

Izvor: obrada autora u IBM SPSS Statistics 24 prema podacima dobivenim iz upitnika

Iz prethodne tablice vidljivo je kako su se ispitanici odredili prema postavljenoj Tvrdnji 22 u rasponu ocjena od 1 do 5. Dvadeset ispitanika (8,2%) se ne slaže s postavljenom tvrdnjom, a njih 62 (25,5%) se uglavnom ne slaže. Neutralnih je 39,1% ispitanika. Uglavnom se slaže s postavljenom tvrdnjom 52 ispitanika (21,4%), dok se u cijelosti slaže svega njih 13 (5,3%). Priloženi histogram jasno predočava kako ocjene prate Gauss-ovu razdiobu. Mjera asimetrije Skewness je vrlo slaba ali pozitivna 0,028 što ukazuje na slab pomak prema nižim ocjenama. Mjera spljoštenosti krivulje Kurtosis ima vrijednost -0,141 što označava slabu platikurtičnost koja se ogleda u grupiranju rezultata oko aritmetičke sredine. Ispitanici su promatranu tvrdnju ocijenili prosječnom ocjenom 2,9008 uz standardnu devijaciju od 1,00542 i varijancu 1,011.

Sljedećom tablicom analiziraju se odgovori na postavljenu Tvrdnju 22 prema zanimanju ispitanika. Načelno se postavlja hipoteza istraživanja H_1 kojom se tvrdi kako postoji značajna razlika kod ocjenjivanja između pojedinih kategorija ispitanika. Nasuprot tome, određena je nul-hipoteza H_0 prema kojoj postoji ravnomjernost ocjenjivanja svih kategorija.

Tablica P 115. Analiza odgovora Tvrdnje 22 prema zanimanju ispitanika

Izvor: obrada autora u IBM SPSS Statistics 24 prema podacima dobivenim iz upitnika

Analizirajući prosječne ocjene koje su dodjeljivali ispitanici, vidljivo je kako među njima ne postoje bitne razlike u prihvaćanju Tvrdnje 22 što govori o ujednačenosti stavova. To dodatno potvrđuje i rezultat χ^2 testa koji upućuje na to kako se uz razinu rizika od 5% može prihvatiti nul-hipoteza H_0 i zaključiti da se ispitanici međusobno ne razlikuju pri ocjenjivanju Tvrdnje 22. Cramer's V kao mjera simetrije ima slab učinak, a η^2 kao mjera asocijacije ima zanemarivu vrijednost. Sljedećom tablicom analiziraju se odgovori na postavljenu Tvrdnju 22 prema profilu ispitanika, kategoriji otoka i percepciji turističke razvijenosti otočne destinacije.

Tablica P 116. Analiza odgovora Tvrdnje 22 prema profilu ispitanika, kategoriji otoka i percepciji turističke razvijenosti otočne destinacije

PROFIL ISPITANIKA			KATEGORIJA OTOKA		
OBRAZOVANJE	$\bar{X}$	N	NASELJENOST	$\bar{X}$	N
doktor znanosti (dr. sc.)	4,00	2	više od 5.000 st. (A)	2,88	123
magistar znanosti (mr. sc.)	2,73	11	od 1.000 do 5.000 st.(B)	3,12	66
visoka stručna sprema (VSS)	2,75	127	od 100 do 1.000 st. (C)	2,67	43
viša stručna sprema (VŠS)	3,24	38	manje od 100 st. (D)	2,70	10
srednja stručna sprema (SSS)	3,00	64			
Σ	2,90	242	Σ	2,90	242
Pearson $\chi^2 = 24,065$; df = 16; tablični χ^2 za 5% sign.= 26,296 $\chi^2 < \chi^2$ tablični za 5% sign. Prihvaća se H₀.			Pearson $\chi^2 = 12,008$; df = 12 tablični χ^2 za 5% sign.= 21,026 $\chi^2 < \chi^2$ tablični za 5% sign. Prihvaća se H₀.		
ISKUSTVO	$\bar{X}$	N	PERCEPCIJA RAZVIJENOSTI	$\bar{X}$	N
do 30 godina	3,04	48	inferiorna	2,82	17
od 30 do 50 godina	2,86	140	perspektivna	2,77	95
više od 50 godina	2,87	54	razvijena	3,01	130
Σ	2,90	242	Σ	2,90	242
Pearson $\chi^2 = 19,790$; df = 8 tablični χ^2 za 5% sign.= 15,507 $\chi^2 > \chi^2$ tablični za 5% sign. Prihvaća se H₁.			Pearson $\chi^2 = 13,008$; df = 8 tablični χ^2 za 5% sign.= 15,507 $\chi^2 < \chi^2$ tablični za 5% sign. Prihvaća se H₀.		

Izvor: obrada autora u IBM SPSS Statistics 24 prema podacima dobivenim iz upitnika

Kako bi potvrdili rezultate dobivene Hi-kvadrat testom, dodatno se provodi analiza varijance ANOVA.

Tablica P 117. Analiza varijance Tvrdnje 22 u odnosu na karakteristike ispitanika i kategoriju otočnih skupina

ANOVA		zbroj kvadrata	df	srednji kvadrati	F	F granični za 5% sign.
* zanimanje ispitanika	između grupa	0,696	2	0,348	0,342	2,239
	unutar grupe	242,924	239	1,016		2,09
	Σ	243,620	241			
* percepcija razvijenosti	između grupa	3,252	2	1,626	1,617	2,239
	unutar grupe	240,368	239	1,006		2,09
	Σ	243,620	241			
* obrazovanje ispitanika	između grupa	10,633	4	2,658	2,704	4,237
	unutar grupe	232,987	237	0,983		1,46
	Σ	243,620	241			
* iskustvo ispitanika	između grupa	1,189	2	0,595	0,586	2,239
	unutar grupe	242,431	239	1,014		2,09
	Σ	243,620	241			
* otočna skupina	između grupa	5,877	3	1,959	1,961	3,238
	unutar grupe	237,743	238	0,999		2,00
	Σ	243,620	241			

Izvor: obrada autora u IBM SPSS Statistics 24 prema podacima dobivenim iz upitnika

Rezultat provedene analize varijance je istaknuti F-omjer, vrijednost koja predstavlja opći pokazatelj postojanja statistički značajnih razlika među ispitanim skupinama. Analiza varijance je, osim kod atributa obrazovanje i iskustvo (osjenčano), potvrdila rezultate provedenih Hi-kvadrat testova te se provodi dodatna analiza metodom T-testa.

Tablica P 118. Rezultati T-testa prema stupnju obrazovanja i iskustvu ispitanika

Tvrđnja 22: Postoji dobra komunikacija između dionika turističke ponude i glavnih područja održivog razvoja									
kategorija	parovi	N	$\bar{X}$	SD	F	t	df	granični t	razlika $\bar{x}$
obrazovanje	više	140	2,76	1,015	1,351	2,496	239	1,97	0,3248
	niže	101	3,08	0,970		2,515	221	1,97	0,3248
iskustvo	stariji	194	2,86	0,998	0,087	1,084	279	1,97	0,1757
	mlađi	48	3,04	1,031		1,064	291	1,97	0,1757

Izvor: obrada autora u IBM SPSS Statistics 24 prema podacima dobivenim iz upitnika

Iz podataka u prethodnoj tablici može se zaključiti kako ne postoji statistički značajna razlika u ocjeni Tvrđnje 22 u odnosu na iskustvo ispitanika, ali se potvrđuje nehomogenost kod stupnja obrazovanja ispitanika.

Postavljena Tvrđnja 22 je prema izračunatim prosječnim vrijednostima rezultirala ocjenom dobar (2,9008) te su ispitanici zauzeli neutralan stav. Anketirani su ispitanici poznavatelji otočnih prilika i zaključuje se da nisu suviše uvjereni kako postoji uređen i zadovoljavajući sustav financiranja održivog razvoja na otocima. U prilog takvoj tvrdnji moguće je iznijeti sljedeće:

- ✓ Raspodjela dodijeljenih ocjena prema zanimanju ispitanika kretala se u rasponu od 2,84 kod uglednih stanovnika otoka do 2,97 kod turističkih djelatnika. **Raspodjela je ravnomjerna** što je potvrđeno Hi-kvadrat testom i analizom varijance.
- ✓ Raspodjela dodijeljenih ocjena prema stupnju obrazovanja ispitanika kretala se u rasponu 2,73 kod ispitanika sa magisterijem znanosti do 4,00 kod onih s doktoratom znanosti. **Raspodjela nije ravnomjerna** što nije potvrđeno Hi-kvadrat testom, ali je potvrđeno analizom varijance i dodatno provedenim T-testom.
- ✓ Raspodjela dodijeljenih ocjena prema iskustvu ispitanika u turizmu kretala se u rasponu od 2,86 kod srednje iskusnih ispitanika do 3,04 kod mlađih od 30 godina. Analiza je pokazala da je **raspodjela ravnomjerna** unatoč rezultatu Hi-kvadrat testu koji to ne potvrđuje, ali na to sugeriraju rezultati dobiveni analizom varijance i T-testa.
- ✓ Raspodjela dodijeljenih ocjena prema percepciji turističke razvijenosti otočne destinacije iz koje dolaze ispitanici kretala se u rasponu od 2,77 kod turistički perspektivnih destinacija

do 3,01 kod turistički razvijenih destinacija. **Raspodjela je ravnomjerna** što je potvrđeno Hi-kvadrat testom i analizom varijance.

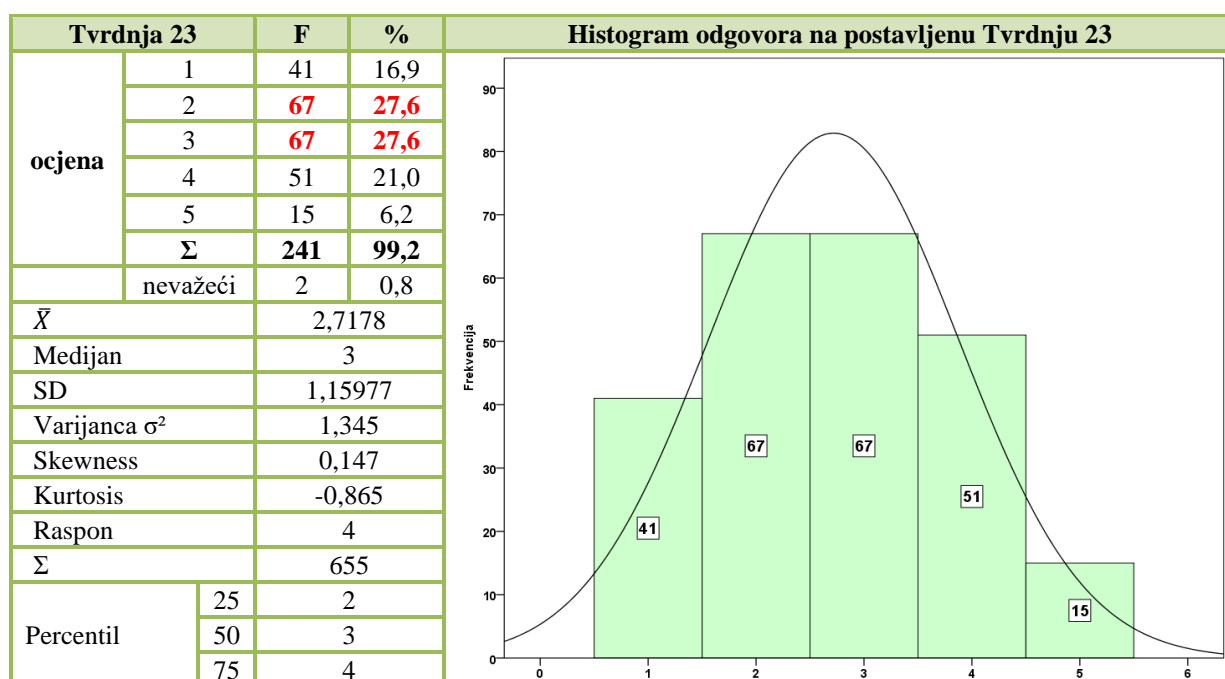
- ✓ Raspodjela dodijeljenih ocjena prema kategoriji otoka s kojeg dolaze ispitanici kretala se u rasponu od 2,67 kod otoka kategorije C do 3,12 kod otoka kategorije B. **Raspodjela je ravnomjerna** što je potvrđeno Hi-kvadrat testom i analizom varijance.

Kod raspodjele odgovora prema kategoriji ispitanika uočljiva je ravnomjernost u odnosu na zanimanje i iskustvo ispitanika te percepciju razvijenosti i kategoriju otoka.

6.7.4. Analiza odgovora u kontekstu permanentne edukacije lokalnog stanovništva o konceptu održivog razvoja

U dvadeset i trećoj postavljenoj tvrdnji ispitanici se uglavnom ili u cijelosti slažu kako se na otocima permanentno provodi edukacija lokalnog stanovništva o konceptu održivog razvoja. Ovakva tvrdnja ujedno predstavlja i istraživačku hipotezu H_1 . Nasuprot tome, određena je nul-hipoteza H_0 prema kojoj su odgovori ispitanika raspodijeljeni ravnomjerno. Sljedećom tablicom predočava se frekvencija i distribucija odgovora ispitanika na postavljenu Tvrdnju 23.

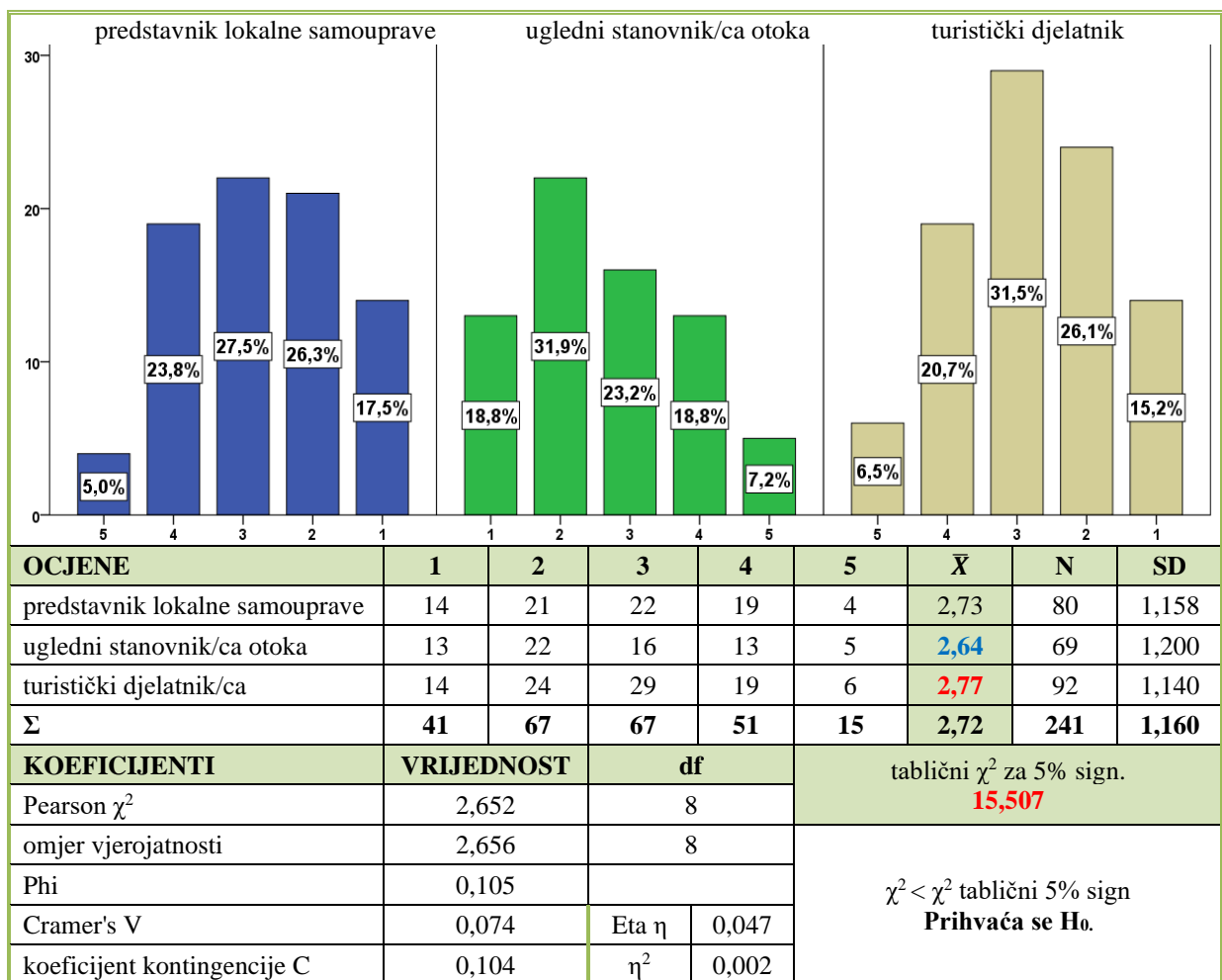
Tablica P 119. Frekvencija i distribucija odgovora na postavljenu Tvrdnju 23

Izvor: obrada autora u IBM SPSS Statistics 24 prema podacima dobivenim iz upitnika

Iz prethodne tablice vidljivo je kako su se ispitanici odredili prema postavljenoj Tvrdnji 23 u rasponu ocjena od 1 do 5. Četrdeset i jedan ispitanik (16,9%) se uopće ne slaže s postavljenom tvrdnjom, a njih 67 (27,6%) se uglavnom ne slaže. Neutralnih je 27,6% ispitanika. Uglavnom se slaže s postavljenom tvrdnjom 51 ispitanik (21%), dok se u cijelosti slaže svega njih 15 (6,2%). Priloženi histogram jasno predočava kako ocjene prate Gauss-ovu razdiobu. Mjera asimetrije Skewness je slaba i pozitivna 0,147 što ukazuje na slab pomak prema nižim ocjenama. Mjera spljoštenosti krivulje Kurtosis ima vrijednost -0,865 što označava slabu platikurtičnost koja se ogleda u grupiranju rezultata oko aritmetičke sredine. Ispitanici su promatranu tvrdnju ocijenili prosječnom ocjenom 2,7178 uz standardnu devijaciju od 1,15977 i varijancu 1,345. Sljedećom tablicom analiziraju se odgovori na postavljenu Tvrdnju 23 prema zanimanju ispitanika. Načelno se postavlja hipoteza istraživanja H_1 kojom se tvrdi kako postoji značajna razlika kod ocjenjivanja između pojedinih kategorija ispitanika. Nasuprot tome, određena je nul-hipoteza H_0 prema kojoj postoji ravnomjernost ocjenjivanja svih kategorija.

Tablica P 120. Analiza odgovora Tvrdnje 23 prema zanimanju ispitanika

Izvor: obrada autora u IBM SPSS Statistics 24 prema podacima dobivenim iz upitnika

Analizirajući prosječne ocjene koje su dodjeljivali ispitanici, vidljivo je kako među njima ne postoje bitne razlike u prihvaćanju Tvrdnje 23 što govori o ujednačenosti stavova. To dodatno potvrđuje i rezultat χ^2 testa koji upućuje na to kako se uz razinu rizika od 5% može prihvatiti nul-hipoteza H_0 i zaključiti da se ispitanici međusobno ne razlikuju pri ocjenjivanju Tvrdnje 23. Cramer's V kao mjera simetrije ima minimalan učinak, a η^2 kao mjera asocijacije ima zanemarivu vrijednost.

Sljedećom tablicom analiziraju se odgovori na postavljenu Tvrdnju 23 prema profilu ispitanika, kategoriji otoka i percepciji turističke razvijenosti otočne destinacije.

Tablica P 121. Analiza odgovora Tvrdnje 23 prema profilu ispitanika, kategoriji otoka i percepciji turističke razvijenosti otočne destinacije

PROFIL ISPITANIKA			KATEGORIJA OTOKA		
OBRAZOVANJE	$\bar{X}$	N	NASELJENOST	$\bar{X}$	N
doktor znanosti (dr. sc.)	4,00	2	više od 5.000 st. (A)	2,85	123
magistar znanosti (mr. sc.)	2,45	11	od 1.000 do 5.000 st. (B)	2,62	65
visoka stručna sprema (VSS)	2,61	127	od 100 do 1.000 st. (C)	2,49	43
viša stručna sprema (VŠS)	3,21	38	manje od 100 st. (D)	2,80	10
srednja stručna sprema (SSS)	2,65	63			
Σ	2,72	241	Σ	2,72	241
Pearson $\chi^2 = 32,985$; df = 16 tablični χ^2 za 5% sign.= 26,296 $\chi^2 > \chi^2$ tablični za 5% sign. Prihvaća se H_1.			Pearson $\chi^2 = 5,753$; df = 12 tablični χ^2 za 5% sign.= 21,026 $\chi^2 < \chi^2$ tablični za 5% sign. Prihvaća se H_0.		
ISKUSTVO	$\bar{X}$	N	PERCEPCIJA RAZVIJENOSTI	$\bar{X}$	N
do 30 godina	2,98	48	inferiorna	2,65	17
od 30 do 50 godina	2,62	140	perspektivna	2,46	95
više od 50 godina	2,74	53	razvijena	2,91	129
Σ	2,72	241	Σ	2,72	241
Pearson $\chi^2 = 11,627$; df = 8 tablični χ^2 za 5% sign.= 15,507 $\chi^2 < \chi^2$ tablični za 5% sign. Prihvaća se H_0.			Pearson $\chi^2 = 16,013$; df = 8 tablični χ^2 za 5% sign.= 15,507 $\chi^2 > \chi^2$ tablični za 5% sign. Prihvaća se H_1.		

Izvor: obrada autora u IBM SPSS Statistics 24 prema podacima dobivenim iz upitnika

Kako bi potvrdili rezultate dobivene Hi-kvadrat testom, dodatno se provodi analiza varijance ANOVA.

Tablica P 122. Analiza varijance Tvrdnje 23 u odnosu na karakteristike ispitanika i kategoriju otočnih skupina

ANOVA		zbroj kvadrata	df	srednji kvadrati	F	F granični za 5% sign.
* zanimanje ispitanika	između grupa	0,715	2	0,357	0,264	2,239
	unutar grupe	322,099	238	1,353		2,09
	Σ	322,813	240			
* percepcija razvijenosti	između grupa	11,248	2	5,624	4,296	2,239
	unutar grupe	311,565	238	1,309		2,09
	Σ	322,813	240			
* obrazovanje ispitanika	između grupa	15,138	4	3,784	2,903	4,237
	unutar grupe	307,675	236	1,304		1,46
	Σ	322,813	240			
* iskustvo ispitanika	između grupa	4,597	2	2,298	1,179	2,239
	unutar grupe	318,217	238	1,337		2,09
	Σ	322,813	240			
* otočna skupina	između grupa	5,019	3	1,673	1,248	3,238
	unutar grupe	317,794	237	1,341		1,37
	Σ	322,813	240			

Izvor: obrada autora u IBM SPSS Statistics 24 prema podacima dobivenim iz upitnika

Rezultat provedene analize varijance je istaknuti F-omjer, vrijednost koja predstavlja opći pokazatelj postojanja statistički značajnih razlika među ispitanim skupinama. Analiza varijance je potvrdila rezultate provedenih Hi-kvadrat testova.

Postavljena Tvrdnja 23 je prema izračunatim prosječnim vrijednostima rezultirala ocjenom dobar (2,7178) te su ispitanici zauzeli neutralan stav. Anketirani ispitanici su poznavatelji otočnih prilika i zaključuje se da nisu suviše uvjereni kako postoji uređen i zadovoljavajući sustav financiranja održivog razvoja na otocima. U prilog takvoj tvrdnji moguće je iznijeti sljedeće:

- ✓ Raspodjela dodijeljenih ocjena prema zanimanju ispitanika kretala se u rasponu od 2,64 kod uglednih stanovnika otoka do 2,77 kod turističkih djelatnika. **Raspodjela je ravnomjerna** što je potvrđeno Hi-kvadrat testom i analizom varijance.
- ✓ Raspodjela dodijeljenih ocjena prema stupnju obrazovanja ispitanika kretala se u rasponu od 2,45 kod ispitanika sa magisterijem znanosti do 4,0 kod onih s doktoratom znanosti. **Raspodjela nije ravnomjerna** što je potvrđeno Hi-kvadrat testom i analizom varijance.
- ✓ Raspodjela dodijeljenih ocjena prema iskustvu ispitanika u turizmu kretala se u rasponu od 2,62 kod srednje iskusnih ispitanika do 2,98 kod mlađih od 30 godina. **Raspodjela je ravnomjerna** Hi-kvadrat testom i analizom varijance.

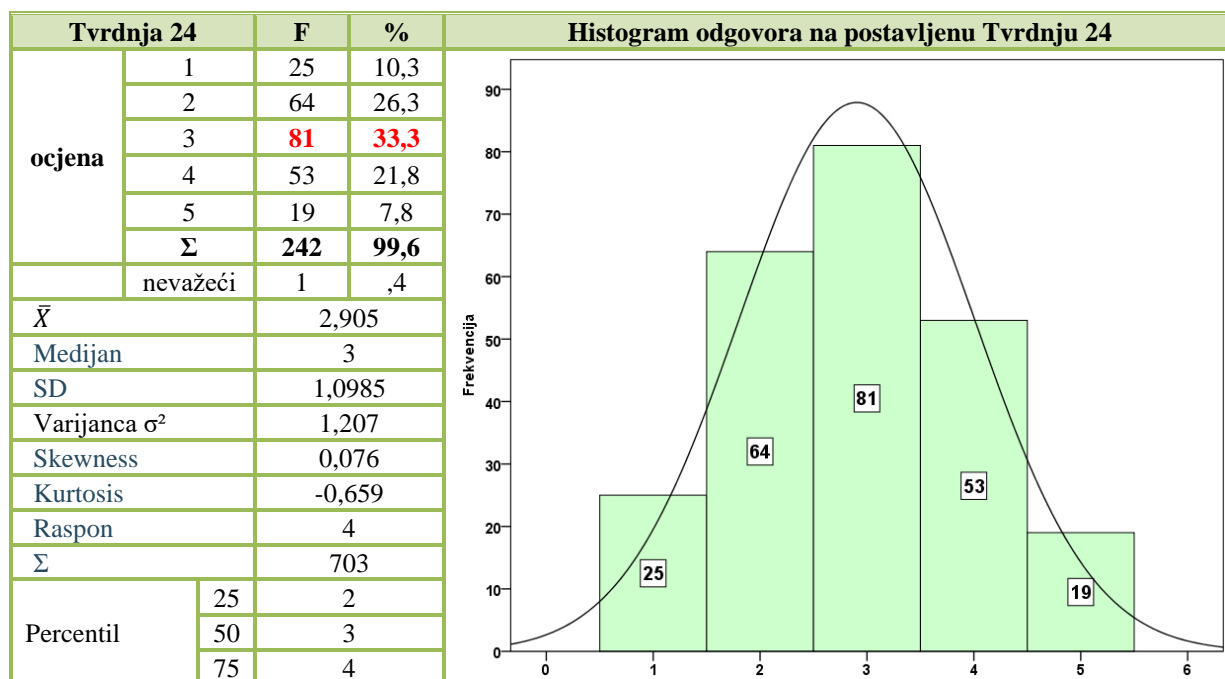
- ✓ Raspodjela dodijeljenih ocjena prema percepciji turističke razvijenosti otočne destinacije iz koje dolaze ispitanici kretala se u rasponu od 2,46 kod turistički perspektivnih destinacija do 2,91 kod turistički razvijenih destinacija. **Raspodjela nije ravnomjerna** što je potvrđeno Hi-kvadrat testom i analizom varijance.
- ✓ Raspodjela dodijeljenih ocjena prema kategoriji otoka s kojeg dolaze ispitanici kretala se u rasponu od 2,49 kod otoka kategorije C do 2,85 kod otoka kategorije A. **Raspodjela je ravnomjerna** što je potvrđeno Hi-kvadrat testom i analizom varijance.

Kod raspodjele odgovora prema kategoriji ispitanika uočljiva je ravnomjernost u odnosu na zanimanje i iskustvo ispitanika i kategoriju otoka.

6.7.5. Analiza odgovora u kontekstu optimalnog iskorištavanja prirodnih resursa kao ključnih elemenata turističkog razvoja

U dvadeset i četvrtoj postavljenoj tvrdnji ispitanici se uglavnom ili u cijelosti slažu kako se optimalno iskorištavaju prirodni resursi kao ključni element turističkog razvoja. Ovakva tvrdnja ujedno predstavlja i istraživačku hipotezu H_1 . Nasuprot tome, određena je nul-hipoteza H_0 prema kojoj su odgovori ispitanika raspodijeljeni ravnomjerno. Sljedećom tablicom predočava se frekvencija i distribucija odgovora ispitanika na postavljenu Tvrdnju 24.

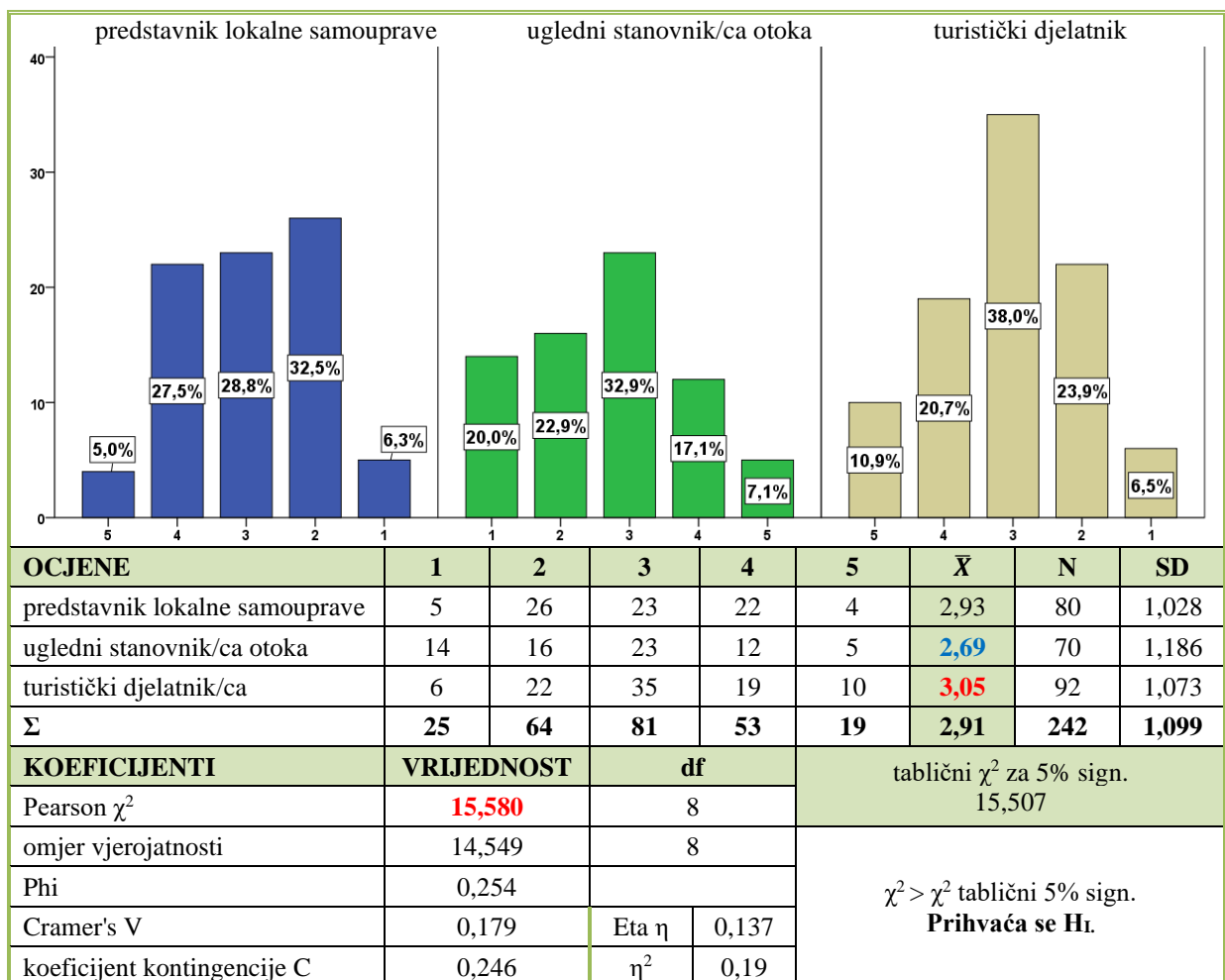
Tablica P 123. Frekvencija i distribucija odgovora na postavljenu Tvrdnju 24

Izvor: obrada autora u IBM SPSS Statistics 24 prema podacima dobivenim iz upitnika

Iz prethodne tablice vidljivo je kako su se ispitanici odredili prema postavljenoj Tvrdnji 24 u rasponu ocjena od 1 do 5. Dvadeset i pet ispitanika (10,3%) se uopće ne slaže s postavljenom tvrdnjom, a njih 64 (26,3%) se s njom uglavnom ne slaže. Neutralnih je 33,3% ispitanika. Uglavnom se slaže s postavljenom tvrdnjom 53 ispitanika (21,8%), dok se u cijelosti slaže svega njih 19 (7,8%). Priloženi histogram jasno predočava kako ocjene prate Gauss-ovu razdiobu. Mjera asimetrije Skewness je vrlo slaba i pozitivna 0,076 što ukazuje na slab pomak prema nižim ocjenama. Mjera spljoštenosti krivulje Kurtosis ima vrijednost -0,659 što označava umjerenu platikurtičnost koja se ogleda u grupiranju rezultata oko aritmetičke sredine. Ispitanici su promatranu tvrdnju ocijenili prosječnom ocjenom 2,905 uz standardnu devijaciju od 1,0985 i varijancu 1,207. Sljedećom tablicom analiziraju se odgovori na postavljenu Tvrdnju 24 prema zanimanju ispitanika. Načelno se postavlja hipoteza istraživanja H_1 kojom se tvrdi kako postoji značajna razlika kod ocjenjivanja između pojedinih kategorija ispitanika. Nasuprot tome, određena je nul-hipoteza H_0 prema kojoj postoji ravnomjernost ocjenjivanja svih kategorija.

Tablica P 124. Analiza odgovora Tvrdnje 24 prema zanimanju ispitanika

Izvor: obrada autora u IBM SPSS Statistics 24 prema podacima dobivenim iz upitnika

Analizirajući prosječne ocjene koje su dodjeljivali ispitanici, vidljivo je kako među njima postoje razlike u prihvaćanju Tvrdnje 24 što govori o neujednačenosti stavova. To dodatno potvrđuje i rezultat χ^2 testa koji upućuje na to kako se uz razinu rizika od 5% može prihvatiti istraživačka hipoteza H_1 i zaključiti da se ispitanici međusobno razlikuju pri ocjenjivanju Tvrdnje 24. Cramer's V kao mjera simetrije ima slab učinak, a η^2 kao mjera asocijacije ima malu vrijednost.

Sljedećom tablicom analiziraju se odgovori na postavljenu Tvrdnju 24 prema profilu ispitanika, kategoriji otoka i percepciji turističke razvijenosti otočne destinacije.

Tablica P 125. Analiza odgovora Tvrdnje 24 prema profilu ispitanika, kategoriji otoka i percepciji turističke razvijenosti otočne destinacije

PROFIL ISPITANIKA			KATEGORIJA OTOKA		
OBRAZOVANJE	$\bar{X}$	N	NASELJENOST	$\bar{X}$	N
doktor znanosti (dr. sc.)	4,50	2	više od 5.000 st. (A)	2,97	123
magistar znanosti (mr. sc.)	3,27	11	od 1.000 do 5.000 st. (B)	2,80	66
visoka stručna sprema (VSS)	2,90	127	od 100 do 1.000 st. (C)	2,93	43
viša stručna sprema (VŠS)	3,16	38	manje od 100 st. (D)	2,70	10
srednja stručna sprema (SSS)	2,66	64			
Σ	2,91	242	Σ	2,91	242
Pearson $\chi^2 = 20,268$; df = 16 tablični χ^2 za 5% sign.= 26,296 $\chi^2 < \chi^2$ tablični za 5% sign. Prihvaća se H_0.			Pearson $\chi^2 = 20,672$; df = 12 tablični χ^2 za 5% sign.= 21,026 $\chi^2 < \chi^2$ tablični za 5% sign. Prihvaća se H_0.		
ISKUSTVO	$\bar{X}$	N	PERCEPCIJA RAZVIJENOSTI	$\bar{X}$	N
do 30 godina	3,15	48	inferiorna	2,82	17
od 30 do 50 godina	2,74	140	perspektivna	2,64	95
više od 50 godina	3,11	54	razvijena	3,11	130
Σ	2,91	242	Σ	2,91	242
Pearson $\chi^2 = 15,729$; df = 8 tablični χ^2 za 5% sign.= 15,507 $\chi^2 > \chi^2$ tablični za 5% sign. Prihvaća se H_1.			Pearson $\chi^2 = 15,604$; df = 8 tablični χ^2 za 5% sign.= 15,507 $\chi^2 < \chi^2$ tablični za 5% sign. Prihvaća se H_1.		

Izvor: obrada autora u IBM SPSS Statistics 24 prema podacima dobivenim iz upitnika

Kako bi potvrdili rezultate dobivene Hi-kvadrat testom, dodatno se provodi analiza varijance ANOVA.

Tablica P 126. Analiza varijance Tvrdnje 24 u odnosu na karakteristike ispitanika i kategoriju otočnih skupina

ANOVA		zbroj kvadrata	df	srednji kvadrati	F	F granični za 5% sign.
* zanimanje ispitanika	između grupa	5,450	2	2,725	2,282	2,239
	unutar grupe	285,364	239	1,194		2,09
	Σ	290,814	241			
* percepcija razvijenosti	između grupa	12,020	2	6,010	5,152	2,239
	unutar grupe	278,794	239	1,167		2,09
	Σ	290,814	241			
* obrazovanje ispitanika	između grupa	12,973	4	3,243	2,766	4,237
	unutar grupe	277,841	237	1,172		1,46
	Σ	290,814	241			
* iskustvo ispitanika	između grupa	8,759	2	4,379	3,711	2,239
	unutar grupe	282,055	239	1,180		2,09
	Σ	290,814	241			
* otočna skupina	između grupa	1,614	3	0,538	0,443	3,238
	unutar grupe	289,200	238	1,215		2,00
	Σ	290,814	241			

Izvor: obrada autora u IBM SPSS Statistics 24 prema podacima dobivenim iz upitnika

Rezultat provedene analize varijance je istaknuti F-omjer, vrijednost koja predstavlja opći pokazatelj postojanja statistički značajnih razlika među ispitanim skupinama. Analiza varijance je, osim kod atributa obrazovanje (osjenčano), potvrdila rezultate provedenih Hi-kvadrat testova te se provodi dodatna analiza metodom T-testa.

Tablica P 127. Rezultati T-testa prema stupnju obrazovanja

Tvrdnja 24: Optimalno se iskorištavaju prirodni resursi koji su ključni element turističkog razvoja									
kategorija	parovi	N	$\bar{X}$	SD	F	t	df	granični t	razlika $\bar{x}$
obrazovanje	više	140	2,95	1,034	6,032	0,754	239	1,97	0,1084
	niže	101	2,84	1,189		0,754	196	1,97	0,1084

Izvor: obrada autora u IBM SPSS Statistics 24 prema podacima dobivenim iz upitnika

Iz podataka u prethodnoj tablici može se zaključiti kako ne postoji statistički značajna razlika u ocjeni Tvrdnje 24 u odnosu na obrazovanje ispitanika. To potvrđuju rezultati T-testa s obzirom na to da da izračunati t nije veći od granične vrijednosti t za određeni stupanj slobode, a vrijednosti razlika aritmetičkih sredina je mala. Time se ujedno prihvaća postavljena nul-hipoteza H_0 o homogenosti promatranih skupova.

Postavljena Tvrdnja 24 je prema izračunatim prosječnim vrijednostima rezultirala ocjenom dobar (2,905) te su ispitanici zauzeli neutralan stav. Anketirani ispitanici su poznavatelji otočnih prilika i zaključuje se da nisu suviše uvjereni kako postoji uređen i zadovoljavajući sustav financiranja održivog razvoja na otocima. U prilog takvoj tvrdnji moguće je iznijeti sljedeće:

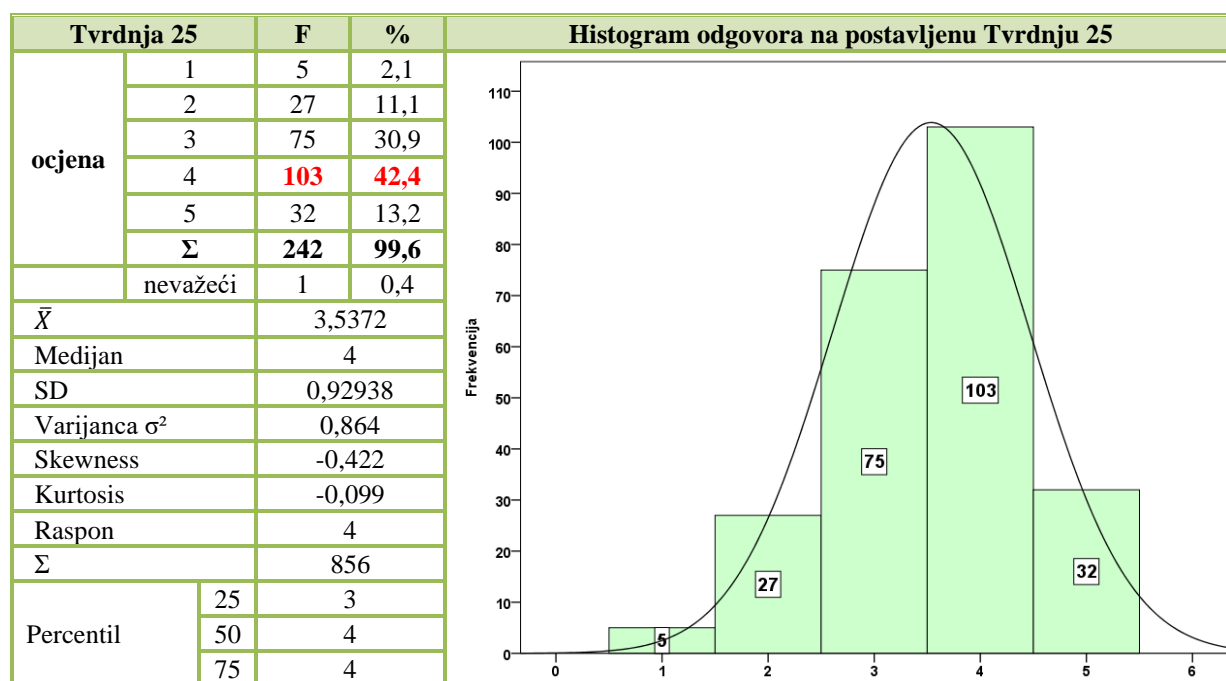
- ✓ Raspodjela dodijeljenih ocjena prema zanimanju ispitanika kretala se u rasponu od 2,69 kod uglednih stanovnika otoka do 3,05 kod turističkih djelatnika. **Raspodjela nije ravnomjerna** što je potvrđeno Hi-kvadrat testom i analizom varijance.
- ✓ Raspodjela dodijeljenih ocjena prema stupnju obrazovanja ispitanika kretala se u rasponu od 2,66 kod ispitanika sa srednjom stručnom spremom do 4,50 kod onih s doktoratom znanosti. **Raspodjela je ravnomjerna** što je potvrđena Hi-kvadrat testom, ali ne i analizom varijance što je iziskivalo dodatno testiranje hipoteze T-testom.
- ✓ Raspodjela dodijeljenih ocjena prema iskustvu ispitanika u turizmu kretala se u rasponu od 2,74 kod srednje iskusnih ispitanika do 3,15 kod mlađih od 30 godina. **Raspodjela nije ravnomjerna** što je potvrđeno Hi-kvadrat testom i analizom varijance.
- ✓ Raspodjela dodijeljenih ocjena prema percepciji turističke razvijenosti otočne destinacije iz koje dolaze ispitanici kretala se u rasponu od 2,64 kod turistički perspektivnih destinacija do 3,11 kod turistički razvijenih destinacija. **Raspodjela nije ravnomjerna** što je potvrđeno Hi-kvadrat testom i analizom varijance.
- ✓ Raspodjela dodijeljenih ocjena prema kategoriji otoka s kojeg dolaze ispitanici kretala se u rasponu od 2,70 kod otoka kategorije D do 2,97 kod otoka kategorije A. **Raspodjela je ravnomjerna** što je potvrđeno Hi-kvadrat testom i analizom varijance.

Kod raspodjele odgovora prema kategoriji ispitanika uočljiva je ravnomjernost u odnosu na stupanj obrazovanja i iskustvo ispitanika te kategoriji otoka.

6.7.6. Analiza odgovora u kontekstu poštivanja društveno-kulturološke autentičnosti lokalne zajednice

U dvadeset i petoj postavljenoj tvrdnji ispitanici se uglavnom ili u cijelosti slažu kako se poštuje društveno-kulturološka autentičnost lokalne zajednice. Ovakva tvrdnja ujedno predstavlja i istraživačku hipotezu H_1 . Nasuprot tome, određena je nul-hipoteza H_0 prema kojoj su odgovori ispitanika raspodijeljeni ravnomjerno. Sljedećom tablicom predočava se frekvencija i distribucija odgovora koje su ispitanici dali na postavljenu Tvrdnju 25.

Tablica P 128. Frekvencija i distribucija odgovora na postavljenu Tvrdnju 25

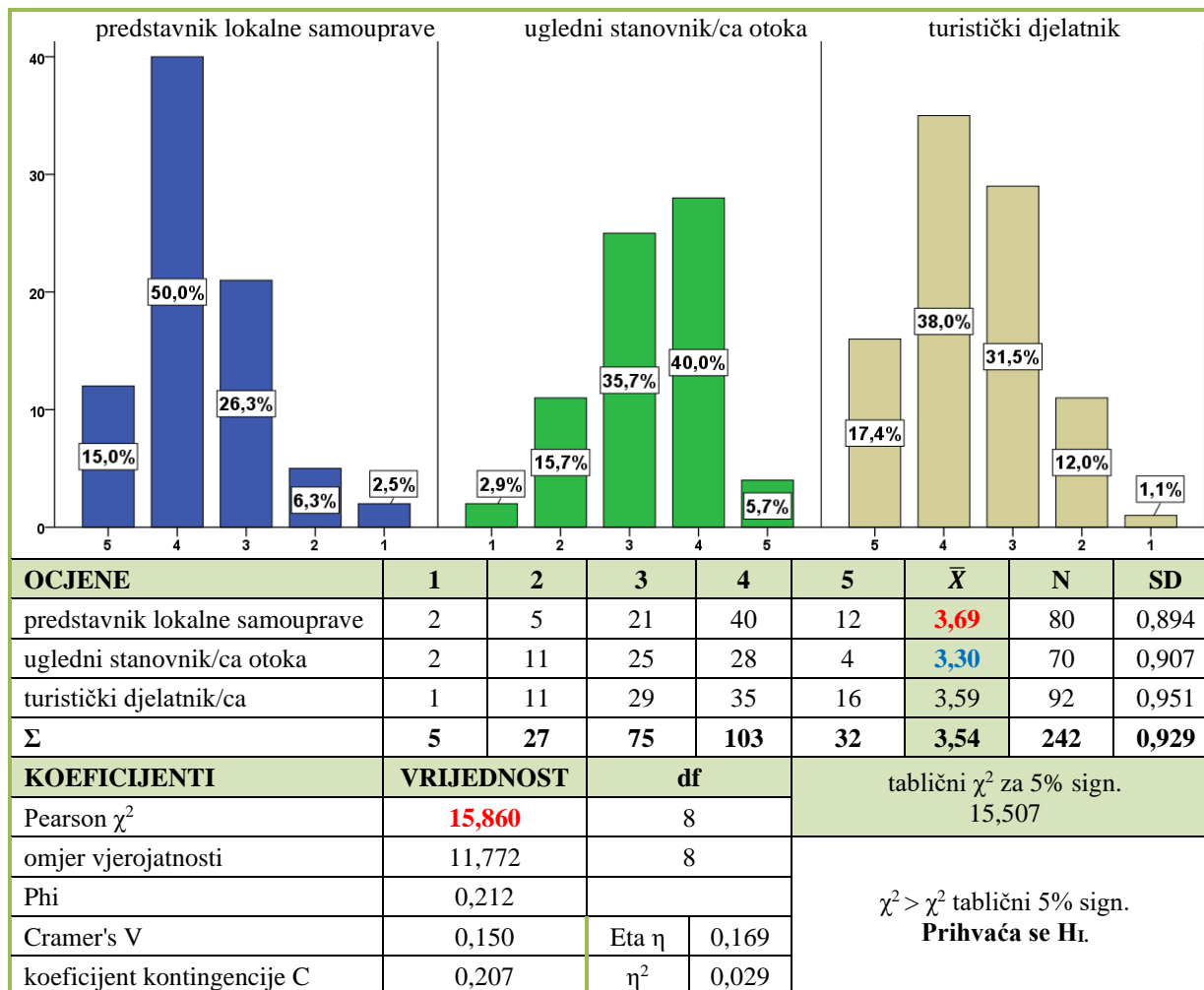
Izvor: obrada autora u IBM SPSS Statistics 24 prema podacima dobivenim iz upitnika

Iz prethodne tablice vidljivo je kako su se ispitanici odredili prema postavljenoj Tvrdnji 25 u rasponu ocjena od 1 do 5. Petero ispitanika (2,1%) se uopće ne slaže s postavljenom tvrdnjom, a njih 27 (11,1%) se uglavnom ne slaže. Neutralnih je 30,9% ispitanika. Najviše ispitanika se uglavnom slaže s postavljenom tvrdnjom (42,4%), dok se u cijelosti slaže njih 32 (7,8%). Priloženi histogram jasno predočava kako ocjene prate Gauss-ovu razdiobu. Mjera asimetrije Skewness je umjerena i negativna -0,422 što ukazuje na umjeren pomak prema višim ocjenama. Mjera spljoštenosti krivulje Kurtosis ima vrijednost -0,099 što označava slabu platikurtičnost koja se ogleda u grupiranju rezultata oko aritmetičke sredine. Ispitanici su promatranu tvrdnju ocijenili prosječnom ocjenom 3,5372 uz standardnu devijaciju od 0,92938 i varijancu 0,864. Sljedećom tablicom analiziraju se odgovori na postavljenu Tvrdnju 25 prema zanimanju

ispitanika. Načelno se postavlja hipoteza istraživanja H_1 kojom se tvrdi kako postoji značajna razlika kod ocjenjivanja između pojedinih kategorija ispitanika. Nasuprot tome, određena je nul-hipoteza H_0 prema kojoj postoji ravnomjernost ocjenjivanja svih kategorija.

Tablica P 129. Analiza odgovora Tvrdnje 25 prema zanimanju ispitanika

Izvor: obrada autora u IBM SPSS Statistics 24 prema podacima dobivenim iz upitnika

Analizirajući prosječne ocjene koje su dodjeljivali ispitanici, vidljivo je kako među njima postoje razlike u prihvaćanju Tvrdnje 25 što govori o neujednačenosti stavova. To dodatno potvrđuje i rezultat χ^2 testa koji upućuje na to kako se uz razinu rizika od 5% može prihvatiti istraživačka hipoteza H_1 i zaključiti da se ispitanici međusobno razlikuju pri ocjenjivanju Tvrdnje 25. Cramer's V kao mjera simetrije ima slab učinak, a η^2 kao mjera asocijacije ima zanemarivu vrijednost.

Sljedećom tablicom analiziraju se odgovori na postavljenu Tvrdnju 25 prema profilu ispitanika, kategoriji otoka i percepciji turističke razvijenosti otočne destinacije.

Tablica P 130. Analiza odgovora Tvrdnje 25 prema profilu ispitanika, kategoriji otoka i percepciji turističke razvijenosti otočne destinacije

PROFIL ISPITANIKA			KATEGORIJA OTOKA		
OBRAZOVANJE	$\bar{X}$	N	NASELJENOST	$\bar{X}$	N
doktor znanosti (dr. sc.)	4,50	2	više od 5.000 st. (A)	3,52	123
magistar znanosti (mr. sc.)	3,82	11	od 1.000 do 5.000 st. (B)	3,56	66
visoka stručna sprema (VSS)	3,55	127	od 100 do 1.000 st. (C)	3,58	43
viša stručna sprema (VŠS)	3,66	38	manje od 100 st. (D)	3,40	10
srednja stručna sprema (SSS)	3,36	64			
Σ	3,54	242	Σ	3,54	242
Pearson $\chi^2 = 9,570$; df = 16 tablični χ^2 za 5% sign.= 26,296 $\chi^2 < \chi^2$ tablični za 5% sign. Prihvaća se H₀.			Pearson $\chi^2 = 12,448$; df = 12 tablični χ^2 za 5% sign.= 21,026 $\chi^2 < \chi^2$ tablični za 5% sign. Prihvaća se H₀.		
ISKUSTVO	$\bar{X}$	N	PERCEPCIJA RAZVIJENOSTI	$\bar{X}$	N
do 30 godina	3,75	48	inferiorna	3,71	17
od 30 do 50 godina	3,49	140	perspektivna	3,36	95
više od 50 godina	3,46	54	razvijena	3,65	130
Σ	3,54	242	Σ	3,54	242
Pearson $\chi^2 = 14,204$; df = 8 tablični χ^2 za 5% sign.= 15,507 $\chi^2 < \chi^2$ tablični za 5% sign. Prihvaća se H₀.			Pearson $\chi^2 = 14,545$; df = 8 tablični χ^2 za 5% sign.= 15,507 $\chi^2 < \chi^2$ tablični za 5% sign. Prihvaća se H₀.		

Izvor: obrada autora u IBM SPSS Statistics 24 prema podacima dobivenim iz upitnika

Kako bi potvrdili rezultate dobivene Hi-kvadrat testom, dodatno se provodi analiza varijance ANOVA.

Tablica P 131. Analiza varijance Tvrdnje 25 u odnosu na karakteristike ispitanika i kategoriju otočnih skupina

ANOVA		zbroj kvadrata	df	srednji kvadrati	F	F granični za 5% sign.
* zanimanje ispitanika	između grupa	5,973	2	2,987	3,530	2,239
	unutar grupe	202,192	239	0,846		2,09
	Σ	208,165	241			
* percepcija razvijenosti	između grupa	5,081	2	2,041	2,04	2,239
	unutar grupe	203,084	239	0,850		2,09
	Σ	208,165	241			
* obrazovanje ispitanika	između grupa	5,325	4	1,331	1,425	4,237
	unutar grupe	202,841	237	0,856		1,46
	Σ	208,165	241			
* iskustvo ispitanika	između grupa	2,747	2	1,373	1,598	2,239
	unutar grupe	205,419	239	0,859		2,09
	Σ	208,165	241			
* otočna skupina	između grupa	0,343	3	0,114	0,131	3,238
	unutar grupe	207,822	238	0,873		2,00
	Σ	208,165	241			

Izvor: obrada autora u IBM SPSS Statistics 24 prema podacima dobivenim iz upitnika

Rezultat provedene analize varijance je istaknuti F-omjer, vrijednost koja predstavlja opći pokazatelj postojanja statistički značajnih razlika među ispitanim skupinama. Analiza varijance je potvrdila rezultate provedenih Hi-kvadrat testova.

Postavljena Tvrdnja 25 je prema izračunatim prosječnim vrijednostima rezultirala ocjenom vrlo dobar (3,5372) te su ispitanici zauzeli uglavnom pozitivan stav. Anketirani ispitanici su poznavatelji otočnih prilika i zaključuje se da se uglavnom slažu sa tvrdnjom da se poštuje društveno – kulturološka autentičnost lokalne zajednice. U prilog takvoj tvrdnji moguće je iznijeti sljedeće:

- ✓ Raspodjela dodijeljenih ocjena prema zanimanju ispitanika kretala se u rasponu od 3,30 kod uglednih stanovnika otoka do 3,69 kod predstavnika lokalne samouprave. **Raspodjela nije ravnomjerna** što je potvrđeno Hi-kvadrat testom i analizom varijance.
- ✓ Raspodjela dodijeljenih ocjena prema stupnju obrazovanja ispitanika kretala se u rasponu od 3,36 kod ispitanika sa srednjom stručnom spremom do 4,50 kod onih s doktoratom znanosti. **Raspodjela je ravnomjerna** što je potvrđeno Hi-kvadrat testom i analizom varijance.
- ✓ Raspodjela dodijeljenih ocjena prema iskustvu ispitanika u turizmu kretala se u rasponu od 3,46 kod najiskusnijih ispitanika do 3,75 kod mlađih od 30 godina. **Raspodjela je ravnomjerna** što je potvrđeno Hi-kvadrat testom i analizom varijance.
- ✓ Raspodjela dodijeljenih ocjena prema percepciji turističke razvijenosti otočne destinacije iz koje dolaze ispitanici kretala se u rasponu od 3,36 kod turistički perspektivnih destinacija do 3,75 kod turistički inferiornih destinacija. **Raspodjela je ravnomjerna** što je potvrđeno Hi-kvadrat testom i analizom varijance.
- ✓ Raspodjela dodijeljenih ocjena prema kategoriji otoka s kojeg dolaze ispitanici kretala se u rasponu od 3,40 kod otoka kategorije D do 3,58 kod otoka kategorije C. **Raspodjela je ravnomjerna** što je potvrđeno Hi-kvadrat testom i analizom varijance.

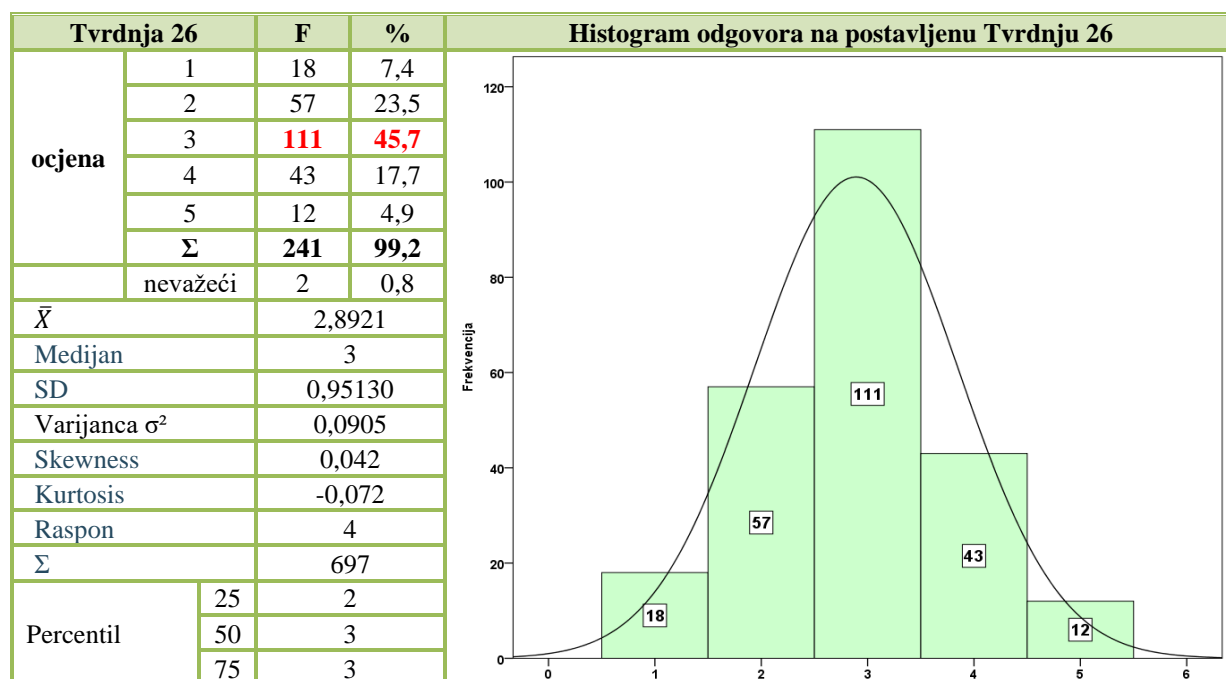
Kod raspodjele odgovora prema kategoriji ispitanika uočljiva je neravnomjernost u odnosu na zanimanje ispitanika.

6.7.7. Analiza odgovora u kontekstu ravnomjerno raspoređenih mogućnosti koje mogu ostvariti društveno-ekonomsku dobrobit

U dvadeset i šestoj postavljenoj tvrdnji ispitanici se uglavnom ili u cijelosti slažu kako su ravnomjerno raspoređene mogućnosti koje mogu ostvariti društveno-ekonomsku dobrobit. Ovakva tvrdnja ujedno predstavlja i istraživačku hipotezu H_1 . Nasuprot tome, određena je nul-hipoteza H_0 prema kojoj su odgovori ispitanika raspodijeljeni ravnomjerno.

Sljedećom tablicom predočava se frekvencija i distribucija odgovora ispitanika na postavljenu Tvrdnju 26.

Tablica P 132. Frekvencija i distribucija odgovora na postavljenu Tvrdnju 26

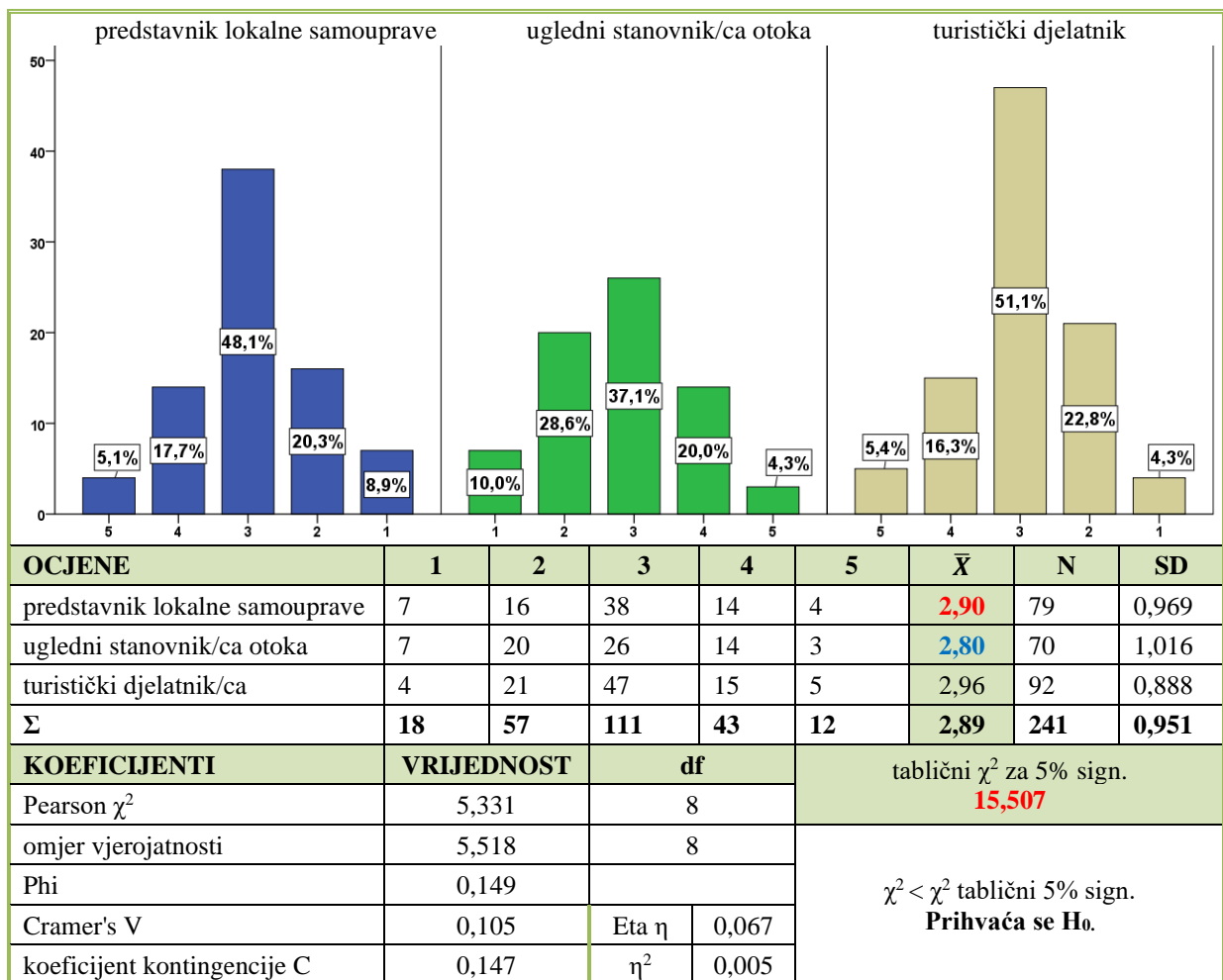
Izvor: obrada autora u IBM SPSS Statistics 24 prema podacima dobivenim iz upitnika

Iz prethodne tablice vidljivo je kako su se ispitanici odredili prema postavljenoj Tvrdnji 26 u rasponu ocjena od 1 do 5. Osamnaestero ispitanika (7,4%) se uopće ne slaže s postavljenom tvrdnjom, a njih 57 (23,5%) se uglavnom ne slaže. Neutralnih je 45,7% ispitanika. Četrdeset i tri ispitanika se uglavnom slaže s postavljenom tvrdnjom (17,7%), dok se u cijelosti slaže svega njih 12 (4,9%). Priloženi histogram jasno predočava kako ocjene prate Gauss-ovu razdiobu. Mjera asimetrije Skewness je vrlo slaba ali pozitivna 0,042 što ukazuje na slab pomak prema nižim ocjenama. Mjera spljoštenosti krivulje Kurtosis ima vrijednost -0,072 što označava slabu

platicurtičnost koja se ogleda u grupiranju rezultata oko aritmetičke sredine. Ispitanici su promatranu tvrdnju ocijenili prosječnom ocjenom 2,8921 uz standardnu devijaciju od 0,95130 i varijancu 0,0905.

Sljedećom tablicom analiziraju se odgovori na postavljenu Tvrdnju 26 prema zanimanju ispitanika. Načelno se postavlja hipoteza istraživanja H_1 kojom se tvrdi kako postoji značajna razlika kod ocjenjivanja između pojedinih kategorija ispitanika. Nasuprot tome, određena je nul-hipoteza H_0 prema kojoj postoji ravnomjernost ocjenjivanja svih kategorija.

Tablica P 133. Analiza odgovora Tvrdnje 26 prema zanimanju ispitanika

Izvor: obrada autora u IBM SPSS Statistics 24 prema podacima dobivenim iz upitnika

Analizirajući prosječne ocjene koje su dodjeljivali ispitanici, vidljivo je kako među njima ne postoje značajne razlike u prihvaćanju Tvrdnje 26 što govori o ujednačenosti stavova. To dodatno potvrđuje i rezultat χ^2 testa koji upućuje na to kako se uz razinu rizika od 5% može prihvatiti nul-hipoteza H_0 i zaključiti da se ispitanici međusobno ne razlikuju pri ocjenjivanju

Tvrđnje 26. Cramer's V kao mjera simetrije ima slab učinak, a η^2 kao mjera asocijacije ima zanemarivu vrijednost.

Sljedećom tablicom analiziraju se odgovori na postavljenu Tvrđnju 26 prema profilu ispitanika, kategoriji otoka i percepciji turističke razvijenosti otočne destinacije.

Tablica P 134. Analiza odgovora Tvrđnje 26 prema profilu ispitanika, kategoriji otoka i percepciji turističke razvijenosti otočne destinacije

PROFIL ISPITANIKA			KATEGORIJA OTOKA		
OBRAZOVANJE	$\bar{X}$	N	NASELJENOST	$\bar{X}$	N
doktor znanosti (dr. sc.)	3,50	2	više od 5.000 st. (A)	3,03	122
magistar znanosti (mr. sc.)	3,18	11	od 1.000 do 5.000 st. (B)	2,76	66
visoka stručna sprema (VSS)	2,80	126	od 100 do 1.000 st. (C)	2,72	43
viša stručna sprema (VŠS)	3,26	38	manje od 100 st. (D)	2,80	10
srednja stručna sprema (SSS)	2,78	64			
Σ	2,89	241	Σ	2,89	241
Pearson $\chi^2 = 22,560$; df = 16 tablični χ^2 za 5% sign.= 26,296 $\chi^2 < \chi^2$ tablični za 5% sign. Prihvaća se H₀.			Pearson $\chi^2 = 18,840$; df = 12 tablični χ^2 za 5% sign.= 21,026 $\chi^2 < \chi^2$ tablični za 5% sign. Prihvaća se H₀.		
ISKUSTVO	$\bar{X}$	N	PERCEPCIJA RAZVIJENOSTI	$\bar{X}$	N
do 30 godina	3,04	48	inferiorna	2,59	17
od 30 do 50 godina	2,86	140	perspektivna	2,75	95
više od 50 godina	2,85	53	razvijena	3,04	129
Σ	2,89	241	Σ	2,89	241
Pearson $\chi^2 = 12,432$; df = 8 tablični χ^2 za 5% sign.= 15,507 $\chi^2 < \chi^2$ tablični za 5% sign. Prihvaća se H₀.			Pearson $\chi^2 = 13,811$; df = 8 tablični χ^2 za 5% sign.= 15,507 $\chi^2 < \chi^2$ tablični za 5% sign. Prihvaća se H₀.		

Izvor: obrada autora u IBM SPSS Statistics 24 prema podacima dobivenim iz upitnika

Kako bi potvrdili rezultate dobivene Hi-kvadrat testom, dodatno se provodi analiza varijance ANOVA.

Tablica P 135. Analiza varijance Tvrdnje 26 u odnosu na karakteristike ispitanika i kategoriju otočnih skupina

ANOVA		zbroj kvadrata	df	srednji kvadrati	F	F granični za 5% sign.
* zanimanje ispitanika	između grupa	0,979	2	0,490	0,539	2,239
	unutar grupe	216,216	238	0,908		2,09
	Σ	217,195	240			
* percepcija razvijenosti	između grupa	6,334	2	3,167	3,575	2,239
	unutar grupe	210,861	238	0,886		2,09
	Σ	217,195	240			
* obrazovanje ispitanika	između grupa	8,713	4	2,178	2,446	4,236
	unutar grupe	208,482	236	0,883		1,46
	Σ	217,195	240			
* iskustvo ispitanika	između grupa	1,343	2	0,672	0,740	2,239
	unutar grupe	215,852	238	0,907		2,09
	Σ	217,195	240			
* otočna skupina	između grupa	4,954	3	1,651	1,844	3,237
	unutar grupe	212,241	237	0,896		2,00
	Σ	217,195	240			

Izvor: obrada autora u IBM SPSS Statistics 24 prema podacima dobivenim iz upitnika

Rezultat provedene analize varijance je istaknuti F-omjer, vrijednost koja predstavlja opći pokazatelj postojanja statistički značajnih razlika među ispitanim skupinama. Analiza varijance je, osim kod atributa obrazovanje i percepcija (osjenčano), potvrdila rezultate provedenih Hi-kvadrat testova te se za dvojbene rezultate provodi dodatna analiza metodom T-testa.

Tablica P 136. Rezultati T-testa prema stupnju obrazovanja i percepciji razvijenosti turističke destinacije

Tvrdnja 26: Ravnomjerno su raspoređene mogućnosti koje mogu ostvariti društveno - ekonomsku dobit									
kategorija	parovi	N	$\bar{X}$	SD	F	t	df	granični t	razlika $\bar{x}$
obrazovanje	više	139	2,84	0,878	2,729	0,952	238	1,97	0,1187
	niže	101	2,96	1,048		0,956	191	1,97	0,1187
percepcija	nerazvij.	112	2,72	0,951	0,355	2,599	239	1,97	0,3155
	razvijeni	129	3,04	0,930		2,595	233	1,97	0,3155

Izvor: obrada autora u IBM SPSS Statistics 24 prema podacima dobivenim iz upitnika

Iz podataka u prethodnoj tablici može se zaključiti kako ne postoji statistički značajna razlika u ocjeni Tvrdnje 26 u odnosu na obrazovanje ispitanika. To potvrđuju rezultati T-testa s obzirom na to da izračunati t nije veći od granične vrijednosti t za određeni stupanj slobode, a vrijednosti razlika aritmetičkih sredina su male. Time se ujedno prihvaća postavljena nul-

hipoteza H_0 o homogenosti promatranih skupova. Međutim, kod atributa percepcija izračunati t je veći od granične vrijednosti t za određeni stupanj slobode, a vrijednosti razlika aritmetičkih sredina je izražena. Time se ujedno prihvaća postavljena istraživačka hipoteza H_1 o nehomogenosti promatranih skupova.

Postavljena Tvrdnja 26 je prema izračunatim prosječnim vrijednostima rezultirala ocjenom dobar (2,8921) te su ispitanici zauzeli neutralan stav. Anketirani ispitanici su poznavatelji otočnih prilika i zaključuje se da nisu suviše uvjereni kako su ravnomjerno raspoređene mogućnosti koje mogu ostvariti društveno-ekonomsku dobrobit otočne zajednice. U prilog takvoj tvrdnji moguće je iznijeti sljedeće:

- ✓ Raspodjela dodijeljenih ocjena prema zanimanju ispitanika kretala se u rasponu 2,80 kod uglednih stanovnika otoka do 2,90 kod predstavnika lokalne samouprave. **Raspodjela je ravnomjerna** što je potvrđeno Hi-kvadrat testom i analizom varijance.
- ✓ Raspodjela dodijeljenih ocjena prema stupnju obrazovanja ispitanika kretala se u rasponu od 2,76 kod ispitanika s srednjom stručnom spremom do 3,50 kod onih s doktoratom znanosti. **Raspodjela je ravnomjerna** što je potvrđeno Hi-kvadrat testom, ali nije i analizom varijance te je provedeno T-testiranje koje je potvrdilo ravnomjernost.
- ✓ Raspodjela dodijeljenih ocjena prema iskustvu ispitanika u turizmu kretala se u rasponu od 2,85 kod najiskusnijih ispitanika do 3,04 kod mlađih od 30 godina. **Raspodjela je ravnomjerna** što je potvrđeno Hi-kvadrat testom i analizom varijance.
- ✓ Raspodjela dodijeljenih ocjena prema percepciji turističke razvijenosti otočne destinacije iz koje dolaze ispitanici kretala se u rasponu od 2,75 kod turistički perspektivnih destinacija do 3,04 kod turistički razvijenih destinacija. **Raspodjela nije ravnomjerna** unatoč tome što nije potvrđena Hi-kvadrat testom, ali je potvrđuje analiza varijance i T-test.
- ✓ Raspodjela dodijeljenih ocjena prema kategoriji otoka s kojeg dolaze ispitanici kretala se u rasponu od 2,72 kod otoka kategorije C do 3,03 kod otoka kategorije A. **Raspodjela je ravnomjerna** što je potvrđeno Hi-kvadrat testom i analizom varijance.

Kod raspodjele odgovora prema kategoriji ispitanika uočljiva je neravnomjernost u odnosu na percepciju razvijenosti.

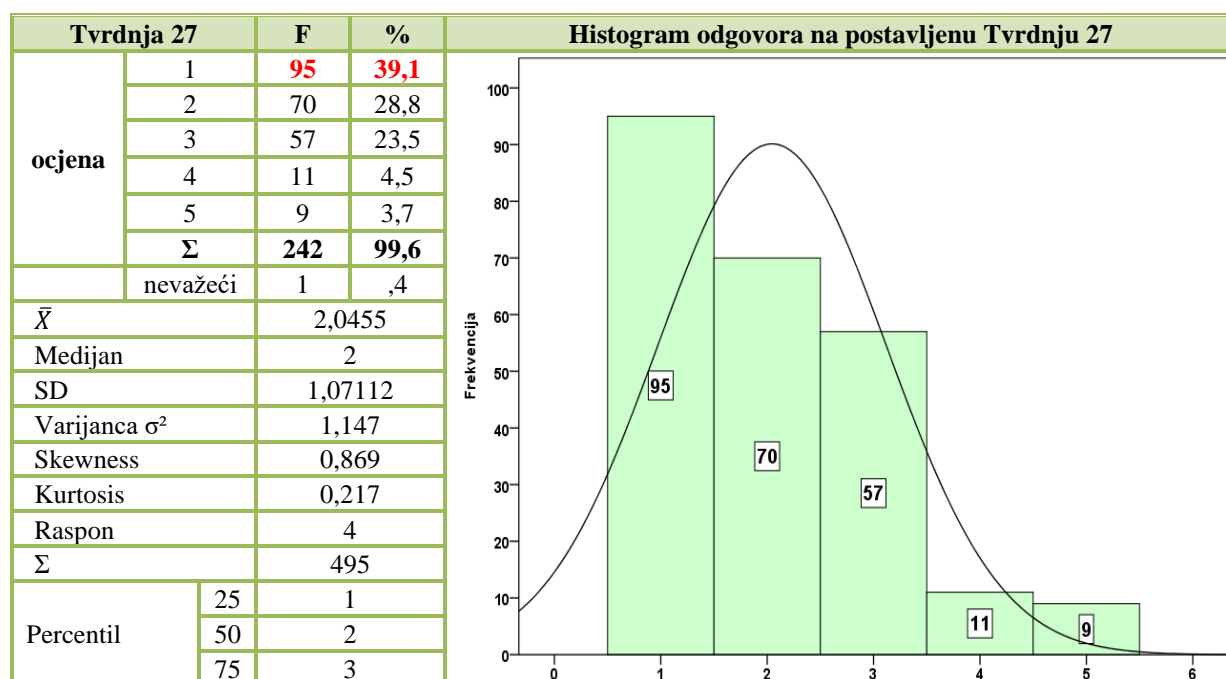

6.7.8. Analiza odgovora u kontekstu uspostavljanja Centara kompetencija u cilju učinkovite suradnje na razvojnim projektima i istraživanja održivog turizma na otocima

U dvadeset i sedmoj postavljenoj tvrdnji ispitanici se uglavnom ili u cijelosti slažu kako su uspostavljeni Centri kompetencija u cilju učinkovite suradnje na razvojnim projektima i istraživanja održivog turizma na otocima. Ovakva tvrdnja ujedno predstavlja i istraživačku hipotezu H_1 . Nasuprot tome, određena je nul-hipoteza H_0 prema kojoj su odgovori ispitanika raspodijeljeni ravnomjerno.

Sljedećom tablicom predočava se frekvencija i distribucija odgovora ispitanika na postavljenu Tvrdnju 27.

Tablica P 137. Frekvencija i distribucija odgovora na postavljenu Tvrdnju 27

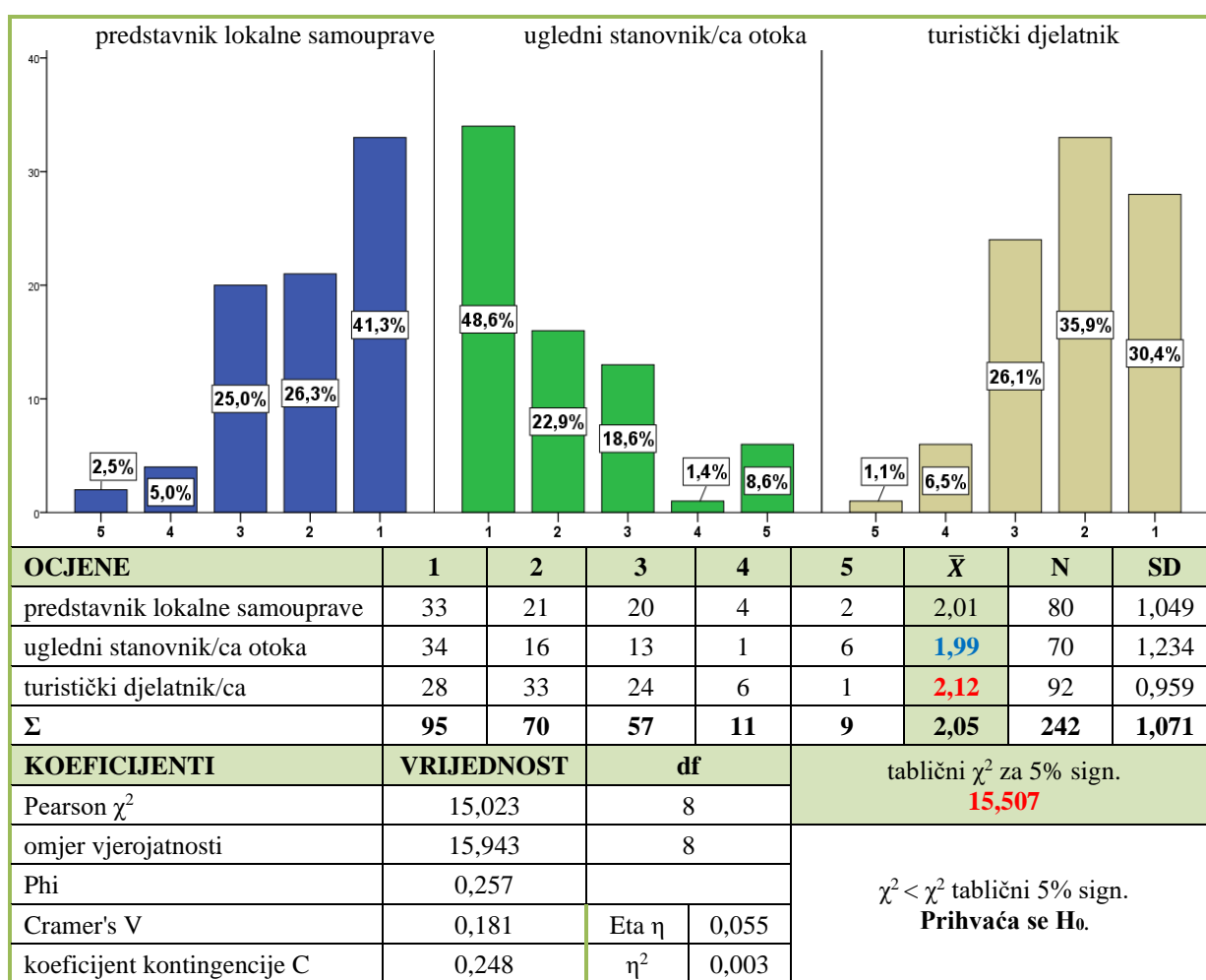

Izvor: obrada autora u IBM SPSS Statistics 24 prema podacima dobivenim iz upitnika

Iz prethodne tablice vidljivo je kako su se ispitanici odredili prema postavljenoj Tvrdnji 27 u rasponu ocjena od 1 do 5. Devedeset i pet ispitanika (39,1%) se uopće ne slaže s postavljenom tvrdnjom a njih 70 (28,8%) se uglavnom ne slaže. Neutralnih je 23,5% ispitanika. Jedanaest ispitanika se uglavnom slaže s postavljenom tvrdnjom (4,5%), dok se u cijelosti slaže svega njih 9 (3,7%). Priloženi histogram jasno predočava kako ocjene prate Gauss-ovu razdiobu. Mjera asimetrije Skewness je izražena i pozitivna 0,869 što ukazuje na osjetan pomak prema

nižim ocjenama. Mjera spljoštenosti krivulje Kurtosis ima pozitivnu vrijednost 0,217, što označava slabu leptokurtičnost koja se ogleda u grupiranju rezultata oko aritmetičke sredine. Ispitanici su promatranu tvrdnju ocijenili prosječnom ocjenom 2,0455 uz standardnu devijaciju od 1,07112 i varijancu 1,147. Sljedećom tablicom analiziraju se odgovori na postavljenu Tvrdnju 27 prema zanimanju ispitanika. Načelno se postavlja hipoteza istraživanja H_1 kojom se tvrdi kako postoji značajna razlika kod ocjenjivanja između pojedinih kategorija ispitanika. Nasuprot tome, određena je nul-hipoteza H_0 prema kojoj postoji ravnomjernost ocjenjivanja svih kategorija.

Tablica P 138. Analiza odgovora Tvrdnje 27 prema zanimanju ispitanika

Izvor: obrada autora u IBM SPSS Statistics 24 prema podacima dobivenim iz upitnika

Analizirajući prosječne ocjene koje su dodjeljivali ispitanici, vidljivo je kako među njima ne postoje značajne razlike u prihvaćanju Tvrdnje 27 što govori o ujednačenosti stavova. To dodatno potvrđuje i rezultat χ^2 testa koji upućuje na to kako se uz razinu rizika od 5% može prihvatiti nul-hipoteza H_0 i zaključiti da se ispitanici međusobno ne razlikuju pri ocjenjivanju

Tvrđnje 27. Cramer's V kao mjera simetrije ima slab učinak, a η^2 kao mjera asocijacije ima zanemarivu vrijednost.

Sljedećom tablicom analiziraju se odgovori na postavljenu Tvrđnju 27 prema profilu ispitanika, kategoriji otoka i percepciji turističke razvijenosti otočne destinacije.

Tablica P 139. Analiza odgovora Tvrđnje 27 prema profilu ispitanika, kategoriji otoka i percepciji turističke razvijenosti otočne destinacije

PROFIL ISPITANIKA			KATEGORIJA OTOKA		
OBRAZOVANJE	$\bar{X}$	N	NASELJENOST	$\bar{X}$	N
doktor znanosti (dr. sc.)	2,50	2	više od 5.000 st. (A)	2,34	123
magistar znanosti (mr. sc.)	2,27	11	od 1.000 do 5.000 st. (B)	1,73	66
visoka stručna sprema (VSS)	1,84	64	od 100 do 1.000 st. (C)	1,70	43
viša stručna sprema (VŠS)	1,93	127	manje od 100 st. (D)	2,00	10
srednja stručna sprema (SSS)	2,68	38			
Σ	2,05	242	Σ	2,05	242
Pearson $\chi^2 = 56,348$; df = 16 tablični χ^2 za 5% sign.= 26,296 $\chi^2 > \chi^2$ tablični za 5% sign. Prihvaća se H₁.			Pearson $\chi^2 = 29,552$; df = 12 tablični χ^2 za 5% sign.= 21,026 $\chi^2 > \chi^2$ tablični za 5% sign. Prihvaća se H₁.		
ISKUSTVO	$\bar{X}$	N	PERCEPCIJA RAZVIJENOSTI	$\bar{X}$	N
do 30 godina	2,08	48	inferiorna	1,65	17
od 30 do 50 godina	1,99	140	perspektivna	1,94	95
više od 50 godina	2,15	54	razvijena	2,18	130
Σ	2,05	242	Σ	2,05	242
Pearson $\chi^2 = 9,866$; df = 8 tablični χ^2 za 5% sign.= 15,507 $\chi^2 < \chi^2$ tablični za 5% sign. Prihvaća se H₀.			Pearson $\chi^2 = 16,189$; df = 8 tablični χ^2 za 5% sign.= 15,507 $\chi^2 > \chi^2$ tablični za 5% sign. Prihvaća se H₁.		

Izvor: obrada autora u IBM SPSS Statistics 24 prema podacima dobivenim iz upitnika

Kako bi potvrdili rezultate dobivene Hi-kvadrat testom, dodatno se provodi analiza varijance ANOVA.

Tablica P 140. Analiza varijance Tvrdnje 27 u odnosu na karakteristike ispitanika i kategoriju otočnih skupina

ANOVA		zbroj kvadrata	df	srednji kvadrati	F	F granični za 5% sign.
* zanimanje ispitanika	između grupa	0,842	2	0,421	0,365	2,239
	unutar grupe	275,658	239	1,153		2,09
	Σ	276,500	241			
* percepcija razvijenosti	između grupa	6,066	2	3,033	2,680	2,239
	unutar grupe	270,434	239	1,132		2,09
	Σ	276,500	241			
* obrazovanje ispitanika	između grupa	20,808	4	5,202	4,822	4,237
	unutar grupe	255,692	237	1,079		1,46
	Σ	276,500	241			
* iskustvo ispitanika	između grupa	1,026	2	0,513	0,445	2,239
	unutar grupe	275,474	239	1,153		2,09
	Σ	276,500	241			
* otočna skupina	između grupa	22,681	3	7,560	7,089	3,238
	unutar grupe	253,819	238	1,066		2,00
	Σ	276,500	241			

Izvor: obrada autora u IBM SPSS Statistics 24 prema podacima dobivenim iz upitnika

Rezultat provedene analize varijance je istaknuti F-omjer, vrijednost koja predstavlja opći pokazatelj postojanja statistički značajnih razlika među ispitanim skupinama. Analiza varijance je potvrdila rezultate provedenih Hi-kvadrat testova.

Postavljena Tvrdnja 27 je prema izračunatim prosječnim vrijednostima rezultirala ocjenom dovoljan (2,0455) te su ispitanici zauzeli uglavnom negativan stav. Anketirani ispitanici su poznavatelji otočnih prilika i zaključuje se da uglavnom nisu uvjereni kako su uspostavljeni Centri kompetencija u cilju učinkovite suradnje na projektima razvoja i istraživanja. U prilog takvoj tvrdnji moguće je iznijeti sljedeće:

- ✓ Raspodjela dodijeljenih ocjena prema zanimanju ispitanika kretala se u rasponu od 1,99 kod uglednih stanovnika otoka do 2,12 kod turističkih djelatnika. **Raspodjela je ravnomjerna** što je potvrđeno Hi-kvadrat testom i analizom varijance.
- ✓ Raspodjela dodijeljenih ocjena prema stupnju obrazovanja ispitanika kretala se u rasponu od 1,84 kod ispitanika s visokom stručnom spremom do 2,50 kod onih s doktoratom znanosti. **Raspodjela nije ravnomjerna** što je potvrđeno Hi-kvadrat testom i analizom varijance.

- ✓ Raspodjela dodijeljenih ocjena prema iskustvu ispitanika u turizmu kretala se u rasponu od 1,99 kod srednje iskusnih ispitanika do 2,15 kod najiskusnijih ispitanika. **Raspodjela je ravnomjerna** što je potvrđeno Hi-kvadrat testom i analizom varijance.
- ✓ Raspodjela dodijeljenih ocjena prema percepciji turističke razvijenosti otočne destinacije iz koje dolaze ispitanici kretala se u rasponu od 1,65 kod turistički inferiornih destinacija do 2,18 kod turistički razvijenih destinacija. **Raspodjela nije ravnomjerna** što je potvrđeno Hi-kvadrat testom i analizom varijance.
- ✓ Raspodjela dodijeljenih ocjena prema kategoriji otoka s kojeg dolaze ispitanici kretala se u rasponu od 1,70 kod otoka kategorije C do 2,34 kod otoka kategorije A. **Raspodjela nije ravnomjerna** što je potvrđeno Hi-kvadrat testom i analizom varijance.

Kod raspodjele odgovora prema kategoriji ispitanika uočljiva je ravnomjernost u odnosu na zanimanje i iskustvo ispitanika.

6.7.9. Analiza odgovora u kontekstu koncepcije održivog razvoja (Tvrđnje 20-27)

Postavljene tvrdnje (pitanja) o koncepciji održivog razvoja otočnog turizma odnosile su se na proklamirane stavove o zadovoljavajućem načinu financiranja, dimenzioniranju turističkih kapaciteta sukladno konceptu održivog razvoja, dobroj komunikaciji dionika turističke ponude u domeni održivog razvoja, educiranju lokalnoga stanovništva, optimalnom iskorištavanju prirodnih resursa, poštivanju društveno-kulturoloških autentičnosti, ravnomjernom raspoređivanju mogućnosti te uspostavljanju centara kompetencija u cilju učinkovite suradnje na razvojnim projektima i istraživanja održivog turizma na otocima - rezultirala su velikim brojem neutralnih odgovora te izrazitom podijeljenošću onih koji prihvaćaju ili odbacuju postavljene tvrdnje. Tako je ukupna prosječna vrijednost ocjena svih osam postavljenih tvrdnji 2,83.

Analiza je potvrdila različitost stavova o postavljenim tvrdnjama koja naročito dolazi do izražaja kod percepcije ispitanika o razvijenosti njihove destinacije, statusu ispitanika kao i pripadnosti određenoj skupini otoka.

Isto tako, vidljiv je i veliki raspon između najniže i najviše dodijeljene ocjene kod svih elemenata, a što potvrđuju i relativno visoke vrijednosti standardne devijacije i varijance.

Uočljivo je postojanje znatnih razlika u pristupu ispitanika u odnosu na neku od karakteristika njihova profila što iziskuje detaljniju analizu. Međutim, srednja dobivena ocjena za pojedine elemente je prilično ujednačena i varira od 2,0455 za Tvrdnju 27 kako su uspostavljeni su Centri kompetencija u cilju učinkovite suradnje na razvojnim projektima i istraživanja održivog turizma na otocima do 3,5372 za Tvrdnju 25 kako se poštuje društveno-kulturološka autentičnost lokalne zajednice. Ukupna ocjena podrazumijeva srednju ocjenu dobar (3), koja odražava neutralni stav ispitanika.

Nadalje, pojedinačna analiza je pokazala neravnomjernost dodjeljivanja ocjena kao rezultat djelovanja pojedinih atributa ispitanika što je naročito dolazilo do izražaja kod percepcije razvijenosti, pripadnosti otoka ali i pojedinih karakteristika profila. Sva različitost njihova pristupa pojedinim tvrdnjama predočava se sljedećom tablicom korelacije.

Tablica P 141. Korelacija prosječnih ocjena postavljenih tvrdnji o koncepciji održivog razvoja

	Tvr. 20	Tvr. 21	Tvr. 22	Tvr. 23	Tvr. 24	Tvr. 25	Tvr. 26	Tvr. 27
Tvr. 20	1	0,545	0,630	0,582	0,496	0,406	0,606	0,569
Tvr. 21	0,545	1	0,546	0,467	0,448	0,340	0,479	0,429
Tvr. 22	0,630	0,546	1	0,652	0,514	0,550	0,537	0,440
Tvr. 23	0,582	0,467	0,652	1	0,473	0,534	0,545	0,568
Tvr. 24	0,496	0,448	0,514	0,473	1	0,530	0,563	0,469
Tvr. 25	0,406	0,340	0,550	0,534	0,530	1	0,457	0,300
Tvr. 26	0,606	0,479	0,537	0,545	0,563	0,457	1	0,539
Tvr. 27	0,569	0,429	0,440	0,568	0,469	0,300	0,539	1

Izvor: obrada autora u IBM SPSS Statistics 24 prema podacima dobivenim iz upitnika

Iz prethodne tablice, u kojoj su istaknuti Pearsonovi koeficijenti korelacije, vidljiva je slaba korelacija između postavljenih tvrdnji.

Kako se ipak konstatira korelacijska povezanost između dobivenih prosječnih ocjena na postavljene tvrdnje, logički se dolazi do zaključka kako su tvrdnje međusobno povezane te je stoga važno ustanoviti nezavisnost uzorka. U tom kontekstu provodi se T-test nezavisnih uzoraka koji se koristi za uspoređivanje opaženih srednjih vrijednosti za različite okolnosti.

Tablica P 142. T-test nezavisnih uzoraka postavljenih tvrdnji o koncepciji održivog razvoja

	<i>t</i>	df	<i>T</i> granični za 0,5%	$\bar{X}$	95% granice intervala povjerenja	
					Donja	Gornja
Tvrdnja 20	37,480	241	1,97	2,694	2,553	2,836
Tvrdnja 21	41,988	241	1,97	2,959	2,820	3,098
Tvrdnja 22	44,883	241	1,97	2,901	2,774	3,028
Tvrdnja 23	36,380	240	1,97	2,718	2,571	2,865
Tvrdnja 24	41,139	241	1,97	2,905	2,766	3,044
Tvrdnja 25	59,207	241	1,97	3,537	3,420	3,655
Tvrdnja 26	47,196	240	1,97	2,892	2,771	3,013
Tvrdnja 27	29,707	241	1,97	2,045	1,910	2,181

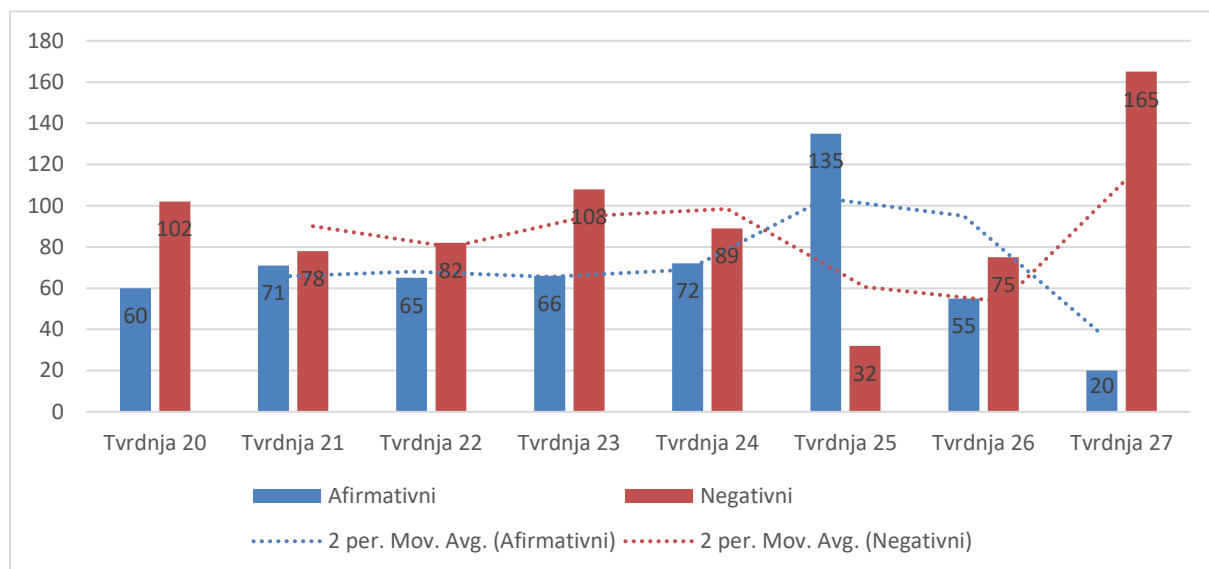
Izvor: obrada autora u IBM SPSS Statistics 24 prema podacima dobivenim iz upitnika

Rezultati provedenog T-testa pokazuju kako izračunate *t* vrijednosti za sve postavljene tvrdnje uvelike premašuju granične vrijednosti za 5% statističke značajnosti što znači da je kod ocjenjivanja došla do izražaja heterogenost ispitanika.

S obzirom na to da je ustanovljen veliki raspon u ocjenjivanju pojedinih elemenata koji čine funkcije razvoja otočne destinacije, potrebno je odrediti pravila pojavnosti dodjeljivanja ocjena od strane ispitanika u odnosu na njihovu pripadnost određenoj kategoriji otoka, statusa kojeg imaju na otocima i iskustvu kojeg posjeduju.

U tom smislu se isključuju svi neutralni odgovori, a ocjene 1 i 2 se promatraju kao negativni stavovi, dok se ocjene 4 i 5 promatraju kao afirmativni stavovi. Grafički se ovako strukturirani stavovi ispitanika o postavljenim tvrdnjama vezanih za koncept održivog razvoja otoka predočavaju sljedećim grafikonom.

Grafikon P 8. Stavovi ispitanika o konceptu održivog razvoja otoka

Izvor: obrada autora u IBM SPSS Statistics 24 prema podacima dobivenim iz upitnika

Ukupni stavovi ispitanika o tvrdnjama variraju od -41% kod Tvrdnje 21 do 322% kod Tvrdnje 27.

6.8. Provedba i odgovornost

Istraživanje stavova ispitanika o načinima provedbe i sustava odgovornosti kada je u pitanju strategija održivog razvoja otočnog turizma uključuje izjašnjavanje o sljedećim tvrdnjama:

28. relevantni dionici (ministarstva, znanstvene i obrazovne institucije, lokalna (regionalna) samouprava) odgovorni su za donošenje i provođenje strategije održivog razvoja turizma na otocima
29. lokalna otočna zajednica snosi najveću odgovornost u implementaciji održivog razvoja turizma.

Od ispitanika se tražilo da ocjenom od 1 do 5 ocijene valjanost postavljene tvrdnje. Postavljene tvrdnje su u funkciji strategije održivog razvoja otoka te se u nastavku analiziraju kao elementi provedbe i odgovornosti.

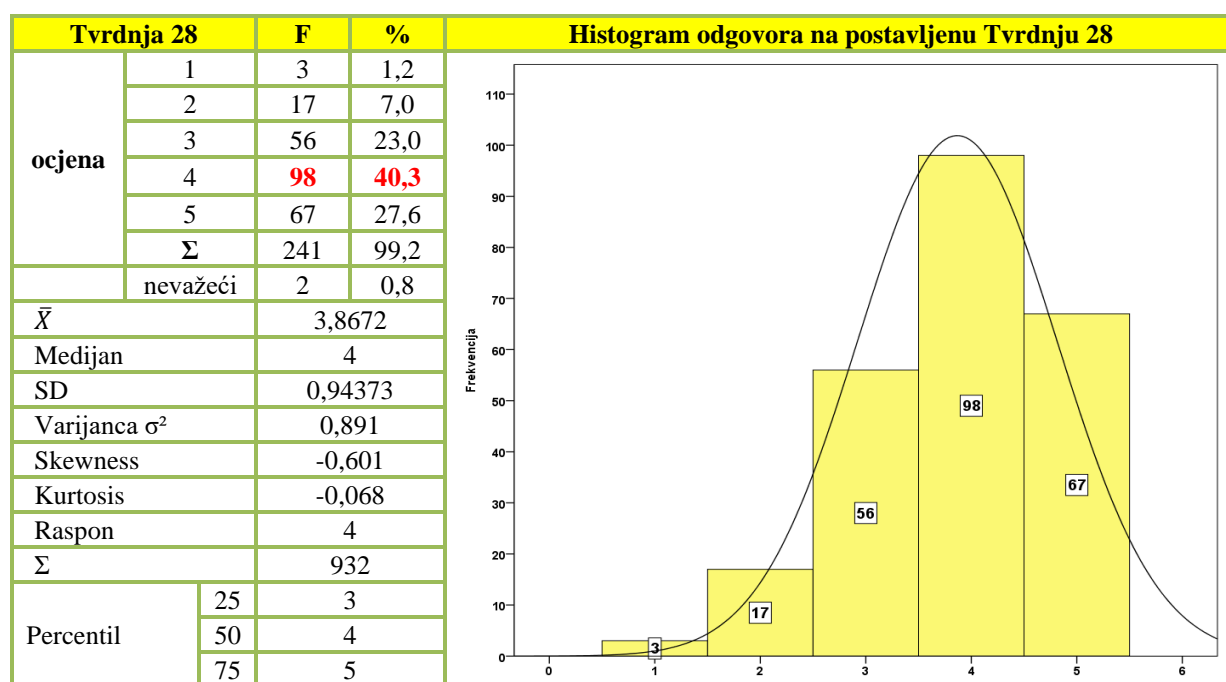

6.8.1. Analiza odgovora u kontekstu odgovornosti za donošenje i provođenje strategije održivog razvoja turizma na otocima

U dvadeset i osmoj postavljenoj tvrdnji ispitanici se uglavnom ili u cijelosti slažu kako su relevantni dionici (ministarstva, znanstvene i obrazovne institucije, lokalna (regionalna) samouprava) odgovorni za donošenje i provođenje strategije održivog razvoja turizma na otocima. Ovakva tvrdnja ujedno predstavlja i istraživačku hipotezu H_1 . Nasuprot tome, određena je nul-hipoteza H_0 prema kojoj su odgovori ispitanika raspodijeljeni ravnomjerno.

Sljedećom tablicom predočava se frekvencija i distribucija odgovora ispitanika na postavljenu Tvrdnju 28.

Tablica P 143. Frekvencija i distribucija odgovora na postavljenu Tvrdnju 28

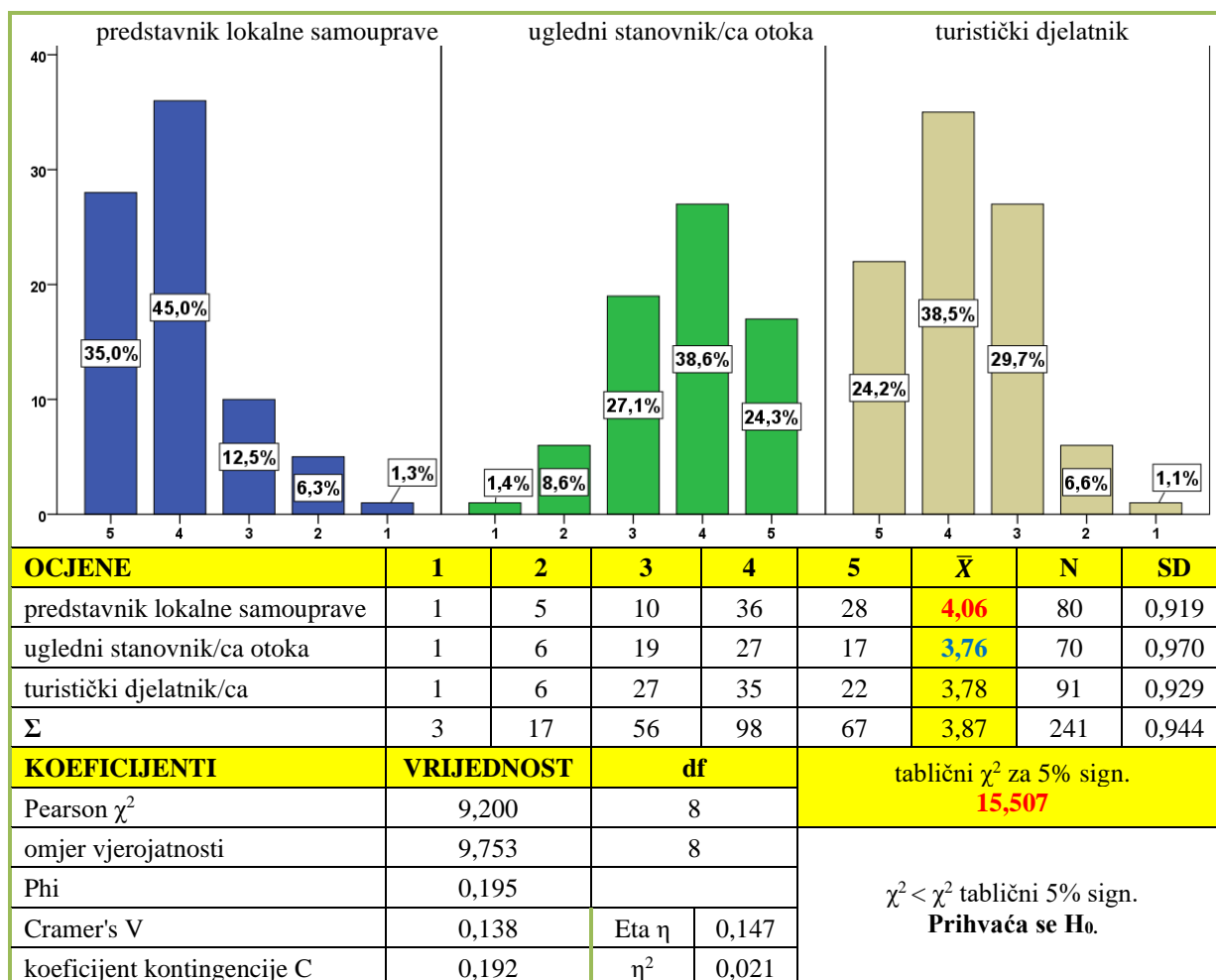
Izvor: obrada autora u IBM SPSS Statistics 24 prema podacima dobivenim iz upitnika

Iz prethodne tablice vidljivo je kako su se ispitanici odredili prema postavljenoj Tvrdnji 28 u rasponu ocjena od 1 do 5. Tri se ispitanika (1,2%) uopće ne slaže s postavljenom tvrdnjom, a njih 17 (7%) se uglavnom ne slaže. Neutralnih je 23% ispitanika. Devedeset i osam ispitanika se uglavnom slaže s postavljenom tvrdnjom (40,3%), dok se u cijelosti slaže njih 67 (27,6%). Priloženi histogram jasno predočava kako ocjene prate Gauss-ovu razdiobu. Mjera asimetrije

Skewness je izražena i negativna $-0,601$ što ukazuje na osjetan pomak prema višim ocjenama. Mjera spljoštenosti krivulje Kurtosis koja ima negativnu vrijednost $-0,068$ što označava vrlo slabu platikurtičnost koja se ogleda u grupiranju rezultata oko aritmetičke sredine. Ispitanici su promatranu tvrdnju ocijenili prosječnom ocjenom $3,8672$ uz standardnu devijaciju od $0,94373$ i varijancu $0,891$.

Sljedećom tablicom analiziraju se odgovori na postavljenu Tvrdnju 28 prema zanimanju ispitanika. Načelno se postavlja hipoteza istraživanja H_1 kojom se tvrdi kako postoji značajna razlika kod ocjenjivanja između pojedinih kategorija ispitanika. Nasuprot tome, određena je nul-hipoteza H_0 prema kojoj postoji ravnomjernost ocjenjivanja svih kategorija.

Tablica P 144. Analiza odgovora Tvrdnje 28 prema zanimanju ispitanika

Izvor: obrada autora u IBM SPSS Statistics 24 prema podacima dobivenim iz upitnika

Analizirajući prosječne ocjene koje su dodjeljivali ispitanici, vidljivo je kako među njima ne postoje značajne razlike u prihvaćanju Tvrdnje 28 što govori o ujednačenosti stavova. To

dodatno potvrđuje i rezultat χ^2 testa koji upućuje na to kako se uz razinu rizika od 5% može prihvatiti nul-hipoteza H_0 i zaključiti da se ispitanici međusobno ne razlikuju pri ocjenjivanju Tvrdnje 28. Cramer's V kao mjera simetrije ima slab učinak, a η^2 kao mjera asocijacije ima zanemarivu vrijednost.

Sljedećom tablicom analiziraju se odgovori na postavljenu Tvrdnju 28 prema profilu ispitanika, kategoriji otoka i percepciji turističke razvijenosti otočne destinacije.

Tablica P 145. Analiza odgovora Tvrdnje 28 prema profilu ispitanika, kategoriji otoka i percepciji turističke razvijenosti otočne destinacije

PROFIL ISPITANIKA			KATEGORIJA OTOKA		
OBRAZOVANJE	$\bar{X}$	N	NASELJENOST	$\bar{X}$	N
doktor znanosti (dr. sc.)	4,00	2	više od 5.000 st. (A)	3,93	122
magistar znanosti (mr. sc.)	3,91	11	od 1.000 do 5.000 st. (B)	3,82	66
visoka stručna sprema (VSS)	3,90	126	od 100 do 1.000 st. (C)	3,65	43
viša stručna sprema (VŠS)	4,05	38	manje od 100 st. (D)	4,30	10
srednja stručna sprema (SSS)	3,69	64			
Σ	3,87	241	Σ	3,87	241
Pearson $\chi^2 = 27,717$; df = 16; tablični χ^2 za 5% sign.= 26,296 $\chi^2 > \chi^2$ tablični za 5% sign. Prihvaća se H_1.			Pearson $\chi^2 = 23,494$; df = 12 tablični χ^2 za 5% sign.= 21,026 $\chi^2 > \chi^2$ tablični za 5% sign. Prihvaća se H_1.		
ISKUSTVO	$\bar{X}$	N	PERCEPCIJA RAZVIJENOSTI	$\bar{X}$	N
do 30 godina	3,94	48	inferiorna	4,06	17
od 30 do 50 godina	3,88	139	perspektivna	3,73	95
više od 50 godina	3,78	54	razvijena	3,95	129
Σ	3,87	241	Σ	3,87	241
Pearson $\chi^2 = 24,337$; df = 8 tablični χ^2 za 5% sign.= 15,507 $\chi^2 > \chi^2$ tablični za 5% sign. Prihvaća se H_1.			Pearson $\chi^2 = 17,988$; df = 8 tablični χ^2 za 5% sign.= 15,507 $\chi^2 > \chi^2$ tablični za 5% sign. Prihvaća se H_1.		

Izvor: obrada autora u IBM SPSS Statistics 24 prema podacima dobivenim iz upitnika

Postavljena Tvrdnja 28 je prema izračunatim prosječnim vrijednostima rezultirala ocjenom vrlo dobar (3,8672) te su ispitanici zauzeli uglavnom pozitivan stav. Anketirani ispitanici su poznavatelji otočnih prilika i zaključuje se da su uglavnom uvjereni kako su relevantni dionici odgovorni za donošenje i provođenje strategije održivog razvoja turizma na otocima. U prilog takvoj tvrdnji moguće je iznijeti sljedeće:

- ✓ Raspodjela dodijeljenih ocjena prema zanimanju ispitanika kretala se u rasponu od 3,76 kod uglednih stanovnika otoka do 4,06 kod predstavnika lokalne samouprave. **Raspodjela je ravnomjerna** što je potvrđeno Hi-kvadrat testom.
- ✓ Raspodjela dodijeljenih ocjena prema stupnju obrazovanja ispitanika kretala se u rasponu od 3,69 kod ispitanika sa srednjom stručnom do 4,05 kod onih s višom stručnom spremom. **Raspodjela nije ravnomjerna** što je potvrđeno Hi-kvadrat testom.

- ✓ Raspodjela dodijeljenih ocjena prema iskustvu ispitanika u turizmu kretala se u rasponu od 3,78 kod najiskusnijih ispitanika do 3,94 kod najmlađih ispitanika. **Raspodjela nije ravnomjerna** obrazovanja što je potvrđeno Hi-kvadrat testom.
- ✓ Raspodjela dodijeljenih ocjena prema percepciji turističke razvijenosti otočne destinacije iz koje dolaze ispitanici kretala se u rasponu od 3,73 kod turistički perspektivnih destinacija do 4,06 kod turistički inferiornih destinacija. **Raspodjela nije ravnomjerna** što je potvrđeno Hi-kvadrat testom.
- ✓ Raspodjela dodijeljenih ocjena prema kategoriji otoka s kojeg dolaze ispitanici kretala se u rasponu od 3,65 kod otoka kategorije C do 4,30 kod otoka kategorije D. **Raspodjela nije ravnomjerna** što je potvrđeno Hi-kvadrat testom.

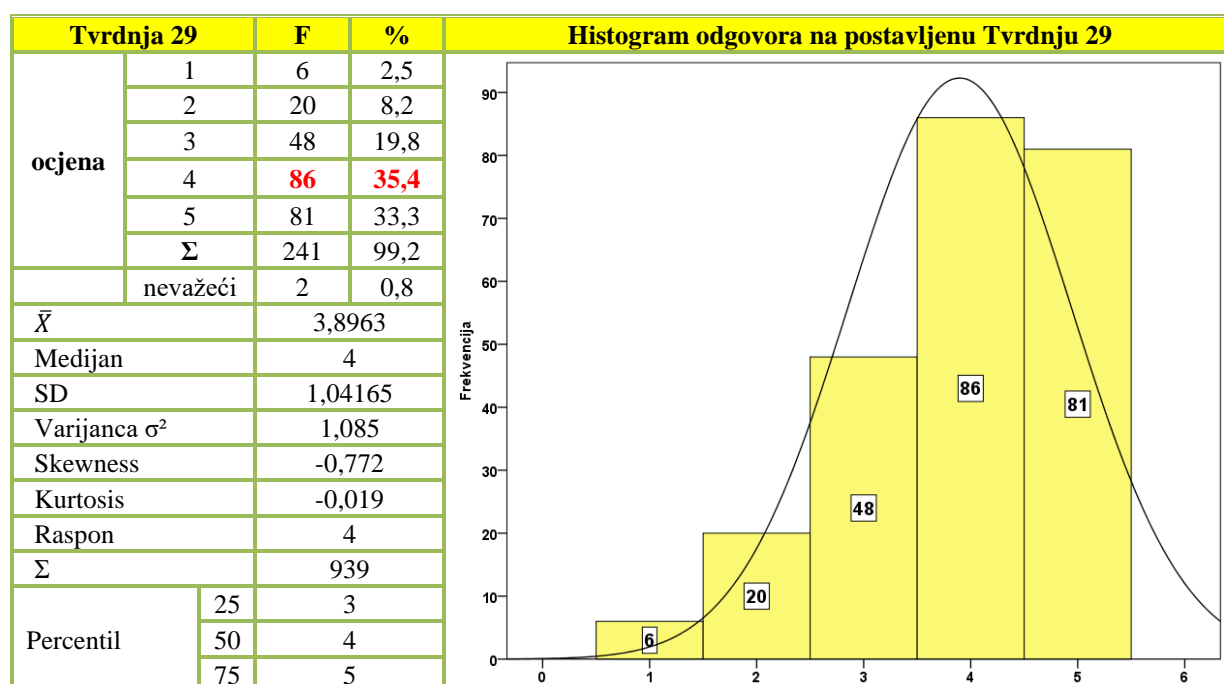
Kod raspodjele odgovora prema kategoriji ispitanika uočljiva je ravnomjernost u odnosu na zanimanje ispitanika.

6.8.2. Analiza odgovora u kontekstu odgovornosti lokalne otočne zajednice u implementaciji održivog razvoja turizma

U posljednjoj, dvadeset i devetoj postavljenoj tvrdnji ispitanici se uglavnom ili u cijelosti slažu kako lokalna otočna zajednica snosi najveću odgovornost u implementaciji održivog razvoja turizma. Ovakva tvrdnja ujedno predstavlja i istraživačku hipotezu H_1 . Nasuprot tome, određena je nul-hipoteza H_0 prema kojoj su odgovori ispitanika raspodijeljeni ravnomjerno.

Sljedećom tablicom predočava se frekvencija i distribucija odgovora ispitanika na postavljenu Tvrdnju 29.

Tablica P 146. Frekvencija i distribucija odgovora na postavljenu Tvrdnju 29

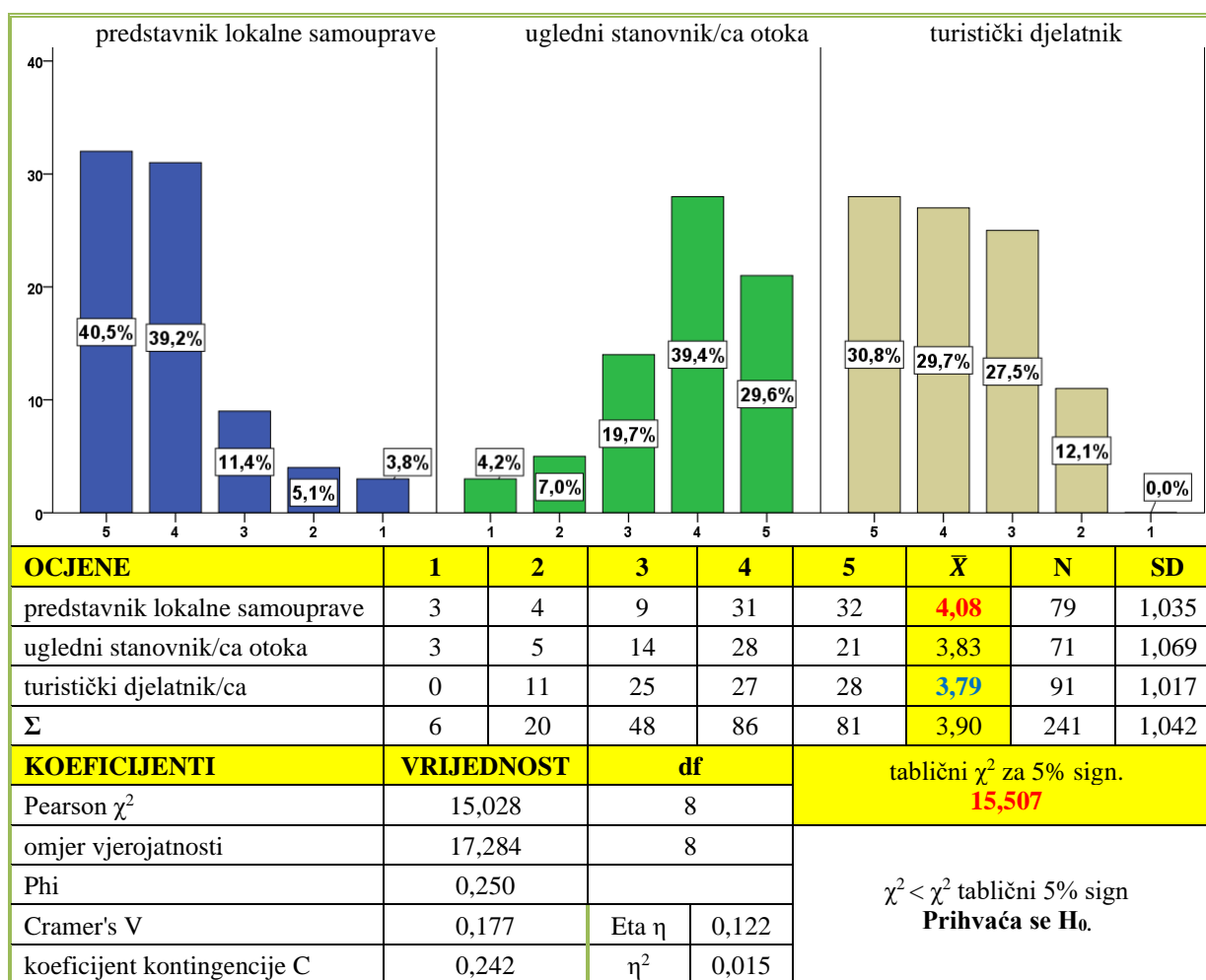

Izvor: obrada autora u IBM SPSS Statistics 24 prema podacima dobivenim iz upitnika

Iz prethodne tablice vidljivo je kako su se ispitanici odredili prema postavljenoj Tvrdnji 29 u rasponu ocjena od 1 do 5. Svega se šest ispitanika (2,5%) uopće ne slaže s postavljenom tvrdnjom, a njih 20 (8,2%) se s njom uglavnom ne slaže. Neutralnih je 19,8% ispitanika. Osamdeset jedan ispitanik se uglavnom slaže s postavljenom tvrdnjom (35,4%), dok se trećina ispitanika (33,3%) u cijelosti slaže s njom. Priloženi histogram jasno predočava kako ocjene prate Gauss-ovu razdiobu. Mjera asimetrije Skewness je izražena i negativna -0,772 što ukazuje na osjetan pomak prema višim ocjenama. Mjera spljoštenosti krivulje je Kurtosis koja ima negativnu vrijednost -0,019 što označava vrlo slabu platikurtičnost koja se ogleda u grupiranju rezultata oko aritmetičke sredine. Ispitanici su promatranu tvrdnju ocijenili prosječnom ocjenom 3,8963 uz standardnu devijaciju od 1,04165 i varijancu 1,085.

Sljedećom tablicom analiziraju se odgovori na postavljenu Tvrdnju 29 prema zanimanju ispitanika. Načelno se postavlja hipoteza istraživanja H_I kojom se tvrdi kako postoji značajna razlika kod ocjenjivanja između pojedinih kategorija ispitanika. Nasuprot tome, određena je nul-hipoteza H_0 prema kojoj postoji ravnomjernost ocjenjivanja svih kategorija.

Tablica P 147. Analiza odgovora Tvrdnje 29 prema zanimanju ispitanika

Izvor: obrada autora u IBM SPSS Statistics 24 prema podacima dobivenim iz upitnika

Analizirajući prosječne ocjene koje su dodjeljivali ispitanici, vidljivo je kako među njima ne postoje značajne razlike u prihvaćanju Tvrdnje 29 što govori o ujednačenosti stavova. To dodatno potvrđuje i rezultat χ^2 testa koji upućuje na to kako se uz razinu rizika od 5% može prihvatiti nul-hipoteza H_0 i zaključiti da se ispitanici međusobno ne razlikuju pri ocjenjivanju Tvrdnje 29. Cramer's V kao mjera simetrije ima slab učinak, a η^2 kao mjera asocijacije ima zanemarivu vrijednost.

Sljedećom tablicom analiziraju se odgovori na postavljenu Tvrdnju 29 prema profilu ispitanika, kategoriji otoka i percepciji turističke razvijenosti otočne destinacije.

Tablica P 148. Analiza odgovora Tvrdnje 29 prema profilu ispitanika, kategoriji otoka i percepciji turističke razvijenosti otočne destinacije

PROFIL ISPITANIKA			KATEGORIJA OTOKA		
OBRAZOVANJE	$\bar{X}$	N	NASELJENOST	$\bar{X}$	N
doktor znanosti (dr. sc.)	5,00	2	više od 5.000 st. (A)	4,05	122
magistar znanosti (mr. sc.)	3,36	11	od 1.000 do 5.000 st. (B)	3,91	66
visoka stručna sprema (VSS)	3,86	125	od 100 do 1.000 st. (C)	3,56	43
viša stručna sprema (VŠS)	4,37	38	manje od 100 st. (D)	3,40	10
srednja stručna sprema (SSS)	3,75	65			
Σ	3,90	241	Σ	3,90	241
Pearson $\chi^2 = 28,477$; df = 16 tablični χ^2 za 5% sign.= 26,296 $\chi^2 > \chi^2$ tablični za 5% sign. Prihvaća se H₁.			Pearson $\chi^2 = 46,017$; df = 12 tablični χ^2 za 5% sign.= 21,026 $\chi^2 > \chi^2$ tablični za 5% sign. Prihvaća se H₁.		
ISKUSTVO	$\bar{X}$	N	PERCEPCIJA RAZVIJENOSTI	$\bar{X}$	N
do 30 godina	4,08	48	inferiorna	4,00	17
od 30 do 50 godina	3,98	139	perspektivna	3,62	95
više od 50 godina	3,52	54	razvijena	4,09	129
Σ	3,90	241	Σ	3,90	241
Pearson $\chi^2 = 15,836$; df = 8 tablični χ^2 za 5% sign.= 15,507 $\chi^2 > \chi^2$ tablični za 5% sign. Prihvaća se H₁.			Pearson $\chi^2 = 26,668$; df = 8 tablični χ^2 za 5% sign.= 15,507 $\chi^2 > \chi^2$ tablični za 5% sign. Prihvaća se H₁.		

Izvor: obrada autora u IBM SPSS Statistics 24 prema podacima dobivenim iz upitnika

Postavljena Tvrdnja 29 je prema izračunatim prosječnim vrijednostima rezultirala ocjenom vrlo dobar (3,8963) te su ispitanici zauzeli uglavnom pozitivan stav. Anketirani ispitanici su poznavatelji otočnih prilika i zaključuje se da su uglavnom uvjereni kako lokalna otočna zajednica snosi najveću odgovornost u implementaciji održivog razvoja turizma. U prilog takvoj tvrdnji moguće je iznijeti sljedeće:

- ✓ Raspodjela dodijeljenih ocjena prema zanimanju ispitanika kretala se u rasponu od 3,79 kod turističkih djelatnika do 4,08 kod predstavnika lokalne samouprave. **Raspodjela je ravnomjerna** što je potvrđeno Hi-kvadrat testom.
- ✓ Raspodjela dodijeljenih ocjena prema stupnju obrazovanja ispitanika kretala se u rasponu od 3,75 kod ispitanika sa srednjom školom do 5,0 kod onih s doktoratom znanosti. **Raspodjela nije ravnomjerna** što je potvrđeno Hi-kvadrat testom.
- ✓ Raspodjela dodijeljenih ocjena prema iskustvu ispitanika u turizmu kretala se u rasponu od 3,52 kod najiskusnijih ispitanika do 4,08 kod najmlađih ispitanika. **Raspodjela nije ravnomjerna** što je potvrđeno Hi-kvadrat testom.
- ✓ Raspodjela dodijeljenih ocjena prema percepciji turističke razvijenosti otočne destinacije iz koje dolaze ispitanici kretala se u rasponu od 3,62 kod turistički perspektivnih destinacija do 4,09 kod turistički razvijenih destinacija. **Raspodjela nije ravnomjerna** što je potvrđeno Hi-kvadrat testom.

- ✓ Raspodjela dodijeljenih ocjena prema kategoriji otoka s kojeg dolaze ispitanici kretala se u rasponu od 3,40 kod otoka kategorije D 4,05 kod otoka kategorije A. ***Raspodjela nije ravnomjerna*** što je potvrđeno Hi-kvadrat testom.

Kod raspodjele odgovora prema kategoriji ispitanika uočljiva je ravnomjernost u odnosu na zanimanje ispitanika.

Analiza ukupnih ocjena postavljenih tvrdnji iz područja koncepcije održivog razvoja, njegove provedbe i s time povezane odgovornosti upućuje kako su se ispitanici prema njima afirmativno izrazili u omjeru 1: 0,89.

6.9. Rasprava

Statistička obrada i analiza podataka prikupljenih upitnikom, kojim su se nastojali spoznati stavovi i razmišljanja dobrih poznavatelja prilika specifičnosti održivog razvoja otočnih turističkih destinacija u odnosu na njihov profil, ali i pripadnost određenoj otočnoj skupini, rezultirala je nizom zaključaka temeljenih na statističkim pokazateljima. Pri odabiru uzorka ispitanika nastojalo se obuhvatiti one koji mogu nepristrano izraziti stavove svojeg okruženja.

Pretpostavljalo se da će stavovi ispitanika, u odnosu na njihov cjelokupni društveni status te poznavanje tematike održivog razvoja turizma, imati bliske stavove o razmatranoj problematici. Pokazalo se da je to u većini slučajeva točno s time da se kategorija predstavnika lokalne samouprave isticala pri dodjeljivanju viših ocjena što je vjerojatno rezultat njegove profesionalne angažiranosti te boljeg poznavanja tematike.

Sukladno tome, nisu se pokazala veća odstupanja pri ocjenjivanju u odnosu na stupanj obrazovanja i iskustva ispitanika što je mjereno prosječnim ocjenama i standardnim odstupanjima. Veće razlike u ocjenjivanju uočavale su se kod ispitanika promatrano sa stajališta naseljenosti njihova otoka te percepcije razvijenosti njihova mjesta kao turističke destinacije.

Tvrdnje koje su postavljane na propitivanje iz područja *razvojne strategije otoka* naišle su na različite stavove sukladno heterogenosti prostora kojeg obuhvaćaju, ali su sa stajališta poznavatelja ujednačeno ocjenjivali njihov sadržaj. Prosječna ocjena (3,1) ne potvrđuje ali i ne odbacuje elemente razvojne strategije otoka što upućuje na zaključak kako nije prihvatljivo sve skupine otoka podvesti pod zajednički nazivnik – otoci, budući da je njihov smještaj prostorno različit, naseljenost je različite gustoće, a dosadašnji turistički razvoj neravnomjeran.

Dostignut je i visok stupanj korelacije ocjenjivanja postavljenih tvrdnji što može biti rezultat tendencioznog kreiranja upitnika, ali i visokog stupnja ujednačenosti slaganja ili neslaganja s njima što nije bio slučaj kod ocjenjivanja tvrdnji vezanih uz *razvoj otočne destinacije*. Naime, iako je dostignuta gotovo identična prosječna ocjena (3,1) kao i kod razvojne strategije otoka, pri ocjenjivanju razvoja otočne turističke destinacije do izražaja su došle lokalne specifičnosti i neravnomjerni turistički razvoj.

Kada se razmatraju odgovori na tvrdnje vezane uz *koncept održivog razvoja*, tada do izražaja dolaze različita stajališta prvenstveno s aspekta dostignutog turističkog razvoja. Budući da održivi razvoj turizma pretpostavlja ograničenja koja nisu bila propisana u ranijim fazama turističkog razvoja, izvjesno je kako se oni iz slabije turistički razvijenih otoka osjećaju

zakinuti. Međutim, kada neki utjecaj dolazi „izvana“, tada ispitanici prevladavaju međusobne razlike i zauzimaju ujednačeni stav. Tako je tvrdnja *kako su relevantni dionici (ministarstva, znanstvene i obrazovne institucije, lokalna (regionalna) samouprava) odgovorni za donošenje i provođenje strategije održivog razvoja turizma na otocima* ocijenjena prosječnom ocjenom 3,9. I kada je u pitanju odgovornost provedbe, većina ispitanika (68,7%) se *slaže da lokalna otočka zajednica snosi najveću odgovornost u implementaciji održivog razvoja turizma*.

Istraživanje je pokazalo na veliki broj neutralnih odgovora. Naime, ukupno je prikupljena 6.561 ocjena, od toga je 2.097 bilo neutralnih ocjena odnosno 31,9%.

Negativnih je bilo 784 (11,9%), a uglavnom neslaganje iskazano je 1.373 puta (20,9%). Nasuprot tome, uglavnom slaganje izraženo je 1.901 puta (29%), a slaganje u cijelosti 847 puta (12,9%).

Objasneni zaključci empirijskog dijela istraživanja pokazuju kako su postavljene pomoćne hipoteze istraživanja PH (1,2,3) redom prihvaćene odnosno uvjetno prihvaćene od strane poznavatelja iz područja otočnog turizma i održivog razvoja, s obzirom na to da se većina ispitanika afirmativno opredijelila za uvažavanje postavljenih tvrdnji odnosno ocjenjivanju pojedinih elemenata strategije razvoja, razvoja otočne turističke destinacije i uvažavanje koncepta održivog razvoja.

Argumenti za to nalaze se u odgovorima prema postavljenim tvrdnjama koji su dihotomni uz značajan broj neutralnih odgovora. Kada se Q metodom ignoriraju neutralni stavovi, tada je odnos afirmativnih stavova u odnosu na negacijske 1:0,75 kod PH1, 1:0,73 kod PH2 te 1:0,89 kod PH3.

Pomoćna hipoteza PH1 dokazana je u cijelosti, s obzirom na to da joj izneseni argumenti idu u prilog jer predstavljaju činjenice na makrorazini koja se može i treba prihvatiti i na mikrorazini otočne turističke destinacije.

Pomoćna hipoteza PH2 dokazana je u onom omjeru koliko je to potvrdio reprezentativni uzorak, budući da je pojam kvalitete života apstraktan što sugerira da se može proizvoljno tumačiti.

Pomoćna hipoteza PH3 se može uvjetno prihvatiti jer postojanje pozitivne razine suradnje između dionika i lokalne otočne zajednice nije pravilo za sve otoke.

U cijelosti je dokazana glavna hipoteza istraživanja (H1) kako strateško upravljanje predstavlja jedan od glavnih preduvjeta za dugoročni održivi razvoj otočne destinacije. U prilog tome iznose se sljedeći argumenti:

- ✓ postoji čitav niz zakonskih i podzakonskih akata koji reguliraju problematiku održivog razvoja koji se neposredno odnose ili su primjenjivi na otočne destinacije, čime je stvorena podloga za formuliranje strategije za dugoročni održivi razvoj
- ✓ postoji snažna podrška izvršnih (EK) i zakonodavnih (EP) tijela Europske unije, Ujedinjenih naroda (UNEP), Mediteranskog akcijskog plana Programa za okoliš Ujedinjenih naroda (UNEP/MAP) te inicijative Pametnih otoka
- ✓ postoji kontinuirano strateško opredjeljenje razvoja turizma kao gospodarske djelatnosti važne za cjeloviti razvoj Republike Hrvatske i jasno deklariranog stava za potrebom poštivanja osnovnih načela održivog razvoja
- ✓ postoje jasno artikulirani stavovi lokalne otočne samouprave, kao i područne samouprave koje u svom sastavu imaju otoke, o potrebi zaštite otočnog i morskog okoliša te orijentaciju ka održivom razvoju turizma
- ✓ postoje kritične mase među lokalnim otočnim stanovništvom, posebice mlađim i obrazovanijim, o svim negativnostima koje je po otočni krajobraz prouzročio stihijski razvoj turizma XX. stoljeća te postoji podrška za primjenu koncepta održivog razvoja i implementaciju načela cirkularne i zelene ekonomije.

7. Zaključak

Održivi razvoj turizma, zasnovan na ekološkim principima, javlja se kao suvremena faza razvoja turizma i udovoljava potrebama turista i lokalnog stanovništva uz istovremeno očuvanje resursa za budući razvoj. Konceptija održivog razvoja nije „anti-razvojna“ koncepcija, ali ističe granice razvoja u skladu s čime je potrebno i razvijati turizam.

Promišljajući koji je ključni čimbenik u primjeni koncepta održivog razvoja u turizmu, dolazi se do zaključka da su to svakako ljudi koji svojim različitim ulogama i akcijama doprinose tome i turisti koji svojim ponašanjem izravno utječu na održivost. Nadalje, postoje poduzeća koja su u okviru svojih djelatnosti povezana s turizmom, odnosno zaposlenici takvih poduzeća koji na izravan ili neizravan način utječu na održivost radi potrebe uređenja prostora za prihvat turista.

Provedeno istraživanje nije riješilo osnovnu dvojbu modela kreiranja strateškog razvoja otočnih destinacija: treba li nametati znanstvene, stručne ili nacionalne razvojne stavove pristupom „odozgo prema dolje“ ili uvažavati parcijalne interese lokalnih otočnih zajednica pristupom „odozdo prema gore“. Održivi razvoj trebao bi biti zajednički nazivnik oba modela i činiti svojevrsnu koncepciju koja u aktualnom trenutku nema alternativu. Međutim, postavlja se pitanje kako svima pružiti jednaku priliku turističkog razvoja? Naime, turistički razvijene otočne destinacije je jednostavnim aktom moguće zaustaviti u svakom daljnjem razvoju koji je u suprotnosti s načelima održivog razvoja. Problem je u turistički nerazvijenim otočnim destinacijama koje bi željele dostići viši stupanj razvoja, ali zbog navedenih načela to ne mogu i ne smiju. Povijest stanovništva hrvatskih otoka upućuje na prilagodljivost u svim situacijama poput promjene režima vlasti, državnoj pripadnosti i primjeni razvojnih strategija. Empirijsko istraživanje je dokazalo kako je vrlo malo tvrdnji na koje bi stanovnici različitih otočnih skupina imali jedinstven stav. Sva kontradiktornost izraza održivi razvoj dolazi do izražaja kada se prezentira stanovništvu pučinskih otoka odnosno inferiornih turističkih destinacija ili kada se o njemu raspravlja u premoštenim otocima i turistički razvijenim destinacijama.

Međutim, postoji poveznica koja se aklamativno prihvaća na svim skupinama hrvatskih otoka, a to je zaštita mora i okoliša. To je tradicionalni stav koji je bio nepisano pravilo preživljavanja sve do pojave masovnog turizma. Materijalna korist pojedinaca tada prevladava nad općim interesima, a do izražaja dolazi otočni konformizam i oportunistički, ali i nedovoljno znanje o učincima pojedinih radnji na okoliš. Tako se prodaja neplodnog zemljišta uz more nije smatrala

lošim potezom. Tek kasnije, kada su na tom prostoru sagrađeni objekti turističke namjene i devastirali priobalni pojas, uvidjele su se sve loše strane takvog postupanja.

Istraživanje je pokazalo kako je briga za okoliš iznad materijalnog. Svekolikoj brizi za očuvanje okoliša doprinijela je medijska zainteresiranost i široka uporaba Interneta, i primjerice, zračnih snimaka pomoću dronova. Ono što je u XX. stoljeću moglo proći nezapaženo poput nelegalne izgradnje objekata uz samo more, mulića, nasipavanja mora i sl., više ne može ostati skriveno. Mogućnost javne objave devastacija i onečišćenja doprinijela je, u pozitivnom smislu očuvanju okoliša i održivom razvoju, više od brojnih deklarativnih propisa.

Za očekivati je kako će se buduće generacije znati se nositi s izazovima klimatskih promjena te sačuvati svoje otoke i otočnost na načelima održivog razvoja.

Provedenim istraživanjem prevladani su problemi istraživanja te su dostignuti uvodno postavljeni ciljevi istraživanja kako u teorijskom tako i empirijskom dijelu. Sustavno su opisane i komentirane relevantne spoznaje o strateškom upravljanju u funkciji održivog razvoja otočnih turističkih destinacija. Pritom su korišteni preuzeti stavovi i mišljenja iz stručnih, znanstvenih i administrativnih izvora koji su citirani i povezani s bibliografskim jedinicama. Tuđi stavovi i mišljenja, posebice onih autora kojima je tema rada bliska njihovim istraživanjima, poslužili su za formuliranje općih zaključaka dok je za one posebne zaključke od ključnog značaja poslužilo empirijsko istraživanje odnosno stavovi poznavatelja tematike održivog razvoja otočne turističke destinacije.

Do izražaja je došla sva različitost odnosno posebnost pristupa održivom razvoju turističke destinacije ovisno o zemljopisnom položaju otoka, naseljenosti i dosadašnjoj turističkoj razvijenosti. Sjedinjujući sve obrazložene argumente dobivene teorijskim i empirijskim spoznajama dostignutim istraživanjem u ovom doktorskom radu moguće je iznijeti opći zaključak koji se donosi u nastavku.

Da bi se otočnom turističkom destinacijom moglo učinkovito upravljati usmjeravajući je pri tome ka održivom razvoju potrebno je:

- ✓ strateški se opredijeliti koji ekonomski model (CE, ZE, BE ili kombinacija) je najoptimalniji za određenu kategoriju otoka, uvažavajući pritom posebnosti svake otočne zajednice
- ✓ formulirati Strategiju održivog turističkog razvoja hrvatskih otoka koja će, pored struke i znanosti, uvažiti mišljenja i stavove lokalne otočne zajednice
- ✓ ustrojiti DMO kao nositelje provođenja strategije, a koje će sudjelovati u izradi područnih planova i upravljati izradom lokalnih planova razvoja turizma otočne destinacije

- ✓ operativno provođenje strategije treba biti otvoreno prema novim znanstvenim spoznajama (o ekonomiji, turizmu, održivom razvoju, inovacijama, društvenim i političkim promjenama).

Provedeno istraživanje obuhvatilo je, po mišljenju autora, u trenutku realiziranja anketnog upitnika važnija egzistencijalna pitanja budućnosti života na otocima. Istražujući promišljanja ispitanika nije bilo moguće konkretizirati jedinstvene stavove i poglede na problematiku razvoja otoka. Proučavanjem znanstvene i stručne literature koja se bavi temama razvoja otoka u Europskoj uniji, kao i strategija i politika razvoja, dolazi se do sličnih zaključaka. Uzrok vjerojatno postoji u heterogenosti otočnih skupina u odnosu na zemljopisni položaj, prometnu povezanost s kopnom, gustoću naseljenosti, tradicionalna zanimanja kao i druge posebnosti koje čine socioekonomski profil stanovnika otoka. Navedeni uzroci ujedno su i nedostaci provedenog istraživanja te se za neka buduća istraživanja predlažu sljedeće smjernice:

- ✓ potrebno je napraviti odmak od generalizacije svih otoka ka specijalizaciji sukladno zemljopisnoj, klimatskoj, prometnoj i demografskoj poziciji otoka
- ✓ fokusirati istraživanja na otočne skupine (arhipelage) čiji stanovnici imaju slična promišljanja i dijele slične razvojne probleme
- ✓ proširiti uzorak ispitanika na stanovnike otočnih naselja izvan turističkih ruta,
- ✓ proširiti istraživanje po pitanju zelene tranzicije i digitalizacije
- ✓ istražiti stavove o trendovima u turizmu (digitalni nomadi, zdravstveni turizam i sl.).

Ovakvim pristupom prikupili bi se podaci značajni za strateška promišljanja daljnjeg održivog razvoja otočnog turizma prihvatljivog za više skupina stanovnika te dobilo odgovore na pitanja:

1. Kakve bi učinke na prirodu i ekosustav polučilo opredjeljenje za bio ekonomiju? Osviještenost i prihvatljivost različitih oblika BE na otoke trebalo bi tada istražiti među društvenim grupama poput donositelja odluka, stručnjaka iz turizma, turistima i stanovnicima otoka u relevantnim kontekstima.
2. Kakve bi učinke na poslovne subjekte iz turizma proizvelo opredjeljenje za zelenu ekonomiju pod pretpostavkom ograničenog ili smanjenog turističkog rasta?
3. Kakve bi učinke po održivi razvoj mogla polučiti odgovarajuća kombinacija cirkularne, zelene i bio ekonomije u sinergijskom smislu?

Završno mišljenje odnosi se na činjenicu da sve ranije razvojne strategije (od 90-ih godina prošlog stoljeća naovamo) stavljaju naglasak na održivom razvoju. Ključni dokumenti važni za Republiku Hrvatsku, a vezani za održivi okoliš i razvoj održivog turizma, pridaju važnost

okolišnoj odgovornosti kao i održivom razvoju turističke destinacije. U svakom se od njih zasebno daju smjernice za zaštitu primarnog resursa, a to je okoliš. Međutim, u Republici Hrvatskoj još uvijek postoje prijepori u smislu spremnosti poduzimanja akcija usmjerenih na razvoj učinkovitih metoda koje bi doprinijele njegovom postizanju. Također, postoji i niz nedoumica oko toga koja se od turističkih destinacija može smatrati održivom, odnosno koja vrsta putovanja se uklapa u standarde održivosti.

Literatura

Knjige

- 1) Benckendorff, P., Sheldon, P. J., Fesenmaier, D. R., D. R. (2014). *Tourism information technology* (2 izd.). Wallingford, UK: CABI.
- 2) Carlsen, J., Butler, R. (2011). *Island Tourism - Sustainable Perspectives*. Oxfordshire: CAB International.
- 3) Cetinski, V. (2005). *Strateško upravljanje razvojem turizma i organizacijska dinamika*. Opatija: Fakultet za turistički i hotelski menadžment.
- 4) Črnjar, M., Črnjar, K. (2009). *Menadžment održivog razvoja*. Rijeka: Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu u Opatiji Sveučilišta u Rijeci.
- 5) De Clercq, S., Proka, A., Jensen, J., Montero Carrero, M. (2019). *Island Transition Handnook*. Brussels: Clean Energy for EU Islands Secretariat.
- 6) Dizdar, D. (2006). *Kvantitativne metode*. Zagreb: Kineziološki fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- 7) Dobre, R., Župan Rusković, P., Čivljak, M. (2004). *Menadžment turističke destinacije (skripta)*. Šibenik: Visoka škola za turistički menadžment.
- 8) Dulčić, A., Petrić, N. (2001). *Upravljanje razvojem turizma*. Zagreb: Mate.
- 9) Eber, S. (1992). *Beyond the green horizon a discussion paper on principles for sustainable tourism*. London: Godalming: World Wide Fund for Nature.
- 10) Gasparatos, A., Willis, K. J. (2015). *Biodiversity in the Green Economy*. London: Routledge. doi:<https://doi.org/10.4324/9781315857763>
- 11) Haase, D., Maier, A. (2021). Islands of the European Union: State of play and future challenges. Brussels: European Parliament. [http://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document.html?reference=IPOL_STU\(2021\)652239](http://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document.html?reference=IPOL_STU(2021)652239)
- 12) Haukoos, S., Lewis, R. J. (2005). *Advanced Statistics: Bootstrapping Confidence Intervals for Statistics with "Difficult" Distributions*. Wiley Online Library, str. 360-365. Dohvaćeno iz www.pdfliib.com – sales@pdfliib.com [12. veljače 2021].
- 13) Jovičić, D. (2000). *Turizam i životna sredina*. Beograd: Zadužbina Andrejević.
- 14) Kovačević, A., Mustapić, D. (1972). *Neki aspekti razvojnih mogućnosti jadranskih otoka*. Zagreb: Republički zavod za društveno planiranje.

- 15) Kožić, I. (2017). *Mjerenje i praćenje održivosti razvoja turizma u Hrvatskoj*. Zagreb: Institut za turizam.
- 16) Krivošejev, V. (2014). *Upravljanje baštinom i održivi turizam*. Valjevo: Narodni muzej Valjevo.
- 17) Kušen, E. (2002). *Turistička atrakcijska osnova*. Zagreb: Institut za turizam.
- 18) Magaš, D. (2000). *Razvoj hrvatskog turizma*. Rijeka: Adamić.
- 19) Magaš, D. (2003). *Management turističke organizacije i destinacije*. Opatija: Adamić, Rijeka.
- 20) Magaš, D., Vodeb, K., Zadel, Z. (2018). *Menadžment turističke organizacije i destinacije*, Opatija: Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu, Adamić.
- 21) Maksin, M., Pucar, M., Korać, M., Milijić, S. (2009). *Menadžment prirodnih i kulturnih resursa u turizmu*. Beograd: Univerzitet Singidunum.
- 22) McIntyre, G. (1993). *Sustainable Tourism Development: Guide for Local Planners*. Madrid: World Tourism Organization (WTO).
- 23) McLeod, M., Croes, R. (2018). *Tourism Management in Warm-water Island Destinations*. Boston: CABI.
- 24) Meadows, D. (1998). *Indicators and Information Systems for Sustainable Development*. Hartland: The Sustainability Institute.
- 25) Müller, H. (2004). *Turizam i ekologija*. Zagreb: 2004.
- 26) Munier, N. (2005). *Introduction to Sustainability: Road to a Better Future*. Dordrecht: Springer.
- 27) North, K. (2008). *Upravljanje znanjem*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- 28) Pavić-Rogošić, L. (2015). *Novi izazov: Globalni ciljevi održivog razvoja do 2030*. Zagreb: Odraz., str. 8-29. Dohvaćeno iz http://una-croatia.org/wp-content/uploads/2018/02/Novi-izazov_Globalni-ciljevi-odrzivog-razvoja-do-2030_HDUN.pdf [11. ožujka 2023].
- 29) Pearce, D. (1989). *Tourist Development*. New York: Willey.
- 30) Petak, Z. (2001). *Javna dobra i političko odlučivanje*. Zagreb: Fakultet političkih znanosti.
- 31) Pivčević, S., Mikulić, J., Krešić, D. (2021). Mitigating the Pressures: The Role of Participatory Planning in Protected Area Management. U A. Mandić, L. Petrić, Mediterranean Protected Areas in the Era of Overtourism (str. 71-89). Cham: Springer. doi:doi:10.1007/978-3-030-69193-6_4. [12. veljače 2023].
- 32) Porter, M. (2008). *Konkurentna prednost postizanje i održavanje vrhunskog poslovanja*. Zagreb: Masmedia.

- 33) Rubić, I. (1952). *Naši otoci na Jadranu*. Split: Odbor za proslavu desetgodišnjice mornarice.
- 34) Strčić, P. (1983). *Jadranski otoci Jugoslavije*. Beograd: Poslovna politika.
- 35) UNWTO. (2004). *Indicators of Sustainable Development for Tourism Destinations - A Guidebook*. Madrid: World Tourism Organization.
- 36) Wertheimer-Baletić, A. (1999). *Stanovništvo i razvoj*. Zagreb: MATE, Biblioteka Gospodarska misao.
- 37) WTO. (1993). *Sustainable Tourism Development: A Guide for Local Planners*. Madrid: World Tourism Organisation.
- 38) Zelenika, R. (1998). *Metodologija i tehnologija izrade znanstvenog i stručnog djela, Treće izmijenjeno i dopunjeno izdanje*. Rijeka: Ekonomski fakultet Sveučilišta u Rijeci.

Stručni i znanstveni članci

- 39) Amerta, I. S., Sara, I. M., Bagiada, K. (2018). Sustainable Tourism Development. *International Research Journal of Management, IT and Social Sciences*, 5(2), str. 248-254. <https://sloap.org/journals/index.php/irjmis/article/view/176>
- 40) Anušić, Z. (1994). Dinamika razvitka hrvatskih otoka u razdoblju 1973.-1991. U G. u. Crnošija, *Simpozij Strategija održivog razvitka hrvatskih otoka Hvar, 19.-21. svibnja 1994. : zbornik radova* (str. 35-50). Hvar: Centar za razvitak otoka.
- 41) Baldacchino, G., Pleijel, C. (2010). European Islands, Development and the Cohesion Policy: A Case Study of Kökar, Åland Islands. *Island Studies Journal*, 5(1), str. 89-110. doi:DOI:10.24043/isj.241
- 42) Blažević, B. (1998). The Strategy of Destination Development. *Tourism and Hospitality Management*, 4(2), str. 263-271.
- 43) Boes, K., Buhalis, D., Inversini, A. (2016). Smart tourism destinations: ecosystems for tourism destination competitiveness. *International Journal of Tourism Cities*, 2(2), str. 108-124. <http://centaur.reading.ac.uk/75357/>. [17. lipnja 2020].
- 44) Bramwell, B., Henry, I. (1996). A Framework for Understanding Sustainable Tourism Management. U J. e. Van der Straaten, *Sustainable tourism management* (str. 23-73). Tilburg: Tilburg University Press.
- 45) Brščić, K., Šugar, T., Ružić, D. (2018). Tourists' perceptions of destinations—Empirical study of destination Poreč. *Interdisciplinary Management Research XIV* (str. 97-111). Opatija: Institut za poljoprivredu i turizam, Poreč.

- 46) Bugge, M. M., Hansen, T., Klitkou, A. (2016). What is the bioeconomy? A review of the literature. *Sustainability*, 8(7), str. 1-22. Preuzeto iz <https://www.mdpi.com/2071-1050/8/7/691> [25. srpnja 2021].
- 47) Carić, H., Klarić, Z. (2011). Istraživanja prihvatnog kapaciteta – međunarodna i hrvatska iskustva. U S. Čorak, *Izazovi upravljanja turizmom*, Zagreb: Institut za turizam., str. 107-121.
- 48) Carley, M., Christie, J. (1993). *Managing Sustainable Development*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- 49) Cicvarić, A. (1998). Perspektive razvoja turizma na Jadranu. *Naše more*, 45(1-2), str. 81-90.
- 50) Connell, J. (2018). Islands: balancing development and sustainability? *Environmental Conservation*, str. 1-14. doi:<https://doi.org/10.1017/S0376892918000036>
- 51) D'Amato, D., Droste, N., Winkler, K. J., Toppinen, A. (2019). Thinking green, circular or bio: Eliciting researchers' perspectives on a sustainable economy with Q method. *Journal of Cleaner Production*, str. 460-476.
- 52) Dulčić, A. (1991). Turistička valorizacija otoka. *Privreda Dalmacije*, str. 7-11.
- 53) Dulčić, A. (1993). Turizam u politici razvoja obalnih i otočnih područja Hrvatske. *Zbornik radova Pomorskog fakulteta*, str. 193-199.
- 54) Đinđić, F., Horvat, M., Mutak, K. (2007). Inventarizacija etnološke građe na otoku Premudi. *Etnološka tribina*, 37(30), str. 67-94.
- 55) Falcone, P. M. (2019). Tourism-Based Circular Economy in Salento (South Italy): A SWOT-ANP Analysis. *Social Sciences*, 8(7), str. 1-16.
- 56) Geels, F. W., Schot, J. (4 2007). Typology of Sociotechnical Transition Pathways. *Research Policy*, 36(3), str. 399–417.
- 57) Golja, T. (2009). Percepcija menadžera o važnosti implementacije načela održivog razvoja u poslovne strategije hotelskih poduzeća - slučaj velikih hotelskih poduzeća u Istri. *Ekonomika misao i praksa*, 18(1), str. 3-15.
- 58) Gračan, D. (2003). Uloga strateškog upravljanja u koncepciji dugoročnog razvitka hrvatskog turizma. *Tourism and hospitality management*, 9(2), str. 215-230.
- 59) Gretzel, U. (2018). From smart destinations to smart tourism regions. *Investigaciones Regionales – Journal of Regional Research*, str. 171-184.
- 60) Gretzel, U., Sigala, M., Xiang, Z., Koo, C. (2015). Smart tourism: foundations and developments. *Electronic Markets*, 25(3), str. 165-191. doi:DOI 10.1007/s12525-015-0196-8

- 61) Hazdovac Bajić, N. (2013). Suvremeni demografski i socio-ekonomski problemi otoka Mljeta. *Naše more*, 60(5-6), str. 102-109.
- 62) Hunter, C. (1995). On the Need to Re-Conceptualise Sustainable Tourism. *Journal of Sustainable Tourism*, 3(1), str. 155-165.
- 63) Ivars Biadal, J., Celrdan Bernabeu, M. A., Mazon, J.-N., Perles Ivars, A. (2019). Smart Destinations and the evolution of ICTs: A new scenario for destination management? *Current Issues in Tourism*, 22(13), str. 1581-1600.
- 64) Ivoš Nikšić, E. (1997). Otok Ugljan i strategija održivog razvitka. *Socijalna ekologija*, 6(1-2), str. 109-116.
- 65) Jadrešić, V. (1995). Pogled na turističku valorizaciju jadranskih otoka : od otoka ljepote do otoka bogatstva. *Tržište*, 7(1-2), str. 213-224.
- 66) Kerr, S. A. (2005). What is small island sustainable development about? *Ocean and Coastal Management*, 48(1), str. 503–524.
- 67) Kesar, O., Čuić, K. (2017). Shadow Economy in Tourism: Some Conceptional Considerations From Croatia. *Zagreb international review of economics and business*, 20(2), str. 65-86. doi:doi:10.1515/zireb-2017-0018
- 68) Klapić, A. (1987). Otoci nezamjenjivi oslonac u sistemu općenarodne obrane. *Pomorski zbornik*, 23(1), str. 133-150.
- 69) Klarin, T. (2018). The Concept of Sustainable Development: From its Beginning to the Contemporary Issues. *Zagreb International Review of Economics and Business*, 21(1), str. 67-94. doi:DOI: 10.2478/zireb-2018-0005
- 70) Kordej-De Villa, Ž., Rašić Bakarić, I., Starc, N. (2014). Upravljanje razvojem u obalnom području Hrvatske. *Društvena istraživanja*, 23(3), str. 449-468.
- 71) Križman Pavlović, D., Živolić, S. (2008). Upravljanje marketingom turističke destinacije: stanje i perspektive u Republici Hrvatskoj. *Ekonomski istraživanja*, 21(2), str. 99-113.
- 72) Kulušić, B. (2021). Bioekonomija. EIZ Sektorske analize, 10(83), str. 4-6.
- 73) Kunst, I. (1996). Konceptija razvitka turizma na hrvatskim otocima. *Turizam*, 44(9-10), str. 207-227.
- 74) Lajić, I., Nejašmić, I. (1991). Metodološki problemi demografskog istraživanja jadranskih otoka. U N. u. Starc, *Otočani - otočna demografska istraživanja* (str. 1-9). Zagreb: Centar za istraživanje otoka Ekonomski institut.
- 75) Ljubičić, D. (2016). Analiza održivog razvoja turističke destinacije. *Naše more*, 63(1), str. 29-35.

- 76) Manente, M., Pechlaner, H. (2006). How to define, identify and monitor the decline of tourist destinations: towards an early warning system. U R. u. Butler, *The Tourism Area Life Cycle: Conceptual and theoretical issues* (str. 235-253). Clevedon, UK: Channel View Publications.
- 77) Mantoglou, A., Hadjibiros, S., Panagopoulos, P., Varveris, T. (1998). Sustainable development programme for the Greek islands. *Proceedings of the International Congress on Sustainable Development in the Islands and the Role of Research and Higher Education*, (str. 87-94). Rhodes.
- 78) Marchi, V., Raschi, A. (2022). Measuring destination image of an Italian island: An analysis of online content generated by local operators and tourists. *Island Studies Journal*, 17(1), str. 259-279. doi:<https://doi.org/10.24043/isj.168>
- 79) Marušić, M., Prebežac, D., Mikulić, J. (2019). *Istraživanje turističkih tržišta*. Zagreb: Ekonomski fakultet - Zagreb.
- 80) Mikačić, V. (1994). Otočni turizam Hrvatske. *Društvena istraživanja*, 3(4-5), str. 517-529.
- 81) Mikačić, V. (1996). Turizam u funkciji održivog razvoja hrvatskih otoka. U Z. u. Pepeonik, (*Prvi l. hrvatski geografski kongres : zbornik radova* (str. 373-379). Zagreb: Hrvatsko geografske društvo.
- 82) Mikačić, V. (2005). Konceptija turističke destinacije. *III. Hrvatski geografski kongres: zbornik radova* (str. 376-383). Zadar: Hrvatsko geografsko društvo, Zagreb.
- 83) Mikulić, J., Miloš Sprčić, D., Holič, H., Prebežac, D. (2018). Strategic crisis management in tourism: An application of integrated risk management principles to the Croatian tourism industry. *Journal of destination marketing and management*, str. 36-38. doi:DOI:10.1016/j.jdmm.2016.08.001
- 84) Mikulić, J., Vizek, M., Stojčić, N. (9/2021). The Effect of Tourism Activity on Housing Affordability. *Annals of tourism research*, 90 (2021), 90. doi:doi:10.1016/j.annals.2021.103264.
- 85) Misra, S. K. (1993). Heritage Preservation in Sustainable Tourism Development. *Round Table on Planning for Sustainable Tourism Development (General Assembly)*. Bali: World Tourism Organisation.
- 86) Perez, C. (2010). Technological Revolutions and Techno-Economic Paradigms. *Cambridge Journal of Economics*, 34(1), str. 185-202.
- 87) Peršić, M. (2005). Računovodstvo okoliša i održivi razvoj turizma. U B. Blažević, V. Vujić, *Održivi razvoj turizma* (str. 98-118). Rijeka: Fakultet za turistički i hotelski menadžment Opatija, Sveučilišta u Rijeci.

- 88) Podgorelec, S., Klempić Bogadi, S. (2013). „Čovik sa škoja“ - otočnost i otočni identitet. *Suvremeni socio-demografski procesi na hrvatskim otocima* (str. 10-10). Zagreb: Institut za migracije i narodnosti.
- 89) Radeljak, P., Pejnović, D. (2008). Utjecaj turizma na održivi razvoj funkcionalne regije Nacionalnog parka Krka,. *Godišnjak Titius*, 1(1), str. 329-361.
- 90) Radnić, A., Mikačić, V. (1994). Turizam i održivi razvoj hrvatskih otoka. U G. u. Crnošija, *Simpozij Strategija održivog razvitka hrvatskih otoka, Hvar, 19.-21. svibnja 1994. : zbornik radova* (str. 335-347). Zagreb: Centar za razvitak otoka.
- 91) Ravlić, S., Glavaš, J., Šimunić, M. (2020). The impact of the IPA cross-border co-operation Hungary - Croatia 2007 – 2013 programme - infrastructure, tourism and human capital. *Zbornik Veleučilišta u Rijeci*, 8 (1), str. 135-149.
- 92) Rodríguez, C., Florido, C., Jacob, M. (2020). Circular Economy Contributions to the Tourism Sector: A Critical Literature Review. *Sustainability*, 12(1), str. 1-27.
- 93) Rudančić, A. (2018). Značaj i uloga destinacijskog menadžmenta - Model upravljanja turističkom destinacijom Opatija. *Acta Economica Et Turistica*, 4(1), 97-118.
- 94) Rudančić, A., Šokčević, S., Akmačić, M. (2019). The role of managerial accounting in the croatian hotel industry – empirical research. *49th International Scientific Conference on Economic and Social Development Development* (str. 26-36). Zagreb: Varaždin Development and Entrepreneurship Agency, Varaždin.
- 95) Rudančić-Lugarić, A. (2014). Integrated quality management of a tourist destination – the key factor in achieving a competitive advantage. *Interdisciplinary Management Research X* (str. 312-331). Opatija: J.J. Strossmayer University in Osijek, Faculty of Economics in Osijek-Croatia.
- 96) Santana, C. C., Bertolucci, S. F. (2022). The potential of disruptive transport infrastructure for tourism development in emerging island destinations: Research project in the Faroe Islands. *Island Studies Journal*, str. 1-22. doi:DOI:10.24043/isj.387
- 97) Sharpley, R. (2000). Tourism and Sustainable Development: Exploring the Theoretical Divide. *Journal of Sustainable Tourism*, 8(1), str. 1-19.
- 98) Spilanis, I., Vayanni, H. (2003). Sustainable Tourism: Utopia or Necessity? The Role of New Forms of Tourism in the Aegean Islands. U B. Bramwell, *Coastal Mass Tourism: Diversification and Sustainable Development in Southern Europe* (str. 263-292). Clevedon: Channel View Publications.
- 99) Starc, N. (1992). Otoci, regije i razvojna politika. *Društvena istraživanja*, 1(1), str. 115-126.

- 100) Starc, N. (1994). Razvoj, održivost i ocjena ulagačkih pothvata. U Z. ur. Klarić, *Prema održivom razvitku turizma u Hrvatskoj* (str. 67-81). Zagreb: Institut za turizam.
- 101) Starc, N. (1996). Održivi razvoj, turizam i ocjene ulagačkih pothvata. U Z. u. Baletić, *Hrvatsko gospodarstvo u tranziciji* (str. 345-360). Zagreb: Ekonomski institut.
- 102) Starc, N. (1992). Croatian Islands at War : An Agony in the Adriatic. *Insula*, str. 4-9.
- 103) Stojčić, N., Mikulić, J., Vizek, M. (4 2022). High season, low growth: The impact of tourism seasonality and vulnerability to tourism on the emergence of high growth firms. *Tourism management*, 89. doi:doi:10.1016/j.tourman.2021.104455.
- 104) Szabo, Z. K. (2011). Analysis of Research on Sustainable Development. The Goals of Sustainable Development, Practical and Theoretical Framework in EU and Romania. *The Juridical Current*(47), str. 253-262.
- 105) Šimunović, I. (1993). Znanstveni pristup otocima. *Mediterranski koncept razvojne strategije Hrvatske: I. znanstveni skup* (str. 229-254). Split: Ekonomski fakultet u Splitu.
- 106) Tišma, S., Pisarović, A., Samardžić, Z. (2004). Održivi razvoj jadranskog područja u Republici Hrvatskoj i oblici njegova financiranja – rezultati empirijskog istraživanja. *Socijalna ekologija*, 13(2), str. 153-173.
- 107) Turkalj, Ž., Ham, M., Fosić, I. (2013). The Synergy of Sustainable Tourism and Agriculture as a Factor of Regional Development Management in Croatia. *Ekonomski vjesnik*, 26(1), str. 71-82.
- 108) Vajcnerova, I., Ryglova, K. (1/2010). Integrated Quality Management in tourist destination. *International Journal of Management Cases*, 12(2), str. 1-7. doi:DOI:10.5848/APBJ.2010.00071
- 109) Vidučić, V. (2007). Održivi razvoj otočnog turizma Republike Hrvatske. *Naše more*, 54(1-2), str. 42-48.
- 110) Vinšalek Stipić, V. (2017). Cirkularna ekonomija kao pokretač za razvoj gospodarstva i smanjenje utjecaja krize. *Dani kriznog upravljanja* (str. 722-734). Tuhelj: Veleučilište Velika Gorica.
- 111) Vrtodušić Hrgović, A.-M., Jeličić, A. D. (2019). Mjerenje i ocjenjivanje kvalitete turističke destinacije – QUALITEST. *20. međunarodni simpozij o kvaliteti „Kvaliteta – jučer, danas, sutra“*, Pula, str. 330-340.
- 112) Vukonić, B. (1998). Teorija i praksa turističke destinacije. *Zbornik radova sa znanstvenog skupa "Hotelska kuća '98"*, str. 365-371.

- 113) Vuković, I. (1996). Europske strategije razvoja hrvatskog turizma. *Ekonomski misao i praksa*, 5(1), str. 191-202.
- 114) Zink, T., Geyer, R. (6 2017). Circular Economy Rebound. *Journal of Industrial Ecology*, 21(3).

Vlade i međunarodne organizacije

- 115) European Commission. (2016). Study on specific challenges for a sustainable development of coastal and maritime tourism in Europe. Luxembourg: Executive Agency for Small and Medium-sized Enterprises (EASME). Dohvaćeno iz <https://www.europeansources.info/record/study-on-specific-challenges-for-a-sustainable-development-of-coastal-and-maritime-tourism-in-europe/> [13. listopada 2022].
- 116) Federal Ministry for the Environment. (2016). *Modern waste Goals and Paths*. Berlin: Federal Ministry for the Environment.
- 117) Ministarstvo razvitka i obnove Republike Hrvatske. (1997). *Nacionalni program razvitka otoka*. Zagreb.
- 118) Ministarstvo regionalnoga razvoja i fondova Europske unije. (2023). *Nacionalni plan razvoja otoka 2021.-2027*. Zagreb: Dohvaćeno iz https://razvoj.gov.hr/UserDocsImages/O%20ministarstvu/Regionalni%20razvoj/Otoci%20i%20priobalje/2021/Nacionalni%20plan%20razvoja%20otoka%202021.-2027._28.12.2021.pdf [16. ožujka 2023].
- 119) Ministarstvo regionalnoga razvoja i fondova Europske unije. (2022). *Program razvoja otoka u 2021. godini*. Zagreb: Dohvaćeno iz <https://razvoj.gov.hr/o-ministarstvu/djelokrug-1939/otoci/razvoj-otoka/program-razvoja-otoka-u-2021/4491> [16. ožujka 2023].
- 120) Ministarstvo regionalnoga razvoja i fondova Europske unije. (2022). *Otoci*. Dohvaćeno iz: <https://razvoj.gov.hr/o-ministarstvu/djelokrug-1939/otoci-i-priobalje/3834> [15. siječnja 2023].
- 121) Ministarstvo regionalnoga razvoja i fondova Europske unije. (2023). *Integrirani teritorijalni program 2021.-2027*. Dohvaćeno iz <https://razvoj.gov.hr/o-ministarstvu/djelokrug-1939/otoci/integrirani-teritorijalni-program-2021-2027/5355> i <https://razvoj.gov.hr/UserDocsImages//slike/Vijesti/2023/Travanj/Nove%20prilike%20Pula/Prezentacije//Otoci%20u%20Vi%C5%A1egodi%C5%A1njem%20financijskom%20okviru%202021.-2027.pdf> [25. travnja 2023].

- 122) PAP/RAC. (1999). Priority Actions Programme Regional Activity Centre . Fuka-Matrouh – Egypt: United Nations Environment Programme.
- 123) UN WCED. (1987). Brundtland Report (Our Common Future). London: Oxford University Press. Dohvaćeno iz <https://www.unece.org/ceo/are/en/home/media/publications/sustainable-development/brundtland-report.html> [15. listopada 2021].
- 124) UN WCED. (2011). *Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future*. UN documents, New York. Dohvaćeno iz <http://www.un-documents.net/wced-ocf.htm>.
- 125) UN. (1992). Agenda 21. *United Nations Conference on Environment and Development Rio de Janeiro, Brazil, 3 to 14 June 1992*. Rio de Janeiro: United Nations. Dohvaćeno iz <http://www.un.org/esa/sustdev/agenda21.htm> [18. siječnja 2020].
- 126) UNEP/MAP. (2011). *Integralno upravljanje obalnim područjem IUOP*. Preuzeto iz Ministarstva zaštite okoliša i energetike: <https://mzoe.gov.hr/o-ministarstvu-1065/djelokrug-4925/vode-i-more/konvencija-o-zastiti-morskoga-okolisa-i-obalnog-podrucja-sredozemlja-barcelonska-konvencija/integralno-upravljanje-obalnim-podrucjem-iuop/1439> [21. srpnja 2020].
- 127) UNWTO. (1997). What Tourism Managers Need to Know. Madrid: WTO.
- 128) UNWTO. (2018). *www.mint.hr - Održivi turizam*. Dohvaćeno iz <http://www.odrzivi.turizam.hr/default.aspx?id=97> [21. listopada 2020].
- 129) Vlada Republike Hrvatske. (2022). Izvješće o učincima provedbe Zakona o otocima za 2021. godinu. Zagreb: Ministarstvo regionalnoga razvoja i fondova Europske unije . Dohvaćeno iz <https://razvoj.gov.hr/o-ministarstvu/djelokrug-1939/otoci/izvjesce-o-ucincima-provedbe-zakona-o-otocima/izvjesce-o-ucincima-provedbe-zakona-o-otocima-u-2021-godini/4884> [16. ožujka 2023].
- 130) WTO, U.N.E.P. (1998). Charter for Sustainable Tourism. *International Conference on Sustainable Tourism in Small Island Developing States (SIDS) and Other Islands*. Lanzarote: World Tourism Organization (UNWTO) . Dohvaćeno iz <https://webunwto.s3-eu-west-1.amazonaws.com/2019-07/lanzarote.pdf> [18. listopada 2022].

Doktorski i diplomski radovi

- 131) Kincaid, M. (2011). *A Q-methodology Study: Stakeholder perspectives on the future management of Capitol Lake, Olympia, Washington*. Olympia, Washington: The Evergreen State College. Dohvaćeno iz <http://collections.evergreen.edu › files › original> [27. rujna 2021].
- 132) Paparić, D. (2012). Ključne razvojne mogućnosti otoka Raba. Diplomski rad. Opatija.

Službene objave

- 133) DZS. (2010). *Turizam u primorskim gradovima i općinama u 2009. godini*. Zagreb: Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske.
- 134) DZS. (2019). *Turizam u primorskim gradovima i općinama u 2018. godini*. Zagreb: Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske.
- 135) DZS. (2021). *Metodološka objašnjenja*. Dohvaćeno iz Tablice ponude i uporabe i input-output tablica za 2015.: https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2015/12-01-04_01_2015.htm [10. veljače 2022].
- 136) DZS. (2022). *1700 Turizam u 2021*. Zagreb: Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske. [10. siječnja 2023].
- 137) DZS. (2023). *Popisi stanovništva*. Dohvaćeno iz <https://dzs.gov.hr/popisi-stanovnistva/421> [10. siječnja 2023].
- 138) EUR-Lex. (2014). *Direktiva 2014/92/EU o procjeni utjecaja određenih javnih i privatnih projekata na okoliš*. Brisel: Europska komisija.
- 139) FINA. (2022). *Registar godišnjih financijskih izvještaja, obrada GFI-a za 2020. godinu*. Zagreb: online. Dohvaćeno iz <https://www.fina.hr/izvjesca-i-izvadci-za-korisnike-drzavnog-proracuna> [11. siječnja 2023].
- 140) NN. (80/13, 153/13, 7815, 12/18, 118/18). Zakon o zaštiti okoliša. Zagreb: Narodne novine.
- 141) NN. (30/09). Strategija održivog razvitka Republike Hrvatske. Zagreb: Narodne novine.
- 142) NN. (55/13). Strategija razvoja turizma Republike Hrvatske do 2020. godine. 2013, 55. Zagreb: Ministarstvo turizma Republike Hrvatske.
- 143) NN. (92/09, 04/15). Pravilnik o kriterijima za razvrstavanje naselja u turističke razrede. Narodne novine.

- 144) NN. (123/17, 151/22). Zakon o sustavu strateškog planiranja i upravljanja razvojem Republike Hrvatske. Zagreb: Narodne novine d.o.o.
- 145) NN. (116/18, 73/20, 70/21). Zakon o otocima. Zagreb: Narodne novine.
- 146) NN. (7/18). Nacionalno vijeće za održivi razvoj. Zagreb: Narodne novine.
- 147) NN. (153/13, 20/17, 39/19, 125/19). Zakon o gradnji. Zagreb: Narodne novine.
- 148) NN. (181/04, 76/07, 146/08, 61/11, 56/13, 26/15, 17/19). Pomorski zakonik. Zagreb: Narodne novine.
- 149) NN. (83/23). Zakon o pomorskom dobru i morskim lukama. Zagreb: Narodne novine
- 150) NN. (153/13, 65/17, 114/18, 39/19, 98/19, 67/23). Zakon o prostornom uređenju. Zagreb: Narodne novine.
- 151) NN. (13/21). Nacionalna razvojna strategija Republike Hrvatske do 2030. godine. Zagreb: Narodne novine.

Studije i elaborati

- 152) 2nd Smart Islands Forum. (2018). New pathways for European islands. Dohvaćeno iz <https://www.smartislandsinitiative.eu/en/index.php> [19.prosinca 2022.]
- 153) Fidon d.o.o. (2021). *Elaborat zaštite okoliša: Izmjena zahvata sustava javne odvodnje NP Mljet*. Zagreb: Fidon d.o.o. za projektiranje i savjetovanje.
- 154) Filipić, P. (1995). Strategija gospodarskog razvitka hrvatskih otoka. *Mediterranski koncept gospodarskog razvitka Hrvatske: 2. znanstveni skup* (str. 127-152). Split: Ekonomski fakultet Split.
- 155) Filipić, P., Kučić, M. (1997). Strategija gospodarskog razvitka hrvatskih otoka. U N. u. Starc, *Nacionalni program razvitka otoka* (str. 181-203). Zagreb: Ministarstvo razvitka ni obnove Republike Hrvatske.
- 156) Horwath HTL. (2013). *Operativni priručnik za primjenu modela destinacijske menadžment organizacije (DMO)*. Zagreb: Glavni ured Hrvatske turističke zajednice.
- 157) Kovačević, A., Mustapić, D. (1972). Neki aspekti razvojnih mogućnosti jadranskih otoka. Zagreb: Republički zavod za društveno planiranje.
- 158) OECD. (2011). *Towards Green Growth*. Paris: OECD Publishing. doi:<https://doi.org/10.1787/9789264111318-en>
- 159) Smoljanović, M., Smoljanović, A., Nejašmić, I. (1999). Stanovništvo hrvatskih otoka. Split: Zavod za javno zdravstvo Splitsko-dalmatinske županije.

Web izvori

- 160) DOP. (2010). *Komisija Gro Harlem Brundtland*. Dohvaćeno iz Leksikon održivog razvoja: <https://www.dop.hr/komisija-gro-harlem-brundtland/> [19. travnja 2021].
- 161) EC. (2005). *A manual for evaluating the quality performance of tourist destinations and services*. Luxemburg: Office for Official Publications of the European Communities. Dohvaćeno iz https://ec.europa.eu/growth/content/manual-evaluating-quality-performance-tourist-destinations-and-services-0_en [10. kolovoza 2021].
- 162) EC. (21. 09 2009). *A Manual for Evaluating the Quality Performance of Tourist Destinations and Services*. Dohvaćeno iz Internal Market, Industry, Entrepreneurship and SMEs: https://ec.europa.eu/growth/content/manual-evaluating-quality-performance-tourist-destinations-and-services-0_en [06. rujna 2021].
- 163) EIZ. (2023). Regio novosti. Dohvaćeno iz: <https://www.eizg.hr/publikacije/serijske-publikacije/regio-novosti/139> [13. ožujka 2023].
- 164) EP. (4. 2 2016.). Eur-Lex. Dohvaćeno iz Rezolucija Europskog parlamenta od 4. veljače 2016. o posebnoj situaciji otoka (2015/3014(RSP)): <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/?uri=CELEX%3A52016IP0049> [9. siječnja 2023].
- 165) Hrvatski hidrografski institut. (2023). *Pomorske navigacijske karte*. Dohvaćeno iz <https://www.hhi.hr/proizvodi-i-usluge/pomorske-navigacijske-karte> [24. ožujka 2022].
- 166) ISISA. (29. 6 2020). *International Small Islands Studies Association*. Dohvaćeno iz <http://isisa.org/> [29. lipnja 2021].
- 167) Izvješće o učincima provedbe Zakona o otocima u 2020. godini (str. 69.) Dohvaćeno iz <https://razvoj.gov.hr/o-ministarstvu/djelokrug-1939/otoci/izvjesce-o-ucincima-provedbe-zakona-o-otocima/izvjesce-o-ucincima-provedbe-zakona-o-otocima-u-2020-godini/4516> [13. lipnja 2023].
- 168) Izvješće o učincima provedbe Zakona o otocima u 2021. godini (str. 105.) Dohvaćeno iz <https://razvoj.gov.hr/o-ministarstvu/djelokrug-1939/otoci/izvjesce-o-ucincima-provedbe-zakona-o-otocima/izvjesce-o-ucincima-provedbe-zakona-o-otocima-za-2021-godinu/4884> [13. lipnja 2023].
- 169) Kirchherr, J., Reike, D., Hekkert, M. (12/2017). Conceptualizing the circular economy: An analysis of 114 definitions. *Resources, Conservation and Recycling*(127), str. 221-232., Dohvaćeno iz <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0921344917302835?via%3Dihub> [26. srpnja 2021].

- 170) Ministarstvo razvitka i obnove Republike Hrvatske. (1997). Nacionalni program razvitka otoka. Zagreb: Ministarstvo razvitka i obnove Republike Hrvatske .
- 171) Ministarstvo regionalnoga razvoja i fondova Europske unije. (2023). *Program razvoja otoka u 2023. godini*. Dohvaćeno iz <https://razvoj.gov.hr/o-ministarstvu/djelokrug-1939/otoci/razvoj-otoka/program-razvoja-otoka-u-2023/5179> [20. veljače 2023].
- 172) Ministarstvo regionalnoga razvoja i fondova Europske unije. (2023). *Registar otoka*. Dohvaćeno iz <https://registar-otoka.gov.hr/> [20. veljače 2023].
- 173) Ministarstvo regionalnoga razvoja i fondova Europske unije. (2023). *Otoci*. Dohvaćeno iz Ministarstvo regionalnoga razvoja i fondova Europske unije: <https://razvoj.gov.hr/o-ministarstvu/djelokrug-1939/otoci-i-priobalje/3834> [20. veljače 2023].
- 174) Održivi turizam Hrvatska. (30. 9 2013). *Lošinjskom arhipelagu svjetska nagrada za održivi razvoj*. Dohvaćeno iz Održivi turizam Hrvatska: <http://www.odrzivi.turizam.hr/default.aspx?id=197> [18. lipnja 2022.]
- 175) Rab Danas. (23. 10 2017). *Rab Danas*. OTOK RAB – PRVI GIGABITNI OTOK NA MEDITERANU - Potpisan Ugovor o izgradnji širokopojasne infrastrukture. Dohvaćeno iz <https://www.rabdanas.com/index.php/vijesti/item/2165-otok-rab-prvi-gigabitni-otok-na-mediteranu-potpisan-ugovor-o-izgradnji-sirokopojasne-infrastrukture> [26. lipnja 2021].
- 176) Ra-KaZup. (2021). *Razvoj Karlovačke Županije*. Dohvaćeno iz Modula 3. Strateško planiranje- osnova za EU projekte 2021-2027: <https://www.ta-kazup.hr> [27. lipnja 2022].
- 177) Regione Toscana. (2018). Movimento Turisti Nelle Strutture Ricettive e Struttura Dell'offerta: <https://www.regione.toscana.it/-/movimento-turisti-nelle-strutture-ricettive-e-struttura-dell-offerta-dati-2018> [20. veljače 2023].
- 178) Trinajstić, M. (2018). OBNOVLJIVI IZVORI Cilj Krka – prvi energetska neovisan i CO2 neutralan otok na Mediteranu. *Novi List*, on-line. Dohvaćeno iz <https://www.novolist.hr/regija/obnovljivi-izvori-cilj-krka-prvi-energetski-neovisan-i-co2-neutralan-otok-na-mediteranu/> [18. listopada 2022].
- 179) UNECE. (2011). Green economy. Green economy Related Concepts: <https://unece.org/green-economy-3> [27. listopada 2021].

Ostalo

- 180) Interna baza podataka (2023). Zagreb: Ministarstvo regionalnoga razvoja i fondova Europske unije.
- 181) Interna baza podataka (2023). Zagreb: Institut za turizam.

Popis ilustracija

Popis slika

Slika 1. Sustav ravnoteže održivog turizma	24
Slika 2. Stepenice znanja.....	48
Slika 3. „Čarobna“ pentagonalna piramida turističkog razvitka	63
Slika 4. Model promjene percepcije razvoja turizma.....	66
Slika 5. Sustav akata strateškog planiranja u Republici Hrvatskoj	76
Slika 6. Sastavnice pametnog turizma.....	96
Slika 7. Model suvremenog gospodarenje otpadom	100
Slika 8. Snage, slabosti, prilike i prijetnje - perspektiva na više razina (SWOT-MLP) za prijelaz prema održivom turizmu temeljenoj ne cirkularnoj ekonomiji.....	103

Popis tablica

Tablica 1. Pregled međunarodnih aktivnosti vezanih uz koncept održivog razvoja.....	8
Tablica 2. Utjecaj turizma na turističku destinaciju.....	18
Tablica 3. Kronološki pregled značenja održivog razvoja u razdoblju od 1987. do 2015. godine	22
Tablica 4. Strategija i strateške mjere razvoja turizma Hrvatske	29
Tablica 5. Implementiranje prihvatnog kapaciteta prostora (PKP) u proces integralnog upravljanja obalnim područjem (IUOP).....	39
Tablica 6. Osnovne razlike u potražnji između tradicionalnih i modernih turista	40
Tablica 7. Pokazatelji kvalitete destinacije	42
Tablica 8. Pokazatelji kvalitete turističkog proizvoda	43
Tablica 9. Globalni ciljevi za održivi razvoj	53
Tablica 10. Principi održivog turizma.....	55
Tablica 11. Pokazatelji održivosti prirodnih resursa na lokalnoj razini.....	56
Tablica 12. Pokazatelji održivosti sociokulturoloških resursa na lokalnoj razini	57
Tablica 13. Pokazatelji održivosti gospodarenja otpadom na lokalnoj razini.....	58
Tablica 14. Pokazatelji održavanja različitosti na lokalnoj razini.....	58

Tablica 15. Pokazatelji održivosti integriranog planiranja turističkog razvoja na lokalnoj razini	60
Tablica 16. Pokazatelji održivosti podrške lokalnoj zajednici	61
Tablica 17. Usporedba turističkih pokazatelja za 2009., 2018. i 2021. godine za otok Ugljan	68
Tablica 18. Usporedba turističkih pokazatelja 2009., 2018. i 2021. godine za otok Rab	69
Tablica 19. Usporedba turističkih pokazatelja 2009., 2018. i 2021. godine za otok Mljet.....	71
Tablica 20. Usporedba turističkih pokazatelja 2009., 2018. i 2021. godine za otok Lastovo..	72
Tablica 21. Usporedba turističkih pokazatelja 2009., 2018. i 2021. godine za otok Premudu	73
Tablica 22. Zakonski okvir održivog razvoja u Republici Hrvatskoj	75
Tablica 23. Europski sustav turističkih pokazatelja	77
Tablica 24. Broj stanovnika na otocima i u Republici Hrvatskoj prema Popisu stanovništva iz 2011. i 2021. godine.....	83
Tablica 25. Broj poduzetnika i broj zaposlenih u Republici Hrvatskoj i na otocima u razdoblju od 2009. do 2021. godine	84
Tablica 26. Osnovni financijski podaci poslovanja poduzetnika otočnih područja u 2020. i 2021. godini (iznosi u tisućama kuna).....	85
Tablica 27. Prikaz turističkog prometa na otocima i u Republici Hrvatskoj u 2019. i 2021. godini	86
Tablica 28. Programi i mjere za gospodarski razvoj otoka	88
Tablica 29. Glavni prioriteti razvoja otoka	92
Tablica 30. Intervencijska logika pri izradi Nacionalnog plana razvoja otoka 2021.-2027.....	93
Tablica 31. Obilježja i čimbenici pametnih otoka.....	96
Tablica 32. Obilježja pametne turističke otočne destinacije	98
Tablica 33. Korištene statističke metode, testovi i pojmovi	109

Popis tablica empirijskog dijela rada

Tablica P 1. Frekvencija i distribucija uzorka ispitanika prema kategoriji otoka	113
Tablica P 2. Distribucija ispitanika prema spolu u odnosu na kategoriju naseljenosti otoka	115
Tablica P 3. Frekvencija i distribucija ispitanika prema stupnju obrazovanja i kategoriji otoka	116
Tablica P 4. Frekvencija i distribucija ispitanika prema zanimanju i kategoriji otoka	118
Tablica P 5. Frekvencija i distribucija ispitanika prema iskustvu i kategoriji otoka	119

Tablica P 6. Percepcija turističke razvijenosti otočne destinacije prema kategoriji otoka.....	121
Tablica P 7. Percepcija turističke razvijenosti otočne destinacije prema stupnju obrazovanja ispitanika	122
Tablica P 8. Percepcija turističke razvijenosti otočne destinacije prema zanimanju ispitanika	123
Tablica P 9. Frekvencija i distribucija odgovora na postavljenu Tvrdnju 1.	125
Tablica P 10. Analiza odgovora Tvrdnje 1 prema zanimanju ispitanika	126
Tablica P 11. Analiza odgovora Tvrdnje 1 prema percepciji turističke razvijenosti otočne destinacije.....	127
Tablica P 12. Analiza odgovora Tvrdnje 1 prema profilu ispitanika i kategoriji otoka.....	128
Tablica P 13. Analiza varijance Tvrdnje 1 u odnosu na karakteristike ispitanika i kategoriju otočnih skupina	128
Tablica P 14. Frekvencija i distribucija odgovora na postavljenu Tvrdnju 2	130
Tablica P 15. Analiza odgovora Tvrdnje 2 prema zanimanju ispitanika	131
Tablica P 16. Analiza odgovora Tvrdnje 2 prema percepciji turističke razvijenosti otočne destinacije	132
Tablica P 17. Analiza odgovora Tvrdnje 2 prema profilu ispitanika i kategoriji otoka.....	133
Tablica P 18. Analiza varijance Tvrdnje 2 u odnosu na karakteristike ispitanika i kategoriju otočnih skupina	133
Tablica P 19. Frekvencija i distribucija odgovora na postavljenu Tvrdnju 3	135
Tablica P 20. Analiza odgovora Tvrdnje 3 prema zanimanju ispitanika	136
Tablica P 21. Analiza odgovora Tvrdnje 3 prema percepciji turističke razvijenosti otočne destinacije	137
Tablica P 22. Analiza odgovora Tvrdnje 3 prema profilu ispitanika i kategoriji otoka.....	138
Tablica P 23. Analiza varijance Tvrdnje 3 u odnosu na karakteristike ispitanika i kategoriju otočnih skupina	138
Tablica P 24. Frekvencija i distribucija odgovora na postavljenu Tvrdnju 4	140
Tablica P 25. Analiza odgovora Tvrdnje 4 prema zanimanju ispitanika	141
Tablica P 26. Analiza odgovora Tvrdnje 4 prema percepciji turističke razvijenosti otočne destinacije	142
Tablica P 27. Analiza odgovora Tvrdnje 4 prema profilu ispitanika i kategoriji otoka.....	143
Tablica P 28. Analiza varijance Tvrdnje 4 u odnosu na karakteristike ispitanika i kategoriju otočnih skupina.....	143
Tablica P 29. Frekvencija i distribucija odgovora na postavljenu Tvrdnju 5	145

Tablica P 30. Analiza odgovora Tvrdnje 5 prema zanimanju ispitanika	146
Tablica P 31. Analiza odgovora Tvrdnje 5 prema percepciji turističke razvijenosti otočne destinacije	147
Tablica P 32. Analiza odgovora Tvrdnje 5 prema profilu ispitanika i kategoriji otoka.....	148
Tablica P 33. Analiza varijance Tvrdnje 5 u odnosu na karakteristike ispitanika i kategoriju otočnih skupina.....	148
Tablica P 34. Frekvencija i distribucija odgovora na postavljenu Tvrdnju 6	150
Tablica P 35. Analiza odgovora Tvrdnje 6 prema zanimanju ispitanika	151
Tablica P 36. Analiza odgovora Tvrdnje 6 prema percepciji turističke razvijenosti otočne destinacije.....	152
Tablica P 37. Analiza odgovora Tvrdnje 6 prema profilu ispitanika i kategoriji otoka.....	153
Tablica P 38. Analiza varijance Tvrdnje 6 u odnosu na karakteristike ispitanika i kategoriju otočnih skupina	153
Tablica P 39. Frekvencija i distribucija odgovora na postavljenu Tvrdnju 7	155
Tablica P 40. Analiza odgovora Tvrdnje 7 prema zanimanju ispitanika	156
Tablica P 41. Analiza odgovora Tvrdnje 7 prema percepciji turističke razvijenosti otočne destinacije	157
Tablica P 42. Analiza odgovora Tvrdnje 7 prema profilu ispitanika i kategoriji otoka.....	158
Tablica P 43. Analiza varijance Tvrdnje 7 u odnosu na karakteristike ispitanika i kategoriju otočnih skupina.....	159
Tablica P 44. Frekvencija i distribucija odgovora na postavljenu Tvrdnju 8	161
Tablica P 45. Analiza odgovora Tvrdnje 8 prema zanimanju ispitanika	162
Tablica P 46. Analiza odgovora Tvrdnje 8 prema percepciji turističke razvijenosti otočne destinacije	163
Tablica P 47. Analiza odgovora Tvrdnje 8 prema profilu ispitanika i kategoriji otoka.....	164
Tablica P 48. Analiza varijance Tvrdnje 8 u odnosu na karakteristike ispitanika i kategoriju otočnih skupina	164
Tablica P 49. Frekvencija i distribucija odgovora na postavljenu Tvrdnju 9	166
Tablica P 50. Analiza odgovora Tvrdnje 9 prema zanimanju ispitanika	167
Tablica P 51. Analiza odgovora Tvrdnje 9 prema percepciji turističke razvijenosti otočne destinacije	168
Tablica P 52. Analiza odgovora Tvrdnje 9 prema profilu ispitanika i kategoriji otoka.....	169
Tablica P 53. Analiza varijance Tvrdnje 9 u odnosu na karakteristike ispitanika i kategoriju otočnih skupina	170

Tablica P 54. Rezultati T-testa prema stupnju obrazovanja i iskustvu ispitanika.....	170
Tablica P 55. Frekvencija i distribucija odgovora na postavljenu Tvrdnju 10	172
Tablica P 56. Analiza odgovora Tvrdnje 10 prema zanimanju ispitanika	173
Tablica P 57. Analiza odgovora Tvrdnje 10 prema percepciji turističke razvijenosti otočne destinacije.....	174
Tablica P 58. Analiza odgovora Tvrdnje 10 prema profilu ispitanika i kategoriji otoka.....	175
Tablica P 59. Analiza varijance Tvrdnje 10 u odnosu na karakteristike ispitanika i kategoriju otočnih skupina.....	175
Tablica P 60. Korelacija prosječnih ocjena postavljenih tvrdnji o razvojnoj strategiji otoka	177
Tablica P 61. T-test nezavisnih uzoraka postavljenih tvrdnji o razvojnoj strategiji	178
Tablica P 62. Frekvencija i distribucija odgovora na postavljenu Tvrdnju 11	180
Tablica P 63. Analiza odgovora Tvrdnje 11 prema zanimanju ispitanika	181
Tablica P 64. Analiza odgovora Tvrdnje 11 prema profilu ispitanika, kategoriji otoka i percepciji turističke razvijenosti otočne destinacije	182
Tablica P 65. Analiza varijance Tvrdnje 11 u odnosu na karakteristike ispitanika i kategoriju otočnih skupina.....	183
Tablica P 66. Frekvencija i distribucija odgovora na postavljenu Tvrdnju 12	185
Tablica P 67. Analiza odgovora Tvrdnje 12 prema zanimanju ispitanika	186
Tablica P 68. Analiza odgovora Tvrdnje 12 prema profilu ispitanika, kategoriji otoka i percepciji turističke razvijenosti otočne destinacije	187
Tablica P 69. Analiza varijance Tvrdnje 12 u odnosu na karakteristike ispitanika i kategoriju otočnih skupina.....	187
Tablica P 70. Frekvencija i distribucija odgovora na postavljenu Tvrdnju 13	189
Tablica P 71. Analiza odgovora Tvrdnje 13 prema zanimanju ispitanika	190
Tablica P 72. Analiza odgovora Tvrdnje 13 prema profilu ispitanika, kategoriji otoka i percepciji turističke razvijenosti otočne destinacije	191
Tablica P 73. Analiza varijance Tvrdnje 13 u odnosu na karakteristike ispitanika i kategoriju otočnih skupina.....	191
Tablica P 74. Frekvencija i distribucija odgovora na postavljenu Tvrdnju 14	193
Tablica P 75. Analiza odgovora Tvrdnje 14 prema zanimanju ispitanika	194
Tablica P 76. Analiza odgovora Tvrdnje 14 prema profilu ispitanika, kategoriji otoka i percepciji turističke razvijenosti otočne destinacije.....	195
Tablica P 77. Analiza varijance Tvrdnje 14 u odnosu na karakteristike ispitanika i kategoriju otočnih skupina	195

Tablica P 78. Rezultati T-testa prema spolu i iskustvu ispitanika	196
Tablica P 79. Frekvencija i distribucija odgovora na postavljenu Tvrdnju 15	197
Tablica P 80. Analiza odgovora Tvrdnje 15 prema zanimanju ispitanika	198
Tablica P 81. Analiza odgovora Tvrdnje 15 prema profilu ispitanika, kategoriji otoka i percepciji turističke razvijenosti otočne destinacije	199
Tablica P 82. Analiza varijance Tvrdnje 15 u odnosu na karakteristike ispitanika i kategoriju otočnih skupina.....	200
Tablica P 83. Frekvencija i distribucija odgovora na postavljenu Tvrdnju 16	201
Tablica P 84. Analiza odgovora Tvrdnje 16 prema zanimanju ispitanika	202
Tablica P 85. Analiza odgovora Tvrdnje 16 prema profilu ispitanika, kategoriji otoka i percepciji turističke razvijenosti otočne destinacije	203
Tablica P 86. Analiza varijance Tvrdnje 16 u odnosu na karakteristike ispitanika i kategoriju otočnih skupina.....	204
Tablica P 87. Rezultati T-testa prema spolu i stupnju obrazovanja ispitanika	204
Tablica P 88. Frekvencija i distribucija odgovora na postavljenu Tvrdnju 17	206
Tablica P 89. Analiza odgovora Tvrdnje 17 prema zanimanju ispitanika	207
Tablica P 90. Analiza odgovora Tvrdnje 17 prema profilu ispitanika, kategoriji otoka i percepciji turističke razvijenosti otočne destinacije	208
Tablica P 91. Analiza varijance Tvrdnje 17 u odnosu na karakteristike ispitanika i kategoriju otočnih skupina.....	209
Tablica P 92. Rezultati T-testa prema spolu, stupnju obrazovanja ispitanika i razvijenosti otočne turističke destinacije.....	209
Tablica P 93. Frekvencija i distribucija odgovora na postavljenu Tvrdnju 18	211
Tablica P 94. Analiza odgovora Tvrdnje 18 prema zanimanju ispitanika	212
Tablica P 95. Analiza odgovora Tvrdnje 18 prema profilu ispitanika, kategoriji otoka i percepciji turističke razvijenosti otočne destinacije.....	213
Tablica P 96. Analiza varijance Tvrdnje 18 u odnosu na karakteristike ispitanika i kategoriju otočnih skupina	214
Tablica P 97. Rezultati T-testa prema spolu i stupnju obrazovanja ispitanika	214
Tablica P 98. Frekvencija i distribucija odgovora na postavljenu Tvrdnju 19	216
Tablica P 99. Analiza odgovora Tvrdnje 19 prema zanimanju ispitanika	217
Tablica P 100. Analiza odgovora Tvrdnje 19 prema profilu ispitanika, kategoriji otoka i percepciji turističke razvijenosti otočne destinacije.....	218

Tablica P 101. Analiza varijance Tvrdnje 19 u odnosu na karakteristike ispitanika i kategoriju otočnih skupina	218
Tablica P 102. Korelacija prosječnih ocjena postavljenih tvrdnji o razvoju otočne turističke destinacije	220
Tablica P 103. T-test nezavisnih uzoraka postavljenih tvrdnji o razvoju otočne turističke destinacije	221
Tablica P 104. Frekvencija i distribucija odgovora na postavljenu Tvrdnju 20	223
Tablica P 105. Analiza odgovora Tvrdnje 20 prema zanimanju ispitanika	224
Tablica P 106. Analiza odgovora Tvrdnje 20 prema profilu ispitanika, kategoriji otoka i percepciji turističke razvijenosti otočne destinacije	225
Tablica P 107. Analiza varijance Tvrdnje 20 u odnosu na karakteristike ispitanika i kategoriju otočnih skupina	226
Tablica P 108. Rezultati T-testa prema iskustvu ispitanika	226
Tablica P 109. Frekvencija i distribucija odgovora na postavljenu Tvrdnju 21	228
Tablica P 110. Analiza odgovora Tvrdnje 21 prema zanimanju ispitanika	229
Tablica P 111. Analiza odgovora Tvrdnje 21 prema profilu ispitanika, kategoriji otoka i percepciji turističke razvijenosti otočne destinacije	230
Tablica P 112. Analiza varijance Tvrdnje 21 u odnosu na karakteristike ispitanika i kategoriju otočnih skupina	230
Tablica P 113. Rezultati T-testa prema iskustvu ispitanika	231
Tablica P 114. Frekvencija i distribucija odgovora na postavljenu Tvrdnju 22	233
Tablica P 115. Analiza odgovora Tvrdnje 22 prema zanimanju ispitanika	234
Tablica P 116. Analiza odgovora Tvrdnje 22 prema profilu ispitanika, kategoriji otoka i percepciji turističke razvijenosti otočne destinacije	235
Tablica P 117. Analiza varijance Tvrdnje 22 u odnosu na karakteristike ispitanika i kategoriju otočnih skupina	235
Tablica P 118. Rezultati T-testa prema stupnju obrazovanja i iskustvu ispitanika	236
Tablica P 119. Frekvencija i distribucija odgovora na postavljenu Tvrdnju 23	237
Tablica P 120. Analiza odgovora Tvrdnje 23 prema zanimanju ispitanika	238
Tablica P 121. Analiza odgovora Tvrdnje 23 prema profilu ispitanika, kategoriji otoka i percepciji turističke razvijenosti otočne destinacije	239
Tablica P 122. Analiza varijance Tvrdnje 23 u odnosu na karakteristike ispitanika i kategoriju otočnih skupina	240
Tablica P 123. Frekvencija i distribucija odgovora na postavljenu Tvrdnju 24	241

Tablica P 124. Analiza odgovora Tvrdnje 24 prema zanimanju ispitanika	242
Tablica P 125. Analiza odgovora Tvrdnje 24 prema profilu ispitanika, kategoriji otoka i percepciji turističke razvijenosti otočne destinacije	243
Tablica P 126. Analiza varijance Tvrdnje 24 u odnosu na karakteristike ispitanika i kategoriju otočnih skupina	244
Tablica P 127. Rezultati T-testa prema stupnju obrazovanja	244
Tablica P 128. Frekvencija i distribucija odgovora na postavljenu Tvrdnju 25	246
Tablica P 129. Analiza odgovora Tvrdnje 25 prema zanimanju ispitanika	247
Tablica P 130. Analiza odgovora Tvrdnje 25 prema profilu ispitanika, kategoriji otoka i percepciji turističke razvijenosti otočne destinacije	248
Tablica P 131. Analiza varijance Tvrdnje 25 u odnosu na karakteristike ispitanika i kategoriju otočnih skupina	248
Tablica P 132. Frekvencija i distribucija odgovora na postavljenu Tvrdnju 26	250
Tablica P 133. Analiza odgovora Tvrdnje 26 prema zanimanju ispitanika	251
Tablica P 134. Analiza odgovora Tvrdnje 26 prema profilu ispitanika, kategoriji otoka i percepciji turističke razvijenosti otočne destinacije	252
Tablica P 135. Analiza varijance Tvrdnje 26 u odnosu na karakteristike ispitanika i kategoriju otočnih skupina	253
Tablica P 136. Rezultati T-testa prema stupnju obrazovanja i percepciji razvijenosti turističke destinacije	253
Tablica P 137. Frekvencija i distribucija odgovora na postavljenu Tvrdnju 27	255
Tablica P 138. Analiza odgovora Tvrdnje 27 prema zanimanju ispitanika	256
Tablica P 139. Analiza odgovora Tvrdnje 27 prema profilu ispitanika, kategoriji otoka i percepciji turističke razvijenosti otočne destinacije	257
Tablica P 140. Analiza varijance Tvrdnje 27 u odnosu na karakteristike ispitanika i kategoriju otočnih skupina	258
Tablica P 141. Korelacija prosječnih ocjena postavljenih tvrdnji o koncepciji održivog razvoja	260
Tablica P 142. T-test nezavisnih uzoraka postavljenih tvrdnji o koncepciji održivog razvoja	261
Tablica P 143. Frekvencija i distribucija odgovora na postavljenu Tvrdnju 28.	263
Tablica P 144. Analiza odgovora Tvrdnje 28 prema zanimanju ispitanika	264
Tablica P 145. Analiza odgovora Tvrdnje 28 prema profilu ispitanika, kategoriji otoka i percepciji turističke razvijenosti otočne destinacije	265

Tablica P 146. Frekvencija i distribucija odgovora na postavljenu Tvrdnju 29.	267
Tablica P 147. Analiza odgovora Tvrdnje 29 prema zanimanju ispitanika	268
Tablica P 148. Analiza odgovora Tvrdnje 29 prema profilu ispitanika, kategoriji otoka i percepciji turističke razvijenosti otočne destinacije	269

Popis grafikona empirijskog dijela rada

Grafikon P 1. Distribucija ispitanika prema kategoriji otoka.....	114
Grafikon P 2. Distribucija ispitanika prema spolu u odnosu na kategoriju naseljenosti otoka	115
Grafikon P 3. Distribucija ispitanika prema stupnju obrazovanja u odnosu na kategoriju otoka	117
Grafikon P 4. Frekvencija i distribucija ispitanika prema zanimanju i kategoriji otoka.....	118
Grafikon P 5. Frekvencija i distribucija ispitanika prema iskustvu i kategoriji otoka	120
Grafikon P 6. Stavovi ispitanika o strategijama razvoja otoka	179
Grafikon P 7. Stavovi ispitanika o razvoju otočne turističke destinacije.....	222
Grafikon P 8. Stavovi ispitanika o konceptu održivog razvoja otoka	262

Popis kratica

KRATICA	ENGLESKI NAZIV	ZNAČENJE
CPMR	Conference of Peripheral Maritime Regions	Konferencija perifernih pomorskih regija Europe
CROSTO	Croatian sustainable tourism observatory	Hrvatski opservatorij održivog razvoja turizma
DICIRMS	Destination Integrated Computer Information Reservation System	Integrirani računalni sustav za upravljanje informacijskim rezervacijama
DMO	Destination Management Organisation	Destinacijska menadžment organizacija
DMS	Document management system	Sustav upravljanja dokumentima
DZS		Državni zavod za statistiku
EC	European Commission	Europska komisija
EIA	Environmental Impact Assessment	Procjena utjecaja na okoliš
ESIN	European Small Islands Federation	Europska federacija malih otoka
G20	Group of Twenty	Forum najrazvijenijih nacionalnih ekonomija
HESC	International Congress of Scientists on the Human Environment	Međunarodni kongres znanstvenika o ljudskom okolišu
ICT	Information and communications technology	Informacijska i komunikacijska tehnologija
ISISA	International Small Islands Studies Association	Međunarodno udruženje za proučavanje malih otoka
MINT	Ministry of Tourism and Sport	Ministarstvo turizma i sporta
NN		Narodne novine
OECD	The Organisation for Economic Co-operation and Development	Organizacija za ekonomsku suradnju i razvoj
PAP/RAC	The Priority Actions Programme Regional Activity Centre	Regionalni centar Programa prioritetnih aktivnosti
STD	Smart Tourism Destination	Pametna turistička destinacija
TZ		Turistička zajednica
UN	United Nations	Ujedinjeni narodi
UNEP	UN Environment Programme	Program zaštite okoliša Ujedinjenih naroda
UNESCO	United National Educational, Scientific and Cultural Organization	Ujedinjena nacionalna prosvjetna, znanstvena i kulturna organizacija
UNWTO	World Tourism Organization	Svjetska turistička organizacija
WCED	World Commission on Environment and Development	Svjetska komisija za okoliš i razvoj
WiFi	Wireless Fidelity	Tehnologija bežičnog umrežavanja

Prilozi

Prilog I. Upitnik

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku
Ekonomski fakultet u Osijeku
Doktorski studij **Management**

Istraživanje u svrhu izrade doktorskog rada na temu:

„STRATEŠKO UPRAVLJANJE U FUNKCIJI ODRŽIVOG RAZVOJA DESTINACIJE“

pristupnik Dominik Paparić, mag. oec.

Šifra istraživanja: DPDD-2019-RD

Mentor: izv. prof. dr. sc. Jerko Glavaš

Poštovani,

navedeno istraživanje, pomoću znanstvene metode anketiranja, provodi doktorand Poslijediplomskog doktorskog studija „Management“ Ekonomskog fakulteta Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Republika Hrvatska.

Anketa se provodi **u svrhu istraživanja mišljenja i stavova o strateškim smjernicama održivog razvoja turističkih destinacija na otocima u Republici Hrvatskoj.**

Istraživanje se provodi ciljano na odabranom uzorku.

Zahvaljujemo na sudjelovanju i vremenu koje ćete uložiti za ispunjavanje ovog upitnika.

S poštovanjem,

Dominik Paparić, mag. oec.

<p>U upitniku izaberite odgovor koji najbolje opisuje strateške smjernice održivog razvoja Vašeg otoka:</p> <ul style="list-style-type: none"> • ocjena 1 – ne slažem se – netočno je • ocjena 2 – uglavnom se ne slažem – uglavnom je netočno • ocjena 3 – niti se slažem, niti se ne slažem – nije ni točno ni netočno • ocjena 4 – uglavnom se slažem – uglavnom je točno • ocjena 5 – apsolutno se slažem – potpuno je točno 	1	2	3	4	5
RAZVOJNA STRATEGIJA OTOKA					
TVRDNJA	OCJENA				
1. Provedena je strateška analiza otočnog turizma kao preduvjet za planiranje i vrednovanje turističkog potencijala otoka.	1	2	3	4	5
2. Strategija razvoja otočnog turizma sadrži socijalnu i gospodarsku komponentu.	1	2	3	4	5
3. Razvoj otoka temelji se na načelima samodostatnosti (korištenje obnovljivih izvora energije, plasman proizvoda otočnih OPG-a, održivo lokalno gospodarenje otpadom i sl.).	1	2	3	4	5
4. Utvrđene su konkretne politike razvoja turizma prema posebnostima otoka.	1	2	3	4	5
5. Koristi se strategija lokalnog stanovništva (usmjerena prema dobrobiti svih stanovnika otoka).	1	2	3	4	5
6. Permanentno se koristi strategija kvalitete kojom se kvalitativno poboljšava postojeća ponuda.	1	2	3	4	5
7. Provodi se strategija izoliranog turizma (seoskog, poljoprivrednog, ribarskog tipa).	1	2	3	4	5
8. Prilikom izrade strategije uvažava se multidisciplinarnost te stalna konzultacija s dionicima turističke ponude (stakeholderima).	1	2	3	4	5
9. Poduzimaju se aktivnosti na malim i racionalnim programima ambijentalne i autohtone vrijednosti (dijelovi naselja, kulturni i sportski objekti, zabavni centri i sl. koji upotpunjavaju turističku ponudu destinacije).	1	2	3	4	5
10. Strategije su otvorene javnosti (posebice otočnoj zajednici).	1	2	3	4	5
RAZVOJ OTOČNE TURISTIČKE DESTINACIJE					
TVRDNJA	OCJENA				
11. Lokalnom stanovništvu omogućena je profesionalna preorijentacija (dopisno doškoloavanje, dopisni tečajevi za turistička zanimanja, prekvalifikacije).	1	2	3	4	5
12. Lokalno stanovništvo aktivno je u izgradnji energetskih i infrastrukturnih objekata (podržava inicijative i samostalno radi mini projekte).	1	2	3	4	5
13. Postoji stalna i stabilna povezanost s kopnom.	1	2	3	4	5
14. Postoji zadovoljavajuća povezanost informacijsko-komunikacijskom tehnologijom (ICT).	1	2	3	4	5
15. Stvaraju se uvjeti za povećanje kvalitete života na otoku (fizičko blagostanje, obrazovanje, mogućnost zapošljavanja, socijalni status, zdravlje i sl.).	1	2	3	4	5

16. <i>Stimuliraju se aktivnosti koje obogaćuju turističku ponudu otoka.</i>	1	2	3	4	5
17. <i>Uspostavljena je stalna veza lokalne zajednice i dionika turističke ponude (stakeholdera).</i>	1	2	3	4	5
18. <i>Radionice (workshopovi) su najznačajniji alat implementacije strateškog upravljanja razvojem otočne turističke destinacije.</i>	1	2	3	4	5
19. <i>Uvažavaju se specifičnosti upravljanja marketingom u otočnom turizmu.</i>	1	2	3	4	5
KONCEPCIJA ODRŽIVOG RAZVOJA					
TVRDNJA	OCJENA				
20. <i>Postoji uređen i zadovoljavajući sustav financiranja održivog razvoja na otocima.</i>	1	2	3	4	5
21. <i>Turistički kapacitet dimenzioniran je sukladno konceptu održivog razvoja (potrebe sadašnjeg razvoja ne ugrožavaju potrebe budućih generacija).</i>	1	2	3	4	5
22. <i>Postoji dobra komunikacija između dionika turističke ponude u domeni glavnih područja održivog razvoja (očuvanje, zaštita i unapređenje zaštite okoliša, promicanje korištenja obnovljivih izvora energije i unapređenja energetske učinkovitosti).</i>	1	2	3	4	5
23. <i>Permanentno se provodi edukacija lokalnog stanovništva o konceptu održivog razvoja.</i>	1	2	3	4	5
24. <i>Optimalno se iskorištavaju prirodni resursi koji su ključni element turističkog razvoja.</i>	1	2	3	4	5
25. <i>Poštuje se društveno-kulturološka autentičnost lokalne zajednice.</i>	1	2	3	4	5
26. <i>Ravnomjerno su raspoređene mogućnosti koje mogu ostvariti društveno-ekonomsku dobrobit.</i>	1	2	3	4	5
27. <i>Uspostavljeni su centri kompetencija (CEKOM-i) u cilju učinkovite suradnje na razvojnim projektima i istraživanja održivog turizma .</i>	1	2	3	4	5
PROVEDBA I ODGOVORNOST					
TVRDNJA	OCJENA				
28. <i>Relevantni dionici (ministarstva, znanstvene i obrazovne institucije, lokalna tj. regionalna samouprava i sl.) odgovorni su za donošenje i provođenje strategije održivog razvoja turizma na otocima.</i>	1	2	3	4	5
29. <i>Lokalna otočna zajednica snosi najveću odgovornost u implementaciji održivog razvoja turizma.</i>	1	2	3	4	5

SOCIODEMOGRAFSKI PODACI ISPITANIKA

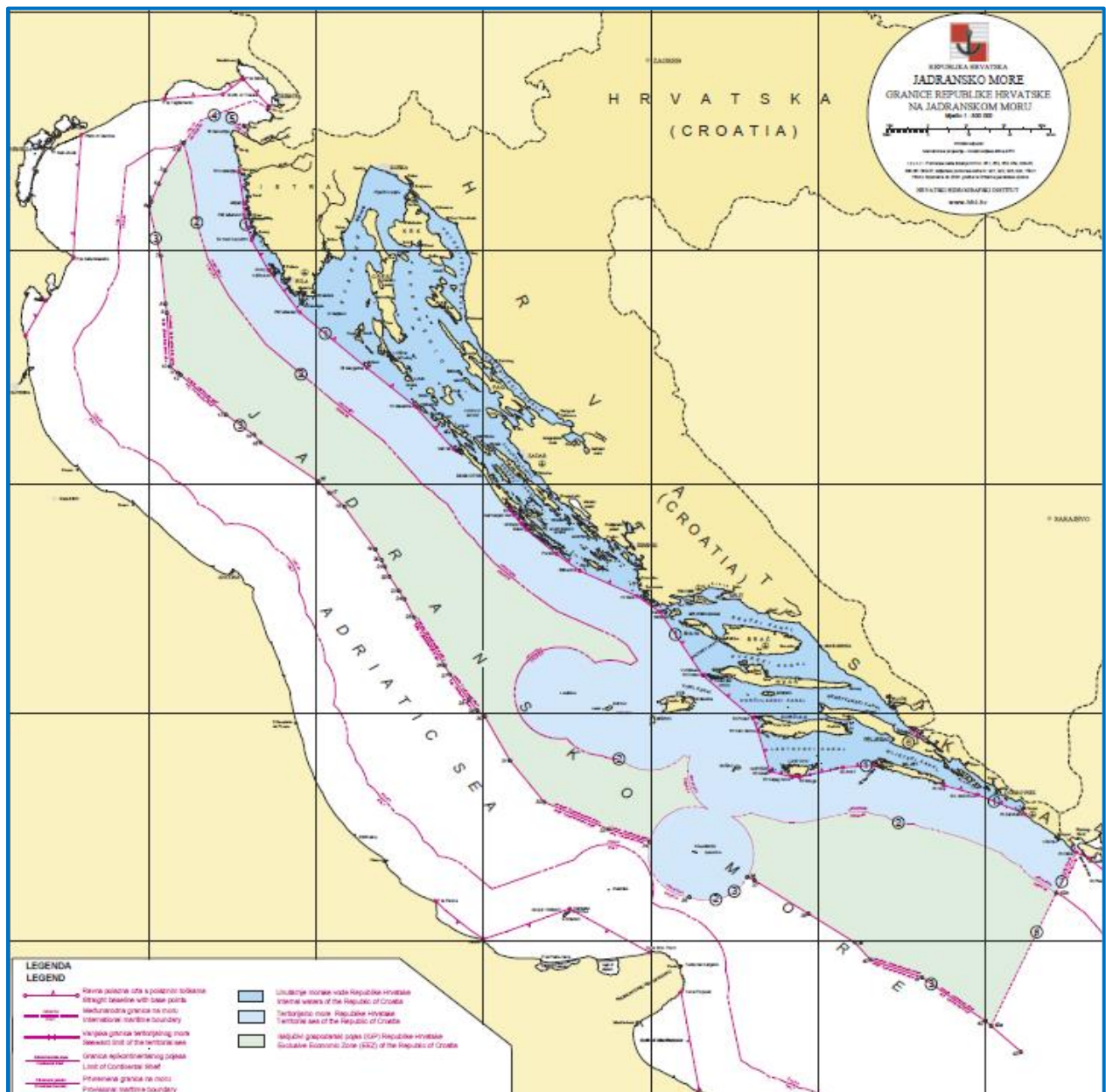
Oznakom X označite svoj status

DJELATNOST	X
<i>turistički djelatnik (izravna zaposlenost u turizmu)</i>	
<i>predstavnik lokalne (regionalne) samouprave</i>	
<i>stanovnik otoka povezan s turizmom (neizravna zaposlenost u turizmu)</i>	
STUPANJ OBRAZOVANJA	
<i>završena osnovna škola</i>	
<i>završena srednja škola (SSS) – navedite školu:</i>	
<i>viša stručna sprema (VŠS) – navedite instituciju:</i>	
<i>visoka stručna sprema (VSS) – navedite instituciju:</i>	
<i>magistar znanosti – navedite područje:</i>	
<i>doktor znanosti – navedite područje:</i>	
<i>ostalo – navedite:</i>	
PODRUČJE	
<i>turistički razvijene otočne destinacije</i>	
<i>turistički potencijalno perspektivne otočne destinacije</i>	
<i>turistički inferiorne turističke destinacije</i>	
DOB	
<i>ispitanici do 30 godina starosti</i>	
<i>ispitanici od 30 do 50 godina starosti</i>	
<i>ispitanici stariji od 50 godina</i>	
SPOL	
<i>muško</i>	
<i>žensko</i>	

Cijenimo što ste odvojili svoje vrijeme kako biste odgovorili na postavljena pitanja koja će doprinijeti kvaliteti i vjerodostojnosti ovog doktorskog rada.

Zahvaljujemo na suradnji!

Prilog II. Granice Republike Hrvatske na Jadranskom moru

Izvor: Hrvatski hidrografski institut, <https://www.hhi.hr/proizvodi-i-usluge/pomorske-navigacijske-karte/detalj/pmid/3336> (preuzeto 14. ožujka 2023.)

Prilog III. Popis naseljenih otoka i broj stanovnika (2021.)

RB	OTOK	BROJ STANOVNIKA 2011.	BROJ STANOVNIKA 2021.	smanjenje/ povećanje broja st.
1.	Babac	0	4	4
2.	Biševo	15	23	8
3.	Brač	13.956	13.825	-131
4.	Cres	3.079	2.849	-230
5.	Čiovo	5.908	5.257	-651
6.	Drvenik Mali	87	119	32
7.	Drvenik Veli	150	170	20
8.	Dugi otok	1.655	1.691	36
9.	Hvar	11.077	10.678	-399
10.	Ilovik	85	106	21
11.	Ist	182	146	-36
12.	Iž	615	516	-99
13.	Kaprije	189	186	-3
14.	Koločep	163	231	68
15.	Korčula	15.522	14.594	-928
16.	Kornati	19	14	-5
17.	Krapanj	170	166	-4
18.	Krk	19.383	19.916	533
19.	Lastovo	792	747	-45
20.	Lopud	249	278	29
21.	Lošinj	7.587	7.087	-500
22.	Male Srakane	2	2	0
23.	Mljet	1.088	1.062	-26
24.	Molat	197	190	-7
25.	Murter	4.895	4.628	-267
26.	Olib	140	117	-23
27.	Ošljak	29	35	6
28.	Pag	9.059	8.339	-720
29.	Pašman	2.845	2.884	39
30.	Pelješac	7.801	7.401	-400
31.	Prežba*			
32.	Premuda	64	65	1
33.	Prvić	403	400	-3
34.	Rab	9.328	8.268	-1.060
35.	Rava	117	67	-50
36.	Rivanj	31	23	-8
37.	Sestrunj	48	45	-3
38.	Silba	292	344	52
39.	Susak	151	139	-12
40.	Sušac	0	1	1
41.	Svetac/Sv. Andrija	0	2	2
42.	Šipan	419	476	57
43.	Šolta	1.700	1.975	275
44.	Ugljan	6.049	5.666	-383

RB	OTOK	BROJ STANOVNIKA 2011.	BROJ STANOVNIKA 2021.	smanjenje/ povećanje broja st.
45.	Unije	88	66	-22
46.	V. Srakane	3	4	1
47.	Vir	3.000	3.045	45
48.	Vis	3.445	3.287	-158
49.	Vrgada	249	209	-40
50.	Vrnik**			
51.	Zlarin	284	293	9
52.	Zverinac	43	55	12
53.	Žirje	103	147	44
	Σ	132.756	127.838	-4.918

*Prežba je naseljeni otočić u sastavu naselja Pasadur (otok Lastovo)

**Vrnik je naseljeni otočić u sastavu Grada Korčule (otok Korčula)

Izvor: Naselja i stanovništvo Republike Hrvatske 1857.-2021., www.dzs.hr [10. siječnja 2023].